

Halifenin nakibleriyle kapıcılarının, bedeviye ikram için, karşı çık- maları ve getirdiği hediyeyle halifeye takdim etmek üzere al- maları	1313	3
Bu bahis dünyaya âşık olanın, güneş ziyası vurmuş bir duvara âşık olan gibi olduğu beyanındadır. O duvar âşığı, duvardaki par- laklığın, dördüncü kat gökteki güneşin aksinden ibaret olduğu- nu anlamaya çalışmaz da duvara gönül verir. Güneşin şuâi gü- neşe avdet edince duvar âşığı mahrum kalır	1324	9
Bedevinin hediyesi olan destiyi, halifenin kölelerine teslim etmesi	1330	12
Bir nahiv âlimi ile bir gemicinin mâcerası hikâyesi	1336	15
Halifenin o hediye ve destiyi hiç de ihtiyacı yokken kabul etmesi ve atâ ve ihsanda bulunması	1342	18
Pirin evsâfına ve ona mu'ayyâtın lüzûmuna dâir	1377	35
Resûl, Aleyhisselâtu Vesselâmın Ali Kerremallahü Veçheye: Herkes bir nevi tâatle Allaha takarrüb etmek ister. Sen âkil ve bende-i hâs olan bir zâtın sohbetiyle yaklaş ki, hepsinden ileride bulu- nasın diye vasiyyet buyurması	1388	41
Bir kazvinlinin vücuduna dövme yaptırması	1399	46
Avlanmaya çıkan arslan, kurd ve tilkinin hikâyesi	1411	52
Arslanın kurdu imtihan etmesi ve: Ey kurd; Bu avı aramızda tak- sim et demesi	1421	57
O kimsenin kıssası beyânındadır ki: Yârin kapısını çaldı. Yâr içeri- den: Kim o? diye seslendi. Kapıyı çalan: Benim, cevabını ve- rince yâri: Mâdem ki sensin, kapıyı açamam. Yârânımdan ben- lik mertebesinde kalmış kimse tanımıyorum dedi	1426	60
Benim demiş olan o kâilin peşiman olması. İstiğfar için bir sene ri- yâzet çekmesi. Sonra Hâne-i Dildâr'ın kapısına dönmesi, ev sa- hibinin: Kapıdaki kim? suâline: Kapıdaki de sensin cevabını vermesi	1435	64
Taksimde edepsizlik ettin diye arslanın kurdu te'dib eylemesi	1444	69
Nûh Aleyhisselâmın: Benimle uğraşmayın, Allah ile uğraşmış olur- sunuz. Ben Allahın hicabıym, diye kavmini tehdid etmesi	1451	72

Gözleri yüzlerinin nuriyle münevver olsun diye pâdişahların ârif söñleri karşlarına oturtmaları	1401	77
Yusuf Aleyhisselâmın huzuruna bir misafir gelmesi ve Hz. Yûsuf- un ondan hediye istemesi	1463	78
Yûsuf'u Siddik Aleyhisselâmın misafirden hediye istemesi	1468	81
Misafirin Hz. Yûsuf'e: Her bakışında güzel yüzünü görüp, beni de hatırlaman için sana hediye olarak bir ayna getirdim demesi	1478	86
Vahy nûrunun kendisine aksetmesi dolayısıyla vahy kâtibinin bir âyeti Peygamber Aleyhisselâtu Vesselâmdan evvel okuması ve: Ben de mahall-i Vahyim, diyerek mürted olması	1491	92
Bel'am Bin Bâûrun: Yâ Rabbi! Mûsâ Aleyhisselâm ile kavmini, mu- hasaraya aldıkları bu şehirden muvaffak olmaksızın geri çevir, diye duâ etmesi	1524	109
Hârut ile Mârutun kendi ma'sûmiyyetlerine itimad ederek ehl-i dunyâya karışmak istemeleri ve fitneye düşüp azaba uğramaları	1533	113
Hârut ve Mârut kıssasının bakiyyesi ve onların dünyâda, bâbil ku- yusunda azab çekmeleri	1544	119
Bir sağırin hasta komşusunu yoklamaya gitmesi	1555	124
Kelâmullaha karşı ilk kıyas yapan şeytan idi	1569	
Kendi hâlini ve kendi sekrini câhillerden saklamak lâzım geldiğinin beyânına dâir	1583	131
Rûmillerle Çinlilerin nakkaşlık ve ressamlık san'atında iddiaya gi- rişmeleri	1607	138
Peygamber Aleyhisselâmın Zeyd Bin Hârîse'ye: Bugün nasılsın ve nasıl kalktın? diye sorması, onun da: Hakiki bir mü'min olarak sabahladım yâ Rasulallah, cevabını vermesi	1618	
Zeyd Bin Hârîse Radiyallahü Anhin Rasûlullah Sallallahü Aleyhi Veselleme: Halkın ahvâli bana apaşıkâr görünmektedir; gizli, kapaklı değildir diye cevap vermesi	1630	152
Getirdiğimiz turfanda meyvaları Lokman yemiştir diye kölelerin ve kapı yoldaşlarının onu müttehim göstermeleri	1654	158
Zeyd Bin Hârîse Radiyallahü Anhin Resul Aleyhisselâma cevap ve- rişi kıssasının alt tarafı	1664	170
Hz. Peygamber (S.A.V.) in Zeyd'e: Bu sırrı bundan daha açık söy- leme ve mütabeata riâyet et, buyurması	1691	175
Zeyd hikâyesine dönüş	1698	
Emirülmü'minin Ömer (R.A.) devrinde Medine şehrinde yangın çıkması	1713	188
Emirülmü'minin Ali Kerremallahü Veçhe'nin yüzüne bir düşmanın tükürmesi ve Hz. Ali'nin kılıcını elinden atması	1719	192
Bana galip gelince kılıcı elinden nasıl ve niçin attın? diye o kâfirin Ali Kerremallahü Veçhe'den sorması	1736	199
		202
		211

Emirülmü'minin Ali Radiyallahü Anhın elinden kılıcı atmasına o vakit sebebin ne olduğuna dair cevap vermesi	1740	213
Emirülmü'minin Ali Kerremallahü Veçhe'nin rik'abdarı kulağına Hazret-i Peygamber (S.A.V.) in: Ali, senin elinle şehid olacaktır buyurması	1764	225
Şeytanın sapıklığına karşı Âdem Aleyhisselâm'ın teaccüb etmesi ve kendini beğenmesi	1784	235
Emirülmü'minin Hz. Ali Kerremallahü Veçhe'nin hikâyesine ve onun katline karşı gösterdiği müsâmahaya avdet	1795	240
Rik'abdarın: Ya Emirelmü'minin, beni öldür de bu kazadan kurtar, diye her vakit Hz. Ali Kerremallahü Veçheye yalvarması	1801	243
Hazret-i Peygamber (S.A.V.) in Mekke vesâireyi fethetmek istemesi, dünya mülkünü sevdiğinden değildi. Çünkü: «Dünya cife-dir» demişti. Bekli o fütûhat, emr-i ilâhi icabı idi	1806	246
Emirülmü'minin Ali Kerremallahü Veçhe'nin mübareze ve mağlûb ettiği pehlivana: Benim yüzüme tükürüşün nefsimi ağır geldi ve amelde ihlâs kalmadı. İşte senin öldürülmene mânî olan budur, demesi	1816	251

BİRİNCİ CİLDİN SONU

«HALİFENİN NAKİBLERİYLE KAPICILARININ, BEDEVİYE İKRAM İÇİN, KARŞI ÇIKMALARI VE GETİRDİĞİ HEDİYYEYİ HALİFEYE TAKDİM ETMEK ÜZERE ALMALARI»

2775

آن اصحابی از بیان بعید

بر در دار الخلافه چون رسید

An a'râbî ez beyâbân-ı baîd;

Ber der-î dârülhilâfe çün resîd.

«O Bedevî, uzak çöllerden halife sarayının kapısına erişince».

2776

بس نقیان پیش او باز آمدند

بس گلاب لطف بر جیش زدند

Pes nakiybân pîş-i ô bâz âmedend,

Bes gülâb-ı lütf ber ceybeş zedend.

«Nakibler, yâni misâfirleri istikbâle me'mur edilmiş olanlar, onu karşıladılar, yüzüne, yakasına lutf ile gül suyu serptiler».

Şârih Ankaravî merhuma diyor ki: «Bunlardan, yâni nakiblerden murad: Nukabây-ı dergâh-ı İlâhidir ki, bunların mertebesi, ebrâr ve ahyâr mertebesinden ileridir. Ne zaman bunlardan biri fevt olsa ebrâr ve ahyârdan mustahik bir kimseyi bunların zümresine idhal ederler ve bunlar havâyic-i nâsı ve muhtaçların murâdını kaza eylemek için vaz' olunmuşlardır. Herkesin isti'dâdına münâsib murâdı ne ise bunlara rast geldikte biiznillâh edâ ederler».

حاجت او فهمشان شد بی مقال

کار ایشان بد عطا پیش از سؤال

Hâcet-i ô fehm-ı şan şud bî makal.

Kâr-ı işânbud atâ piş ez suâl.

«Bedevinin hâceti, o söylemeden evvel nakiblerin ma'lumu oldu. Zâten onların işi istenilmeden evvel vermektir».

پس بدو گفتند یا وجه العرب

از بجای چونی از رامو تعب

Pes bedô goftend yâ veçh-el-arab,

Ez kucâyî, çûnî ez râhû taab.

«Bedeviye dediler ki: Ey arabin vechi ve şerefi; ne taraftansın, yoldan ve yorgunluktan nasılsın?»

گفت وجهم گر مرا وجهی دهید

بی وجوهم چون پس بستم نهد

Gôft veçhem ger merâ veçhî dihîd,

Bî vûcûhem çûn pes-î pûştem nihîd.

«Bedevî cevâben dedi ki: Bana iltifat etmekle şeref verirsiniz Arab kavminin şerifi olurum. Benden yüz çevirirsiniz her türlü şereften mahrum kalırım».

ای که در روتان نشان مهتری

فرتان خوشتر زر جعفری

Ey ki der rûtan nişân-î mihterî,

Ferr-ıtan hoşter zı zerr-î Câ'ferî.

«Ey yüzlerinde büyüklük alâmeti bulunan nakibler; sizin vechinizdeki beşâset Câ'ferî altınından daha parlaktır».

ای که یک دیدارتان دیدارها

ای نثار دیدتان دینارها

Ey ki yek didârtan didârhâ,

Ey nesâr-î didtan dînârhâ.

«Ey yüzleri bir çok didâra bedel olanlar, sizi bir defa görmeye altınlar fedâ olsun».

ای همه بنظر بنورالله شده

در برشه هر بخشش آمده

Ey hemê Yenzüru binurillah şüde,

Der ber-î şeh behr-ı bahşîş âmedê.

«Ey bütün dünyâya Allah Nuriyle nazar edenler, pâdişâhın nezdine bahşîş ve ihsan vâsıtası olmak için gelmişsiniz».

تازنید آن کیمیاهای نظر

بر سر مسهای اشخاص بشر

Tâ zenîd ân kimyâhây-ı nazar,

Ber ser-î mishây-ı eşhâs-î beşer.

«Siz, beşer efrâdının, yâni insan evlâdının bakırları üstüne nazar iksirini sürmek için burada bulunuyorsunuz».

Eski kimyâcılar (iksir) denilen bir madde tehayyül ederlerdi. Ki o maddenin cüz'i bir mikdârı bakıra sürülünce altın olurmuş. Hazret-i Mevlânâ bu meşhur hayâle göre halife kapısındaki nakiblerin nazarını iksire, oraya getirilen hediyeleri de bakıra benzetiyor. Nakiblerin nazar-ı te'siriyle o bakırların altın gibi kıymetli olacağını bedevî lisanından söylüyor. Sonra yine onun tarafından diyor ki:

من غریبم از بیابان آمدم
بر امید لطف سلطان آمدم

*Men garîbem ezbeyâbân âmedem,
Ber ümîd-i lütf-i sultân âmedem.*

«Ben sultânın lutfü ümmîdiyle çölden gelmiş bir garîbim».

بوی لطف او بیابانها گرفت
ذرهای ریکم جانها گرفت

*Bây-ı lutf-i ô beyânânhâ girift,
Zerrehây-i rîkhem canhâ girift.*

«Onun lutfu ve keremi râyihası çölleri tuttu. O râyihadan kum zer-
releri bile hayat buldu».

تا بدینجا بهر دینار آمدم
چون رسیدم مست دیدار آمدم

*Tâ bedîncâ behr-ı dînâr âmedem,
Çün resîdem mest-ı dîdâr âmedem.*

«Buraya kadar altın için gelmiştim, gelip de sizi görünce dîdâr sar-
hoşu oldum».

Bedevisi, halifenin kapısına bir kaç para almak için geldiği halde ora-
daki mehâbeti ve nakiblerin gösterdikleri nezâketi görünce şaşır-
dı, ne için gelmiş olduğunu unuttu. Onun hayretle karışık şükran hislerini Ce-
nâb-ı Pîr bir kaç misâl ile anlatıyor:

هر بار شخص سوی نانبان دويد
داد جان چون حسن نایبارا بدید

*Behr-ı nah şahsi suy-i nânban devîd,
Dâdcan çün hüsn-ı nânânra bîdîd.*

«Bir şahıs ekmek almak için ekmekçi dükkânına gitti. Fakat ekmek-
cinin güzelliğini görünce ekmeği unuttu, ona candan âşık oldu».

هر فرجه شد یکی تا گلستان
فرجه او شد حال باغبان

*Behr-ı fûrcê şûd yekî tâ gûlsitân,
Fûrce-i ô şûd cemâl-i bâğbân.*

«Biri de teferrûc ve tenezzüh için gül bahçesine gitmişti. Bahçevanın
hüsnü cemâli onun teferrûcî oldu».

Bahçeyi bırakıp bahçevana baktı.

همچو اعرابی که آب از چه کشید
آب حیوان از رخ یوسف چشید

*Hemçû â'râbiki âb ez çeh keşîd,
Âb-ı hayvan ezrûh-i Yûsuf çeşîd.*

«Benim hâlim o bedevinin hâli gibidir ki: kuyudan su çekmek isti-
yordu. Fakat su yerine Yûsûfün yüzünden âb-ı hayat tattı».

Kur'ân-ı Kerim'de hikâye olunduğu üzere Hazret-i Yûsûf, babası
Ya'kûb Aleyhisselâm, diğer on bir evlâdının hepsinden fazla sevdiği için
onlar bu sevgili çocuğu kıskandılar, tenezzühe götürüyoruz diye kıra çı-
kardılar ve kuru bir kuyunun içine attılar. Tesâdüfen oraya bir kervan
kondu. Kafileden bir a'râbi su çekmek için kovanı kuyuya sarkıttı. Haz-
ret-i Yûsûf, kovayı ve ipi tutup yukarıya çıkınca a'râbi onun cemâl-i
nurunu görüp suyu unuttu. Ertesi gün oraya gelen kardeşlerinden köle
diye satın aldı. Mısıra götürüp orada satmakla da fazla bir kazanç elde
etti.

رفت موسی کاتش آرد او بدست
آتش دید او که از آتش برست

*Reft Mûsâ kâteş âred ô be dest,
Âteşî did ô ki ez âteş birest.*

«Mûsâ Aleyhisselâm ateş bulmak için gitmişti. Lâkin öyle bir ateş gördü ki, onun nûriyle, beşeriyet gaflet ve zulmetinin âteşinden kurtuldu».

Hazret-i Mûsâ uzun müddet Şuayb peygamberin hizmetinde bulunmuş, koyunları gütmüş, sonra da mükâfâten dâmâdı olmuştu. Daha sonra Mısıra gidip sıla etmek için ehl ü iyâliyle yola çıkmıştı. Tûr-i Sînâya gelince ortalık karardı, hava soğudu. Hazret-i Mûsâ topladığı çalı çırpıyı tutuşturup ısıtmak için etrâfa bakındığı sırada bir ağacın üzerinde alev şeklinde bir aydınlık gördü, bir parça alıp hazırladığı çalı çırpıyı yakmak için o tarafa gitti. O ânda kendisine Tecelli-i İlâhî vuku' buldu ve peygamberlik verildi. Mısır halkını ve Fir'avnî da'vete me'mur oldu.

جست عیسی تارهد از دشمنان
برد ان جستن بچارم آسمان

*Cest Îsâ târehed ez düşmenân,
Bürd ân cesten beçârüm âsman.*

«Îsâ Aleyhisselâm düşmanlardan kurtulmak için davrandı. O davranış, kendisini semâya kadar çıkardı».

Yahudiler, hususiyle hahamları Hazret-i Îsâyı çekemiyorlardı. Onun için hayatına kasdetmişlerdi. Cenâb-ı Rûhullah o esnâda semâya ref'olundu. Biz müslümanların i'tikâdına göre, Hazret-i Mesihin bulunduğu yeri bir kaç para mukabilinde yahudilere haber vermiş olan havâri Yuda, Îsâ suretine tahvil edildi ve Îsâ zannıyla asıldı.

Hristiyanlar, Yuda'ya nedâmet ve intihar ettirirler, Îsâyı da çarmığa gerdirirler. Öldükten ve gömüldükten üç gün sonra dirildi ve gök yüzüne çıktı derler. Hazret-i Îsânın Hak katında bulunduğu müslümanlar da, hristiyanlar da müttefiktir. İhtilâf ölmeden evvel mi, öldükten sonra mı çıktığındadır. Onun tahkiki de dersimize âid değildir.

دام آدم خوشه گندم شده
تا و حودش خوشه مردم شده

*Dâm-ı Âdem hûşe-i gendüm şüde,
Tâ vüçûdeş hûşe-i merdüm şüde.*

«Bir buğday başağı Hazret-i Âdemin tuzağı olmuştu. Fakat sonunda kendisi insan başağı, yâni Ebul'beşer oldu».

Âdem ve Havva Aleyhimesselâmın cennet ni'metlerinden tenâ'um etmelerine müsâade kılınmış, yalnız bir ağaca yaklaşmamaları kendilerine tenbih olunmuştu. O ağacın ne olduğunda ihtilâf edilmiş; buğdaydı, üzümdü, elma idi diye tefsir edenler, hattâ kinâye tarikiyle zevciyyet muâmelesi idi diyenler olmuştur. Her ne ise o ağacın meyvesinden yedikleri için Âdem ve Havvâ cennetten çıkarıldı. Hazret-i Mevlânâ, meşhûra göre, şecere-i nemnû'anın buğday olması rivâyetini alıyor, buğday başağı Âdemin tuzağı olmuştu. Çünkü onu yemekle cennetten çıkarıldı. Fakat kendisi insan başağı yâni, bütün beşeriyetin babası oldu diyor. Bir kaç misal daha :

باز آید سوی دام از بهر خور
ساعت شه یابد و اقبال و فر

*Baz âyed sûy-ı dam ezbehr-ı hevr,
Sâid-i şeh yâbedû ikbâl-û-fer.*

«Toğan kuşu, tuzağa konulan et parçasını yemek için gelir. Lâkin kendisi tutulup alıştırıldıktan sonra pâdişâhın bileğinde oturmak seâdetini kazanır».

Eskiden hükümdarların avda kullandıkları kuşlar varmış. Bunlar yakalanır, kuşcular tarafından terbiye edilir, hükümdar ava giderken onun bileğinde oturur, kuş görülünce salınır, gider, onu yakalar, getirir. Av getirince de kendisine bir lokma et verilmiş.

طفل شد مكتب پی کسب هنر
با امید مرغ و بالطف پدر

*Tıfl şüd mekteb pey-i kesb-i hüner,
Bâ ümîd-i mürğ-u-bâlûtf-i peder.*

«Çocuk, babasından lutf göreceği, ezcümle kendisine kuş alınacağı ümidiyle ilm ü hüner öğrenmek için mektebe gider».

پس زمکتب آن یکی صدی شده
ماهگانه داده و بدری شده

*Pes zimekteb an yekî sadrî şüde,
Mâh'gâne dâdevû bedrî şüde.*

«O çocuk mektebi bitirdikten, yânî tahsilini ikmal ettikten sonra ilim meclisinin sadrına geçip oturur ve ders okutur. Evvelce hocaya aylık verir, sonra ta'lim bedri olur».

Bahsimizin mevzûunu teşkil eden bedevî de bunları söylemekle «Ben çölden buraya kadar gelmek ve destiyi omuzumda getirmek için hayli zahmet çektim. Lâkin burada sizi görünce o zahmetin rahmete te-havvül ettiğini gördüm» demek istiyordu. Başka bir misâl:

آمده عباس حرب از بهر کین
هر قع احمد و استیز دین

*Âmede Abbâs harb ezbehr-ı kîn,
Bahr-ı kâm-ı Ahmed-û-istîz-ı din.*

«Resûlullâh'ın amcası Abbas bin Abdulmuttalib, Hazret-i Peygam-beri telef ve din ile mücâdele kını sevkiyle Bedr'e gelen Kureys ordu-sunda bulunmuştu».

گشت دین را تا قیامت پشت و رو
در خلافت او و فرزندان او

*Gêst dînâ tâ kıyâmet püst-u-rû,
Der hilâfet ô vü ferzendân-ı ô.*

«O ve evlâdı kıyâmete kadar dînin muin ve zahîri olmak üzere hi-lâfette isimleri kaldı».

Abbas bin Abdülmuttalib, Hazret-i Peygamberin amcasıdır. Resûlul-lahtan iki sene evvel doğmuştu. Bundan dolayı: Sen mi büyüsun, Re-sûlullah mı? süâline: Ben yaşıyım, O büyüktür cevâb-ı ârifanesini ver-mişti. Abbas ibtidâları müslüman olmamakla berâber elinden geldiği ka-dar yeğenine hizmetten geri kalmıyordu. Mekkedeki Akabe biatında Re-sûlullâhın maiyyetinde bulunmuş ve zât-i risâleti memleketlerinde mu-hafaza edip etmeyecekleri hakkında Medinelilere süaller sormuştu. Mek-ke eşrafı Bedr muharebesine çıkacakları esnada Abbas da mecbûren yo-la çıkmış, harb esnâsında esir edilerek Medineye götürülmüştü. Orada fıdye verdi ve gizlice müslüman olarak Mekkeye döndü. Mekke de bulun-duğu müddetçe Kureys'in harekâtını Resûl-i Ekreme yazıyordu. Fetihden evvel Medineye hicret için yola çıkmıştı. Peygamber ordusuna rast ge-di. Eşyâsını Medineye gönderdi. Kendi fetihde bulundu. Muhaddislerin rivâyetine göre neslinden halifeler geleceği taraf-ı risâletten müjdelen-mişti. Filvâki' Abbâsî halifeleri bu zâtın neslindendir. Bağdattaki hilâfet münkariz olduktan sonra Mısırda yine bir takım Abbâsî halifeler bulun-muş, sonuncuları olan III. Mütevekkil Alâllah, Osmanlı pâdişahı Yavuz Sultan Selime biat etmekle hilâfet Osmanlı sülâlesine geçmişti. Türkiye Cumhuriyetinin i'ânında Osmanlı Saltanatı, biraz sonra da İslâm hilâ-feti ilga edildi. Bütün Osmanlı hânedânı dâmadlar da dahil olduğu halde hudud hâricine çıkarıldı.

Ehlullahâ göre hilâfet-i İslâmiyye: Maddî saltanat değil, her asır-daki bir veliyy-i ekmelin mâ'nevî riyâsetidir. Maddî hilâfetin ilgâ edil-miş olmasına rağmen mâ'nevîsinin kıyâmete kadar süreceğinde şüphe yoktur. Nitekim Hazret-i Mevlânâ: «Her devirde bir velî mevcuddur. İm-tihan ve ibtilâ kıyâmete kadar sürecektir» buyurur. İşte bu beytteki ve-liden maksad: O mâ'nevî halifedir. Devlet-i Abbâsiyenin kıyâmete kadar süreceğine dâir ba'zı Hadisler vardır. Bağdaddaki hilâfet-i Abbâsiyye-nin 616 tarihinde mûnderis olması dolayısıyla o hadislerin ba'zı hulus-kârlar tarafından uydurma olması hatıra gelir. Meğer ki mâ'nevî halî-feler arasında son zamanlarda Abbas oğullarından da ba'zı zevât buluna ve o hadisler bu sûretle te'vil oluna.

وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ

Yâni : «Hoş görmediğiniz bir şey, hakkınızda hayırlı olabilir». Âyet-i Kerimesi mu'cebince, başlangıçta insana zahmetli, meşakkatli görünen bir işin lutf-i İlâhî ile suhûlet, selâmet ve seâdetle neticelenmesi mümkündür. Bedevî'nin zahmetli yolculukta bulunması ve tehlikeli çöllerden geçerek dâr'ül-hilâfeye vâsıl olması gibi.

Bir de Allah'ın mâ'nevi halifesi olan şeyh-i kâmilin kapısına mürâcaat edenlerin aradığını bulacağına ve murâdına nâil olacağına işâret ediliyor. Binâenaleyh bedevî lisânından deniliyor ki :

2798

من درینجا طالب چیز آمدم
صدر گشتم چون بدهلیز آمدم

*Men derincâ tâlûb-i çiz âmedem,
Sadr geştem çün bedehliz âmedem.*

«Ben buraya bir şey elde etmek ümidiyle gelmiştim. Dâr'ül-hilâfenin dehlizine girince âdetâ sâir meclislerin sadrı oldum».

2799

آب آوردم تحفه بهر نان
بوی نام برد تا صدر جنان

*Âb âverdem betühfe behr-ı nân,
Bô-y-ı nânem bürd tâ sadr-ı cenân.*

«Ben ekmek bulayım diye hediye olarak su getirdim. Lâkin buradaki ekmek ve ni'met râyihası beni cennetlerin sadrına kadar götürdü».

(1) Sôrei Bekara : 216.

2800

نان بر من راند آدمی را از بهشت
نان مرا اندر بهشتی درسرشت

*Nan birun rand Âdemirâ ezbişt,
Nan merâ ender bihiştî dersirîşt.*

«Ekmek, yâni unun yapıldığı buğdaydan yemesi, Âdemi cennetten çıkarmıştı. Fakat ekmek, benim cennetin sadrına kadar çıkmama, yâni halife sarayına girmeme sebep oldu».

2801

رستم از ابوزنان همچو ملک
بی غرض کردم درین در چون فلک

*Restem âzâb-û-zınan hemçû melek,
Bî garaz gerdem derînder çün felek..*

«Melekler gibi ekmek ve sudan kurtuldum. Feleklerin bilâ garaz hizmeti gibi ben de bu kapıda bir şey istemez bir hâle geldim».

2802

بی غرض نبود بگردش در جهان
غیر جسم و غیر جان عاشقان

*Bî garaz nebved begerdiş dercihân,
Ğayr-ı cism-û-ğayr-ı cân-ı âşıkan.*

«Âşıkların bedenleriyle ruhlarından başka dünyada hiç bir şey garazsız, menfeatsiz hareket etmez».

راش کاو بندہ غیری شد او
غرق شد کف در ضعیفی در زد او

*Rîş-ı gâv-i bende-i gayrî şûd ô,
Gark şûd kef der zaîfi derzed ô.*

«Cüz'ün âşıkı olan, başka birinin kuluna maskara olur. Denize düşüp de kurtulmak için çör çöp ma'kulesi kuvvetsiz şeylere sarılanlara döner».

İnsanlar ve bütün mevcûdât, Esmâ-i İlâhiyyenin tecelliyâtına mahall-i zuhur oldukları için onların birer cüz'ü demektir. Yanlış anlaşılmasın, bu cüz'iyet ve külliyyet ta'birleri, aynıyet ifâde etmez. Hazret-i Mevlânâ hakikati anlatmak için zâhire değil, mazhara cüz' ta'bir ediyor. Evet, bir cüz', yâni mezâhir-i esmâdan, meselâ bir insan, kendi gibi bir cüz' olan diğer bir insana gönül verse, sevdiği kendi küllü tarafına gidiverir. Meselâ sefere çıkar, yâhud ölüverir. Âşıkı ise başkasına kul ve emrine itâate mecbur olan birini sevdiği için âleme rüsvâ ve maskara olmak derekesine düşer. O mehlekeden kendini kurtaramıyacak zaif ve faydasız çârelere baş vurur. Halbuki öyle emir altında bulunmayan ve hürriyyetine sâhib olan birine âşık olsaydı, yâni hâkim-i küll bulunan Allah'ı sevseydi hiç de böyle olmazdı.

Arabların bir meseli vardır: «Zina edersen hür bir kadınla et, hırsızlık edeceksen inci çal» derler. Hazret-i Mevlânâ telmih olmak üzere diyor ki:

2806

فازن بالحره بی این شد مثل
فاسرق الدرہ بدین شد منتقل

*Fazni bil hürre pey-i in şûd mesel,
Fesrikiddürre bedin şûd müntekel.*

«Bundan dolayı (fezni bilhürre) sözü mesel oldu. (Fesrikiddürre) kelâmı da bunun için söylenilegeldi».

Ma'lumdur ki, bir vak'a dolayısıyla söylenilmiş ve istihar etmiş olan söze (mesel), onu söyleten vak'aya (mevrid) derler. O vak'aya benzer bir hâdisе dolayısıyla o sözün tekrarlanmasına (darb-ı mesel) ve o hâdiseye (madrib) ta'bir ederler. Mevridle madrib arasında bir müşâbehet

«BU BAHİS DÜNYAYA ÂŞIK OLANIN, GÜNEŞ ZİYASI VURMUŞ BİR DUVARA ÂŞIK OLAN GİBİ OLDUĞU BEYANINDADIR. O DUVAR ÂŞIKI, DUVARDAKİ PARLAKLIĞIN, DÖRDÜNCÜ KAT GÖKTEKİ GÜNEŞİN AKSİNDEN İBÂRET OLDUĞUNU ANLAMAYA ÇALIŞMAZ DA DUVARA GÖNÜL VERİR. GÜNEŞİN ŞUÂİ GÜNEŞE AVDET EDİNCE DUVAR ÂŞIKI MAHRUM KALIR.»

2803

عاشقان کل نی نی عشاق جزء
ماند از کل آنکه شد مشتاق جزء

*Âşıkân-î küll niy üşşâk-ı cüz,
Mând ezkül anki şûd müştâk-ı cüz.*

«Küll'e âşık olanlar, cüz' âşıkları değildir. Cüz'e müştâk olanlar küll'den mahrum kalırlar».

(Ta'rifât) sâhibi Seyyid Şerif rahimehullah der ki: «Kül: Esmâ ve sıfâtı câmi' Hazret-i İlâhiyye i'tibâriyle Hak Teâlânın adıdır».

Hazret-i Mevlânâ da (Küll'e âşık olanlar) demekle üşşâk-ı İlâhiyyeyi murâd ediyor ve onların, cüz'i bir güzelliğe mazhar olan eşhâsa ve eşyâya gönül bağlamayacaklarını, o gibi cüz'iyâta meclûb olanların mahbûb-i hakikî ve küllî bulunan Allah'ın feyzinden mahrum kalacaklarını beyân buyuruyor.

2804

چونکہ جزئی عاشق جزئی شود
ذود معشوقش بکل خود رود

*Çünkü cüz'i âşık-ı cüz'i şeved,
Zûd mâ'sûkeş beküll-i hod reved.*

«Bir cüz' diğer bir cüz'ün âşıkı olursa ma'sûku çabucak kendi küllüne gider».

همچو سیادیکه بُرد سایه
سایه کی گردد دورا سرمایه

*Hemçu sayyâdiki gired sâye-i,
Sâye key gerdêdorâ sermâye-i.*

«Onun misâli, gölge tutmaya uğraşan bir avcı gibidir. Gölge ona nasıl sermâye olabilir?»

سایه مرغی گرفته مرد سخت
مرغ حیران گشته برشاخ درخت

*Sâye-i mürğî girifte merd saht,
Mürğ hayran geşte berşâh-ı dıraht.*

«O avcı, kuşun gölgesini sıkı sıkı yakalamış tutar, dalın üstündeki kuş da hayretle der ki:»

کین مدمغ برکه می خندد عجب
اینت باطل اینت پوسیده سبب

*Kın müdemmeğ berki mihended aceb,
İnet bâtl inet pôsîdê sebeb.*

«Bu sersem acaba ne için gülüyor. İşte sana bâtl ve çürük bir sebeb numûnesi».

Kuş, dalın üstünde iken onun yere düşen gölgesini yakalayan sersem avcı ile hüsn-i mutlaki bırakıp onun cemâline bir pertevin ma'kesi bulunan bir güzele gönül veren ahmak arasında bir fark yoktur.

ور تو کوی جزه پیوسته گلست
خار میخور خار مقرون گلست

*Ver tu gôyi cüz' peyveste-i küllêst,
Hâr mîhor, hâr makrûn-î gülêst.*

«Eğer sen; cüz'ün kül'le ittisâli vardır diyecek olursan diken ye! Diken de güle yakındır».

bulunduğu için mesel darb olunur. Teşbihteki müsebbeh ile müsebbbehün bir arada her cihetten değil, yalnız bir cihetten benzeyiş bulunduğunda müsellemdir. Şu halde Mevlânânın maksadının, zinâya ve sirkata teşvik etmek olmadığı, seveceksen Allahı sev, meyl göstereceksen ona meyl demek istediği meydana çıkar.

Kezâ maksadın kolayca anlaşılması için ba'zan helâl bir şey, harama benzetilir. Meselâ Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz: «Sihr gibi, te'sirli sözler vardır» buyurmuştur. Burada helâl olan sözü, te'siri dolayısıyla, haram bulunan sihre benzetmiştir.

بندہ سوی خواجه شد او ماند زار
بوی گل شد سوی گل او ماند خار

*Bende sûy-ı hâce şüd, ô mând zâr,
Bûy-ı gül şüd sûy-ı gül ô mând hâr.*

«Cüz'e âşık olanın sevdiği kul, efendisinin yanına gider, âşık da ağlar ve inler bir hâlde kalır. Gül kokusu güle avdet eder, âşıka diken kalır».

Yâhud o âşık diken gibi kaskatı kalmaya mecbur olur.

او بمانده دور از مطلوب خویش
سعی ضایع رنج باطل بای ریش

*Ô midandê dûr ezmatlûb-ı hîş.
Sa'y zâyî, renc bâtl, pây rîş.*

Sevgilisi, efendisinin yanına gittiği için: «O âşık, matlubundan uzaklaşmış, boşuna koşmuş, nâfile zahmet çekmiş ve ayakları yaralanmış olarak kalır».

Hazret-i Mevlânâ bu cüz âşıkını tasvir için bir misal gösteriyor ve diyor ki:

Ba'zıları vardır ki, bir sûretin esiri olmuş ve ona bağlanıp kalmış-
tı. Öyle olduğu hâlde o sûretperestliği te'vile kalkışır ve ürefâdan ge-
çinmek isteyerek: «Cüz'ler küllüne merbuttur, benim sevdiğim de hüsn-i
mutlakın bir cüz'ü olduğu için küllüne alâkası vardır» derler. Hazret-i
Mevlânâ bu gibilere ilzâmî bir cevap olmak üzere: «Öyle ise diken ye
bakalım. Dikenin de güle irtibâtı vardır» diyor ve devâm ediyor:

2813

جز زيك رو نيست پيوسته بکل
ورنه خود باطل بدی بعث رسل

*Cüz' ziyekrû nîst peyvestê bekül,
Verne hod bâtl büdî bâ's-ı rusül.*

«Cüz' bir cihetten küll'e muttasıl değil, ayrıdır. Yoksa ve öyle ol-
masa peygamberlerin gönderilmesi bâtl olurdu».

2814

چون رسولان از پی پیوستن اند
بس چه پیوندند شان چون يك تن اند

*Çün resûlen ezpey-î peyvestenend,
Pes çipeyvendend şan çün yek tenend.*

«Peygamberler, halkı Hakka îsal etmek için gönderilmişlerdir. Halk
ile Hak yek vücud olsalardı neyi îsal edeceklerdi?»

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: Evet her cüz'ün mazhariyyet i'ti-
bâriyle küll'e âlâkası vardır. Lâkin zâhir, mazhar, vâcib, mümkün i'tibâ-
riyle de farkları vardır. Yâni her şey, Allahın mahlûku olduğu için, bir
şeyin hem mahlûk, hem de hâlik olması muhaldir. O halde Allah'ın var-
lığına mazhar olmakla berâber her şey Allah değildir. Öyle olmuş ol-
saydı peygamberlerin gönderilmiş olması ve halkın Hakka da'vet edil-
mesi abes olurdu. Peygamberler, bir olan şey'i mi visâle da'vet ede-
ceklerdi?

Cenâb-ı Hak, Habîb-i Kerimine hitâben buyuruyor ki:

قُلْ هِدِيْ

سَبِيْلِيْ اَدْعُوْا اِلَى اللّٰهِ عَلَى بَصِيْرَةٍ اَنَا وَمَنْ اَتَّبَعْنِيْ وَسُبْحَانَ
اللّٰهِ وَمَا اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ

Yâni: «Yâ Muhammed de ki: Benim da'vet ve hidâyet yolum budur.
Dikkat, basîret ve ma'rifetle kulları Allah'a da'vet ederim. Ben böyle
olduğum gibi bana uyanlar (yâni bilverâse halkı irşâda çalışanlar) da
böyledir. Allahı, şânına lâayık olmayan şeylerden tenzih ederim ve ben
Allaha şirk koşanlardan değilim²».

Şu Âyet-i Kerîme'nin meâline dikkat olunursa cem'den ziyâde farka
delâlet ettiği ve mahluk ile Hâlikın yekdiğerinden mümtâz olduğu anla-
şılır. Çünkü Hazreti Peygamber (S.A.V.), Zât-i Akdes-i Nübüvvetinin
halkı Allaha da'vet ettiğini, verese-i irfânının da böyle olduğunu, hem
de bu da'vet ve irşâdının halk ile Hakkı her cihetten yek vücud vehmet-
mek gibi bir gafletle değil, zâhiriyyet, mazhariyyet i'tibâriyle farklı ve
imtiyazlı bulunduğunu bilmek gibi bir basîretle yapıldığını, hattâ aksini
vehmetmenin bir şirk olduğunu bildirmektedir.

2815

این سخن پایان ندارد ای غلام
روز بیگه شد حکایت کن تمام

*În sühan pâyan nedâred ey ğulâm,
Rûz bigehşûd hikâyet kün tâmâm.*

«Bu bahsin sonu gelmez. Ey delikanlı; vakit gecikti, bedevî hikâye-
sini tamamlamla».

(2) Sûrei Yûsûf: 108.

2816

آن سبوی آب را درپیش داشت
تخم خدمت را دران حضرت بکاشت

An sebûy-î âbrâ derpiş dašt,
Tohm-ı hidmetrâ deran hazret bikašt.

«O su destisini ileri tuttu ve hizmet tohumunu o makama ekti». Yâni lâzım gelen hürmet ve ta'zimi ifâ etti.

2817

گفت این هدیه بدان سلطان برید
سائل شعرا زحاجت واخرید

Gôft in hedyê bedan sültañ berîd,
Sâil-î şehre zihâcet vâharîd.

«Dedi ki: Bu hediyeyi pâdişâha götürün. Ondan ihsân talebkârı bulunan benim gibi bir fakiri ihtiyâc pençesinden kurtarsın».

2818

آب شیرین و سبوی سبز نو
ز آب بارانی که جمع آمد بگو

Âb-ı şîrin-û-sebûy-î sebz-u-nev,
Z'âb-ı bârânîki cem' âmed begev.

«Hediyem: Tatlı su ile dolu yeşil ve yeni bir destidir. İçindeki de çölde bir çukurda toplanmış yağmur suyudur».

Şârihler¹ diyorlar ki: Bedevinin destisinden maksad: Sâlikin vücûdu. İçindeki sudan murad da pek cüz'î olan amel ve ilimdir. Onu halifenin gulamlarına göstermesi, yine sâlikin o vücûdu ve o ilmi ve ameli değerli bir şey zanniyle dergâh-ı İlâhînin nakibleri bulunan evliyâullâha arzemesidir.

2819

خدمه می آمد نقیبا را ازان
ایک پذیرفتند آن را همچو جان

Hande miâmed nakîbanrâ ezân,
Lîk pezrûftênd anrâ hemçücân.

Bedevinin bu sâfiyâne sözlerine karşı: «Nakiblerin güleceği geldi amma gülmediler. O hediyeyi can gibi kıymetli addederek kabul edildiler».

2820

زانکه لطف شاه خوب باخبر
کرده بود اندر همه اعیان اثر

Zânki lütf-î şâh-ı hûb-î bâhaber,
Kerdebûd enderhemê â'yan eser.

«Çünkü ahlâkı güzel ve kendi her şeyden haberdâr olan pâdişâhın lutf u inâyeti devletin bütün â'yânına ve me'murlarına te'sir etmişti».

2821

خوی شاهان در رعیت جا کند
چرخ اخطار حال را خضر کند

Hôy-ı şâhân derraîyyet câküned,
Çarh-ı ahdar hâkrâ hadrâ küned.

«Pâdişahların tabiatı, tebeaya te'sir eder. Nitekim yeşil felek, toprağı yeşertir».

Târihlerde yazar ki, Emevîlerden Velid bin Abdülmelik'in inşâata merâkı vardı. Onun asrında halk da yapı yaptırmak hevesine düşmüştü. Süleyman bin Abdülmelik obur denecek derecede pisboğazdı. Devr-i ehâlisi de türlü türlü yemek pişirtmek ve fazla fazla yemek yemekle meşgul olmuştu. Ömer bin Abdül'aziz; âbid, zâhid, âdil bir zât idi. Tebeâsı da — velev ki riyâ tarikiyle olsun — namaz kılmak, Kur'ân okumak, tesbih çekmek, gibi şeylerle iştigal ederdi.

Denilmiştir ki: «İnsanlar, hükümdârlarının i'tikâd ve i'tiyâdına uyar». Aşağı tabakanın yukarıdakilere uyacağına misâl olmak üzere Haz-

ret-i Mevlânâ: «Yeşil felek, toprağı yeşertir» diyor. Bâ'zı şârihler bu sözü: «Gökten yağın yağmurun feyziyle zemin yeşerir» ma'nâsına olduğunu söylemişlerdir ki, böyle izah edilmesi hem vâkı'a, hem de bahse münâsibdir.

2822

شہ جو حوضی دان حشم چون لولہا
آب ازلولہ روان در گولہا

*Şeh çü havzî dan haşem çün lûlehâ,
Ab ezlûlêhâ revan der gôlehâ.*

«Pâdişâhı havuz, etbâmı o havuzun muslukları farzet. Su, göle musluklardan akar».

2823

چونکہ آب جملہ از حوضیست پاک
ہریکی آبی دہد خوش ذوقناک

*Çünkü âb-î cümle ezhavzîst pâk,
Heryekî âbî dihed hoş zevknâk.*

«Muslukların suyu temiz bir havuzdan gelirse, her biri güzel ve zevkli bir su akıtır».

2824

ور درآن حوض آب شورست و پلید
ہریکی لولہ همان آرد بدید

*Ver deran havz âb şôrest-û-pelid,
Heryekî lûle hemân âred bedid.*

«Eğer havuzda acı ve pis su varsa muslukların her birinden o su akar».

2825

زانکہ پیوستہست ہر لولہ بحوض
حوض کن در معنی این حرف حوض

*Zânki peyvestêst her lûle behavz,
Havzkün der ma'niy-î inharf havz.*

«Çünkü her musluk havuza muttasıldır. Ey sâlik; bu sözün ma'nâsı içine gir, yâni onu derin derin düşün».

Ebû Hüreyre Radiyallâhü anh'in Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimizden şu hadîsi rivâyet ettiği (Câmiussağîr) de yazılıdır. Allâhü ve Resûlühü a'lem Hadis-i Şerif: «Kalb, beden memleketinin hükümdârıdır. Hükümdâr iyi olunca tebeası ve askerleri de iyi olur; hükümdâr kötü olunca tebeası da, askerleri de kötü olur». Buhârîde de rivâyet edilen şu Hadis-i Şerifte de: «Âdem oğlunun cesedinde bir et parçası vardır ki, o iyi olunca bütün cesed iyileşir, kötü olunca da bütün cesed kötüleşir. Haberin olsun o et parçası kalbdır» buyurulmuştur. Kalbin muntazaman işlemesi nasıl diğer âzânın intizâm-ı harekâtına, darabânının bozuk olması ve durması a'zây-ı sâirenin de bozulmasına ve durmasına sebep ise, hükümdârın âdil, rahîm, halûk olması da hem kendi adamlarının, hem de memleket halkının aynı vasıfları hâiz bulunmasına sebep olur. Aksi takdirde ise tabîi, kazıyye ber'aks olur. Bu hâl hükümdârlara da münhasır değildir.

*Efkâr-ı mülkü, şeh-i dili tahtgâhıdır,
Her kimse kendi âleminin pâdişâhıdır.*

Evet. Her âile reisi âilesinin, her baba evlâdının, hattâ herkes nefsinin çobanı, yâni âmiri ve hükümdârıdır. Onlar iyi olurlar ise idâreleri ve terbiyeleri altında bulunanlar da — müstesnâları çıkmakla berâber — ekseriyetle iyi olurlar. Kötü olurlarsa idâre ve terbiye ettikleri de berbadlaşırlar. İşte bundan dolayı Hadis-i Şerifte: «Hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüğünüz sürüden mes'ulsünüz» buyurulmuştur.

Hazret-i Mevlânâ bahsi tavih için bir kaç misâl daha irâd ediyor :

2826

لطف شاهنشاه جان بی وطن
چون اثر کردست اندر کل تن

*Lütf-ı şahinşâh-ı cân-ı bîvatan,
Çün eserkerdêst ender küll-i ten.*

«Vatanı ve mekânı olmayan ruh pâdişâhının letâfeti, bütün kalıb üzerinde nasıl müessir olur?»

لطف عقل خوشنهاد و خوش نسب
چون همه تن را درآرد در ادب

*Lütf-ı akl-î hoşniḥād-û-ḥoş neseb,
Çün hemê tenrâ derâred der edeb.*

«Aslı ve tabiatı hoş olan aklın letâfeti, bütün bedeni edeb ve hayâ dâiresine nasıl idhâl eder?»

عشق شنگ بی قرار و بی سکون
چون درآرد کل تن را در جنون

*Aşk-ı şeng-î bîkarâr-û-bîsükûn,
Çün derâred küll-ı tenrâ der cünûn.*

«Sükûn ve karârı olmayan aşk, bütün bedeni nasıl cünûna sevkeder?»

لطف آب بحر کو چون کوثرست
سنگ ریزهش جمله در و گوهرست

*Lütf-ı âb-ı bahr kô çün kevserest,
Sêng-rîzeş cümle dürrû-gevherest.*

«Kevser gibi tatlı bir denizin suyundaki letâfet te'siriyle onur içindeki taş kırıntıları inci ve elmas olur».

هر هنر کاستا بدان معروف شد
جان شاگردان بدان موصوف شد

*Her hüner küstâ bedan ma'rûf şûd,
Cân-ı şâgirdan bedan mesvûf şûd.*

«Bir usta hangi san'atle ma'ruf ise çıraklarının rûhu da onunla mev-suf olur».

پیش استاد اصولی هم اصول
خواند آن شاگرد چست با حصول

*Piş-ı üstâd-î üsûlî hem üsûl,
Hâned an şâgird-i çüst-î bâhüsûl.*

«İlm-i usûl üstâdının karşısındaki çevik ve ma'lûmatlı bir şâkird, usûl ilmini okur».

پیش استاد فقیه آن فقه خوان
فقه خواندنی اصول اندر بیان

*Piş-ı üstâd-î fakîh an fıkḥ-han,
Fıkḥ hâned nî üsul enderbeyân.*

«Fakih olan üstâdın karşısındaki tâlib, usûl okumaz, fıkıh okur».

پیش استادی که آن نحوی بود
جان شاگردش ازو نحوی شود

*Piş-î üstâdîki ân nahvî büved,
Cân-ı şâgirdes ezô nahvî şevêd.*

«Nahiv üstâdının karşısındaki müteallim, hocasının tedrisinden nahiv âlimi olur».

باز استادی که او محو رهست
جان شاگردش اذو محو شهست

*Bâz üstâdîki ô mahv-î rehest,
Cân-ı şâgirdes ezô mahv-î şehest.*

«Hak yolunun mahvi ve fânisi olan bir mürşidin müridi de şeyhinin irşâdiyle Hakkın mahvi olur».

Yâni fenâ fillâh mertebesini bulur.

زین همه انواع دانش روز مرگ
دانش فقرست ساز راه و برگ

*Zî hemê envâ-ı dâniş rûz-i merg,
Dâniş-i fakrêst sâz-ı râh-u-berg.*

«Bu müfenevvi' ilimler içinde ölüm günü, yol azığı olacak ve işe yarayacak ancak fakr u fenâ ilmidir».

«BİR NAHİV ÂLİMİ İLE BİR GEMİCİNİN MÂCERÂSİ HİKÂYESİ»

آن یکی نحوی بکشتی در نشست
رو بکشتیان نهاد آن خودپرست

*An yekî nahvî bekeştî dernîşest,
Rû bekeştîban nihâd an hodperest.*

«Bir nahiv âlimi, bir gemiye bindi. O kendini beğenmiş nahivci, gemiciye teveccüh ederek».

گفت هیچ از نحو خواندی گفت لا
گفت نیم عمر تو شد در فنا

*Gôft hiç eznahv handî gôft lâ,
Gôft nim-i ômr-i tû şü'd der fenâ.*

«Hiç nahiv okudun mu? diye sordu. Gemici: Okumadım. Cevâbını verince; ömrünün yarısı heder olmuş dedi».

دلشکسته گشت کشتیان زتاب
لیک اندم گشت خاموش از جواب

*Dıl-şikestê gêşt keştîban zitâb,
Lîk andem gêsthâmûş ezcevâb.*

«Gemici'nin bu sözden kalbi kırıldı ve kızdı ise de o sırada cevâb vermedi».

باد کشتی را بگردابی فکند
گفت کشتیان بدان نحوی بلند

*Bâd kestîrâ begirdâbî figend,
Gôft keştîban bedan nahvî bülend.*

«Rüzgâr gemiyi bir girdâba sürükleyince, gemici yüksek sesle nahvîye:»

هیچ دانی آشنا کردن بگو
گفت نی ای خوش جواب و خوب رو

*Hîç dâni âşnâkerden bigô,
Gôft nî eyhoş-cevâb-û-hôb-rû.*

«Hoca söyle bakalım, yüzme bilir misin? suâlinde bulundu. Nahvî: Ey hoş sözlü ve güzel yüzlü gemici; bilmem, deyince».

گفت کل عمرت ای نحوی هبаст
زانکه کشتی غرق این گردابه است

*Gôft küll-i omret eynahvî hebast,
Zanki keştî gark-ı in girdâbhast.*

«Ey nahvî, ömrünün temâmı heder oldu. Çünkü bu gemi girdab-larda batacaktır cevâbını verdi».

Burada nahviden murad : Dedikodudan ibâret bilgisine mağrur olup da onları bilmeyenleri âdetâ adam yerine koymayan gâfildir. O gibi ma'lûmât, dünyâda biraz işe yarar gibi olsa bile hayat gemisi demek olan kalıb, ölüm girdâbına sürüklenmeye başlayınca o ma'lûmât hiç bir şeye yaramaz ve öbür tarafta fayda vermez. Girdab dalgalarının üstünde bir parça olsun durabilmek için yüzme bilmek lâzım olduğu gibi, bekâ âle-mine girerken de, ilm-i mahvî (yokluk ilmini) öğrenmiş ve şu mevhum varlıktan kurtulmuş bulunmak icâbeder. Cenâb-ı Mevlânâ bunu anlat-mak için buyuruyor ki :

محو می باید نه نحو اینجا بدان
گر تو محوی بی خطر در آب ران

*Mahv mîbâyed ne nahv incâ bîdân,
Ger tû mahvî bîhatar dêrab rân.*

«Ma'lum olsun ki, burada nahiv değil, mahiv lâzumdır. Sen de mahvoldunsa muhâtaradan çekinmeksizin suya dal».

2843

آب دریا مسده را بر سر نه
ور بود زنده زد دریا کی رهد

*Âb-ı deryâ mürderâ berser nihed,
Ver büved zinde zıderyâ key rihed.*

«Denizin suyu ölüyü suda taşır. Diri olan, denizin elinden nasıl kurtulur?»

2844

چون بمردی تو ز اوصاف بشر
بحر اسرار نه بر فرق سر

*Çün bîmürdî tû zievşâf-î beşer,
Bahr-ı esrâret nihed ber fark-ı ser.*

«Sen beşerîyyet vasıflarından ölürsen esrâr denizi seni başında gezdirir».

Ma'lumdur ki, denize batmanın sebebi denize düşen kimsenin ace-mice çabalaması ve denize karşı aykırı hareket etmesidir. O hareketler yapılmasa suyun yüzünde kalmak kâbildir. Cansız bir cesedde ise hiç bir hareket bulunmadığı ve denizin tahrikine temâmen uyduğu için deniz onu sathında gezdirir. Bu, böyle olduğu gibi esrâr denizi olan bahr-i ma'nâ da böyledir. Onda yüzmek ve gezmek isteyenini kendini temâmiyle Allahın irâdesine teslim etmiş ve kendiliğinden geçmiş, «Ölmeden evvel ölün» yâni irâdenizi ve ihtiyârınızı Allahın irâdesinde ifnâ edin emrine uymuş olması lâzımdır. Bu hâlde bulunan bir kimseyi de o ma'nâ denizi başında taşır.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ, kendini beğenen ve herkese hayvan nazariyle bakan kimselere hitab edip buyuruyor ki :

2845

ای که خلقا را تو خر می خوانده

این زمان چون خر برین شیخ مانده

*Ey ki halkanrâ tû har mîhande-i,
În zaman çün hâr berîn yah mande-i.*

«Ey herkese eşek! diyen mağrur; şimdi sen de eşek gibi buz üstünde kalmış ve ileri geri, adım atamıyacak hâle gelmişsin».

2846

گر تو علامه زمانی در جهان

نک فنای این جهان بین وین زمان

*Ger tû allâme-i zamânî der cihan, —
Nek fenây-î incihan bin vin zaman.*

«Dünyâda sen cihânın allâmesi idin. Şimdi o cihânın fâniliğini gör».

Yâni ey ilmine mağrur olup da âlemi eşek yerine koyan saygısız; sen dünyânın en birinci âlimi olsan da o birinci âlimi olduğun Dünyânın bekâsı yoktur. Fânî olan Dünyâdaki hayat ise bir kaç günlüktür. O bir kaç günlük ömürle elde ettiğin ma'lûmâta güvenip de kendini bir şey zannediyorsun. Lâkin ecel kışında buz üstünde kalmış eşek gibi ileriye bir adım atamıyorsun. O hâlde halka verdiği eşeklik sıfatını kendin kazanmış oluyorsun.

2847

مرد نحوی را ازان دردوختم

تا شمارا نحو محو آموختم

*Merd-ı nahvîrâ ezan derdôhtim,
Tâ şumârâ nahv-ı mahv âmûhtim.*

«Size mahv ü fenâ usûlünü öğretmek için bedevî kıssasına nahvî fıkrasını ekledik».

*Fıkh-ı fıkh-ü-nahv-ı nahv-ü-sarf-ı sarf,
Der kemâmed yâbi ey yâr-i şikerf.*

«Ey büyük dost; fıkıhın mefhûmunu, nahvin maksûdunu ve sarfın tebdilini tevâzu' ve mahviyyette bulursun».

Ma'lumdur ki, fıkıh: Lügatta anlamaktır. Istilâhta; a'mâl, ibâdât ve hukuktan bahseden bir ilimdir. Nahvin lügattaki en meşhur ma'nâsı: Kasdetmektir. Istilâhta; arabca kelime ve terkiplerin i'râbından, yâni nasıl okunacaklarından bahseden ilimdir. Sarf'ın lügat ma'nâsı: Döndürmek ve değiştirmektir. Istilâhta bir kelimeyi şekilden şekile koymaktır. Bunların üçü de vaktiyle medreselerde fazla uğraşılacak ilimlerdi. Hele sarf ile nahvin dinî bahisleri anlamaya âlet olmalarından başka uhrevî faydaları yoktu.

Bu ilimlerin mısra'da mükerrer zikredilmeleri, ma'nâ-yı lügâvinin ma'nây-ı istilâhiye izâfesi kabîlindendir ve birinciler (masdar bima'nâ mef'uldür). Yâni birinci fıkıh (mekûh), birinci nahiv (menhû), birinci sarf (masrûf) meâlindedir. O halde mısra'nın ma'nâsı, terceme edildiği gibi olur.

Cenâb-ı Pir, bu beyti ile demek istiyor ki, ilm-i fıkhdan maksad: İbâdet ve ubûdiyyeti kemâliyle ifâ etmektir. İlm-i nahivden garaz: El-fâzın ıslâhı, ondan murâd da: Ma'nânın doğru olmasıdır. İlm-i sarftan gâye ise: Bünye-i kelimenin tebdili ile diğer bir kelimenin teşkilidir. İşte bunların her üçünü de da'vâ ve iddiâda değil, mahv ü fenâda bulmak imkânı vardır.

Bedevisi kıssasında bahsedilen :

2849

آن سبوی آب دانشهای ماست
وان خلیفه دجله علم خداست

*Ân sebûy-i âb dânişhây-ı mast,
Van halîfe Dicle-i ilm-i Hudâst.*

«O su destisi bizdeki ma'lûmatın misâlidir. Halîfe ise İlm-i İlâhî Diclesidir».

ما سبوا پر بدجله می بریم
کر نه خردایم خود را ما خرم

*Mâ sebûhâ pür bedicle mâberim.
Gerne hardânîm hôdrâ mâ harîm.*

«Biz destilerimizi dolu olarak Dicleye götürüyoruz. Böyle yaptığımız için kendimizi eşek bilmezsek hakikaten eşeklik ve ahmaklık etmiş oluruz».

Cenâb-ı Hak :

وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا

Yâni : «Ey insanlar! Size ilimden az bir şey verilmiştir» buyurduğu hâlde biz, desti dolusu kadar ma'lûmâtımızı fevkal'âde bir şey sanıyoruz. O destiyi ma'rifet diclesine götürmeye kalkışıyoruz. Ahmak olmasaydık Dicle Nehrine destimizi dolu değil, boş götürür, onun âb-ı hayal ve ma'rifet olan suyundan doldururduk. Sonra da hem kana kana içer, hem de susamış olanlara içirirdik.

2851

باری اعرابی بدان معذور بود
کو زدجله غافل و بس دور بود

*Bâri a'râbî bedan ma'zûr bûd,
Kô zıdicle gâfil-û-bes dûr bûd.*

«Dicleye bir desti yağmur suyu götüren a'râbî ma'zur idi. Çünkü Dicleyi bilmiyordu. Dicle den gâfil ve çölde ondan çok uzaktı».

گر زدجله باخبر بودی چوما

او نبردی آن سبورا جانجا

*Ger zıdicle bâhaber bûdî cumâ,
Ô nebûrdî an sebûrâ câbecâ.*

«Eğer bir Dicle nehri bulunduğundan bizim gibi haberi olsaydı o destiyi öteye beriye taşımazdı».

بلکه ازدجله چو واقف آمدی

آن سبورا بر سر سنگی زدی

*Belki ezdicle çü vâkıf âmedî,
An sebûrâ ber ser-î sengî zedî.*

«Belki Dicle nâmında büyük ve tatlı bir nehir bulunduğuna vâkıf olunca destisini bir taşa vurur kırardı».

Binaenaleyh biz de Allahın Bahr-ı Feyyâzından istifâde etmek istiyorsak bir destilik ilminize mağrur olmamalıyız. Ve destiyi dolu değil, boşaltılmış olarak o ummân-ı ma'rifete arzetmeliyiz.

«HALİFENİN O HEDİYYE VE DESTİYE HİÇ DE İHTİYÂCI YOKKEN KABUL ETMESİ VE ATÂ VE İHSANDA BULUNMASI»

چون خلیفه دید و احوالش شنید

آن سبورا پر ز زر کرد و مزید

*Çün halîfê did-u-ahvaleş şenîd,
Ân sebûrâ pür zı zer kerd-û-mezîd.*

«O halife bedevinin destisini görüp, ahvâlini işitince o destiyi altın ile doldurttu, fazlasiyle atâ ve ihsanda bulundu».

آن عبرا کرد از فاقه خلاص

داد بخشیشها و خلعتیای خاص

*Ân arabrâ kêrd ez fâke halâs,
Dâd bahşîşhâ-vu-hil'athây-ı hâs.*

«Bahşîşler ve hil'atler verdi de o a'râbiyi fakr u zarûretten kurtardı».

پس نقیانرا بفرمود آن قباد

آن جهان بخشش و آن بحر داد

*Pes nakîbânra bîfermud an kübâd,
Ân cihân-î bahşîş-u-ân bahr-ı dâd.*

«Vergi cihânı, kerem ve ihsân denizi olan o büyük hükümdâr nakîblere emretti ki:»

کین سبو پرزر بدست او دهید

چونکه وا گردد سوی دجلهش برید

*Kin sebû pür-zer bedest-î ô dihîd,
Çünkü vâgerded suy-î dicleş berîd.*

«Bu destiyi altınla doldurup onun eline verin, yurduna döneceği zaman da Dicle kıyısına götürün».

از ره خشک آمدست و از سفر

از ره دجلهش بود نزدیکتر

*Ez reh-î hüşk âmedest ô ez sefer,
Ez reh-î dicleş bud nezdîkter.*

«O kara yolundan sefer ederek gelmiştir. Nehir tarikiyle giderse kesdirme olur».

Nakibler, suyunu döktükleri destiyi altınla doldurup bedevinin eli-
ni verdiler. Dicle sâhiline götürüp bir kayığa bindirdiler.

2859

چون بکشتی درنشت و دجله دید
سجده میکرد از حیای و می خمید

Çün bekeştî dernîşest-û-dicle dîd,
Secde mâkerd ez hayâ-vû-mî hamîd.

«Kayığa binip de Dicle nehrini görünce hayâsından eğildi ve secde etti de dedi ki:

2860

کای عجب لطف این شه و هابرا
وان عجیتر کو ستد آن آبرا

Key aceb lutf in şeh-i vahhâbrâ,
Van acebter kô sited an âbrâ.

«Bu vergili pâdişâhın lutfu ne kadar çok. Hele o destideki durgun suyu alması ne derece şaşılacak bir hâl».

2861

چون پذیرفت از من آن دریای جود
انچنان نقد دغلرا زود زود

Çün pezirüft ez men ân deryây-ı cud,
Ânçünân nakd-i dağalrâ zûd-zud.

«O cömerdlük denizi, benim kalb akçe gibi değersiz hediye mi çabuk çabuk nasıl kabul etti».

Sarayın yanında Dicle gibi suyu tatlı bir nehir akıp giderken çöl-
den getirilmiş bir desti durgun suyu hükümdârın kabul edişine, muka-
bilinde de bir çok altın verişine karşı bedevinin duyduğu hicâbı ve hay-
reti Hazret-i Mevlânâ şu beytlerle tasvîr eyledikten sonra desti ve Dic-
leden maksadın ne olduğunu izâha başlıyor ve buyuruyor ki:

2862

کل عالمرا سبو دان ای بسر
کو بود از علم و خوبی سر بسر

Küll-i âlemrâ sebû dan ey pûlser,
Kô bud ez ilm-û-hôbî serbeser.

«Evlâd, bütün âlemi ilim ve hüsn suyu ile ağzına kadar dolmuş bir desti bil».

2863

قطره از دجله خوبی اوست
کآن نمی کنجد زبری زیر پوست

Katre-i ez dicle-i hôbî-yı ost,
Kan nemî künced zipürri zîr-i post.

«O destideki su, Cenâb-ı Hakkın güzelliği diclesinden bir damladır. O güzellik ise kesret ü vefretinden kabına sığmaz».

Yukarıda «O su destisi bizim ilimlerimizdir» buyurulmuştu. Burada ise (Biz) den maksadın bir kaç kişi değil, bütün zerrât olduğu; ve cümle avâlimdeki ilm ü hüsn bir araya gelse, Allahın ilmine ve hüsnüne kar-
şı, Dicle nehri yanında bir desti su gibi kalacağı beyân ediliyor. Sonra Hüsn-i İlâhînin hiç bir şeyle ihâta edilemeyecek, ta'bir-i ma'rûfuyla, hiç bir kaba sığmayacak kadar vüs'at ve kesâfeti bulunduğu bildiriliyor ve deniliyor ki:

2864

کنج مخفی بد زبری چاک کرد
خالکرا تابانتر از افلاک کرد

Genc-i mahfi bûd zipürri çâk kerd,
Hâkrâ tâbânter ez eflâk kerd.

«Allah gizli bir hazine idi. Dolgunluktan gayb perdesini yırttı. Top-
rağı feleklerden daha parlak bir hâle getirdi».

Sâfiyye arasında meşhur bir Hadis-i Kudside: «Ben gizli bir hazine
idim, bilmek istedim ve bilineyim diye halkı yarattım» buyurulmuş-
tur. Evet. Gayb-ı hüviyyet mertebesinde yâni: «Allah vardı, ... be-

râber hiç bir şey yoktu» hâlinde hattâ Esmâ ve Sıfât-ı İlâhiyyenin Zât-i Bâride mestur bulunduğu ezel-i âzâlde o esmâ ve sıfat cevâhiri ile Zât-i Hak gizli bir hazine idi. Her güzelin, görünmek ve bilinmek istediği gibi, Cenâb-ı Hak da, bilinmek istedi ve güzelliğini her şeyde göstermek ve görmek için Kâinâtı yarattı. Felekler ulvî ve münevver idi. Toprak ise süflî ve bifer bulunuyordu. Allahın kudret-i bediası, o bifer toprağın üstünde Zât-i Eccl ü Âlâsına mazhar-ı kâmil olacak bir halife yarattı. Onun manevî envâriyle hâk'ın parlaklığı eflâkin nûruna tefevvuk etti.

2865

گنج مخفی بد زری جوش کرد
خالکرا سلطان اطلس پوش کرد

*Genc-i mahfî bûd zipürri cûşkerd,
Hâkrâ sultân-ı atlas-pôş kerd.*

«Allah gizli bir hazine idi. Hazine doluluğundan taşı da toprağı atlas giyen bir pâdişâh hâline getirdi».

Evvelki beytte de söylenildiği gibi Cenâb-ı Hak topraktan bir halife yarattı. O mahlûk-i ekmel, cismâniyeti i'tibâriyle topraktan başka bir şey değildi. Fakat rûhâniyeti ve mazhariyeti cihetiyle mâ'nen bir sultan idi. Nitekim:

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ

âyet-i celîlesinde bu iki hâle işâret vardır. Cenâb-ı Hak Habib-i edîbine emir veriyor: «Ey peygamber-i ekber; insanlara de ki: Ben de sizin gibi bir beşerim, benim de maddiyetim topraktan başka bir şey değil. Lâkin bana vahyolunur. İşte bu cihetten çok yüksek bir mazhariyyetim vardır». Bu böyle olduğu gibi esasî toprak olan Âdemzâdelerden atlas giyen ve tahta oturup dünyâya hükmeden sultanlar da yetişti.

İşte o halifenin hükümet-i mâ'nevîyesi ve o sultanların devlet-i sâriyyesi kendiliklerinden ve kendilerinden değil, mazhariyyetleri i'tibâriyle kendilerinde zuhur eyleyen Saltanat-ı İlâhiyeden ibâretti.

(4) Sûre-i Keht: 110.

2866

ور بدیدی شاخی از دجله خدا
آن سورا او فنا کردی فنا

*Ver bidîdî şâhî ez diclê-i Hüdâ,
An sebûrâ ô fenâ kerdî fenâ.*

«Eğer o bedevî ve onun gibi destisindeki suyu değerli bir şey zanneden gâfiller, Allahın kemâl-i diclesinden bir kanal görmüş olsalardı o destiyi imhâ ve ifnâ ederlerdi».

Yâni Kemâl-i İlâhiden cüz'î bir feyz rû'yeti ni'metine nâil olsalardı yalnız içindeki suyu değil, destiyi de, olanca varlığını da Vücûd-i İlâhîde mahvederler ve fenâ fillâh derecesine ererlerdi.

2867

آنکه دیدندش همیشه بخودند
بخودانه برسبو سنگی زدند

*Anki dîdendesh hemîşe bihodend,
Bihodâne bersebû sengî zedend.*

«Kemâl-i İlâhî diclesinin kanalını, cedvelini görmüş olanlar dâimâ kendilerinden geçmiş bir haldedirler. O bihudlukla ve riyâzet ve mücâhede ile varlık destisini kırmaya çalışırlar».

2868

ای زغیرت برسبو سنگی زده
وین سبو ز اشکت کامل تر شده

*Ey zigayret bersebû sengî zedê,
Vin sebû zi işkêst kamilter şûde.*

«Ey gayretinden destiyi taş vuran, bilmiş ol ki, bu destî kırılınca daha sağlam olur».

خم شسته آب ازو ناریخته
صد درستی زین شکست انگیخته

*Hüm şikeştê âb ez ô nârihte,
Sad dürüstî zin şikest engihte.*

«Küp kırılmış ise de içindeki su dökülmemiştir, o kırılıştan yüz sağlamlık peydâ olmuştur».

Varlık küpü kırılınca, yâni sâlik kendi varlığının mevhum olduğunu zevken ve hakikaten anlayınca içindeki iman ve irfan suyu dökülüp gitmez. Belki kendi varlığının Vücûd-i Hakkın pertevinden ibâret olduğunu anlayacağı, o vücûd-i Hakkâninin fenâ bulmayacağını da yine zevken fehmedeceği için, vücud destisinin kırılmasından bir sağlamlık husûle gelmiş olacaktır.

Riyâzet ve mücâhede neticesinde insanın hevâ vü hevesi zayıf düşmekle berâber, uzviyyetinin kuvvet bulduğu da mücerredir. Medîne etrafına hendek kazılırken bir kaya zuhur etmiş, hendekte çalışan bütün ashâb onu kırmakta âciz kalmıştı. Aleyhisselât Efendimiz külüngü mübârek eline aldı ve üç darbeye kayayı un ufak etti. Halbuki Medîne kütük vardı. Zât-i Akdes-i Nebevî de açtı.

Kezâ Hazret-i Mevlânânın menâkıbı okunsa görülür ki, Cenâb-ı Pir riyâzete müdâvimdi. Bir kaç günde bir iftâr ederdi. Öyle olduğu hâlde saatlerce semâ eder, cezbedârâne hareketlerde bulunurdu. Demek ki, varlık küpünün kırılmasından, maddeten de, zaaf değil, kuvvet hâsıl oluyormuş. Bunu ramazanlarda az çok hepimiz de tecrübe etmişizdir. Şehr-i mübârekın gündüzlerinde aç bulunduğumuz hâlde daha kuvvetli ve daha âfiyetli olarak bayrama çıkmışızdır.

2870

جزء جزء خم در رقصت و حال
عقل جزئی را نموده این خیال

*Cüz-i cüz-i hüm der râksêst-u-hal,
Akl-ı cüz'irâ nümûde in hayal.*

«Küpün eczâsı ve eczâsının eczâsı neş'esinden hallenir ve oynar. Fakat şu hâl, akl-ı cüz'îye hayal ve muhal görünür».

Desti gibi küpden murad da insanın varlığı, daha doğrusu varlık

vehmidir. Onun eczâsı a'zâ, eczây-ı eczâsı da zerrât-ı bedendir. Vücud küpü kırılıp fenâ fillâh neş'esı zuhur edince insanın bütün zerrâtı, bedenî de kendine göre neş'elenir, âdetâ şevkindan oynamaya başlar. Fakat o zevki tatmamış olanların aklı bunu kabul etmez. Hattâ vuku' bulacağına ihtimâl vermez.

2871

نه سبو پیدا درین حالت نه آب
خوش بین والله اعلم بالصواب

*Ne sebû peydâ derin hâlet ne âb,
Hoş bibin vallâhu â'lem bissavâb.*

«Bu hâlde ne desti peydâdır, ne de su. Binâenaleyh misâli bırak da hakikati iyice gör. Her şeyin doğrusuna Allah a'lemdir».

Cenâb-ı Mevlânâ bundan sonra yeni bir bahis açıyor. Gûyâ kendisine biri : «Yâ Mevlânâ hakikati iyice gör diyorsun amma bende öyle yüksek da'vâların fehmine ve zevkine kabiliyyet yok. Ne yapayım, nasıl göreyim?» demiş olan birine cevâb olarak buyuruyor ki :

2872

چون در معنی زنی بازت کنند
بر فکرت زن که شهبازت کنند

*Çün der-i mâ'nâ zenî bâzet künend,
Perr-i fikret zen ki şehbâzet künend.*

«Ma'nâ kapısını çalacak olursan sana açarlar. Fikir kanadını sallarsan, yâni uçmaya çabalarsan seni şehbâz ederler».

İnsan birini görmek isteyince evine gider, kapısını çalar, kapı açılır, buyurun denilir, o sûretle mülâkât müyesser olur. Yoksa kapısına gitmeden, çingırağını çalmadan görememek, isti'datsızlık değil tenbelliktir. Kezâ bir kuş, meselâ bir şâhin; kanadlarını açar, fezâda süzülür, o sûretle avını yakalar. Demek ki, insanın dilediğini görmesi gidip kapısını çalmaya, kuşun şikârını yakalaması kanadlarını açıp uçmaya mütevakıf. Sen de Allah kapısını bir kerre olsun çal, açılıp açılmayacağını tecrübe et de ondan sonra isti'datsızlığını ileri sür. Hem ondan bahsedeceğine :

*Müsteid kıl yoğise lutfuna isti'dâdım,
Sana güçlük mü var ey şâh-ı kerem mu'tâdım.*

temennisinde bulun.

«İnsan, himmet ve fikret kanadlarıyla uçar ve yükselir» denilmiştir. Sen o himmet ve fikret kanadlarını hiç açtın mı? Yâni Allahta fânî olmayı bir kerre olsun düşündün mü? Ve himmetini ömründe o devlet-i uzmayı bulmaya sarfettin mi? Şübhesiz ki etmedin. Çünkü:

2873

پر فکرت شد گل آلود و گران
زانکه گل خواری ترا شد گل چو نان

*Perr-i fikret şüd gıl-âlûd-û-girân,
Zanki gıl-hôrî turâ şüd gıl çü nân.*

«Fikir kanadın çamura bulaşmış ve ağırlaşmış. Zira çamur yiyorsun. Çamur sana ekmek olmuş».

2874

نان گلست و گوشت کمتر خوار ازین
تا نمائی همچو گل اندر زمین

*Nan gilest-û-gôşt kemter hor ezîn,
Tâ nemânî hemçü gıl ender zemîn.*

«Ekmek ve et çamur gibidir. Onlardan az ye ki, çamur gibi yerde kalmayasın».

Şark taraflarında bir nevi yağlı toprak varmış ki, ba'zı kimseler onun tiryâkisi olurlar, baklava, börek gibi iştihâ ile yerlermiş. Onun mübte-lâsı olanlar, ekmekten, yemekten kesildiği, çamur da vücûdu besleme-diği ve dâimi bir kabz verdiği için zaif düşerler, türlü hastalıklara tutu-lurlar, yerinden kımıldanamaz hâle gelirlermiş.

Cenâb-ı Pir, fazla yemeyi de çamur yemeye benzetiyor ve ekmek ile et, insanın gıdâsı iken onların da fazla yenilmesi, âdetâ çamur ye-mek ve çamur gibi zemine yapışıp kalmak demektir. Sendeki fikir kana-dının kımıldamaması, böyle çok yemek çamuriyle bulaşmış olmasından-dır. Binâenaleyh yemekte i'tidâli geçirme, mümkün olduğu kadar azalt-maya çalış diyor.

Ma'lum ya yemek, yaşamak içindir; yaşamak, yemek için değildir. Yaşamamanın yemek için olduğunu zanneden gâfillerin aç ve tok olmaları i'tibârıyla iki hâli vardır. Hazret-i Mevlânâ o iki hâli şöyle anlatıyor:

2875

چون گرسنه میشوی سک میشوی

تدوید پیوند و بدرك میشوی

*Çün gürisnê mişevî sek mişevî,
Tünd-u-bed peyvend-u-bedrek mişevî.*

«Ey pis boğaz adam; sen acıkınca köpek gibi sert ve yanına yakla-şılmaz bir soysuz oluyorsun».

2876

چون شدی تو سیر مرداری شوی

بی خبر بی با چون دیواری شوی

*Çün şüdi tû sêr mürdârî şevî,
Bî haber bîpâ çü dîvârî şevî.*

«Karnın doyunca da leş hâline geliyor, duvar gibi elsiz, ayaksız ve kâlnattan habersiz oluyorsun».

Yâni yemeğe oturunca tuzlu, ekşi ve tatlı olmak üzere türlü türlü yemeği atıştırıyor, mi'deni gâyet sıkı doldurulmuş duvar yastığı hâline getiriyor, gert gert genirdikçe yanar dağ tepesi gibi gazlar salıveriyor-sun. Nihâyet yemek sarhoşu olup etrâfındakileri, hattâ kendini farke-demiycek derecede sızıyorsun, horlamaya başlıyorsun. Şu halde hissiz, hareketsiz bir duvar, yâhud teaffün etmiş bir leş ile senin ne farkın kahr.

2877

بس دمی مردار و دیگر دم سگی

چون کنی در راه شیران خوش تگی

*Pes demî mürdâr-u-dîger dem segî,
Çün küni der râhî şîrân hoştegî.*

«Tokluk hâlinde lâşe, açlık hâlinde köpek olurken, arslanların gü-zelce koştukları bir yolda sen nasıl yürüyebilirsin?»

وَيُطِغَمُونَ لَطْعَامًا عَلَىٰ جِبِّهِمْ سَكِينًا وَنَيْمًا وَاسِيرًا

Yâni : «Allah sevgisiyle fakire, yetime ve esire yemek yedirirler⁵.»
Âyet-i Celîlesi vardır.

Bu sûrenin nüzûlüne sebep olan vakıa şudur : Hazret-i Peygamberin sevgili kerîmesi Cenâb-ı Zehrâ (Selâmulâhi alâ ebihâ ve aleyhâ) ile zevce-i mükerremi Aliyyülmürtezâ (Kerremallâhü veçhe) Hazretleri oruçlu bulundukları bir günün akşamında iftar etmek üzere bir parça arpa ekmeği tedârik etmişler. Sofraya oturacakları sırada kapıya bir fakir gelmiş (Şey'en lillâlâ) demiş , ekmeği o fakire vermişler, başka yiyecekleri olmadığı için su ile iftar etmişler. Ertesi akşamki ekmeklerini öksüz bir çocuğa, üçüncü akşamın nafakasını da bir esire vermişler. Sonra da :

وَجَزَيْمُهُمْ بِمَا صَبَرُوا جَنَّةً وَحَرِيرًا

Yâni : «Onların ettikleri sabrın mükâfâtı cennet nîmetleriyle oradaki ipek libaslardır⁶.» Va'd-i İlâhîsine nâil olmuşlardır. İşte Allah yolunda koşup giden arslanlar böyledir. Kudurmuş bir köpek ve kokmuş bir leş hâlindekiler nasıl olur da bu arslanlarla adım atabilirler? Bunlarla yarışa çıkmak değil, hiç olmazsa yürüyebilmek için bu köpeklik ve lâşelik sıfatından kurtulmak lâzımdır.

2878

آلت اشكار خود جز سك مدان

كترك انداز سك را استخوان

Âlet-i işkâr-ı hod cüz seg medân,
Kemter endâz sêgrâ üstûhvân.

«Kendi şikâr âletini köpekten başka bilme de köpeğin önüne az kemik at». ۵

(5) Sûrei İnsan : 8.

(6) Sûrei İnsan : 12.

2879

زانکه سك چون سير شد سرکش شود

کی سوی صید و شکار خوش دود

Zanki seg çün sêr şüd serkeş şeved,
Key suy-i sayd-û-şikâr-i hoş deved.

«Çünkü köpek, karnı doyunca azgınlık gösterir, avlara nasıl olur da hoşlukla seçtirir».

Şikâr âletinden maksad: Nefstir. İnsan Dünyâyı da, Âhireti de nefsi vâsıtasiyle avlar. Nefsin de emmâre, levvâme, râdiye, mardiyeye, mutmainne, gibi muhtelif dereceleri vardır. Boğazından başka bir şey düşünmeyen kimsenin nefsi ise şüphe yok ki, emmâre derekesinden yükselmemiş, köpeklik gibi sıfatını tebdil edememiştir. Köpek çok beslenildiği takdirde azar, sâhibine itâat etmemeye başlar. Karnı tokken isteye isteye ava gitmez olur. Nefs de buldukça bunar, doydukça iştihâsı açılır. Binâenaleyh onu açlık kamçisiyle yola getirmek mümkün olur.

2880

آن عرب را بی نوائی می کشید

تا بدان درگاه و آن دولت رسید

An arabrâ binevâyî mîkeşîd,
Tâ bedan dergâh-u-an devlet resîd.

«Kıssası nakledilen o bedevîyi ihtiyaç ve açlık çekmişti de halife kapısına götürmüş ve o devlete erîştirmişti».

Cenâb-ı Mevlânânın peder-i âlisi Sultânül'ulemâ (Kuddise sirruhu) Hazretleri müridlerine «Hiç bir şey yapamazsanız bâri oruç tutun» tavsiyesinde bulunur, nefsin azgınlığına ancak açlıkla galebe edilebileceğini anlatırmış.

Mâcerâsı hikâye edilen bedevîyi de halife kapısına götüren, onu hil'atlere ve ihsanlara nâil eden de adamcağızın aç ve muhtaç bir halde bulunması idi.

در حکایت گفته‌ایم احسان شاه
در حق آن بی‌نوا بی‌پناه

*Der hikâyet gôftim ihsân-ı şâh,
Der hakk-ı an binevây-î bipenâh.*

«Yiyeceği ve sığınacağı olmayan o biçare hakkında halifenin ihsanlarını hikâyeye arasında söylemiştik».

هر چه گوید مرد عاشق بوی عشق
از دهانش می‌جهد در کوی عشق

*Her çi gôyed merd-i âşık bûy-i ışk,
Ez dehâneş mîcehed derkôy-ı ışk.*

«Âşık olan her ne söylerse söylesin, aşk mahallesine gelince onun ağzından aşk râyihası fırlar».

گر بگوید فقه فقر آید همه
بوی فقر آید ازان خوش دمدمه

*Ger bigôyed fıkf fakr âyed hemê,
Bôy-ı fakr âyed ezan hoş demdeme.*

«Âşık olan fıkhtan bahsetse bile onun hoş sesinden fakr ü fenâ kokusu gelir».

ور بگوید کفر دارد بوی دین
آید از گفت شکش بوی یقین

*Ver bigôyed küfr dâred bôy-ı dîn,
Âyed ez goft-i şekkeş bôy-î yekîn.*

«Âşık küfür söylese, sözünden din râyihası, şek'ke dâir ifâdesinden yakîn ma'nâsı duyulur».

Eshâb-ı Kirâmın kudemâ ve uzemâsından Ammâr bin Yâsir (Radi-yallâhü anh) Hazretleri müslüman olduğu için müşrikler yakalamışlar, tehammül edilmez işkencelerden sonra küfre dâir bir söz söyletmişlerdi. Hazret-i Ammâr; yaralı, bereli bir hâlde Huzûr-i Peygamberiye geldi ve ağlaya ağlaya mâcerâyı arz ederek söylediği sözden özür diledi. Zât-i Rîsâlet, o sahâbe-i celîli tesliyet buyurdu ve: «İman, senin rûhuna nüfuz etmiştir, sen kâfir olamazsın. Mecbur kalmıca sen yine istediklerini söyle» müsâadesini gösterdi ve mühim bir hakikati ortaya koydu. Kezâ Şems-i Tebrizî, Cenâb-ı Mevlânâyâ (Kuddise sirruhumâ): «Peygamber mi büyüktür, Bâyezîd-i Bestâmî mi?» diye sormuş. Hazret-i Pîr: «Bu nasıl süâl» deyince Cenâb-ı Şems: «Peygamber: (Ey bütün mükevvenâtın hakikî ve yegâne ma'budu olan Allah; biz sana hakkiyle ibâdet edemedik) buyurduğu halde, Bâyezîd: (Ben bana lâîk olmayan şeylerden münezzehim. Benim şânım ne kadar büyüktür) diyor demiş. Bunun üzerine de Hazret-i Mevlânâ: «Aleyhisselât Efendimiz; ucu bucağı olmayan bir denizdi. Bâyezîd ise ona nisbetle bir damlacık halinde idi. Peygambere ne kadar tecellî vâkî' olsa tehammül gösterir ve temkinini muhâfaza ederdi. Bâyezîd ise her tecelliye tehammül gösteremedi, kendini kaybetti» izahında bulunmuştu.

Şems-i Tebrizî Hazretlerinin süâline bakılırsa şek ve tereddüd gibi şeyler hâtıra gelir. Fakat hiç de öyle değildi. O sözlerde sarsılmaz bir iman ve noksansız bir ikân vardı. Onları Mevlânâyâ tecrübe için söylemiş, Mevlânâ da onlardaki yakîn râyihasını pek güzel sezmişti.

کف کز بحر صدق خاسته‌ست
اصل صاف آن فرع را آراسته‌ست

*Keff-i keş kızıbañr-ı sıdkî hâstest,
Asl-ı sâf ân fêr'ra ârâstest.*

«Sıdk denizinden eğri bir köpük peydâ olmuş, fakat saf olan aslı onu süslemiştir».

Denizin sathına bakılacak olursa dümdüz görünür, hattâ karaların yüksekliği o düz sathıtan itibâr edilir. Dağların irtifâ'ında mikyâs-ı esas olan o düz sathıta, ba'zan dalgalar ve köpükler peydâ olur ki, gerek enine, gerek boyuna doğru çarpıklığı ve eğriliği görülür. Böyle olmakla beraber fer'in eğriliği aslın doğruluğuna mâni' değildir. Bir ârifin sıdk denizi olan kalbine nisbetle köpük mesâbesinde kalan ifâdesinde sûretâ eğrilik görülmesi, aslın doğruluğuna te'sir etmez.

آن کفش را صافی و محقوف دان
همجو دشنام لب معشوق دان

An kefeşrâ sâfi-yû-mahkûk dâñ,
Hemçü düşnâm-i leb-i mâ'sûk dâñ.

«O köpüğü de sâfi, hakikî ve sevgili dudağının tekdîri farzet».

Âşıklar sevgilinin hitâbından — itâb olsa bile — hoşlanırlar.

Hâfız-ı Şirâzî: «Bana kötü söyledin, ben rızâ gösterdim, kabul ettim. Allah seni afveylesin, şeker çiğnemiş gibi tatlı olan o dudaklara acı söz de yakışıyor!» demiştir. Bir ârifin lisânından sudûr edip de zâhire aykırı görünen sözleri, tatlı bir dudaktan işitilecek acı sözlere benze-tiyor.

کر بگوید کثر نماید راستی
ای کثری که راست را آراستی

Ger bigôyed kej nümâyed râstî,
Ey kejkî râstrâ ârâstî.

«Eğer ârif eğri söylerse onda doğruluk görünür. O eğrilik, doğruluğu süsleyen bir hoşluktur».

Bâyezid-i Bestâminin huzurunda:

إِنْ بَطَّشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٍ

Yâni: «Ey peygamberi Ekber; Rabbinin batışı, mücrimleri yakala-ması ve cezâlandırması pek şiddetlidir⁷» Âyet-i Kerimesi okunmuş. Hazret-i Bâyezid: «Benim cezâlandırışım, onun cezâlandırışından daha şid-detlidir» demiş. Zâhirde şer'a muhâlif görünen bu söz üzerine şeyhin yü-züne bakmışlar. Hazret maksadını izah etmiş ve: «Allahın merhameti gazabından fazladır. Binâenaleyh onun cezâlandırmasında yine bir mer-hamet eseri vardır. Lâkin ben birini cezâlandıracağ olursam, bende o ilâ-hi merhamet bulunmadığı için cezâlandırışım tabii Allahın cezâlandırı-

(7) Sürei Bâruc: 12.

şından şiddetli olur» demiş. İşte sûretâ bir eğrilik, fakat doğruluğu süs-leyen ve gizli bir hakikati izah eyleyen ârifâne bir eğrilik.

از شکر گر شکل نانی می‌زی
طمقند آید ترا چون می‌مزی

Ez şeker ger şekl-i nânî mîpezî,
Tâ'm-ı kand âyed türâ çün mîmezî.

«Şekeri ekmek somunu şeklinde pişirecek olursan onu emince sana şeker lezzeti gelir».

Bir şeyin şekil ve sûreti değişmekle hakikati teğayyür etmez. Ek-mek şeklinde bir şeker külçesi yapılacak olursa ondan ekmek değil, şe-ker lezzeti duyulur. Kezâ alçıdan yapılmış elma, armud gibi meyve tak-lidleri hiç bir vakit meyva olmaz, elma ve armud tadı vermez. Bunun gibi bir ârifin imân ve ikân menba'ı olan kalbinden cûş edip de lisânın-dan dökülen sözler, aslâ şek ve küfür ma'nâsını ifâde etmez. Onun şeri-ata aykırı gibi görünmesi, lâyıkiyle anlaşılmadığından ileri gelir. Dikkat edilir, yâhud erbâbı tarafından şerholunursa o sözün ayn-ı hakikat oldu-ğu meydana çıkar.

Sallâllahü Aleyhi Vesellem Efendimiz, yaşlı bir kadına lâtife ola-rak: «Kocakarılar cennete girmeyecektir» buyurmuş, kadın ağlamaya başlayınca: «Cenâb-ı Hak onları gençleştirecek de cennete öyle koya-caktır» diye hakikati anlatmıştır.

ور بیابد مؤمنی زربن و ن
کی هلد آنرا برای هر شمن

Ver biyâbed mü'minî zerrin vesen,
Key heled anrâ berây-i her şemen.

«Bir mü'min, altından yapılmış bir put bulunca onu putperestlere bırakır da şekilir mi?»

بلکه کرد اندر آتش افکند
صورت عاریتش را بشکند

Belki gired ender âteş efkened,
Sûret-i âriyyeteşrâ bişkened.

«Belki onu alır, ateşte eritir, iğreti olan putluk şeklini değiştirir».

تا نماند برذهب نقش و ثن
زانکه صورت مانعست و راهزن

Tâ nemâned berzeheb nakş-î vesen,
Zanki sûret mâniast-û-râh-zen.

«Onu eritmesi, üstündeki putluk nakışının kalmaması içindir. Çünkü sûret, hakikati bulmaya mâni' ve hâildir».

Hazret-i Mevlânâ bu beytlerle bahsi tavzih ediyor. Bir ârifin sûretâ şer'a muhâlif görünen sözünü altından yapılmış bir puta, bir heykele benzetiyor. Bir mü'min, böyle altın bir heykel bulunca: Bu puttur, şer'an memnûdur diyerek kaldırıp atmaz. Eritir, üstündeki putluk sûretini giderir. Ashından, altından müstefid olur. Bunun gibi ârif sözünün de put gibi olan sûretini bırakıp altın misilli kıymetli bulunan hakikatine bakmalı ve ondan istifâde etmek yolunu tutmalıdır diyor.

ذات زرش نقد ربایت است
نقش بت بر نقد زر عاریت است

Zat-ı zerreş nakd-ı rabbâniyyettest,
Nakş-ı büt ber nakd-ı zer ariyyettest.

«O putun altını Allahın ihsanı olan bir nakiddir. Üstündeki putluk sûreti ise nakid altına ârizî ve âriyet bir şeydir».

هر کیکی تو کلیمی را مسوز
وز صدای هر مکز مگذار روز

Behr-ı keyûki tû gelimîrâ mesôz,
Vez sadây-î her meges megzâr rûz.

«Bir pire için bir kilimi yakma. Sinek vızıltısından dolayı gündüzü bırakma».

Âriflerin herkes tarafından anlaşılamayan sözlerine edilen i'tirazlar, sinek vızıltısı kabilindendir. Vızıltıdan rahatsız olmamak için gündüzün aydınlığından kaçmak ise, öyle vızıltılara ehemmiyet verip de o gibi sâ-nihâtın derin ma'nâlarından kendini mahrum etmek, âdetâ bir pire için bir yorgan yakmaya ve onun menfaatinden mahrum kalmaya benzer.

بت پرستی گر بمانی در صور
صورتش بگذار و در معنی نگر

Bütperestî ger bımânî der suver,
Sûreteş bûgzâr-u-der mâ'nâ niger.

«Ey sâlik; eğer sûrette kalırsan putperestlikten kurtulamazsın. Sûreti bırak da ma'nâya bak».

Bu sûret ve ma'nânın ne demek olduğunu anlatmak için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki:

مرد حجاجی همراه حاجی طلب
خواه هند و خواه ترك و یا عرب

Merd-i haccî hemreh-î hâcî taleb,
Hâh Hınd-û-hâh Türk-û-yâ arab.

«Hacca gideceksen hacı bir arkadaş ara. O arkadaş ister Hindli, ister Türk, ister Arab olsun».

Bir Hadis-i Şerifte: «Evvelâ arkadaş bulmalı, sonra yola çıkmalı» buyurulmuştur. Her yolda bir arkadaş lâzım, hac seferinde ise elzemdir.

Çünkü yol uzaklığı, sefer zorluğu dolayısıyla hacı, candan bir arkadaşın yardımına muhtaç olur. Fakat onun Hindli, Türk, Arab, Acem olması şart değildir.

2896

منگر اندر نقش و اندر رنگ او
بنگر اندر عنم و در آهنگ او

*Menger ender nakş-u-ender reng-i ô,
Binger ender azm-u-der âheng-i ô.*

«O arkadaşın sûretine ve rengine bakma. Ancak azm ve kasdının ne olduğuna bak».

2897

گر سیاهست او هم آهنگ تو است
تو سپیدش خوان که مهرنگ تو است

*Ger siyâhest-û-hem âheng-i tuest,
Tû sipîdeş hanki hemreng-i tuest.*

«O arkadaş siyah renkli olsa da aynı maksada doğru gittiği için seninle hemrenk demektir. Binâenaleyh o siyahı sen beyaz telakkî et».

2898

این حکایت گفته شد زیر و زبر
همچو فکر عاشقان بی با و سر

*În hikâyet gofte şü'd zîr-û-zeber,
Hemşû fikr-i âşikan bîpâ-vu-ser.*

«Bu hikâye tertibsiz olarak söylenildi, âşıkların fikri gibi karma karışık oldu».

Yâni bedevî kıssası, tahkiye usûlüne riâyet edilerek naklolunamadı. Araya başka fıkralar da karıştı. Dolayısıyla bir çok hakikat söylenildi. Bu münâsebetle tahkiyede dağınıklık vuku'a geldi. Hattâ yalnız bir hikâye değil, bütün Mesnevi böyledir. Muhteviyâtında sıra gözetilmemiş, münâsebet düştükçe ara yerde maârif ve Hakâyık-ı İlâhiyyeden bahs olunmuştur.

2899

سر ندارد چون ازل بودست پیش
با ندارد باید بودست خویش

*Ser nedâred çün ezel bûdêst piş,
Pâ nedâred bâebed bûdêst hiş.*

«Bunun mazmunlarında ezel gibi başlangıç yoktur. Sonu da gelmez, ebedül'âbâd ile akrabâdır».

Hazret-i Mevlânâ Mesnevisini: «Bizim Mesnevî vahdet dükkânıdır. Orada vâhidden başka ne görürsen, o puttur» diye ta'rif etmiştir. Demek ki, Mesnevideki bahislerin rûhu vahdet imiş. Vahdet ise ezeli ve ebedî olduğu için mebd'e'i ve mûntehâsı yoktur. «Allah her gün bir şe'n ve tecellidedir» Nazm-ı Celili mucibince her ân başka türlü zuhûr eder. Vahdetin tecellisinde tekayyüd olmadığı gibi, ondan bahseden bir kitabda da inzibât ve bir takım kâidelere riâyet kaydı bulunamaz. Meselâ Mesnevi-i Şerife sair kitaplar gibi bir dibâce ile başlanılmamış.

*Bişnev in ney çün şikâyet mî küned,
Ez cüdâyîhâ hikâyet mî küned.*

beyti ile ibtidâ olunmuştur. Vâkı'a birinci cildin baş tarafında bir mukaddime vardır, fakat o mukaddime cildin hitâmından sonra konulmuştur. Kezâ altıncı cilddeki (Şehzâdeler Hikâyesi) bitirilmemiş, Sultan Veled (Kuddise surruhû) tarafından yazılan bir hâtıme ile Mesnevî ikmâl edilmiştir. Mevlânâ böyle yapmakla şunu anlatmak istemiştir ki, (Vahdet) in tecelliyâtına kayıt olmadığı gibi, vahdet kitabı olan Mesnevinin muhteviyâtına da nihâyet yoktur. Nitekim:

«Sazlıklar kalem, denizler mürekkebe olsa da onlarla yazılsa yine Mesnevinin hitam bulmasına imkân yoktur» beytinde bunu Cenâb-ı Mevlânâ söylemiştir.

2900

بلکه چون آبست هر قطره ازان
هم سرست و پا و هم بی مردوان

*Belki çün âbêst her katre ezân,
Hem serest-û-pâ-vu-hem bî herdüvân.*

«Belki bu hikâye, yâhud onun münderici bulunduğu Mesnevî, su

gibidir ki, her damlası hem baş, hem ayaktır, hem de başsız ve ayak-sızdır».

Köpüre köpüre akıp giden coşkun bir nehrin bir takım katralardan müteşekkil olduğu ma'lumdur. O nehirdeki damlaların hepsi de yuvarlak olduğu için hem baş, hem ayak mesâbesindedir. Diğer damlalarla birlikte nehrin cereyanına uyarlar, o baş ve ayakla, yâhud başsız ayaksız olarak gayr-ı irâdî bir sûrette yuvarlanıp giderler.

Ehlullah Hazerâtının kalblerine câri olan Füyûz-ı İlâhiyye de bir nehir gibidir. O da ayrı ayrı hakikat ve ma'rifet katrallarından müteşekkildir. Rüzgâr, yâni başka bir te'sir ile ba'zan nehir sularının bir kısmının ileriye gidip de diğer kısımlarının geri kaldığı gibi, urefâ sinelerindeki füyûz-ı ilâhiyye katrallarının ba'zıları da hal icâbı olarak diğerlerini sebkeder. Bundan dolayı siyak ve sibak itibârıyla ba'zan aralarında bir ittîrât bulunmayabilir. Bununla berâber her damla âid olduğu nehrin tabiatinde olduğu gibi ârifin o ittîradsız nüktelerinden her biri, meselâ Mesnevi-i Şerifin ayrı ayrı her beyti vahdet denizinin bir katra-sıdır.

2901

حاش لله این حکایت نیست این

نقد حال ما و تست این خوش بین

*Hâşe lillâhi in hikâyet nîst in,
Nakd-ı hâl-i mâ-vu-tüst in hoş bibîn.*

«Hâşû, Allaha yemin ederim ki, şu naklettiklerim masal değildir. Senin ve bizim hâlimizin aynıdır. Ona hoşça dikkat et».

2902

زانکه صوفی با کر و باقر بود

هرچه آن ماضیت لا یدکر بود

*Zanki sôfi bâkerr-û-fer büved,
Herçı an mâzîst lâ yüzker büved.*

«Çünkü sôfi kerr ü fer sâhibidir, onun indinde mâzi zikrolunmaz».

Kerr ü fer : İleri atılmak ve geri çekilmek sûretiyle harb ediş demektir. Sonra sallana sallana ve kemâl-i azametle yürümek ma'nâsında kullanılmıştır. Nitekim müteazzimâne yürüyenlere eskiden «kelli felli bir

efendi» derlerdi. Burada (sofi-i kerr ü fer) den maksad: Mâ'nevi mertebesi yüksek ve «İbnül'vakt» olan sôfidir. İbnül'vakt mâzi ve müstakbel ile mukayyed olmayan, tecelliyât-ı İlâhiyye, zamân-ı hâlde neyi icabe diyorsa onu yapandır. Bu (İbnüz'zamân) ta'biriyle karıştırılmamalıdır.

İbnüzzemân : Zamânın gidişine uyan, o hususta herkesten ileri atılan mürâyi ve dalkavuk demektir ki, her tarafta bir çok misâli görülmektedir.

Evet, İbnül'vakt olanlar, hâl ile meşgul olurlar, mâzi ile mukayyed değildirler. Binâenaleyh Mesnevîde nakledilenler de mâzide geçmiş bir vak'anın hikâyesi değil, bu anda cereyan etmekte olan hâllerdir.

2903

هم عرب ما هم سبو ما هم ملك

جمله ما يؤفك عنه من افك

*Hem arab mâ, hem sebû mâ, hem melik,
Cümle mâ yü'fekü anhu men üfîk.*

«Arab da biziz, desti de biziz, melik de biziz. Ezelde mahrum olanların hepsi bu ma'nâyı anlamaktan mahrumdur».

Cenâb-ı Pir iki beyt evvel «Şu naklettiklerim; hikâye değil, hâlimizin tasviridir.» demişti. Burada Arab, desti ve melik biziz buyurduktan sonra bu hakikati herkesin anlayamayacağını, bu anlayışsızlığın ise kabiliyetsizlik ve ezeli mahrûmiyyet icâbı olduğunu söylüyor ve şu Âyetlere telmih ediyor :

وَالْتَّمَاءُ ذَاتِ الْحُبُكِ

«Yolları bulunan semâ hakkı için» (Hubûk) kelimesi (yol) demek olan (hibak) lâfzının çoğulu olduğu için (zâtülhubûk) : «yolları bulunan» ma'nâsına gelir. Semânın yol sâhibi olması = mahsûs ve ma'kul yolları bulunmakla tefsir edilmiştir. Gök yüzündeki mahsus yollar; seyyârelerin ve meleklerin güzergâhlarıdır. Mâ'kul yollar da = akl-ı selim sâhiblerinin tarik-i tedkikidir, denilmiştir. İşte o zâtülhubûk olan semâ hakkı için :

إِنَّمَا لَنِي قَوْلِي مُخْلِيفٌ

Yâni : «Ey müşrikler siz, Peygamber ve Kur'ân hakkında ayrı ayrı ve birbirinize aykırı söz söylemektesiniz». Aleyhisselâtu Vesselâm hak-

(8) Sûrei Zâriyat : 7.

(9) Sûrei Zâriyat : 8.

kında müşriklerin kimi şâir, kimi kâhin dedikleri gibi, Kur'ân-ı Kerim için de: (Esâtirul'evvelin) = yâni eskilerin uydurdıkları masallardır, demişlerdi. Kur'ânın Allah kelâmı, Resûlullahın Peygamber olduğunu idrak edememişlerdi. Çünkü:

يُؤْفِكُ عَنْهُ مِنَ الْوَيْلِ

Yâni: «Kur'ânın hakkâniyyetini ve Hazret-i Peygamberin sıdk-ı nübüvvetini anlamaktan döndürülmüş ve mahrum bırakılmışlardır¹⁰».

İlm-i İlâhîde ezelen şakî olanlar, dîn ve ma'nevî hakikatleri idrak edemezler. Onların şuûru o seâdeti kavramaktan mahrum bırakılmıştır. Hazret-i Mevlânâ demek istiyor ki: Asr-ı seâdetteki müşrikler, nasıl hakikatin idrâkinden mahrum kalmış, gözlerinin örtünde güneş gibi parlayan Kur'ânın ve Nebiyy-i Âhîrzamânın zıyâsından gözleri kamaşmış ise, benim zamânımda bulunan ve sonradan gelecek olan gâfiller de benim sözlerimi öylece anlayamayacaklardır.

2904

بشنو اکنون اصل انکار از چه خاست
زانکه کل را گونه گونه جزء هاست

*Bişnev eknun asl-ı inkâr ezçi hâst,
Zânki küllrâ gûne gûne cûz'hâst.*

«Şimdi, inkârın aslının neden peydâ olduğunu dinle! Bir kül'lün türlü türlü cûz'leri vardır.»

Şârihler diyorlar ki: Buradaki (kül) den maksad: Zât-i İlâhî, türlü türlü cûz'ler de esmâ ve sıfatıdır. Zât bir olduğu hâlde sıfatlar mütekâbil, mütezâd ve müteaddiddir. Meselâ (Hay) ismi diriltir, (Mümit) ismi öldürür, (Hâdî) ismi yol gösterir, (Mudill) ismi yol kaybettirir. İnsan da esmâ ve sıfat-ı İlâhiyyenin mazharı olduğu, yâni onların hükümleri, kendisinde zuhûr eylediği için (Hâdî) isminin mazharı olan akl ile (Mudil) isminin mazharı olan nefis arasında ihtilâf bulunması tabiidir. Bu muhâlefet, nefsin (Emmâre) ve (Levvâme) derekelerinden kurtulup (Mutma-inne) derecesine yükselmesine ve temâmiyle akla tâbi' olmasına kadar devâm eder.

Cenâb-ı Pir, hikâyedeki karı-koca arasında, yâhud onların temsil ettikleri nefis ile akıl arasındaki ihtilâf ve nizâ'nın Kül ile eczâsının, yâni

esmâ ve sıfat-ı İlâhiyyenin tenevvüünden ileri geldiğini izah eyledikten sonra hatıra gelen bir müşkili de hallediyor.

2905

جزء کل نه جزءها نسبت بکل
نه جو بوی گل که باشد جزء گل

*Cûz-i küll nê cûz'hâ nisbet beküll,
Ne çû bôy-i gül ki bâşed cûz-i gül.*

«Benim (cûz'i kül) deyişim, maddî cûz'lerin Kül'le nisbeti gibi değildir. Gül kokusunun güle nisbetle cûz' ve araz olmasına da benzemez».

2906

لطف سبزه جنه لطف گل بود
بانک قری جزء آن بابل بود

*Lütf-ı sebze cûz-i lütf-i gül bûd,
Bang-i kumrî cûz-i an bülbûl bûd.*

«Çiçeklerdeki letâfet, güldeki letâfetin cûz'üdür. Kumru ötüşündeki letâfet de bülbül sesindeki letâfetin cûz'üdür».

Biraz evvel Zât-i İlâhiyyeye (Kül) esmâ ve sıfata (cûz) ta'bir olunmuştu. Bu ta'bir bihasebilhakika doğru değildir. Bu külliyyet ve cûz'iyet, meselâ bir külçeyi teşkil eden zerrelere her birinin o külçeden cûz' olması ve onu tamamlaması kabilinden sanılmamalı, kezâ gülün kokusu gibi cism ile kâim bir araz da sayılmamalıdır. Meselâ çiçeklerin her birinde bir güzellik görünür, kumru ötüşünde de bir hoşluk duyulur. Çiçeklerin güzelliği, çiçek nev'inin en güzeli bulunan gülün, kumru ötüşünün hoşluğu da yine o nev'in en güzeli bulunan bülbül sesinin bir cûz'u denilebilir. Öyle olmakla beraber, onlardaki külliyyet ve cûz'iyet de yine Allahın zât ve sıfatı beynindeki münâsebet münâsil olamaz. Binâenaleyh yapılan teşbih ve temsil, hakikatin temâmiyle değil, bir dereceye kadar izahı maksadiyledir.

(10) Sûrei Zâriyat: 9.

2907

گر شوم مشغول اشکال و جواب
نشنگانرا کی توأم داد آب

*Ger şevem meşgûl-ı işkâl-ü-cevâb,
Teşneganrâ key tevânem dâd âb.*

«Ben, böyle müşkillere cevab vermekle meşgul olursam susuzlara ne vakit su verebilirim?»

2908

گر تو اشکالی بکلی و حرج
صبر کن الصبر مفتاح الفرج

*Ger tu işkâlî beküllî-yû-harac,
Sabr kün Es-Sabrü miftâhül-ferec.*

«Eğer sen temâmiyle işgâl mertebesinde ve bundan dolayı sıkıntı içerisinde isen sabret ki, sabır, fêrah ve sürûrun anahtarıdır».

Ba'zı kimseler vardır ki, faydasız şeylere ehemmiyyet verirler, onlar da tâ'mik ve tahkike girişmek isterler: «Böyle olursa şöyle olmak lâzım gelir, o vakit de şu mahzur vârid olur» gibi müşkilât çıkarmak isterler. Hazret-i Mevlânâ o gibilere hitâben buyuruyor ki: «Yaptığım küll ve cüz' temsiline ve onun mümkün mertebe tenzih ve tavzihinde sen işkâl görüyorsan sana anlatabilmek için daha fazla meşgul olamam. Seninle uğraşacak olursam bir takım hakikat tâliblerine kim maârif söyleyecek ve onların mâ'nevî susuzluklarını kim giderecek? Eğer gördüğün işkâl-de sâdık isen, yâni gösteriş yapmak ve ukalâlık taslamak için değil de, hakikaten anlamıyorsan ve sâdk u ihlâs ile anlamak istiyorsan i'tirâza kalkışma da sabret. Çünkü sabr ile ferec ü ferâha erişmek mümkündür».

2909

احتمًا کن احتمًا زاندیشها
فکر شیر و گور و دلها پیشهها

*İhtimâ kün ihtimâ z'andîşehâ,
Fikr şêr-û-gôr-u-dîlhâ bîşehâ.*

«Vesveseli düşüncelerden sakın. İnsanın kalbi sazlık ve orman gibidir. Orada arslan gibi de, yaban eşiği gibi de fikirler bulunur».

Bir ormanda arslan da gezer, yaban eşiği de dolaşır. Bunlar birbirine zıddır. Arslan dâimâ yaban eşiğine saldırır ve paralar. İnsanın zihninde de böyle saldırgan fikirler bulunur. Arslanla yaban eşiğinin boğuşması ormanı velveleye verdiği gibi muhâlif ve zıd fikirlerin çarpışması da kalbin huzur ve sükûnunu ihlâl eder.

2910

احتیًا بر دواها سرورست
زانکه خاریدن فروئی گریست

*İhtimâhâ ber devâhâ serverest,
Zânki hâriden füzûnî-yî gerest.*

«Perhizler ilâçların serveridir. Kaşınmak ise uyuzluğun artmasına sebebidir».

Uyuz illetine tutulan kimse dâimâ kaşınır. Kaşındıkça kaşındığı yerler yara olduğu gibi başka yerlere de yayılır, hattâ başkalarına geçer. Fakat kaşınmaya sabr ve perhiz edilirse illetin artmasına meydan verilmemiş olur. Bunun gibi akla gelip de halledilemeyen bir vesveseden sakınmalı, onun tâ'mikine girişmekten ve halledeceğim diye uğraşmaktan vazgeçmelidir. Vazgeçilmezse insanın fikri râhatı kaçır.

2911

قابل این نکتهها شو گوش دار
تا که از زر سازمت من گوشوار

*Kâbil-î in nüktehâ şev gôş dâr,
Tâki ez zer sâzemet men gôşvâr.*

«Söylediğim, söyleyeceğim nükteleri kabul et ve kulak ver ki, ben de senin kulağına altın küpe takayım».

Yâni hakikate müteallik sözler söyleyeyim.

Hazret-i Mevlânâ, kalbe gelen vesveselerden sakınmak lâzım olduğunu söyledikten sonra ehlullâhın nüktelerini i'tirazsız kabul etmenin şart olduğunu beyân ediyor. Demek ki, o gibi şeytânî hâtıralara kulak verilmez ve zuhûru takdirinde sabr ü istiğfâr edilir, ehlullâhın nüktelerine de kemâl-i ihlâs ile kulak verilirse, o nükteler, sâmiin kulağına altın küpeler gibi takılacak. O halka kulağa takılınca da :

حلقه در گوش مه زرگر شوی

تا بماء و تا ثریا بر شوی

Halka der gôş-i meh-i zerger şevî,

Tâ bemâh-û-tâ süreyya ber şevî.

«Kuyumcu gibi olan ayın kulağına sen halka olursun, aya ve süreyyâya kadar yükselirsin».

Burada aya (kuyumcu) denilmesi geceleri nurunun aksiyle her tarafı yıldızlaması dolayısıyledir ki murâd: İnsân-ı kâmilidir. Onun kulağına halka olmak, kabul ve iltifâtına nâil olmak demektir. Aya ve süreyyâya kadar yükselmek de ma'nen itilâ eylemektir.

اولا بشنو که خلق مختلف

مختلف جانند ازیا تا الف

Evvelâ bışnev ki halk-ı muhtelif,

Muhtelif cânênd ezyâ tâ elif.

«Evvelâ dinle ve anla ki, mahlûkâtın hepsi de (elif) ten (yâ) ya kadar olan harfler gibi muhtelif ruhludur».

Burada Hazret-i Mevlânâ bir sual-i mukaddere cevap veriyor: «Ârifin noktelerini niçin anlayamıyorum? Söz değil mi, anlaşılacak lâzım gelir.» diyen birine karşı buyuruyor ki: «Bütün mahlûkâtın ruhları muhtelif ve derece derece farklıdır. Kiminde tefehhüm hassası vardır, kiminde yoktur. Var olanların da kiminde azdır, kiminde çoktur. Bu, elifbâ harflerinin ihtilâfına benzer. Meselâ (Elif) düz bir çizgi, (Be) tekne gibi yayvan, (Dâl) iki büküm şeklindedir».

در حروف مختلف شور و شکست

گرچه از یک روی سر تا پا یکست

Der hurûf-i muhtelif şôr-û-şekist,

Gerçi ezyek rûy-ı ser tâ pâ yekist.

«Bu muhtelif harflerde karışıklık ve biraz benzeyişleri dolayısıyla şek vardır. Bir bakıma göre de temâmiyle birdir».

Evet. Harfler şekil i'tibâriyle muhtelif olduğu gibi ses i'tibâriyle de ayrıdır. Birinin sesi, iyi söylenilmek şartıyla diğerininkine benzemez. Sonra ba'zı harflerin şekillerinde de bir benzerlik, ba'zılarının seslerinde de az çok bir yakınlık duyulur ve o yakınlık imlâ bilmeyenleri yanıltır. Bu kadar ihtilâf ile berâber hepsi de harf ünvânı altında birleşir. İşte insanlar da böyledir. Onlar da renk, maîşet, ma'lûmât, anlayış, salâh ve fesâd i'tibâriyle ayrıdırlar. Lâkin insan nâmı altında ve kalıbı içinde birleşirler.

از یکی رو ضد و یک رو متحد

از یکی رو هزل و از یک روی جد

Ez yekî rû zıdd-u-yekrû müttehîd,

Ez yekî rû hezl-u-ez yek rûy cîd.

«Harfler bir cihetten müttehîd, bir cihetten zıd, bir cihetten latifeâmiz, bir cihetten ciddidir».

Harflerin zıddiyyeti şekilleri ve mahrecleri dolayısıyla, ittihadları harf ünvânı altında birleşmeleri i'tibâriyle olduğu söylenilmişti. Hezli olmaları her birinin başka şekillerde görünmesinden, ciddi olmaları da birkaçı bir araya gelince ma'nâlı kelimeler husûle getirdiklerindendir.

İnsanlar da böyledir. Cins-i beşer olmalarıyla müttehiddirler. Fakat kimi mü'min, kimi kâfir, kimi muvâfık, kimi münâfık, kimi sâlih, kimi fâsık, kimi sâdık, kimi kâzib, kimi muhlis, kimi mürâyi bulunmaları cihetiyle aralarında fersahlarca mesâfe vardır. Sonra yaradılışları, yaşayışları, ölüşleri, harb edişleri, sulh edişleri, sathî bir nazara karşı gayr-i ciddi görünebilir. İman varken küfrü, salâh dururken fesâdı Allah neye yarattı? Bunların yaratılışı abes değil mi? diye küstâhâne itirâza kalkışacaklar bulunur. Fakat hakikati gören bir gözle bakanlar, o gayr-i ciddi görünen şeylerin hepsinde bir ciddiyet, bir kemâl-i kudret olduğunu görürler. Her şey, zıddıyla münkeşif olduğu için imân; küfrün varlığıyla, salâh; fesâdın varlığıyla meydana çıkar. Mübdi-i âlem olan Cenâb-ı Hak, bu muhtelif hilkatlerle san'at ve kudretindeki kemâl-i lâyezâlî göstermek istemiştir.

پس قیامت روز عرض اکبرست
عرض او خواهد که باکر و فرست

*Pes kiyâmet rûz-ı arz-î ekberest,
Ârz ô hâhed ki bâkerr-û ferest.*

«Kıyâmet arz-ı ekber günüdür. Arzulunmayı kerr ü fer sâhibi olan, yâni a'mâl-i hasenesi olan kimse ister».

Yukarıki beytin izahında «Mübdi-i âlem olan Cenâb-ı Hak, bu muhtelif hilkatlerle san'at ve kudretindeki kemâl-i lâyezâli göstermek istemiştir» denilmiştir. Evet. Kudret ve kemâl nümûnesi olan bu muhtelif mahlûkâtın hepsi de kıyâmet günü toplanacak, Hâlık-ı Zîşânın huzûr-ı izzetinde durup o Bâri-i Bedîa arz olunacak, lâkin içlerinde huzûra çıkıp arz olunmayı isteyen de istemeyen de bulunacaktır. Arzulunmayı isteyenler, seâdet-i ezeliyye mazharı olup da onunla müftehir ve Hâlık-ı Zilîkram'ın lutf-ı keremine müteşekkir olanlardır.

هر که چون هندوی بدسودایست
روز عرضش نوبت رسوایست

*Herki çün Hindôy-i bed-sevdâyiyyest,
Rûz-i arzeş nevbet-î rûsvâyiyyest.*

Çirkin bir Hindli gibi ma'nen yüzü kara olanlar için, arz günü, rûsvây olacakları bir gündür».

Kıyâmet günü :

يَوْمَ بَشَى السَّارَّارُ

Yâni : «Sırların meydana çıkacağı bir gün¹¹» dür. O gün herkesin kalbindeki nûr, yâhud zulmet, yüzüne aksedecek, şahsiyyet-i ma'nevîyyesi çehresinde görünecektir. (Sûre-i Âl-i İmran) da buyuruluyor ki :

(11) Sûre-i Tarık : 9.

يَوْمَ بَيَضُ وُجُوهُ وَتَسْوَدُ وُجُوهُ فَأَمَّا
الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ
فَذُقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٥٠﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ
ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَبِإِذْنِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

Yâni : «Kıyâmet gününde ba'zı yüzler beyaz ve münevver olacak, ba'zı yüzler de kapkara kesilecektir. Yüzleri kararmış olanlara — ki bunlar kendi peygamberlerine inandıkları halde Nebiyy-i Âhîrzamânı tasdik etmeyen kâfirler, yâhud lisânen tevhide kâil görünürken, kalben münkir bulunan münâfıklar, yâhud müslüman olmuşlarken dininden dönen mürtedlerdir. En doğrusu ise; sayılanların hepsidir — denilecektir ki: İman ettikten sonra kâfir mi oldunuz? O halde kâfir olmanızın cezası olarak azâbı tadınız. Yine o gün yüzleri beyazlanmış ve nurlanmış olanlar Allahın rahmetinde ve rahmeti mahalli olan cennette bulunacaklar, onlar, cennette ebedi kalacaklardır¹²».

İşte arz gününde rezil ve rûsvây olacaklarını Hazret-i Pirin beyân ettiği yukardaki Nazm-ı Kerimde bildirilen günahkârlardır. Onların Allah huzuruna çıkacak yüzleri olmadığı için arz olunmaktan çekinmeleri pek tabiidir.

Sırların meydana çıkması, ba'zan Kıyâmete ve Mahşere de kalmıyor, Dünyâda vukua gelip mütecâsirlerinin yüzlerini burada kızartıyor, tabii öbür tarafta da karartacak.

چون ندارد روی همچون آفتاب
او نخواهد جز شی همچون نقاب

*Çün nedâred rûy hemçün âftâb,
O nehâhed cüz şebî hemçün nikâb.*

«Güneş gibi parlak yüzü olmayanlar, o yüzü örtüp göstermemek için geceden başka bir şey istemezler».

(12) Sûre-i Âl-i İmran : 106.

Evet. Halkın yüzüne bakacak suratı olmayanlar, Dünyâda her şeyin gizli ve karanlıkta kalmasını isterler ki, o kara ve günahkâr yüzleri görünmesin. Fakat ba'zan intikâm-ı İlâhiyyenin yed-i kudreti, onların yüzlerine taktıkları maskeleri düşürür de o yüzlerdeki rezâlet karanlığı temâmiyle meydana çıkar ve halkın nazarına, ibret alacak, müessir bir levha teşkil eder.

2919

برک یک گل چون ندارد خار او
شد بهاران دشمن اسرار او

*Berg-i yekgûl çün nedâred hâr-ı ô,
Şûd bahârân düşmen-i esrâr-ı ô.*

«Vücûdu diken gibi olup da bir gül yaprağı bile değmeyen kimse için, bahar mevsimi, onun esrârını ifşâ eden bir düşmandır».

2920

وانکه سرتاسر گلست و سوسنست
بس بهار اورا دو چشم روشنست

*Vânki sertâser gülest-û-sûsenest,
Pes bahâr ôrâ du çeşm-i rûşenest.*

«Baştan ayağa kadar gül gibi, susam çiçeği gibi güzel ve değerli olan kimse için de bahar, görür ve gösterir iki göz mesâbesindedir».

Kış gelince nebâtâtın yaprakları dökülür. Ağaçların dalları, ba'zı nebâtâtın sâkları çalı gibi kalır. Bu münâsebetle sathî bir göz, onların mâhiyyetini ayırd edemez. Lâkin bahar gelip de çiçekler açılmaya başlayınca nebâtâtın esrârı demek olan nev'iyyeti meydana çıkar. O vakit gül ve susam gibi çiçeklerle, ısırgan, baldıran ve deve dikenini gibi şeylerin ne olduğu anlaşılır. Şu halde bahar mevsimi, nebâtâtın esrârını fâş ettiği için ısırgan, baldıran ve devedikeni gibilerin düşmanı olur. Gül, sümbül, susam ve emsâli güzel râyihalı çiçeklerin güzelliğini gösterdiği için de onların gözbebeği yerine geçer.

İşte arz-ı ekber gününden kâfirlerin hoşlanmaması, bil'akis mü'minlerin memnun olması bunun gibidir.

2921

خارجی معنی خزان خواهد خزان
تا زند پهلوی خود با گلستان

*Hâr-ı bîma'nâ hazân hâhed hazân,
Tâ zened pehlûy-ı hod bâ gülîstân.*

«Ma'nâsız ve faydasız diken, gülistanda yan gelip oturmak için dâimâ ha'zân olmasını ister».

2922

تا بپوشد حسن آن و رنگ این
تا نبینی رنگ آن و رنگ این

*Tâ bipôşed hüsn-i ân-û-neng-ı in,
Tâ nebînî reng-i ân-û-zeng-ı in.*

Bu isteyiş : «Gülün güzelliği ile dikenin çirkinliği gizli kalsın, gülün rengini, dikenin buruşukluğunu görmeyesin» diyerdir.

2923

بس خزان اورا بهارست و حیات
یک نماید سنک و یاقوت زکات

*Pes hazân ôrâ bahârest-û-hayât,
Yek nümâyed seng-u-yâkût-i zekât.*

«Onun için hazan, o dikene bahar ve hayattır. Çünkü o mevsimde âdi taş ile yâkut farksız görünür».

Buradaki dikenden murad: Ehl-i küfür, gülden maksûd ise: Ehl-i imandır. Kâfirler içinde âhirete inananlar ve mâ'nevî şahsiyetlerinin orada meydana çıkacağını anlayanlar bulunduğu için oradaki bahara nisbetle hazan gibi olan Dünyâyı severler, çünkü burada mümkün mertebe mahiyyetlerini gizlemeye muvaffak olurlar. Mahiyyetlerini meydana çıkaracak olan âhiret bahârının geldiğini istemezler.

باغبان هم داند اورا در خزان

لیک دید یک به از دید جهان

Bâğban hem dâned ôrâ der hazân,

Lîk did yek bih ez دید-î cihân.

Lâkin : «Bahçevân o dikenî hazân mevsiminde de bilir. O bir bahçevânın görüp bilmesi, bütün cihânın görüp bilmesinden iyidir ve doğrudur».

Yânî diken tabiatlı olanlar, mahiyetlerinin anlaşılmasında için baha-rın geldiğini istemezler. Hazânın ve kışın sürüp gitmesini isterler. Ağaç-ları ve çiçekleri tanıyan bir bahçevân ise o dikenin ne olduğunu hazân mevsiminde de bilir. Evet : «Mü'minin firâsetinden, hâlden anlayışından sakının. Çünkü o, Allahın nûriyle ve basar-ı basîretle nazar eder». Hadis-i Şerifinde beyan buyurulduğu üzere bir takım firâsetli mü'minler vardır ki, bir bakışta karşısındakinin gül mü, diken mi, mü'min mi, kâfir mi, mu'tekid mi, mülhid mi olduğunu anlayıverir. Fakat asıl bağbanlar bağ-banı olan bir veliyy-i ekmel vardır ki, o bir kişinin görüşü ve anlayışı hepsinden üstündür. Şüphesiz ki, o da asrının kutbu olan zât-ı âlîdir.

خود جهان آن یک کس است او ابلهست

هر ستاره بر فلک جزء مهست

Hod cihan an yekkesest ô eblehest,

Her sitâre ber felek cüz-î mehest.

«Hakikatte cihan o (ebleh) olan zâtten ibârettir. Felekteki her yıldız, kamerin bir cüz'üdür».

Şârih-i Mesnevi Şeyh İsmâil-i Ankaravî (Kuddise sirruhû) bu ve aşağıdaki beytler için Mesnevinin gâmız, yâni anlaşılması güç beyitle-rindendir diyor ve (ebleh) kelimesini tevcih için cümleye istifham mâ'nâsı veriyor, yâni o zât ebleh midir? diye soruyor.

«Cennet ehlinin çoğu eblehtir» Hadis-i Şerifindeki (bülh) kelimesini Ibn-ül-Esir Meccüddîn (Ennihâye) ünvanlı eserinde : «Bülh: Eblehin cem'idir ki, şerden gâfil ve hayrı tabiat edinmiş olanlardır» diye izah ediyor. Şu izaha göre (ebleh) kelimesinde aykırı bir ma'nâ yoktur. Bizim safdil dediğimiz ma'nâyı ifâde eder. Hususiyle bir hakîkatî anlatmış olur ki, o bağbânın kalbinde gull ü gış bulunmaz. O kalb, cilâli ayna gibi sâfi ve Tecelliyât-ı İlâhiyyenin cilvegâhıdır. Hakkın irâdesine temâmen in-kıyâd gösterir. Niçin ve neden gibi akıl icabı olan süallere kalkışmaz.

İşte böyle kâmil ve sâfi dil bir zâtın görüşü, diğer mü'minlerin gö-rüşünden ve anlayışından yüksektir. Çünkü nâib-i menâb-ı Muhamme-didir. O bir kamerdir, evliyây-ı asrı ona nisbetle yıldızlar gibi görünür. Hazret-i Pîrin (her sitâre ber felek cüz'-i mehest) buyurması, meşhura ve meşhuda göredir. Yoksa fezâda kamer şöyle dursun, güneşten de bü-yük yıldızlar vardır.

Bundan sonra Cenâb-ı Mevlânâ, mü'minlerde — likây-ı İlâhî demek olan — mevt-i mâ'nevîye bir iştîyak bulunmasının sebebini anlatmak için buyuruyor ki :

بس همی گویند هر نقش و نگار

مژده مژده نک همی آید بهار

Pes hemîgôyênd her nakş-û-nigâr,

Mûjde mûjde nek hemîâyed bahâr.

«Mahiyyet-i hasenelerini meydana çıkaracağı için : Bütün nakşlar ve nigârlar, yâni güzel çiçekler : Mûjde, mûjde. İşte bahar geliyor derler».

تا بود تابان شکوفه چون زره

کی کند آن میوهها پیدا گره

Tâ büved tâban şukûfê çün zirih,

Key küned an meyvehâ peydâ girih.

«Ağaçlar parlak zırh giymiş gibi çiçek açmayınca yemişleri nasıl düğüm bağlar?»

چون شکوفه ریخت میوه سر کند
چونکه تن بشکست جان سر برزند

*Çün şükûfê riht meyvê serkûned,
Çünki ten bişkêst can serberzened.*

«Ağaçlardaki çiçekler dökülünce meyveler başgösterir. Bunun gibi beden zaif düşünce de ruhlar baş kaldırır, yâni yükselir».

میوه معنی و شکوفه صورتش
آن شکوفه مژده میوه نعمتش

*Meyve mâ'nâ-vû-şükûfê sûreteş,
An şükûfê müjde meyvê nî'meteş.*

«Çiçek sûretten ibârettir, meyve ma'nâdır. Çiçek bir müjdeci, meyve ise nî'mettir».

چون شکوفه ریخت میوه شد بدید
چون آن کم شد شد این اندر مزید

*Çün şükûfê riht meyvê şûd bedîd,
Çünan kem şûd, şûd in ender mezîd.*

«Çiçek dökülünce meyve zâhir olur. O dökülüp kaybolunca beriki, yâni yemiş büyür».

Dikkat edilmiştir ki, bahar mevsimi gelince ağaçlar çiçeklenir, âdetâ gelin gibi süslenir. Lâkin ağaçtan beklenen bundan ibâret değildir. On-dan beklenen meyvedir. Çiçek, o nî'metin müjdecisi olarak zuhur eder, sonra dökülür. Yerinde, ma'nâ demek olan ve ağaçtan beklenilen meyve yetişir. Çiçeğin dökülmesi ve eksilmesi meyvenin yetişip hacminin büyümesine sebep olur. Bunun gibi gönülde ma'nevî kemâlât yemişinin peydâ olması ve büyümesi, sûret çiçeğinin dökülmesine, yâni hevâ ve hevesin ve mevhum benliğin zâil olmasına bağlıdır. İnsanda beden fâni olup da maddî varlık kalmayınca ruh yükselir. Hazret-i Mevlânâ bunu temsil için iki misâl veriyor ve diyor ki :

تا که نان نهشت قوت کی دهد
ناشکنه خوشها کی می دهد

*Tâki nân neşkêst kuvvet key dihed,
Nâşikestê hôşehâ key mey dihed.*

«Ekmek somunu kırılmayınca ve kesilip dilim hâline getirilmedikçe nasıl bedene kuvvet verir. Asmadaki üzüm salkımları sıkılıp ezilmedikçe nasıl şıra ve şarab olur?»

تا هلبله نشکند با ادویه
کی شود خود صحت افزا ادویه

*Tâ helîlê neşkened bâ edviyê,
Key şeved hod sıhhat-efzâ edviyê.*

«Kara helile sâir eczâ ile birlikte döğölüp toz hâline getirilmedikçe sıhhati artıracak bir ilâç nasıl olur?»

İnsan, maddî kuvvetini ekmekten alır. Fakat o kuvveti almak için ekmek somununu kırar, yâhud dilim dilim keser. Şıra, yâhud şarab yapılmak için üzüm salkımları sıkılır, ezilir. Müshil ilâç yapılmak için kara helile ve emsâli havanda dövülür. Demek ki, gıda için ekmeğin kırılması, şıra için üzümün sıkılması, ilâç için kara helilenin dövülmesi lâzım geldiği gibi, rûhun âli olması için de cismin fâni olması iktiza ediyor.

«PİRİN EVSÂFINA VE ONA MÜTÂVAATIN LÜZÛMUNA DÂİR»

ای ضیاء الحق حاتم‌الدین بکیر
یک دو کاغذ بر فزا در وصف پیر

*Ey ziyâ-ül-Hak Hüsâmüddin bigîr,
Yek-du kâğız berfezâ dervasf-ı pîr.*

«Ey Hak'kın ziyâsı Hüsâmüddin, Pîr'in evsâfını yazmak için bir iki kâğıt fazla al».

Burada Cenâb-ı Pîr'in hitap ettiği zat Mesnevi'nin müsebbibi ve kâ-
tibi olan Hüsâmüddin Çelebi Hazretleridir ki, Cenâb-ı Mevlânâ'nın hâli-
fesi ve Hazreti Pîr daha hayatta iken ihvanın mürebbisi idi. Mesnevi naz-
mını Hazreti Hüdâvendigâr'dan reca eden ve 19 uncu beyitten itibaren
kitâbeti hizmetinde bulunan odur. Geceleri yatsı namazından sonra Ce-
nâb-ı Pîr'in huzurunda oturur; mevlel'ârifin hazretlerinin lisanından
çokun bir üslup ile sünuh eden beyitleri yazardı. Bu söyleyiş ve yazı-
yı bazı geceler sabaha kadar devam ettiği de olurdu.

İşte bu münasebetle Çelebi Hazretlerine hitab ediliyor ve pîr evsa-
fına söylenilecek beytlerin yazılması için birkaç kâğıt fazla bulundurul-
ması tavsiye ediliyor. Diğer taraftan Çelebi'nin çok yazmaktan yoruldu-
ğu için de özür dileniyor ve :

2934

گرچه جسم نازکت را زور نیست

لیک بی خورشید مارا نور نیست

Gerçi cism-i nâziketrâ zôr nîst,

Lîk bîhûrşîd mârâ nûr nîst.

«Vâkıa nâzik vücudunun kuvvet ve tehammülü yoktur. Fakat Güneş
olmayınca da bizim gözümüz aydınlanmaz.» deniliyor.

Hakikat, Hüsâmüddin Çelebi yaradılışı itibariyle nahif, zaîf bir zat
idi. Mücâhedesi, riyazetleri ise o nehâfeti ve o za'fı artırmıştı. Lâkin cis-
mindeki za'fa rağmen ruhunda yüksek bir kuvvet vardı. O kadar ki, Mev-
lânâ gibi bir zâte muhatab olabiliyor ve istidadı cazibesıyla o hakâyık
deryasını coşturup mâ'nâ incilerinin meydana çıkmasına sebep oluyordu.
Hulâsâ : Cenâb-ı Pîr ona: Yoruldun amma, biraz daha gayret et. Çünkü
sen olmayınca söyleyemiyorum, demek istiyordu.

2935

گرچه مصباح و زجاجه گشته

لیک سر خیل دلی سر رشته

Gerçi misbâh-u-zücâce geşte-î,

Lîk ser hayl-î dilî ser rîşte-î.

«Sen kandil gibi nurânî ve cam misalî saf ve şeffaf bir vücutsun. Lâ-
kin erbâb-ı kulûb'un reisi ve serriştesi'sin».

Yâni : Tamâmiyle sâfiyyet ve ruhâniyyet keşbetmiş olduğun için sa-
bahlara kadar yazı yazmak gibi bir mucâhedeye ihtiyacın yoktur. Fakat
kalb sahiplerinin serdârı ve onların kalbindeki arzuların rîştedarı bulun-
duğun için bütün murat iplikleri senin parmağının ucundadır. Parmağını
oynatmakla o murad husule gelecek ve MESNEVÎ gibi bir kitâb-ı mü-
bin ebediyyete ithaf edilecektir.

Hüsâmüddin Çelebiye (Serhayl-ı dil) ve (Serrişte) denilmesinde
O'nun Mevlânâ hayatta iken ihvanın (sertarık) i olduğuna işaret vardır.

2936

چون سر رشته بدست و کام تست

درهای عقد دل زانعام تست

Çün ser-î rîştê bedest-û-kâm-ı tûst,

Dürhây-î ikd-ı dîl ziin'âm-ı tûst.

«Madem ki, ipin ucu senin eline ve arzuna bağlıdır. Gönüldeki dizi,
dizi incilerin zuhura gelmesi de senin eser-i in'amındır».

Yâni : Beni söyletmek câzibesi sende, söylediklerimi yazan kalem de
senin elinde olduğu için gönlümdeki deryanın incileri bulunan Mesnevi
beytleri senin lutf u kereminle dizilmektedir. Şimdi de :

2937

بر نویس احوال پیر راهدان

پیرا بگزین و عین راهدان

Ber nivis ahvâl-i pîr-î râhdân,

Pirra bîgûzîn-ü-ayn-î râhdân.

«Yol bilen pîrin, yâni mürşidin ahvâlini yaz. Bir pîr intihab et ve
onu ayn-ı tarîk bil».

2938

پیر تابستان و خلقان تیرماه

خلق مانند شبند و پیرماه

Pîr tâbistân-u-halkân tîrmâh,

Hâlk mânend-î şebend-û-pîr mâh.

«Pîr yazdır, halk haziran ayıdır. Halk gece gibidir; pîr ise aydır».

Yâni: Halk, meselâ Haziran ayı farzedilirse onu ısıtan sıcaklık pîrdir. Kezâ halk, geceye teşbih olunursa onu aydınlatan ay yine pîrdir. Hulâsa: Halkın bürûdet ve zulmeti pîrin harâret ve nûrâniyetiyle zâil olur.

Pîr, lâfz-ı ihtiyâr ma'nâsına geldiği için, burada murâdın o ma'nâ olmadığını ihtâr maksadiyle buyuruluyor ki:

2939

کرده ام بخت جوارا نام پیر
کو ز حق پرست تر ایام پیر

*Kerdeem baht-ı cevân râ nâm pîr,
Kô zi hakk pîrêst nez eyyâm pîr.*

«Ben, tâliin gençliğine, yâni ezeli saâdete pîr adını verdim. Benim bahsettiğim, günlerin geçişinden ihtiyâr olan değil, Allahın tevfiğiyle bir cemâatin muktedâsı olan pîrdir».

2940

او چنان پرست کش آغاز نیست
با چنان در یتیم انباز نیست
O çünân pîrêst keş âgâz nîst,
Bâ çünân dürr-i yetim enbâz nîst.

«O öyle bir pîrdir ki, pîrliğin başlangıcı yoktur. Tek bir incidir, şerik ve naziri mevcut değildir».

«Ben peygamberdir, Âdem ise daha su ile çamur arasında idi, henüz yaratılmamıştı» Hadis-i Şerifinde bildirildiği üzere Peygamber Efendimizin nübüvveti ezeli olduğu gibi onun vâris-i ekmeli bulunan pîrin velâyeti de ezelidir. Her asırda bir olan öyle bir zât-i şerifin kurbiyyette benzeri olmadığı gibi tasarrufta da şeriki yoktur.

2941

خود قوی تر میشود خمر کهن
خاصه آن خری که باشد من لدن
Hod kavîter mîşevêd hamr-î kühün,
Hasse an hamrî ki bâşêd min ledün.

«Şarab ne kadar eski olursa o kadar te'sirli olur. Husûsiyle o şarab (ledün) küpünden olursa».

Ledün kelimesi : İnd, nezd ma'nâsınadır. Bundan gelen (ilm-i ledün): Tederrüs ve tahsil ile değil, Allah tarafından verilen mâ'nevî ilim demektir. Nitekim Kur'ân-ı Kerimde ve Hızır Aleyhisselâm hakkında:

وَعَلَّمَانَا مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا

buyurulmuştur ki: «Biz, ona, tarafımızdan bir ilim öğrettik⁽¹³⁾» meâlin-dedir.

Cenâb-ı Pîr, bir beyt yukarıda mevzû-i bahs olan pîr-i kâmilin velâyetinin ibtidası olmayacak kadar eski bulunduğunu söylemişti. Bu beytte ise onu temsil için, şarabın ne kadar eski olursa o kadar kuvvetli olacağını, hususiyle o şarab (ledün) küpünden kükremiş bulunursa artık onun kuvveti ve neşvesinin tasavvur edilemeyecek kadar olacağını anlıyor. Ondan sonra buyuruyor ki:

2942

پیرا بگزین که بی پیر این سفر
هست بس پر آفت و خوف و خطر
Pirra bîgûzin ki bîpir in sefer,
Hêst bes pür âfet-û-havf-û-hatar.

«Ey sâlik; bir pîr intihâb et. Zira bu mâ'nevî sefer, klavuz olmayınca çok âfetli, çok korkulu, çok muhâtaralıdır».

2943

آن ره که بارها تو رفتی
بی قلاووز اندر آن اشفتی
An rehîki bârhâ tû refte-i,
Bî kılâvuz enderan âşüfte-i.

«Çok def'a geçtiğin bir yolda bile klavuzsuz gidersen şaşırırsın».

(13) Sûrei Kehf : 65.

2944

بس رهبراکه ندیدستی تو هیچ
هین مسو تنها ز رهبر سر مپیچ

*Pes rehîrâkî nedîdestî tu hiç,
Hin merev tenhâ zi rehber ser mepiç.*

«Ya hiç görmediğin bir yolda ne olursun? Aklını başına al da kılavuzdan istîgnâ gösterip yalnız gitmeye kalkışma».

Maddî yolculuklar için bile: «Evvelâ arkadaş bulmalı, sonra yola çıkmalı» denilmiştir. Allah yolu demek olan mâ'nevî seferde ise refîkin, yâni mürşid-i kâmilin refâkati ve delâleti zarûridir.

2945

گر نباشد سایه او بر تو گول
بس ترا سرگشته دارد بانگ غول

*Ger nebâşed sâye-i ô ber tu gol,
Pes turâ sergeşte dâred bang-i gôl.*

«Eğer o mürşid-i kâmilin gölgesi, senin gibi bir şaşkınım üstüne düşmeyecek ve icabında elinden tutmayacak olursa gulyabânî sesleri seni sapıttırır».

2946

غولت اندر افگند اندر گزند
از تو دامی تر درین ره بس بدند

*Gôlet ender efgened ender gezend,
Ez tü dâhîter derin reh bes büdend.*

«Gulyabânî seni yoldan çıkarır ve tehilkeye düşürür. Bu yolda senden akıllı çok kimseler vardı ki, hepsi de dalâlete düştü».

Burada (gulyabânî) den maksad: (Şeyâtin-i ins) denilen insan şeytanlarıdır 'ki, aklını beğenmiş ve onun delâletiyle yürümeye kalkışmış olanları, türlü iğfâlât ile yoldan çıkarırlar ve mehlekeye düşürürler. Meselâ meşhur Ebû Cehl, cin fikirli bir herif olduğu için kavmi arasında ona (Ebulhikem) künyesi verilmişti. Kureyşilerden ba'zıları, aralarından zuhur eden Hz. Peygamber Sallâllahu Aleyhi Vesellem Efendimize itti-

ba' ettiler ve o sayede doğru yolu bulup ebedî seâdete erdiler. Akıllarına güvenen diğerleri ise, o sâyeden kaçtılar, kaçmakla da başlarına işler açtılar. Ebû Cehl'in sözlerini dinlediler. Onun teşvikiyle (Bedr) de Peygamber ordusuna karşı geldiler. Neticede hem sözü dinlenen Ebû Cehlin, hem de onun sözünü dinleyenlerden yetmiş kişinin kafası kesildi. Çünkü Ebû Cehlin sözleri, onlar için gulyabânî sesleri olmuş ve kendilerini yoldan çıkarıp helâk mahalline götürmüştü.

2947

از بی بشنو ضلال رهروان
که چسان کرد آن بلیس بدروان

*Ez nübi bişnev dalâl-i rehrevân,
Ki çisan kerd an belîs-i bedrevân.*

«Yalnız ve yanlış yola gidenlerin nasıl dalâlete düştüklerini Kur'ân'dan dinle ve kötü ruhlu şeytanın onları ne hâle getirmiş olduğunu anla».

Kur'ânda Nûh, Hûd, Sâlih Aleyhimüsselâmın kavmlerinden bir parça bahs ve peygamberlerine uymayan o sapık heriflerin şeytana uymakla nasıl dalâlete düştükleri ve ne türlü felâketlere uğradıkları beyân buyurulmuştur.

2948

صد هزاران ساله راه از جاده دور
برد شان و کرد شان ادبیر و عور

*Sad hezâran sâle rah ez câde dur,
Bûrd şân-û-kêrd şân idbîr-u-ûr.*

«Şeytan onları istikâmet ve hidâyet caddesinden yüz binlerce uzak yollara götürdü de idbâra, felâkete uğrattı ve kendilerini çırpıplak bıraktı».

2949

استخوانهاشان بین و مویشان
عبری گبر و مران خر سویشان

*Ûstuhuvânhaşan bîn-û-mûy-i şan,
İbretî gîr-û-merân har sûy-ı şan.*

«Onların çürümüş kemiklerini ve dağılmış saçlarını görüp de ibret al, Fakat eşiğini onların tarafına sürme, yâni gittikleri yola gitme».

فَبَرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الْمُكَذِّبِينَ

Yâni : «Yeryüzünde gezip dolaşın, Allahın varlığıyla birliğine, peygamberlerin Hak tarafından gönderildiğine inanmayanların âkibetlerinin ne olduğuna bakın¹⁴» buyurulmuştur.

Hazret-i Mevlânâ da : «Peygamberleri dinlemeyip şeytanlara uyanların çürümüş bekayâsını gör ve ibret al. Lâkin gittikleri yoldan gitme» buyuruyor.

2950

کردن خر کبر و سوی راه کش
سوی رهبانان و رهدانان خوش

Gerden-î har gîr-u-sûy-î râh keş,
Sûy-ı rehbanân-u-rehdârân-ı heş.

«Eşeginin boynundan yakala, istikaamet caddesini bilenlerin ve onun doğruluğuna gidenlerin yoluna çek».

Buradaki (rehdânân) dan murad: Mürşidler, (rehbânân) dan maksad ise onların irşâdiyle yürüyen müridlerdir. Sen de bir mürşidi kılavuz ittihaz ederek sevkeylediği hakikat yolcuları arasına katıl.

2951

هین مهل خررا و دست ازوی مهار
زانکه میل اوست سوی سبزه زار

Hin mehl harrâ vü dest ezvey mehâr,
Zânki meyl-î ôst sûy-î sebze-zâr.

«Sakin ha! Eşegi kendi havasına bırakma ve yularını elinden salıverme. Çünkü o yola değil, çayır tarafına gitmek ister».

Bir Hadis-i Şerifte : «Nefsin, binek hayvanı gibidir, ona rîfk ile muamele et» buyurulmuştur. Mevlânânın «Eşegi kendi havasına bırakma»

(14) Sûrei Alîmran :137.

demesi de nefsini hevâ vü hevesine salıverme ma'nâsınadır. (Çermenzâr) dan maksad : Nefsin arzu ettiği şeylerdir.

Çayıra giren bir eşegin çayır sâhibi tarafından dövülmesi, yâhud oralarda dolaşan bir canavar tarafından paralanması mümkün olduğu gibi, nefsin iştihalarıyla serbest bırakılması da muhtemeldir. Binâenaleyh onun yularını kısmak, gitmek istediği taraftan çevirip müstekim ve emîn bir yola getirmek, onu tehlikeden kurtarmak ve hakkında rîfk ile muâmele etmek olur.

2952

گر یکی دم تو بغفلت واهلیش
او رود فرسنگها سوی حشیش

Ger yekî dem tû beğaflet vâhılış,
Ô reved fersênkhâ sûy-î haşîş.

«Eğer sen bir lâhza gaflet edip de nefs merkebinin yularını salıvercek olursan fersahlarca otlak tarafına yol alır».

İmâm-ı Buseyrî Rahimehullâh «Kasîde-i Bür'e» sinde der ki :

«Nefs sût emen çocuk gibidir. Eğer sûtten kesmeyi ihmâl edersen koca bir delikanlı olur da yine meme emmek ister. Eğer zamânında sûtten kesersen o da sût emmekten vazgeçer».

Nefs, müşteheyâta doymaz. Buldukça bunar, yedikçe iştihâsı artar

Doyar da karnı, kalır, çeşm-i hırsı dâim aç.
Misâl-i ka'r-ı cahîm iştihâsı insanın.

Bütün cehennem ehli oraya doldurulduktan sonra Cenâb-ı Hakkın cehenneme : «Doydun mu ve doldun mu?» diye soracağı, onun da : «Daha var mı?» diyeceği Kur'ânda beyân edilmiştir. İşte Nefsin menhiyyâta olan arzusu da cehennemnin bu doymak bilmeyen iştihâsı gibidir.

Onun için himmet edilip de nefsin yuları kısılmalı ki o da çâr nâçâr mutâvaat göstere.

2953

دشمن راهب خر مست علف
ای بسا خر بنده را کرد او تلف

Düşmen-î râhêst har mest-î alef,
Ey besâ harbenderâ kerd ô telef.

«Eşek yol düşmanı ve ot sarhoşudur. O, ne kadar eşek sürücüsünü telef etmiştir».

Evet. Eşek yolda bir ot gördü mü, onu yemeden yürümek istemez. Ba'zan ot, bir uçurum kenarında olur. Onu yemek için de saldırır. Fakat kendisini de, süvârisini yâhud sürücüsünü de tepetaklak uçuruma yuvarlar.

2954

گر ندانی ره هر آنچه خر بخواست
عکس آن کن خود بود آن واه راست

*Ger nedânî reh her âncî har bîhast,
Aks-ı an kûn hûd bud an râh-ı rast.*

«Eğer yolun doğrusunu bilmezsen eşeğin gitmek istediği tarafın aksine git ki, doğru yol işte odur».

Yâni nefsimizin arzusu hilâfına hareket et ki, kurtuluş yolu o taraftadır.

2955

شاوړو هن وآنکه خالفوا
ان من لم يعصن تلفوا

*Şâvir-ûhünnê vangeh hâlifû,
İnne men lem yasihinnê têlefû.*

«Nefslerinize danışın ve arzularının hilâfını yapın. Onlara isyân etmeyenler telef olup giderler».

Hadis-i Şerifte kadınlar hakkında : «Onlarla müşâvere ve onlara muhâlefet edin» buyurulmuştur. Müşâvere, sünnettir. Fakat müşâvere edilecek zâtın akıllı, mütehassıs ve emîn olması da şarttır. Binâenaleyh danışılan bir meseleye akli ermeyen bir kadının vereceği re'y, tabîi isâbet-siz olur. Evliyâullah nazarında nefis de kadına benzediği için Hazret-i Mevlânâ, nefsin hilâfına gitmeyenlerin helâk olacaklarını bildirmiştir.

2956

با هوا و آرزو کم باش دوست
چون یضاک عن سبیل الله اوست

*Bâ hevâ-vû-arzû kêm bâş dôt,
Çû yûdillük an sebilillâhi ôst.*

«Hevâ vü hevesle dost olma, yâni nefsinin istediklerini yapma ki, seni, Allah yolundan saptıracak odur».

Cenâb-ı Hak Dâvud Aleyhisselâma hitâben :

يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ
خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ
الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

Yâni : «Ey Dâvud, biz seni arz üzerinde halife kıldık. İmdi sen de halk arasında hak ve adl ile hükmeyle. Hevâ vü hevese uyma ki, o seni Allah yolundan saptırır¹⁵» buyurmuştur. Dâvud Aleyhisselâm gibi kitab sâhibi bir peygamberi Allah yolundan saptıracak olan hevâ vü hevesin, bizim gibi acezeyi ne hâle getireceğini düşünmeli de ondan kurtulmak için bir veliyy-i kâmilin irşâdı sâyesine sığınmalıdır. Nitekim Hazret-i Mevlânâ da onu tavsiye ediyor.

2957

این هوارا نشکند اندر جهان
هیچ چیزی همچو سایهٔ مهرهان

*În hevârâ neşkened ender cihân,
Hiç çizî hemçü saye-î hemrehân.*

«Yoldaşların, yâni hakikat yolcularının gölgesi kadar, bu hevâ vü hevesi dünyâda kıracak hiç bir şey yoktur».

«RESÛL ALEYHİSSELÂTÜ VESSELÂMIN ALİ KERREMALLÂHÜ
VECHEYE: HERKES BİR NEVÎ TÂATLE ALLAHA TEKARRÛB
ETMEK İSTER. SEN ÂKİL VE BENDE-İ HÂS OLAN BİR ZÂTIN
SOHBETİYLE, YAKLAŞ Kİ, HEPSİNDEN İLERİDE BULUNASIN
DİYE VASİYYET BUYURMASI»

2958

گفت پیغمبر علی را کای علی
شیر حق پهلوانی پر دلی

Gôft peygamber Alîrâ key Alî,
Şîr-i Hakkî pehlevânî pûr dilî.

«Hazret-i Peygamber, Cenâb-ı Aliye buyurdu ki: Yâ Ali; Sen Alla-
hın arslanısın, pahlivansın ve cesursun».

2959

لیک بر شیرى مکن هم اعتمید
اندر آدر سایه نخل امید

Lîk ber şîrî mekûn hem i'temîd,
Ender â der sâye-i nahl-i ümîd.

«Lâkin arslanlığa itimad etme de ümid ağacının gölgesine gel».

2960

اندر آدر سایه آن عاقلی
کس نتاند برد از ره ناقلی

Ender â der sâye-i ân âkîlî,
Kes netâned bûrd ez reh nâkîlî.

«Öyle bir âkilin sâyesine sığın ki, hiç bir nâkil, onu yolundan çe-
virmeğe muktedir olamasın».

Hadis-i Şerifte : «Yâ Ali, insanlar Hâlık-ı Zîşanlarına türlü türlü te-

karrüb ettikleri hâlde, sen envâ'i akl ile yaklaş ki, onları dünyâda insan-
lar indinde ve âhirette Allah indinde fazlasıyla geçmiş olasın» buyurul-
muştur.

Hazret-i Mevlânâ bu Hadisin meâlini serlevha olarak nakleylemiş
ve Hadisteki (akl) ı zikr-i hâl, irâde-i mahal tarikiyle mecaz olarak, âkil
ve insân-ı kâmil ma'nâsında te'vil etmiştir. O âkil ve insân-ı kâmil öyle
bir zâttir ki :

2961

ظل او اندر زمین چون کوه قاف
روح او سیمرغ بس علی طواف

Zıll-ı ô ender zemin çün kûh-ı kâf,
Rûh-ı ô sîmürg-ı bes âlî tavâf.

«Onun gölgesi arz üzerinde kaf dağı, rûhu da çok yüksekde uçan bir
simurğdur».

Mevlânâ, insân-ı kâmilin gölgesini Dünyâyı ihâta eden Kaf dağına
ve rûh-i lâmekân-pervâzını pek yükseklerde uçan simurğa teşbih ediyor.
Cenâb-ı Pîrin maksadı: Kaf dağı ile simurğun mevcud olduğunu söyle-
mek değil, insan-ı kâmilin ulüvvü ka'bını, halk arasında büyüklüğüyle
tanınmış şeylere benzetmek sûretiyle ona dâir bir fikir vermektir. Sâ-
yesinde bulunması Hazret-i Aliye tavsiye buyurulan o insân-ı ekmel ise
bizzât Peygamber-i Ekber Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz Hazret-
leri idi. Cenâb-ı Mürtezâ da bu tavsiye-i Nebeviyyenin hükmünü 12-13
yaşlarında, bütün müslümanların ikincisi olarak izhâr-ı İslâm ettiğinden
itibâren tutmuş, hattâ daha evvellerinden o feyz-i mübine nâil olmuştu.
Çünkü Hazret-i Aliye Ali ismini veren Cenâb-ı Nebî olduğu gibi, onu
kundakta iken kucasına alır, mübârek dilini o pek büyük çocuğun ağzı-
na yerir, o da lisân-ı Muhammediyi eme eme uyurdu.

Kezâ Hazret-i Mürtezânın çocukluğu zamânında Mekkede bir kıtlık
ve pahalılık olmuş, ahâli geçinmek hususunda sıkıntıya düşmüştü. Ebû
Tâlibin ise âilesi efrâdı çok, onları geçindirmek için hâli, vakti yoktu.
Rahmetenlil'âlemin Aleyhi Salevâtülmelikilmuîn Efendimiz Ebû Tâlibin
zarûretini nazar-ı dikkate aldı. Diğer amcası Abbas bîn Abdulmuttali-
bin yanına gitti. Ebû Tâlibin çocuklarından birer dânesini alıp beslemek
üzere ona yardım edilmesi teklifinde bulundu. Abbas muvafakat edince
birlikte Ebû Tâlibin evine gittiler ve meseleyi anlattılar. Onun da rızası
üzerine Abbas, Ca'fer bin Ebî Tâlibi, Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efen-
dimiz de Cenâb-ı Aliyi nezdine aldı. Cenâb-ı Mürtezâ hicrete kadar
hâne-i scâdette ve Peygamber-i Zîşan gibi bir insân-ı kâmilin sâye-i hi-
mâyesinde kaldı.

İrtihâl-i Nebeviden sonra (insân-ı kâmillik) mertebe-i ulyâsı, meşreb-i Muhammedide bulunan verese-i Peygamberiye intikal etti. Cenâb-ı Mevlânâ insân-ı kâmil için diyor ki :

2962

گر بگویم تا قیامت نعت او
هیچ آنرا غایت و مقطوع مجو

Ger bîgôyem tâ kiyâmet nâ'tı ô,
Hiç anrâ gâyet-û-maktû' mecâ.

«Kıyâmete kadar onun vafasını söyleyecek olsam sonunu ve bitmesini bekleme».

2963

در بشر رو پوش کرده آفتاب
فهم کن والله اعلم بالصواب

Der beşer rû pûş kerdê âftâb,
Fêhm küñ vel-lâhu a'lem bis-savâb.

«Hülâsası: İnsân-ı kâmil; Beşeriyyet nikâbiyle örtülmüş bir güneştir. Artık anla. Doğruyu en iyi bilen Allah'tır».

Âyineye bakan orada aksini görür. Aks temâmiyle görünmekle be-râber bakanın aynı değildir. İnsan da Esmâ ve Sıfât-ı İlâhiyyenin meclây-i zuhurudur. O meclâ ne kadar saf olursa, aks de o kadar parlak olur. İnsân-ı kâmilin mir'âtı, merârây-ı zuhûrun en sâfı olduğu için ondaki tecelli akisleri akseden'in tâ kendisi denecek derecede olur. İşte Cenâb-ı Pirin «Beşeriyyet nikâbiyle örtülmüş bir güneş» buyurması bu demektir. Daha doğrusu ben bu kadar anladım ve bu kadar anlatabildim.

Yine Hazret-i Mevlânâ, Hadisin meâlini beyân ediyor ve Cenâb-ı İlsânından diyor ki :

2964

یا علی از جمله طاعات راه
بر گزین تو سایه خاص اله

Yâ Alî ezcümle-i tâât-ı râh,
Ber güzîn tû sâye-i hâs-i ilâh.

«Yâ Ali; Allah yolundaki tâat ve ibâdetlerden, Hakkın has kulu bir kâmilin sâyesinde bulunmayı tercih et».

2965

هر کسی در طاعتی بگریختند
خوشتن را غلصی انگیزتند

Her kesî der tâatî bîgrihtend,
Hiştênâ mahlesi engihtend.

«Herkes bir nevi' ibâdet tarafına meylederek kendileri için azabdan kurtulacak bir vesîle hazırladılar».

2966

تو برو در سایه عاقل گریز
تا ره می زان دشمن پنهان ستیز

Tû birev der sâye-i âkıl güriz,
Tâ rehî zan düşmen-i pinhan sıziz.

«Sen git de âkil ve kâmil bir zâtın sâyesine sığın ki, içinden pazarlıklı düşman olan nefsin elinden kurtulasın».

2967

از همه طاعات اینت بهترست
سبق یابی بر هر آن سابق هست

Ez hemê tâât inet bihterest,
Sabak yâbî ber her an sâbîk hest.

«Bu hareket, senin için bütün tâatlerden efdaldır. Bunu yapmakla ileri gitmiş olanları geçmiş olursun».

Eshâb-ı Kirâm Radiyallâhü Anh'üm arasında Abdullah bin Amr bin-il-Âs gibi ba'zıları vardı ki, gece uykusunu terketmiş, sabahlara kadar meşgul olmaya başlamıştı. Bunu haber alan Aleyhisselât Efendimiz ona hem uyumasını, hem kalkıp namaz kılmasını tavsiye buyurmuştu. Çünkü o zâtte hem nefsinin, hem de haremının hakkı vardı. Yalnız namaz ibâdetiyle iştigal etmesi diğer hakların edâsına mâni' oluyordu. Kezâ ramazana tesâdüf eden bir gazve esnâsında mücâhidlerin sonra kazâ etmek üzere oruc yemelerine Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri müâade buyurmuştu. Ashâbın ba'zıları, kendilerinde kuvvet buldukları

için oruçlarını bozmadılar. Fakat menzile varınca sıcak bir havada aç ve susuz yayan yürümek yorgunluğundan serilip kaldılar. Oruçlarını bozmuş olanlar ise çadır kurmak ve su getirmek gibi hizmetlerde bulundular. «İftar etmiş olanlar sevab kazanmakta ileri gittiler» müjde-i Nebvisini aldılar. Demek ki, kendi içtihadıyla yapılan her nevi' ibâdetten insân-ı kâmilin, yâni mürşid-i ârifin tavsiyesiyle edilen hareket efdal imiş ve fâilinin fazla sevab kazanmasına sebeb olurmuş.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ insan-ı kâmil olan pîr-i ekmelin hizmet ve sohbetinde bulunmak âdâbını bildirmek için buyuruyor ki :

2968

چون گرفتې پېر هېن تسلیم شو

همچو موسى پېش حکم حضر رو

Çün girifti pîr hin têslim şev,

Hemçu Musâ piş-ı hükm-i Hızır rev.

«Ey sâlik; pîri bulunca aklını başına al da ona teslim ol. Mûsâ peygamber gibi Hızırın hükmü altında yürü».

Mûsâ Aleyhisselâm kitab ve şeriat sâhibi ülül'azm enbiyâdan celilüşşân bir peygamber olduğu halde Hızır Aleyhisselâmın sohbetinde bulunmak üzere onun ziyâretine gitmiş ve refâkat teklif etmişti. Hızır ona: «Sen benimle sohbe dayanamazsın» dedi. Mûsâ'nın söz vermesi üzerine: «Öyle ise yapacağım işlere karışma ve i'tiraz etme» tenbihinde bulundu. Birlikte bir gemiye bindiler. Gemiciler bunlardan para almadılar. Hızır geminin bir kaç tahtasını kopardı. Mûsâ: «Canım; adamcağızlar bizi bedava gemiye bindirdiler. Sen onları zarara soktun» dedi.

Karaya çıktılar. Hızır oradaki bir çocuğu öldürdü. Mûsâ buna da i'tiraz etti. Daha sonra bir köye vardılar. Köy ehâlisi bunlara yiyecek vermedikleri halde Hızır, orada yıkılmak üzere bulunan bir duvarı düzeltti ve sağlamlaştırdı. Mûsâ bu sefer de: «Hiç olmazsa duvarı karnımızı doyurmaları şartıyla yapaydın» deyince Hızır: «Artık ayrılmanız lâzım geldi. Ben yaptıklarımı Allahın emriyle yaptım. Geminin tahtalarını koparışım gemiyi kurtarmak içindi. Çünkü ileride zâlim bir hükümdâr vardı. Sağlam gemileri gasbediyordu. Çocuğu öldürüşüm, anasını, babasını küfürden kurtarmak içindi. Çünkü o çocuk yaşasaydı kendi kâfir olduğu gibi anasını, babasını da kâfir edecekti. Duvarı düzeltişim, altında gizli ve bir yetime âid definenin başkaları eline geçmemesi içindi» dedi.

Hızırın hayat ve memâtı ihtilâfıdır. Ba'zıları ölmüş olduğuna, ba'zı-

ları yaşamakta bulunduğuna kâildirler. Ba'zıları da her asrın bir Hızır bulunduğunu ve sofîye ricâlinin görüştüğü Hızırın zamanlarındaki Hızır olduğu kanâatindedirler. Evet. Sofîye hazarâtının ve sulehâ-yı ümmetten ba'zılarının gördükleri bir Hızır vardır ki, bunda şüphe yoktur. Fakat o Hızır, Hazret-i Mûsânın musâhibi olan mı, yoksa o asırda Hızır kademinde bulunan bir zât mı olduğu belli değildir. Bu mesele hakkında İbn-i Hâcer-i Askalânînin (Kitâb'ül-Isâbe fi temyiz'issahâbe) ünvanlı eserinde ve (Hızır) maddesinde tafsilât vardır. Tahkikini arzu edenler oraya müracaat buyursunlar.

Hazret-i Mûsâ o fazl u kemâli ve o câh ü celâliyle berâber Hızıra tâbi' olup bir müddet onun sohbetinde bulunduğu ve sevk u idâresine uyduğu gibi, kâmil bir mürşide biat eylemiş olan da velev ki, ilmen ve mevkien yüksek bir derecede bulunsun, şeyhine muti' ve bağı olmalı, i'tiraz ve inkâra kalkışmamalıdır.

Hazret-i Mevlânâ bu bahse devamla buyuruyor ki :

2969

صبر کن بر کار خضری بی نفاق

تا نگوید خضر رو هذا فراق

Sabr kün berkâr-ı Hıdrî binifâk,

Ta negôyed Hızır rev «Hâzâ Firâk».

«Ey sâlik; Hızırın yaptığı işlere bilâ nifak sabret ki, sana: Artık ayrılma zamanı geldi, git demesin».

i'tirazın, bir açıktan açığa olanı, bir de lisânen söylenilmeyip kalben geçirileni vardır. Hazret-i Mevlânâ, ikincisi için nifak diyor. Evet. Münâfıklar da böyle değil midir? Onlar da kalben inkâr, fakat lisânen ikrar etmezler mi idi? Binâenaleyh mürşidin akvâl ve ef'âline lisânen de, kalben de i'tiraz edilmemelidir, edilmesi şeyhin hizmetinden ayrılmayı ve sohbetinden mahrum kalmayı mucip olur.

2970

گرچه کشتی بشکند تو دم مزمن

گرچه طفلی را کشد تو مو مکن

Gerçi keştî bışkened tû dem mezen,

Gerçi tıflırâ küşed tû mû meken.

«Mürşid, gemiyi sakatlasa da sen ses çıkarma, çocuğu öldürse de sen saçını, başını yolma».

Yâni şeyhin harekâtında aklının ermediği ve havsalanın almadığı bir şey görürsen hemen itiraz ve inkâra davranma, hattâ bunları zihninden geçirme. Sebebi anlaşılınca kadar teslimiyyetkârâne sükût et.

2971

دست اورا حق چو دست خویش خواند

تا بدالله فوق ایدیم براند

*Dest-ı ôrâ Hak çu dest-i hîş hand,
Tâ Yedullâhi fevke eydîhim birand.*

«Allah, onun elini kendi eli ile tesmiye etti de (Yedullâhi fevka eydîhim) Âyetini inzâl etti».

Evvelce de bahsi ve izahı geçtiği üzere Hicretin altıncı senesinde Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz 1500 sahâbi ile birlikte (umre) yapmak için Mekkeye azîmet etmişti. Kureyş müşrikleri, Resulullah efendimizi ve maiyyetini şehre koymamaya karar verdiler. Hazret-i Peygamber; harb için değil, ziyaret için geldiğini bildirmek maksadiyle Hazret-i Osmanı Mekkeye gönderdi. Müşrikler Cenâb-ı Zinnûreyni göz hapsine aldılar ve orduya avdeti gecikti. Osman öldürülmüş! diye bir de şâyâ çıktı. Bunun üzerine Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri bir ağaç altına oturdu ve maiyyetindekilere biat teklifinde bulundu. (Ced bin Kays) isminde bir münâfıktan başka bütün eshâb: Ölme var, dönme yok diye Resûl-i Ekreme biat etti. Bunun üzerine :

اِنَّ الَّذِيْنَ يٰٓاَيُّهَا يٰٓاَيُّهَا يٰٓاَيُّهَا
يٰٓاَيُّهَا يٰٓاَيُّهَا يٰٓاَيُّهَا يٰٓاَيُّهَا
يٰٓاَيُّهَا يٰٓاَيُّهَا يٰٓاَيُّهَا يٰٓاَيُّهَا
يٰٓاَيُّهَا يٰٓاَيُّهَا يٰٓاَيُّهَا يٰٓاَيُّهَا

Yâni : «Habibim; sana biat edenler, Allaha biat etmiş oldular. Allahın eli, onların eli üstündedir. İmdi her kim bu biatle teahhüd etmiş olduğundan cayarsa zararı nefesine âiddir. Allaha karşı olan teahhüdünü ifa eyleyenlere de Cenâb-ı Hak pek büyük bir ecir verecektir¹⁶. Âyeti nâzil oldu. (Allaha tekarrüb) ün (kurb-i nevâfil) ve (kurb-i ferâiz) diye iki derecesi vardır. Birincisinde Allah, kulun vâsıtası, ikincisinde kul, Rabbin vâsıtası olur. İşte Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz, kurb-i

(16) Sûrei Feth : 10.

ferâizde bulunduğu ve zâtını, Zât-ı Hakta fâni olmuş olduğu cihetle kendini guânât-ı Hakka vâsıta olmuş ve Allahın kudreti, onun mübârek eli vâsıtasıyla tecelli eylemişti.

Bu tecelli Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizde zuhura geldiği gibi onun feyz-i verâseti ile kümmilin-i ehlullah hazerâtında da vuku' bulur. Binâenaleyh Hazret-i Mevlânâ müşid-i kâmil ve mukemmili ta'rif için Âyet-i Kerimeden iktibasta bulunmuştur.

2972

دست حق میرانش زنده ش کند

زنده چه بود جان باینده ش کند

*Dest-ı Hak mîrândêş zindeş kuned,
Zinde çî bud cân-ı pâyendeş kuned.*

«Allahın eli o çocuğu öldürür ve diriltir. Diriltmek ne demek? Onu rûh-i bâki hâline getirir».

Hazret-i Pir biraz evvel : «Çocuğu öldürse de sen saçını yolmaya kalkışma» diye müşid-i kâmilin harekâtına itiraz ve müdâhele edilmesini tavsiye buyurmuş, sonra da şeyh-i kâmilin eli, Allahın yed-i kudretidir demişti. Burada da diyor ki : «O el, Allahın yed-i kudretine vâsıta'dır. Allahın eli; öldürür de, diriltir de. İsterse öldürdüğünü rûh-i bâki hâline de getirir». Kimsenin bir şey demeye hakkı yoktur. Meselâ Hızırın öldürdüğü çocuk, mükellef olmadığı için ma'sum olarak öldü. Ha'buki yağasaydı kendi kâfir olacağı gibi mü'min bulunan anasını, babasını da kâfir edecek, sonunda ise ebedi olarak cehenneme girecekti.

2973

هر که تنها نادر این راهی برید

هم بعون همت پیران رسید

*Her ki tenhâ nâdir in râhî burîd,
Hem beavn-i himmet-i pîran resîd.*

«Her kim yalnızca bu yolu nâdir olarak kendi kendine geçmişse o da yine pîrlerin himmeti yardımıyla menzil-i maksûda ermiştir».

Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesselâm Efendimiz bütün âlemlere rahmet olduğu gibi, verese-i kâmile olan evliyâullah da rahmettir. Hazret-i Peygamber Aleyhisselâtü Vesselâm Mekke'de bulundukça

müşrikler bile onun yüzü suyu hürmetine her türü felâketten emin kalmışlardı. Hattâ bu emniyet:

وَمَا كَانَ لِلَّهِ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ

Yâni: «Habibim; sen aralarında bulundukça Allah onlara azab etmeyecektir¹⁷». Nazm-ı Kerimiyle taraf-ı İlâhiden teahhüd buyurulmuştu. Mekke müşrikleri, sâye-i Muhammedîde mükemmel bir ferah içinde yasarlar, ticâret kervanlarını emin olarak her tarafa gönderirlerdi. Fakat Hicret vuku' bulunca iş değişti.

Bunun gibi aklını ve ilmini rehber itti haz ederek yola çıkanlardan, yâni kılavuza uymaksızın ve kervana katılmaksızın nâdiren menzile varanlar olsa bile, onlar da yine asırlarındaki Verese-i Muhammediyyenin yüzü suyu hürmetine hidâyete ermişlerdir. Nitekim Hadis-i Şerifte: «Allahın öyle kulları vardır ki, Dünyâ halkı o kullar sâyesinde yağmur ve rızık bulur» buyurulmuştur.

Tâifliler Resûlullahı taşa tutmuşlar ve mübarek ayaklarını kanatmışlarken o peygamber-i erham: «Yâ Rabbi; kavmime hidayet ihsan et. Çünkü onlar bilmiyorlar» diye düâ etmiş, o düâ berekâtıyla Tâif beldesi halkı, sonra kendileri müracaat ederek İslâma gelmiştir. Her asırda verese-i Muhammediyye de halkın selâmeti ve hidâyeti için aynı düâyı ederler. Zâten dikkat edersek anlarız ki, Ümmet-i Muhammedinin afv ve mağfireti için hepimiz düâ etmekteyiz. Çünkü her namazda «Rabbim; beni, anamı, babamı, kıyamet gününde kâim olacak mü'minleri mağfiret buyur» diye münâcâtta bulunuyoruz.

2974

دست پیر از غائبان کوتاه نیست

دست او جز قبضه الله نیست

Dest-ı pîr ez gâiban kôtâh nîst,

Dest-ı ô cüz kabde-i Allah nîst.

«Pirin eli, gaiblere yetişemeyecek kadar kısa değildir. Onun eli Allah'ın kabzası mesâbesindedir».

Allahın yed-i kudreti her yere ve herkese eriştiği gibi onun meclâ-yı zuhuru olan pîr-i kâmilin eli de huzurunda bulunmayanlara eriş-

(17) Sûrei Enfal : 33.

mez bir halde değildir. Allahın verdiği kuvvet ve kudretle imdâda yetiştir ve imdad isteyenlerin ellerinden tutar. Hattâ (pîr-i destgîr) denilmesi bundan dolaydır.

Buhârî, Müslim ve Ebû Dâvudun Ebû Hüreyre Radiyallâhü Anhden rivâyet ettikleri bir Hadis-i Şerifte Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Veselâm Efendimiz şöyle buyurmuştur: «Sizden birinin binek hayvanı çölde savuşur ve kaybolursa, ey Allahın kulları; ey Allahın kulları, binek hayvanını tutun diye seslensin. Oralarda bulunan insandan, cinden, melekden bir hâzır, o hayvanı tutar».

Ricâlullâhın hâzır ve gâib üzerindeki tasarruf kudreti bu Hadis-i Şerif ile sabit oluyor.

2975

غائبانرا چون چنین خلت دهند

حاضران از غائبان لاشک به اند

Gâibanrâ çun çunîn hil'at dihend,

Hâdîran ez gâibân lâşek bihend.

«Mâdem ki, gaiblere böyle bir hil'at veriyorlar, huzurda olanlar şüphesiz ki, gaiblerden daha ziyade iltifâta nâil olurlar».

Yâni bir mürşidin elini tutmamış ve tarikat kapısından girmemiş iken nâdiren menzil-i maksudu bulanların o buluşu, yine pîrân-i tarikatin himmet ve inâyeti eseri olunca, acaba hizmet ve sohbetlerinde bulunup gâiblikten kurtulmuş olanlara nasıl lutfederler? Elbette huzurda bulunanlar, gâibte bulunanlardan ziyade ikrama lâyıktırlar.

2976

غائبانرا چون نواله میدهند

پیش مهمان تا چه نعمتها نهند

Gâibânârâ çun nevâle mîdehend,

Pîş-ı mihman tâ çî ni'methâ nihend.

«O kerim zevât, gaiblere yiyecek verince misâfirlerinin önüne nasıl ni'metler korlar?»

«Onların yüzü suyu hürmetine halk rızaklanır» Hadis-i Şerifi biraz evvel söylenmişti. Kurdara, kuşlara varıncaya kadar bütün mahlûkatin

sebeb-i rızkı bulunan evliyâullah hazerâtının kendilerine mihman olanlar hakkında nasıl ikram edecekleri artık kıyas olunsun.

2977

کو کسی کو پیشان بندد کمر
تا کسی کو هست بیرون سوی در

*Kô kesî kô piş-ı şân bended kemer,
Tâ kesî kô hest birun sūy-ı der.*

«Onların huzurunda kemer bağlayıp hizmet edenler nerede, kapı dışarı durup da içerisi ile alâkadar olmayanlar nerede?»

Elbette içeridekiler, lutf u kereme dışarıdakilerden ziyâde müstahık ve nâildirler.

2978

چون گزیدی پیر نازکدل مباش
سست و ورزیده چو آب و گل مباش

*Çun gūzidî pîr nâzık-dıl mebâş,
Sust-u-verzîdê çu âb-û-gıl mebâş.*

«Ey sâlik; kendine bir pîr intihab edince gerek onun hizmetinde, gerek tavsiye edeceği evrâd ü ezkâr ve sâir ibâdetde tenbellik ve çamur gibi uyuşukluk gösterme».

Canla, başla çalış, mücahede etmekten geri durma.

2979

ور زخمی تو پر کینه شوی
بس کجا بی صیقل آینه شوی

*Vêr behr-î zahmi tû kîne şevî,
Pes kucâ bîsaykal âyinê şevî.*

«Eğer her yaradan, yâni mücahede ve hizmetin zorluğundan incinir de kin tutmaya kalkışırsan cilâsız ayna gibi kalırsın. Cilâ vurulmayan bir satıh nasıl ayna olur?»

Eskiden aynalar mâ'deni idiler. Onun için egelenirler, sonra da (miskale) denilen bir âletle cilâ edilirlerdi. Egelenmek ve miskale demirinin tazyikiyle cilâlanmak ayna için epeyce zahmetli idi. Fakat o zahmete katlandıktan sonra satıh cilâlanır ve mir'ât-ı mücellâ olurdu.

Onun gibi bir mürşide intisab etmiş olan sâlik de kalbin İlâhî Tecellilere ma'kes olabilmesi için onu cilâdar eyleyecek mücâhedeye tahammül etmeli, şikâyetle bulunmamalıdır.

Meşakkatsiz sefer bulunmadığı gibi, mücâhedesiz sülûk da olamayacağından sâlikin sabırdan ve teslimiyyetten ayrılmasa lâzım geldiğini anlatmak için Hazret-i Mevlânâ bir hikâyecik nakline başlıyor ve buyuyor ki:

«BİR KAZVİNLİNİN VÜCUDUNA DÖVME YAPTIRMASI»

2980

این حکایت بشنو از صاحب بیان
در طریق و عادت قزوینیان

*În hikâyet bişnev ez sâhib beyân,
Der tarîk-û-âdet-î kazvîniyân.*

«Şu hikâyeyi nakledenden dinle ki: Kazvin şehri ahâlisinin yolu ve âdetine göre».

2981

بر تن و دست کتفها بی گزند
از سر سوزن کبودیها زنند

*Ber ten-û-dest-û-ketîfâ bî gezend,
Ez ser-î sôzen kebûdîhâ zenend.*

«Vücûda, ellere, kürekler üstüne iğne ucu ile zarar vermiyecek sûrette dövme yaparlar».

Dövme denilen şey: Kol ve göğüs gibi âzâ'nın derisi üstüne yapılan şeydir ki, o nakşın çizgileri üzerine iğne batırılır. Daha üstüne, bilmem hangi eczâ, yâhud boya sürülür; sürülen şey, iğne deliklerinden içeri girer, ölünceye kadar kaybolmamak üzere orada kalır ve kirli mavi bir renk alırdı. Yeniçeriler arasında hemen umumi olan dövme yaptırmak,

sonraları kabadayılık alâmeti sayıldığı için ba'zı külhanbeylerinde kal-
mıştı. Elhamdülillâh şimdi rağbet edilmiyor.

Hazret-i Pirin ifâdesinden dövme yaptırmak âdetinin bize, hattâ
Arablara, İrandan gelmiş olduğu anlaşılıyor. Arablar buna (veşm) ta'bir
ederler. Fakat erkeklere değil, kadınların ellerine ve yüzlerine yaparlar
da güzelleştirelim diye çirkinleştirirler. Hakikaten böyle dövmeli eller
ve yüzler, müstekreh bir manzara arzederler.

Veşm yapan kadına (vâşime), yaptırana (mütevşime) denilir ki, ya-
pana da, yaptırana da lisân-ı Peygamberiden la'net edilmiştir.

Yine Cenâb-ı Pirin beyânından anlaşıldığına göre İranda dövme, ha-
mamlarda dellâkler tarafından yapılmış.

2982

سوی دلاکی بشد قزوینی

که کبودم زن بکن شیرینی

*Sûy-ı dellâki bışud kazvini-î,
Ki kebûdem zen bîkûn şîrini-î.*

«Kazvinli biri, hamamda bir dellâk'ın yanına gitti ve lûtfen bana bir
dövme yap dedi».

2983

گفت چه صورت زنم ای پهلوان

گفت بر زن صورت شیر ژیان

*Gôft çî sûret zenem ey pehlevân,
Gôft ber zen sûret-î şîr-î jiyan.*

«Dellâk: Pehlivanım, ne resmi yapayım? diye sordu. Kazvinli: Kük-
remiş bir arslan resmi! cevâbını verdi» ve dedi ki:

2984

طالع شیرست نقش شیر زن

جهد کن رنگ کبودی سبز زن

*Tâliam şîrêst nakş-î şîr zên,
Cêhd kûn reng-î kebudi sîr zen.*

«Benim taliim eseddir. Binâenaleyh arslan resmi yap. Hem de bo-
yasının bolca olmasına çalış».

2985

گفت بر چه موضعت صورت زنم
گفت بر شانگم زن آن رفم

*Gôft ber çî mevdiat sûret zenem,
Gôft ber şânêgehem zen ân rakam.*

«Dellâk, nerede nakşedeyim? dedi. Kazvinli de: Küreğimin üstüne
o resmi yap! emrini verdi».

2986

چونکه او سوزن فروبردن گرفت
درد آن در شانگه مسکن گرفت

*Çunki ô sôzen furûburden girift,
Derd-ı an der şânegeh mesken girift.*

«Dellâk iğneyi batırmaya başlayınca acısı herifin kürek kemiğine
işledi».

2987

پهلوان در ناله آمد کای سنی
مر مرا کشتی چه صورت میزنی

*Pehlevan der nâle âmed key senî,
Mer merâ kuştî çî sûret mîzenî.*

«Kazvinli pehlivan inleyerek: Ey yüksek usta; beni öldürdün. Ne
resmi yapıyorsun? diye sordu».

2988

گفت آخر شیر فرمودی مرا
گفت از چه عضو کردی ابتدا

*Gôft âher şîr fermûdî merâ,
Gôft ez çî udv kerdî ibtidâ.*

«Dellâk: Arslan resmi yap demedin mi? deyince Kazvinli; neresin-
den başladın? sââlinde bulundu».

گفت از دمگاه آغازیده‌ام
گفت دم بگذار ای دو دیده‌ام

*Gôft ez dümgâh âgâzîdeem,
Gôft düm bigûzar ey dû dîdeem.*

«Dellâk: Kuyruk tarafından başladım dedi. Kazvinli: İki gözüm, kuyruk tarafını bırak» tavsiyesinden sonra dedi ki:

از دم و دمگاه شیرم دم گرفت
دمکه او دمگهم محکم گرفت

*Ez dum-u-dumgâh-ı şîrem dem girift,
Dumgeh-i ô demgehem muhkem girift.*

«Arslanın kuyruğuyla kuyruk tarafının acısından soluğum kesildi. Onun kuyruk sokumu benim nefes yolumu tıkadı».

شیر بی دم باش گو ای شیرساز
که دلم سستی گرفت از زخم گاز

*Şîr bî dum bâş gô ey şîr-sâz,
Ki dîlem süstî girift ez zahm-ı gâz.*

«Ey arslan nakşeden; yaptığın arslan varsın kuyruksuz olsun. Çünkü iğne acısından kalbime za'f geldi».

جانب دیگر گرفت آن شخص زخم
بی محابا و مواسا بی رحم

*Cânib-i dîger girift an şâhs zahm,
Bî mahâbâ-vû-muvâsâ bî râhm.*

«O iğne batıran şahıs, çekinmeksizin ve rahm ü şefkat göstermeksizin başka tarafa bir yara açtı».

بانگ کرد او کین چه اندامست ازو
گفت این گوشت ای مرد نکو

*Bâng kerd ô kin çi endâmet ezô,
Gôft in gôşêst ey merd-i niko.*

«Kazvinli: Aman, bu arslanın neresi? diye haykırdı. Dellâk da: Ey iyi adam; kulağıdır, izahında bulundu».

گفت تا گوشش نباشت ای حکیم
کوشرا بگذار و کوته کن کلیم

*Gôft tâ gôşêş nebâsed ey hakîm,
Gôşrâ bızgâr-u-kôteh kün gilîm.*

«Kazvinli: Ey üstâd-ı hakîm; kulağı da olmasın. Kulağı bırak da klîmi kısalt, yâni elini çabuk tut» recâsını etti.

جانب دیگر خلیش آغاز کرد
باز قزوینی فغانرا ساز کرد

*Canıb-i dîgêr halîş âgâz kerd,
Bâz Kazvînî fiğân râ sâz kerd.*

«Dellâk iğneyi başka tarafa batırmaya, Kazvinli de yine bağırıp çağırmaya başladı».

کین سوم جانب چه اندامست نیز
گفت اینست اشکم شیر ای عزیز

*Kin süvvüm cânib çi endâmêst nîz,
Gôft înest îşkem-i şîr ey azîz.*

«Kazvinli: Bu üçüncü taraf, arslanın neresi diye sordu. Dellâk da: Karnıdır azizim; cevâbını verdi».

گفت تا اشکم نباشد شیر را
گشت افزون درد کم زن زخمها

Gôft tâ işkem nebâşed şirrâ,
Gêşt efzun dêrd kem zen zâhmâ.

«Kazvinli: Aman! Arslanın karnı da olmasın. Derdim arttıkça arttı. İğneyi çok batırma dedi».

2998

خبره شد دلاک و بس حیران بماند
تا بدیر انگشت در دندان بماند

Hîre şud dellâk-û-bes hayran bımând,
Tâ bedîr engûşt der dendan bımând.

«Dellâk şaşırdı ve çok hayrete düştü. Uzun müddet parmağı ağzında kaldı».

2999

بر زمین زد سوزن از خشم اوستاد
گفت در عالم کسی را این فتاد

Ber zemin zed sôzen ez hîşm üstâd,
Gôft der âlem kesîrâ in futâd.

«Usta hiddetinden iğneyi yere attı ve böyle bir iş Dünyâda kimsenin başına gelmiş midir? dedi».

3000

شیر بی دم و سرو اشکم که دید
ایچنین شیری خدا خود نافرید

Şîr-ı bî dûm-û-ser-û-îşkem kidid,
Înçunin şîrî Hudâ hod nâferid.

«Kuyruksuz, başsız, karınsız arslanı kim görmüştür? Allah bile böyle bir arslan yaratmamıştır».

Hikâye burada bitiyor. Bu latîf fıkradaki Kazvinli ile arslanı, bazı müslümanlarla, onların müslümanlığını andırmıyor mu? Din'in ahenk ve âdâbını bir tarafa bırakalım, esaslarından olan namaz, oruç, zekât, hac gibi ferâizi göz önüne getirelim. Kazvinlinin temsil ettiği bu müslümanlara namaz denildi mi:

— Aman efendim; günde beş vakit namaz, pek fazla zaman işgal ediyor. Hele soyunup abdest almak külfetli bir iş. Namaz iki vakte indirilse, rûku', sücûd, kuûd gibi hareketler kaldırılrsa, abdest almak için ellerin ve yüzün yıkanması kâfi görülse pek a'lâ namaz kılınır amma böyle bir reform yapacak münevver âlim nerede? cevâbını verirler.

Oruçdan bahsolundu mu? aç durmanın mi'deyi rahatsız, sahibini de müteazzi edeceğinden, hattâ yemek mu'tâdının bozulması insanı zayıf ve hasta düşüreceğinden dem vururlar.

Zekât sözü geçti mi? Monşer! Her sene servetin yüzde iki buçukunun verilmesi az şey midir? Şu iktisad devrinde bu hareket; isrâf değil de nedir? Hem benim malımda fukarânın ne hakkı olabilir? Onlar da çalışsınlar, kazansınlar! ukalâlığında bulunurlar.

Hac lâkırdısı açıldı mı? Çöl halkını geçindirmek için düşünülmüş bir tedbir! Ayağımızla gidip, elimizle onları beslemeye ne mecburiyetimiz var? Hem öküz öldü, ortaklık ayrıldı. Arabistan bizim idâremizden çıktı. Öyle iken hâlâ mı onları düşüneceğiz, hâlâ mı onların kâ'besini tavafa koşacağız? diplomatlığını ederler.

Bu ukalâ taslakları bilmelidirler ki, din, bir Vaz-ı İlâhidir, yeni ta'birle Allahın bir müessesesidir. Onun esas hükümlerinde hiç bir vakit değişiklik olamaz. Tenzilât ve tebdilât ile meydana getirilecek bir meslek, belki ahmakları celbedecek bir mezheb olur. Fakat müslümanlıkla bir alâkası bulunmaz. Medeniyetten bahsolundu mu, inkılâb prensiplerinden söz geçti mi: «Ya hep, ya hiç» diyorlar. Ezân-ı Muhammedinin aslına ırcâi dolayısıyla:

— Atatürkün prensipleri bozuluyor! diye az mı yaygara edildi?

Doğru yapılmamış bir hareketin düzeltilmesine tehammül edemiyen bu gayretkeşler, Allahın emir ve peygamberin tebliğ eylemiş olduğu hükümlerin değiştirilmesinde beis görmüyorlar.

Madem ki, Avrupa medeniyeti «Ya hep, ya hiç» imiş. Müslümanlık da böyledir. Ya ahkâmının hepsini tasdik ve tatbik etmeli, yâhud hiç biriyle alâkadar olmamalı, İslâm câmiasından çıkmalıdır. Ötesinden berisinden kırılmak ve beğenilmeyen hükümleri atılmak sûretiyle meydana getirilecek Müslümanlık, fıkradaki Kazvinlinin başsız, kuyruksuz, dişsiz ve pençesiz arslanı gibi olur ki; öyle bir arslan olamayacağı gibi öyle bir din ve müslümanlık da olamaz. Allah öyle bir arslan yaratmamış ve ba'zı ukalânın keyfine göre tesis edilecek bir din vaz'eylememiştir.

Hazret-i Mevlânâ kıssadan hisseye intikal ederek buyuruyor ki :

3001

ای برادر صبر کن بر درد نیش
تاری از نیش نفس گبر خویش

*Ey birâder sâbrkun ber derd-i niş,
Tâ rehâ ez niş-i nefis-i gebr-i hiş.*

«Birâder; iğne acısına sabret ki, kendi kâfir nefsinin iğnesi derdinden kurtulasın».

Yâni seyr ü sülûkte lüzumu olan mücahedeye tehammül eyle ki, nefsin emmârelikten yükselsin, sen de onun emri altında bulunmaktan ve şu mevhum varlık vehminden kurtulasın.

3002

کان گروهی که رهیدند از وجود
چرخ و مهر و ماه شان آرد سجود

*Kân gürûhî ki rehîden ez vücûd,
Çerh-u-mihr-û-mâh şân âred sücûd.*

«Varlık kaydından ve benlik vehminden kurtulmuş olanlara felek de, güneş de, ay da hürmet ve ta'zimde bulunur».

Varlıklarını, Hakkın Varlığında; irâdelerini Hakkın İrâdesinde ifnâ etmiş ve (Bekâ billâh) mertebesine yükselmiş olanlardaki varlık ve irâde, Hakkın olduğu için bütün mükevvenât o zâta münkâd olur.

3003

هر که مرد اندر تن او نفس گبر
مرا فرماں برد خورشید و ابر

*Her ki mürd ender ten-i ô nefis-i gebr,
Mer orâ fermân burd hurşid-u-ebr.*

«Cismindeki kâfir nefsi ölmüş olana, Güneş de, bulut da itâat eder».

3004

چون دلت آموخت شمع افروختن
آفتاب اورا نیارد سوختن

*Çun dileş âmûht şem'efrûhten,
Âfitâb orâ neyâred sôhten.*

«Kalbi mum yakmasını öğrenmiş olanı Güneş yakmaz».

Yâni bir zâtin kalbindeki aşk-ı İlâhi ateşi parlar da o kalbi ve kalbı tenvir ederse onu Güneş değil, Cehennem de yakamaz.

Nitekim Cehennemin kıyâmette : «Ey mü'min geç. Senin nûrun benim ateşimi söndürüyor.» diyeceği bir Hadis-i Şerifte beyân buyurulmuş, o Hadise telmihen şöyle bir kıt'a nazmolunmuştur :

*Dûzâha girsem de yakmaz yâ Resûlullah beni,
Âşk-ı pâkin dilde pertev-âver-i imân iken.
Olmamıştı âşıkân âşüfte-i lâ'l-i lebin,
Lem'a-i ruhsâr-ı âlin sinede rahşân iken.*

Hazret-i Pir, Güneşin ehlullahâ zarar vermiyeceğini ve hizmetinde bulunacağını isbât için diyor ki :

3005

گفت حق در آفتاب منتجم
ذکر تراور کذا عن کفهم

*Gôft Hak der âfitâb-i muntecim,
Zikr-i tezzâver kezâ an kehfihim.*

«Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerimde:»

نَزَّادُ عَنْ كَهْفِهِمْ

Yâni : «Güneş ashâb-ı Kehfin mağaralarını ziyâret ederdi¹⁸» buyurmuştur.

(18) Sûrei Kehf : 17.

Mevlânâ da bu beyt ile o kıssaya telmih eylemiştir.

Cenâb-ı Pîrin (Âftâb-ı müntecim) den maksadı: Kur'ân-ı Kerimdir. Çünkü o Kelâm-ı İlâhî'nin hakkâniyyeti Güneş gibi meydandadır. Sonra parça parça, âyet âyet, sûre sûre olarak lüzum görüldükçe 23 sene zarfında Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimize inzâl buyurulmuştur. -Bahis mevzûu olan Âyet, Sûre-i Kehftedir. (Ashâb-ı Kehf) denilen ve dinlerinden döndürülmek istenilen bir kaç mü'min hakkındadır ki, sayıları ve saklandıkları mağaranın mevkii ihtilâfıdır. Bunlar hakkında sarîh ma'lûmât verilmeyişi, hayatlarından sülâ eden Hristiyanlarda da kati ma'lûmât olmayışındandır. İsimleri: Yemlihâ, Mishnâ, Mekselinâ, Mernûş, Debernûş, Şâzenûş, Kefestatyûş diye sayılırsa da bu isimler mücmeunaleyh değildir. Köpekleri de onlarla berâber mağaraya girmişti ki, onun adının da Kitmîr olduğu söylenir. Cenâb-ı Hak, Peygamber-i Ekberine hitâben buyuruyor ki:

وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ تَزَاوَرُ عَنْ كَهْفِهِمْ
ذَاتَ الْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَتْ

Yâni: «Habibim; civarlarında bulunaydın, Güneş doğunca bunların mağarasına meylettğini görürdün. Mağaranın sağ tarafından gurub ederken de onları makaslardı. (Yâni Güneş tulûda mağaralarının sağından, zevâlden sonra da solundan geçerek içindeki rutûbeti izâle ederdi.) Şu hâl (yâni Ashâb-ı Kehfin uykuda bulundukları halde yıllarca mahfuz kalmaları) Allahın kudreti alâmetlerindendir. Allah bir kimseyi hidâyet ederse hidâyeti bulan odur ve bir kimseyi dalâlete düşürürse, o kimseyi irşâd edip doğru yola getirecek bir veliyi hiç bir vakit bulamazsın¹⁹».

Cenâb-ı Mevlânâ, bir iki beyt evvel «Varlık vehminden kurtulanlara felek de, Güneş de, Ay da hizmet eder» buyurmuştu. Bu sözü, Güneşin hergün ashâb-ı Kehf mağarasını ziyâretle hizmetlerinde bulunmasıyle te'kid eyledikten sonra diyor ki:

(19) Sûrei Kehf : 17.

خار حله اطف چون گل میشود

پیش حرنی کو سوی کلی رود

Hâr cümle lûtf çün gül mîşaved,

Pîş-i cûzî ko suy-î külli reved.

«Gül cânibine giden bir cüz'inin karşısında, diken bile gül gibi letâfetten ibâret olur».

چیت تعظیم خدا افراشتن

خوشتن را خوار و خاکی داشتن

Çist ta'zim-i Hodâ efrâšten,

Hîštenrâ hôr-û-hâkî dâšten.

«Allahın ta'zimini yükseltmek nedir? Kendini hor, hakir, toprak gibi zelil tutmaktır».

چیت توحید خدا آموختن

خوشتن را پیش واحد سوختن

Çist tevhid-i Hodâ âmûhten,

Hîštenrâ pîş-i vâhid sôhten.

«Allahın tevhidini öğrenmek nedir? Kendini Vâhid'in huzurunda yakmak ve ifnâ etmektir».

Allahı ta'zim ve tekbir etmek, kullar için farz olan bir borçtur. Fakat bu ta'zim yalnız Allah büyüktür denilmekle ifâ edilmiş olmaz. Kendi küçüklüğünü, kendi âcizliğini, kendi meskenetini kemâl-i ihlâs ile itiraf etmek ve bunu zevki bir dereceye getirmek lâzımdır. İşte o vakit ta'zim-i İlâhî ifâ edilmiş olur. Kezâ Allahın tevhidi, yâni bir olup, şerik ve naziri olmadığını öğrenmek de kendinin mevhum varlığını o Vâhid-i Hakiki huzurunda ifnâ etmektir. Yoksa Allâh'a karşı varlık iddiâsında bulunmak, ben yapıyorum, ben ediyorum gibi dâ'vâlara kalkışmak hakikatte tevhid değil, hafi ve mâ'nevî bir şirk olur.

گر همی خواهی که بفروزی چو روز
هستی همچون شب خود را بسوز

*Gerhemî hâhî ki bîfrûzî çu rûz,
Hesti-î hemçun şeb-î hodrâ bîsôz.*

«Eğer gündüz gibi aydınlanmak istersen gece gibi karanlık olan varlığını yak».

هستیت در هست آن هستی نواز
همچو مس در کیمیا اندر گداز

*Hestiyet der hestî an hestî nevâz,
Hemçu mis der kîmyâ ender gudâz.*

«Kendi varlığını, o varlık bahşeden Allahın varlığında, bakırın kimyâda eridiği gibi erit».

در من و ما سخت کردستی تو دست
هست این جمله خرابی از دو هست

*Der men-u-mâ sâht kerdestî tu dest,
Hêst in cümlê harâbî ez du hest.*

«Ey sâlik; sen (ben ve biz) demeye iyiden iyiye sarılmışsın. Fakat bilmiş ol ki, bu harablığın hepsi (iki varlıktan) ileri gelmektedir».

Burada iki varlıktan maksad: Allahın (Vücûd-i Vâcibî) ile Kulun (vücûd-i mümkün) idir. Bir kulun «Ben yaptım yâhud biz yaptık» demesi mümkün bir varlığın vâcib bir vücûda meydan okuması gibidir. İşte bütün harablıklar, bütün sapıklıklar, Vücûd-i İlâhî karşısında varlık iddiâsına kalkışmaktan ve Tevfik-ı İlâhî ile yapılan hareketleri kendi kuvvetimle yapıyorum sanmaktan ileri gelmektedir. Ne vakit bu zan ve vehm, zâil olur da hakikat, nazar-ı imân önünde tecellî ederse o harablıkların ve sapıklıkların hiç biri kalmaz.

Vahdet yolunda benlik ve senlik gibi ikiliğe delâlet eden fikirlerin en büyük dalâlet olduğunu anlatmak için Hazret-i Mevlâna buyuruyor ki :

شیر و گرگ و روبهی بهر شکار
رفته بودند از طلب در کوهسار

*Şîr-u-gürg-û-rûbehî behr-î şikâr,
Reftebûdend ez taleb der kûhsâr.*

«Arslan, kurd ve tilki, avlanmak için dağa çıkmışlardı».

تا بهشت همدگر ر صیدها
سخت بر بندند بار و قیدها

*Tâ be puşt-î hemdiğer ber sâydhâ,
Sâht ber bendênd bâr-u-kaydhâ.*

«Avları yakalayıp birbirinin sırtına yükletmek ve taşımak için yardım edeceklerdi».

هرسه با هم اندر آن صحرای ژرف
صیدها گیرند بسیار و شگرف

*Hersê bâhem ender an sahrâyı jerf,
Sâydhâ gîrênd bîsyâr-û-şigerf.*

«Üçü birlikte o geniş kırdâ bir çok av tutacaklardı».

گرچه دیشان شیر زرا ننگ بود
لیک کرد اکرام و همراهی نمود

*Gerçi zîşân şîr nerra nêng bûd,
Lîk kerd ikrâm-u-hemrâhî nûmûd.*

«Vâkıâ erkek bir arslan için kurd ve tilki ile arkadaşlık etmek ayıbdır. Lâkin arslan, onlara ikram olsun diye kendilerini yoldaşlığa kabul etti».

ایچنین شهر زلشکر زحمتست
لیک همراه شد جماعت رحمتست

*İnçunin şehîrâ zileşker zahmetest,
Lîk hemreh şud camâat rahmetest.*

«Böyle bir pâdişah için asker, fazla kalabalıktan ibâretti. Lâkin (El-cemââtü rahmetün) Hadisine ittiba' etmek için onlara arkadaş oldu».

Şârihler diyorlar ki: Buradaki (şîr) den maksad: Hakikat ve ma'rifet arslanı olan veliyy-i kâmilidir. Kurd ve tilkiden murad ise: Hayvanlık sıfatından kurtulamamış sûfî insanlardır. Evliyâullah hazerâtı, ba'zan böyle hayvan sıfatlı insanlarla da berâber bulunurlar. Çünkü Hazret-i Peygamber Aleyhi ve Âlihî Salevâtullâhilekber Efendimiz: «Cemâat Allahın rahmetine sebebedir» buyurmuştur. Olur ki, cemâat arasında Allahın sevgili bir kulu bulunur. Onun yüzü suyu hürmetine diğerleri de Hakkın lutf u keremine nâil olurlar. Bundan dolayı cemâatle kılınan bir namaz, münferiden edâ edilenden 25 yâhud 28 derece yüksektir. Cum'a ve bayram namazlarının ancak cemâatle kılınmasındaki hikmet de budur.

ایچنین مهرا ز اختر ننگهاست
او میان اختران بهر سخاست

*İnçunin mehrâ zı ahter nêngâst,
Ô miyân-i ahterân behr-i sahâst.*

«Böyle bir (Ay) için (yıldızlar)la bulunmak ayıp sayılacak bir hâldir. Onun yıldızlar arasında bulunması cömerdliği dolayısıyledir».

Açık bir gecede fezâda görünen yıldızlar mavimsi ziyâları ile gök kubbesini aydınlatmaya çalışırken Kamer, ufkun üzerinden azametle tulû' eder ve yavaş yavaş yükselmeye başlar. Yükseldikçe nuru semâyı ve arzı tenvir eder. Diğer yıldızlar o nur feyezânı karşısında sönük kalır. Demek ki, Kamerin yıldızlar arasında görünmesi, nur cömerdliği etmek içinmiş. Ehlullah hazerâtının avâm-ı nâs arasında bulunması da tenevvüre müsteid bulunan kimseleri tenvir etmek üzere bir sehâvet göstermek içinmiş. Cenâb-ı Pîrin şu misâli, yâni kamerin cirmine ve nûruna nisbetle yıldızların küçük ve sönük kalması, bizim görüşümüz i'tihâriyledir. Yoksa semâ dâhilinde öyle parlak ve o kadar büyük yıldızlar vardır ki, bizim muhteşem Güneşimiz bile onların yanında ateş böceği gibi kalır. Onların bize öyle küçük görünmeleri arzımıza olan uzaklıkları dolayısıyledir.

امر شاورهم پیرا رسید
گرچه رأی نیست رأی را ندید

*Emr-ı şâvirhum peyamberrâ resîd,
Gerçi re'yi nîst rê'yêşrâ nedîd.*

«Peygamberin re'yi gibi hiç bir kimsede re'y olmamakla berâber Resûl-i Ekrem (S.A.V.) Hazretlerine onlarla müşâvere etme emri vârid olmuştur».

Cenâb-ı Pir bu beyt-i şerif ile Sûre-i Âl-i İmrândaki bir Âyete işâret ediyor :

Ma'lumdur ki, Uhud muhârebesinde bir hezîmet vukû' bulmuş, as-hâbın bir kısmı şaşkınlıkla Medîneye kadar koşmuştu. Sonra şu hareketleri dolayısıyle taraf-ı Risâletten kendilerine itâb buyurulmadı. Bil'âkî hüsnü muâmele edildi. O münâsebetle bu Âyet nâzil oldu :

فَمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ
لَئِنْ لَمْ يَكُنْ فَطَا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَا نَفْضُوا مِنْ حَوْلِكَ
فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ
فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ

Yâni : «Allahın sana ihsan ettiği bir rahmetle onlara karşı mülâyim

davrandın. Eğer nobran ve sert yürekli (yâni nezâketsiz ve merhametsiz) bir adam olsaydın yanından savuşup dağılırlardı. İmdi ettikleri kusuru afvet ve onlar için Haktan mağfiret dile ve Dünyâya müteallik işlerde kendileriyle müşâverede bulun. Müşâvere ve karardan sonra da Allaha tevekkül ederek işe başla. Hakikaten Allah tevekkül edenleri sever²⁰.

Dünyâya müteallik işlerde eshâb ile müşâverede bulunması şu Âyet ile Hazret-i Peygambere emir buyuruluyor. Aleyhisselât Efendimiz, ekme-i mevcûdât, ve a'kal-i mahlûkât olduğu için re'y-i zâtisi de bütün insanların re'yinden yüksekti ve doğru idi. Ashâb ile müşâveresi kendisinin onlardan değil, onların re'y-i Peygamberiden müstefid olmaları içindi. Mevlânâ bir misâl irâd ediyor :

3019

در ترازو جو رفیق زر شدست
نی ازان که جو جو زر جوهر شدست
Der terâzû cev refîk-i zer şüdest,
Nî ezânkî cev çu zer cevher şüdest.

«Terâzide arpanın, altına arkadaş olması, yâni dirhem kefesine konulması, arpanın da altın gibi kıymetli bir cevher olmasından değildir».

Altın tartılırken ağırlığı belli olmak için dirhem kefesine arpa, buğday, çekirdek gibi şeyler koyarlar. Bunların altınla birlikte tartılmasından altının kıymeti eksilmediği gibi bunların da kıymetli olmaları lâzım gelmez. Bunun gibi evliyâullah hazarâtının aralarında bulunduğu bir cemiyetten hepsinin de velî olması icâbetmez. Altının arpa ile tartılmasından kıymeti eksilmediği gibi, avam arasında bulunmaktan da bir velînin ma'nevî şerefi azalmaz. Bir misâl daha :

3020

روح قالب را کنون همره شدست
مدتی سگت حارس در گه شدست
Rûh kâlîbrâ kûnun hemreh şüdest,
Müddetî seg hâris-i dergeh şüdest.

«Rûh şimdi kalıbın yoldaşdır. Köpek de bir müddet — eshâb-ı Kehfde olduğu gibi — mağara bekçiliği etmişti».

(20) Sûrei Âli İmran : 159.

İnsan denilen mâhiyyetin ruh ile cesedden müteşekkil olduğu ma'lumdur. Bugün yaşayan insanların ruhları kalıplarına mukârin. Fakat kalıp maddî, ruh ise mâ'nevî. Aradaki mukarenetten dolayı cesedin de ruh gibi mâ'nevî olamayacağı bedihî. Kezâ ashâb-ı Kehfin köpeği, efendileri mağaraya kaçtıkları vakit berâber gitmiş ve Kur'ânda beyân buyurulduğu üzere ayaklarını mağaranın medhaline uzatıp bekçilik etmişti. Bu bekçiliği ve efendilerine yoldaşlığı cihetiyle köpeğin insan olmasına imkân bulunmadığı gibi, arslanla ava çıkan kurd ve tilkinin de arslan olamayacağı tabîi bir şeydir.

3021

چونکه رفتند این جماعت سوی کوه
در رکاب شیر یا فرو شکوه

Çunki reftend in camâet sûy-ı kûh,
Der rikâb-i şîr bâ ferr-û-şükûh.

«Bu cemâat, arslanın maiyyetinde heybet ü azametle dağa doğru gidince».

3022

گاو کوهی و بز و خرگوش زفت
یافتند و کار ایشان پیش رفت

Gâv-ı kûhî-vû-buz-û-hargôş-ı zeft,
Yâftend-û-kâr-ı îşân piş reft.

«Bir yaban sığırı, bir keçi ve iri bir tavşan avladılar. İşleri ileri gitti».

3023

هر که باشد در پی شیر حراب
کم نیاید روز و شب اورا کباب

Her ki bâşed der pey-i şîr-i hirâb,
Kem neyâyed rûz-û-şeb ôrâ kebâb.

«Her kim cengci bir arslanın izinde giderse gece gündüz ona kebab eksik olmaz».

چو زکۀ در بیشه آوردند شان
کشته و مجروح و اندر خون کشان

*Çû zikuh der bîşe âverdênd şan,
Kûşte-vû-mecrûh-u-ender hun keşân.*

«Vaktâki avları ölü ve yaralı olarak kanlar içinde sürükleye sürükleye ormana getirdiler».

گرگ و روبهرا طمع بود اندر آن
که رود قسمت بعدل خسروان

*Gürg-u-rûberâ tamâ' bud enderân,
Kî reved kismet beadl-i Husrevân.*

«Kurd ile tilki, avların pâdişahların adaleti üzere taksim edileceği tamainde idiler».

عکس طمع هر دوشان بر شیر زد
شیر دانست آن طمعهارا سند

*Aks-ı tâm-i herdu şan berşîr zed,
Şîr dânist an tam'hârâ sened.*

«Her ikisinin tamamı da arslana aksetti ve tama'larının sebebini anladı».

هر که باشد شیر اسرار و امیر
او بداند هر چه اندیشد ضمیر

*Herki bâşed şîr-ı esrâr-û-emîr,
Ô bidâned herçî endîşed zamîr.*

«Esrar arslanı ve mâ'nâ emîri olan bir zât, kalbin düşündüğü her şeyi bilir».

Hadis-i Şerifte: «Mü'minin firâsetinden sakının. Çünkü o Allahın nûriyle bakar ve görür» buyurulmuştur.

Urefâyı ümmetten Ebû Ya'kûb Sûsî bu Hadisin şerhinde: «Firâset sâhibi olan kâmil mü'minler, kalblerin casusudurlar. Sizin kalblerinize girerler ve sırlarınızdan haberdâr olurlar. Onlarla bir yerde bulununca sıdk ve ihlâs ile oturun» demiştir.

Hazret-i Mevlânâ da buyuruyor ki:

هین نگه دار ای دل اندیشه خو
دل ز اندیشه بدی در پیش او

*Hin nîgeh dâr ey dil-i endîşe-hô,
Dil z'endîşê-i bedî der pîş-i ô.*

«Ey düşünce tabiatlı gönül; yâni böyle düşünceli bir gönül sâhibi; öyle bir zâtin huzurunda kötü düşüncelerden kalbini muhafaza et».

داند او خرا همی داند خوش
در رخت خندد برای روی پوش

*Dâned ô harrâ hemîrâned hamuş,
Der ruhat handed berây-i rûy pûş.*

«O, senin kalbindekini bildiği halde sesini çıkarmaksızın eşeğini sürer, yâni sohbete devam eder, hattâ anladığını anlatmamak için senin yüzüne güler».

شیر چون دانست آن وسواسشان
وا نگفت و داشت آن دم پاسشان

*Şîr çun dânist an visvâs-ı şan,
Vâ negoft-û-dâşt an dem pâs-ı şan.*

«Arslan, kurd ile tilkinin tamâ'kâr düşüncesini anlamışken o anda meydana vurmadı».

3031

لیک باخود گفت بنمایم سزا
مر شمارا ای خسیان و گدا

*Lîk bâ hod gôft bunmâyem sezâ,
Mer şumârâ ey hasîsân-û-gedâ.*

«Lâkin kendi kendine dedi ki: Ey hasis dilenciler; ben size lâıyıkınızı gösteririm».

3032

مر شمارا بس نیامد رای من
ظلتان اینست در اعطای من

*Mer şumârâ bes neyâmed ray-ımen,
Zann-ı tân inêst der i'tây-ı men.*

«Benim re'yim ve edeceğim taksim size elvermiyor mu? Benim atâ ve ihsânım hakkında zannınız böyle mi idi?»

3033

ای عقول و رایتان از رای من
از عطاهای جهان آرای من

*Ey ükûl-û-rây-ı tân ez rây-ı men,
Ez atâhây-î cihan ârây-ı men.*

«Ey akılları ve re'yleri benim re'yimden, benim dünyâları süsleyen atâlarımdan zuhûr eylemiş olan kurd ile tilki».

3034

نقش بانقاش چه سکالد دیگر

چون سکالش اوش بخشید و خبر

*Nâkş banakkaş çı şikâled diger,
Çun şikâlış ôş bahşîd-u-haber.*

«Resim, ressamı nasıl anlayabilir ki, ona ta'yib eylemek ve haber almak kudretini veren ressamdır».

Burada arslan lisânından söylenilen sözler, Taraf-ı İlâhiden olan hitâblardır. Muhâtabları da Allâh'ı sû-i zanda bulunan kâfirler ve münâfıklardır. Nitekim aşağıdaki beytlerde bunu Hazret-i Mevlânâ da açıkça söylüyor :

3035

ایچنین ظن خسیانه بمن
مر شمارا بود ننگان زمن

*İnçünün zann-î hasîsâne bemen,
Mer şumârâ bûd nengân-î zemen.*

«Ey mevcûdiyyetlerinden zamanın utandığı küstahlar; bana karşı böyle kötü zanda bulunmak size mi kaldı?»

3036

ظالین بالله ظن السومرا
گر نبرم سر بود عین خطا

*Zannine billâhi zannes-sev'irâ,
Gêr nêburrem ser buved ayn-î hatâ.*

«Allaha karşı sû-i zanda bulunanların başını kesmezsem hatânın tâ kendisi olur».

Sûre-i Fetihdeki bir Âyete işâret olunuyor. Hicretin altıncı senesinde idi ki, Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz 1500 sahâbi ile umre yapmak, yâni Kâ'beyi ziyâret eylemek üzere Mekkeye müteveccihen yola çıkmıştı. Müşrikler ve münâfıklardan ba'zıları :

— Muhammed, evvelce harbetmiş olduğu Mekkelilerin arasına gidiyor, oradan sağ ve sâlim dönmeyecektir, demişler, Peygamber ile maiyetini muhafaza edemezmiş gibi, Allaha karşı bir sû-i zanda bulunmuşlardı. Sefer neticesinde meşhur (Hudeybiye musâlehası) yapıldı. Resûl Aleyhisselâm ile o seferde bulunan ashâb-ı kirâm sâlimen, hattâ muâhe-de dolayısıyla ganimen döndüler. O sırada nâzil olan Sûre-i Fetihde buyruldu ki :

emin olmamak lâzım geldiğini ihtâr etmektedir. Nitekim izah buyuruyor ki :

3039

مال دنیا شد تبسمهای حق
کرد مارا مست و مغرور و خلق

Mâl-ı dünya şud tebessumhây-ı Hak,
Kêrd mârâ mest-u-magrûr-û-halak.

«Dünyâ malı, Hakkın tebessümleridir ki, bizi sarhoş eder, aldattır ve eskitir».

3040

فقر و رنجوری بهست ای سند
کان تبسم دام خود را بر کند

Fakr-u-vancûrî bihistet ey sened,
Kan tebessum dâm-ı hodrâ ber kened.

«Fukarâlık ve hastalık ey sâlik; senin için servet ve sıhhatten efdaldir».

Çünkü o tebessüm altındaki tuzağı, bir gün meydana çıkarır ve tebessüme aldanan, o tuzağa tutulur.

«ARSLANIN KURDU İMTİHAN ETMESİ VE: EY KURD;
BU AVI ARAMIZDA TAKSİM ET DEMESİ»

3041

گفت شیر ای گرگ این را بخش کن
معدلت را نوکن ای گرگ کهن

Gôft şîr ey gûrg inrâ bâhş kun,
Ma'deletrâ nevkun ey gûrg-î kûhun.

«Arslan dedi ki: Ey eski ve tecrübeli kurd; bu avı aramızda taksim ederek yeni bir adâlet göster».

اَوْعَذِبَ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ
الظَّالِمِينَ بِاللَّهِ ظَنُّ السَّوْءِ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَغَضِبَ اللَّهُ
عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا

Yâni: «Erkek ve kadın münâfıklarla müşrik ve müşrikeleri muazzeb kılmak için Allah, mü'minlerin kalbine bir sükunet ve huzur verdi. O münâfık ve müşrikler ki, Allaha sû-i zan ediyorlardı. Asıl felâket onların başına gelecek ve bir dâire gibi boyunlarına geçecektir. Allah onlara gazab etmiş ve onlar için Cehennemini hazırlamıştır. O cehennem ne kadar kötü bir yerdir²¹».

Yine arslan ağzından deniliyor ki :

3037

وا رهام چرخ را از ننگتان
تا بماند در جهان این داستان

Vâ rehânem çêrhrâ ez neng-ı tân,
Tâ bımâned der cihân in dâstân.

«Feleği sizin varlığınız aybından kurtarayım da bu vak'a dünyâda destan olup kalsın».

3038

شیر با این فکر میزد خنده فاش
بر تبسمهای شیر ایمن مباش

Şîr bâ in fikr mîzed hande fâş,
Ber tebessumhây-ı şîr eymen mebâş.

«Arslan bu fikir ile sûretâ gülüyordu. Ey insan; arslanın gülümsemesine emîn olma».

Arslanın gülmesi, dişlerini göstermesi demektir. İkinci mısra' Cenâb-ı Pîrin bir nasihatidir ki, Allahın rahmetinden nevmid ve azabından

(21) Sûrei Feth : 6.

نائب من باش در قسمت گری
تا بدید آید که تو چه گوهری

*Nâib-i menbâş der kismetgerî,
Tâ bedîd âyed ki tô çî gevherî.*

«Taksim işinde benim vekîlim ol da senin ne cevher olduğun meydana çıksın».

گفت ای شه گاو وحشی بخش تست
آن بزرگ و تو بزرگ و زفت و چست

*Gôft ey şeh gâv-ı vahşî bahşî tust,
An büzurk-û-tu büzurk-û-zeft-u-çust.*

«Kurd dedi ki: Şâhım; yaban sığırı senin payındır. O büyüktür, sen de büyük ve gövdelisin. Binâenaleyh o sana lâyıktır».

بز مرا که بز میانست و وسط
روها خرگوش بستان بی غلط

*Büz merâ kî büz miyânest-û-veset,
Rûbehâ hargôş bistan bîgalat.*

«Keçi benim hissemidir ki, orta vücûdludur. Ey tilki sen de yanılmaksızın tavşanı al».

شیر گفت ای گرگ چون گفتی بگو
چونکه من باشم تو گویی ما و تو

*Şîr gôft ey gûrg çun goftî bigô,
Çunki men bâşem tu gôyi mâ-vü-tû.*

«Arslan dedi ki, ey kurd; ne dedin? Bir daha söyle bakayım. Ben burada iken, ben ve sen demeye cesâret ediyorsun hâ?»

گرگ خود چه سک بود کو خویش دید
پیش چون من شیر بی مثل و بدید

*Gûrg hod çî sek buved kô hîş دید,
Piş-ı çun men şîr-ı bîmisl-û-nedîd.*

«Kurd ne köpek oluyor ki, benim gibi emsâlsiz bir arslan karşısında kendisini var görebiliyor?»

گفت پیش آ ای خری که خود خرید
پیش آمد پنجه زد اورا درید

*Gôft piş â êy har kî hod harîd,
Pişêş âmed pençe zed ôrâ derîd.*

«Ey eşekliği kendi satın alan eşek, ileri gel! dedi. Kurd yaklaşıncı bir pençe vurdu ve onu parçaladı».

چون ندیدش مغز و تدبیر رشید
در سیاست پوستش از سر کشید

*Çun nedîdeş magz-u-tedbir-i reşîd,
Der siyâset pöstêş ez ser keşîd.*

«Arslan, kurdda beyin ve rûşd ü sedâd tedbiri görmeyince ona siyâset ederek derisini başından sıyırdı».

گفت چون دید منت از خود نبرد
ایچنین جارا باید زار مرد

*Gôft çun دید-î menet ez hod neburd,
Înçunîn canrâ bâyed zâr murd.*

«Dedi ki: Mâdem ki beni görmek ve karşımda bulunmak, sana kendiliğini unutturmadi. Böyle bir cana inliyerek ölmek gerektir».

چون نبودی فانی اندر پیش من
واجب آمد مرا گردن زدن

Çun nebûdî fânî ender piş-i men,
Vâcib âmed mer turâ gerden zeden.

«Benim huzurumda fânî olmadığın için senin boynunu vurmak lâzım geldi».

کل شیء هالک جز وجه او
چون نه در وجه او هستی محو

Küllü şeyin hâlikün cuz veçh-i Ô,
Çun neî der veçh-i Ô hestî mecô.

«Allah'ın vechinden başka her şey hâliktir. Sen onun vechinde de-ğilsen varlık arama».

(طس) Sûresinde işâret ediliyor ki :

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

Yâni : «Mahlûkât nâmına ne varsa hepsi de hâliktir, fânidir. Ancak, Allahın vechi yâni zâtî müstesnâdır. Hükm ve kaza onundur. Ey insanlar; siz de ona ric'at ve avdet edeceksiniz²²».

Bu Âyet-i Celilede lâtif bir nükte vardır. (Hâlik) buyurulmuş da (yehlikû) diye cümle-i fi'iliyye hâlinde irâd olunmamıştır. Cümle-i ismiyyeler devam ve sebâta delâlet eder. Bu, o demektir ki, bütün mevcûdât, el'ân hakikî varlıkla mevcut değildir. Nitekim Cüneyd-i Bağdâdî (Kuddise sirruhû) «Allah vardı. Onunla berâber hiç bir şey yoktu.» Hadîsini işitince (El'an Kemâkân) yâni : «Hâlâ da öyle» diyerek Vücûd-i Hakikî ile ancak Allahın muttasıf olduğuna, mevcûdât-ı sâirenin varlıklarının Vücûd-i Hakkın aksinden ibâret bulunduğuna işâret etmiştir. Molla Câmi (Kuddise sirruhû) da aynı meâlde olmak üzere :

(22) Sûrei Kasas : 88.

«O güzellik ma'deni olan Allah vardı. Cihânın nâm ve nişânı yoktu. Eğer bu sırrı ârif isen o varlıkla o yokluk, hâlâ da öyledir.» demiştir.

Cenâb-ı Pîrin bu beytinde diğer bir telmih vardır. Arablarda, himâyesine ilticâ edilen biri : (Ente alâ vechî) dedi mi, mürâcaat eden, onun, mahmisi olur ve tecâvüzlerden, taarruzlardan kurtulur. Demek ki, hestî-i mevhumdan kurtulmak için Hakkın Vücûd-i Hakkânisinde fânî olmak ve onun Vech-i Bâkisi, yâni Zât-i Lâyezâl'i himâyesinde bulunmak lâzım geliyormuş. Aks-i takdirde Kahr-i İlâhî arslanının pençesi, kurda yaptığı gibi adamın derisini yüzüp başından çekiverir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ Lisân-ı İlâhiden haber veriyor :

هرچه اندر وجه ما باشد فنا
کل شیء هالک نبود جزا

Herçı ender veçh-i mâ bâşed fenâ,
Küllü şey-in hâlikün nebved cezâ.

«Her kim bizim vechimizde fenâ bulursa "helâk olmak" onun cezâsı olmaz».

Vech-i Bâkî himâyesinde bekâ bulur.

زانکه در الاست او از لا گذشت
هرکه در الاست او فانی نگشت

Zânki der illâst Ô ez lâ güzest,
Her ki der illâst Ô fânî negeşt.

«Çünkü o (lâ)dan geçmiş (illâ)da makam kılmıştır. Makamı (illâ) olanlar ise fânî olmazlar».

Kelime-i Tevhîd denen (لا اله الا الله) cümle-i şerifesi, nefy ile isbâtta ibârettir. (لا اله) ile, Allahtan başka âlihe-i bâtıla inkâr edilir. (لا اله الا الله) ile Hakkın varlığı ve birliği tasdik ve isbat olunur. (لا اله الا الله) diyenlerin bir kısmı (لا اله) derekesinde kalır, ba'zıları ise; (لا اله الا الله) derecesine yükselir. Hakikatte yalnız bâtil ma'budları değil, kendi de dâhil olduğu hâlde Haktan başka her şeyi nefyeder.

Mâsivânın nefyidir tevhîdde isbât-ı Hak,
Dâhil-i âğûş-i lâ'da şehîd-i illâ yatar.

İşte (illâ makamı) budur ve burada olan, vech-i bâkiye sığınmış, mahv ü müstehlek olmaktan onun himâyesiyle kurtulmuş olur. (Lâ'da kalmış olanların ve eneîyyet-i îlâhiyye karşısında ben, sen gibi varlık da'vâsına kalkışanların sonundan korkulur.

3054

هر که بر در او من و ما می‌زند
رد بابت او و بر لا می‌تند

*Her ki ber der ô men-û-mâ-mîzened,
Redd-ı bâbest ô vu ber lâ mîtened.*

«Her kim Hak kapısında (Ben) ve (Biz) diyecek olursa o kimse (lâ) vâdisinde dönüp dolaşıyor demektir. Öyle olanlar, dost kapısından kovulur».

«O KİMSENİN KISSASI BEY'ANINDADIR Kİ: YÂRİN KAPISINI ÇALDI. YÂR, İÇERİDEN: KİM O? DİYE SESLENDİ. KAPIYI ÇALAN: BENİM, CEVÂBINI VERİNCE YÂRİ: MÂDEM Kİ SENSİN, KAPIYI AÇAMAM. YÂRÂNIMDAN BENLİK MERTEBESİNDE KALMIŞ KİMSE TANIMİYORUM DEDİ.»

Hadis kitaplarında (Masâbih)de Câbir (Radiyallâhü anh) den rivâyet olunur ki: Nebiyy-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellemîn hücresi kapısına gittim, kapıyı çaldım. Kim o? dedi. Benim! cevâbını verdim. Benim (Ben) deyişimden hoşlanmamış gibi ben, ben! buyurdu.

Mesâbihin şerhi olan (Tenvir)de bu Hadis için şu izâhât vardır: Yâni Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz Câbir'in (Ben) lâfzını söylemesine râzî olmadı. Çünkü (Ben) lâfzında benlik, yâni kibr ve azamet vardır.

Hazret-i Mevlânâ bu rivâyeti bir kıssa sûretinde naklediyor ve tasavvufi bir lisanla izâh buyuruyor:

3055

آن یکی آمد در یاری زد
گفت یارش کیستی ای معتمد

*An yeki âmed der-î yârî bized,
Gôft yâreş kistî ey mû'temed.*

«Biri gelip yârin kapısını çaldı. Yâri içeriden: Ey kendisine i'timâd edilen; kimsin diye sordu».

3056

گفت من، گفتش برو هنگام نیست
بر چنین خوانی مقام خام نیست

*Gôft men, gofteş birev hengâm nîst,
Ber çunin huvâni mâkâm-ı ham nîst.*

«Kapıyı çalan; Benim! deyince yâri: Git, senin için içeriye girme zamânı değildir. Böyle bir mâ'nevî ni'metler sofrasında ham ervâha yer yoktur cevâbını verdi».

3057

خامرا جز آتش شجر و فراق
کی زد کی وارها ند از نفاق

*Hamra cuz âtêş-i hicrân-û-firâk,
Key pezed, key vârehâned ez nifâk.*

«Pişmemiş, yâni kemâle ermemiş olanı hicran ve firak ateşinden başka hangi vâsita pişkinleştirir ve onu mâ'nevî nifaktan kurtarabilir».

3058

رفت آن مسکین و سالی در سفر
در فراق دوست سوزید از شرر

*Rêft an miskin-u-sâli dersefer,
Der firâk-i döst sôzid ez şerer.*

«O zavallı kapıdan döndü ve bir sene seferde bulunup yârin firâk ve ıstıyâkı kıvılcımlarıyla tutuştu, yandı».

نخنه گشت آن سوخته بس باز گشت
باز گرد خانه انباز گشت

*Puhte gešt ân sôhtê pes bâz gešt,
Bâz gird-î hâne-î enbâz gešt.*

«O yanık âşık, pişkinleşti ve geri döndü. Tekrar yârin hânesi tarafına geldi».

خلقه زد بر در بصد ترس و ادب
تا بجهد بی ادب لفظی زلب

*Halka zed ber der besad ters-û-edeb,
Ta bineched bi edeb lafzî zileb.*

«Dudağından terbiyesizce bir söz fırlamasın diye yüz korku ve edeb ile kapının halkasını vurdu».

بانگ زد یارش که بر در کیست آن
گفت بر در هم تویی ای دلستان

*Bâng zed yâreş ki berder kîst ân,
Gôft berder hem tuyî ey dil-sitân.*

«Yâri: Kapıda olan kimdir? diye sorunca: Ey gönlümü almış olan; kapıdaki de (Sen) sin cevâbını verdi».

گفت اکنون چون منی ای من در آ
نیست گنجایی دو من را در سرا

*Gôft eknun çun menî ey men der â,
Nîst guncâyî du menrâ der serâ.*

«Yâri de: Mâdemki şimdi benim gibisin, ey benden ibâret olan! İçeri gir. Ev içine iki (Ben) sığmaz dedi».

Mükerreren söylenildi ki vücûd, yâni varlık (vâcib) ve (mümkün) olmak üzere ikidir. **Vücûd-i vâcib:** Hakkın varlığı. **Vücûd-i mümkün:** Halkın varlığıdır ki, Hak'kın varlığıyla ve onun var etmesiyle kâimdir. Şu hâlde birincisi: Hakikî bir vücud, ikincisi: İzâfî, i'tibârî, vehmî bir vücuddur. Âdetâ güneşe nisbetle gölge, denize nisbetle dalga gibidir. İkincisinden birincisine geçilmek için o vehmî ve izâfî varlıktan geçmek lâzımdır. Dalganın deniz varlığına kavuşması için dalgalıktan kurtulması, yâni varlıktan ve hareketten kalması gerektir. O da, (Ben) diyecek yerde (Sen) demekle ve bunu zevk edinerek söyleyebilmekle mümkün olur.

*Zuhûr ile beni mevcûd gösterensin sen,
O halde varlık olur mu kulunda; sensin sen.*

İşte Cenâb-ı Pirin (yâr) dediği ma'sûk-i hakikî olan Allâhü Teâlâ; O'nun hânesi de: Allahın bârigâh-ı azamet ü vahdetidir. Kapıyı çalan âşık: Sâlik ilallah olan dervîştir. Sâlik; Vahdethâne-i İlâhînin kapısını çalıyor, fakat (kim o?) suâline «Ben» demek gafletini ve hamlığını gösteriyor. Yabancı biri, bir evin harîmi dahiline giremez. Ben diyen dervîşin yabancılığı: Allaha karşı benlik tevehhümünde bulunmasıdır. Binaenaleyh ona lisân-ı hâl ile:

*Bârgâh-i azamet perver-i lâhûtiye,
Pây-ı hâdis giremez, mahv-i kadîm isterler.*

deniliyor. Dervîş dönüyor, ayrılık ateşiyle tutuşup yanıyor. Hamlığı pişkinliğe tahavvül ediyor. İkinci gelişindeki kim o? suâline (Sensin) cevâbını verebiliyor. O vakit de içeri gir iltifâtını görüyor. Cehennemün üstündeki (Sîrât) ı ta'rif için «Kıldan ince, kılıçdan keskin» denilmiştir. Vahdet yolu ondan daha ince ve daha keskindir. O kadar ki, o yolda iğne ucu kadar ikiliğe tehammül yoktur.

Bahsedilen rivâyette adı geçen Câbir bin Abdillâh bin Harâm; En-sâr-ı Kirâmdandır. Babası da, kendisi de Akebe biatinde bulunanlardan-
dır. Pederî. Uhud muhârebesinde şehid olmuş, kendisi Resûl-i Ekremle 10 gazvede bulunmuştur. Fazla Hadis rivâyet eyleyen ve Resûlullâhın iltifâtına mazhar olan şehâbedendir. Hicretin 77 yâhud 78 târihlerinde Medinede vefât etmiş, cenâze namazı Hazret-i Osmânın oğlu olup o sırada Emel'ler tarafından Medine vâlisi bulunan (Eban) tarafından kıl-
dırılmıştır.

Hazret-i Mevlânâ bahse devanla diyor ki:

نیست سوزن را سر رشته دو تا
چونکه یکتایی درین سوزن در آ

Nist sozenrâ ser-i rişte-i du tâ,
Çunki yektâyî derin sôzen der â.

«İğneye iki katlı iplik başı giremez. Sen bir katlı isen bu iğneye gir».

رشته را با سوزن آمد ارتباط
نیست درخور باجل سم الحباط

Riştêrâ bâ sôzen âmed irtibât,
Nist derhor bâcemel semmul-hiyât.

«İpliğin iğneye irtibâtı vardır. Fakat iğne deliği ile (cemel)in münâsebeti yoktur».

Cenâb-ı Pîr bu beyt ile :

لَا تُفْتَحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ
الْجَنَّةَ حَتَّى يَسْلُجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ

Yâni: «Kâfirler için semâ kapıları açılmaz ve cemel iğne deliğine girinceye kadar onlar cennete giremez²³» Âyet-i Kerimesine telmih ediyor.

Bu Âyet-i Kerimeden evvelce de bahs olunmuş ve (cemel) kelimesini kalın halat ma'nâsına alanlar olduğu da söylenilmişti.

Nazm-ı Celilin türkçe şivesine göre meâli şöyledir: «Deve yâhut kalın halat, dikiş iğnesinin gözüne girerse kâfirler de cennete girer».

Hazret-i Mevlânâ, cemeli deve ma'nâsına göre tefsir ediyor ve «Ey sâlik; ipliğin iğneye irtibâtı vardır, yâni ince bir iplik iğne gözünden geçer. Lâkin koskoca bir deve ile iğne gözü arasında hiç bir münâsebet yoktur» diyor. Bununla da deve gibi iri ve kinci bir nefis ile iğne gözü.

(23) Sûrei Âraf : 40.

kadar ince olan vahdet yoluna gidilmez. Onu inceltmeli, tek katlı iplik hâline getirmeli; bunun için de mücâhede etmek lâzımdır diyor. Nitekim izah ediyor :

کی شود باریک هستی جل
جز بمقراض ریاضات و عمل

Key şevêd bârîk hestîyî cemel,
Cüz bemîkrâd-î riyâdât-û-amel.

«Devenin vücûdu riyâzât ve mücâhedât makasından başka bir şeyle nasıl incelir?»

وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَسْلُجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ

Nazm-ı Celilinin meâli, şâirler için nükte sermâyesi olmuştur. Bir arab şâirin bir beytini bizim Fuzûlî :

Benim bu çektiğim derdi bâirin başına koysan,
Çıkar kâfir cehennemden, güler ehl-i azâb oynar.

beytiyle ifâde etmiş ve : Benim çektiğim bu aşk derdini deveye yükletsen ağırlığından o kadar zayıflar ki, iplik gibi olur da iğnenin gözünden geçer. O vakit kâfir cehennemden çıkar, azâb ehli olanlar da: Kurtulduk diye sevinirler ve gülüp oynarlar. Demek istemiştir.

دست حق باید مرا آرا ای فلان
کو بود بر مرمر عالی کن فکان

Dest-ı Hak bâyed mer ân-râ ey fulân,
Ko buved ber her muhâlî kün fe-kân.

«Ona, yâni deve gibi olan, nefsin ve benliğin eriyip incilmesi ve iğne gözünden geçmesi için, Allah'ın yed-i kudreti lâzımdır. Allah, muhal zannedilen her şeyin imkâna gelmesine kâdirdir. O, (Kün) yâni (ol!) deyince, dilediği şey derhal olur».

(24) Sûrei Âraf : 40.

Şeyh'ül-Ekber (Kuddise sirruhu) gibi ba'zı büyükler, Cehennem azabının muayyen bir müddet sonra zevka tebeddül edeceğini, cehennemdekilerin, ateş içinde iken denizdeki balıklar gibi olacağını keşfen söylemişlerdir. Allahü â'lem bimurâdihi Hazret-i Mevlânânın da: (Allah her şeye kâdirdir) demesi, devenin iğne gözünden geçmesi gayr-i mümkün görünürken Cenâb-ı Hakk dilediği takdirde deveyi oradan geçirir ve Cehennemi kâfirler için Cennet haline getirir işâretinde bulunduğu anlaşılır gibi oluyor.

3067

هر محال از دست او ممکن شود

هر حرون از یم او ساکن شود

Her muhâl ez dest-ı ô mümkün şevad,

Her harûn ez bîm-ı ô sâkın şevad.

«Hakkın eliyle her muhâl, mümkün ve her azgın sâkın olur».

3068

اکه و ابرس چه باشد مرده نیز

زنده گردد از فسون آن عزیز

Ekmeş-û-ebras çı bâşed, murde niz,

Zinde gerded ez fusûn-î an aziz.

«Körlerin gözlerinin açılması, bedeni benekli ve yamalı olanların iyi olması ne demek? Ölü bile o aziz-i muktedir Allahın nefhiyle dirilir».

3069

وان عدم کنز مرده مرده تر بود

در کف ایجاد او مضطر بود

Van adem kiz murde murdêtêrbûd,

Der keş-î icâd-ı ô muztâr bûd.

«Ölüden daha ölü bulunan Âdem, Allahın yed-i icâdına müsahhar-
dır».

Yokken onun irâdesiyle var oluverir.

3070

کل يوم هو في شأن بخوان

مر اورا بی کاو و بی فعلی مدان

Külle yevmin Hûve fi şe'nin bîhân,

Mer orâ bikâr-u-bî fi'li medân.

Sûre-i Rahmândaki :

يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ

Yâni : «Gökte ve yerde olanlar, O'ndan talebde bulunur. Cenâb-ı Hak her gün iştedir. Âyetini oku da Allahı işsiz, güçsüz bilme²⁵».

Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz bu Âyet-i Kerimeyi tilâvet buyurdıklarında : «Yâ Resûlullah; o şe'n, o iş, o güç nedir?» diye sormuşlar. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri de : «Günahları mağfiret etmek, hüznleri feraha tebdil eylemek, bir kavmi yükseltip başkalarını alçaltmak Şuûn-i İlâhiyye cümlesindendir.» buyurmuş.

Süfyan bin Üyeyneden rivâyet ediliyor ki : Allahın indinde dehr, yâni zaman iki günden ibârettir ki, biri Dünyâ, biri Âhirettir. Dünyadaki şe'n-i İlâhi : Emir, nehiy, ihyâ, imâte, itâ, meni', izlâl gibi şeylerdir.

Âhiretteki Şe'n-i Rabbâni ise : Süâl, hisâb, sevab, ikab, misilli şeylerdir. Fakat muhakkıkın-i sofiiyyeye göre : (Küllü yevm)deki (yevm) başlangıcı ve sonu olmayan, mâzî, hâl, istikbâl gibi kaydlar altına girmeyen (ân-ı dâim), şe'n ise (tecellî) ma'nâsınadır. Bu ma'nâlara nazaran Âyetin meâli : «Allah, her ân başka bir tecellî ile mütecellidir» demek olur. Tecelliyât-ı İlâhiyyede tenâhî ve tekerrür yoktur. Dâimî sûrette her isti'dâda göre ayrı ayrı tecellî vuku' bulur. Nitekim denilmiştir ki : «Allah bir sûrete iki def'a tecelli etmediği gibi, iki sûrete bir tecellide bulunmaz».

Hazret-i Mevlânâ, Şuûnât-ı İlâhiyyeyi bizim gibilere anlatmak için buyuruyor ki :

کترین کارش بهر روز آن بود
کو سه لشکر را روانه میکند

*Kemterin kâreş beher ruz an buved,
Ko sê leşşarrâ revâne mîkuned.*

«Şuûnâtının en hafifi her gün üç ordu sevk etmesidir».

لشکری ز اصلاب سوی امهات
بهر آن تا در رحم روید نبات

*Leşkerî z'âslâb sûy-i ümmehât,
Behr-ı an tâ der rahim rûyed nebât.*

«O üç ordunun biri: Rahimlerde nebât-ı hayât yetişsin diye babaların belinden analara sevk edilen nutfelerdir».

لشکری ز ارحام سوی خاکدان
تا ز نر و ماده پر گردد جهان

*Leşkerî z'erhâm sûy-i hâkdân,
Tâ zı nerr-û-mâde pur gerded cihân.*

«İkinci bir ordu: Dünya'nın erkek ve dişi ile dolması için rahimlerden cihâna sevk edilen çocuklar ve yavrulardır».

لشکری از خاک زان سوی اجل
تا بیند هر کسی حسن عمل

*Leşkerî ezhâk zan sûy-i ecel,
Tâ bibîned herkesî husn-î amel.*

«Üçüncü bir ordu da: Amellerinin mükâfât ve mücâzâtını âhirette görsünler diye dünyâdan ukbâya gönderilenlerdir».

این سخن پایان ندارد همین بتاز
سوی آن دو بار پاک پاکباز

*İnsuhan pâyan nedâred hin bitâz,
Sûy-ı an dû yâr-ı pâk-î pâk-bâz.*

«Bu sözün yânî şuûnât-ı İlâhiyyenin sonu gelmez. Bunu bırak da hikâyesine başlanılmış olan o afif iki dostun tarafına koş».

Yânî fıkranın alt tarafını söyle.

«BEN'İM DEMİŞ OLAN O KÂİLİN PEŞİMAN OLMASI. İSTİĞFÂR İÇİN BİR SENE RİYÂZET ÇEKMESİ. SONRA HÂNE-İ DİLDÂRIN KAPISINA DÖNMESİ, EV SÂHİBİNİN: KAPIDAKİ KİM? SÜÂLINE: KAPIDAKİ DE SENSİN, CEVÂBINI VERMESİ».

گفت یارش اندر آ ای جمله من
نی مخالف چون کل و خار چمن

*Gôft yâreş ender â ey cümle men,
Nî muhâlif çün gül-û-hâr-î çimen*

Âşıkın: Kapıdaki de sensin, demesi üzerine: «Yâri dedi ki: Ey bütün Ben'den ibâret olan ve çemendeki gül ile diken gibi muhâlif bulunmayan, içeri gir».

رشته یکتا شد غلط کم شو کنون
گر دو تا بینی حروف کاف و نون

*Rişte yektâ şud galat kem şev künun,
Ger du tâ bîni hurûf-î kâf-u-nûn.*

«İplik tek katlı oldu. Sen yanlış görme. (Kâf) ve Nun) harflerini iki katlı görürsen galata düşmüş olursun».

Hazret-i Mevlânâ bu beyt ile âşık ve ma'sûk arasında mâ'nevî bir

ittihad bulunduğunu, çünkü âşıkın ma'sûkunda fâni olduğu cihetle, ortada ma'suktan başkası kalmadığını beyân ediyor. Buna misâl olmak üzere de (كن) kelimesini teşkil eden (ك) ve (ن) harfleri sûretâ iki olduğu hâlde, o ikilikten bir ma'nâ zuhura geldiğini anlatıyor. Bahsi tavzih için bir misâl daha getiriyor :

3078

پس دو تا باید کنند اندر صور
گرچه یکتا باشد آن دو در اثر

*Pes du tâ bâyed kemend ender suver,
Gerçi yektâ bâşed an dû der eser.*

«Te'sir i'tibâriyle iki katlı olmakla berâber kemendin sûretâ iki katlı olması lâzımdır».

Bir yere çıkmak, bir şeyi bağlayıp çekmek için atılan kemendler, tek katlı bir iptir. Bunlar ilmek yapılmak sûretiyle iki kat olarak kullanılır. Fakat o iki katlı ip bir iş görür, yâni çıkılmak istenen yere çıkarır, çekilmek arzu edilen şeyi bağlayıp çeker. O hâlde sûret i'tibâriyle iki katlı olan o kemend, ma'nâ i'tibâriyle tek katlı demek olur.

3079

گر دو پا گر چار پا ره را برد
همچو مقراض دو تا یکتا برد

*Ger du pâ ger çâr pâ reh râ bered,
Hemçu mikrâd-i du tâ yektâ bured.*

«İki ayak olsun, dört ayak olsun yol alır. İki ağızlı makasın da kesmesi birdir».

İki ve dört ayaklı mahlûkât vardır. Ayaklar böyle müteaddid bulunmakla berâber gördükleri iş birdir. Yâni iki ayak da, dört ayak da insanı ve hayvanı yürütür. Kezâ makas iki ağızlıdır. Lâkin o iki ağızın gördüğü iş birdir ki, kesmekten ibârettir.

3080

آن دو همبازان کازررا بین
هست در ظاهر خلافی زان و زین

*An du hambâzân-ı gâzurra bibin,
Hêst der zâhir hilâfi zân-u-zîn.*

«Ortak ve birlikte çalışan iki çamaşır yıkayıcının hâline dikkat et. İkisinin gördüğü iş sûretâ aykırıdır».

3081

آن یکی کرباس را در آب زد
وان دیگر همباز خشکس میکند

*Ân yekî kerpâsrâ der âb zed,
Vân dige hambâz huşkeş mîküned.*

«Çamaşırcılardan biri çamaşırı ıslatır, arkadaşı ise ıslak çamaşırı kurutur».

3082

باز او آن خشک را تر میکند
گویا استیزه بر ضد می تند

*Bâz ô an hûşkrâ ter mîküned,
Gôyiyâ istîze ber zîd mîtened.*

«Öbürü arkadaşının zıddına hareket ediyormuş gibi kurumuş çamaşırı tekrar ıslatır».

3083

لیک این دو ضد استیزه نما
یک دل و یک کار باشد در رضا

*Lîk indü zîdd-ı istîzê-numâ,
Yek dîl-û-yek kâr bâşed der rızâ.*

«Lâkin mücadeleyi andıran bu zîd iki hareket, çamaşır sâhibini râzı etmek, yâni çamaşırları iyice temizlemek için yapılan bir iştir».

هر نبی و هر ولی را مسلک است
لیک تا حق می برد جمله یک است

*Her nebîy-û-her velîrâ meslekist,
Lîk tâhak mî bered cümlê yekist.*

«Enbiyâ ve evliyâdan her birinin ayrı mesleki vardır. Fakat o meslekler, sâliklerini Hakka götürdükleri için hepsi de birdir».

لَيْكَ الرَّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ

Yâni : «Şu peygamberlerin ba'zılarını ba'zılarından efdal kıldık²⁶». Âyet-i Kerimesi mucibince peygamberler arasında derece i'tibâriyle fark vardır. Kimi başlı başına şerîât ve kitab sâhibidir. Mûsâ, Îsâ ve Muhammed Aleyhimüssalâtü Vesselâm gibi. Kimi kendisinden evvelki peygamberin şeriatine tâbî' ve onu müeyyiddir. Mûsâdan sonraki Benî İsrâîl peygamberleri gibi. İslâm ulemâsının da şeriat-i Muhammediyyeye tâbî' olup onu te'yid etmekte enbiyâ-yı Benî İsrâîl gibi olduklarına dâir bir Hadîs-i Şerîf vardır. Şu fâdiliyyet ve mefdûliyyet ile meşreb ve neş'e tehâlûfû sûret-i zâhirede bir fark gibi görünür. Öyle olmakla berâber :

لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ

Nazm-ı Celîli icâbınca da aralarında ayrılık, gayrılık yoktur. Çünkü gerek tâbî', gerek metbu' her peygamber ümmetine mekârim-i ahlâk öğretir ve Allahın kullarını Allah'a götürmeye çalışır. Bu i'tibâr ile hepsi birdir. Enbiyâ vârisi bulunan evliyâ da böyledir. Onların da meşrep ve neş'e i'tibâriyle tarikat ve âyinlerinde sûretâ başkalık bulunsâ bile hakikatte hepsi de «Allah» der ve «Allah» dedirir.

Hazret-i Mevlânâ şu hakikatleri beyân ettikten sonra söyleyeni, dinleyen dikkati söylettiğini, dinleyenler gaflet uykusuna dalacak olurlarsa, söyleyenin de şevki kırılıp söyleyemeyeceğini anlatmak için diyor ki :

(26) Sûrei Bakara : 253.

(27) Sûrei Bakara : 285.

چونکه جمع مستعرا خواب برد
سنگهای آسیار آب برد

*Çunki cem'i müstemî'râ hâb burd,
Sênghây-i âsyârâ âb burd.*

«Dinleyen cemâati uyku bastıracak olursa söz değirmeninin taşlarını su götürür».

Böyle değirmen dönmez ve söyleyen söyleyemez olur.

رفتن این آب فوق آسیاست
رفتنش در آسیاب بهر شماست

*Reften-i in âb fevk-i âsyâst,
Refteneş der âsyâb behr-i şumâst.*

«Bu suyun cereyânı değirmenin üstündedir. Gidişi de sizin değirmenlerinize doğrudur».

چون شمارا حاجت طاحون نماد
آبرا در جوی اصلی باز راند

*Çün şumârâ hâcet-i tâhûn nemâned,
Âbrâ der çôy-ı aslî baz raned.*

«Sizin değirmene ihtiyâcınız kalmayınca değirmenci de suyu asıl ırmağa çevirir».

Ma'lumdur ki, değirmenin taşlarını ve çarklarını çeviren sudur. Fakat müşteri bulunmadığı ve buğday öğütmeye rağbet eden olmadığı takdirde, taşların ve çarkların boşa dönmemesi için değirmenci, o çarkları çeviren suyun yollarını kapar ve suyu asıl mecrâsına sevkeder.

Cenâb-ı Pîr, kalbine olan İlâhî ilhâmı suya, bahsettiği hakikatleri değirmene, kendisini de değirmenciye benzetiyor ve dinleyenlere hitâben: Madem ki, sizin maârif ve hakayık öğrenmeye ihtiyâcınız yok, ben de suyu mecrâsına çeviriyorum, söylemekte olduğum yüksek bahisleri kesiyorum diyor ve devâm ediyor :

ناطقه سوی دهان تعلیم راست
ورنه خود آن نطق را جوی جدست
Nâtikâ sûy-i dehan tâ'lîmrâst,
Verne hod an nutkrâ côm-i cudâs.

«Sözün ağza gelip söylenilmesi ta'lim ve irşâd içindir. Yoksa o sözün kalb ve ruh gibi ayrı bir mecrâsı vardır».

میرود بی بانگ و بی تکرارها
تختها الانهار تا گلزارها
Mîreved bîbâng-u-bî tekrârhâ,
Tahtehal enhâru tâ gülzârâ.

«O söz kalblerde ve ruhlarda sedâsız ve tekrarsız bir hâlde hakikat gülşenlerine akıp gider».

Yâni ârifin kalbi, ilhâm cereyânından hâli kalmaz. Müsteid dinleyici bulunursa o cereyân, kalbden ağza gelir ve dinleyenin kulağına gider. Bulunmadığı takdirde yine ârif'in kalbinden Rübûbiyyet gülzârına döner.

ای خدا بنما تو جارا آن مقام
که در و بی حرف میروید کلام
Ey Hodâ bunmâ tu cânâ an makâm,
Ki derô bî hârf mîrûyed kelâm.

«Îlâhî, kelâmın harf ve savt olmaksızın sâdir olduğu makamı rûha göster».

تا که سازد جان پاک از سر قدم
سوی عرصه دور پهنای عدم
Tâki sâzed cân-ı pak ez ser kadem,
Sûy-ı arse-i dûr pehnây-i adem.

«Tâ ki, o musaffâ ruh, başından ayak ittihaz etsin de, yokluğun geniş fezâsı etrâfında yuvarlanıp dursun».

عرصه بس با گشاد و با فضا
وین خیال و هست یابد زو نوا
Arse-i bes bâ guşâd-û-bâ fezâ,
Vin hayâl-û-hêst yâbed zô nevâ.

«O «adem» fezâsı o kadar geniş ve açıklıktır ki, bu hayâli varlık âlemi ondan feyz bulur».

تنگتر آمد خیالات از عدم
زان سبب باشد خیال اسباب غم
Tengter âmed hayâlat ez adem,
Zân sebeb bâşed hayâl esbâb-ı gam.

«Hayâl âlemi, «adem» âleminden dar olduğu için hayâlât, gam ve kedere sebeb olur».

باز هستی تنگتر بود از خیال
زان شود د روی قر همچون هلال
Bâz hestî tengter bud ez hayâl,
Zân şevêd der ruy-ı kamer hemçun hilâl.

«Şu varlık âlemi de hayâl âleminden dar olduğu için Kamer, o âlemde hilâl olur».

Buradaki «adem» den maksad: A'yân-ı sâbite ve ervâh âlemidir ki, tehayyül âlemine nisbet kabul etmeyecek derecede geniştir. Kezâ tehayyül âlemi, şu vücud âlemi denilen mevhum varlığa nisbetle o kadar vâsi'dir ki, meselâ koskoca bir Kameran cirmi burada hilâl şeklinde görünür.

3095

باز هستی جهان حس و رنگ
تنگتر آمد که زندانیت تنگ

*Bâz hestiyî cihân-i hiss-u-reng,
Tengter âmed ki zindânîst teng.*

«Yine bu his ve renk âlemi'nin darlığı, dar bir zindan'dan daha dardır».

3096

علت تنگیست ترکیب و عدد
جانب ترکیب حسها می کشد

*İllet-i tengîst terkîb-û-aded,
Cânib-i terkîb hishâ mî keşed.*

«His ve reng âleminin darlığına sebep ترکیب ve adeddir. Terkib ci-hetine insanı cezbeden hislerdir».

Biraz evvel yokluk âleminin genişliğinden, ona nisbetle hayâl âleminin darlığından bahsedilmiş, his ve reng âleminin, yâni âlem-i şehâdetin ise hayâl âleminden de dar ve âdetâ zindan gibi olduğu bildirilmişti. Bu beyitte de şehâdet âlemi aded ile terkibden müteşekkil olduğu için daha dar olduğu beyân ediliyor. İnsanı o darlığa meylettiren şey'in ise görmek, işitmek, tatmak, koku almak ve dokunmak gibi hisleri bulunduğu ifâde olunuyor.

3097

زان سوی حس عالم توحید دان
گر یکی خواهی بدان جانب بران

*Zân suy hiss âlem-i tevhîd dâñ,
Ger yekî hâhî bedân cânib birân.*

«O his tarafından tevhid âlemini bil. Birlik istersen tevhid cânibine koş».

3098

امر کن يك فعل بود و نون و كاف
در سخن افتاد و معنی بود صاف

*Emr-ı kün yek fi'l bûd-û-nûn-u-kâf,
Der suhen üftâd-u-ma'nâ bûd sâf.*

«(کن) emri, ma'nâ i'tibâriyle bir fiildi. Onu terkip eden (Kâf) ve (Nun) sözde vâki'dir, ma'nâ yine sâftır».

Sûre-i Yâsinde buyurulmuştur ki :

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٢٠﴾

Yâni : «Hakikaten Cenâb-ı Hakkın emri bir şeyi murâd edince ona (Ol!) demekle o şey derhal olur²⁸».

İşte «Ol» demek olan bu (کن) emri (Kâf) ve (Nun) harflerinden ibârettir. Görünüşte bir ikilik gösterir. Fakat bu iki harfin ma'nâsı ve te'niri birdir. Ey sâlik; sen de şu his ve sûret âleminin ma'nâsını görmeye çalı ki, ma'nâ âlemine yol bulmuş olasın.

3099

این سخن پایان ندارد باز بگرد
تا چه شد احوال گرک اندر نبرد

*În suhan pâyan nedâred bâz gerd,
Tâ çi şud ahvâl-ı gûrg ender neberd.*

«Bu sözün sonu gelmez. Geri dön de mücâdele esnasında kurdun hâli ne oldu? Onu anlat».

«TAKSİMDE EDEBSİZLİK ETTİN DİYE ARSLANIN KURDU
TE'DİB EYLEMESİ»

3100

گرگ را بر کند سران سرفراز
تا نماید دو سری و امتیاز

*Gürgrâ berkênd ser, an ser-firâz,
Tâ nemâned dû seri-vû-imtiyâz.*

«İki başlık ve iki mümtazlık kalmasın diye o âli arslan, kurdun kafasını kopardı».

3101

فانتقمنا منهم است ای گرگ پیر
چون نبودی مرده در پیش امیر

*Fentekamnâ minhümeşt ey gürğ-ı pîr,
Çun nebûdî murde der piş-î emîr.*

«Hey koca kurd; arslanın önünde ölü gibi mutî' olmadığın için uğradığın felâket (Fentekamnâ minhüm) Âyet-i Kerimesinin hükmüdür».

فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ

«Biz onlardan intikam aldık²⁹» demek olup Kur'ânın müteaddit yerinde ve Nûh, Hûd, Sâlih Aleyhimüsselâm gibi peygamberân-ı izâmın tevhidî kabul etmeyen ümmetleri hakkında vârid olmuştur. Onların Allaha karşı itâatsizlik göstermeleri kabilinden olarak; kurdun arslana karşı: şu senin, bu da benim! diyerek benlik da'vâsında bulunması, bu intikâmı mucib olmuştur deniliyor.

(29) Sûrei Araf: 136.

3102

بعد ازان رو شیر با روباه کرد
گفت این را بخش کن از بهر خورد
*Ba'de'zan rû şîr bâ rûbâh kerd,
Gôft inrâ bahş kun ezbehr-i hared.*

«Ondan sonra arslan tilkiye döndü, şu avları yemek için taksim et dedi».

3103

سجده کرد و گفت کین گاو سمین
چاشت خوردت باشد ای شاه گزین

*Secde kerd-û-gôft kin gâv-î semîn,
Çaşt-ı hõrdet bâşed ey şâh-î güzîn.*

«Tilki arslanın huzurunda yerlere kapandıktan sonra dedi ki: Efendimiz; şu besili sığır kuşluk yemeğin olsun».

3104

وان بز از بهر میان روزرا
بخنی باشد شه پیروزرا

*Van buz ezbehr-î miyân-î rûzrâ,
Yahnîî bâşed şeh-î pîrûzrâ.*

«Şu keçi şâh-ı gâlib efendimizin öğle taâmı olsun».

3105

وان دگر خرگوش بهر شام هم
شب چرء این شاه با لطف و کرم

*Vân dige hargôş behr-î şâm hêm,
Şebçere-i in şâh-ı bâ lutf-û-kerem.*

«Öbür tavşan da lûtf u kerem sâhibi sultânımızın gece çerezi olsun».

ما ترا و جمله اشکاران ترا

بای برکردون هضم نه بر آ

*Mâ türâ-vû-cümle işkâran türâ,
Pây bergerdûn-ı heftum nih ber â.*

«Biz de senin, bütün avlar da senindir. Artık kalk, yedinci kat semâyâ ayak bas».

«Bir kimse Allahın olur, her şeyini hattâ kendini Allaha verirse Allah da onun olur.» Hadis-i Şerîfine işâret edilmektedir. Kur'ânda :

لَنْ نَسْأَلَكَ الْبَرَّحَىٰ سَفْهُوًا إِنَّمَا نَحْنُ

Yâni : «Sevdiğiniz şeylerden infâk ve tasaddukta bulunmadıkça birr ü hayra aslâ nâil olamazsınız³⁰», buyurulmuştur. Bunu yapanlar, yâni Allah yolunda fedâkârlıkta bulunanlar, birr ü hayr sâhibi ve Allahın sevgilisi olurlar. Tilki de en çok sevdiği av etlerini arslana bırakmak sûretiyle fedâkârlık gösterdiği için arslanın makbûlü oldu ve mükâfâtını gördü.

3111

چون گرفتی عبرت از گرك دنی

بس تو روبه نیستی شیر منی

*Çun giriftî ibret ez gurg-i denî,
Pes tu rûbeh nîstî şîr-i meni.*

«Mâdem ki, o alçak kurddan ibret aldın, o hâlde sen tilki değilsin, benim arslanımsın».

Hazret-i Mevlânâ bu muhâvereyi naklettikten sonra okuyucu ve dinleyicilere nasihat olmak üzere diyor ki :

(30) Sûrei Ali İmran : 92.

گفت ای روبه تو عدل افروختی

اینچنین قسمت زکة آموختی

*Gôft ey rûbeh tu adl efrûhtî,
Înçunin kismet zıkî âmûhtî.*

«Arslan : Ey tilki; sen adâleti parlattın, yâni tam âdilâne hükmettin. Böyle bir taksimi kimden öğrendin? diye sordu» ve :

3107

از کجا آموختی این ای بزرگ

گفت ای شاه جهان از حال گرك

*Ez kûcâ amuhtî in ey büzburg,
Gôft ey şâh-i cihân ez hâl-ı gurg.*

«Ey büyük düşünceli tilki; bu taksimi nereden öğrendin? dedi. Tilki de : Ey hayvanlar âleminin pâdişâhı; kurdun hâlinden (yâni onun başına gelenden) öğrendim cevâbını verdi».

3108

گفت چون در عشق ما کردی گبرو

هر سدا بر گبرو بستان و برو

*Gôft çun der ışk-ı mâ gerdî girev,
Her sêrâ bergîr-u-bîstân-û-birev.*

«Bunun üzerine arslan dedi ki : Mâdem ki, sen bizim aşkımızda fâni oldun ve bu fedâkârlığı gösterdin, avların üçünü de al götür».

3109

روها چون جلیلی مارا شدی

چونت آزاریم و چون تو ما شدی

*Rûbehâ çün cümlegî mârâ şudî,
Çûnet âzârîm-u-çün tû mâ şudî.*

«Ey tilki, sen temâmiyle bizim oldun. Seni nasıl incitiriz ki, sen, biz demeksin».

ماقل آن باشد که کرد عبرت از

مرگ یاران در بلای محرز

Âkil an bâşêd gîred ibretez,

Merg-ı yâran der belây-î muhterez.

«Çekinilen bir belâ esnâsında ölen dostların ölümünden ibret alan kimse akıllıdır».

Nitekim denilmiştir ki : «Komşularının ölümünden ibret alan kimse akıllıdır».

3113

روبه آندم بر زبان صد شکر راند

که مرا شیر از پس آن گرگ خواند

Rûbeh an dem berzeban sad şûkr rând,
Ki merâ şîr ez pes-î an gûrg hand.

«Tilki o zaman : Arslan, avların taksimini kurddan sonra bana emretti diye yüzlerce şükretti» ve dedi ki :

3114

گر مرا اول بفرمودی که تو

بخش کن اینرا که بردی جان از و

Ger merâ evvel bîfermûdî ki tû,
Bâhş kûn inrâ, ki bûrdî can ez ô.

«Eğer bana şunları taksim et diye evvelâ emreyleseydi, onun pençesinden canını kim kurtarabilirdi?»

Cenâb-ı Pîr, bundan sonra kıssadan hissenin beyânına giriyor da diyor ki :

پس سپاس اورا که مارا درجهان

کرد پیدا از پس پیشینیان

Pes sipas ôrâki mârâ dercihan,

Kêrd peydâ ez pes-î pişiniyân.

«O hâlde bizi evvelkilerden sonra Dünyâ'ya getiren Cenâb-ı Hakka hamd ü senâ olsun».

3116

تا شنیدیم آن سیاستهای حق

بر قرون ماضیه اندر سبق

Tâ şenîdim ân siyâsethây-i Hak,

Ber kurûn-î mâziyê ender sebak.

«Allahın eski zamanlardaki müşriklere etmiş olduğu siyâsetleri okuduk ve işittik».

3117

تا که ما از حال آن گرگان پیش

همچو روبه پاس خود داریم پیش

Tâ ki mâ ezhâl-ı ân gûrgân-ı piş,

Hemçu rûbeh pâs-ı hod dârim biş.

«Cenâb-ı Hakkın bizi sonradan dünyâyâ getirmesi, o eski kurdların hâlınden ibret alıp, tilki gibi kendimizi korumamız içindi».

3118

امت مرحومه زان رو خواندمان

آن رسول حق و صادق در بیان

Ümmet-î merhûme zan rû hând, man,

An resûl-î Hakk-u-sâdık der beyân.

«Hakkın resûlü ve sözünde sâdık olan Peygamber-i Ekber Efendimiz, bundan dolayı bizim için (Ümmet-i Merhûme) yâni (Allahın rahmetine mazhar olmuş ümmet) buyurmuştur.

Bir Hadîs-i Şerifte : «Biz zaman i'tibârıyla sonrakileriz, fakat Hakkın kerem ü lûtfuna mazhar olduğumuz için bütün ümmetlerin ilerisindeyiz, yâni sonra gelmişiz, lâkin hepsini geçmişiz» denilmiştir.

Yaradılış, Dünyâya getiriliş bakımından sonraya kalışımız da Allahın hakkımızdaki lûtf u keremleri cümlesindendir. Çünkü bizden evvel gelip de peygamberlerine inanmayan, Allahın varlığına ve birliğine iman etmeyenlerin nasıl azab ve ikâba uğramış olduklarını gerek işitmek, gerek okumak sûretiyle öğrendik. Onların başlarına gelen belâlardan ibret aldık. Çok şükür Allaha da, peygambere de, sâir inanılacak şeylere de imân ettik. Allahın tevfiki olan imânımız sâyesinde aynı belâlara uğramaktan kurtulduk. Ya biz de onlar gibi evvel Dünyâya gelmiş ve onlar gibi küfür ve şirkte ısrar eylemiş olsaydık, Allahın kahrından nasıl kurtulabilirdik?

3119

استخوان و بَشم آن گرگان عیان
بنگرید و بند گبرید ای مهان

Üstühân-û-pêşem-i an gûrgam iyan,
Bingerîd-û-pend girîd ey mihân.

«O eski kurdların kemikleri ve kılları, yâni hâlâ mevcut eserleri meydanda. Ey büyük adamlar, ey akli başında kimseler; o eserlere bakın da ibret alın».

Kur'an-ı Kerimde :

فَبَیْرُوا فِی الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الْمُكَذِّبِیْنَ

Yâni : «Arz üzerinde gezin, dolaşın, peygamberlerini tekzib etmiş olanların sonunun ne olduğunu göriün³¹» buyurulmuştur. Cenâb-ı Pir de şu Âyet-i Kerimeye işâretle bu beyti irâd ediyor. O kurdların kılları ve kemikleri demekten maksad Âd, Semûd kavmi ve Fir'avn gibi eski müşriklerin arz üzerinde kalmış eserlerinin bakiyyeleri ve târihte nakledilen mâcerâları demektir.

(31) Sûrei Ali İmran : 137.

3120

عاقل از سر بنهد این هستی و باد
چون شنید انجام فرعونان و عاد

Âkil ezser binhed in hestiy-u-bâd,
Çun şenîd encâm-ı Fir'avnân-u-Âd.

«Fir'avnlerin ve Âd kavminin sonlarını işiten akıllı bir kimse, ve-hîmden ibâret varlığını ve mahz-ı dalâl olan hevâ ve hevesini terkeder».

3121

ور بنهد دیگران از حال او
عبری گیرند در ضلال او

Ver nebnehed, dîgerân ez hâl-i ô,
İbretî girênd der dâlâl-ı ô.

«Şâyet o mevhum varlığı ve o hevâ vü hevesi terketmeyecek olursa başkaları onun düştüğü dalâlet ve felâketten ibret alırlar».

Geçmişlerden ibret almazsa kişi,
Geleceğe ibret olmaktır işi.

«NÜH ALEYHİSSELÂMIN : BENİMLE UĞRAŞMAYIN, ALLAH İLE UĞRAŞMIŞ OLURSUNUZ. BEN ALLAHIN HİCABİYİM, DİYE KAVMİNİ TEHDİD ETMESİ».

3122

گفت نوح ای سرکشان من من نیم
من زجان مردم زجانان زندهام

Gôft Nuh ey serkeşan men men neyem,
Men zican mürdem zicânân zindeem.

«Nûh Aleyhisselâm dedi ki : Ey âsi ve dik başlı kavm, ben, hakikatte ben değilim. Ben rûh-i hayvâniden olmuş ve asıl cânân olan Allah ile yaşamakta bulunmuş bir insânım».

Yâni ey âsi kavim; siz beni kendiniz gibi âdi bir mahlûk görüyor-

sınız. Halbuki öyle değilim. Ben Hakda fâni ve onunla bâkî olmuştum. O, bende tecelli etmiş, benim sûret-i zâhirem ona hicâb olmuştur. Binâ-enaleyh benimle uğraşmanın, Allah ile mücâdeleye kalkışmak olduğunu biliniz.

3123

چون بمردم از حواس بوالبشر
حق مرا شد سمع و ادراک و بصر

*Çun bimir-dem ez havass-î bü'l-beşer,
Hak merâ şüd sem-u-idrâk-û-basar.*

«Ben, ebülbeşer, yâni Hazret-i Âdemden intikâl etmiş olan maddî hislerden ölmüşüm, yâni mevhum varlığım ve benliğim Hakkın varlığında fâni olunca Hak, benim kulağım, idrâkim ve gözüm olmuştur».

Sofiiyenin (kurb-i nevâfil) dedikleri bir makam vardır ki, sâlik ona vasıl olunca Hak; onun, gözü, kulağı, eli vesâir a'zâ ve cevâhiri olur; yâni sâlik Hak ile görür, Hak ile işitir, Hak ile söyler, Hak ile tutar. Nitekim bir Hadîs-i Kudside : «Kul ferâizi ifâdan sonra nevâfile devâm ile bana tekarrübden hâli kalmaz. O derecede ki, ben onu severim, sevince de onun işitir kulağı ve görür gözü olurum...» buyurulmuştur.

3124

چونکه من من نیستم ایندم زهوست
پیش ایندم هرکه زد کافر اوست

*Çünkü men men nistem indem dem zi Hûst,
Piş-i indem herki dem zed kâfir ôst.*

«Çünkü ben, ben değilim. Bu ses ve bu nefes (Hû)dan, yâni O'ndandır. Binaenaleyh her kim bu ses ve nefes karşısında dırlanmaya ve inanamaya kalkışırsa o kâfirdir».

3125

هست ایندم نقش این روباه شیر
سوی این روبه نشاید شد دلیر

*Hêst in dem nakş-ı in rûbâh-şîr,
Sûy-ı in rûbeh neşâyed şud dilîr.*

«Bu ses ve bu nefes, yâni ettiğim da'vet, o arslan tilkinin nakşıdır, sûretidir. O halde o tilkiye doğru cür'et ve cesâretle yürümek lâayık değildir».

3126

گر زروی صورتش می نگروی
غره شیران ازو می نشوی

*Ger zirûy-î sûreteş mînegrevî,
Ğurre-i şîrân ezô mî neşnevî,*

«Onu sûreti cihetinden hakîr görür de tasdik etmezsen arslanların böğürtüsünü ondan işitirsin».

Cenâb-ı Mevlânâ Hazret-i Nûhu, hikâyede bahsi geçen ve arslanın iltifâtına mazhar olan tilkiye teşbih etmekle berâber peygamberân-ı izâmın sûret-i zâhiresini hakîr görenlerin onları bir tilki gibi müşâhede eylediklerini anlatmak istiyor. Fakat öyle bir tilki ki, kendilerinde arslan kuvveti vardı diyor. Sözünü te'yid için de şunları söylüyor :

3127

گر نبودی نوح را از حق یدی
بس جهانی را چرا برهم زدی

*Ger nebûdî Nûhrâ ez Hak yedî,
Pes cihânîrâ çerâ berhem zedî.*

«Eğer Nûhta Allahın yed-i kudreti bulunmasaydı, bir şirk âlemini bir tûfân ile nasıl karmakarışık ve altüst edebilirdi?»

صد هزاران شیر بود اندر تی
او چو آتش بود عالم خرمی

*Sad hezârân şîr bûd ender tenî,
Ô çü âteş bûd âlem harmenî.*

«Hazret-i Nûh, bir cesed içinde yüzbin arslan idi. Kavminin bulunduğu küfr âlemi harman, o ise ateş gibi idi».

چونکه خرمن باس عشر او نداشت
او چنان شعله بر آن خرمن گماشت

*Çunki harmen pâs-ı uşr-î ô nedâşt,
Ô çünan şû-lê ber an harmen gumâşt.*

«Harman onun öşür hakkını vermeyince o da öyle bir şu'leyi o harmana havâle etti».

Hazret-i Nûh, kavminin imânından ümit kesince :

عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا

Yânî : «Yâ Rabbî, şu arz üzerinde kâfirlerden hiç birini bırakma³²» diye inkisâr etmiş, yıldırım nasıl bir harmanı yakar ve mahvederse o inkisâr da o müşrik kavmi tûfan dalgaları altına almıştı.

Yine Mevlânâ buyuruyor ki :

هر که آن در پیش این شیر نهان
بی ادب چون گرگت بکشد دهان

*Herki an der pîş-ı in şîr-î-nihân,
Bîdeb çün gûrg bûğşâyed dehân.*

«Her kim bu gizli arslanın, yânî âlimüssirr-i velhâfiyyat olan Hak Teâlânın karşısında kurd gibi edesizce ağız açacak ve dırlanacak olursa».

(32) Sûrei Nuh : 26.

همچو گرگ آن شیر بر دراندش
فانتقمنا منهمو بر خواندش

*Hemçü gûrg an şîr berderrânediş,
Fentekımnâ minhumû ber hânediş.*

«O arslan — kurda yaptığı gibi — onu paralar. (Fentekımnâ minhum) yânî (onlardan intikam aldık) Âyetini okur».

زخم یابد همچو گرگت از دست شیر
پیش شیر الله بود کو شد دلیر

*Zâhm yâbed hemçü gûrg ezdest-ı şîr,
Pîş-i şîr ebleh büved kô şud dîlîr.*

«Kurd gibi arslanın pençesiyle yaralanır. Arslana karşı cür'et gösteren ahmaktır».

کاشکی آن زخم بر تن آمدی
تا بدی کایمان و دل سالم بدی

*Kâşkî an zâhm ber ten âmedî,
Tâ budî kîmân-u-dîl sâlim budî.*

«Keşki o yara yalnız cisminde isâbet edeydi. Böylelikle belki imânı ve kalbi kurtulmuş olurdu».

Allahın kahr ve gadabı ba'zan kulun servetine ve sıhhatine isâbet eder. Ba'zan da bu isâbet, maddiyyetine değil de ma'neviyyetine olur ki, bu maâzallâh evvelkisinden şiddetlidir. Çünkü birincisinde imânın kurtulmak ümidi vardır. İkincisinde ise imânın kurtulması imkânı yoktur.

قوتہم بگسست چون انجا رسید
چون توانم کرد این سررا بدید

*Kuvvetem bugsist çun incâ resîd,
Çün tüvânem kêrd in sirrâ bedîd.*

«Söz buraya intikal edince kuvvetim kesildi. Bu sırrı nasıl ifşâ edebilirim».

Hazret-i Mevlânâ, sırr-ı kaderin tefehhüm ve tefhimindeki acz-i beğeri şu sûretle beyân ettikten sonra nasihate şuru' ile buyuruyor ki :

همچو آن روياح کم اشکم کنيد
پيش او رومه بازی کم کنيد

*Hemçü an rûbâh kem işkem künîd,
Pîş-i ô rûbâh bâzî kem künîd.*

«Ey sâlikler; o tilki gibi karnınızı küçültün, yâni doldurup büyültmeyin, hırs ve tamâi terkedin. Arslan huzurunda tilki oyununu, yâni hiylekârlığı bırakın».

جمله ما و من به پیش او نهید
ملك ملك اوست ملك اورا دهيد

*Cümle mâ-vû-men bepîş-i ô nihîd,
Mûlk Mûlk-i ôst, mûlk ôrâ dihîd.*

«Bütün (Ben)liği ve (Biz)liği ona teslim edin. Milk onun milkidir. Öyle ise milki sâhibine bırakın».

Nasıl ki tilki, avlar için arslana : Hepsi senindir demişti.

Cenâb-ı Hak mâlikülmülktür. Yerde, gökte her ne varsa insanın varlığına ve benliğine varıncaya kadar hepsi O'nundur. O halde ben ve benim diye onun mülküne ortak çıkmaya kalkışmamalıdır.

Hak sübhânehû ve Teâlâ Habîb-i necîbine hitâben buyuruyor ki :

قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ
وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ
بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Yâni : «Ey peygamber-i ekber söyle: Ey mülkün sâhibi olan Rab-bim! Sen mülkü ve saltanatı istediğine verirsin, istediğinden de mülkü ve hükümdârlığı alırsın; istediğini aziz kılar, yükseltirsin; dilediğini zelil eder, alçaltırsın. Her hâlde hayr senin elindedir. (Yâni ne yaparsan onda hayır vardır.) Sen hakikaten her şeye kâdîrsin³³».

Arz ve semânın ve bütün âlemlerin mülk ve saltanatı Allahındır. Öyle iken arzın bir köşecğinde idâre başında bulunup da onu babasının mirası telakki eyleyen ve orada ebedi kalacakmış vehminde zulunan kimseler ne kadar gâfildirler. Düşünmezler ki, Allahın lûtfuyla nâil oldukları o devlet ve hükümet, yine Allahın kahriyle ve hiç ummadıkları anda ellerinden çıkıverir. Hattâ devlet ve hükümet iddiâsında buluncakların hepsi ölüp gidecek, bütün devletler ve hükümetler, hakiki sâhibi bulunan mâlikül-mülki zülcelâli vel'ikrâm'a intikâl edecektir. Kur'ân-ı Kerimde beyân edilmiştir ki, canlı mahlûkâtın hepsi öldükten sonra Cenâb-ı Hak :

لَمِنَ الْمُلْكِ الْيَوْمَ

Yâni : «Mülk ve saltanat bugün kimindir³⁴» diye soracak, — cevap veren bulunmadığı için — yine kendisi :

لِلَّهِ الْوَاحِدِ النَّهَارِ

Yâni : «Bir ve kabhâr olan Allah'ındır³⁵» buyuracaktır.

(33) Sûrei Âli İmran : 26.

(34) Sûrei Mû'min : 16.

(35) Sûrei Mû'min : 16.

زانکه او پاکست سبحانه وصف اوست

بی نیازست او ز لغز و مغز و پوست

Zanki ô pâkest Subhânehu vasf-ı ost,

Bî niyâzest ô zi nağz-û-mağz-u-post.

«Çünkü Hak Sübhânehû Veteâlâ, pâktir ve şânına lâyık olmayan her şeyden münezzehtir ki, (Sübhân) onun evsâf-ı celîlesindendir. O zât-i ecell ü a'lâ; kabuktan da, içten de, lâtif olan şeylerden de müstağnîdir».

Nitekim Kur'ân-ı Kerimde :

فَاِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ

Yâni : «Allah, âlemlerden ganîdir, hiç bir şeye ihtiyâcı yoktur³⁶» buyurulmuştur.

3138

هر شکار و هر کراماتی که هست

از برای بندگان آن شهست

Her şikâr-û-her kerâmâtî ki hest,

Ez berây-i bendegân-i an şehest.

«Her av ve her ikrâm, o pâdişâhın kulları içindir».

3139

نیست شعرا بهر طمع خلق ساخت

این همه دولت خنک آنکو شناخت

Nîst şehrá behr-ı tem' halk-sâht,

În hemê devlet hunûk ankô şînâht.

«Allahın bütün mükevvenâtı yaratması tama' sevkiyle değildir. Bütün bu devlet ve ni'meti kulları için halkeylemiştir. Bunu anlamış olan mes'ûd bir kimsedir».

(36) Sûrei Âli İmran : 97.

آنکه دولت آفرید و دو سرا

ملک و دولتها چه کار آید و را

Ânki devlet âferîd-û-dû serâ,

Mülk-u-devlethâ çi kâr âyed verâ.

«Dünyâ mülkü, devlet ve saltanatı, hattâ Dünyâ ve Âhiret, bunları yaratmış olan Allahın ne işine yarar?»

3141

پیش سبحان پس نگه دارید دل

تا نگردید از گمان بد خجل

Pîş-i subhân pes nîgeh dârid dîl,

Tâ negerdîd ez gumân-i bed hacîl.

«Sübhân ve münezzehtir olan Allaha karşı kalbinizi muhâfaza ediniz ki, ona sû-i zan gösterdiğinizden dolayı mahcûb olmayasınız».

3142

کو بیند سرو فکر و جست و جو

همچو اندر شبر خالص تار مو

Kô bibîned sırr-u-fîkr-cust-u-cû,

Hemçü ender şîr-i hâlis târ-ı mû.

«Zira Allah Celle Celâlühü, hâlis sût içindeki bir kıl telini görür gibi, insanın kalbindeki sırrı, kafasındaki fikri ve araştırmayı bilir».

Zira :

فَاِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَ وَآخِي

Yâni : «Allah sırrı da, en gizli şeyleri de bilir³⁷».

(37) Sûrei Tâha : 7.

آنکه او بی نفس ساده سینه شد

نقشهای غیرا آینه شد

Ânki ô bî nâkş sâde sîne şud,

Nâkşhây-î gâýbrâ âýîne şud.

«Kalbi sû-i zan ve i'tirâz lekelerinden sâf olan kimse, gayb nakış-larına ayna olur».

Yânî bir kimse, Allaha karşı sû-i zan göstermek ve gerek lisâniyle, gerek kalbiyle i'tiraz etmek sûretiyle kalbini lekelemese sâf ve mücellâ olan kalbi gayb nakışlarına ve ilâhî sırlara ayna olur. Bir takım sırlar ve hakikatler, o sâf ve cilâlı ayna üzerine akseder.

سر مارا بی گمان موقن شود

زانکه مؤمن آینه مؤمن شود

Sırr-ı mârâ bî gumân mûkin şeved,

Z'ânki mü'min âynê-î mü'min şeved.

«Öyle saf ve temiz kalbli bir müslüman, bizim sırrımızı — şüphesi kalmamak üzere — anlar. Çünkü mü'min, mü'minin aynasıdır».

«Mü'min mü'minin aynasıdır» Hadisine iki türlü mânâ verilmiştir. Birincisi : Bir müslüman bir müslümanın aynasıdır. Birinin hâli diğerine akseder. İkincisi : Mü'min bir kul, mü'min ve müheymin olan Allah'ın aynasıdır. Hak'kın bazı esrarı onun kalb aynasında görünür.

Mevlânâ'nın beyti ikisine de şâmilidir.

چون زند او نقد مارا بر محک

بس یقینرا باز داند او ز شک

Çün zened ô nakd-ı mârâ ber mihek,

Pes yekinrâ bâz dâned ô zi şek.

«Sinesi saf olan mü'min, bizim nakdimizi, yâni söylediğimiz maarif ve hakayıkı mehakke vurunca yakîn ile şek'ki açıktan açığa ayırdeder».

چون شود جانس محک تقدھا

بس ببند تقدرا و قلبرا

Çün şeved câneş mihekk-i nâkdhâ,

Pes bibined nâkdrâ-vû-kalbrâ.

«Yine o mü'minin ruhu; nakidlerin, yâni hakikî maârifin mehakki olursa o kimse geçer akçe ile kalp parayı, yâni hakikî maârif ile uydurma sözleri görür ve anlar».

«GÖZLERİ YÜZLERİNİN NURİYLE MÜNEVVER OLSUN DİYE
PADİŞAHLARIN ARİF SÖFİLERİ KARŞILARINA OTURTMALARI»

بادشاھارا چنان عادت بود

این شنیده باشی ار یادت بود

Pâdişâhanrâ çunan âdêt bûd,

În şenîdê bâşi er yâdêt bûd.

«Pâdişahların şöyle bir âdeti vardı; hatırında kaldıysa bunu sen de işitmişindir».

دست چپشان پهلوانان ایستند

زانکه دل پهلوی چپ باشد ببند

Dest-ı çepşan pehlevânân îstênd,

Z'ânki dil pehlûy-ı çep bâşed bibend.

«Pehlivanlar, hükümdarların sol taraflarında dururlardı; çünkü ce-sâret makamı olan yürek bedenın sol tarafındadır».

مشرف و اهل قلم بر دست راست
زانکه علم خط و ثبت آن دست راست

*Muşrif-û-ehl-i kalem ber dest-ı râst,
Zânki ilm-i hatt-u-sebt an dâst râst.*

«Defterdâr ve kâtipler, pâdişâhın sağ tarafında idiler. Çünkü yazı ve kayd sağ ele âiddir».

صوفی‌آرا پیش رو موضع دهند
کآینه جانند و زاینه بهند

*Sôfiyanrâ piş-i rû mevzî dihend,
K'ayne-i cânend-u-zâyînê bihend.*

«Sôfilere pâdişâhın karşısında yer verirlerdi. Zira sôfiler, ruh aynasıdır ve mâ'nen aynadan daha mücellâdır».

سینه صیقلها زده در ذکر و فکر
تا پذیرد آینه دل نقش بکر

*Sîne saykalhâ zedê der zikr-u-fikr,
Tâ pezîred ayme-i dil nakş-ı bîkr.*

«Gönül aynası nakş-ı bikre, yâni Allahın yeni bir tecellisine mazhar olsun diye zikr ü fikr ile göğüslerine cilâ vermişlerdir».

هر که او از صلب فطرت خوب زاد
آینه در پیش او باید نهاد

*Her ki ô ez sulb-ı fıtrat hûb zâd,
Âynê der piş-i ô bâyed nihâd.*

«Aynayı, yaradılış belinden güzel olarak doğmuş kimsenin önüne koymalıdır».

ماشق آینه آمد روی خوب
صیقل جان آمد و تقوی القلوب

*Aşık-i âyîne âmed rûy-ı hûb,
Saykal-i cân âmed-û-takvel-kulûb.*

«Güzel bir yüz aynaya âşıktır. Çünkü kendisini görmek ister. Aynı ise rûhun cilâsıdır ve kalbi kuvvetlendirir».

«YÜSÜF ALEYHİSSELÂMIN HUZURUNA BİR MİSAFİR GELMESİ VE HAZRET-İ YÜSÜF'ÜN ONDAN HEDİYYE İSTEMESİ»

آمد از آفاق یاری مهربان
یوسف صدیق را شد میهمان

*Âmed ez âfâk yârî mihribân,
Yûsuf-i siddikrâ şud mihmân.*

«Uzak memleketlerden samimi ve şefkatli bir dost gelip Yûsuf Aleyhisselâma misâfir oldu».

کاشنا بودند وقت کودکی
بر وسادۀ آشنایی متکی

*K'âşnâ bûdend vakt-i kûdekî,
Ber visâdê-i aşnâyi müttekî.*

«Çocukluk zamanlarında tanışmış ve ahbablık yastığına dayanmış, yâni bir arada bulunmuş idiler».

یاد دادش جور اخوان و حسد
گفت کان زنجیر بود و ما اسد

*Yâd dâdeş cevri-ı ihvân-û-hased,
Gôft k'ân zencîr bûd-û-mâ esed.*

«Misâfir Hazret-i Yûsufe kardeşlerinin ettikleri hasedi ve zulmü hatırlattı. Yûsuf Aleyhisselâm da : O hâl bir zincirdi, biz de arslandık. Onun için boynumuza takılmıştı dedi».

عار نبود شیرا از سلسله
نیست مارا از قضای حق گله

*Âr nebved şirrâ ez silsilê,
Nîst mârâ ez kazây-i Hak gilê.*

«Zincire bağlanmaktan arslan için utanmak lâzım gelmez. O tecelli kazâ-yı İlâhî icâbı idi. Biz Hakkın kazâsından şikâyet etmeyiz».

Bu beytin birinci mısraı, Nâmık Kemâl'in (Vatan kasidesi)ndeki :

«Değildir şîr derzencîre töhmet acz-i ikdâmı»

mısraına ilhâm sermâyesi olmuştur. Kemâlin mısraı âdetâ bunun terçemesidir.

شیرا بر گردن ار زنجیر بود
بر همه زنجیر سازان میر بود

*Şirrâ ber gerden er zencîr bûd,
Ber heme zencîr sâzan mîr bûd.*

«Arslanın boynunda zincir olsa bile o, bütün zincir yapan insanların kuvvetçe emiridir».

گفت چون بودی ز زندان و زجاء
گفت همچون در محاق و کاست ماه

*Gôft çun bûdî zizindân-û-zıçâh,
Gôft hemçun der mehâk-û-kâst mâh.*

«Misâfir : Zindan ve kuyuda ne halde idin? diye sordu. Hazret-i Yûsuf : Kamerin eksilip hilâl hâline gelmesi gibi idim cevâbını verdi».

در محاق ار ماه نو گردد دو تا
نی در آخر بدر گردد دو تا

*Der mehâk er mâh nev gerded dü tâ,
Nî der âher bêdr gerded der semâ.*

«Kamer eksilip hilâl şekline girince incilir ve za'fından âdetâ iki kat olur. Fakat sonra semâ'da yine bedir olmaz mı?»

Bu beyt, Hazret-i Mevlânâ lisânındandır. Cenâb-ı Yûsufün kuyuya ve zindana atılması, kezâ köle diye kardeşleri tarafından satılması bir mücâhede idi. Onun neticesinde cism-i şerifi zayıflamıştı. Lâkin hilâl'in za'fı sonunda bedir haline gelip dolgun ay olması gibi, o da zindandan çıktı, Mısır'a vezîr ve peygamber oldu diyor. Bununla ve sonraki birkaç beyt ile sülûk esnâsındaki mücâhedenin neticesinin hayırlı olacağını bildiriyor ve diyor ki :

گرچه دردانه بهاون کوفتند
نور چشم و دل شد و بند بلند

*Gerçi durdânê behâven küftend,
Nûr-i çeşm-û-dil şüd-û-bîned bülend.*

«İnci dânesini havanda döğüp ezerler. O dövülen ve ezilen inci, sonunda gözün ve kalbin nuru olur. Göze çekilince uzakları ve yüksekleri görür».

Eski tabâbette inci göz ilâcı ve kalb ferahlatıcısı olarak kullanılırdı. Dövülüp toz haline getirildikten sonra sürme gibi göze çekilirdi ve ma'cu-na karıştırılıp yenilirdi.

گندمی را زیر خاک انداختند
پس ز خاکش خوشه ها بر ساختند
Gendümîrâ zîr-ı hâk endâhtend,
Pes zihâkeş hûşehâ ber sâhtend.

«Buğdayı toprak altına atarlar, sonra ondan başaklar bağlarlar».
Fuzûlî der ki :

Dâne toprak içre zahmet çektiği için nice dem,
Baş çeker harmanlanır, ârâyîş-i bostan olur.

3163

بار دیگر کوفتندش ز آسیا
قیمتش افزود نان شد جانفزا
Bâr-ı diğer kûftendеш z'âsyâ,
Kîymeteş efzûd nân şûd cânfezâ.

«O buğdayı tekrar değirmen taşı altında ezerler. O vakit kıymeti artar. Çünkü can artıran ekmek olur».

3164

باز نارا زیر دندان کوفتند
گشت عقل و جان و فهم هوشمند
Bâz nanrâ zîr-ı dendân kûftend,
Gêşt akl-û-cân-u-fehmâ hûşmend.

«Onu tekrar dişlerle çiğneyip ezerler. O zaman da akl, fehm ve hayât olur».

3165

باز آن جان چونکه محو عشق گشت
يعجب الزراع آمد بعد کشت
Bâz an can çünki mahv-î işk geşt,
Yû'cibüz-zür-râe âmed bâ'd-ı keşt,

«Sonra o hayât, aşkıta mahv ü müstehlek olur. Öyle olunca da ekinde rencberleri hayrete düşürecek bir bereket meydana gelir».

﴿مُوَالَّذِي ارْسَل سَوْلهٖ بِالْمَدْي وَبَدِينِ
الْحَقِّ يُظهِرُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَى بِاللّٰهِ شَهِيدًا
﴿٥٨﴾ مُحَمَّدٌ رَّسُوْلُ اللّٰهِ وَالَّذِي مَعَهُ اَشِدَّاءُ عَلٰى الْكُفَّارِ رُحَمَآءُ
بَيْنَهُمْ رَءِيفَةٌ رَّكْعًا يُصَلُّونَ فَضَلًا مِّنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا
سِيمَاهُمْ فِي وُجُوْهِهِمْ مِّنْ اَثَرِ السَّجْدِ ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْزِيْنِ وَمَنْ مَّثَلُ
فِي الْاَنْجِلِ كَنْزِ عَزْرَجٍ شَطَاۗءٌ فَارَدُوْهُ فَاَنْتَحَلَطَ فَاسْتَوٰى
عَلٰى سُوْتَةٍ يُجْبِى الزَّرْعَ

Yânî : «Cenâb-ı Hak, o ma'bûd-i mutlaktır ki, hidâyet ve Hak din olan İslâm ile peygamberi Hazret-i Muhammed Aleyhisselâmı gönderdi. O dini bütün dinlere gâlip kılmak için, o dinin ve o peygamberin hak kâniyyetine Allahın şehâdeti kâfidir. Muhammed Aleyhisselâm Allahın resûlüdür. Onunla birlikte olanlar (yânî ashâbı) kâfirlere karşı çok şiddetli, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rûkû' ve sücûd hâlinde görürsün. (yânî çok zamanlarda namaz kıldıklarını müşâhede edersin) Allahtan fazl u kerem ve rızâ isterler. Onların alâmeti yüzlerindedir, (yânî Hakkın makbûl kulları oldukları yüzlerindeki nurdan anlaşılır ki) o nûr secde eseridir. Onların Tevrat ve İncildeki meseli bir ekin gibidir ki: ince bir filiz çıkarmış, sonra o filiz kuvvetlenmiş, sonra kalınlaşmış, sapı üstünde doğrulmuş, rencberleri teaccüp ettirmiştir³⁸».

Bu misâlin mümessili Hazret-i Peygamber ile İslâm dînidir. Çünkü bidâyet-i İslâm'da Resûlullah Efendimiz yalnız başına da'vete bağlanmış ve sûretâ zayıf bulunmuştu. Yavaş yavaş din ve ehl-i din kuvvetlendi. Nihâyet görüp işitenleri hayrete düşürecek bir raddeye geldi.

Bunun gibi bir sâlik de riyâzât ve mücâhedât ile maddiyyetini zayıflatacak olursa, neticesinde gösterilen misâllerle olduğu gibi Feyz-ı İlâhîye nâil olur.

این سخن پایان ندارد باز کرد

تا که با یوسف چه کرد آن نیکمرد

*În sũhan pâyân nedâred bâz gerd,
Tâki bâ Yûsuf çı kerd an nîkmered.*

«Bu sözün sonu gelmez. Geri dön de o iyi kalbli misâfirin Hazret-i Yûsûf'e ne dediğini söyle».

«YÛSÛF'Ü SIDDÎK ALEYHİSSELÂMIN MİSÂFİRDEN HEDİYYE İSTEMESİ».

3167

بعد قصه گفتنش گفت ای فلان

هبن چه آوردی تو مارا ارمغان

*Bâ'd-ı kıssa gofteneş goft ey fulân,
Hîn çı âverdî tu mârâ armeğân.*

«Misâfire hikâyeyi anlattıktan sonra Yûsûf Aleyhisselâm dedi ki: ey fûlân! Bize hediye olarak ne getirdin?»

Hediye kelimesinin geçmesi dolayısıyla Hazret-i Mevlânâ diyor ki:

3168

بر در یاران تہی دست آمدن

هست بی گندم سوی طاحون شدن

*Ber der-î yâran tuhî-dest âmeden,
Hêst bî gendem suy-î tâhun şuden.*

«Dostların kapısına eli boş gelmek, buğdaysız değirmene gitmek gibidir».

Değirmene buğday götürmeyen un elde edemedi döneceği gibi ihvân ve yâran nezdine hediyesiz gitmek de feyzsiz avdeti intâc eder. Onun için eski dervişler, bir tekkeye gittikleri vakit velev ki pek cüz'î olsun bir hediye ile oradaki canların gönlünü ahlardı. (Berk-i sezest

tuhfe-i derviş) diye bir mısra' vardır ki «Dervişin hediyesi yeşil yapraktır» demektir. Hele Bektâşiler «Boş gelen, boş gider» diye şiddetli bir kanun koymuşlar, rakı, şarab ve mezelik getirmeyen sarhoş olmadan döner! demek istemişlerdi. Onun için bektâşi muhib ve müntesibleri tekkeye giderken et, ekmek gibi yiyecek ve şişe şişe içecek götürürlerdi. Sözlerim mübâleğalı görünmesin. Bektâşi âyini, Âyin-i cem nâmiyle toplanmak, rakı içmek, saz çalmak ve nefes okumaktan ibâretti. Bir Hadis-Şerifte: «Birbirinize hediye veriniz, yekdiğerinizi seversiniz» buyurulmuştur. Resûlullah (S.A.V.) Efendimiz hediye kabul eder ve mukabelede bulunurdu. Hele (Zâhir bin Harâm'il-Eşcâi) isminde bir bedevî vardı ki, ne vakit Medineye gelse Resûl-i Ekreme çöl hediyesi getirir, avdetinde de taraf-ı risâletten ona şehir hediyesi verilirdi. Bundan dolayı Aleyhissalât Efendimiz: «Zâhir bizim bâdiyemiz biz de onun hâzırası, yâni şehriyiz» buyurdu.

Mevlevî tekkelerinde, hususiyle Yenikapı Mevlevihânesinde bir âdet vardı. Ramazan olacağı gece bütün ihvân tekyeye gelir yatsı ve terâvîh namazlarını kıldıktan sonra hep birlikte şeyhin elini öpüp getirdikleri hediyeleri bırakırlardı. Bayramda da şeyh tarafından ihvâna birer hediye dağıtılırdı.

3169

حق تعالی خلق را گوید بخیر

ارمغان کواز برای روز نثر

*Hak Taâlâ halkrâ gôyed behaşr,
Armeğân* kô ez berây-î rûz-i neşr.*

«Cenâb-ı Hak mahşerde halka: Bu neşir günü için hani hediyeiniz, bakalım ne getirdiniz? diye soracak» ve:

3170

جئتمونا وفرادی بی نوا

هم بدان سانه خلقنا کم کذا

*Ci'tümünâ-vû-fürâdâ binevâ,
Hem bedan-san kî halaknâküm kezâ.*

«Bize yalnız başınıza ve muhtâc bir hâlde, tıpkı sizi ilk yarattığımızda olduğunuz gibi geldiniz» buyuracaktır.

Sûre-i İn'âmdaki bir Âyete işârettir ki:

وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فَرَادَى

كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ

Yâni: «Ey insanlar, tek ve kimsesiz olduğunuz hâlde bize geldiniz. Evlâd ü etbânınızdan, akribâ ve müteallikâtınızdan hiç biri sizi ta'kip etmedi. Sizi ilk yarattığımızda, yâni doğduğunuz vakit de böyle yapayalnız ve âcizdiniz. Size in'âm ü ihsân etmiş olduğumuz şeyleri de bıraktınız arkanızda³⁹». (yâni her şeyi dünyâda bıraktınız. Ancak sizi sardıkları bir kefen ile buraya geldiniz.)

3171

هین چه آوردید دست آویز را

ارمنانی روز رستاخیز را

Hin çi âverdid dest âvîzrâ,

Armeğânî rûz-i rustâhîzrâ.

«Kıyâmet günü için küçük bir hediyeye olarak ne getirdiniz?» sûâlinde bulunacaktır.

Dünyâda a'mâl-i sâlihada bulunmak, hem yol azığı tedârik etmek, hem de âhirete bir nevi hediyeye götürmektir.

وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى

Yâni: «Âhiret seferi için azık tedârik ediniz. Azıkların en hayırlısı ise takvâdır. Allahtan korkup, emri hilâfına hareket etmekten çekinmektir⁴⁰». Nazm-ı Kerimi Kur'ândaki ilâhi emirler cümlesindendir.

İşte bu takvâ azığıyla gidiş ve sâlih ameller götürüş, Cenâb-ı Hakka âcizâne bir hediyeye takdim ediş ki, mükâfatsız kalmaz. Hattâ denilmiştir ki: Cennete girmek Allahın lutf u keremiyledir, oradaki derecâta ermek ise Dünyâda işlenilen sâlih amellere göredir. A'mâl-i sâlihâsı olmayan, onun yerine büyük bir günah götüren de der ki:

(39) Sûrei En'âm : 94.

(40) Sûrei Bekara : 197.

Eli boş gidilmez gidilen yere.

Rabbim; boş gelmedim ben suç getirdim

Dağlar çekemezken o ağır yükü

İki kat sırtımla pek güç getirdim.

Yürekten gelmiş olan bu hâlis itirâf ve itizârın makbûle geçmesi, afüvv ü gafûr olan Cenâb-ı Hakkın fazl u kereminden umulur. Çünkü Zât-i Akdes-i Rabbânî (Zülcelâl) olmakla berâber (Zülikrâm) dır.

3172

یا امید باز گشتن تان نبود

وعدۀ امروز باطلتان نمود

Yâ umîd-î bâz geştentan nebûd,

Vâ'de-î îmrûz bâtıltan numûd.

«Sizde dünyâdan âhirete dönmek ve Allahın huzuruna çıkmak ümidi yok muydu? Yoksa Kur'anın Kıyâmet hakkındaki va'd ü vâidi size bâtil mı görünmüştü?»

Hazret-i Mevlânâ bu beytleri lisân-ı İlâhiden irâd ettikten sonra Kıyâmeti ve haşrı inkâr edenlere hitâben diyor ki:

3173

منکری مهمانی را از خری

پس ز مطبخ خاک و خاکستر خوری

Münkirî mihmâniyeşrâ ez harî,

Pes zı matbah hâk-u-hâkister horî.

«Allahın huzuruna çıkıp onun mihmânı olacağına eşekliğinden inanmıyorsan, onun matbahından toprak ve kül yemeye mecbur kalırsın».

3174

ور نه منکر چنین دست تهی

بر در آن دوست چون بامی تهی

Ver ne-î münkir çunîn dest-î tahî,

Ber der-î an döst çun pâ mînihî.

«Kıyâmet ve haşrın münkiri değilsen o dostun kapısına böyle eli boş olarak nasıl adım atıyorsun?»

Yâni hayr ve hasenât hediyyesi, tâât ve ibâdât takdîmesi götürmek-
sizin ona nasıl misâfir olacaksınız?

3175

اندکی صرفه بکن از خواب و خور

ارمغان بهر ملاقاتش بر

Endekî sarfê bikün ez hâb-u-havv,
Armeğân behr-î mulâkâtes bibêr.

«Uykudan ve yemekten biraz tasarruf et de onları Hakka mülâki
olduğun vakit takdim etmek üzere hediye olarak götür».

(Sûre-i Zâriyât)ta buyurulmuştur ki:

إِنَّا الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٤١﴾ أَخَذِينَ
مَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ أَنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُحْسِنِينَ

Yâni: «Dünyâda Allahtan çekinerek günahattan sakınmış olanlar, âhi-
rette ortalarından nehirler akan cennetlere gireceklerdir. Rabb-i Kerim-
lerinin kendilerine verdiklerini alacaklardır. Hakikaten onlar bundan
evvel, yâni Dünyâda iken muhsin idiler⁽⁴¹⁾».

(Muhsin) kelimesi (İhsân) dandır. İhsân ise: İyi iş yapmaktır. İn'âm
ü ihsân da iyi iş yapmak cümlesinden olduğu için sadaka, zekât, bezl ü
kerem ma'nâlarını da ifâde eder.

Kezâ onlar:

﴿٤٢﴾ كَانُوا قَبْلَ

مِنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجُرُونَ ﴿٤٢﴾ وَلَا لَأَسْتَأْذِنُكُمْ نَسْتَغْفِرُونَ ﴿٤٣﴾ وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ

لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ

Yâni: «Geceleri az uyurlar, çok ibâdet ederlerdi. Seher vakti de gü-
nahlarının mağfiret buyurulmasını Allahtan temennî ederlerdi. Onların
mallarında, sâil ve mahrum olanlar için hak vardı⁽⁴²⁾».

(41) Sûre-i Zâriyât: 15-16.

(42) Sûre-i Zâriyât: 17:19.

Yâni gelip sadaka isteyenlere de, muhtâc olduğu halde istemekten
çekinen gizli fakirlere de mallarından hisse ayırmışlardı. Bol bol sadaka
verirler ve çok lutf u keremde bulunurlardı. İşte Dünyâda yapmış olduk-
ları bu hareketler, kıyâmet gününde ve Hakka mihmân oldukları sırada
onların hediyyeleri sayılarak o hediyyelerin mülkâfâtı olmak üzere Lûtf-i
İlâhi ile girecekleri Cennette yüksek derecelere ereceklerdir.

3176

اندکی جنبش بکن همچون جنین

تا بخشدت حواس نور بین

Endekî cünbiş bikün hemçün cenîn,
Tâ bibahşendet havâss-î nûr bîn.

«Ana karnındaki çocuk gibi biraz kımıld ki, sana nur gören hisler
versinler».

Rahm-i mâderdeki cenîn, kımıldayacak devre gelince ona ba'zı his-
ler verilirmiş. Cenâb-ı Pîr, onu misâl getiriyor ve: «Sen de tâât ve ibâdât
hususunda biraz hareket et ki, sana da Nûr-i İlâhiyi müşâhede edebile-
cek ma'nevî rû'yet hissi ihsân olunsun» diyor. Eger tâât ve ibâdât hu-
susunda kımıldayacak olursan:

3177

وزجهانی چون رحم بیرون شوی

از زمین در عرصهٔ واسع شوی

V'ez cihânî çün rahm birun şevî,
Ez zemin der arse-î vâsî şevî.

«Rahm-i mâder misilli dar ve kasvetli olan şu tabiat âleminde çı-
karsın da rahme nisbetle zemin gibi gâyet geniş bir âleme dâhil olursun».

Evvelce de geçmişti ki, ma'nâ âlemi, şu sûret âlemine nisbet kabul
etmeyecek derecede geniştir. O kadar ki, ama karnı Dünyâyâ nisbetle ne
kadarsa, sûret âlemi de ma'nâ âlemine göre o kadar, hattâ daha fazla
dardır. Bu söz istiğrâbı mûcib olmasın. Ehl-i cennetin en dîn derecede
olanlarına bu Dünyâdan bilmem kaç def'a vâsî mülk ve arâzî verilece-
ğine dâir Hadisler vardır. İşte o Hadislerin meâlinden Âhiret Âleminin
genişliği tefekkür edilsin.

آنکه عرض الله واسع گفته اند
عرصة دان کاتبیا می رفته اند

Ânki ardullâhi vâsî gofte end,
Arse-i dan k'enbiyâ mî refte end.

«Arzullâhi vâsî'a denilen sahâ-yı, enbiyânın gitmiş oldukları arsa bil».

Ve ey sâlik; sen de biraz kımıldan ve tâatü ibâdât harekâtında bulun ki, o arz-ı vâsiaya sefer edebileşin.

(Sûre-i Zümer)de buyurulmuştur ki:

لَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَأَرْضُ اللَّهِ
وَاسِعَةٌ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ

Yâni: «Habibim şöyle söyle: Bu Dünyâda ihsân eden ve iyilik yapanlar için hasene vardır. (yâni kendilerine sevab verilecektir.) Allahın arâzisi de geniştir. Hakikaten sabredenlerin ecr ü mesûbâtı hisabsız bir sûrette verilecektir».

Bu ecr-i mesûbâtın (bigayr-i hisâb) olması dikkate şâyandır. Çünkü milyon, milyâr, trilyon gibi pek fazla mikdarlar da hesâba dâhildir. Allah ise hesâbın hâricinde, yâni o yüksek adedlerden fazla ecr vereceğini va'dediyor. Buna mukâbil, secde-i übüdiyyete kapamılarak ne kadar teşekkür edilse azdır.

Ba'zı müfessirine göre bu Âyet, müşriklerin ezâsından Mekke'de barınamıyan ve Hazret-i Peygamberin müsâadesiyle Habeşistana hicret eden sahâbe-i kirâm hakkında nazil olmuştur. Onlar dinlerini muhafaza emeliyle oraya gittikleri için dünyâda nâil oldukları hasene: vicdan serbestliği ve beden istirahatı ile yaşamaları olmuştur. Âhiretteki hasenerinin ise ne olacağını Allah bilir.

İşte buradaki (Arzullâhi vâsia) Allaha serbestçe ibâdet edebilecek yerlerdir. Hazret-i Mevlânâ onu (Âlem-i Ma'nâ) ile te'vil ediyor ve peygamberlerin gitmiş oldukları arsa diyor.

(43) Sûre-i Zümer : 10.

دل نکرد شک از عرصه فراح
نخل تر انجا نکردد خشک شاخ

Dil negerded feng ez arse-i ferâh,
Nahl-ı ter ancâ negerded hûşk şâh.

«Gönül, geniş sahadan sıkılmaz ve yaş ağacın dalı, budağı orada kuramaz».

Bundan sonra ma'nâ âlemine gitmek üzere herkesin neden kımıldanmadığını izah için Cenâb-ı Pir buyuruyor ki:

حاملی تو مر جواست را کنون
کند و مانده میشوی و سرنگون

Hâmili tû mer havâssetrâ kûnun,
Kûned-û-mandêmi şêvî ser nigun.

«Sen şimdi havâss-ı tabiiyyeni yüklenmiş olduğun için yorgun ve âciz kalmışsın».

Yatıp uyumaya mecbur olmuşsun.

چونکه محمولی نه حامل وقت خواب
ماندگی رفت و شدی بی رنج و تاب

Çunki mahmûlî ne hâmil vakt-ı hâb,
Mandegî reft-û-şûdî bi renc-ü-tâb.

«Uykuda ise yük altında olmadığın, yâni havassın işlemediği için yorgunluğun geçer, meşakket ve harâretin zâil olur».

چاشنی دان تو حال خواب را
پیش محولی حال اولیا

Çâşnîi dan tu hâl-i hâbrâ,
Pîş-i mahmûlî-i hâl-i evliyâ.

«Evliyâullahın hâmillik değil mahmûllük hâline uykuyu bir çeşni, bir nümûne bil».

İnsan uyanıkken beş hissini hâmindir, yâni onları bir yük gibi taşır. Gözü görür, kulağı işitir, dili söyler ve sâire... Bunların hepsi de sâhibini yorar ve ezer. Fakat uyuyunca hisler faaliyette olmadığı için kalıb dinlenir, yorgunluk kalmaz. Hazret-i Mevlânâ, şu tabîî hali misâl getirmekle evliyâullah hazarâtının ahvâline küçük bir örnek göstermek istiyor. Onlar, vücut kaydından kurtulmuş oldukları için uyanıkken de tabîî hislerin yorgunluğundan âzâde bulunurlar diyor ve ta'rife devâm ediyor :

اولیا اصحاب کهفند ای عنود
در قیام و در قلب هم رقاد

Evliyâ ashâb-ı kehfend ey anûd,
Der kiyâm-û-der tekallub hüüm rûkûd.

«Ey inadcı kimse; evliyâ hazarâtı ayakta iken de, dönüp dolaşırken de Ashâb-ı Khef gibi uykudadır».

می کشد شان بی تکلف در فعال
بخبر ذات الیمین ذات الشمال

Mikeşed şan bi tekellûf der fiâl,
Bihaber zâtelyemin zâteşşimâl.

«Cenâb-ı Hak onları tekellüfsüz ve zahmetsiz, hattâ habersiz olarak sağa, sola çevirir».

Ashâb-ı Khef: Dinlerini muhafaza için bir mağaraya sığınmış ve

orada uyuya kalmış birkaç kişidir. Allah, onları uykuda oldukları halde sağ ve sol taraflarına çevirdiğini Kur'ânında beyân ediyor. İşte evliyâ-ullah da böyledir. Onlar da Allahın tedbir ve taklîbiyle hareket ederler. Hareket kendiliklerinden olmadığı için de zahmet ve meşakkat duymazlar.

چیت آن ذات الیمین فعل حسن
چیت آن ذات الشمال اشغال تن

Çist an zâtelyemin fi'l-i hasen,
Çist an zâteşşimal engâl-i ten.

«O zâtülyemin nedir? Tâât ve ibâdâtta ef'âl-i hasenedir. O zâtül-şimâl nedir? Yemek, içmek, gezip dolaşmak gibi bedenî meşguliyyettir».

Kur'an-ı Kerimdeki :

وَقُلِّبْنَاهُمُ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِ

Yâni : «Biz onları sağ ve sol taraflarına çevirirdik⁴⁴» Âyet-i Kerîme-sini Cenâb-ı Pîr (fi'l-i hasen) ve (meşgûliyyet-i be'den) diye te'vil ediyor. Bu sûretle demek oluyor ki, enbiyâ ve evliyânın tâât ve ibâdâtta bulunması ve beşeriyyet icabı cismânî işlerle meşgul olması, Allahın irâdesi ve tasarrufiyedir. Bu hareketlerde onların hiç bir tedbiri, hattâ haberleri yoktur.

میرود این هردو کار از انبیا
بخبر زین هردو ایشان چون صدا

Mireved in herdü kâr ez enbiyâ,
Bihaber zinherdu işan çun sadâ.

«Bu iki iş, yâni cismânî ve rûhânî hareket, enbiyâda da vâki' olur. Fakat onların bu hareketlerden haberleri yoktur. Onlar sükût ve hareketlerinde aks-i sadâyâ benzerler».

کر صدايت بشنوايد خير و شر
ذات که باشدز هردو بخبر

*Ger sadâyet bişnevâned hayr-u-şer,
Zât-ı küh bâşed'ez herdû bihaber.*

«Aks-i sadâ, sana hayr ve şerre dâir ses işittirir de, dağın ikisinden de haberi yoktur».

Dağlık arâzide ses aksi işitildiği ma'lumdur. O aks; hayr da, şer de olabilir ve onu herkes işitir. Yalnız dağ, o aksın ne olduğundan haberdâr değildir. İşte enbiyâ ve evliyânın hâli de böyledir. Onların sözleri ve fiilleri, Tecellî-i İlâhî'nin aksinden ibârettir. Kur'ânda :

وَمَا يَنْظُرُونَ الْمَوْتَىٰ ۖ اِنْ مَّا اِلَّا وَجْهٌ بَعْضُ

Yâni: «Peygamber hevâ vü hevesle kendiliğinden söz söylemez. Onun sözleri kalbine ilhâm olunan vahiydir⁽⁴⁵⁾» buyurulmuştur.

Hazret-i Peygamber Aleyhisselât Efendimizin: «Ben de sizin gibi beşerim, lâkin bana vahy gelir» buyurduğu gibi enbiyâ ve evliyânın bir beşerîyeti, bir de nübüvveti, yâhud vilâyeti vardır. Beşerîyetleri i'tibârîyle eşyâyı bilirler. Nübüvvetleri, yâhud vilâyetleri i'tibârîyle ise Hakkın tecellisine mâ'kes olurlar. Allah ne yaptırırsa onu yaparlar, ne söyletirse onu söylerler.

«MİSÂFİRİN HAZRET-İ YÛSÛF'E: "HER BAKIŞINDA GÜZEL YÜZÜNÜ GÖRÜP, BENİ DE HATIRLAMAN İÇİN SANA HEDİYYE OLARAK BİR AYNA GETİRDİM" DEMESİ»

گفت یوسف هین بیاور ارمغان
او زشرم این تقاضا زد فغان

*Gôft Yûsuf hin biyâver armeğan,
Ô zişerm-î in takâzâ zed fiğan.*

Yûsûf Aleyhisselâm, misâfire: Haydi bakalım, hediiyeni getir, ver dedi. O da bu talebdan sıkıldığı için feryâd edecek hâle geldi».

(45) Sûrel Necm : 3-4.

گفت من چند ارمغان جستم ترا
ارمغانی در نظر نامد مرا

*Gôft men çend armeğan cüstem turâ,
Armeğânî der nazar nâmed merâ.*

«Misâfir dedi ki: Senin için bir çok hediiye aradım, lâkin hiç birini guzûm tutmadı».

جبہرا جانب کان چون برم
قطرہرا سوی عمان چون برم

*Habbe-îrâ cânib-î kan çun berem,
Katre-îrâ sûy-ı umman çun berem.*

«Bir habbe altını bir ma'dene, bir damla suyu bir ummâna nasıl götüreyim dedim».

زیرہرا من سوی کرمان آورم
گر بہ پیش تو دل و جان آورم

*Zîre râ men sûy-ı Kirman âverem,
Ger bepîş-î tû dil-û-can âverem.*

«Eğer sana hediiye olarak kalbimi ve rûhumu takdim etseydim Kirmân vilâyetine kimyon götürmüş gibi olacaktım».

Acemistânın Kirmân vilâyetinde çok kimyon yetiştigi için oralarda kıymeti yokmuş. Misâfir de getireceği kalb ve rûh hediiyesini kimyona, Yûsûf peygamberi ise Kirmâna benzetiyor. Onun huzurunda takdiminin pek değersiz kalacağını anlatmak istiyor ve diyor ki :

نیست تخمی کاندیرین انبار نیست

غیر حسن تو که آنرا یار نیست

*Nîst tohmî k'enderîn enbâr nîst,
Gayr-ı husn-î tu ki anrâ yâr nîst.*

«Bu anbarda, yâni senin indinde ve Mısır kıt'asında bulunmayan bir tohum, yâni bir şey yoktur, her şey bol bol mevcuddur. Ancak senin güzelliğin müstesnâdır ki, onun eşi bulunmaz».

لایق آن دیدم که من آینه

پیش تو آرم چو نور سینه

*Lâyık an دیدem ki men âyîne-î,
Piş-i tû ârem çu nur-î sine-î.*

«Nihâyet münevver bir kalb gibi, cilâli bir aynayı huzûruna getirmeyi münâsib gördüm».

تا بدینی روی خوب خود دران

ای تو چون خورشید نور آسمان

*Tâ bibînî rûy-ı hûb-î hod derân,
Ey tu çun hurşîd nûr-î âsmân.*

«Ey güneş gibi semânın nûru olan Hazret-i Yûsûf; o aynada güzel yüzünü göresin».

آینه آوردمت ای روشنی

تا چو بدینی روی خود یادم کنی

*Âynê âverdemet ey rûşenî,
Tâ çu binî rûy-ı hod yâdem kunî.*

«Ey cemâli parlak olan nûr-i musavver; yüzünü gördükçe beni hatırlayasın diye sana ayna getirdim». Misâfir bunu söyleyerek :

آینه بیرون کشید او آرز بفل

خورا آینه باشد مشتغل

*Âynê birun keşid ô ez beğel,
Hûbrâ âyîne bâşed muşteğel.*

«Koltuğunun altından bir ayna çıkardı. Ayna bir güzelin meşgul olacağı şeydir».

Buradaki misâfirden maksad: Tarık-ı Hak sâlikidir. Yûsüften murâd da cemîl-i alelîtlak olan Cenâb-ı Haktır. Hadis-i Şerifte: «Allah güzeldir, cemâli sever» buyurulmuştur. Âyine ise, Tecelliyât-ı İlâhiyyenin ma'kesi bulunan kalbdır. Allahın huzuruna saf ve mücellâ bir kalb götürmelidir ki, onun tecellisine ma'kes olabilsin. Nitekim Kur'an-ı Kerimde :

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ۚ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ

Yâni : «Kıyâmet öyle bir gündür ki, o gün, ne malın, ne evlâdın faydası olur. Ancak kalb-i selim ile Allahın huzuruna çıkabilenler 'kazanır'⁴⁶» buyurulmuştur.

*Sanma ey hâce ki senden zer ü sim isterler,
(Yevme lâ yenfe'u)de kalb-i selim isterler.*

Misâfirin, Hazret-i Yûsüfe, hüsnünü gösterecek bir ayna getirmesi dolayısıyla Hazret-i Mevlânâ her şey için bir ayna bulunduğunun beyânına şüru' edip buyuruyor ki :

آینه هستی چه باشد نیستی

نیستی بر گر تو ابله نیستی

*Âynê-î hestî çibâşed nîstî,
Nîstî ber, ger tu ebleh nîstî.*

«Varlık aynası nedir? Yokluktur. Eğer abdal değilsen sen de obir tarafa yokluk götür».

Ma'lumdur ki, her şey zıddı ile münkeşif olur. Gündüzün ve nûrun belli olması, gecenin ve karanlığın görünmesi ve belli olmasıyledir. Gecce ve karanlık, gündüzün ve nûrun görünmesine ayna demektir. O hâlde ey sâlik; sen de o vâcib'ül-vücûdun dergâhına yokluk götür ki, senin yokluğun onun varlığına ayna olsun.

3198

هستی اندر نیستی بتوان نمود
مالداران بر فقیر آرند جود

*Hesti ender nisti bûtvân numûd,
Mâldâran ber fakir ârênd cûd.*

«Varlık ancak yoklukta görünür. Nitekim zenginler fukarâya cûd u sehâda bulunurlar».

Zengin olanlar, fakirlere in'âm ü ihsân ederler. Bununla kendilerinin zengin bulunduklarını göstermiş olurlar. Demek ki, zenginlerin varlığı, fukarânın yoksulluğu ile görünüyor.

3199

آینه صافی نان خود گرسنهست
سوخته هم آینه آتشزنهست

*Ayne-i sâfiy-i nan hod gursinest,
Sohte hem âyne-i âteşzenest.*

«Ekmeğin parlak aynası aç olandır. Çakmağın aynası da kavdır».

Ekmekteki doyuruculuk hassası, aç kimselerin onu yiyip doymasıyle, çakmaktaki ateşin mevcûdiyyeti de kavı yakmasıyle belli olur. O halde aç, ekmeğin, kav çakmağın aynasıdır.

3200

نیستی و نقص هر جایی که خاست
آینه خوبی جمله پیشه‌هاست

*Nîstî-vû-nâks hercâyîki hast,
Ayne-i hûbiyi cümle pîşehâst.*

«Yokluk ve noksanlık nerede zuhûr ederse bütün san'atlerdeki güzelliğin aynası olur».

Hazret-i Mevlânâ, bu beytin ma'nâsını şu misâllerle izâh ediyor :

3201

چونکه جامه‌جست و دوزیده بود
مظهر فرهنگ درزی کی شود

*Çunki câme cust-u-dôzîde buved,
Mazhar-i ferheng-i derzî key şevêd.*

«Elbise biçimli ve dikilmiş olursa, terzideki ustalığın nasıl mazharı olur».

Gayet mâhir bir terzi farzedelim ki, dükkânında oturup duruyor. Onu orada öyle görmekle san'atkârlığını anlayabilir miyiz? Hayır. Ya, elbisemiz olmadığı için yeni bir kostüm yaptırmalı, yâhud paltomuzu tâmir-etirmeliyiz ki, terzinin mahâreti olup olmadığını anlayalım. Demek ki, yokluk ve eksiklik, san'atin zuhûrüne sebep ve san'atkârın mahâretine ayna oluyormuş.

3202

ناتراشیده همی باید جذوع
تا دروگر اصل سازد یا فروغ

*Nâterâşîdê hemî bâyed cuzû',
Tâ durger âsl sâzed yê furû'.*

«Kalın ağaç dalları yontulmamış ve işlenmemiş olmalı ki, usta bir dülger, onları tesviye ederek ya temel direği, yâhud duvar hatılı veyâ-hud tavan kirişi yapsın».

3203

خواجۀ اشکسته‌بند آنجا رود
که در آنجا پای اشکسته بود

*Hâce-i işkeste-bend ancâ reved,
Ki der ancâ pâyi işkeste buved.*

«Kırık saran, yâni çıkıkçı, ayağı kırılmış bir adamın bulunduğu yere gider».

کی شود چون نیست رنجور و نزار
آن جمال صنعت طب آشکار

*Key şeved çun nîst rencûr-û-nizâr,
An cemâl-i san'at-i tıbb âşikâr.*

«Hasta ve zayıf olmazsa hekimlik san'atinin güzelliği nasıl meydana çıkar?»

3205

خواری و دونی مسها بر ملا
گر نباشد کی نماید کیمیا

*Hâri-yû-dûni-i mishâ ber melâ,
Ger nebâşed key numâyed kîmyâ.*

«Bakırın herkes indindeki hakirliği ve ucuzluğu olmasaydı kimyâ nasıl görünebilirdi?»

Buradaki kimyâ eskilerin altın yapmak için uğraşmalarıdır. Gûyâ o uğraşmalar neticesinde elde edilen ve (iksir) denilen bir maddeden cüz'î bir mikdârı, meselâ bakır bir tepsiye sürülecek olursa, o tepsi altın oluverirmiş. Mevlânânın bu misâli göstermesi o zamânın anlayışına göredir.

3206

نقصا آینه وصف کمال
وان حقارت آینه عز و جلال

*Nakshâ âyîne-i vasf-i kemâl,
Van hakâret ayne-i izz-û-celâl.*

«Eksiklikler kemâl vasfının, muhakkarlık da izzet ve azametinin aynalarıdır».

3207

زانکه صدرا ضد کند پیدا یقین
زانکه باسیرکه بدیدست انگین

*Z'ânki zıdrâ zıd kuned peydâ yakîn,
Z'ânki bâsirkê bedidest engebîn.*

«Çünkü zıddı gösteren zıddıdır. Nitekim balın tatlılığı, sirkenin ekşiliği ile belli olur».

3208

هرکه نقص خویشرا دید و شناخت
اندر استکمال خود ده اسبه تاخت

*Herki naks-i hîşrâ دید-u-şinaht,
Ender istikmâl-ı hod deh esbe tâht.*

«Her kim kendi noksânını görür ve tanırsa nefsinin kemâle erdirmek için âdetâ on atla ve fevkal'âde bir sür'atle koşar».

(De esbe) ta'biri : Çok sür'atli gitmekten kinâyedir. Gûyâ süvârının bindiği at, sür'atinden çatlayacak olursa diğerlerine binip koşturmak üzere yedeğinde dokuz dâne at olan demektir. Yedeğinde tek at bulunan süvâriye (dü esbe) derler.

3209

زان نمی برد بسوی ذوالجلال
کو گمانی می برد خودرا کمال

*Z'ân nemîperred be sûy-i zul-celâl,
K'ô gumânî mî bered hodrâ kemâl.*

«Kendisinde kemâl vehmeden kimse, nefsinde noksan görmeyişinden ve onu ikmâle çalışmayışından dolayı zülcelâl vel'ifdâl olan Allah tarafına uçamaz».

Kusûrunu gören kimsenin onu tamamlamaya çalışacağını, kendinde kemâl vehmeyeyenin ise Allaha vâsıl olamayacağını beyân ettikten sonra Cenâb-ı Pir; ucb, yâni kendini beğenmenin kötülüğünü anlatmak için diyor ki :

3210

علتی بدتر ز پندار کمال
نیست اندر جان توای ذو دلال
*İlletî bedter zı pindâr-î kemâl,
Nist ender cân-ı tu ey zü delâl.*

«Ey nazlı ve azametli kimse, yâni ey kendini kâmil sanan ve o vehmettiği kemâle aldanan; senin rûhunda kendini kemâl sâhibi zannetmekten daha kötü bir illet yoktur».

3211

از دل و از دیده‌ات بس خون رود
ناز تو این معجی بیرون رود
*Ez dıl-û-ez dîdeet bes hun reved,
Tâ zı tô in mû'cebî birun reved.*

«Senden bu kendini beğenmek illeti zâil oluncaya kadar gözlünden ve gönlünden çok kan gitmelidir».

Yâni yüreğinden kan gidercesine mücâhede etmeli ve gözlerinden kanlı yaşlar dökmelisin ki, o illetten kurtulabilesin.

3212

علت ابلیس انا خیر بدست
وین مرض در نفس هر مخلوق هست
*İllet-î İblis enê hayrun budest,
Vin maraz der nefs-ı her mahlûk hêst.*

«Şeytanın illeti (Ene hayrun) yâni (Ben daha hayırlıyım) demesi idi. Bu hastalık her mahlûkun nefsinde vardır».

Meleklerle berâber şeytan da Hazret-i Âdeme secde etmeye me'mur olmuştu. Melekler secde ettiler. Şeytan :

خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ

Yâni: «Ben ondan daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu topraktan halkettin⁴⁷» diyerek secde etmedi. Nefsinde kemâl görmesi dolayısıyla (Ene hayrun) demesi, Rahmet-i İlâhiyyeden me'yûs ve Dergâh-ı Rabbâniden matrud olmasına sebep teşkil etti. Bu kendini beğenme illeti Şeytana da münhasır değildir. Her mahlûkun nefsinde az çok vardır. Husûsiyle kadınlarda pek fazladır. Ben yaşıyım; yâhud çirkinim i'tirâfında bulunmuş bir kadın ne görülmüş, ne de işitilmiştir. Hele ba'zılarının boyacı küpüne düşmüş çakal gibi renk renk boyanmaları, çirkinliklerini artırmakta, onlar ise bunu süs sanmakta ve güzelleştirm diye aldanmaktadır.

Düzgünle gerilmez buruşuk bir yüz,
Boyayla incelmez kalın bir dudak.
İnsâf aynasına bir kerre bak da,
Kendini maskara etmeyi bırak.

Tabîb-i İlâhi, bir mürşid-i kâmil lâzımdır ki, o illeti tedâvi etsin ve nüks etmeyecek bir hâle getirsin.

3213

گرچه خود را بس شکسته بیند او
آب صافی دان و سرگین زیر جو
*Gerçi hodrâ bes şikeste bîned ô,
Âb-ı sâfî dânu-sergin zîr-ı cö.*

«Kemâl sâhibi olduğunu vehmeden kimse sûretâ kendini âciz görür. Fakat onun bu hâli, dibinde pislik bulunan bir dere suyunun berrâk görünmesine benzer».

Eski talebemden biri vardır ki, oldukça ma'lûmâtlı ve mağrurdur. Bu tabiatı bırakmasını kendisine çok defa söylemiş olduğum bu genç, birgün bana bir mektub göndermiş, gururlanmamaya çalıştığını söylediğinden sonra bulunduğu yerin irfan mühitinde epeyce bir mevki' yaptığını da yazmıştı.

چون بشوراند ترا در امتحان
آب سرگین رنگ گردد در زمان

*Çun bişôrâned turâ der imtihan,
Âb sergin-rêng gerded der zemân.*

«Ey böyle olan kimse; eğer biri imtihan kastıyla seni kızdırır ve bulandırırsa, suyun bulanıklığı ve pisliği derhal meydana çıkar».

Yâni kemâline mağrur olan bir kimse; suretâ mahviyyet göstermeğe çalışır, aczinden, noksanından bahseder durur. Lâkin bu mahviyyet, ciddi değil, gösteriş içindir. Hele biri onu bir parça eşelesin ve bulandırсын, derhal içindeki bulanıklık, yâni kemal vehmi meydana çıkar ve kâmillik da'vasına kalkar.

در تک جو هست سرگین ای فتی
گرچه جو صافی نماید مرا

*Der tek-i cö hêst sergin ey fetâ,
Gerçi cö sâfi numâyed mer turâ.*

«Ey yiğit; sana berrak görünse de çayın dibinde gübre vardır».

Yâni, ey böyle suretâ mahviyyet gösterenleri görüp de onları saf bir dere zanneden kimse; sakın aldanma! O saf sandığın ırmağın dibi pislikle doludur. O pisliği defedip atmak herkesin elinden gelmez.

هست پیر راهدان پر فطن
باغهای نفس گل را جوی کن

*Hêst pîr-i râhdân-i pur fitan,
Bâghây-i nefsi gîlrâ cûy-ken.*

«Yol bilen, zekâ ve fetânet sâhibi olan pîr-i kâmil vardır ki, çamurlu nefis bağlarına arklar açar ve su akıtıp oralardaki mezbeleyi temizler».

Ucb ve gurura düşmüş, vehm-i kemâle tutulmuş kimselerin nefslerini Hazret-i Mevlânâ, çamur ve mezbele ile dolmuş bağ hendeklerine,

mürşid-i kâmilî de bol su salıverip o hendekteki çamurları ve mezbeleyi temizleyen zât'e benzetiyor ve: Sen de öyle bir mürşide utışab eyle ki, onun himmeti feyzânıyla nefandeki benlik çamuru da ucb ve gurur süprütüsü temizlensin diyor.

کی واند جوی خود را پاک کرد
نافع از علم خدا شد علم مرد

*Key tuvâned cöy-i hodrá pâk kerd,
Nâfi' ez ilm-i Hodâ şud ilm-i merd.*

«Bir kimse kendi deresini nasıl temizleyebilir? Ancak ilm-i ilâhiden müstefiz olan bir mürşidin ilmi ona menfaat verir».

Meselâ bir adamın bağı ve etrafında arkı bulunur. O ark; toz, toprak ve moloz ile dolar, sonra yağmur ve sel sularıyla çamur ve bataklık hâlini alır. O bataklık, sivrisinek kaynağı olduğu gibi, sel sularını almayacağı için bağa da zararı dokunur. O bataklığın temizlenmesi için, temizlemesini bilen bir kimse lâzımdır ki, bataklık tathir edilsin. İçinden billur gibi su akan bir dere hâline getirilsin.

İşte ucb ve gurur ile dolu bir kalb, böyle bataklık halini alır. Onun suyunu berrak bir dere yapacak olan da mürşid-i kâmidir.

Ba'zı kimseler vardır ki, kitab okumakla nefsinin ıslâh edeceğine, kalbindeki ucb ve gururu gidereceğine inanmıştır. Böyle bir hareket kendi kendine tıb kitapları okuyup da hasta tedâvisine kalkışmak gibidir. Doktorlar bile hastalandıkları vakit kendilerini başka bir doktora tedavi ettirirler. Çünkü bir adam kendi derdini hakkiyle teşhis edemez.

Hazret-i Mevlânâ bir misâl getiriyor ve diyor ki:

کی تراشد تیغ دستۀ خوش را
رو بجراحی سپار این ریش را

*Key terâşed tiğ destê-i hişrâ,
Rev be cerrâhi sîpar in rişrâ.*

«Bıçak kendi sapını nasıl yontar? Sen git de bu yarayı bir cerraha göster».

«Bıçak sapını yontamaz» diye bir darb-ı mesel vardır. Evet. Kılıç, bıçak gibi kesici âletler başka şeyleri kestikleri halde saplarını yontamazlar. Bunun gibi hasta ve yaralı adam da kendini iyi edemez. Öyle bir adamın doktora, bir operatöre mürâceatı lâzım gelir. Ahlâk hastası ve mâ'nen yaralı olanların da tasfiye-i ahlâk hekimi bulunan bir mürşide ilticâsı gerektir.

3219

بر سر هر ریش جمع آمد مگس

تا نبیند قبح ریش خویش کس

Ber ser-i her rîş cem' âmed meges,

Tâ nebîned kubh-ı rîş-i hîş kes.

«Kimse yarasının çirkinliğini görmesin diye her yaranın üstüne sinek toplanır».

Bundan maksad ne? diyecek olursan :

3220

آن مگس اندیشه‌ها وان مال تو

ریش تو آن ظلمت احوال تو

An meges endîşehâ v'an mâl-ı tû,

Rîş-ı tu ân' zulmet-i ahval-ı tû.

«O sinek, senin yanlış düşüncelerinin kalben bağlandığın maldır. Yara ise senin karanlık ahvâlidir».

3221

ور نه‌د مرهم بر آن ریش تو پیر

آن زمان ساکن شود درد و نفیر

Ver nihed merhem ber an rîş-i tu pîr,

An zeman sâkın şevêd derd-û-nefir.

«Eğer tabîb-i mâ'nevî olan pîr-i kâmil, sendeki yaranın üstüne merhem koyacak olursa o vakit derdin sâkin olur ve feryâdın diner».

3222

تا که ندارد که محبت یافتست

برو مرهم بر آنجا یافتست

Tâ ki pindâred ki sıhhat yâftest,

Pertev-i merhem ber ancâ tâftest.

«Yaralı ve derdli olan kendiliğinden sıhhat bulduğunu zanneder. Halbuki pirin koymuş olduğu merhemın eseri orada parlar durur».

Yâni pîr-i kâmilin nazarı ve terbiyesi müsbet te'sir göstermiştir.

3223

هین ز مرهم سرمکش ای پشت ریش

وان ز پرتودان مدار از اصل خویش

Hin zı merhem sermekş ey pûşt-rîş,

Vân zıpertevdan, medan ez asl-ı hîş.

«Ey sırtı yaralı; sakın o merhemi bırakma. O sıhhati de kendiliğinden değil, merhemın te'sirinden bil».

«VAHY NÛRUNUN KENDİSİNE AKSETMESİ DOLAYISIYLA VAHY KÂTİBİNİN BİR ÂYETİ PEYGAMBER ALEYHİSSELÂTÜ VESSELÂMDAN EVVEL OKUMASI VE: "BEN DE MAHALL-İ VAHYİM!" DİYEREK MÛRTED OLMASI»

Bu vahy kâtibi: Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh idi. İnsanın yaradılışı hakkında olan :

وَلَقَدْ خَلَقْنَا

الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ۖ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ

مَكِينٍ ۖ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ

مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَّوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ

أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ ۖ فَتَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ

Yâni: «Biz, hakikaten insan cinsini çamurdan bir sülâleden, (yâni çamurdan mahlûk olan Âdem Aleyhisselâmin zürriyetinden) yarattık; sonra onu mekânâetli bir karargâhta bir nutfе, bir meni yaptık, sonra o nutfeyi pıhtılaşmış kan hâline getirdik, sonra o pıhtılaşmış kanı et parçası hâline getirdik; sonra o et parçasına kemikler yarattık, sonra o kemiklere et kapladık, sonra ona bambaşka bir hilkat (yâni ruh) verdik⁴⁸».

Aleyhisselât Efendimiz bu Âyeti okuyor, Abdullah bin Sa'd da yazıyordu. Buraya gelince kâtip hayretinden: «Yaradanların en güzeli olan Allah, ne mübârek bir zât-i ecell ü a'lâdır.» deyiverdi. Sallallâhü Aleyhi Veseilem Hazretleri de: (Yaz öyle nâzil oldu) buyurdu. Bunun üzerine İbn-i Sa'd: «Eğer Muhammed, kendisine vahy gelen bir peygamberse ben de peygamberim. Bana da vahy geldi!» diyerek mürted oldu ve Mekke'ye kaçtı.

Mekke fethi esnâsında bir kaç kişiden maadâsına aman verilmişti. Abdullah bin Sa'd da amandan hâriç kalanlar arasında idi. Fakat o, süt kardeşi bulunan Hazret-i Osmana dehâlet etti. Osmanın şefâati ve şefâatteki isrârı üzerine afvedildi. Yeniden müslüman oldu. Hazret-i Ömer zamanında vukua gelen Mısır fethinde Amr bin-il-Âs'ın maiyyetinde bulundu. Hazret-i Osman halife olunca onu Mısır vâlisi yaptı. O da Afrika'ya doğru ilerledi. (Harbül'abâdile) denilen (Sübeytile) muhârebesinde başkumandan bulunuyordu. (Abdullah bin-il-Zübeyr) ve sâir zevâtın yardımıyla o harbi kazandı. Sonra Mısırda bir adamı döverecek öldürdü. Bundan dolayı Mısırlılar Medine'ye bir hey'et gönderdiler. Kûfe ve Basradan da böyle şikâyetçi bir hey'et gelmişti. Hazret-i Alinin tavassutuyla İbn-i Sa'd Mısır vâlliliğinden azledildi. Yerine (Muhammed bin Ebi Bekr) ta'yin olunup Mısır hey'etiyle birlikte me'mûriyyetine giderken yolda halifenin kölesini yakaladılar, üstünde İbn-i Sa'da hitaben yazılmış bir mektup buldular. Mektupta eski vâliye yerinde oturması ve şikâyetçilerle, İbn-i Ebi Bekrin katlolanması tavsiye ediliyordu. Bunun üzerine geri döndüler. Kûfe ve Basra şikâyetçilerini de celbettiler. Hazret-i Osman; kölenin ve mektuptaki mührün kendisine âid olduğunu, fakat böyle bir mektup yazılmasına emir vermediği gibi yazıldığından da haberdâr olmadığını söyledi. Bu fitneyi çıkaranın halife kâtibi Mervan bin-il-Hakem olduğu anlaşıldı. Cezâsını vermek üzere onu halifeden istediler, teslim etmediği için de Hazret-i Osmanı şehid ettiler. İbn-i Sa'd, Muâviyenin devr-i saltanatında öldü.

Okunan Âyet-i Kerimeye taalluku olan bir fıkrayı da nakledeyim: Bir aralık din lehinde söz söylemek âdetâ haram sayılıyor, aleyhinde bezeyân etmek ise mübah görülüyor, ba'zı huluskâr muallimler de bil-

(48) Süresi Mü'minin : 12 : 14.

mem kime yaranmak için din hakkında bilir bilmez dil uzatıyor ve talebenin zihnini çeliyorlardı. Bunlardan biri bir gün bana :

— Âyetle Hadis arasında bir tenâkuz buldum! dedi.

— Ne gibi? diye sordum. Aramızda şöyle bir muhâvereye geçti :

— Kur'ân, Âdemin topraktan yaratıldığını haber veriyor. Peygamber ise kızını Aliye nikâh ettiği sırada, insanı sudan yaradan Allaha hamdolsun demiş.

— Ey?

— Bu bir tenâkuz değil mi? Allah topraktan diyor, Peygamber sudan diyor. Birinin dediğini öbürü nakzediyor!

— Mirim; tenâkuz var amma Âyetle Hadiste değil, senin anlayışında.

— Neden?

— Allahın topraktan yaratıldığını haber verdiği kim? Âdem değil mi?

— Evet.

— Peygamberin sudan, yâni mâ-i meniden halk edildiğini söylediği kim? Âdemin evlâdı ve ahfâdı değil mi?

— Hâ!

— Yâ tekrar edeyim: Tenâkuz Âyetle Hadiste değil, senin anlayışında, daha doğrusu anlamayışında!

Bu kadarcık bir şeye akli ermeyen münekkîd bey, sükûta mecbur olmuştu.

Bahsimize gelelim.

3224

پیش از عثمان یکی نسخ بود

کو نسخ وحی جدی می نمود

Pîş êz Osman yekî nessâh bûd,
K'ô bēnesh-i vahy ciddî minumûd.

«Hazret-i Osmandan evvel bir yazıcı vardı ki, vahyolunan Âyetleri yazmaya ciddiyetle çalışırdı».

Devr-i Seâdetde kâtiplik hizmetinde müteaddid zevât bulunmuş, bunların sayısı kırk altıya kadar çıkarılmıştır. (İbn-i Abdi Rabbihî)'nin (İkdülferid) isimli kitabındaki beyânına göre (Hazret-i Ali) ile (Hazret-i Osman) vahy kâtibi idiler. Bunlar bulunmadığı vakit (Übeyy bin Ka'b) ile (Zeyd bin Sâbit) yazarlardı. Onlar da bulunmazsa başkaları kitâbet ederlerdi.

(Hâlid bin Said bin Ebil'as) ile (Muâviye bin Ebi Süfyân) Resûlul-Tâhın bazı işlerini yazarlardı. (Mugîre bin Şu'be) ile (Husayn bin Nû-meyr) halk arasında yazıcılık ederlerdi. Hâlid bin Said ile Muâviye bu-lunmazlarsa onların vazifelerini de görürlerdi. (Zeyd bin Erkam) ile (A!a' bin Ukbe) ehâlinin umûr u husûsunu tahrir ederlerdi. (Huzeyfe bin-il-Yemân) mahsûlât-ı arziyyenin kaydına me'mur idi. (Zeyd bin Sâ-bit) ba'zan hükümdârlara ve emirlere gönderilecek mektupları da ya-zardı. (Muaykib bin Ebî Fâtîme) Resûlullahın mühürdârı olduğu gibi muhârebelerde ele geçen ganimetlerin kâtibi, (Abdullah bin Erkam) bü-tün kâtiblerin nâibi idi ki, hangisi bulunmazsa onun vazifesini görürdü. Bir de (Husayn bin Zübeyr) vardı ki, (Hudeybiye müsâlehasını) yazmak için taraf-ı Peygamberiden buna emir verildiği hâlde Kureyş murahhası (Süheyl bin Amr) ın kabul etmemesi üzerine müsâlehanâme Hażret-i Alinin kalemiyle yazılmıştı.

Abdullah bin Sa'd da evvelce vahy kâtipliği hizmetinde bulunmuş, fakat o mukaddes vazîfenin kıymetini bilememişti.

3225

پرتو آن وحی بروی تافتی
او درون خویش حکمت یافتی

*Pertev-i an vahy bervey tâfti,
Ô derûn-î hîş hikmet yâfti.*

«Peygambere gelen vahyin nûru ona aksederdi de kalbinde hikmet ve ma'rifet bulurdu».

3226

عین آن حکمت بفرمودی رسول
زین قدر گمراه شد آن بالفصول

*Ayn-ı an hikmet bıfermûdi Resûl,
Zin kadr gumrah şûd ân bul-Fuzûl.*

«Hazret-i Peygamber de aynen o hikmeti ifâde buyururdu. O herze-vekil, bundan o kadar sapıttı ki:»

3227

کاتبه میگوید رسول مستنیر
مرمرا هست آن حقیقت در ضمیر

*K'ânçı mîgôyed resul-î mustenîr,
Mer merâ hest an hakikat der zamîr.*

«Münevver Peygamber ne söylüyorsa o hakikat benim de kalbime doğuyor, demeye başladı».

3228

پرتو اندیشه‌اش زد بر رسول
قهر حق آورد بر جانش زول

*Pertev-î endîşeeş zed ber Resûl,
Kahr-ı Hakk âvêrd ber câneş nuzûl.*

«Onun bu düşüncesi Resûl Aleyhisselâma münkeşif oldu. Yâni zamî-rindeki hıyâneti anladı. Allahın kahrı da o kâzib kâtibin canına indi» ve :

3229

هم ز نساخی برآمد هم ز دین
شد عدو مصطفی و دین بکین

*Hem zı nessâhî ber âmed, hem zıdîn,
Şud adüvv-î Mustafâ-vû-din bekîn.*

«Hem kâtiplikten, hem müslümanlıktan çıktı. Hazret-i Mustafa Aleyhi Ekmelüttehâyânın ve Din-i İslâmın kindar düşmanı oldu».

3230

مصطفی فرمود کای کبر عنود
چون سیه گشتی اگر نور از تو بود

*Mustafâ fermûd k'ey gebr-î anûd,
Çun siyeh geştî eger nur ez tu bûd.*

«Mustafa Aleyhisselâtü Vesselâm buyurdu ki: Ey inadçı kâfir; eğer o nur senden idiyse nasıl oldu da böyle kapkara bir gâvur oldun?»

گر تو بنوع الهی بودی
اینچنین آب سیه نکشوده

*Ger tu yenbû-î ilâhî bûde-î,
Înçunin âb-î siyeh negşûde-î.*

«Eğer sen İlâhî bir menba' olsaydın böyle simsiyah bir küfür suyu fışkırmazdın».

تا که ناموش به پیش این و آن
نشکند سربست این اورا دهان

*Tâ ki nâmûşeş bepîş-î in-u-an,
Neşkened berbêst in ôrâ dehân.*

«Şuna buna karşı nâmus ve haysiyyeti kırılmasın diye bu husus onun ağzını tıkadı».

اندرون می سوختش هم زین سبب
توبه کردن می نیارست این عجب

*Enderun mîsôhtêş hem zin sebeb,
Tevbe kerdin mîneyârest in aceb.*

«Bu sebebden içerisi yanıyordu. Lâkin şaşılacak şey ki, tevbe etmeye de muktedir olamıyordu».

آه میکرد و نبودش آه سود
چون در آمد تیغ و سررا در ربود
*Âh mîkerd-û-nebûdeş âh sûd,
Çun der âmed tîğ-u-serrâ der rubûd.*

«O mürted âh ediyordu. Fakat kılıç gelip kelleyi uçurunda âh etmenin faydası yoktur».

Yânî vahy kâtibi iken bir hezeyân etmişti. Evvelce Sâye-i Muhammedide idrâk etmekte olduğu hikmetleri kalbinde duyamayınca o hikmetlerin kendinde değil, vahyin in'ikâsından olduğunu anladı. Anladı amma bir kerre inkâr etmiş olduğu için hakikati itiraf etmeye utandı. İçinden nedâmet duyduğu hâlde kibrinden lisânen tevbe ve istigfara yanaşmadı. O sahte namus ve haysiyyet kuruntusu, daha doğrusu kibr ve azameti onun kafasına keskin bir kılıç gibi indi ve dinini, imanını uçurdu.

Sahte namus kuruntusu öyle bir şeydir ki :

کرده حق ناموسرا صد من حدید
ای بسا بسته بند نابدید

*Kerde Hak nâmûsrâ sad men hadîd,
Ey besâ beste bebend-î nâbedîd.*

«Allah, nâmusu, yânî kibr ve azameti yüz batman ağırlığında bir bend, bir bukağı, bir boyunduruk yapmıştır. Çok kimse vardır ki, bu görünmeyen kayda bağlıdır».

کبر و کفر آنسان بیست آن راهرا
که نیارد کرد ظاهر آهرا

*Kibr-u-kufr-ansan bîbest an râhrâ,
Ki neyâred kêrd zâhir âhrâ.*

«Mürted kâtibin kibr ile küfrü, onun yolunu öyle bağladı ki, kalben çektiği âhı bile izhâr edemiyordu».

گفت اغلالاً فهم به مقمحون
نیست آن اغلال بر ما از برون

*Gôft aġlâlen fehum bihi mukmehûn,
Nîst an aġlâl ber mâ ez birûn.*

«Cenâb-ı Hak :

إِنَّا جَعَلْنَا فِيْ أَعْنَاقِهِمْ

أَغْلَالًا لِّئَلَّا يَقْوَىٰ إِلَىٰ أَذًى فَأِنَّهُمْ مَفْشُحُونَ

buyurmuştur ki: o boyunduruklar hâricden değildir».

Sûre-i (Yâsin) deki bir Âyete işâret ediliyor :

Yâni: «Biz, ó münkir ve kâfirlerin boyunlarında halkalar, boyunduruklar kıldık ki, o boyunduruklar çenelere kadar dayanır. O münkir ve kâfirler başları havada olarak haşrolunacaklardır».

Eski zamanlarda esirlerin boyunlarına demirden, yâhud ağaçtan halka takarlardı. Arabcada (gul), fâriside (lâle) denilen o boyundurukların bir esire takılmak üzere tek olanları bulunduğu gibi, müteaddid esirlere takılmak üzere âdetâ merdiven şeklinde olanları da vardı. Boyundurukların demiri, yâhud ağacı kalın ve yüksek olduğu için esirin çenesine dayanır, başını havaya doğru kaldırmaya mecbur ederdi.

İşte Kıyâmette boyunlarına lâle geçirilecek olanlar da bu vaziyeti alacaklardır. Onun için abdest esnâsında boyuna meshedilirken: «Yâ Rabbi boynumu ateşten âzâd et, zincirlerden ve boyunduruklardan muhâfaza buyur» diye duâ edilir.

(Mukmahûn) kelimesi (ikmâh) masdarındandır. Kâmus tercemesinde bu lâfız: «Başı yukarıya kaldırıp, gözü aşağıya doğru dikmek ma'nâsındır ve gerden-i bend icre olan esire, bağın muzâyakasından başını indirmeyip dâimâ yukarı tutturmak ma'nâsındır.» diye izah edildikten sonra Hazret-i Ali Kerremallâhü vecheye hitâben şerefvârid olan: «Ali; sen ve seni sevenler, Allahın huzuruna râzî ve marzî olduğunuz hâlde geleceksiniz. Senin düşmanların ise, Hak'kın gazabına uğramış ve kafaları boyunduruğun tazyikından yukarı dikilmiş olduğu halde geleceklerdir.» buyurulmuş ve Ali düşmanlarının boyunduruk içinde nasıl duracaklarını göstermek için Aleyhisselât Efendimiz mübârek boyunlarını tutmuşlardı.

Tefsir-i Hüseyinî'de bu Âyetin nüzûlüne sebep olarak deniliyor ki: «Ebû Cehl habisi: Muhammedi namaz kılariken görürsem kafasını kırarım! diye yemin etmişti. Birgün Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri Ka'be hariminde namaz kılıyordu. Ebû Cehl görünce bir taş yakaladı ve atmak için kolunu kaldırdı. Fakat kolu tutuldu, âdetâ boynuna yapıştı, kaldı. Ne kadar zorladıysa kaldıramadı. Nihâyet uğuştura uğuştura ko-

lunu boynundan ayırabildiler. O münâsebetle bu Âyet nâzil oldu ve kâfirlerin âhiretteki halleri beyân buyuruldu».

Hazret-i Mevlânâ da buyuruyor ki: Kibr ü azamet yüzlerce batman ağırlığında demir bir halkadır ki, boyuna geçmiştir. Hem o halka hâricden değil, kendimizdendir ki, kibr ü azametimizin boynumuza geçmiş timsâlidir.

3238

خلفهم سداً فاغشيناهم

می بیند بندرا پیش و پس او

Halfehum sedden feağşeynâhumû,

Mi nebîned bendrâ piş-û-pes ô.

«Onların önlerine ve arklarına sed yaptık ki, o önde ve arkada olan bendi görmezler».

Bu beyt de Sûre-i (Yâsin) deki bir Âyete telmihtir :

وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ

أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ

لَا يُبْصِرُونَ

Yâni: «Kâfirlerin önlerine bir sed yaptık, arkalarına da bir sed yaptık. Onların gözlerini örttük, onlar seddi göremezler».

Bu Âyet de biraz evvel söylenilen hâdisenin mâbâ'di bulunan bir vâkı'a dolayısıyla nâzil olmuştur: Ebû Cehl'in kolu tutulup da taşı atamayınca kabilesi efrâdından biri: «Ben gider, bu taşla Muhammedi öldürürüm!» diye kalktı. Lâkin yaklaşınca Zât-i Risâleti göremez oldu. Allahın hıfz u himâyesi Resûlullah ile o habîs arasında bir sed teşkil eylemişti.

3239

رنگ صحرا دارد آن سدی که خاست

او نمی داند که آن سد قضاست

Reng-ı sahrâ dâred an seddiki hast,

O nemîdâned ki an sedd-î kazast.

«Bir ovada bulunan bir sed, bir mânia uzaktan oranın renginde görünür. Onun gibi insanın vücûdu sahrâsında bulunan bir sed de vücud-

dakî şeyler renginde müşâhede olunur. Sâhibi, onun kazâ seddi olduğunu farketmez».

Cenâb-ı Pir, bu kaza seddini izâh için buyuruyor ki :

3240

شاهد تو سد روی شاهدست
مرشد تو سد گفت مرشدست

*Şâhid-i tû sedd-ı rûy-i şahidest,
Murşid-i tû sedd-ı goft-i murşidest.*

«Ey kaza seddine uğrayan; senin sevgilin, mahbûb-i hakikî olan Allah'ın cemâlini görmeye, mürşid sandığın mürâyinin dırıltıları, mürşid-i hakikî olan velîy-yi kâmilin sözlerini işitip anlamaya sed olur».

Yâni, âşık olduğunu iddia ediyorsun. Fakat senin aşkın Allahın aşkına, ma'sûkum dediğin de hakikî ma'sûka engel oluyor. Dervişim, mürşidim var diyorsun. Lâkin o mürşidim dediğin müteşeyyih senin yolunu vuruyor, hakikî mürşidin nasihat ve irşadını dinlemeye meydan vermiyor. İşte bu haller, hep kazâ seddidir.

3241

ای بسا کفار را سودای دین
بندشان ناموس و کبر ان و این

*Ey besâ küffârrâ sevdây-ı din,
Bend-ı şan nâmûs-u-kibr-i ân-u-în.*

«Ne kadar kâfir vardır ki, kendilerinde din sevdası mevcuttur. Onların seddi de şunun bunun kibri ve nâmusudur».

Başka din sâlikleri arasında da din sevdâsında bulunanlar, meselâ Hristiyanlarda olduğu gibi, manastırlara kapananlar, dağ başlarında mağara kovuklarında ibâdetle meşgul olanlar vardır. Nitekim Kur'ân-ı Kerimde şu Âyetle onların bu hâli beyân buyurulmaktadır :

1500

الَّذِينَ سَعَوْا فِي الْحَيَاةِ

الدُّنْيَا وَمَرَجَسُوا أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا

Yâni : «O kimseler ki, Dünyâ hayatında onların çalışmaları sapıktır, yâni boşuna ve yanlış olarak uğraşıyorlar. Çünkü Nübüvvet-i Muhammediyyeyi tasdik etmiyorlar. Halbuki onlar kendilerini hakikaten iyi bir iş yapıyor sanıyorlar⁵¹».

Belki onların içinde de Nübüvvet-i Muhammediyyenin hakkâniyyetini idrâk etmiş olanlar bulunur. Fakat bunu itiraf edemezler. «Dindaşlarım ne der? Müslüman olursam mevkiim, şerefim, haysiyyetim kalmaz!» düşüncesi onlar için bir bend teşkil eder. O bağı koparıp kurtulamazlar.

3242

بند پنهان لیک از آهن بتر
بند آهن را کند پاره تیر

*Bênd pinhan, lîk ez âhen beter,
Bend-ı âhenrâ kuned pârê teber.*

«O bend gizli, lâkin demirden beter ve kuvvetlidir. Demir bendi balta kırar».

Evet, saydığım düşünceler gizli birer bağ gibi onları bağlar. Bu gizli düşüncelerden her biri, demir bendlerden daha kuvvetlidir. Çünkü demir bağlar balta ile, balyozla kırılır, fakat bu bağlar balyozla da kırılmaz.

3243

بند آهن را توان کردن جدا
بند غیبی را نداند کس دوا

*Bend-ı âhenrâ tuvan kerdên cudâ,
Bend-ı ğaybîrâ nedâned kes devâ.*

«Demir bendi açmak ve kırmak sûretiyle bağladığı kimseden ayırmak mümkündür. Gaybî ve İlâhî bende ise kimse çâre bulamaz».

(51) Sûre-i Keht : 104.

مردرا زنبور اگر نیشی زنا-
طبع او آن لحظه بردفی تند

*Merdrâ zenbur eger nişi zened,
Tâb-ı ô an lahza berdêfi tened.*

«Bir adamı bir arı soksa onun tabiatı, o acının def'ine uğraşır».

زخم نیش اما چو از هستی تست
غم قوی گردد نگردد درد سست

*Zahm-ı niş ammâ çun ez hestî-yi tust,
Gam kavî gerded ne gerded dêrd sust.*

«Lâkin iğne yarası senin varlığından ise acı artar, derd hafiflemeyiz».

Yâni, insan vücûdünde bir müdafaa kuvveti vardır. Meselâ kesilmiş bir yer, derhal kapanmaya başlıyor, yara kapandıkça acısı azalıyor, nihâyet hiç bir ızdırabı kalmıyor. İşte arı sokmasına karşı tabiatın müdâfaası budur. Lâkin vücûdda o kuvvet yoksa, meselâ şeker hastalığına tutulmuş bir bedense açılan yara çabucak kapanmıyor. Hele kangren olmuş bir vücudun yarası gittikçe açılıyor ve yayılıyor. O vücudun sâhibi elemeler, ızdırablar içinde kıvrana kıvrana ölüp gidiyor. Bunun gibi eze-len şakî olan bir bedbahtın hayatı da kangren olmuş bir vücud gibidir. Kendisinde iyi olmaya kabiliyyet yoktur. O halde öyle bir mahluk: Mâdem ki, öyle imişim, beyhûde neye uğraşayım? diye her şeyi bıraksın mı? Hayır... Hayır... Meselâ bir parmağı kangren olmuş bir vücûdu nasıl olsa ölecek diye bırakıyorlar mı? O parmağı, olmazsa eli, daha olmazsa kolu kesiyorlar, bu tedbirle bakiyye-i bedeni muvakkat da olsa kurtarıyorlar. Kangrenli bir vücud mâhir bir operatörün elinde kurtulduğu gibi, mâ'nevî kangren olmuş bir ruh da mâ'nevî tabib olan mürşid-i kâmilin terbiye ve tedâvîsiyle halâs bulur.

Nitekim Hazret-i Mevlânâ da gelecek beytlerde Rahmet-i İlâhiyyeden ümid kesilmemesini tavsiye ediyor :

شرح این از سینه بیرون می جهد
لبک می رسم که نومیدی دهد

*Şerh-ı in ez sine birun mi cehed,
Lîk mîtersemki nevmîdî dihed.*

«Bu bahsin şerhi arzûsu gönülden fırlamak istiyor. Lâkin ümitsizlik vereceğinden, halkı ye'se düşüreceğinden korkuyorum».

هین مشو نومید خودرا شاد کن
پیش آن فریاد رس فریاد کن

*Hin meşev nevmîd hodrâ şâd kûn,
Piş-ı an feryâd-res feryâd kun.*

«Sakın me'yûs olma. Kendini şâd eyle. Feryâda, istimdâda yetişen Allaha feryâd et».

Şöyle diyerek ki :

کای محب عفو ازما عفو کن
ای طیب رنج ناسور کهن

*K'ey muhibb-î afv ezmâ afv kun,
Ey tabîb-î renc-ı nâsûr-î kehun.*

«Ey afvetmesini seven ve onulmaz yaraların tabîbî olan Allah; bizi afvet».

Cenâb-ı Hak Erhamürrâhimindir. Merhameti gazabından fazladır. Azâb etmekten ziyâde afvetmeyi sever. Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz : «Yâ Rabbî; sen afvedicisin, afvetmesini seversin, biz kullarını afvet» diye duâ eder ve bu düâyı ashâba öğretirdi. Hazret-i Pîr, kıssaya rûcu' ve ba'zı hakâyık beyânına şuru' ediyor da diyor ki :

عکس حکمت آن شقرا یاوه کرد
خود مبین تا بر نیارد از تو گرد

*Aks-ı hikmet an şekirâ yâve kerd,
Hôd mebin tâ ber neyâred ez-tu gerd.*

«Peygambere nâzil olan vahydeki hikmetin aksi, o şakiyi, yâni mürted vahy kâtibini zâyî' etti, mürtedliğine sebep oldu. Ey sâlik; sen de kendini görme ve benlik da'vâsına kalkışma ki, o görüş, seni berbâd etmesin».

3250

ای برادر بر تو حکمت جاریست
آن ز ابدالست بر تو عاریست

*Ey birâder ber tu hikmet câriyest,
Ân zı abdâlêst ber tû âriyest.*

«Birâder; sende hikmet cereyân eder. Amma o hikmet, ebdâl-i îlâhiyyedendir, sende iğretidir».

Herkes az çok tecrübe etmiştir ki, ba'zan konuşurken hatırıma bir şey gelir. Tam söyleyeceğimiz sırada karşımızdaki onu bizden evvel söyleyiverir. Bunun üzerine : «Hay Allah iyilik versin, şimdi bunu ben söyleyecektim, sen benden çok yaşayacaksın» deriz. Demek ki, herkeste istîdâdına göre böyle hikmet cereyânı, ta'bîr-i diğerle, ilhâm vuku' buluyor. Fakat bu hikmeti, o ilhâmı kendi malımız sanmamalıyız. O hikmetler, o ilhâmlar evliyâullah hazerâtına âiddir. Bizdekiler ise onun aksinden ibârettir. Şu hâli bir misâl ile izah için Hazret-i Mevlânâ diyor ki :

3251

گرچه در خود خانه نوری یافته‌ست
آن زهمسایه‌ی منور تافته‌ست

*Gerçi dev hod hâne nûrî yâftêst,
An zihemsâye-i munevvir tâftêst.*

Meselâ : «Bir ev kendisinde nur bulur, yâni aydınlanır. Lâkin o nur, komşunun aydınlık evinden aksetmiştir».

Ba'zı evler görülüyor ki, sokaktaki elektrik lâmbaları tam penceresinin önüne tesâdüf ediyor. O lâmba yanınca pencereden giren ziyâ evin odasını aydınlatıyor. İşte bizim kalblerimizi ara sıra aydınlatan hikmet ve ilhâm nuru da böyledir, evliyâullaha lâayık olan hakâyıkın aksinden ibârettir.

3252

شکر کن غر مشو خود بینی مکن
گوش دار و هیچ خود بینی مکن

*Şükr kün ğırrê meşev bînî mekun,
Gôş dâr-û-hîç hod-bînî mekun.*

«Böyle bir ilhâm hisseyleyince Allaha şükret. Ona mağrur olup da burnunu Kaf dağına kaldırma. Sözüme kulak ver, hodbinliğe kalkıp da kendine vücut verme».

3253

صد دریغ و درد کین عاریتی
امتازا دور کرد از امنی

*Sad dırıĝ-û-dêrd kin âriyyetî,
Ûmmetanrâ dûr kerd ez ümmetî.*

«Yüzlerce teessüf ki, bu iğreti aks, ümmetleri ümmetlikten uzaklaştırmıştır».

Mürted vahy kâtibinin hâli gibi ki, Hazret-i Peygamber Sallallâhü Aleyhi Veselleme nâzil olan vahyin aksiyle tenevvür etmiş, lâkin onu kendisine âid vehmeyleyerek ve : «Bana da vahy geliyor!» diyerek mürted olmuş, ümmetlik şerefinden mahrum kalmıştı. Üstâdından öğrendiği bir hüneri, şeyhinden aldığı bir feyzi benimseyenler de böyledir. Onlar da bu benlik vehmi dolayısıyla hünerlerini ve feyzlerini ileri götüremezler.

من غلام آنکه او در هر رباط
خویشرا واصل نداند بر سباط

*Men gulâm-i anki ô der her ribat,
Hişrâ vâsıl nedâned ber simat.*

«Hangi makamda olursa olsun, kendini sofraya vâsıl olmamış ve ni'met-i kurbîyyete ermemiş bilen kimsedeki yüksek himmetin ben kölesiyim».

Habib-i Edîb-i İlâhî Salevâtullâhî Aleyhi ve Âlihi Efendimiz (Kabe kavseyni ev ednâ) mahremiyyet ve kurbîyyetine dâhil olmuş bulunduğu hâlde: «Yâ Rabbî; sana karşı hayretimi artır» diye duâ buyururdu. Ma-lum yâ hayret, müşâhede neticesidir. Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem hayretinin artması duâsiyle kurbîyyetinin ve müşâhedesinin tezâyüdünü istiyordu. İşte uluv-vi himmet böyle olur.

Söz arasında bir (Kabe kavseyni) geçti. Kâmus tercemesinde deniliyor ki: «Elkab: Yayın kabzasıyla çile mahalli olan iki köşenin arasına denilir. Her yayda iki kab olur. Ve kab, mikdar ma'nâsındır...»

Şu hâlde (Fekâne kabe kavseyni ev ednâ) Âyet-i Kerimesi Allah ve Resûlûhu a'lem «Hazret-i Peygamber, Cenâb-ı Hakka bir yayın iki tarafı kadar tekarrüb etti, yâhud daha ziyâde yaklaştı» demek olur. Tabîî bu tekarrüb, iki cismin birbirine yaklaşması gibi değildi. Elmahlı Hamdi Efendi rahimehullah, tefsirinde bu ma'nâyı yazdıktan sonra diyor ki:

«Lâkin burada daha güzel bir ma'nâ nakledilmiştir. Şöyle ki: Arablar, câhiliyye devrinde bir ittifak için anlaşacakları zaman iki yay çıkarır, birini diğerinin üzerine koyarak ikisinin (kab)ını birleştirir, sonra ikisini berâber çekip bir ok atarlardı. Bu, onların her birinin rızâsı, diğerinin rızâsı, birinin gazabı, diğerinin gazabı olup, hilâfı mümkün olmayacak vechile ahdleştiklerine işâret olurdu. Bu ma'nâda kab: mikdar ma'nâsına değil, iki kavsin birlik manzarasını gösteren kırılganlık demek oluyor. Görülüyor ki, bu ma'nâ, hem öbüründen ziyâde bir yakınlık tasvir ediyor, hem de mâ'nevî bir kurbe işâret ediyor.

Abd-i âcize kahrısa hiç bir melek-i mukarrebîn ve hiç bir nebiy-yi mürselin giremediği o harim-i hâssın ve o kemâl-i ihtisâsın ta'rifine kalkışmaktan ise sıdk u ihlâs ile vukuunu tasdik etmek ve bu kadarla iktifa etmek evlâdır. «Hakikat mi'râcının vafını benim gibi bir hayrandan sorma. Denize düşen damla deniz olur. Peygamber ne oldu bilmiyorum».

بس رباطی که باید ترک کرد
تا ممکن در رسد یکرؤز مرد

*Bes ribâtîkî bîbâyed têrk kerd,
Tâ bemesken der resed yekrûz merd.*

«Seferde bulunan bir kimsenin meskenine vâsıl olması için bir çok ribâtı terketmesi lâzımdır».

Ribât: Misâfirhâne, han, otel gibi muvakkaten oturulacak yerdir. Eskiden hayır sâhibleri, yolcuların barınması ve rahat etmesi için yollarda böyle ribâtlar, kervan saraylar yaptırırlardı. Hâlâ Mekkede ve Medinede mücâvirler ile fakir hacıların ikâmetine mahsus ribâtlar vardır.

Seyahate çıkan bir adam, yolda mecbûrî olarak böyle yerlerde kalır. Fakat vatanına ve meskenine varabilmek için oraları çabucak terketmesi lâzımdır. Vatan-ı Hakikiden sefer ederek dünyâ gurbetine gelmiş olan bir ruh da seyr ü sülûkü esnâsında bir çok makamı dolaşır. O ruhun hakikî vatanına bir ân evvel dönebilmesi için o makamlarda eğlenmemesi icab eder. Oyalanacak olursa otellerden, hanlardan birinde yerleşip kalan seyyah gibi, memleketine dönmesi gecikir, meskenine girmesi mümkün olmaz.

Derler ki, (seyr-i ma'nevi) ikidir. Biri (seyr ilallah) öbürü (seyr ilâh) yâhud (seyr maallah)dır. Birincisi mütenâhidir. Hakka vüsul ile nihâyet bulur. İkincisi nâ mütenâhidir. Ondan dolayı sâlik, bulunduğu makamda kalmamalı, dâimâ terakki ve teâlî gözetmelidir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ buyurmuştur ki:

آی برادر بی نهایت در گه‌بست
بر هر آنچه میرسی بالله مأیست

*Ey birâder bî nihâyet dergehist,
Berher ançî mîresî billâh meist.*

«Birâder; kurb-i İlâhî, nihâyeti olmayan bir dergâhtır. Binâenaleyh hangi makama varırsan Allah rızâsı için durma, ilerle».

Cenâb-ı Pir, yukarıda bahsettiği igreti aksi daha bir kaç misâl ile izah ediyor:

گرچه آهن سرخ شد او سرخ نیست
پرتو عاریت آتش نیست

*Gerçi âhen sûrh şud ô sûrh nîst,
Pertev-î âriyyet-î âteşzenîst.*

«Demir kızarmışsa da hakikatte o kırmızı değildir. Ondaki kızartı ateşin iğreti aksinden ibârettir».

Ateşe sokulan bir demir kızar, ateşte duruş fazla olursa kıpkırmızı olur. Fakat o kırmızılık ve kızgınlık hâli onda zâtî değildir, ârizidir. Çünkü demir, soğuk ve siyah bir cisimdir. Ateşte durduğu ve ateşin harâreti ona aksetmiş olduğu için o hâli almıştır. Ateşten çıkarılınca kararır ve soğur.

گر شود پر نور روزن یا سرا
تو مدان روشن مگر خورشیدرا

*Ger şeved pür nûr rôzen yâ serâ,
Tu medan rûşen meger horşîdrâ.*

«Pencere yâhud ev aydınlık olursa sen o aydınlığı ancak güneşten bil».

هر در و دیوار گوید روشنم
پرتو غیری ندارم این منم

*Her der-û-divâr gôyed rûşenem,
Pertev-î ğayrî nedârem in menem.*

«Her kapı ve her duvar, bende aydınlık var, bu aydınlık başkasının değil, benimdir der».

بس بگوید آفتاب ای نارشید
چونکه من غارب شوم آید بدید

*Pes bigôyed âfitâb ey nâreşîd,
Çunki men ğârib şevem âyed bedîd.*

«Güneş onlara cevap verir ki: Ey idrâksizler; ben gurûb edince aydınlığın kimden olduğu meydana çıkar».

سبزه ها گویند سبز از خودیم
شاد و خندایم و بس زیبا خدیم

*Sebzehâ gôyênd sêbz ez hadîm,
Şâd-u-handânîm-u-bes zîbâ hadîm.*

«Sebzeler derler ki: Biz kendiliğimizden yeşiliz, mesruruz, handânız, güzel yüzlüyüz».

فصل تابستان بگوید کای ام
خویشرا بنید چون من بگذرم

*Fasl-ı tâbıstan bigôyed key umem,
Hişrâ binîd çun men bugzerem.*

«Yaz mevsimi de onlara der ki: Hey cemâat; ben geçip gidince hâlinizi görürsünüz».

Yâni güneş batınca her taraf karardığı, kapıda pencerede aydınlık kalmadığı gibi; yaz mevsimi geçince de yeşillikler sararır, kurur, dökülür. Onlardaki güzelliğin zâtî değil, aksî ve ârizî olduğu anlaşılır. Bir mîsâl daha:

تن همی نازد بخونی و حال
روح پنهان کرده فر و بال

*Ten hemî nâzed behôbî-yû-cemâl,
Rûh pinhan kerde ferr-ı perr-u-bâl.*

«Ten, güzelliğine ve parlaklığına mağrur olarak nazlanır. Rûh ise kendi letâfetini gizlemiş olduğu hâlde».

3264

لو بدش کای مزبله تو کیستی

یک دو روز از پرتو من زیستی

*Gôyedeş key mezbelê tû kîstî,
Yek du ruz ez pertev-î men zîstî.*

«O bedene der ki: Hey süprüntülük; sen kim oluyorsun? Bir iki gün benim nûrumla, benim sâyemde yaşıyorsun».

3265

غنج و نازت می نگنجد در جهان

باش تا که من شوم از تو جهان

*Gonce-vû-nâzet mînegenced der cihân,
Bâş tâkî men şevem ez tô cehân.*

«Gururun ve nazın dünyaya sığmıyor. Hele sabret ki, ben senden sıçrayıp ayrılayım».

O vakit görürsün ki:

3266

گرمدارانت ترا گوری کنند

طمعۀ ماران و مورانت کنند

*Germdârânet turâ gôri kenend,
Tû'me-î mârân-u-mûrânet kunend.*

«Harâretli dostların sana mezar kazarlar, seni yılanlarla karıncalara gıdâ olmak için toprağa gömerler».

پی از کند تو کرد آن کسی

که به پیش تو همی مردی بسی

*Bîni ez gend-î tu gîred an kesî,
Kî be piş-î tû hemî murdi besî.*

«Sana karşı ölürcesine muhabbetler gösteren, neşrettiğin kokudan burnunu tıkar».

3268

پرتو روحست نطق و چشم و گوش

پرتو آتش بود در آب جوش

*Pertev-î ruhêst nutk-û-çeşm-u-gôş,
Pertev-î âtêş bud der âb côş.*

«Bedenin söylemesi, görmesi ve işitmesi, rûhun pertevidir. Suyun kaynaması da ateşin pertevidir».

Zirûh olan bir insan görür, işitir, söyler, oturur, kalkar, yürür ve gezer. Fakat rûh onun cesedinden ayrılınca evvelki hareketlerin hiç biri kalmaz. Bundan anlaşılır ki, o hareketler, bedende asli değil, ârızî ve rûhun pertevi imiş. Kezâ ateş üstüne konmuş bir kabın içindeki su, yavaş yavaş ısınır ve kaynamaya başlar. Herkes bilir ki, o kaynayış suyun kendiliğinden değildir. Onu kaynatan, altındaki ateşin harâreti ve te'siridir.

3269

انچنانکه پرتو جان بر تنست

پرتو ابدال بر جان منست

*Ançunankî pertev-î can ber tenest,
Pertev-î abdâl ber cân-î menest.*

«Rûhun ten üzerinde pertevi olduğu gibi ebdâl-i ilâhiyye, yâni evli-yâullah hazarâtının da benim rûhumda pertevi vardır».

جان جان چون وا کشد پارا زجان
جان چنان گردد که بی جان تن بدان

*Cân-i can çun vâkeşed pâra zıcan,
Can çunan gerded ki bican ten bîdan.*

«Rûh'ür-rûh olan evliyâ pertevi, bir candan el, ayak çekecek olursa, bilmiş ol ki, o ruh da cansız cesed gibi olur».

Allahın ba'zı makbul kulları vardır ki, Kâinât onların yüzü suyu hürmetine dâim ve mütenâim olur. Nitekim bir Hadîs-i Şerifte bu makbul kullardan bahsedilirken buyurulmuştur ki: «Arz üzerindeki on-
ların hürmetine yağmur yağar, ehl-i arz, onlar sâyesinde yiyecek, içecek bulur».

Maddî ni'metler o zevât-i âliye sâyesinde olduğu gibi ma'nevi feyzler de yine onların himmetiyledir. Binâenaleyh onların ruhlar üzerindeki te'sirleri, ruhların cesedler üzerindeki te'sirleri gibidirler. Onların mâ'nevî feyzi bir ruhdan uzaklaşacak olursa o ruh, cansız bir cesed hâlini alır ve ma'nen kaskatı kalır.

Cenâb-ı Pîr, bunları söyledikten sonra, insanları ucb ve gurura düşmekten, «Benî Âdem mahlûk-i mükerremdir, mâdem ki, ben de Âdem oğluyum, bende de o kerâmet vardır!» diye kendine mevki vermekten vaz geçirmeye çalışıyor. Eğer sende maârif ve hakâyık dâir bir neş'ecik zühur ediyorsa onu kendinden değil, evliyâullâhın pertevinden bil ve dâimâ tâat ve ibâdâtta bulunup tevâzu' göster. Hadîs-i Şerifte: «Tevâzu' göstereni Allah yükseltir» buyurulmuştur. Nasıl ki, secde etmek a'zânın en eşrefi bulunan yüzü yere koymak, tevâzuun son derecesidir. Fakat o son derece tevâzuun mükâfâtı da son derece yüksektir ki, Hakka tekar-rübdür. Nitekim (فر) sûresinin nihâyetinde: «Secde et ve yaklaş» buyurulmuştur. Demek tevâzuun mükâfâtı mâ'nevî kurbiyyet ve fevkal'âde bir rif'at imiş.

Cenâb-ı Pîr bu secde-i tevâzu'da bir takım esrâr olduğunu anlatmak için de diyor ki:

سر ازان رو محاسنم من بر زمین
تا گواه من بود در یوم دین

*Ser ez'an rû mînihem men ber zemîn,
Tâ guvâh-î men buved der yevm-ı dîn.*

«Secde ettiğime kıyâmet gününde şahid olsun diye ben başımı yere koyuyorum».

Kıyâmet din günüdür. Hükm ve cezâ günüdür. O gün bir Mahkeme-i Kübrâ kurulacak. Ahkemülhâkimîn olan Allah; halkı bizzat muhakeme buyuracak, herkesin dünyadaki hasenât ve seyyiâtına bir çok şeyler şهادette bulunacak.

Sûre-i Nûrda buyurulmuştur:

يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ

السِّنُّهُمْ وَيَأْمُرُهُمْ وَارْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

Yâni: «Kıyâmet gününde günahkârların aleyhine şهادet edecek. Dilleri, elleri ve ayakları sâhiblerinin yaptığı işleri lisâna gelip arzuleyeceklerdir⁵²». Böyle aleyhte şهادet olduğu gibi lehte şهادet de vuku' bulacak, meselâ namaz kılan bir mü'minin secdegâhı: Benim üstümde secde-i ubûdiyyete kapanmıştı diyecektir. Sünnetle farzın edâsı sırasında ileri, geri, sağa, sola doğru yer değiştirmek de namaz kıldığını ve Allaha secde ettiğine müteaddid şahid göstermek içindir.

Cenâb-ı Mevlânâ, eşyanın bu şهادet ve ihbârı mes'elesini Kur'ânla te'yid için buyuruyor ki:

3272

یوم دین که زلزلت زلزالها
این زمین باشد گواه حالها

*Yevm-ı dîn kî zülzilet zilzâlehâ,
În zemîn bâşed güvâh-î hâlehâ.*

«Kıyâmet günü arz, şiddetli sûrette sarsılacak ve bir takım hâllerin şahidi olacaktır».

گو تحدث جهره اخبارها

در سخن آید زمین و خارها

*K'ô tuhaddis cehreten ahhârâ,
Der suhen âyed zemîn-û-hârâ.*

«O zemîn, haberlerini cehrî olarak söyleyecek, üstündeki dikenler bile dile gelecektir».

Cenâb-ı Hak Kur'an-ı Kerimde buyuruyor ki :

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالًا ۖ وَآخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْمَارَهَا
ۖ وَقَالَ إِنَّا نَسْأَلُهُمْ ۖ يَوْمَئِذٍ تُخْبِتُ أَخْبَارَهَا
ۖ يَا زَبَّابُ أَخْبِرْنَا ۖ يَوْمَئِذٍ بِصُدْرِ النَّاسِ
أَشْتَاتًا لَّيْرًا أَعْمَاهُمْ ۖ فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا
ۖ يَرَهُ ۖ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا ۖ يَرَهُ

Yâni : «Arz şiddetli bir zelzele ile sarsılınca, yine o arz, içindeki sıkletleri yâni, ma'deniyyat gibi şeyleri dışarı fırlatınca, üstünde kalan insanlar, buna ne oluyor ki, böyle yapıyor? diyecekler. O gün arz, haberlerini, (yâni, niçin sarsıldığını ve ne diye içindeki şeyleri dışarı attığını) söyleyecek ve fasîh bir lisân ile halka bildirecektir. Çünkü Yâ Muhammed! Rabbin ona vahyetmiş ve söylemesini emretmiştir. O gün insanlar fırka fırka ve dağınık bir halde amellerinin cezasını görmek için geri dönecekler, her kim Dünyâda zerre kadar bir hayr işlemişse onun mükâfatını görecektir, her kim zerre kadar şer işlemişse onun mücâzâtını görecektir⁵³».

Eshâbdan (Sa'saa bin Nâciye) Huzûr-i Peygamberiye gelmiş ve bir parça Kur'an okumasını zât-i akdes-i Risâletten recâ etmişti. Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz bu sûreyi kırâat buyurdu. Sürenin sonuna gelince Sa'saa : «Bu kadar kâfi Yâ Resûlullah» dedi.

Çünkü bu Sûrede insanın mutlaka hesâbına bakılacak bir gün geleceği, zerre kadar hayrın da, yine o kadar şerrin de o gün mükâfatsız ve mücâzâtsız kalmayacağı haber veriliyordu. Bundan dolayı o sûreyi

(53) Sûrei Zilzâl : 1 : 8.

okumanın, Kur'anın yarısını okumakla müsâvî olduğu Hadiste bildirilmiş ve hakkında (Nisf'ül-Kur'an) ta'bir edilmiştir.

Bu sûre ile uzviyyât ve cemâdâtın lisâna gelip ihbâratta bulunacağı haber veriliyor. Muhlis mü'minler buna inanırlar. Fakat felsefe erbâbı bu hâle ihtimâl vermedikleri için onları te'vile çalışırlar. Cenâb-ı Mevlânâ onların i'tikadlarını bildirmek ve akidelerinin çürüklüğünü meydana koymak için buyuruyor ki :

3274

فلسفی منکر شود در فکر و ظن

گو برو سررا بر آن دیوار زن

*Felsefî münkir şevd der fikr-u-zan,
Gô birev serrâ ber an dîvâr zen.*

«Felsefeci, fikrinde ve zannında uzviyyât ve cemâdâtın nutka gelmesi ve şehâdetde bulunmasını inkâr eder. Onun buna inanmayışına karşı : Git de başını duvara vur de!»

3275

نطق آب و نطق خاک و نطق گل

هست محسوس حواس اهل دل

*Nutk-ı âb-û-Nutk-ı hâk-û-nutk-ı gul,
Hêst mahsûs-î havass-î ehl-i dil.*

«Suyun nutku, toprağın nutku, çamurun nutku, sâhib-i dil olan velî-yi kâmilin havâssınca mahsustur».

Yâni, bir velînin işitmek hissi ve onun merkezi bulunan kulağı, eşyanın nutkunu pek a'lâ işitir ve anlar.

3276

فلسفی کو منکر حناہ است

از حواس اولیا بیگانه است

*Felsefî k'ô münkir-î hannâne est,
Ez havass-î evliyâ bigâne est.*

«Hannâne direğinin iniltisini inkâr eden felsefeci, evliyâullah hislerine yabancısıdır».

hicretin sekizinci senesine kadar Medinedeki Mescid-i Nebevide minber yoktu. Resulullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri mihrab yanındaki bir hurma direğine dayanır, öylece hutbe irad ederdi. Sekizinci senede eshâb çoğaldı ve mescid dolduğu için geride kalanlar Vech-i Seâdeti lâıkiyle göremiyorlar, okuduğu hutbeyi temâmiyle işitemiyorlardı. Bunun için Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz, Medîneli bir kadına: «Dülger bulunan kölene emret de bana bir minber yapsın, hutbeyi onun üstünde irad edeyim.» buyurdu. Bunun üzerine üç basamaklı ve bir meclisli minber yapıldı, Mescidde mihrâbın yanına konuldu. Resûl-i Ekrem ilk def'a minbere çıktığı gün evvelce dayandığı direkten iniltiye benzer bir ses itişildi. Hazret-i Peygamber minberden indi, gidip o direği kucakladı. Biraz sonra o inilti kesildi. Resûlullah Hazretleri, yanında edilen Zikr-i İlâhiden uzak kaldığı için direğin ağlamakta olduğunu beyân etmekle berâber, Cennette yeniden bir ağaç olması için onu minberin altına gömdürdü. İşte hanîn ve enîni dolayısıyla bu direğe hannâ-ne ta'bir edilir. Vak'ası; muhaddisler, siyerciler ve mütasavvifler indinde meşhurdur.

Peygamber-i Ekber Efendimizin mübârek kulağında direğin tazaruunu anlayacak his bulunduğu için onun neden inlediğini anlamış ve huzurda bulunanlara anlatmıştı. Fakat o İlâhî sâmianın hissinden mahrum olan bir felsefeci, o mahrûmiyyet dolayısıyla buna inanmak şöyle dursun, böyle bir hâlin vuku' bulacağına ihtimâl vermez. Hattâ tevâtür derecesini bulan bu rivâyeti, halkın tehayyülüne atfeder de:

3277

گوید او که پرتو سودای خلق
بس خیالات آورد در رای خلق

Gôyed ô kî pertev-i sevdây-ı halk,
Bes hayâlat âvered der rây-ı halk.

«Der ki: Halkın mizâcındaki sevdâilik ve hayalperverlik, halkın fikrine bir çok hayâl getirir».

Evet, enbiyâ ve evliyâdan zuhûr eyleyen mu'cize ve kerâmetlere felsefeci inanmaz. Hârikul'âde bir hâli göziyle görüp, kulağıyla işittiği hâlde kendisinde ve başkalarında kara sevdâ denilen hastalık te'siriyle öyle görüldüğünü, öyle işitildiğini iddiâ eder.

1516

3278

بلکه عکس ان فساد و کفر او
این خیال منکر را زد بر او

Belki aks-i ân fesâd-û-küfr-ı ô,
În hayâl-i münkirirâ zed ber ô.

«Belki ondaki fesâd ve küfrün hükmü aksi; ona böyle bir münkirlik hayâli getirmiştir».

Kezâ:

3279

فلسفی مر دیورا منکر شود
در هماندم سخره دیوی بود

Felsefî merdîvrâ münkir şevd,
Der hemandem sahre-i dîvî büved.

«Felsefeci şeytanı da inkâr eder. Fakat o anda şeytanın maskarası olur».

Hazret-i Mevlânâ böyle münkirlere diyor ki:

3280

گر ندیدی دیورا خود را بین
بی جنون نبود کبودی بر جبین

Ger nedîdî dîvrâ hodrà bibin,
Bî cunun nebved kebûdî ber cebin.

«Ey feylesof; şeytanı görmedinse kendini gör. Deli olmayan şahsın alnında mavi boya bulunmaz».

Çok kimse vardır ki, durup dururken ve hâtır u hayâlde yokken insanları rahatsız ve mutazarrır edecek hareketlerde bulunurlar. Meselâ kapalı yerlerde oturan kimselere gûyâ lâtife etmiş olmak için habersizce aksırık tozu üflerler. Bu hareketi ve emsâlini yapmayı, yapana hatırlatan ne ise şeytan da odur. O hâlde hem böyle şeytânet hareketlerinde

bulunan, hem de şeytanın varlığına inanmayan kimseye ne denir? Mâdem ki, hareketinde bir müşevviki yokmuş, o hareketi kendi yapıyor-muş, öyle ise şeytanın tâ kendisi odur. Böyle iddialar çılgınca sözlerdir ki, ancak deliden sâdır olur. Hem müslüman geçinmek, hem de Kur'ân-da ve Hadiste bildirilen şeytânî inkâr etmek, delice hezeyân eylemekten başka nedir? Deliler ba'zan yüzlerini boyarlar, o delilikleriyle mecnun olduklarını halka anlatırlar. Böyle ma'nâsız fikirler de yüze sürülen boya gibi sâhibini deli diye teşhir eder.

3281

هر کرا در دل شک و پچانی است

در جهان او فلسفی پنهانی است

Her kirâ der dıl şek-û-pîçâni est,

Der cihân ô felsefîy pinhânî est.

«Her kimin kalbinde şek ve dolambacılık varsa Dünyâda o kimse gizli felsefecidir».

Yâni, ma'neviyyâta inanmak hususunda şek ve şüphesi olanlar, ehl-i sünnet mezhebinde olsalar da feylesof demektirler. Çünkü maddiyyâtta başkasına inanmamak felsefecilerin âdetidir.

3282

می نماید اعتقاد و گاه گاه

آن رگ فلسف کند رویش سیاه

Mînumâyed i'tikâd-û-gâh gâh,

An reg-i felsef küned ruyeş siyâh.

«Feylesof meşreb olan, fakat mû'tekid görünen ba'zı kimseler, ara sıra ma'neviyyâta i'tikâd ederler, lâkin kendilerinde bulunan felsefe da-marı hareket edince inkâra dönerler».

3283

الحذر ای مؤمنان کاندلر شباست

در شما بس عالم بی اتهاست

Elhazer ey mü'minan k'ender şumast,

Der şumâ bes âlem-i bî intihast.

«Ey mü'minaler; sakının ki, o damar sizde de mevcuddur. Hattâ sizde nihâyetsiz bir çok âlem vardır».

3284

حاله هفتاد و دو ملت در تو است

و که روزی آن برآرد از تو دست

Cumle heftâd-û-du millet der tuest,

Veh ki ruz-i an berâred ez tu dest.

«Yetmiş iki milletin cümlesi sendedir. Vah ki, bir gün onlardan bi-rinin i'tikâdı senden elini kaldırır».

Yâni, kendini gösterir.

Hadis-i Şerifte ümmet-i Muhammedin yetmiş üç fırkaya ayrılacağı, bunların yetmiş ikisinin dalâlette olup, bir fırkanın necât bulacak oldu-ğu, o fırkanın ehl-i sünnet vel'cemâat olduğu beyân buyurulmuştur. Bu fırkalar, i'tikâd i'tibâriyle ayrılmış mezhebler ve onların sâlikleridir. En başlıcaları: mu'tezile, cebriyye, ve ehl-i sünnet mezhebleridir. Yetmiş üç fırka olmaları da Allah ve Resûlühü a'lem çokluklarından kinâyedir. Çünkü diğerleri bu üç mezhebden birine az çok yaklaşıp. Zâten yetmiş, yedi yüz, yedi bin, yetmiş bin gibi adedler söylenildiği vakit onların tam ma'dudları değil, çoklukları murad olunur. Nâci merhumun :

Yedi yüz kerre yanılmak ne demek bir cüz'de,

Böyle olmaz a benim hâfızım ezber dediğin.

beytinde olduğu gibi, bir cüz'de yediyüz yanlışı çıkan bir hâfız, Kelâmul-lahı ezber etmemiş demektir.

Hazret-i Mevlânâ ehl-i imana nasihat için buyuruyor ki: Hepsî de fırka-i nâciye kendisi olduğunu iddia eden bu fırkaların i'tikâdâtına kar-şı sende de meyl vardır. O meyle mâni' olacak şey, ahkâm-ı şeriat ve âdâb-ı tarîkata sarılmak, din ve tarikat ricâlinin sohbetlerinde bulun-mak ve onların eserlerini okumaktır. Buna muvaffak olamazsan o, sen-deki meyl, bir gün seni o bâtil mezheblerden birine götürür. Bundan dolayı :

3285

هر که اورا برک آن ایمان بود

همچو برک از بیم آن لرزان بود

Herki ôrâ berg-i an îman buved,

Hemçu berg ez bîm-i an lerzan buved.

«Her kimde o imândan bir nasîb bulunursa onun zevâlî korkusundan kavak yaprağı gibi titrer».

Lisân-ı Şeriatte (sû-i hâtime) denilen bir musibet vardır ki, maâ-zallah imansız gitmek demektir. Bundan korkmak ve Allaha sığınmak için Kur'ânda, Hadiste duâlar ve Allahın merhametine ilticâ etmek câ-resi gösterilmiştir. Meselâ Sûre-i Âl-i İmran'da :

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا
وَمَنْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةٌ أَنْتَ الْوَهَّابُ

Yâni : «Ey bizim Rabbimiz, kalblerimizi kaydırma, iman yolundan saptırma, bizi hidâyet ettikten ve İslâm dinine girdikten sonra bize ind-i İlâhiyyenden rahmet ve mağfiret ihsân buyur. Hakikaten sen çok ihsân edici ve Kerîm-i alehîtlaksın⁵⁴».

Hadiste de : «Ey Allahım! Sarıldıktan sonra çözülüp bozulmaktan sana sığınırım.» buyurulmuştur.

(Kevr) sarığın dolanması ve (havr) ise : Çözülüp bozulması ve dar-madağın olması demektir. Aleyhisselât Efendimiz, İslâmı sarığın mun-tazam haline, küfr ve dalâli onun perişan olmasına benzetmiş ve : «Yâ Rabbî; İslâmdan sonra küfre düşmekten ve Âhirete imansız gitmekten sana sığınırım» demek istemiştir. Tabîi Hazret-i Peygamberin bu ve em-sâli duâları ümmete ta'lim içindir. Yoksa Nebiy-yi ma'sum için böyle bir ihtimâl mutasavver değildir.

3286

بر بلیس و دیو ازان خندیده
که تو خود را نیک مردم دیده

Ber belis-û-div ez'an handîde-î,
Kî tu hodrâ nîk merdum dîde-î.

«Ey gâfil insan, sen kendini iyi bir insan gördüğün için şeytan ve etbâna gülüyorsun».

Beytteki (iblis) ve (div) kelimelerinin ikisi de şeytan demektir. Fa-kat burada ikisi de bir ma'nâya değildir. İblis : Hazret-i Âdeme secde et-meyen asıl şeytan, (div) de onun evlâd ü ahfâdı ve etbâı ma'nâsıdır. Çünkü şeytanlarda tevâlûd ve tenâsül vardır. Tabîinden meşhur (Şa'bi)ye :

- İblisin karısının adı nedir? diye sormuşlar.
- Nikâhlarında bulunmadığım için bilmiyorum. Cevâbını vermiş.

(54) Sûrei Âli İmran : 8.

Şeytan zürriyâtından her biri, insanlardan birine musallattır. Aley-hisselât Efendimize :

— Yâ Resûlallah; senin de şeytanın var mı? demişler.

— Benim şeytanım huzurumda musluman olmuştur. Buyurmuşlar.

«Yâ Rabbî; erkek ve dişi şeytanlardan sana sığınırım» Hadisinde de bu hususa işâret olunmuştur. Bir de insan şeklinde ve Âdem evlâdından şeytanlar vardır ki, asıl şeytanın tâbi'leridir. Bunlar, şeytanet ve mel'a-net hususunda şeytanlardan eşedir. Hattâ şeytan arzû edip de yapama-dığı habâsetleri bunlar vâsitasıyla yaptırır. Memleket ve milletin ahlâk husûsunda bu kadar düşkünlüğüne sebep olanlar gibi.

Hülâsa : Hem azgın olan, hem de başkasını azdıran mahlûkâta şey-tan denilir.

Şeytan ve tevâbiini öyle küçük bir şey görmemeli ve dâimâ istiâze etmeli, yâni (Eûzü billâhi mineşşeytânirracim) diyerek Allaha sığın-malıdır. Çünkü (Mudil) İsm-i Şerîfinin mazharıdır. Şeytanlar, böyle (Eûzü) ile defolup giderler. Lâkin insan şeytanları zâten besmelesiz ol-duklarından (Eûzü)ye kulak vermezler. Gülistân sâhibi Şeyh Sâ'diye biri :

— Şeytan mı ahbestir, insan mı? diye sormuş. Şeyh de şöyle cevap vermiş :

«Ey bana insan ve şeytandan hangisinin daha habîs olduğunu soran; ben sana bir cevap vereyim ki, kalbinden şek ve şüpheyi izâle etsin. Şeytan Kur'ân okuyanlardan kaçır. Fakat insan oğlu — dikkat et — mushafı çalar götürür».

3287

چون کند جان باز گونه پوستین
چند و اوایل بر آید ز اهل دین

Çun kuned can bâzgûne pöstîn,
Çend vâveylî ber âyed z'ehl-ı dîn.

«Rûh, kürkünü ters çevirince, ehl-i din görünen çok kimseden vâ-veylâ diye feryadlar zuhûr edecektir».

(Sûre-i Mücâdele)de ve münâfıklar hakkındaki şu âyeti okuyalım :

يَوْمَ يَجْعَلُ اللَّهُ جَمِيعًا

فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ إِلَّا أَنَّهُمْ

مُرَاكِبُونَ

Yâni : «Bir gün Allah onların hepsini ba's edecektir. Onlar da müslüman olduklarına dâir size karşı yemîn ettikleri gibi, Allaha karşı da yemîn edeceklerdir ve kendilerinin hakikat bir şey yapmış olduklarını zanneyleyeceklerdir. Bilmiş ol ki, onlar hakikaten yalancılardır⁵⁵». İşte rûhun kürkünü ters giymesi ve içinin dışına çıkması, kalblerdeki gizli itikadların böylece kalbine konması demektir. Allah cümle-nizi o hale düşmekten lutf u keremiyle ihsân buyursun.

3288

بر دکان هر زر نما خندان شدست
زانکه سنگ امتحان پنهان شدست

*Ber dukân her zernumâ handan şudest,
Z'anki seng-i imtihan pinhan şudest.*

«Altın yaldızlı şeyler, dükkân câmekânında parlar ve güler. Çünkü mehenk taşı meydanda değildir».

Ma'lumdur ki, altının hâlisiyyeti ve ayarı derecesi mehenk taşı ile belli olur. Mehenk olmayan yerde yaldızlı bir bakır parçası da altın gibi görünür. Cenâb-ı Pîr bu beyt ile demek istiyor ki : Kıldıkları namaza, tuttukları oruca ve yaptıkları sâir ibâdetlere bakarlar da nefsleri bakır mâhiyyetinde iken tâât ve ibâdât yaldızını görünce kendilerinin hâlis altın olduğu vehmine düşerler. Hem kendilerini, hem de başkalarını aldatırlar. Lâkin Kıyâmet günü bütün sırlar meydana çıkacaktır. Böyle yaldızdan ibâret olanlar; kendilerinin altın değil, kaplama olduklarını anlayacaklardır. Binâenaleyh böyle bir vehme düşmekten ve kendini yüksek görmekten çekinmeli, bundan korunmak için dâimâ Allahın lutf u keremine ilticâ etmeli; aman yâ Rabbî! Sen muhafaza buyur demelidir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ da bir duâ ediyor ve diyor ki :

(55) Sûretü'l-Mucâdele : 18.

3289

برده ای ستار از ما بر میگردد
باش اندر امتحان مارا محیر

*Perde ey Settâr ez mâ bermegir,
Bâş ender imtihan mârâ muçir.*

«Ey settâr'el-uyûb ve gaffâr'ez-zünûb olan Allah; bizim üstümüzdeki setr perdesini kaldırma, imtihan esnâsında halaskârimız ol».

Yine bahse rüçû' ile diyor ki :

3290

قلب پهلو میزند بازر بشب
انتظار روز میدارد ذهب

*Kalb pehlû mîzened bâzer beşeb,
İntizâr-î rûz mîdâred zeheb.*

«Altın taklidi kalp, hâlis altın ile gece karanlığında boy ölçüşür; hâkiki altın ise — iki tarafın da mâhiyyeti görülmek ve anlaşılmaq için — sabah olmasını bekler».

Yâni, Dünyâda mukallid olanlar, kendilerini muhakkik gibi göstermeye çalışırlar ve o da'vâda bulunurlar. Ehl-i tahkik olanlar ise sabâh-ı kıyâmeti ve (Yevme tüblesserâir)i beklerler ki, o günün nûru sâyesinde mukallid ile muhakkikin mâhiyyeti meydana çıksın.

Cenâb-ı Pîr efendimiz şu beytlerle ehl-i sülûkü gurura düşmekten tahzîr ediyor, bir de misâl irad eyliyor ki :

3291

صد هزاران سال ابليس لعین
بود ز ابدال و امیرالمؤمنین

*Sad hezârân sâl İblis-i laîn,
Bud zı abdâl-ü-emîrîl mü'mînîn.*

«Mel'un iblis, yüz binlerce yıl ebdâl-i kirâmdan, yâni Allahın mukarreblerinden idl ve mü'minlerin, yâni melâikenin emîri olmuştu».

نچه زد با آدم از نازی که داشت
گشت رسوا همچو سرگین وقت چاشت

*Pençe zed bâ Âdem ez nâzîki daşt,
Gêşt rusvâ hemçu sergin vâkt çâst.*

«Tâât ve ibâdâtına mağrur olup nazlanmak istedi de Âdem Aleyhis-selâm ile pençeleşmeye kalkıştı, öğle güneşi karşısında kalmış gübre gibi, ne olduğu meydana çıktı ve rezil, rüsvây oldu».

İşte kendini beğenmenin ve benlik gururuna düşmenin acıklı neticesi. Allah cümlemizi böyle bir neticeden masûn ve mahfuz buyursun.

«BEL'AM BİN BÂÛRUN: "YÂ RABBİ! MÛSÂ ALEYHİSSELÂM İLE KAVMİNİ, MUHASARAYA ALDIKLARI BU ŞEHİRDEN MUVAFFAK OLMAKSIZIN GERİ ÇEVİR" DİYE DUÂ ETMESİ».

3293

بلع باعور را خلق جهان
سفیه شد مانند عیسی در زمان

*Belam-i Bâûr râ halk-i cihan,
Suğbe şud mânend-ı İsî-yî der zemân.*

«Cihan halkı, Bel'am bin Bâûra âdetâ İsâ zamânındaki etbâr gibi müsahhar olmuşlardı».

3294

سجده ناوردند کس را دون او
صحت رنجور بود افسون او

*Secde nâverdend kesrâ dîn-ı ô,
Sıhhat-i rencûr bud efsûn-ı ô.*

«Ondan başkasının karşısında ta'zim ile eğilmezlerdi. Çünkü onun okuyup üflemesi hastalar için sıhhattı».

نچه زد با موسی از کبر و کمال
انچنان شد که شنیدستی تو حال

*Pençe zed bâ Mûsâ ez kibr-ü-kemâl,
Âncunân şud kî şenîdestî tu hâl.*

«Kibrinden ve kemâline gururundan Mûsâ Aleyhisselâm ile pençeleşmeye kalktı. Sonra öyle bir hâle düştü ki, onu sen de işitmişsiniz».

(Sûre-i Â'râf)ta buyurulmuştur ki :

وَأَنذَرْتَهُمْ نَبَأَ الَّذِي آتَيْنَاهُمْ أَنَا إِنَّا فَانْسَخْ
مِنْهَا فَاَتَّبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ

Yâni : «Habibim; onlara oku ve bildir. Kendisine Âyetlerimizle bilgi verdiğimiz, (yâni, eski semâvî kitaplarımızı öğrettiğimiz) kimsenin haberini anlat. O kimse o ilimden soyuldu, şeytan onun peşine düştü de sapıklar cümlesinden oldu⁵⁶».

İşte bu Âyetin Bel'am bin Bâûrdan bahsettiği meşhurdur.

Bel'am bin Bâûr, Benî Ken'andan olup Filistinde sâkindi. İbrâhîm Aleyhisselâma nâzil olan suhufu okumuş, mûndericâtını öğrenmiş, hattâ (İsm-i A'zam)a vukuf peydâ etmişti. O münâsebetle ettiği düâlar müstecâb olurdu. Hazret-i Mûsâ, bunların yurdu üzerine yürüdüğü zamanda kavmi Bel'amdan duâ istediler. Tereddüd gösterdi. Karısını vâsita ettiler ve rişvet verdiler. Onun üzerine Mûsâ Aleyhisselâm ile Benî İsrâîl aleyhine duâ etti ve bulunduğu ma'nen yüksek dereceden düştü.

3296

صد هزاران ابليس و بلع در جهان
همچنین بودست پیدا و نهران

*Sad hezâran İblis-ü-Bel'am der cihan,
Hemcunin bûdest peydâ-vû-nihan.*

«Dünyâda yüzbinlerce İblis ve Bel'am gibileri vardır ki, onların hal-leri de gerek gizli, gerek âşikâr böyle olmuştur».

این دورا مشهور گردانید اله
تا که باشد این دو بر باقی گواه

*În dûrâ meşhûr gerdânid ilâh,
Tâ ki bâşed in du ber bâkî guvâh.*

«Bu ikisi diğerlerine şâhid olsun diye Allah bunları meşhur kıldı».

این دودزد آویخت بردار بلند
ورنه اندر قهر بس دزدان بدند

*În du duzd âviht berdâr-î bülend,
Verne ender kahr bes duzdan budend.*

«Allah bu iki hırsız yüksek ve mâ'nevî bir darağacına astı ve teşhir etti. Yoksa kahr-ı İlâhiye uğramış, lâkin cezâları te'cil edilmiş pek çok hırsız vardır».

این دورا پرچم بسوی شهر برد
کشتگان قهررا نتوان شمرد

*În durâ perçem besûy-î şeh'r burd,
Kuştegân-î kahrrâ netvan şumurd.*

«Bu ikisinin perçemini şehre götürdü, yâni onların cezâ görmüş olduklarını halka gösterdi. Yoksa Kahr-ı İlâhi maktullerinin sayısı sayılamaz».

Allah'a ve onun sevgili kullarına karşı kendini beğenip de azame satmanın maddî ve mâ'nevî helâki mucib olduğunu Hazret-i Mevlânî söylemiş, Âdem Aleyhisselâm ile ona secde etmeyen şeytanı, bir de Mûsâ Aleyhisselâma bed duâ eden Bel'am bin Bâûru misâl olarak göstermiş; şu iki tânesi başkalarına ibret olmak üzere teşhir edilmiştir. Yoksa böyle ucb ve gururu dolayısıyla Allah'ın kahrına uğramış olanların sayılması mümkün değildir, buyurmuştu.

Şimdi de insanın kadrini bilmesi ve haddini tecâvüz etmemesi lüzûmuna dâir olan: «Kadrini bilip haddini tecâvüz etmeyen kimseye Alla merhamet etsin» Hadîsinin izahına şuru' ederek diyor ki:

نازنینی تو ولی در حد خویش
الله با منه از حد بیش

*Nâzeninî tû velî derhadd-ı hiş,
Allah Allah pâ menîh ez hâdd biş.*

«Farzedelim ki, sen nazlı ve nâzenin bir zâtsin. Fakat bu nazlılık; senin derecene göredir. Allahtan çekin ve kork da ayağını derecenden dışarıya -uzatma».

گر زنی بر نازنین تر از خودت
در تگ هفتم زمین زیر آردت

*Ger zenî ber nâzeninter ez hodet,
Der teg-î heftum zemin zir âredet.*

«Eğer kendinden daha nazlı, yâni Allah indinde senden makbul birine çatacak olursan seni yerin dibine kadar götürür».

Meselâ Beni İsrâil arasında (Karun) namında zengin biri vardı. Bu adam; servetine mağrur olur, bir takım fukarâya kafa tutardı. Bununla da kanaat etmedi. Peygamberi bulunan Hazret-i Mûsâya da serkeşlik etmeye cür'et gösterdi. Nihâyet onun inkisârına uğradı. Olanca servet ü sâmaniyle berâber yerin dibine geçti. İşte kendinden büyük olanlarla uğraşmanın neticesi böyle olur.

قصه عاد و ثمود از بهر چیست
تا بدانی کانبارا نازکیست

*Kıssa-î Âd-û-Semûd ez behr-ı çist,
Tâ bîdânî k'enbiyârâ nâzikist.*

«Âd ve Semûd kıssaları Kur'ânda niçin zikredilmiştir. Peygamberlerin İnd-i İlâhîde nazlı ve nâzenin olduklarını bilmen içindir».

Geçmiş kavmlere dâir Kur'an-ı Kerimde bazı kıssalar zikredilmiştir. Bunlar müslümanlara târihi ma'lûmât vermek için zikrolunmamıştır. Çünkü Kur'an; din kitabıdır, târih kitabı değildir. O kıssaların hikâ-

yesi okunup da bahsedilen kavmlerin hâlinde ibret almak içindir. Helâk oldukları bildirilen o kavmlerin peygamberlerine karşı gösterdikleri hürmetsizlik, hattâ edepsizlik yüzünden Allahın kahrına uğramış olduklarını anlatmak içindir.

3303

این نشان خسف و قذف و صاعقه
شد بیان عن نفس ناطقه

*În nişân-î hasf-u-kazf-û-sâikâ,
Şud beyân-î izz-ı nefsi-î nâtikâ.*

«Kârûnun yere geçmesi, Lût kavminin başlarına taş yağması, Semûd kavminin sâika ile helâk olması, nefsi-î nâtika olan peygamberlerin izz ü şerefleri nişânıdır».

Yânî, onların şereflerini muhafaza içindir.

3304

جمله حیوانات پی انسان بکش
جمله انسانرا بکش از بهر هوش

*Cumle hayvanrâ pey-î insan bikuş,
Cumle insanrâ bikuş ezbehr-ı huş.*

«İnsan için bütün hayvanları, akıl için de bütün insanları öldür».

3305

هوش چه باشد عقل کل هوشمند
عقل جزئی هوش بود اما نژد

*Huş çî bâşed? akl-ı küll-ı hôşmend,
Akl-ı cuz-î hûş bud emmâ nijend.*

«Akıl nedir? Âkil ve kâmil bir zâtın temâm ve kemâl sâhibi idrâkidir. Cüz'î akıl da akıldır amma zayıftır».

3306

جمله حیوانات وحشی ز آدمی
باشد از حیوان انسی در کمی

*Cümle hayvânât-ı vahşî z'âdemî,
Bâşed ez hayvân-ı insî der kemî.*

«Vahşî hayvanların hepsi, ehli hayvanlardan aşağıdır».

3307

عنایت و حنی بدین افتاده بست
که مر انسانرا مخالف آمدهست

*İzzet-î vahşî bedin uftâde pest,
Kî mer insanrâ muhâlif âmedest.*

«Vahşî hayvanların izz ü şerefi, insanlara muhâlif oldukları için sükût etmiştir».

Biraz evvel, Âd ve Semûd kavmlerinin helâki, onların peygamberlerine muhâlefetinden ve enbiyâ-yı ızâma mahsus olan şerefin muhafazası gayretinden ileri geldiği beyân buyurulmuştu. Âd kavminin peygamberi Hûd, Semûdunki Sâlih Aleyhimesseleâm yâni, iki kişi olduğu hâlde, onlara muhâlefet ettikleri için, binlerce kişi helâk edilmişti. Bu nasıl olur? diye vuku' bulacak bir sülle karşı Cenâb-ı Mevlânâ buyuruyor ki: İnsan için bütün hayvanlar, hattâ insan-ı kâmil için bütün insanlar öldürülebilir. İnsana muhâlif ve yırtıcı hayvanların öldürülmesi câizdir. Büyüklerini bir tarafa bırakalım. Tahta kurusu, pire, sıvrisineki gibi hayvanları öldürürken tereddüd ediyor muyuz? Hayır... Hattâ acı maksızın öldürüyoruz. Çünkü biz insanları rahatsız ediyorlar.

Sâf bir müslüman, urefâdan bir zâte tahtakurusunu öldürmenin günahı var mıdır? diye sormuş. O da: Elini yıkayınca günahı kalmaz. Cevâbını vermiş. Demek ki, bir ev halkının râhatı için evi badana ettirmek, yâhud başka bir ilâç kullanmakla tahtakurularına ve sâir müziyâta katliâm yapılması câiz ve ma'kûl. Çünkü onlar insanlar için muzır hayvanlardır. Hadîs-i Şerifte: «Her zarar veren öldürülür» buyurulmuştur.

İnsan olduğu halde insanlık şerefini tanımayan, aklın, hikmetin icab ettirdiği yolda gitmeyen ve yine insanlara mazarratları dokunan bir takım kâtil ve cânî herifler hakkında ne yapılır? Şüphesiz ki, onlara da vahşî ve muzır hayvanlara yapılan muâmele tatbik edilir. Çünkü onlar da insanlık derecesinden hayvanlık derekesine, hem de vahşî ve muzır hayvanlık menzilesine düşmüşlerdir.

پس چه عزت باشدت ای نادره

چون شدی تو حر مستغفره

Pes çu izzet bâşedet ey nâdirê.

Çun şudî tû hûmurun müstenfire.

«Ey insanlar arasında emsâli nâdir bulunan mahlûk; sen (humrûn müstenfire) hâlini alınca insanlık şerefinden sende ne kalır?»

Kur'ân-ı Kerimde bir Âyete telmihtir. Cenâb-ı Hak buyuruyor ki:

فَالْهَمُّ عَنِ التَّذَكُّرِ مُغْرِضِينَ ۝ كَانَهُ

حُرْمُ مَسْتَفِرَّةٍ ۝ قَرَأْتَ مِنْ قُسُورَةٍ

Yâni: «Müşriklere ne oluyor ki? Kur'ânın zikrini dinleyip kabul elemekten îrâz ediyorlar. Kendilerine Kur'ân okunacak ve onun beyânâtı anlatılacak olsa dinlemiyorlar, hattâ yüzlerini çevirip savuşuyorlar. Sanki onlar arslardan kaçan ürkmüş eşeklerdir⁵⁷».

Kur'ânın ve müslümanlığın yüksek beyânâtını dinlemeyen insan kılkı mahlûkâtı Allah eşeklere benzetiyor, onların insanlık mertebesinden sükût etmiş olduklarını bildiriyor.

خر شاید کشت از بهر صلاح

چون شود وحشی شود خویش مباح

Har neşâyed küşt ez behr-i salâh,

Çun şeved vahşî şeved hûneş mubâh.

«Vâkı'a insanların salâhı için eşekleri öldürmek câiz değildir. Fakat o eşek vahşileşecek ve insanlara saldırarak olursa kanı mubah olur».

Evet. Kendi hâlinde olan bir eşiği öldürmek câiz değildir. Çünkü eşekliği ile berâber zararsız, hattâ faydalı bir mahlûktur. Fakat o miskin hayvan vahşileşir de önüne geleni kapacak, ardına geleni tepecek olursa, yâhud kudurup hem kendi cinsine, hem de insanlara zararı dokunacak bir hâle gelirse öldürülmesinde tereddüd edilmez ve katli câiz midir, değil midir? diye düşünülmez.

(57) Sûrei Müddesir: 49:51.

گرچه خورا دانش زاجر نبود

هیچ معذورش نمی دارد و دود

Gerçi harrâ dâniş-i zâcır nebud,

Hîç mâ'zûreş nemidâred vedud.

«Vâkı'a eşiğin kendini menedecek bir idrâki yoktur. Öyle olmakla berâber Allah onu ma'zur tutmamıştır».

«Her zarar veren öldürülür» Hadisiyle öldürülmesine cevaz verilmiştir.

پس چو وحشی شد ازان دم آدمی

کی بود معذور ای یار سمی

Pes çun vahşî şud ezan dem âdemî,

Key buved mâ'zûr ey yâr-i semî.

«Allah ve Peygamber sözüne karşı vahşileşen, onu dinlemez ve dinletmez hâle gelen bir insan, ey âli dost; nasıl ma'zûr görülür?»

لا جرم کفار را شد خون مباح

همچو وحشی پیش نشاب و رماح

La cerem kuffârrâ şud hun mubâh,

Hemçu vahşî pîş-ı nuşşâb-û-rimâh.

«Şüphesiz vahşileşmiş düşman kâfirlerin kanı da ok atarlara ve mızraklara karşı mubah olmuştur».

جفت و فرزندانان جمله سبیل
زانکه بی عقلند و مردودو ذلیل

*Cuft-u-ferzendânşan cümlê sebil,
Z'ânki bî aklend-û-merdûd-û-zelil.*

«Muhârib kâfirlerin karıları, çocukları esir edilir. Çünkü o kâfirler akılsız, merdud ve zelil mahlûklardır».

Âciz bir eşeğin katli câiz olmadığı halde, vahşileşir ve insanlara zarar verecek bir duruma düşerse, öldürülmesi lâzım geldiği bildirilmiş, bir insan da bu derekeye sükût ederse ma'zûr tutulamayacağı beyân buyurulmuştu.

Şu iki beyitte de deniliyor ki : Muhârib kâfirler de vahşileşmiş eşekler gibidir. Onlara kıyâsen, bunlarla mukâtele edilir. Meselâ İslâm diyârına hücum edecek kâfirlere müdâfaada bulunmakta ve onlara karşı harb açmakta, memleketlerini zabd etmekte, çoluk ve çocuklarını esir almakta tereddüd edilmez. Çünkü onlar vahşileşmiş, insanları ısrâr edecek bir durum almışlardır. Katilleri mubah, hattâ şerlerini def' için farzdır.

ناز کو عقلی رمد از عقل عقل
کرد از عقلی بحیوانات نقل

*Bâz k'ô aklî remed ez akl-ı akl,
Kêrd ez aklî behayvânât nakl.*

«Yine bir akıl, akıl bağından ürker ve hududundan çıkarsa o akıl, akıl derecesinden hayvânât derekesine düşer».

Akıl kelimesi (ikal) lafzındandır ki, deveyi çökerttikten sonra kalıp savuşmasın diye dizini bağladıkları iptir. Akıl da insanı muhâtaralı yere gitmekten men'ettiği için akıl denilmiştir. Ba'zı zırzop ve serserilere (ipsiz) denilmesi bu münâsebetle olsa gerektir. Bir âkil, yâni, akıl sâhibi aklın bağından ürker, onun tahdid ettiği sâha dışarısına çıkarsa öyle bir mahlûk, insân-ı âkil derecesinden hayvân-ı gayr-i müdrîk derekesine sükût etmiş olur. İşte Âd ve Semûd kavmleriyle emsâlinin umûmiyyetle helâk olmalarındaki hikmet buradadır.

«HÂRÛT İLE MÂRÛTUN KENDİ MA'SÛMİYYETLERİNE İ'TİMÂD EDEREK EHL-İ DÜNYÂYA KARIŞMAK İSTEMELERİ VE FİTNEYE DÜŞÜP AZABA UĞRAMALARI»

(Hârût) ile (Mârût) iki melek ismidir. Gûyâ bunlar insanların Al-laha karşı isyanlarını görünce beni Âdemi ta'yib etmişler. Cenâb-ı Hak onlarda nefis vardır, isyanları ondandır. O nefis, sizde de olsaydı onlardan fazla âsi olurdunuz buyurmuş. Onlar bu cevâba i'tiraz etmişler, Allahın emrine i'tirâz edilir mi? Olmazdık yâ Rabbî; demişler. Farkında olmaksızın Emr-i İlâhiye karşı gelmişler. Allah onlara beşeriyyet tabiatı vermiş ve Bâbil şehrine indirmiş. Gündüzleri şehirde otururlar, geceleri gök yüzüne çıkarlarmış. O vakit halk arasında sihirbazlık moda olduğu için kendilerine müraceat edenlere sihrin nasıl yapılacağını öğretirler, fakat öğrenin de yapmayın, derlirmiş.

Günün birinde (Zühre) nâmında güzel bir kadın mürâceatta bulunmuş. Meleklerin ikisi de ona âşık olmuş. Zühre gök yüzüne nasıl çıktıklarını sormuş. Çıkarken okudukları duâyı ona öğretmişler. Zühre duâyı okumuş göğe çıkmış. Berikiler okumuşlar çıkamamışlar. Daha bilmem neler olmuş. Zühre gök yüzünde bir yıldız tahvil olunmuş, melekler de Bâbilde bir kuyuya baş aşağı olmak üzere asılmış, Kıyâmete kadar orada muazzeb olacaktırlmış.

Kur'ânda Hârût ve Mârût isimleri geçmektedir. Fakat müfessirlerden ba'zıları onlara isnâd edilen şeylerin aslı olmadığını, ba'zıları Hârût ile Mârûtun melek değil, Bâbilde hemşehrilerince muhterem iki adam olduğunu söylemişlerdir.

همچو هاروت و چو ماروت شهر
از بطر خوردند زهرآلود تیر

*Hemçu Harût-û-çu Marût-i şehir,
Ez betar hordênd zehr-âlûd tîr.*

«Meşhur Hârût ve Mârût gibi ki, kibirlerinden ve nefislerine i'timadlarından zehirli oka, yâni Kazây-ı İlâhî'ye hedef oldular».

اعتادی بود شان بر قدس خویش
چیت بر شیر اعتاد گاو میش

İ'timâdî bûdşân ber kuds-ı hîş,
Çist ber şir îtimâd-i gâvmîş.

«Onların kendi kudsiyyet ve ma'sûmiyyetlerine i'timadları vardı. Lâkin ineğin arslana i'timadı nedir?»

Yâni, ona nasıl güvenilir?

Sûre-i Tahrimde buyurulmuştur ki :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا
وَقَدْ مَّا النَّاسُ وَانْجَارُهُ عَلَيْهِمَا مَلِكُهُ غَلَاظٌ شَدِيدٌ
لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ

Yâni : «Ey iman etmiş olanlar! Nefslerinizi ve ehlinizi ateşten, yâni Cehennemden koruyunuz ki, onun mahrûkâtını insanlar ve taşlar teşkil edecektir. Onun (yâni Cehennemin) idâresine me'mur olan zebânî denilen melekler; sert sözlü ve güçlü, kuvvetli mahluklardır; Allahın kendilerine emrettiği işlerde âsî olmazlar, emrolundukları işleri de yaparlar».

İşte şu Âyet-i Kerimede, meleklerde Allah'a isyan etmek kâbiliyyeti olmadığı, onların hilkatinde neye me'mur oldularsa onu yapmaktan başka ellerinden bir şey gelmediği, kendilerinde bir ma'sûmiyyet ve kudsiyyet bulunduğu bildirilmiştir. Hârût ve Mârût da — kıssanın aslı olduğu takdirde — bu ma'sûmiyyet ve kudsiyyete güvenmişler, o güvenme dola-yısı ile nisanlardaki isyân tabiatını ta'yib etmişlerdi. Halbuki Allahın mekrinden ve azabından emin olmamak, rahmetinden de ümid kesme-mek lâzımdır. Dâimâ onun afvını ve mağfiretini ummak elzemdir. Haz-ret-i Mevlânâ buyuruyor ki : «Allahın inâyeti ve has kullarının şefâati olmayınca melek bile olsa defteri kararmış ve azaba müstahık olmuş olur.» Cenâb-ı Pir, Hârût ile Mârût, daha doğrusu onlarla temsil etmek istediği kendine güvenen kimselerin nefslerine olan i'timadını ve Mekr-i İlâhiden emin olmalarını ineğin arslana güvenmesine benzetiyor.

کرچه او باشاخ صد چاره کند
شاخ شاخس شیر تر پاره کند

Gerçi ô bâşâh sad çârê küned,
Şâh şâheş şir-ı ner pâre kuned.

«Vâkıa sığır boynuzuyla yüzlerce çâre bulur, ba'zı hayvanlara karşı kendini korur. Fakat arslan onu parça parça eder».

گر شود پر شاخ همچون خاریشت
شیر خواهد گاورا ناجار کشت

Ger şeved pürşâh hemçun hâr pûşt,
Şir hâhed gâvrâ nâçâr kûşt.

«Sığır, kirpi gibi baştan aşağıya kadar boynuzdan olsa da arslan onu mutlaka paralar».

Kahr-ı İlâhî arslanının iri yarı olan insan sığırlarını parçaladığını kazâ ve kaderin de ağıniyâ ve akviyâyâ karşı şiddetli davrandığını Haz-ret-i Mevlânâ anlattıktan sonra, fukarâ ve zuafâ hakkında o şiddeti göstermediğini beyân için diyor ki :

کرچه صرصر بس درختان میکند
با گیاه تره احسان میکند

Gerçi sarsar bes dirâhtan mikened,
Bâ giyâh-i terre ihsân mikuned.

«Kasırğa rûzgârı bir çok ağaç devirirse de tâze ve zayıf ota güzel-likle temâs eder».

بر ضعیفی گیاه آن باد تند
رحم کرد ای دل تو از قوت ملند

Ber zaîfî-i giyâh an bâd-ı tund,
Rahm kerd eydîl tu ez kuvvet melund.

«Ey gönül, yâni ey gönül sâhibi; o sert rüzgâr, onun za'fına ve aczine merhamet eder de ona bir şey yapmaz. O halde sen de kuvvet ve mukavemetten bahs için homurdanma».

تیشه‌راز انبوهی شاخ و درخت
کی هراس آید پرد لخت لخت

Tîşerâ'z enbûhiy-i şâh-û-dıraht,
Key hiras âyed bibürred lâhtlaht.

«Balta, ağaçların ve dallarının çokluğundan ve kalınlığından korkar mı? Onları parça parça kesiverir».

لیک بر برکی نکوبد خویشرا
جز که بر نیشی نکوبد نیشرا

Lîk berbergî nekûbed hîşrâ,
Cuz ki ber nîşî nekûbed nîşrâ.

«Lâkin bir yaprağa vurmaz. Keskin ağzını, keskinlik ve sertlik gösterenlerden başkasına temâs ettirmez».

Yâni, Allahın kahrı, bir balta farzedilirse bütün mahlûkât onun karşısında bir orman mesâbesinde kalır. O balta ormanın vüs'atinden ve ağaçların kesretinden korkup çekinmez. Hepsini de parça parça ve kıymık kıymık doğrar. Fakat yine o balta; ot gibi, yaprak gibi zaaf ve acz hâlinde bulunanlara ilişmez.

Hazret-i Mevlânâ iki misâl daha veriyor:

شعله‌را ز انبوهی هیزم چه غم
کی رمد قصاب از خیل غم

Şû'lerâ zı' enbûhiy-i heyzum çı ğem,
Key remed kassâb ez hayl-i ğanem.

«Ateşe odunun çokluğundan ne gam ârız olur, bir kasab bir sürü koyundan ürker mi?»

Yâni, Allahın kazâ ve kaderi ateş ve kasaba benzetilirse, mecmû-i Kâinât, onun karşısında odun ve kömür gibi kalır. Ateşin odunu yakmaktan, kasabın koyunu kesmekten ürmediği gibi, Kahr-ı İlâhi de dile-diklerini tenkil etmekten âciz kalmaz.

پیش معنی چیست صورت بس زبون
چرخ را معنیش دارد سرنگون

Piş-ı mâ'nâ çîst sûret? bes zebûn,
Çerhrâ mâ'nîyeş dâred sernigûn.

«Ma'nâ karşısında sûret nedir? Pek âciz bir şeydir. Şu muazzam feleği bile baş aşağı tutan ma'nâdır».

تو قیاس از چرخ دولابی بگیر
گردشش از کیست از عقل مشیر

Tû kıyâs ez çerh-ı dölâbî bigir,
Gerdişez ez kîst? ez akl-i müşir.

«Sen, şu dolap gibi dönen felekten kıyâs et. Onun dönüşü nedendir? Kendisine işâret eden akıldandır».

Ma'lum yâ. Maddî olan ve göze görünen sûrettir. Onun hakikati ve mutasarrıfı ise mâ'nâdır. Bu i'tibâr ile (Elma'nâ hüvallah) denilmiştir ki, «Ma'nâ Allahtan ibârettir.» demektir. Fakat mâ'nânın da derecesi ve her sûretin ayrı ayrı ma'nâsı vardır, bu i'tibâr ile de Cenâb-ı Hak (ma'nel-meânî) olur.

• Şu kısa mukaddimeden sonra maksada girelim. Cenâb-ı Pir, ma'nâ karşısında sûretin pek âciz kaldığını, ma'nânın ise sûreti istediği gibi oynattığını haber verdikten sonra feleği böyle baş aşağı tutan ve dolap gibi döndüren, onun ma'nâsı olan akıldır, diyor.

Eskiler; Arz'ı sâbit, felekleri onun etrafında hareket ve devreder farzeyledikleri için Mevlânâ da meşhura göre misâl getirmiştir. Yine eskiler, feleklerde akıl olduğuna ve onun sevkiyle harekette bulunduğuna kâni' idiler. Bu nazariyye bugün kabul edilmiyor, feleklerde akıl bulunduğuna inanılmıyor. Lâkin hayvânâtı, nebâtâtı ve cemâdâtı kendileri için tahdid edilmiş olan bir dâire dâhilinde muntazaman hareket ettiren bir kuvvet var ki, ona (Hiss-i tabii) diyorlar. Akıl denilsin, hiss-i tabii denilsin o kuvvet inkâr edilemez ve bir idrâk neticesidir. Her şey kendi hareketini o idrak ile tanzim ve tatbik ediyor, onun çizdiği hudut haricine çıkamıyor. İşte o idrâk, onun ma'nâsı olduğu gibi o idrâki veren ve o hududu çizen de (Ma'nel-meâni) olan Allah'tır.

Hazret-i Mevlânâ şimdi de ma'nânın muhtelif derecelerini bildiriyor :

3326

گردش این قالب همچون سپر
هست از روح مستر ای پسر

*Gerdiş-i in kâlib-i hemçun siper,
Hêst ez rûh-i musetter ey puser.*

«Oğul; bu siper gibi olan kalıbın dönüşü ve hareket edişi gizli bulunan rûhun te'sirindendir».

Siper : Mânia ma'nâsıdır. Kılıç darbesini, mizrak ta'nesini, ok sadmesini men'ettiği için, vaktiyle kullanılan kalkanlara da (siper) denilirdi. Şarkta kullanılan kalkanlar; dâirevî ve muhaddeb; yâni tencere kapağı gibi dışı kalkık, içi çukurca ve mâ'denî olurdu. Başımızdaki gök kubbede gözümüze muka'ar, yâni içeriye doğru çukur görüldüğü için Mevlânâ onu sipere teşbih ediyor ve onun dönüşü, kendisinde mevcut gizli bir ruhun te'sirindendir diyor.

Feleğin dönüşünün eski bir nazariyyeye göre söylenildiğini, biraz evvel arzettim. Ondaki gizli ruha gelince, Cenâb-ı Hak buyuruyor ki :

تَسْبِيحُ لَهٗ السَّمَوَاتِ
السَّعْيُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُ

Yâni : «Yedi kat gök ve yer ve göklerle yerde olan mahlûkât Cenâb-ı Hakki takdis ve tesbih ederler. Ve hiç bir şey yoktur ki, Allahı tesbih ve ona hamdetmesin; (yâni bütün mevcûdât, Hakki tesbih ve ona hamdeder.) lâkin ey insanların avam takımı; siz onların tesbihini anlamazsınız».

Çünkü insandan mââdâ mahlûkâtın tesbihi hâl diliyledir. Şeyh Sa'dî (Kuddise sirruhû): «Her neyi görüyorsan hepsi de Allahın zikriyle coşkun bir hâledir. Lâkin bu ma'nâyı ma'nevî kulağı olan işitir. Allaha yalnız gül dalı üstündeki bülbül tesbih okumaz. Gülün her diki Hak-kın tesbihi için bir dildir.» buyurur.

Şu Âyet-i Kerimenin delâletine göre ba'zıları : «Tesbih için idrâk, idrâk için rûh lâzımdır. Binâenaleyh kâinâtın her zerresinde kendine göre ve bizim anlayamayacağımız bir ruh vardır» demişlerdir. Acabâ o ruh nasıl şeydir? diye sormaya lüzum var mı? Kendi ruhumuzun mahiyetini biliyor muyuz ki, eşyâda olan rûhun nasıl olduğunu anlayabilmiz?

Yine Mevlânâ diyor ki :

3327

گردش این باد از معنی اوست
همجو چرخِ کان اسیر آبِ جوست

*Gerdiş-i in bâd ez mâ'nî-i ost.
Hemçu çerhi k'an esîr-i âb-ı cost.*

«Şu rüzgârın esmesi ve dolaşıp gezmesi onun ma'nâsı sevkiyledir. Değirmen çarkının suyun döndürmesine tâbi' olduğu gibi».

Eski hükemâ, Cenâb-ı Hakki akl-i fa'al vâsitasiyle anâsırda tasarruf eylediğine kâildir. Fakat mutasavvife : Allahın vâsitaya ihtiyacı yoktur, bizzat mutasarrıftır derler ve :

لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

Yâni: «Göklerde ve yerlerde hüküm ve tasarruf Allaha mahsus-tur⁶⁰» Âyetiyle istidlâl ederler.

3328

جزر و مد و دخل و خرج این نفس
از که باشد جز زجان پرهوس

Cezr-u-medd-û-dahl-u-harc-î in nefes,
Ez ki bâşed cuz zicân-î pur heves.

«Bu nefesin bedene girip çıkması ve çekilip uzanması, ruhtan başka kimin te'sirindedir?»

Yâni etten, kemikten ibâret olan şu kalıbın içerisine ciğer nâmiyle bir körük konulmuş, onun açılıp kapanmasıyla insan nefes alıyor. Lâkin bu teneffüs keyfiyeti zîruh olanlarda görülüyor. Gerek insan, gerek hayvan ölünce ne o körük işliyor, ne de içeriye hava girip çıkabiliyor. Demek ki, kalıbın bu hareketi onun ma'nâsı demek olan ruhun te'siri ve onun da ma'nâsı bulunan Allahın emri imiş.

3329

گاه جیش میکند که حاودال
گاه صلحش میکند گاهی جدال

Gâh cîmeş mîkuned geh hâ-vu-dâl,
Gâh sulheş mîkuned gâhî cidâl.

«Ruh, o nefesi ba'zan (cim), ba'zan (hâ), ba'zan da (dal) yapar. Ba'zan musâlcha, ba'zan mücâdele hâline getirir».

Söz kelimelerden, kelimeler harflerden teşekkül eder. İnsan murad ettiği ma'nâyı ifâde için o ma'nâya delâleti olan kelimeyi söyler. Söylediği kelime ise cim, hâ, dâl gibi harflerden müteşekkildir. Kezâ insan ba'zan sulhperverâne konuşur, ba'zan da kavga eder. İşte bunlar hep nefes vâsıtasiyle olur ki, o da rûhun te'sirâtındandır.

Buradaki harflere şârihler ayrıca ma'nâ vermişler, meselâ (cim): Âlem-i Ceberûta, (hâ): Âlem-i Gayba, (dâl): Âlem-i Mülke işârettir demişlerse de o kadar derin ma'nâ bizim için fazla gelir.

3330

که یمیش می برد گاهی یسار
که گلستان میکند گاهیش خار

Geh yemîneş mîbered gâhî yesâr,
Geh gülîstan mîkuned gâhiyeş har.

«Yine o ruh kalıbı ba'zan sağa, ba'zan sola götürür, ba'zan gül bahçesi, ba'zan diken hâline getirir».

Yâni kalıbı gül gibi nâzik ve sevimli, yâhud diken gibi sert ve yırtıcı bir hey'ete sokar.

3331

همچنان این بادرا یزدان ما
کرده بود بر عاد همچون ازدها

Hemçunan in bâdrâ Yezdân-ı mâ,
Kerde büd ber Âd hemçun ejdehâ.

«Böylece teneffüs ettiğimiz havayı Allahımız Âd kavmine karşı ejderhâ kılmıştı».

Yâni, Hûd Aleyhisselâmın kavmi olan (Âd)ı Cenâb-ı Hak, müdhîş bir fırtına ile helâk etmişti. Onları helâk eden rüzgârı, biz teneffüs etmekle yaşadığımız gibi, aynı hava Hûd peygamberin kavmine serin bir nesim gibi esmişti. Nitekim Cenâb-ı Pîr beyân ediyor:

3332

بازهم آن بادرا بر مؤمنان
کرده بود صلح و مصراعات و امان

Bâzhem ân bâdrâ ber mü'minan,
Kerde büd sulh-û-murâât-û-emân.

«Yine o rüzgârı, Âd kavminin iman etmiş ve Hûd Aleyhisselâmın çizdiği bir dâire içerisine girmiş olanlarına sulha riâyet ve emân ü enfâ niyyet ilkâ eyleyen bir nesim hâline getirmişti».

گفت المعنى هو الله شيخ دين
بحر معنهای رب العالمین

Gôft "Elmâ'nâ Huvellâh" şeyh-i din,
Bahr-i mâ'nîhâ Rabbül-Âlemîn.

«Rabbül-âleminin ma'nâ denizi olan Şeyh-i Din (El-ma'nâ hüvallah),
yânî (Ma'nâ, Allahtan ibârettir) demiştir».

«Şeyh-i din» den maksadın kim olduğu sarâhaten ma'lûm değildir. Şârihlerden Sürûri ile Şem'i (Sadrüddin Konevî) olduğunu yazmışlardır. Ankaravî de : «Tahsise delilleri yoktur. Pes anlar da olsa kabildir veyâhud kibârdan âher bir kimse de olsa kabil. Belki Şeyh Ekber olsa da baid değildir. Zira bu mazmun üzere anın kelâmı çoktur ve sarâhaten bu, (El'ma'nâ hüvallah) bu iki kâmilin mütedâvel olan kitaplarında yoktur.» diyor.

Şeyh Attar kuddise sirruhû'nun (Esrarnâme) ünvanlı mesnevisinde (El'ma'nâ hüvallah) cümlesi, lâfzan değil, meâlen olarak :

«Senden mââdâ ne varsa isimdir ki, onların ma'nâsı sensin. Bütün âlem tılsımdır, sen definesin» beytinde geçmektedir.

Hazret-i Mevlânâ Pederi Sultân'ül-ülemâ ile Nişâburda Şeyh Attâr'ın ziyâretine gittikleri esnâda Şeyh (Esrarnâme) den bir nüshayı Cenâb-ı Mevlânâya hediye etmişti. İhtimâl ki, Hazret-i Hudâvendigâr, yukarıki beytte görmüş olduğu (شيخ دى) yi (El-ma'nâ hüvallah) diye terceme ve nakletmiştir.

Hülâsa : Bütün mükevvenât birer sûrettir, onların ma'nâsı ve mu-tasarrafı ise Allah celle ve alâdır.

جمله اطباق زمین و آسمان
همجو خاشاکى دران بحر روان

Cümle etbâk-i zemîn-û-âsmân,
Hemçü hâşâkî derân bahr-i revân.

«Yerin ve gök'ün bütün tabakaları o ma'nâ denizinde çörçöp gibidir».

حله‌ها و رقص خاشاک اندر آب
هم از آب آمد بوقت اضطراب

Hamlehâ-vü raks-ı hâşâk enderâb,
Hem ez âb âmed bevakt-i iztirâb.

«Suyun dalgalandığı zaman, çörçöp makûlesi şeylerin oynaması ve her tarafa saldırması sudandır».

Yânî, umûmen kâinâtın hareket ve sükûnu kendiliğinden değildir, Kudret-i Fâtıra'nın tahriki ve iskâniyledir.

چونکه ساکن خواهدش کرد از مرا
سوى ساحل افکند خاشاکرا

Çunki sâkin hâhedeş kerd ez mirâ,
Sûy-i sâhil efkened hâşâkrâ.

«Deniz, üstünde çörçöpü kımıldamaktan vazgeçirmek isterse onları kıyıya atar».

چون کشد از ساحلش در موجگاه
آن کند با او که صرصر در گیاه

Çun keşed ez sâhileş der mevcgâh,
An kuned bâ ô ki sarsar der giyâh.

«Kıyidan dalgalı yere çekince o çörçöpe fırtınanın otlara yaptığını yapar».

Yânî fırtına, yerdeki otları nasıl yatırır, kaldırırsa deniz de çörçöpü öylece oynatır.

این حدیث آخر ندارد بازران
جانب هاروت و ماروت ای جوان

*În hadis âhir nedâred bâz rân,
Câmb-î Hârût-u-Mârût ey cevân.*

«Bu sözün sonu gelmez. Ey genç, yâni fetâ-yı ma'nevî olan Hüsa-müddin Çelebi; bahsi, Hârût ve Mârût kıssasına naklet».

«HÂRÛT VE MÂRÛT KISSASININ BAKIYYESİ VE ONLARIN
DÜNYÂ'DA, BABİL KUYUSUNDA AZAB ÇEKMELERİ»

چون گناه و فسق خلقان جهان
میشدی بر هر دو روشن آن زمان

*Çun gunâh-û-fısk-ı halkân-î cihân,
Mî şudî ber herdu rûşen an zeman.*

«Dünyâ halkının günahı ve fıskı her ikisine de ma'lûm olunca».

دست خاییدن گرفتندی ز خشم
لیک عیب خود ندیدندی بچشم

*Dêst hâyîden giriftendî zı heşm,
Lîk ayb-î hod nedîdendî beçeşm.*

«Hışm ü hiddetle ellerini ısıyorlar, lâkin kendi ayıplarını görmüyorlardı».

Onların bu hâli tıpkı şu fıkra gibi idi.

خویش در آیینه دید آن زشت م
رو بگردانید ازان و خشم کرد

*Hîş der âyîne did an zîşt merd,
Rû bıگردânîd êzan hêşm kerd.*

«Çirkin bir adam aynaya bakmıştı. Orada aksini görünce kızdı ve yüzünü çevirdi».

Meşhur bir fıkra vardır ki beytin meâlini andırır: Kocakarının biri aynaya bakmış. Aksini çirkin ve buruşuk görünce :

— Zemâne aynaları insanı ne kadar çirkin gösteriyor. Bizim vaktiyle baktığımız aynalar böyle değildi, demiş.

İşte bahsedilen Hârût ve Mârût da insanlara böyle bakmışlar, onların aynasında akislerini görmüşler, fakat gördükleri çirkinliğin kendilerinden olduğunu anlayamamışlardı.

خویش بین چون از کسی جرمی بدید
آتش در وی زدوزخ شد بدید

*Hîş-bin çun ez kesî cürmî bidîd,
Ateşî der vey zı dûzeh şud bedîd.*

«Kendini gören ve beğenen bir kimse, birinden bir kabahat görse kendisinde cehennem ateşi peydâ olur».

حمیت دین خواند او آن کبررا
نکرد در خویش نفس کبررا

*Himyet-î din hâned ô an kibrrâ,
Nengerd der hîş nefş-î gebrrâ.*

«Kendisinde olan kibr ü azamete hamîyyet-i diniyye ve gayret-i islâmiyye adını verir. Lâkin kendinde olan kâfir nefsi görmez».

Gayret koymuyor, der de, eder gıybete âgaz;
İfşâ-yi uyûb etme midir gayret-i ahbâb.

3344

حُبِّ دینِ را نشانی دیگرست
که از آن آنشی جهانی اخضرست

Himyet-i dinrâ nişânî digereşt,
Ki ez an âteş cihânî ahzarest.

«Hamiyyet-i diniyyenin başka alâmeti vardır. Gayret-i İslâmiyye sevkile gelen hiddet âteşinden cihan yemyeşil olur».

Hamiyyet: Lügatte kızgınlık demektir. Mecâzen bir şeyin gayretini gütmek, onun aleyhinde söylenecek bir söze, yapılacak bir harekete karşı kızmak ma'nâsıdır.

Bu hiddet ya Allah rızası için olur, yâhud nefis-i hevâ uğrunda. İkincisine «hamiyyet-i câhiliyye» denilir. Nitekim Kur'ânda ve Feth Sûresinde buyurulmuştur ki :

إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ الْحَمِيَّةَ

Yâni : «Habibin, hani kâfirler, taassub, tekebbür ve putların gayretkeşliğiyle kalblerinde bir hamıyyet ve bir hiddet duymuşlardı. Fakat o duydukları câhili bir hamıyyet idi⁶¹».

Aleyhisselât Efendimiz, Hicretin altıncı senesinde 1500 sehâbi ile birlikte bir (umre) yapmak üzere Mekke'ye müteveccihen yola çıkmışlardı.

Umre : Mikatta ihrama girip Ka'beyi tavaf etmek ve sa'y eyleyip tıraş olarak ihramdan çıkmaktan ibâret bir ibâdettir.

Müslümanların gelmekte oldukları Mekke müşriklerince haber alındığı gibi taassublarına dokundu. Husûsiyle Bedir ve Uhuddeki maktullerini hatırladılar. Câhili bir hamıyyete kapıldılar: Peygamberi ve ashâbını Mekkeye koymamaya karar verdiler. Bunun üzerine (Hudeybiye Musâlehası) yapıldı. Müslümanlar ertesi sene gelecekler, Mekkede üç gün kalacaklar, ondan sonra dönüp gideceklerdi.

Kureyşin musâleha murahhası olan (Süheyl bin Amr) türlü müşkilât çıkardı. Ezcümle, musâlehanâmenin baş tarafına besmele yazılmasını kabul etmedi. Onun yerine (bismikellâhümme) yazınız dedi. Kezâ «şu mu-

sâleha, Muhammed Resûlullah ile Süheyl bin Amr arasında kararlaştırılmıştır» fıkrasına i'tiraz etti. Biz seni Resûlullah tanısa idik musâleha yapmaya lüzum kalmazdı. (Resûlullahı) sildir de babanın adını yazdır ısrârında bulundu. İşte bunlar birer hamıyyet-i câhiliyye ve gayret-i müşrikâne idi. Parti menfeatini, memleket menfeatinden üstün tutmak ve iktidârı kazanmak için türlü entrika yapmak da hamıyyet-i câhiliyyenin modern nev'inden olsa gerektir.

Bu hareketlere karşı :

فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَةً
عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى وَكَانُوا
أَحْقَابَهَا وَآهْلَهَا وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا

Yâni : «Allah, peygamberine ve mü'minler üzerine sekînetini inzâl etti. (Yâni, müşriklerin bu kadar bidedebâne hareketlerine karşı Allah, Resûl-i Ekremine ve maiyyetinde bulunan eshâba sabr ü tehammül verdi de mücâdele ve mukâteleye kalkmadılar) Onları kelime-i takvâ olan Besmele-i Şerife, yâhud (Muhammed Resûlullah) akidesinde sâbit kıldı. Mü'minler de o kelimenin lâıyıkı ve müstahıkkı idi. Cenâb-ı Hak her şeye âlîmdir⁶²».

O gün en şiddetli i'tirazda bulunan Süheyl bin Amr'ın, sonunda müslüman olacağını ve Din-i İslâma azim hizmette bulunacağını, Mekkelilerin ise bil'âhere Dîn-i Hakki kabul edeceklerini bildiği için o gün müslümanlara sabr ü sekînet verdi, muhârebeye müsâade etmedi.

İlâhî hamıyyet ve dînî gayrete gelince : Asr-ı seâdetde bir münâfıkla bir yahûdî arasında bir da'vâ çıkmıştı. Yahûdî huzûr-i seâdete gidip mürafaa olmalarını teklif etti. Münâfık ise kendisinin haksız olduğunu ve Resûlullahı hakkı iltizâm edeceğini bildiği için yahudi bahamılarından Ka'b bin Eşrefin nezdine gitmek istedi. Yahudinin ısrârı üzerine huzur-i Nebeviye gittiler, da'vâlarını arzetttiler. Yahudi haklı olduğu için Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz onun lehine karar verdi. Huzurdan çıktılar. Fakat münâfık bu hükme râzı olmadı.

— Haydi Ömer'e gidelim. O hüküm versin. Diyerek Yahudiye Hazret-i Fârukun kapısına götürdü ve mes'eleyi anlattı. Cenâb-ı Ömer :

Böyle mi oldu diye yahudiye sordu. Evet. Cevâbını alınca içeriye gir-

(61) Sûrei Feth : 26.

(62) Sûrei Feth : 26.

di, kılıcını alıp çıktı ve münâfıkın kellesini uçurdu. İşte bu, bir İlâhî hamîyyet ve dînî bir gayret idi. Bu hâdise üzerine okuyacağımız Âyetler nâzil oldu :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِيَ الْأَمْرِ مِنْكُمْ

Yâni : «Ey iman etmiş olanlar! Allaha itaat ediniz, peygambere de itaat ediniz! Sizden emir sâhibi olanlara, yâni başlarınızda bulunanlara da itaat ediniz⁶³».

Burada dikkat edilecek bir nükte vardır : Allah'a ve peygambere itaat edilmesi emri (Etîu) fi'ilinin tekrariyle verilmiş, ülül'emre itaat edilmesi ise (Ve etiurresûl) cümlesine atfolunmuş, Allaha ve peygambere kayıdsız, şartsız, fakat ülül'emre, Allahın ve peygamberin hükmüne bağlılığı şartiyle itâat edin emri imâ kılınmıştır. Nitekim Resûlullah Hazretleri de : «Hâlık Teâlâyâ ma'siyyette bulunmayı emreden mahlûka itaat edilmez.» buyurmuştur. Kezâ :

فَإِنْ تَنَادَرْتُمْ
فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ
بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ نَأْوَ

Yâni : «Bir şeyde münâzea ve ihtilâf ederseniz, onu Allahın emrine ve peygamberin hükmüne reddediniz. Eğer Allaha ve âhiret gününe inanıyorsanız şu mürâceat çok hayırlıdır ve âkibet i'tibâriyle pek güzeldir⁶⁴».

(63) Sûrei Nisa' : 59.

(64) Sûrei Nisa' : 59.

الرَّسُولِ الَّذِينَ يَرْمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا
أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَكَّمُوا إِلَى الظَّالِمِ غَوِيٍّ
وَقَدْ أَمَرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ
مَتَلًا لَا يُبِيدُ ۖ وَكَذَلِكَ تَمَكَّنَ لَنَا إِلَى مَا أُنْزِلَ اللَّهُ
وَالِى الرَّسُولِ رَأَيْتُ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا
ۖ فَكَيْفَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ
أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاءُوكَ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا إِحْسَانًا
وَتَوْفِيقًا

Yâni : «Habîbim; sana nâzil olan Kur'âna ve senden evvel münzel Tevrât ve İncile inandıklarını zanneden münâfıkları görmedin mi? Şeytan Tivrât ve İncile inandıklarını zanneden münâfıkları görmedin mi? Şeytan bir herif olan Ka'b bin Eşrefe gidip muhâkeme olmak istiyorlar. Halbuki bir herif olan Ka'b bin Eşrefe gidip muhâkeme olmak istiyorlar. Halbuki şeytanı inkâr etmek, yâni ona ittibâ etmemekle me'mur olmuşlardı. Şeytan ise onları sapıtmak ve hidâyetten çok çok uzaklaştırmak ister. Onlara, (Allahın inzâl ettiği Kur'ânda mezkûr ahkâma ve peygambere gelin!) denilince; münâfıkları görürsün; senden son derece i'râz ederler ve geri çekilirler⁶⁵».

أُولَئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ
فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُلْ لَهُمْ فِي أَنْفُسِهِمْ قَوْلًا
بَلِغًا

Yâni : «Evvelce yaptıkları bir cürmün cezası olarak kendilerine bir musibet gelince, nasıl oluyor da, sonra sana geliyorlar? Biz iyilikten ve doğruluktan başka bir şey murâd etmedik diye yemin billah ediyorlar. (Demek ki, Hazret-i Ömerin öldürdüğü münâfıkın hısımları, akrabaları kendilerini tezkiye için huzûr-ı Nebeviye gelmişler, bir de yalan yere yemin

etmişler) O münâfıklar öyle bir gürühtür ki; kalblerinde olanı Allah bilir. İmdi, onlardan yüz çevir ve onlara, küfür ve nifaktan vazgeçmeleri için va'z ü nasihatte bulun; onlara tenhâda ve yerinde (yâni, hallerinde münâsib) sözler söyle!⁶⁶

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ
اللَّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا
اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ الرُّسُولَ لَوَجَدُوا اللَّهَ
تَوَّابًا رَحِيمًا

Yâni: «Biz her peygamberi, Allahın izniyle itâat olunsun diye gönderdik. Eğer o münâfıklar, bir cürm irtikâbiyle nefslerine zulmettikleri vakit sana gelselerdi de, Allahtan mağfiret dileselerdi; peygamber de onlar için Allahtan mağfiret talebinde bulunsaydı: Allahı Tevvâb ve Rahîm bulurlardı. (Yâni, Hak celle ve alâ onların tevbesini kabul ve kendilerine rahmet ederdi.) Rabbin hakkı için onlar Seni hâkim ve hakem ittihaz etmeyince; aralarında çıkan ihtilâf hususunda, ondan sonra da, hüküm ve kazâ eylediğin şey için nefslerinde hoşnutsuzluk bulmamak haline gelmeyince, temâmen teslimiyyet göstermeyince mü'min olamazlar⁶⁷».

Tefsirlerde yazıldığına göre muhâcirlerden (Zübeyr bin-il-Avvâm) ile diğer bir sehâbî arasında tarla sulamak hususunda ihtilâf çıkmış, Aleyhis-selât Efendimizin hükmüne mürâcaat edilmişti. Resûl-i Ekrem Hazretleri iki tarafı dinledikten sonra:

— «Yâ Zübeyr; evvelâ sen tarlanı sula, ondan sonra suyu komşuna bırak» buyurdu.

Dışarıya çıktılar ve eshâbdan (Mikdad)a rast geldiler. Mikdad:

— Da'vâyı kim kazandı? diye sordu. Mahkûmün aleyh:

— Kim kazanacak? Hükmü verenin halası oğlu! demek münâsebetizliğinde bulundu ve Zübeyr, Hazret-i Peygamberin halası (Safiyye binti Abdilmuttalib'in oğlu olduğu için Resûlulah' ona iltimas etti demek istedi. Onun üzerine yukardaki son Âyet nâzil oldu ve: «Aranızda çıkan ihtilâf için peygambere mürâcaat edip de onun verdiği hükmü seve seve

(66) Sûrei Nisa': 63.

(67) Sûrei Nisa': 64.

kabul etmeyince ve temâmen teslimiyyet göstermedikçe hakiki mü'min olamazsınız» buyuruldu.

Bahisten epeyce uzaklaştık. Sadede gelelim.

Evet. İlâhî hamîyyet ve dinî gayret neticesinde, adalet zuhura gelir. Adâlet tatbik edilen bir memleket yemyeşil bir cennet hâlini alır. Kur'an hırsızın elini kesin diyor. Herkesin malına uzanan bir yed-i gasbın kesilmesi adaletin ta kendisidir. Hicaz kıt'ası 923 tarihinde ve Selim-i evvelin Mısırı fethetmesi üzerine Osmanlı idâresine geçmişti. Fakat Almanların hatırı için birinci harb-i umûmî'ye karışmak felâketine uğramamız üzerine elimizden çıkmıştı. Asırlarca idâremizde kalan o mübârek kıt'ada şeriat ahkâmını tatbik etmediğimiz için hırsızlık, eşkiyalık umûmileşmişti. Vaktâki Suûdiler, orayı istilâ ettiler, bir kaç hırsızın bileğini kestiler. Çöllerde umûmî bir âsâyiş husûle geldi. O âsâyiş hâlâ devâm ediyormuş. Şu sözlerimden Vehâbilere avukatlık ve propagandacılık yaptığım zannedilmesin. Abdülvehhâb isminde câhil ve mutaassıb bir herifin ihdâs etmiş olduğu vehhâbiliği Allah rızâsı için sevmeyenlerden biri benim. Fakat âsâyişi temin husûsundaki muvaffakiyetlerini de inkâr edemem. Hazret-i Mevlânâ bu bahsi böylece izah ettikten sonra Hârût ve Mârût kıssasına dönüyor ve Lisân-ı İlâhiden onlara hitâben şöyle diyor:

3345

گفت حقشان گر شما روشنگرید

در سپهکاران مغفل ننگرید

Göft hakşan ger şumâ rûşengerid,

Der siyehkârân-ı muğfel nengerid.

«Cenâb-ı Hak onlara buyurdu ki: Eğer siz münevverseniz şeytan tarafından iğfâl edilmiş ve günaha girmekle kapkara kesilmiş olanlara bakmayınız».

3346

شکر گوید ای سپاه و لشکران

رسته‌اید از شهوت و از چاک ران

Şukr gôyîd ey sıpâh-û-leşkeran,

Resteid ez şehvet-û-ez çâk-ı rân.

«Ey Allahın ordusu ve bendesi olan melekler; şükrediniz ki, siz şehvetten ve bacak arasında olan uzuvdan kurtulmuşsunuz».

گر از آن معنی مهم من شتا
مر شمارا پیش نپذیرد سما

Ger ez an ma'nâ nihem men ber şumâ,
Mer şumârâ biş nepzîred semâ.

«Eğer-insanlardaki şehveti size verecek olsam, sizi artık semâ kabul etmez».

Yâni, insanlarda bulunan şehvet, sizde de olsaydı, onlardan ziyâde günah irtikâb ederdiniz ve ma'sûmiyyet âlemi olan semâda barınamazdınız.

عصمتی که مر شمارا در تن است
آن ز عکس عصمت و حفظ من است

İsmetî kî mer şumârâ der tenest,
An zı aks-î ismet-û-hıfz-î menest.

«Sizin vücûdunuzda olan ma'sûmiyyet, benim ismet ve hıfzımın aksinden ve tecellisinden ibârettir».

آن ز من بینید نه از خود هین هین
تا نچربد بر شما دیو لعین

Ân zı men binid, ne ez hod hîn hîn,
Tâ neçerbed ber şumâ div-î laîn.

«O ismeti sakın hâ kendinizden bilmeyin, benim lutf u ihsânım olduğunu bilin ki mel'ûn şeytan size galebe etmesin».

Ucb u gurûr, yâni kendini beğenmek ve büyük görmek, ahlâksızlığın en kötülerinden ve günahların en büyüklerindendir. Bir kimsede eğer zühd ü takvâ görülürse iyi hâl müşâhede olunursa o, ancak Allahın tevfiqiyledir. Binâenaleyh böyle bir seâdete sâhib olan o seâdeti Allahtan bilmeli ve o İlâhî muvaffakiyyete şükretmelidir. Yoksa ucb u gurura tutulmak, insanları iğfâl ve izrâr için fırsat arayan şeytanın mağlubu olmak demektir.

همچنانکه کاتب وحی رسول
دید حکمت در خود و نور اصول

Hemçunânkî kâtib-i vahy-i Resul,
Dîd hikmet der hod-u-nûr-î usûl.

«Nasıl ki, Hazret-i Peygamberin vahy kâtibi, kendisinde hikmet ve din usullerinin nûrunu görmüştü».

Evvelce izah edildiği üzere (Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh) vahy kâtibi idi. İnsanın yaradılışı hakkındaki Âyeti Aleyhisselât Efendimiz ona yazdırıyordu, Kâtib kemâl-i teaccübünden:

فَبَارِكْ لَهُ أَخْسَنُ الْخَالِقِينَ

dedi. Sâllallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri de: «Yaz, öyle nâzil oldu» buyurdu.

Vahyin aksinden ibâret olan şu mazhariyyeti kâtib kendisinden sandı: «Muhammede vahy geliyorsa bana da geliyor!» diyerek mürted oldu.

خویشرا هم صوت مرغان خدا
می شمرد از بد صغیری چون صدا

Hişrâ hem savt-ı murğân-î Hodâ,
Mişumurd az bed safîrî çun, sadâ.

«O bed sesli kâtib, kendisini tuyûr-i ilâhiyyeden olan enbiyâ ile hem avâz kıyâs etti. Halbuki o çirkin sesli bir kuştı. Ondaki tecelli ise aks-i savt idi».

لحن مرغارا اگر وصف شوی
بر مراد مرغ کی واقف شوی

*Lahn-ı murğanrâ eğer vâsıf şevî,
Ber murâd-î murğ key vâkıf şevî.*

«Kuşların ötüşünü vâsıf olsan da kuşun murâdına nasıl vâkıf olursun?»

Yâni, bir adam bir kuşun, meselâ kanaryanın ötüşünü fark olunamayacak derecede taklîd etse bile, kuş dilini anlaması ve bir kuşun ötüşünden ne demek istediğini bilmesi mümkün müdür?

3353

گر بیاموزی صغیر بلبل
تو چه دانی او چه دارد با گلی

*Ger biyâmûzî safir-î bülbülî,
Tû çı dâni ô çı dâred bâguli.*

«Eğer bülbülün ötüşünü öğrensen, onun güle karşı ne söylediğini ne bilirsin?»

3354

ور بدانی باشد او هم از گمان
چون زلب جنبان گمانهای کران

*Ver bîdânî bâşed o hem ez guman,
Çûn zîleb cunban gumanhây-î keran.*

«Eğer bilsen de o bilişin vehimden ibâret kahr. Birinin dudaklarının kımıldamasından, sağrıların vehmî anlayışları gibi olur».

Kulakları ağır duyan, yâhud bütün bütün sağır olanlar, her sözü işitemedikleri için konuştukları adamın dudaklarına dikkat ederler, onların kımıldanışından mâ'nâ çıkarmaya çalışırlar.

3355

آن کریرا گفت افزون مایه
که ترا رنجور شد همسایه

*An kerirâ gôft efzun mâye-î,
Kî turâ rencûr şud hemsâye-î.*

«Sermâyesi fazla, yâni insâniyyeti kuvvetli biri, bir sağıra : Komşun hastalanmış haberini verdi».

3356

گفت باخود کر که با گوش کران
من چه دریابم ز گفت آن جوان

*Gôft bâ hod ker ki bâ gôş-î girân,
Men çı deryâbem zı goft-î ancevan.*

«Sağır kendi kendine dedi ki : Bu ağır kulakla o hasta gencin sözlerinden ben ne anlarım?»

3357

خاصه رنجور و ضعیف آوازه شد
لیک باید رفت انجا نیست بد

*Hasse rencûr-û-zaîf âvâze şud,
Lîk bâyed rêft ancâ nîst bûd.*

«Husûsiyle hastalıktan sesi zayıflamış bir adamın konuşmasını nasıl iştebilirim? Fakat çâre yok, gidip görmeliyim».

3358

چون ببینم چون لبش جنبان شود
من قیاسی گیرم آنرا هم ز خود

*Çûn bîbinem çûn lebeş cunban şevêd,
Men kıyâsî gîrem ânra hemzî hed.*

«Onun dudağının kımıldadığını görünce, ona kendimden bir kıyâs yaparım».

پای اورا آزمودستیم ما

هر کجا میشد شود حاجت روا

Pây-ı ôrâ âzmûdestîm mâ,

Her kucâ müşud şevd hâcet revâ.

«Onun ayağının uğurunu denedik, nereye gittiyse beklenen âfiyet husûle gelmiştir».

این جوابات قیاسی راست کرد

پیش آن رنجور شد آن نیکمرد

În cevâbât-î kıyâsî râst kerd,

Pîş-i an rencûr şud an nîkmerd.

«O sâf adam, aklınca bu kıyâsî cevabları tertip ettikten sonra hastanın evine gitti».

Ve yanına girip :

گفت جوانی گفت مردم گفت شکر

شد ازین رنجور پر آزار و نگر

Gôft çûnî? Gôft murdem, gôft şûkr,

Şud ez in rencûr pur âzâr-u-nukr.

«Nasılsın? diye sordu. Hasta : Ölüyorum. deyince sağır : Şükür elhamdülillâh! mukâbelesinde bulundu. Bu mukabele üzerine hasta rahatsız oldu ve canı sıkıldı».

کین چه شکرست او مگر مارا بدست

کر قیاسی کرد و آن کز آمدست

Kin çı şukrest ô meger mârâ bedest,

Ker kıyâsî kerd-u-an keş âmedest.

«Bu nasıl şükür, yâni şükürün sırası mı? Bu adam gâlibâ bizim düşmanımız dedi. Sağır bir kıyâs yapmıştı, o da aksine çıktı».

چون بگویم چونی ای محنتکشم

او بخواید گفت نیکم یا خوشم

Çun bîgôyem çûnî ey mihnetkeşem,

O bîhâhed gôft nîkem yâ hoşem.

«Ona, derdli komşum nasılsın, deyince, elbette o iyiyim, yâhud râhatım diyecektir».

من بگویم شکر چه خوردی ایا

او بگوید شربت یا ماشا

Men bîgôyem şukr, çı-hordî eyâ,

O bîgôyed şerbetî yâ mâşbâ.

«Ben çok şükür, dedikten sonra, acebâ ne yiyiyorsun? diye sorarım. O şerbet, yâhud mercimek çorbası der».

من بگویم صبح نوشت کیت آن

از طبیبان پیش تو گوید فلان

Men bîgôyem sühk noşest, kîst an,

Ez tabîban pîş-i tû gôyed fulan.

«Ben sıhhatler, âfiyetler olsun! diyerek, hekimlerden kim gelip bakıyor? derim. Fülân geliyor cevâbını verir».

من بگویم بس مبارک پاست او

چونکه او آمد شود کارت نکو

Men bî gôyem bes mubârek pâst ô,

Çunki ô âmed şevd kâret nikô.

«Ben de derim ki : Ayağı uğurlu bir hekimdir. Mâdem ki, o geliyor. muş, işin yolunda demektir».

بعد از آن گفتش چه خوردی گفت زهر
گفت نوشت باد افزون گشت قهر

Ba'dez an gofteş çî hordî gôft zehr,
Gôft nôşet bâd efzun gêşt kahr.

«Sonra hastaya ne yedin? diye sordu. Hasta, zehir! deyince âfiyetler olsun cevâbını verdi. Bu cevâb ise hastayı kahretti».

بعد از آن گفت از طبیبان کیست او
که همی آید بچاره پیش تو

Bâd'ez an goft ez tabîban kîst ô,
Kî hemîâyed beçârê piş-i tû.

«Daha sonra hekimlerden gelip de seni tedâvi eden kimdir sūâlinde bulundu».

گفت عزرائیل می آید برو
گفت پایش بس مبارک شاد شو
Gôft Azrâîl mîâyed birev,
Gôft pâyeş bes mubârek şâd şev.

«Hasta azrâîl geliyor. Haydi defol! dedi. Sağır ise: Ayağı uğurludur, sevin! cevâbını verdi».

کر برون آمد بگفت او شادمان
شکر کنش کردم مراعات این زمان
Ker birun âmed bıgoft o şâdman,
Şukr keş kerdem murâât in zeman.

«Sağır dışarı çıktı. Böyle rahatsız bir zamanında komşumun hatırına riâyet ettim, gönlünü aldım diyerek şükretti».

گفت رنجور این عدو جان ماست
ماندانستیم کو کان جفاست

Gôft rencur in aduvv-î cân-ı mast,
Mâ nedânistîm k'ô kân-î cefast.

«Hasta da diyordu ki: Bu herif, bize can düşmanı imiş. Onun cevri ü cefâ ma'deni olduğunu bilmiyorduk».

خاطر رنجور جویان صد سقط
تا که پیغامش کند از هر نمط

Hâtır-î rencûr cöyân sad sakat,
Tâ ki peyğâmeş küned ez her nemat.

«Hastanın hatırı, ona türlü türlü sövüntü arıyor ve öylece haber göndermek istiyordu».

چون کسی که خورده باشد آتش بد
می بشوراند دلش تا قی کند

Çün kesîki horde bâşed âş-ı bed,
Mî bışôrâned dîleş tâ key kuned.

«Onun şu hâli, kötü yemek yiyip de mi'desi bozulan ve kay etmek isteyen kimsenin hâli gibiydi».

کظم غیظ اینست آنرا قی ممکن
تا بیایی در جزا شیرین سخن

Kezm-i gayz inêst anrâ kay mekun,
Tâ bıyâbî der cezâ şîrin suhun.

«Hiddetle söylemek istediğin sövüntüyü ağzından çıkarma ki, (kâzm-ı gayz) budur. Sabr ü tehammül ederek sövüp saymazsan mükâfât olarak tatlı söz iletirsin».

Kâzm-ı gayz : Hiddetini zabdeylemek demektir. Kur'anda Âl-i İmran Sûresinde buyurulmuştur ki :

وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ

Yâni : «Ey müslümanlar! Rabbinizin mağfiretini mucib olacak şeye koşun⁶⁹». Bu şey'in ne olduğu muhtelif sûrette tefsir olunmuştur. Kelime-i şehâdet, farzların vaktinde edâsı, cemâatle namaz kılınırken iftitâh tek-birine yetişmek, mescide erkenden gidip ilk safta yer bulmak, peygamberin sünnetlerine ittibâ' etmek, günah akibinde istiğfâr etmek, Mekke fethinden evvel Medineye göç etmek, yâhud Allah yoluna ve din uğrunda harbe gitmek denilmiştir.

Son iki tefsir asr-ı saâdete göredir, muhâtab olanlar da ashâb-ı kirâm-dır. Diğerleri her zaman içindir, me'mur olanlar da kıyamete kadar gelecek ehl-i imândır.

Hülâsa : Ey müslümanlar, koşun Allahın mağfiretine :

وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ

Ve Cennete ki : o Cennetin eni gökler ve yer kadardır⁷⁰.

Tefsirde deniliyor ki : Nazm-ı Celilde Cennetin eninden bahs buyurulmuştur. Uzunluğunun derecesi akl-ı beşere sığmaz. Demek ki, göklerle yer birleşecek olursa ikisinin teşkil edeceği mesâfe Cennetin enini teşkil edecek. Halbuki yalnız fezâ o kadar geniş ki, dâhilinde ziyâsı henüz bize vâsıl olmamış yıldızlar varmış. Bu vüs'ati bir düşünün, buna Arz ve Semânın genişliğini de ilâve edin, hâsıl olacak sâhanın mesâhasını aklınız alabilirse ona göre bir mikdâr tasavvur edin. İşte o akılların alamadığı mesâfe, Cennetin enini teşkil ediyor. Yâ boyu?...

Tefsir-i Kebirde denilmiştir ki : Gökler tabaka tabakadır, her tabakanın muayyen bir sathı vardır. O sathlarla arzın sathı birleşecek olursa Cennetin eni teşekkül eder. İşte o Cennet takvâ sâhibi olanlar için hazırlanmıştır.

Takvâ : Bizim çekinmek dediğimiz hâldir; korkudan ziyâde hürmet ve riâyetten ileri gelir. Müttekî de : Allahtan çekinen, onun emrine ve nehyine karşı hürmet gösteren demektir.

Takvâ, bâtinî ve kalbî bir hâl olmakla berâber, onun zâhiri bazı alâmetleri vardır. Cenâb-ı Hak o alâmetleri bildirmek için buyuruyor ki :

(69) Sûrei Âli İmran : 133.

(70) Sûrei Âli İmran : 133.

الَّذِينَ يُفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاطِبِينَ الْغَيْظِ

Yâni : «O müttekiler ki, kolaylık ve zorluk içinde iken, (yâni, zengin olsalar da, züğürt bulunsalar da) fukarâyı gözetirler ve hiddetlerini zabdederler⁷¹».

Gördükleri bir münâsebetsizliğe, uğradıkları bir hakarete mukabele etmek kudretini hâiz iken sabr u tehammül gösterirler.

Hikâyesi Mesnevide gelecektir. Hazret-i Ali Kerremallâhü Veche Efendimiz muhârebeye bir müşriki devirmiş, müslüman olmasını teklif etmiş. O ise Cenâb-ı Mürtezânın yüzüne tükürmek küstahlığında bulunmuştu. Bu küstahlık üzerine Hazret-i Ali onu tutup kaldırdı ve salıverdi. Herif şaşırıp ve sebebini sordu. Haydar-ı Kerrâr :

— Seninle Allah rızası için mübâreze ettim, öldürsem de Allah rızası için öldürecektim. Fakat yüzüme tükürdün. Tabii hiddetlendim. Bundan sonra öldürse idim intikâm almak için öldürmüş olacaktım ve nefsimin havasına uyacaktım. Binâenaleyh kâzm-ı gayz ederek salıverdim cevâbını verdi. Şu büyüklüğü gören müşrik de müslüman oluverdi.

وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْحَسْبِينَ

Yâni : «Cennet, insanların kusurunu afvedenler için de hazırlandı. Cenâb-ı Hak, iyilik edenleri sever⁷²».

Şu sayılan şeyler, yâni, fukarâyı gözetmek, hiddetini zabdetmek, insanlara karşı afv ü safh göstermek hâlleri ayrı ayrı birer hasenedir, birer iyiliktir ki, bunları yapanları Allah sever ve sevdiği kulları mağfiret edip Cennetine koyar.

Hafid-i Nebvî Hüseyin bin Ali (Radiyallâhü Anhümâ) Hazretleri bir gün ba'zı zevât ile birlikte sofraya oturmuş, kölesi yemek getirirken, elindeki kabı kazârâ Cenâb-ı Hüseyinin üstüne, başına dökmüş. Hazret-i İmâmın hem üstü kirlenmiş, hem de vücûdunun ba'zı yerleri yanmış. Şu beceriksizliği yüzünden kölenin yüzüne dik dik bakmış. Köle :

- (velkâzımın'el-gayza) demiş. Cenâb-ı Hüseyin :
- Hiddetimi zabdettim. Cevâbını vermiş. Köle :
- (vel'âfine aninnâs) demiş. Sibt-ı Peygamberî :
- Kusûrunu afvettim buyurmuş. Köle :
- (Vallâhü yühibbül'muhsinin) deyince de :
- Seni âzâd ettim müjdesinde bulunmuş.

(71) Sûrei Âli İmran : 134.

(72) Sûrei Âli İmran : 134.

Bu bahiste şu Hadis-i Nebevî de rivâyet olunmuştur : «Her kim hiddetini zabderse, hiddetini infâza kâdir (yâni hasmına sövmeye, hattâ onu dövmeye muktedir) olduğu hâlde öyle yapmaz da sabrederse, Allah onun kalbini emniyyet ve imanla doldurur».

Hazret-i Mevlânâ da hiddeti mi'de bulantısına, hiddet sevgisiyle olan sövüntüğü istifrâğ etmeye benzetiyor. «Kâzm-ı gayzet, başkalarını iğrendirecek ifrâzâtta bulunma!» dedikten sonra hikâyesinin alt tarafını söylüyor :

• 3375

چون نبودش صبر می پچید او

کین سگ زن روسی خیز کو

Çun nebûdeş sabr mi-pîçîd ô,

Kin seg-i zen rûspî-yî hîz kô.

«Hastanın sabr ü tehammülü olmadığı için sağırın sözlerinden kıvrılıp diyordu ki : Bu köpek herif, bu nâmerd kerata nerde ki».

3376

تا بریزم بروی آنچه گفته بود

کان زمان شیر ضمیرم خفته بود

Tâ bîrîzem ber vey ançî gofte bud,

K'ân zeman şîr-i zamîrem huftê bud.

«Söylediklerini ona iâde edeyim. Onları ağzına aldığı vakit kalbim uyumuş arslan gibi olmuştu da cevap verememiştim».

3377

چون عیادت بهر دل آرامیست

این عیادت نیست دشمن کامیست

Çun iyâdet behr-i dil ârâmiyest,

În iyâdet nîst düşmen kâmiyest.

«İyâdet; yâni, hasta yoklama, hastanın gönül hoşluğu içindir. Bunun yaptığı ise hatır sorma değil, âdetâ düşman sevincidir».

3378

ما بیند دشمن خود را زار

تا بگردد خاطر زشتش قرار

Tâ bîbîned duşmen-i hodrâ nizar,

Tâ bigîred hatır-i zîşteş kerar.

«Düşmanı zayıf ve dermansız görüp de, kötü kalbi rahat etmek içindir».

Yâni, «Herifin beni yoklamaya gelişi, beni sevdiğinden ve teselli vermek istediğinden değilmiş; böyle tâkatsiz bir hâlde görüp sevinmek içimmiş!» diyerek sağır hakkında sû-i zanda bulundu.

İhlâs ile yapılmayan amellerin Allah indinde makbûl olmayacağını beyân için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

3379

بس کسان کایشان ز طاعت گم رهند

دل برضوان و ثواب آن نهند

Bes kesian k'işan zı tâat gum rehend,

Dil be rizvân-û-sevâb-i an nihend.

«Çok kimse vardır ki, tâât ü ibâdât hususunda sapık olduğu halde, onunla, Allah rızâsını kazandığını, sevâba nâil olduğunu ve o sâyede cennete gireceğini ümid eder».

Sağırın hasta yoklamaya gitmesi gibi ki, gidişi livechillâh değildi. Kapı karşı komşusunun istifsâr-ı hâtırına gitmedi demesinler düşüncesiyle idi. O düşünce ile gittiği için hem sevâbını bulamadı, hem de ziyâretî hastanın makbulu olmadı.

3380

خود حقیقت معصیت باشد خفی

بس کدر کارا تو پنداری صفی

Hod hakikat mâ'siyet bâsed hafî,

Bes kedir k'anrâ tu pîndârî safî.

«Onların tâat diye yaptıkları hareketler hakikatte gizli bir ma'siyyettir. Nitekim bir çok bulanık su vardır ki, sen onu duru sanırsın».

Kur'an-ı Kerimde buyurulmuştur ki :

فَمَنْ كَانَ زَرْجُ الْقَاءِ

رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

Yâni : «Her kim Allaha mülâki olmayı umar ve arzu ederse, sâlih ve rıyâsız amelde bulunsun ve Rabbinin ibâdetine kimseyi teşrik etmesin⁷³».

Meselâ kıldığı namazı ve tuttuğu orucu sırf Allah rızâsı için kılsın ve tutsun. Namaz kıldığını görsünler, oruc tuttuğunu anlasınlar diye kılip, tutmasın. Bu fikirle namaz kılacak, oruc tutacak, sadaka verecek olanlar, görünmek istediklerini âdetâ Allaha şerik yapmış, yâni, ibâdetleri onlarla Allah arasında taksim etmiş olurlar. Böyle, görünüşte ibâdet gibi olan hareketler, hakikatte ibâdet değil, şirk-i hafî derecesinde bir mâ'siyettir. Evet, öyledir. Nitekim Sûre-i Rûm'da buyurulmuştur ki :

وَاتَّقُوا وَاقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ

Yâni : «Allahtan çekinin ve namazı doğru, yâni, yalnız Hakkın rızâsı için kılın. Gösteriş olmak üzere kılip da Allaha şirk koşanlardan olmayın⁷⁴».

3381

همچو آن کر که همی پنداشتست
کو نکوی کردو آن بر عکس جست

Hemçu an ker kî hemî pindâşttest,
K'ô nikôyi kerd-u-an ber aks cest.

«O sağır gibi ki, hastayı yoklamakla iyilik yaptığını sanıyordu. Fakat netice zannı hilâfına zuhur etti».

Biraz evvel söylenildiği gibi sağır, komşusunu ziyârete gitmişti. Lâkin gidişi Allah rızâsı için değil, haber aldı da gelmedi demesinler diye idi. O ise istifsâr-ı hâtırda bulunmakla iyi bir şey yaptığını sanıyordu ve bundan sevab umuyordu. Halbuki neticesi düşüncesinin aksine çıktı. Sevaba nâil olamadığı gibi komşusu ile de arası açıldı. İşte görünüş ve gösteriş için yapılan işlerin sonu böyle olur.

(73) Sûrei Kehf : 110.

(74) Sûrei Rûm : 31.

3382

او نشسته خوش که خدمت کرده ام
حق همسایه بجا آورده ام

Ô nişestê hoş ki hıdmet kerde em,
Hakk-ı hemsâyê beçâ âverde em.

«Sağır; hizmet ettim, komşuluk hakkını yerine getirdim diye memnun olarak oturuyordu».

Halbuki :

3383

بهر خود او آتشی افروختست

در دل رنجور و خود را سوختست

Behr-ı hod ô âteşi efrâhtest,
Der dıl-i rencûr-u-hodrâ sôhtest.

«O, hastanın kalbinde bir ateş tutuşturmuş, o ateşle kendisini de yakmıştı».

Halka görünmek düşüncesiyle ibâdet edenlerin ve sevab kazandım vehmine düşenlerin yaptıkları hareketler de böyledir. O hareketler mukabilinde sevab değil, ikab hazırlanmıştır.

3384

فاثقوا النار التي اوقدتوا

انكم في المعصية ازددتوا

Fettekun-nâralletî evkadtümû,
İnnekum fil mâ'siyeh izdedtümû.

«Ey mürâiler; tutuşturduğunuz ateşten sakının. Siz günah hususunda hakikaten ileri gittiniz».

Ma'lumdur ki, Cennet dârünnâimdir, Cehennem de dârülîkâbdır. Lâkin herkesin Cennetteki ni'meti ve Cehennemdeki azâbı; Dünyadaki hakikatına göre hazırlanmaktadır. Ârîfin biri der ki :

Vâız bizi korkutma Cehennemde od olmaz!
Yanmağa odun her kişi bundan iletürler.

Evet, Dünyâdaki hasenât; Cennetteki ni'met şeklinde, seyyiât da Cehennemde azâb şeklinde zuhur edecektir.

Seyyiâtı olmayan bir kimse Cehenneme girmez yâ, bilfarz girse bile orada azâba müteallik bir şey bulamayacaktır. Nasreddin Hoca rahimehullahın âhiret fıkrası meşhurdur :

Hoca birine : Ölüm nasıl oluyor? diye sormuş. O da : İnsanın eli, ayağı soğur, buz gibi olur demiş. Hoca bir kış günü kırdan gelirken fazlaca üşümüş. Eli, ayağı donma derecesine gelmiş. Gâlibâ ben öldüm, diyerek, kabristanda çökmüş, bir mezara uzanmış. Yatıp dururken çıntrak sesleri işitmiş. Ne oluyor? diye davranmış. Meğer fincan yüklü katırlardan müteşekkil bir kervan geçiyormuş. Katırlar hocadan ürkmüş, birbirine girmiş. Tabii bir çok fincan kırılmış. Katircılar hocayı tutmuş, epeyce hırpalamışlar. Zavallı adam düşe kalka şehre gelmiş. Rast gelenler, nereden geldiğini sormuşlar. Âhiretten geliyorum demiş. Orada ne var, ne yok? demişler. Fincancı katırlarını ürkütmezsen bir şey yok!.. cevabını vermiş. Bu cevap pek ârifânedir. Dünyâda fincancı katırlarını ürkütmeyenler ve fincanların kırılmasına sebep olmayanlar, yâni, Allahın ve ibâdullahın hukukuna tecavüz etmeyenler, öbür tarafta ne azâba uğrarlar, ne de ikâba. Gelelim beytte işâret edilen Âyet-i Kerimeye :

Sûre-i Tahrim'de buyurulmuştur ki :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا

Yâni : «Ey imân etmiş olanlar! Nefsinizi ve âilenizi ateşten koruyunuz. Kendiniz günâha girmemekle nefsinizi, dinin ahkâmını öğretmekle âilenizi Cehennemden vikâye ediniz⁷⁵». Gerek bu Âyet-i Kerime-de, gerek : «Hepiniz idârenizde olanları selâmete sevketmek ve tehlike-den muhafaza eylemek hususunda çoban gibisiniz. Hepiniz de idârenizde bulunan âile efrâdından sorulacaksınız.» Hadis-i Şerifinin sarâhatine göre bir âile reisi hem nefsinden, hem de dinî ahkâmı öğretmediği evlâdından ve âile efrâdından mes'ûl olacaktır. Ne yapalım? Mekteplerde arab harfi öğretilmediği için çocuğa Kur'ân okutamadık, Allahı, Peygamberi öğretemedik demek, öbür tarafta ma'zeret teşkil etmeyecektir. Onun için kendisini, âilesini Cehennemden kurtarmak isteyenler bu cihete dikkat etmelidirler.

(75) Sûre-i Tahrim : 8.

O cehennem ateşinden ki :

وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ

Yâni : «Onu tutuşturacak olanlar, insanlar ve taşlardır⁷⁶».

Buradaki (hicâra) için Cehennem taşı, yâhud müşriklerin taptıkları taştan putlar ve heykeller denilmiştir.

Taş yanar mı diye tabii sorulmaz. Kireç taşın yanmış değil midir?

3385

گفت پیغمبر بیک صاحب ریا
صل انک لم تصل یا فقی

Gôft peyğamber beyek sâhib riya,
Salli, İnneke lem tusalli yâ fetâ.

«Hazret-i Peygamber — huzûrunda namaz kılan — bir mürâiye : Yeniden kıl, sen namaz kılmadın, yâni kıldığın namaz olmadı buyurdu».

Demek ki, o adam, Resûlullah'a görünmek ve ne iyi namaz kılıyor dedirtmek için kılmış. Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz bunu keşfetmiş, yeniden ve Allah rızâsı için kılmasını emir buyurmuş.

3386

از برای چاره این خوفها
آمد اندر هر نمازی اهدنا

Ez berây-i çâre-i in hâvfhâ,
Âmed ender her nemâzi İhdinâ.

«Bu korkuların çâresi olmak üzere her namazda fâtiha okunması ve (ihdinassırâtal müstekim) denilmesi emrolunmuştur».

(76) Sûre-i Tahrim : 8.

که نماز مرا میامیز ای خدا
ما نماز ضالین و اهل ریا

*Ki nemâzemrâ meyâmiz ey Hudâ,
Bâ nemâz-î zallîn-û-ehl-î riyâ.*

«Ki İlâhî, namazımı dalâlet ve riyâ erbâbının namazlarına karıştırmak demektir».

Sûre-i Fâtiheadaki :

إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ
صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ
الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

Yâni : «Yâ Rabbî; bizi sırâtı müstekîme, doğru bir yola çıkar» meâlinde dir. Hazret-i Mevlânâ onu (ihlâs yolu) ma'nâsına alıyor. «Kendilerine in'âm ü ikrâm eylediğin, ihlâs ni'metini ihsan ettiğin enbiyâ ve evliyânın yoluna götür. Haklarında gazab eylediğin ve yolunu şaşırmış olanların, (yâni, senin rızâ-yı şerifin için değil de Cennete girmek ve Cehenneme girmemek, bir de halka gösteriş için ibâdet edenlerin) çıkmaz yoluna düşmekten muhafaza buyur⁷⁷».

از قیامی که بکرد آن کر گزین
صحبت ده ساله باطل شد بدین

*Ez kiyâsî kî bikerd an ker güzîn,
Sohbet-î dehsâle bâtl şud bedîn.*

«O sağırın yapmış olduğu bir kıyas neticesinde on yıllık komşuluk sohbeti bozuldu».

⁷⁷ Sûre-i Fâtiha : 6-7.

حاصه ای خواجه قیاس حسن دون
اندر آن وحی که هست از حد فزون

*Hâsse ey havâce kıyâs-î hiss-ı dun,
Ender an vahy ki hest ez had fuzun.*

«Husûsiyle vahy kâtibinin his dâiresine sığmayan vahye karşı kıyâsa kalkışması, efendi; bilmiş ol ki, pek ma'nâsızdır».

گوش حسن تو بحرف ار در خورست
دانکه گوش عیب گبر تو کرس

*Gôş-ı hiss-î tû be harf er der harest,
Danki gôş-î âyb-gîr-î tû kerest.*

«Senin kulağın hurûfa karşı hassâs ise, yâni huruf ve ondan müteşekkil kelimeyi işliyor ve anlıyorsa bile, Kelâm-ı İlâhî ve Hadîs-i Rîsâletpenâhiye karşı «ma'lul kulak sağır»dır».

Yâni, bir Âyetten ve bir Hadîsten Allahın ve Resulullahın murâdının ne olduğunu, kelimâtını işitmekle anlayamazsın. Sağırın yaptığı gibi kıyas yapmaya kalkışır ve dalâlete düşersin.

«KELÂMULLAH'A KARŞI İLK KİYAS YAPAN ŞEYTAN İDİ»

Kıyâs : Ölçmek demektir ki, bundan müştâk olan mikyâs : Ölçü ma'nâsınadır. Kıyâs, fikhî ve mantıkî olmak üzere ikidir. Fikhî kıyâs : Hakkında nas bulunmayan bir mes'eleyi ona benzeyen ve hakkında nas bulunan bir mes'eleye tatbik etmektir.

Kıyâs-ı mantıkî ise : Ma'lûm olduğu üzere suğrâ, kübrâ ve neticeden ibâret kazıyye tertib etmektir : «Âlem hâdistir, çünkü mütegayyerdur. Her değişen şey hâdistir, o halde Âlem hâdistir» misâl-i meşhurunda olduğu gibi.

Mantıkî kıyâsalar, ekseriyâ safsata ve mügâletaya âlet ittihaz edildiği

için sofiyyece makbul sayılmaz. Bundan dolayı Hazret-i Mevlânâ, ilk kıyas yapanın şeytan olduğunu ve mantıkçıların pirinin iblis bulunduğunu söylüyor.

Evet. İlk kıyâsı şeytan yapmıştı. Melekler Âdem Aleyhisselâma karşı secdeye me'mur oldukları vakit şeytan da bu vazife ile mükellef tutulmuştu. Melekler Allahın emrini yerine getirdiler. Şeytan secde etmedi ve : Niçin secde etmedin? sül-i İlâhisine karşı :

قَالَ نَاخِرُ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ

Yâni : «Ben Âdemden daha hayırlıyım. Beni ateşten yarattın, onu da çamurdan halkettin⁷⁸» cevâbını verdi. «Ateş ulvî, çamur süflîdir, ulvî, süflîye eğilmez, ben de ona secde etmem!» demek istedi. İşte bu mantığı ve mugalâtavî bir kıyâs idi ki, Allahın emrine, yâni nas-sı kat'îye mukabil yapılmıştı.

Şimdi kıyâsa gelelim :

3391

اول آنکس این قیاسکها نمود

پیش انوار خدا ابلیس بود

Ervel an kes in kıyâsek hâ nümûd,
Piş-ı envâr-î Hodâ İblîs bûd.

«Envâr-ı İlâhiyye karşısında ibtidâ bu kıyasçıları yapan şeytan idi».

3392

گفت نار از خاک بی شک بهترست

من ز نارم او ز خاک اکدرست

Gôft nâr ez hâk bişek bihterest,
Men zı nârem ô zîhâk-î ekderest.

«Şeytan dedi ki : Şüphesiz ateş topraktan daha iyidir. Ben ateşten yaratıldım, o ise bulanık çamurdan halkedilmiştir».

(78) Sûrei Sad : 76.

3393

بس قیاس فرع بر اصلش کنیم

او ز طلعت ماز نور روشنیم

Pes kıyâs-î fer' ber asleş kunîm,
Ô zı zulmet mâzî nûr-î rûşenîm.

«O halde fer'i asla kıyas edelim. Âdem zulmetten, yâni topraktan mahlûktur, biz ise parlak nûrdan, yâni ateşten yaradılmışız».

3394

گفت حق نی بلکه لا انساب شد

زهد و تقوی فضلرا محراب شد

Gôft Hak nî belki lâ ensâbe şud,
Zuhd-u-takvâ fâzlrâ mihrâb şud.

«Cenâb-ı Hak buyurdu ki : Hayır... fer' asl'a kıyâs edilmez. Belki neseblerin — âhirette — faydası yoktur. Ancak zühd ü takvâ faziletin mihrâbı olacaktır».

Kur'ân-ı Kerimde ve Sûre-i Mü'mininde buyuruluyor ki :

فَإِذَا نَفَخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ

Yâni : «Sûr'a üflenince, (yâhud İbn-i Abbâs ve Hasan Basri kırâatine göre [fissûri] yâni, cesedlere ruhlar nefh edilince ve ölmüş olanlar dirilip kalkınca) aralarında neseb ve akrabâlık kalmayacaktır⁷⁹». Çünkü o günün dehşetinden insanlar; babasından, anasından, kardeşinden, karısından ve çocuklarından kaçacak, fülânın kardeşi olmak fayda vermiyecektir. Belki :

إِذَا كَرَّمَكُمُ عِنْدَ اللَّهِ أَنْفُسُكُمْ

Yâni : «Allah indinde en kerîminiz, en ziyâde mütteki olanınızdır⁸⁰». Âyet-i Kerimesi mucibince dünyâda zühd ü takvâ ile ömür geçirmiş olanlar, o gün emn ü emân içinde bulunacaklardır. Binâenaleyh şeytanın aslı olan ateşin ulviyyetinden bahsetmesi ma'nâsızdır.

(79) Sûrei Mü'minûn : 101.

(80) Sûrei Hucurat : 13.

این نمبرات جهان فانی است
که بانسای بیانی جانی است

*În nemîrâs-î cihân-î fâniyest,
Ki beensâbî bîyâbî, cânîyest.*

«Bu zühed ü takvâyı ve onun neticesi olan kerâmâtı, şu fâni Dûnyâ mîrâsı değildir ki, neseb ve miras tarikiyle elde edesin. Belki o, rûhî ve rûhânî bir mazhariyyettir».

Babadan kalmakla değil, insan, Tevfik-i Rabbânî ve mürşid-i Hak-kânî sâyesinde ancak ona müyesser olur.

Nûh Aleyhisselâmın zevcesi ile Ken'an ismindeki oğlu, peygamber haremî ve peygamber evlâdı iken küfr üzerine helâk oldular.

Ebû Leheb'e Aleyhissalât Efendimizin amcası olması fayda vermedi, müşrik olarak gitti. Hattâ (Tebbet) Sûresi onun ve karısı Ümmü Cemil'in zemmi hakkında nüzûl etti.

Hazreti Bilâl (Radiyallâhü anh) azadlı bir abd-i Habeşî iken, Ömerü'r-rûfûk Radiyallâhü anh gibi seyyid-i Kureyşî, onun için: «Ebû Bekr seyyidimizdir, Bilâl Efendimizi âzâd etmiştir» demişti.

3396

بلکه این میراثهای انبیاست
وارث این جانهای اقیاست

*Belki in mîrâshây-î enbiyâst,
Vâris-î in cânhây-ı etkiyâst.*

«Belki bu, peygamberlerin mirasıdır. Onların vârisleri de mütteki olanların ruhlarıdır».

Hazret-i Mevlânâ burada bir nükte îrad ediyor. Maddî şeylerde oğul, babanın vârisi olurken, ma'neviyyatta ba'zan olamıyor demek istiyor. Bir beyt sonra da buna misâl getiriyor.

Eski dervişler arasında bir söz vardı. (Tarikat evlâdı; belden gelen değil, yoldan gelendir) derlerdi. Ba'zan bir şeyhin dervişi, sulbî oğlundan daha feyizli ve şeyh indinde evlâdından daha sevgili olur ma'nâsını murad ederlerdi. Nitekim Hz. Pîr Efendimiz (Sultan Veled) gibi mü-kemmel yetişmiş bir oğlu varken makam-ı irşâdını halifesi Hüsemüddin Çelebiye bırakmıştı.

*Esrâr-ı hafiyye var bilinmez,
Etvâr-ı tasarruf-ı Hudâda.*

Akılları hayrette bırakan Hikem-i İlâhiyye icabıyla ba'zan azgın bir müşrikin evlâdı mü'minin-i muvahhid zuhur eder; ba'zan da bir peygamberin evlâdı kıpkızıl bir kâfir çıkıverir. Ma'neviyyatta verâset câiz olsaydı böyle olmaması lâzım gelirdi.

تَخْرِجُ الْحَيِّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتَخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ

Yâni: «Yâ Rabbî; sen ölüden diri çıkarırsın, diriden de ölü çıkarırsın⁽⁸¹⁾». Âyet-i Kerîmesinin ma'nâsı da budur.

3397

پور آن بو جهل مؤمن شد عیان
پور آن نوح نبی از گمراهان

*Pôr-ı ân Bû cehl mü'mîn şud ayan,
Pôr-ı ân Nuh nebî ez gümrahân.*

«Ebû Cehlin oğlu âşikâre müslüman, Nuh peygamberin oğlu ise sapıklardan oldu».

Ebû Cehl'in İslâm Dini ve Hazret-i Resûl Aleyhisselâma olan şiddetli adâvetini bilmeyen bir müslüman yok gibidir.

Kibir, hased, inad gibi ahlâk-ı rezile ile muttasıf bulunan o herif, Gazve-i Bedirde belâsını buldu. Abdullah bin Mes'ud tarafından kafası kesildi, canı Cehennemî boyladı. Lâkin oğlu, İkrime Radiyallâhü anh feth-i Mekkedden sonra müslüman oldu. Ondan sonra neşr-i İslâm için yapılan muhârebelerde bulundu. (Ecnâdeyn) yâhud (Merc-i suffer) yâhud (Yermük) muhârebesinde fedâî olarak düşmana hücum etti ve şehid düştü.

Bir misâl daha: Ashâbın fedâkârlarından biri (Hanzale Bin Ebi Âmir) vardı ki, (Ebû Âmir) nâmında bir mürtedin oğlu ve münâfıkların reisi (İbn-i Selûl) ün dâmâdı iken dini bütün bir müslümandı. Uhud muhârebesinde Allah ve Peygamberi uğrunda şehâdet ni'metine kavuştu. (Radiyallâhü anh ve erdâhü)

(81) Sûrei Âli İmran: 27.

İşte iki ölüden çıkmış iki diri.

Nûh Aleyhisselâmın Ham, Sam, Yafes ve Ken'an ismindeki oğullarından üçü iman etmiş ve tûfân zuhûrunda sefineye girmişti. Ken'an ise mü'min olmadığı için gemiye girmemiş, hattâ babalık şefkatiyle Hazret-i Nûhun çağırmasına karşı dağa çıkar, kurtulurum demişti. Babası ona : «Bugün Allaha başka kurtaracak yoktur» derken aralarına bir dalga girmiş ve Ken'anı boğmuştu. İşte bu da diriden çıkmış bir ölü.

Cenâb-ı Mevlânâ lisân-ı İlâhiden şeytana hitab ederek diyor ki :

3398

زاده خاکی منور شد جو ماه

زاده آتش تویی رو روسیاح

*Zâde-i hâkî münevver şud çu mâh,
Zâde-i âteş tuyî rev rûsiyâh.*

«Topraktan yaradılan Âdem, ay gibi münevver oldu. Ateşten mahlûk olan senin yüzün kara olduğu halde defol».

3399

این قیاسات و محری روز ابر

یا بشب مر قبلهرا کردهست خبر

*În kiyâsât-û-taharrî rûz-ı ebr,
Yâ beşeb mer kible râ kerdêst habr.*

«Bir âlim, bu kıyasları, bu taharrileri bulutlu bir günde, yâhud geceleyin kibleyi bulmak için yapar».

Hazret-i şârih Ankaravî böyle ma'nâ vermiştir. Doğru olmakla berâber fakirin aklına şöyle bir ma'nâ da geliyor :

«Bu kıyaslar, bu taharriler bulutlu bir günde, yâhud geceleyin, yapana kibleyi haber verir.» vallâhü a'lem.

Ma'lum ya, namaz kılarken Ka'beye veyâhud ka'benin bulunduğu cihete dönmek farzdır. Mihrâbı bulunmayan kırdâ, bayırda namaz kılacak bir müslûman, güneş vasıtasıyla kible cihetini ta'yin eder. Hava bulutlu olursa, yâhud gece vakti ise güneşten istifade edemeyeceği için güneş şu taraftan doğuyordu. Kible şark ile cenup arasındadır. O halde bu tarafa doğru kılmak icab ediyor diye bir kıyas yapar.

3400

لبك يا خورشيد و كعبه پيش رو

این قیاس و این تحریرا محو

*Lâk bâ hurşîd-u-Kâ'bê piş-ı rû,
În kiyâs-û-in taharrîrâ mecô.*

«Lâkin güneşli bir günde ortalık aydınlık ve Ka'be göz önünde iken kıyas yapmaya ve kible cihetini aramaya kalkışma».

Gündüzün bir câmie girmişiz, mihrabın bulunduğu tarafı görüyoruz. Onu görüp dururken kible şu cihet mi, bu cihet mi diye aramak, hem hamâkat, hem de dalâlet olur. Hakkında bir Âyet, yâhud sahih bir Hadîs bulunan bir mes'ele için kıyâs yapmaya kalkışmak da bunun aynıdır. Onun için ey Mekkeye gidip de Ka'benin karşısında duran :

3401

کعبه نادیده مکن زو رو متاب

از قیاس الله اعلم بالصواب

*Kâ'be nâdîdê mekun z'ô rû metab,
Ez kiyâs Allâhu â'lem bissevab.*

«Ka'beyi görmemezliğe gelip de kıyas yapacağım diye ondan yüz çevirme! Allah doğruyu en iyi bilir».

3402

چون صفیری بشنوی از مرغ حق

ظاهرش را یاد گیری چون سبق

*Çun safîrî bişnevi ez murğ-ı Hak,
Zâhireşrâ yâd gîrî çun sabak.*

«Meselâ Hak kuşu olan Nebîden, yâhud bir veliden bir ses, yâhud bir söz işidince onun zâhirini ezberlenmiş bir ders gibi hatırlarsın».

وانگهی ار خود قیاساتی کنی

مر خیالی محض را ذاتی کنی

Vângehî ez hod kiyâsâtî küni,
Mer hayâl-i mahzrâ zâtî küni.

«Sonra kendinden kıyâsalar yaparsın, mahz-ı hayâl olan tasavvurâtını zâtî ve hakikî vehmedersin».

Nebinin, yâhud velinin bu sözünden maksadı şudur diye hüküm verirsın.

اصطلاحاتست مر ابدال را

که نباشد زان خبر اقوال را

İstılâhâtîst mer abdâl râ,
Ki nebâşed zan haber akvâl râ.

«Ehlullahtan olan «Ebdâl-i İlâhiyyenin bir takım ıstılâhâtı vardır ki, kâl ehli olanların o ıstılâhlardan haberleri yoktur».

Haberdâr olsalar da anlamazlar.

Ubâde bin-is-Sâmit (radiyallahü anh) ten rivâyet olunan bir Hadiste : «Bu ümmette ebdâl ünvanlı otuz velî vardır ki, bunların kalbi, Halilullah İbrahim peygamberin kalbi gibi rahîm ve şefiktir. Onlardan bir kişi ölünce, Allah onun yerine bedel olarak başka birini ta'yin eder. Yeryüzü onlarla, yâni, onların yüzü suyu hürmetine durur. Yeryüzündekilere, onların hürmetine yağmur yağar ve rızık verilir.» buyurulmuştur.

Bu zevât-ı kirâmın yedi, yâhud kırk kişi olduğuna dâir Hadisler de vardır ki, örfümüzde (yediler) ve (kırklar) denilen evliyâdır. İhtimâl ki, hepsi kırk kişidir de otuzu büyükleri, yedisi en büyükleridir, Allah ve Resûlühü a'lem. Bunlara müfredinde (bedel) cem'inde (ebdâl) denilmesinin bir kaç sebebini söylemişlerdir :

1 — Her biri ölen bir zâtten bedel olarak ta'yin edilmiştir.

2 — Bunlarda ahlâk-ı seyyie temâmiyle ahlâk-ı heseneye tebeddül eylemiştir.

3 — Her biri kendisinden bedel olarak bir şahsı başka başka yer-

lerde gösterebilir, yâni, görünür. Meselâ kendi burada iken, Mekke ve Medinede müşâhede olunur.

İşte bunların ve bütün ricâl-i sofiiyenin bir takım ıstılâhâtı vardır ki, onlara (ıstılâhât-ı sofiiye) ta'bir olunur. O ıstılâhların lâfızları, herkesin bildiği kelimelerdir. Fakat sofiiyece başka ma'nâda kullanılır. Meselâ Hâfız-ı Şîrâzî :

«Dün gece şeyhimiz mescidden meyhaneye geldi» der. Bundan : «Yatsı namazını câmi'de kıldıktan sonra tekkeye geldi» ma'nâsını murâd eder. Anlamayanlar ise gerek Hâfıza, gerek onun tasvir eylediği şeyhe ta'n ü teşnî'de bulunur.

Hazret-i Mevlânâ kıyasçılara hitâben buyuruyor ki :

منطق الطير بصوت أموحتی

صد قیاس و صد هوس افروختی

Mantikuttayr bêsavt âmûhtî,
Sad kiyâs-û-sad heves efrûhtî.

«Kuş dilini ses i'tibâriyle öğrendin ve ona karşı yüz kıyâs ve yüz heves uydurup parlattın».

Eskiden bir takım kuş meraklıları vardı. Elllerinde kafes olduğu halde kendileri gibi meraklılara giderler, bizim kuş (caf caf ali) çağırıyor, benimki de fasih olarak (hoca ali) diyor, gibi uydurdıkları kıyaslarla halkı güldürürlerdi.

Evliyâ nutuklarındaki işârî ma'nâları kıyâs ile anlamaya çalışmak da bilmem hangi kuşun ötüşünden (caf caf ali) yâhud (hoca ali) ma'nâsını çıkarmak gibi olur.

همچو آن رنجور دلها از تو خست

کر پندار اصابت گشت مست

Hemçu an rencûr dilhâ ez tu hest,
Kêr pindâr-i isâbet gêşt mest.

«Kıyâsı isâbet etti vehmiyle mest olan sağırdan hastanın kalbi kırıldığı gibi ey ehl-i kıyâs; senin yaptığın ve yapacağın kıyâslardan dolayı ehlullahın gönlü kalır».

کاتب آن وحی زان آواز مرغ
برده ظنی کو بود همباز مرغ

*Kâtib-i an vahy z'an âvâz-ı murğ,
Burde zannî k'ô bûd hembâz-ı murğ.*

«Vahy kâtibi Abdullah bin Sa'd, o Tâir-i İlâhî olan zât-i akdes-i Rî-sâletin sesini işitmekle kendisini de onun gibi olmuş sandı».

Muhammede vahy geliyorsa, bana da geliyor! hezeyânında bulundu. Onun bu bâtil ve fâsid kıyâsı, Peygamber-i Ekber Efendimizin kalbini kırdı. Sonra :

مرغ پری زد مراورا کور کرد
نک فروبردهش بقعر مرک و درد

*Mûrğ perrî zed mer ôrâ kôr kerd,
Nik furûburdeş bekâr-ı merg-u-derd.*

«O tâir-i İlâhî, ona öyle bir kanad çarptı ki, basar-ı basiretini kör etti de derd ü helâk ka'rına yuvarlandı».

Evvelce de söylenildiği üzere Abdullah bin Sa'd bin Ebî Serh, o küs-tahlıktan sonra mürted olup Mekkeye kaçtı. Oranın fethi esnâsında kat-line emir verildi. Fakat Hazret-i Osmanın ısrarla şefâat etmesiyle ölüm-den kurtuldu.

Hazret-i Mevlânâ buraya kadar ba'zı maârif ve hakâyık beyânından sonra Hârût ile Mârût kıssasına dönüyor, onların insanları ta'n ü teşnî' etmelerine cevap olarak lisân-ı İlâhiden diyor ki :

هین بعکسی یا بظنی هم شما
در میقتید از مقامات سما

*Hîn beaksî yâ bezannî hemşumâ,
Der meyuftid ez makâmât-î semâ.*

«Siz de âgâh olun. Nûrâniyyet aksi olan melekiyyet sıfatımızla, yâ-hud zann-ü kıyâs ederek insanların aleyhinde bulunmayınız ki, semâvî mertebenizden sükut etmeyesiniz».

کرچه هاروتید و ماروت و فزون
از همه برام نحن الصافون

*Gerçi Hârûtîd-u-Mârût-û-fuzûn,
Ez hemê berbâm-ı nahnus-sâfûn.*

«Hârût ve Mârût iseniz de (Nahnüssâffûn) mertebesinde yüksek bu-lunuyorsanız da».

بر بدیهای بدان رحمت کنید
بر منی و خویش بینی کم تنید

*Ber bedîhây-î bedân rahmet künîd,
Ber menî-vû-hîş-bînî kem tenîd.*

«Kötülerin kötülüğüne acıyınız, benlik ve kendini görüp beğenmek uçurumlarında dolaşmayınız».

Yâni, melek-i mâ'sûm olmanıza, melekût âleminde bulunmanıza ba-kıp da kendinizi yüksek görmeyiniz, belki insanlardan sâdir olan kötü-lüklerden doyalı onlara merhamet ediniz.

Bu beyt-i şerifle (Sûre-i Sâffât)da melekler lisânından olan şu Âye-te işâret buyurulmuştur :

وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ

Yâni : «Biz meleklerden her birinin ma'lum ve muayyen bir maka-mı vardır⁸²». Evet, Melekler bir hâl ve bir makamda sâbittirler. Onun hâricine çıkamadıkları gibi ilerisine de gidemezler. Nitekim Cebrâil Aleyhisselâm Allaha mukarreb bir melek olduğu halde mi'rac gecesinde Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimize (Sidretülmüntehâ)ya kadar rehberlik etmiş, oraya gelince durup daha ileriye gidememiş, Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri gidelim buyurunca da : «Parmak ucu kadar yakla-

(82) Sûrei Saffâtı: 164.

şırsam yanarım» demişti. İşte semâvî ve mukarreb bulunan Cebrâil yol-
da kaldığı halde, cismen hâki bulunan Habib-i Celil ilerlemiş,

فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ

kurbiyyetine nâil olmuştu.

Mevlid nâzımı Süleymân Çelebi merhûm, Cebrâil ile Hazret-i Pey-
gamberin sidretülmüntehâ mükâlemesini :

Ger geçem bir zerre denlû ilerû,
Yânarım baştan ayağa ey ulu.
Çün ezelden bâna aşk odu delil,
Yânar isem ben yânayım ey Halil.

beytleriyle pek âşikâne nakletmiştir.

Evet. Melekler bir hâl ve bir makamda bulunurlar. İnsan ise câmi-i
merâtib olduğu için her ân başka bir hâl ile muttasıftır. Bundan dolayı
havâss-ı beşer, meleklerden efdaldır, denilmiştir.

Meleklerle hitaben Lisân-ı İlâhiden deniliyor ki :

3412

هين مبادا غيرت آيد از كين
سرنگون افيد در قعر زمين

Hin mebâdâ gayret âyed ez kemîn,
Ser nigûn uftîd der kâ'r-î zemîn.

«Sakın benlik uçurumlarında dolaşmayın, Allahın gizli gayretine
dokunur da baş aşağı yerin dibine geçersiniz».

3413

هر دو گفتند ای خدا فرمان تراست
بی آمان تو امانی خود کجاست

Her du goftend ey Hodâ ferman turast,
Bî emân-î tû emânî hod kücâst.

«Meleklerin her ikisi de : İlâhî; ferman senindir, senin emânın ol-
mayınca nerede eman bulunur dediler».

3414

ابن بگفتند و دل شان میطپید
بد کجا آید ز ما نعم العیید

În bığoftend-u-dılşan mîtapid,
Bed kucâ âyed zımâ nî'mel-abîd.

«Böyle dediler. Fakat yürekleri çarpıyordu, bizim gibi iyi kullardan
nasıl kötülük zuhur eder diyorlardı».

3415

حارخار دو فرشته هم نهشت
تا که تخم خویش پنی را نکشت

Hâr-hâr-î dû ferîştê hem nehişt,
Tâki tohm-î hîş-bînârâ nekişt.

İki meleğin kalbindeki ızdırab, oralara ucb ve gurur tohumunu ek-
meden, onları bırakmadı».

Yânî, kalblerinde benlik zuhura başladı.

Denildiğine göre bu melekler zemine inmişler, halka öteberi ve o
arada sihirbazlık öğretmeye başlamışlar. Çünkü indikleri Bâbilde sihir-
bazlık ilerlemiş, onu yapanlar, ehâliye tehakküm etmekte bulunuyor-
muş. Bunlar da sihri halka öğretmekle ,sihirbazların san'atlarını ibtâl
etmek gayesini gözetiyorlarmış. Ta'lim ve teallüm esnâsında :

3416

بس همی گفتند کای ارکانیان
بی خبر از پاکى روحنیان

Pes hemî goftend key erkâniyan,
Bî haber ez pâki-î rûhânîyan.

İnsanlara hitâben : «Diyorlardı ki : Ey erkân-ı erbaa'dan, yânî, anâ-
sırdan mürekkeb ve rûhânîlerin safvetinden ve ma'sûmiyyetinden bîha-
ber olanlar».

ما برین گردون تنفها می تنیم
بر زمین آیم و شادروان زیم

*Mâ ber in gerdun tutukhâ mîtenim,
Ber zemîn âyim-u-şâdirvan zenîm.*

«Biz, bu gök yüzünde sâye-bân dokuruz, yâni, ettiğimiz tesbih ve ibâdetlerle nûrânî perdeler meydana getiririz. Zemîne inince de hükûmet ve adâlet halısı nescederiz».

عدل توزیم و عبادت آوریم
بازهرشب سوی گردون بر پریم

*Adl tûzîm-û-ibâdet âverim,
Bâzherşeb sûy-ı gerdun ber perim.*

«Gündüzleri yerde adâlet ve ibâdet ederiz, her gece de semâya uçarız».

تا شویم اعجوبة دور زمان
تا نهم اندر زمین امن و امان

*Tâşevim û'cûbe-î devr-î zaman,
Tâ nihim ender zemîn emn-û-emân.*

«Bunları yapmamız, zamânın u'cûbesi, şaşılacak bir şeyi olmamız ve yeryüzünde emniyet ü emân koymamız içindir».

Böyle diyorlardı, lâkin bilmiyorlardı ki :

این قیاس حال گردون بر زمین
راست نآید فرق دآرد در کین

*În kiyâs-î hâl-ı gerdun berzemîn,
Râst n'âyed fêrk dâred der kemîn.*

«Semânın hâlini zemîne kıyas etmek doğru değildir, aralarında gizli fark vardır».

«KENDİ HÂLİNİ VE KENDİ SEKRİNİ CAHİLLERDEN SAKLAMAK
LÂZİM GELDİĞİNİN BEYANINA DAİR».

بشنو الفاظ حکیم پرده
سر همانجا نه که باده خورده

*Bışnev elfâz-î hakîm-î perde-î,
Ser hemancâ nih ki bâde horde-î.*

«Mestûrin-î İlâhiden olan (Hakîm Senâyî)nin şu sözünü dinle ki :
Şarab içtiğin yere başını koy, yâni orada sız demiştir».

Hakîm Senâyî (Kuddise sirruhu) urefây-ı ümmetin büyüklerinden-
dir. Mahmûd-i Gaznevî devrinde Gaznede yetişmiş, Hicrî 525 de irtihâl
eylemiştir. (Hadikatülhakika ve Şeriatüttarika) ünvanlı kitabı Mesne-
vî-i Şerifin tanziminden evvel Mevlevîler tarafından okunurdu. Cenâb-ı
Mevlânâ : Şeyh Attârın eserlerini anlayan, Hakîm Senâyînin; onunkile-
rini anlayan, benim eserlerimi anlar buyurmuş, Cenâb-ı Hakîmî Şeyh
Attâra tercih eylemiştir. Mesnevî-i Şerifte ba'zı sözleri şerhedilir ve hak-
kında elfâz-ı ta'zîmiyye kullanılır. Nitekim burada da onun «İçtiğin yer-
de yat» dediği nakl ve izah olunuyor, mertebe-i kemâli lâyıkiyle anla-
şılmamış olan o veliy-yi mestûra hakîm-i perde vasfı veriliyor.

Kıssası nakledilen Hârût ve Mârûtun «Gündüzün yere inip adâlet
ve ibâdet ediyoruz. Geceleri de gökyüzüne çıkıyoruz.» tarzında sözler
söylemiş olmaları dolayısıyla Cenâb-ı Pîr, ma'nevî hâllerin câhillere ifşâ
edilmemesi lâzım geldiğini anlatmak istiyor ve lüzûmu bir misâl ile tav-
zih ediyor :

چونکه از میخانه مستی ضال شد
تسخر و بازیچه اطفال شد

*Çünkü ez meyhâne mestî dâl şud,
Teşhar-û-bâziçe-î etfâl şud.*

«Bir sarhoş, meyhânedan çıkıp da yolunu şaşırınca, çocukların mas-
karası ve eğlencesi olur».

او چنين و كودكان اندر پيش
خبر از مستى و ذوق ميس

Ô çunîn-û-kûdekan ender peyeş,
Bî haber ez mestiy-û-zevk-î meyeş.

«O sarhoş böylece sekr hâlinde bulunur. Çocuklar ise onun şarab zevkinden ve sermestlik neş'esinden bîhaber olarak arkasına takılır».

Dolayısıyla hakikatte çocuk ve büyük adam kim olduğunun beyânına geçiliyor.

خلق اطفالند جز مست خدا
نیست بالغ جز رهیده از هوا

Hâlk etfâlênd cüz mest-î Hodâ,
Nîst bâlg cüz rehîdê ez hevâ.

«Allah sarhoşu olanlardan mâadâ bütün halk çocuk mesâbesindedir. Hevâ ve hevesten kurtulmuş olanlardan başkası bülûğa ermiş değildir».

Ehlullâha göre bülûğ: Erkeklik çağına varmak değil, hevâ ve hevesten kurtulmak ve hakîki erkek olmaktır. Çocukluk gafletinden kurtulmak ise, Allahta mest ü fânî olmaktan ibârettir. Öyle olmayanlar, oyunla vakit geçiren çocuklar gibidir.

گفت دنیا لعب و لهوست و شما
كودكيد و راست فرمايد خدا

Gôft dînyâ lâ'b-u-lehvest-û-şumâ,
Kûdekîd-û-râst fermâyed Hodâ.

«Cenâb-ı Hak, dünyâ lu'b ü levhdir, siz de çocuksunuz demiş ve doğru buyurmuştur».

وَمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ

Yâni : «Şu dünyâ hayatı, oyundan ve oyalanmaktan başka bir şey değildir⁸⁴».

Çocukların toplanıp bir müddet oynamalarına, sonra dağılmalarına benzer. Şu beyt bu ma'nâda ne güzel söylenilmiştir :

«Bu dehrin metâi çocuk aldatan oyun ve oyuncak gibidir. Onlara mübtelâ olanlar da akılsız kimselerdir».

وَإِنَّا لَدَارُ الْآخِرَةِ لَهِيَ الْخَيَاطَانُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ

Yâni : «Dâr-ı âhiret ise hakîki ve ebedî hayat makâmıdır. Eğer insanlar bunu hakkiyle bilselerdi elbette dâimî bir hayatı, fânî bir yaşayışa tercih ederlerdi⁸⁵».

Kezâ Sûretülhadîdde buyurulmuştur ki :

إِعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ
الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ
وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي
الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ
أَنْجَبَ أَنْجَبًا لَّكَفَّارًا نَّبَاتُهُ
ثُمَّ يَهْبِجُ فَتَرِيهِ
مُضْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي
الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ

Yâni : «Bilmiş olun! Hakikaten Dünyâ hayatı oyundur, biyhûde oyalanmak ve zahmet çekmektir. (Yâni, çocukların oynarken faydasız yere koşmaları, uğraşmaları, terlemeleri ve yorulmaları gibidir.) Ve süsten ibârettir. (Yâni, dünyâ hayatı oyun ve oyalanma olduğu gibi, iyi yemek, güzel giyinmek, büyük apartmanlarda oturmak, alafranga ta'biriyle lüks yaşamak hevesidir.) Ve aranızda neseb, yâhud servet ve mansıb i'tibâriyle ve çok mal ve fazla evlâd sâhibi olmakla öğünmekten ibârettir. Şu

(84) Sûrei Ankebut : 64.

(85) Sûrei Ankebut.

hâl bir yağmura benzer ki, bir takım nebâtâtın yetişmesine sebeb olur da yetiştirdikleri ekincileri hayrete düşürür. Sonra o nebâtât kurumaya başlar, onu sararmış görürsün, sonra o nebâtât kırılıp dökülür; Âhirette ise şiddetli azâb vardır⁸⁶.

Servete malik olmakla berâber ona kalben merbût buunmayanlar ve infâk u tasadduk sûretiyle fukarâya bakanlar için :

وَمَغْفِرَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَوةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ
الْغُرُورِ

Yâni : «Allahın mağfireti ve rızası vardır. Dünyâ hayâtı gâfiller için aldatıcı bir metâ'dan başka bir şey değildir⁸⁷».

3426

از لب بیرون رفتی کودکی
بی زکات روح کی باشی زکی

*Ez laib bîrun nerefti kûdekî,
Bî zekât-i rûh key bâşi zekî.*

«Ey gâfil, Dünyâ oyunundan çekilmedikçe çocuk mesâbesindesin. Rûhunu tasfiye ve tezkiye etmedikçe nasıl zekî, yâni sâf ve pâk olabilir?»

(Zekî) kelimesi (zekât) lâfzındandır. Şârih diyor ki : «Zekât lâfzının ash : Tahâret ve nemâ ve bereket ma'nâlarına olup be'dehû mâli-i merkumda isti'mâl olundu».

Demek ki, bir kimsenin zekî ve müsaffâ olabilmesi, rûhundan zekât vermesi, yâni rûhunun mutasarrıf olduğu bedeninin arzu ve iştahlarını Allah rızası için terketmesiyle kâbil olabilecekmış.

(86) Sûrei Hadid : 20.

(87) Sûrei Hadid : 20.

3427

چون جماع طفل دان این شهوتی
که همی راند ایجای فتنی

*Çun cimâ-i tipl dâni in şehveti,
Kî hemî rânênd incâ ey feti.*

«Dünyâ perest olanların Dünyâya karşı olan şehvetlerini çocukların yapmak istedikleri cima' gibi bil».

3428

آن جماع طفل چه بود بازی
با جماع رستمی و غازی

*Ân cimâ-i tipl çibved bâzi-i,
Bâ cimâ-i Rustemî-vû-ğâzi-i.*

«Çocuk cimâi nedir? Rüstem gibi güçlü, kuvvetli bir gâzinin cimâi yanında oyundan ibârettir».

3429

جنگ خنقان همچو جنگ کودکان
جمله بی معنی و بی مغز و مهان

*Ceng-ı halkan hemçu ceng-i kûdekan,
Cumle bî mâ'nâ-vu-bî mağz-u-muhân.*

«Halkın cenk etmesi, çocukların ma'nâsız, asılsız ve hakir kavgası gibidir».

3430

جمله با شمشیر جوبین جنگشان
جمله در لاینفی آهنگشان

*Cümle bâ şemşîr-i çobin cêngşan,
Cümle der lâ yenfe-i âhêngşan.*

«Çocukların cengi deynekten kılıçladır. Kasd ve hareketleri hep fâidesiz ve biyhûdedir».

جمله شان گشته سواری بر نی
کین براق ماست یا دلدل پی

*Cümle şan geştê süvârî ber neyî,
Kin burâk-î m'âst yâ duldul peyî.*

«O çocuklar bir kamaşa binerler ve: Bu, bizim bürâkımız, yâhud mûbârek gidişli düldülümüzdür derler».

Burak: Aleyhisselât Efendimizin Mi'râc gecesinde Mekkedden Bey-tûlmakdis'e kadar binmiş olduğu ma'nevî bir hayvandır. Düldül ise: Mı-sır hükümdârı (Mukavkis) tarafından Hazret-i Peygamber Aleyhi ve Âlihî Salevâtullâhilekber Efendimize gönderilen hediyeler arasındaki bir katırdır ki, sonra taraf-ı risâletten Hazret-i Ali Kerremallahü Vec-hey'e ihsan buyurulmuştur.

حاملند و خود زجهل افراشته
را کب و محمول ره پنداشته

*Hâmilend hod zicehl efrâşte,
Râkib-û-mahmûl-ı reh pindâşte.*

«Çocuklar yüklenmiş oldukları, yâni bindim sandıkları o kamaşı ta-şındıkları halde cehillerinden böbürlenirler ve kendilerini ata binmiş vehmederler».

Çocuklar, at farzettikleri kamaş yâhud sığı, ellerinde tuttukları ve onu bir yük gibi taşıdıkları halde kendilerini at üstünde bulunuyor far-zederler. Onlar gibi gâfil bulunan Dünyâ halkı da mal ve mülk nâmına bir çok yük altına girerler. Onların elde edilmesi ve muhafaza edilmesi için büyük zahmet ve meşakkat çekerken çocuklar gibi gurura düşerler.

Cenâb-ı Pir böyle servet atına bindim diye mağrur olan bıyıklı, sa-kallı yâhud yetmiş yaşında iken, yolunmuş tavuk gibi tıraşlı çocuklara buyuruyor ki, Ey gâfil:

باش تا روزی که محمولان حق
اسب تازان بگذرند از نه طبق

*Bâş tâ rûziki mahmûlân-ı Hak,
Esbtâzan bugzerend ez nuh tabak.*

«Allah süvâriyelerinin at sürüp dokuz kat feleği geçecekleri güne ka-dar sabret de kimin ata binmiş, kimin yaya kalmış olacağını gör».

Hazret-i Mevlânâ bu mâ'nevî süvarilerin semâvî seyrlerini anlatmak için bir Âyetten iktibâs yapıyor ve diyor ki:

تخرج الروح اليه والملك
من عروج الروح تهترالملك

*Ta'rucur-rûhû ileyhî vel-melek,
Min ürûcir-rûhi tehtezzül-felek.*

«Hakkın nezdine rûh ve melek yükselir. Rûhun urûcundan felek sar-sılır».

Kureyş müşriklerinden (Nadr bin Hâris) Mescid-i Harâmın kapısını-da durmuş ve: «İlâhî; Muhammedin dedikleri doğru ise başımıza taş yağdır, yâhud bizi acıklı bir azâba uğrat» demişti. Onun üzerine şu Âyet nâzil oldu:

سَأَلَسَائِلَ بَعْدَ كَيْفٍ ۝ لِلَّهِ كَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ ۝

Yâni: Vuku bulacak bir azâbın gelmesini isteyen biri istedi. Kâfir-ler hakkındaki o azâbı def' ve gelmesini men' edebilecek kimse yok-tur⁸⁸.

Bu isteyen Ebû Cehil olduğu da rivâyet edilmiştir. İhtimâl ki, iki-si de bunu söylemiş ve «İlâhî; Muhammedin dedikleri doğru ise bizi de onlara inandır» diyecekleri yerde, başlarına taş yağmasını istemek gibi bir akılsızlık göstermişlerdi.

«Evet, o azâb, mertebeler sâhibi olan Allah tarafından mutlak ve muhakkak gelecektir»⁸⁹.

Meâric: Mi'râcın cem'idir. Mi'râc: Urûc edilecek, yâni çıkılacak, yukselecek yer ma'nâsınadır. Bu mi'râcların Cennetteki yüksek binâlar, yâhud yerde edilen duâların ve sâlih rûhların semâya çıktıkları yollar demek olduğu tefsirlerde zikredilmiştir. Her hâlde bu mi'râcları yaratmış olan Allah tarafından o müşriklere bir azâb gelecektir.

تَعْرِجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ۝

Yâni: «O Allah ki, melekler ve rûhülkuds olan Cebrâil, yâhud sâlih kulların ruhları, onun takdir ve ta'yin etmiş olduğu makam ve dereceye urûc eder. Bir günde ki, o günün uzunluğu Dünyâ zamanına nisbetle elli bin senedir»⁹⁰. Yâni, o makamlar, o dereceler, o kadar yüksek ve arzdan o derece uzaktır ki, insanların seyr ü seferiyle gidilmek lâzım gelse elli bin senede varılır. İbn-i Abbas radiyallahü anhten gelen bir rivâyete göre o gün, Mahşer günüdür. O gün kâfirlere elli bin senelik bir zaman kadar uzayacaktır.

فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا ۝ إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا ۝ وَرَأَوْهُ قَرِيبًا ۝

Yâni: «Habibim; güzel bir sûrette, (yâni, şikâyet etmeksizin ve ızdırab göstermeksizin) sabret. O gelecek azâbı onlar uzak görürler. Biz ise onu yakın ve muhakkak görüyoruz»⁹¹. Müfessirlerden ba'zıları (رَوَوْا) ve (رَأَوْا) kelimelerindeki zamirleri (Yevm-i kıyâmet)e ircâ etmişlerdir.

Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki: Ey ata, arabaya, otomobile, tayyâreye biniyorum diye çocuklar gibi mağrur olan gafil; sabret, kıyâmet gelsin de o gün bir takım sulehâ ve hakîki erkek olanlar ma'nevî merâkibe süvâr oldukları halde tekarrüb makamlarına yükselsinler. O gün kimin süvari olduğunu, kimin yaya kaldığını anlarsın. Ey kendini sin-ni bülûğa varmış zannedenler:

(89) Sûrel Meâric: 3.

(90) Sûrel Meâric: 4.

(91) Sûrel Meâric: 5: 7.

همجو طفلان حمله تان دامن سوار
کوشه دامن گرفته اسوار

Hemçu tıflan cumletan dâmen suvar,
Gûşe-i dâmen giriftê esbvar.

«Hepiniz çocuklar gibi eteğinize binmiş ve eteğin bir ucunu at dizgini gibi tutmuşsunuz».

Bazı çocukların bir deyneği bacakları arasına alıp, ata bindim diye koştuğu ma'lumdur. Deynek bulamayanlar da arka eteklerini apış arasından öne çekerler ve ucunu tutup onu at yaparlar.

İşte Dünyâda mâl ü menâline mağrur olan ve dânesi ancak yüz paradan ibâret bulunan kâğıtlarıyla iftihâr edenler, tıbkı eteğinin ucunu bindiği atın dizgini vehmeden çocuklar gibidir.

از حق ان الظن لا یغنی رسبد
مرکب ظن بر فلکها کی دويد

Ez Hak innezzanne lâ yuğnî resid,
Merkeb-i zan ber felekhâ key devid.

«Allah tarafından gelen Kur'ânda:

وَأَنَّا ظَنَنَّا لَا يَفْعَلُ بِنَا حَسَٰبًا ۝

buyurulmuştur. Zan merkebi felekler üstünde nasıl koşabilir?»⁹².

Bu beyt ile bir Âyete telmih edilmiştir. Müşriklerden ba'zıları, melekleri müennes sanır ve Allahın kızlarıdır demek küstahlığında bulunurdu. Bunların zan ve vehminden ibâret olan şu i'tikadlarına karşı (Sûre-i Necm) de buyuruldu ki:

(92) Sûret Necm: 28.

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيَسْمَعُونَ الْمَلَائِكَةَ تَسْمِيَةَ الْأُنثَى
وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِنْ يَسْمَعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنَّ الظَّنَّ
لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا ﴿٣٧﴾

Yâni : «Âhiret gününe inanmayanlar, (yâni, müşrikler) meleklerle müennes adını verirler ve onların dişi olduklarını vehmederler. Halbuki melekler hakkında ve onların erkeklik ve dişilikten münezze bulunduklarına dâir hiç bir bilgileri yoktur. Onlar zandan başka bir şeye tabî olmazlar. Zan ise hakikat karşısında bir şey ifade etmez ve i'tibârı yoktur⁹³».

3437

اغلب الظن في ترجيح ذا
لا تمارى الشمس في توضيحها

Ağlebuz-zanneyni fî tercihi zâ,
Lâ tumârîş-şemse fî tavzihihâ.

«İki zannın gâlibi, bir tarafın tercihindedir. Güneşin tavzihine karşı inâd edilmez».

Zannın lügat ma'nâsı «İ'tikâd-ı câzimin vücûd-i ademi beyninde râ-eh olan tereddüddür.» Bu, Kaamûs tercemesinin tâ'rifidir. (Ta'rifât-ı Seyyid)de ise denilmiştir ki : «Zan, şekkin iki tarafından tercih edilen cihettir.» Meselâ bir ovada bulunuyoruz. Uzakta bir karaltı görüyoruz. Bunun bir ağaç, yâhud bir insan olmak ihtimâli var. Ağaç mı, insan mı? diye düşünmemiz şektir. Yavaş yavaş yaklaşıyor. Galiba insan olacak dedik mi, o vakit zan olur. Çünkü ağaç mı, insan mı? diye olan şekkimizin iki tarafından tercih ettiğimiz cihettir. İnsan olduğuna temâmen kanaat getirdik mi, yakın halini alır.

Cenâb-ı Mevlânâ buyuruyor ki : şekkin kuvvetli tarafı zandır, fakat hakikata karşı zan olmaz. Parlak güneş karşımızda iken ve gözlerimizi kamaştırırken : Şu güneş mi, yoksa projektör mü? diye tereddüd edilmez. Ederse, edenin hamâkatine verilir. İşte Kıyâmet güneşi doğunca ve şekler, tereddüdler yâkin hâlini alınca :

(93) Sûrei Neem : 27-28.

3438

آنکھی بینید مرکبهای خوش
مرکبی سازیده‌اید از بای خوش

Angehi binîd merkebhây-ı hiş,
Merkebi sâzideid ez pâ-y-ı hiş.

«At vehmiyle binmiş olduğunuz kamışı, yâhud sırtığı veyâhud eteğinizi o vakit görürsünüz ve ayaklarınıza binerek yürümüş olduğunuzu anlarsınız».

3439

وهم وفكر وحس و ادراك شما
همجوئی دان مرکب کودک هلا

Vehm-u-fikr-u-hiss-u-idrâk-i şumâ,
Hemçu ney dan merkeb-i kûdek, helâ.

«Vehminizi, fikrinizi, duygunuzu ve kavrayışınızı çocukların kamıştan atı gibi biliniz».

Yâni : Sırların ve hakikatlerin meydana çıkacağı Kıyâmet gününde zanlar yakine tahavvül edince duygunuz ve kuruntunuzla kavramış olduğunuzu sandığınız ilmin vehm ü hâyâlden ibâret olduğunu anlayacaksınız. Hattâ ilim adı verilmek istenen ba'zı uydurmaların zırva olduğu Kıyâmet gününden de evvel meydana çıkıyor. Meselâ Dil Kurumunun uydurduğu ve herkese kabul ettirmeye çalıştığının türkçe değil, türkçenin güzelliğini bozacak yalan, yanlış bir takım dırıltı olduğu temâmiyle meydana çıkmış, bu hakikatî anlamayan tek Türk kalmamıştır.

3440

علمهای اهل دل حالشان
علمهای اهل تن احوالشان

İlmhây-i ehl-ı dıl hammâlşan,
İlmhây-i ehl-ı ten ahmâlşan.

«Âriflerin ilmi onların hamalıdır. Onları taşır götürür. Ten ve sûret ehlinin ilmi ise onların yüküdür».

Ağırlık vermekten, yorup terletmekten başka bir faydası yoktur.

علم چون بر دل زند باری شود

علم چون بر تن زند باری شود

İlm çun ber dıl zened yârî şeved,
İlm çun ber ten zened bârî şeved.

«İlim, kalbe aksederse sâhibine yardımcı olur. İlim, yalnız cesede aksederse sâhibine yük olur».

گفت ایزد بحمل اسفاره

بار باشد علم چون نبود زهو

Göft İzd yamilû esfârehû,
Bâr bâşed ilm çun nebved zihû.

«Cenâb-ı Hak (Yahmilû esfârâ) buyurdu. Çünkü İlâhî olmayan ilim, insana yük olur».

Evet. İlim faydalı olmak şartıyla işe yarar. Yoksa yankesicilik, karmanyolacılık da ilimdir amma öyle ilimler faydalı değil, halk için zararlıdır. Sâhibine de yük olur. Bir gün gelir ki, yakalanır ve o yükün altında ezilir. İşte yalnız kalıba aksetmiş ilimler böyle muzır bilgilerdir.

Faydalı ilimlerin faydalı olmaları da onların tatbik edilmeleriyledir. Yoksa amelsiz ilim, meyvesiz ağaç gibidir. Aylando ağacına benzer ki, ne yemiş verir, ne de odun olur. Meselâ tıbbın faydalı bir ilim olduğunda kimsenin şüphesi yoktur. Gayesi: İnsanları hastalıktan korumak ve hasta olanları kurtarmaya çalışmaktır. Lâkin bir doktor tasavvur ediniz ki, mesleğinde mütehassıs olduğu halde hasta tedâvi etmiyor, yâni ilmiyle amelde bulunmuyor. Böyle bir hekimin ilmine faydalı denilir mi? Kezâ ilmiyle âmil olmayan bir âlim, namazın ve orucun farz olduğunu bildiği halde, namaz kılmaz ve oruç yerse onun ilmine de faydalı denilmez. Çünkü o ilmin başkalarına değil, sâhibine bile faydası dokunmuyor. Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizin: «Yâ Rabbî; faydası olmayan ilimden sana sığınırım» diye Allaha istiâze ettiği ilim, işte bu gibi ilimdir.

Hazret-i Mevlânâ bu beyt ile, (Cum'a Süresi)'ndeki bir Âyete işaret ediyor:

Cenâb-ı Hak buyurmuştur ki:

مَثَلُ الَّذِينَ حَمَلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا

كَمَثَلِ الْبِخَّارِ يَحْمِلُ اسْفَارًا

Yâni: «Tevrâtın ahkâmını yüklenmiş ve o ahkâmı okuyup öğrenmiş, sonra o yükü (yâni, teklifâtı) tatbik etmemiş olan hahamlar, Tevrat sıfırlarını yükleyip taşıyan merkeb gibidir⁹⁴».

Esfâr: Sifrın cem'idir. Sifr de: Tevrâtın ayrı ayrı kısımları, cüz'leridir ki: Mûsâ'dan sonra gelen peygamberlere âid olanlarıyla 35 sıfır tutmuş. Bunların hepsine birden (Ahd-i Atik), Hazret-i İsayâ âid olduğu Hristiyanlarca itikad edilen (Metâ), (Lûka), (Markos), (Yuhannâ) İncilleriyle mülhakâtına da (Ahd-i Cedid) denilmiştir. Bunların hepsini câmi' olan esere (Kitâb-ı Mukaddes) nâmı verilmiştir. Biz müslümanlar; Mûsâya Tevrât, Dâvûda Zebûr, İsayâ İncil isimli birer kitap nâzil olduğuna mü'min ve mu'tekidiz. Fakat (Ahd-i Atik) ile (Ahd-i Cedid)'in, o münzel kitabların harfiyyen aynı bulunduğuna inanmak mecbûriyyetinde değiliz.

Vaktiyle yazılar; deriler, kemikler, düz satırlar üzerine yazıldığı için yahudilerin 35 sıfır epeyce ağırlık teşkil eder ve bir yere götürüleceği vakit merkebe yükletilip o vâsıta ile naklolunurdu.

İşte Cenâb-ı Hak, ilmi yüklenmiş, fakat amel sûretiyle ondan istifade etmemiş olan Yahudi âlimlerini, kitab yükü altında ezilen merkebeler benzetiyor, sonra buyuruyor ki:

بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَبُوا

بِآيَاتِ اللَّهِ وَآيَاتِ رَسُولِهِ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

Yâni: «Allahın Âyetlerine, peygamberin mu'cizelerine inanmayan gürûhun misâli ne kötü bir şeydir. Allah zulmeden kavmi doğru yola çıkarmaz⁹⁵».

Zulmün lügat ma'nâsı: Bir şeyi lâyık olduğu mahalle koymamaktır. Meselâ kuvvetin sarfedileceği yer: Âcizlere yardım etmek; o gibileri mütecâvizlere ezdirmemektir. Böyle yapılmaz da zebûn, kimsesiz bir

(94) Sûrei Cûm'a: 5.

(95) Sûrei Cûm'a: 5.

adam ezilecek olursa, o kuvvet yerine konmamış ve sarîh bir zulüm yapılmış olur. İlim de böyledir. İnsan bir şey öğrenince tatbik ve amel etmeli ki, onun hakkını ifâ etmiş olsun. İlmiyle âmil olmayanlar, onu lâzım geldiği gibi kullanmadıkları için ona zulmetmiş, o bilgi yükünü eşek gibi taşımış olurlar. Allah da öylelerine hidâyet vermez. Dalâlet çıkmazından istikâmet ceddesine çıkarmaz. Onlara uyanlar da tabîi onlar gibi sapıtıp kahrılar ve karga kılavuzunun izinde yürümüş olurlar!

3443

علم کآن نبود زهوی واسطه
آن نباید همچو رنگ ماشطه

*İlm k'an nebved zi Hû bî vâsitâ,
An nepâyed hemçu reng-i mâşitâ.*

«Allah tarafından vâsitasız ve ilhâm tarîkiyle olmayan bir ilim dayanmaz. Zaman geçtikçe, sâhibi ihtiyarladıkça zihninden çıkar. Yüz yâzıcının sürdürdüğü aklık ve allık gibi uçar gider».

İlim; ya kesbî, yâhud vehbî olur. Kesbî ilim, çalışıp öğrenmekle kazanılır. Vehbî ilim ise, Allah tarafından kalbe ilhâm olunur. Kesbî ma'lûmât, hatırdâ zor kalır. Hele tatbik edilmezse bütün bütün unutulur.

*Okudum bir zaman, bir çok okuttum;
Bildiğim şeyleri şimdi unuttum.
Yalnız Allah bir, peygamber haktır;
Fikrini zihnimde sımsıkı tuttum.*

Eskiden gelinleri süslerler, yüzlerine düzgün ve allık sürerler, gözlerine sürme çekerler, yanaklarına uydurma ben yaparlar, ellerine kına korlar, zavallı kızı güzelleştireceğiz diye reng reng boyalarla ressâm paleti haline getirirler, tabîi güzelliği sevenler nazarında çirkinleştirirlerdi. Bu işleri gören, yâni, gelini süsleyen kadına da (mâşita) yâhud (meş-şâta) derlerdi ki, türkçesi (yüz yazıcı) demekti. Bu kadın tarafından gelinin yüzüne sürülmüş olan boyalar, yüz yıkandıkça ve zaman geçtikçe kaybolur giderdi. Cenâb-ı Mevlânâ çalışarak kazanılmış ve tatbik edilmemiş olan ma'lûmâtı, gelin yüzündeki âruzî renglere benzetiyor ve o renklerin dâimî olmadığını söylüyor. Bunu hepimiz bittescribe biliriz. Biliyoruz sandığımız bir şeyi unutmuş olduğumuzu günün birinde anlayıveririz. Tekrar öğrenmek için kitab sayfalarına mürâcaata mecbur kalırız. Lâkin vehbî ilim böyle değildir.

وَعَلَّمَا مِنْ لَدُنَّا عَلَمَا

Yâni: «Hızırî indimizden bir ilim vermek sûretîyle öğrettik⁹⁶» iltî-fâtına mazhar olan zevât-ı kirâmın ilimleri unutulmak tehlikesinden ma-sûndur. Onu veren Allah, verdiği yerde muhâfaza eder. Nitekim Aley-hisselâtü Vesselâm Efendimize vahy gelip de Cebrâil Aleyhisselâm teb-liğ ederken ibtidâları Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazret-leri vahy kelîmâtını unutmamak için tekrar ederdi. Emr-i ilâhî vârid oldu ki:

لَا تَحْزَنْ لِسَانَكَ لِيُحْكِلِيهِ ۞ اِنْ عَلِمْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ
فَاِذَا قُرْآنُهُ فَاَنْتَ فَاَنْتَ ۞ نَزَّازَ عَلَيْنَا بَيَانُهُ

Yâni: «Vahy temâm olmadan evvel acele edip de dilini oynatma, (yâni, Cebrâilin okuduğu kelimeleri hemen tekrar etme de dinle!) Kur'-ânı senin zihninde cem'u hıfz etmek ve icabında sana okutmak bize âid-dir. İmdi Cebrâil vâsitasıyla sana Kur'-ânı okuduğumuzda, onun okuyuşuna tâbî' ve müstemî' ol. Sonra onu sana okutmak ve beyân ettirmek mutlaka bize âiddir⁹⁷» buyuruldu.

Hazret-i Mevlânâ ilmi (kesbî) ve (vehbî) diye ikiye taksim ettikten sonra diyor ki:

3444

لیک چون این بار را نیکو کنی
بار بر گیرند و بخشند خوشی

*Lîk çun in bârrâ nîkô keşî,
Bâr ber gîrend-u-bahşendet haşî.*

«Lâkin bu kesbî ilim yükünü iyi taşırsan, yâni, ilmin ile amel eder-sen o yükün ağırlığını ve zahmetini kaldırırılar, sana ağırlık yerine boş-luk verirler».

Denilmiştir ki: «Bir kimse bildiğiyle amel ederse Allah ona bilme-diği şeylerin ilmini ihsân eder.» Ekâbir-i sôfiyye arasında ümmî olan zevât-ı kirâm vardır. Bunlar medrese görmemiş, kitab okumamış olduk-

(96) Sûrei Kehf : 65.

(97) Sûrei Kıyameh : 16-19.

«Ya Ali, sana ilmi a'zam öğretilmiş» buyurmuş.
 Şâh-ı vilâyet, Bedr muhârebesinde İhlâs Sûresini okumuş, ondan sonra (Yâ hüve, Yâ men lâ hüve illâ hu unsurnâ alelkavmilkâfirin). Ya'ni: «Ey kendisinden başka hakiki hüviyyet ve mevcûdiyyet sâhibi bulunmayan Allah; bizi müşriklere gâlib getir» diye duâ etmiş Sıffin muhârebesinde Cenâb-ı Alî (Yâ hüve yâ men lâ hüve illâ hu) diye duâ ediyormuş. İlavâss-ı ashâbdan (Ammâr bin Yâsir) radiyallâhü anh:

— Yâ emîrel-mü'minin; bu kinâyeler nedir? diye sorunca:
 — Allahın en büyük ismi ve tevhidin direği, cevâbını vermiş.
 Cenâb-ı Hakkın müteaddid ve mütekabil ismi vardır ki Kur'ânda ve hadiste zikredilmiş olanları 99 dur. Fakat Esmâ-i İlâhiyye bunlara makûl değildir. Bu isim ve sıfatlardan her biri Müsemmâ-yı Kibriyâ'ya delâletleri itibâriyle şerif ve azimdir. (Allah) ve (Hû) isimlerinden birinin azim olan diğer Esmâ-i Şerifeye nisbetle a'zamîyyet derecesini hâizdir. Onun için Hazret-i Mürtezâ (Ammâr bin Yâsir) e (Hû) ismini (isullâhil'a'zam ve imâdüttevhid) diye ta'rif buyurmuştur.

Bu böyle olmakla berâber her hangi isimle olursa olsun zikredilir. Yalnız o ismin lâfzını söyleyip geçmek değil, müsemmâsını da tedebr ve tefekkür eylemek lâzımdır ki:

3448

از صفت و زنام چه زاید خیال

وان خیالتی هست دلال وصال

*Ez sıfât-u-z'nâm çi zâyed hayâl,
 Van hayâleş hêst dellâl-i visâl.*

«Sıfattan ve isimden ne doğar? Ancak bir hayâl yepdâ olur. Bidâyet-doğan o hayâl, zâkir için bir vuslat rehberi ve bir dellâl yerine ge-

Zikir esnâsında Cenâb-ı Hakkı bilâ keyfiyyet düşünmek icabeder. Al acaba şöyle mi, yoksa böyle mi? gibi hâtıraları def'eylemek, ten-mutlak ile tefekkür etmek gerektir. Lâkin insan ne kadar tenzih ve zâte çalışsa zihninde mutlaka bir sûretin hayâli bulunur. O hayâl hiç zaman Zât-i Eccl ü A'lânın misâli değildir. O öyle olmakla berâber ne az çok Hakkı tezkir eder.

«da da Mesnevide «erhetmiştir. Kesbi ilmin ne kadar güç elde edildiği unutmamak için ne kadar zahmet çekildiği ma'lumdur. O zahmet âdeti sırta yük almak gibidir. Fakat ilim vehbi derecesine yükselir ve kalbde ihlâm menba'ları kaynamaya başlayınca o zahmet ahmete tahavvül eder. Sahibi yük altında yuruyan bir hamal gibi iken yükten kurtulmuş ve irtfân koheylânına binmiş olur.

3447

از هواها کی رمی بی جام هو

ای ز هو قانع شده بانام هو

Ez hevâhâ key rehi bi câm-ı Hû,

Ey zı Hû kânî' şude bânâm-ı Hû.

«Ey (Hû) dan yalnız (Hû) ismiyle kanaat eden; Hû kadehinden içmeyince hevâ ve hevesten nasıl kurtulursun?»

Cenâb-ı Pir bu beyt ile şuna işâret buyuruyor ki: Hevâ ve hevesten kurtulmak, Hüviyyet-i İlâhiyyeden feyzyâb ve neşveyâb olmakla mümkündür. Bunun için (İsm-i Hû) nun çok çok zikri lâzımdır. Fakat yalnız zikretmek ve (Hû Hû) demekle kanâat göstermek kâfi değildir. Kur'an-ı Kerimde :

الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ تَضَمُّنِ الْقُلُوبِ

Ya'ni: «Haberin olsun ki kalbler, zikr-i İlâhi ile mutmain olur, şek ve şüpheden kurtulur» buyurulduğu gibi Hadis-i Şerifte de: «Allahı zikretmek, paslı kalblerin cilâsıdır» denilmiştir. Bundan dolayı tarikat erbâbı şek ve şüphe paslarını gidermek, kalbi cilâlî bir ayna hâline getirmek için zikrullâh ile meşgul olurlar. Her tarikatın bir türlü zikri vardır. Çoğunda (Kelime-i tevhid) ile başlanır. Sonra ism-i celâl, ya'ni (Allah) ismine geçilir, daha sonra da (ism-i Hû) ile zikredilir.

Ma'lumdur ki (Hû) ya'ni (Hüve) gaib zâmiridir ki (O) demektir. Tarikat'ta bununla doğrudan doğruya Cenâb-ı Hakkın zât'ı murad olunur. Ve (Hû) diyen bir zâkir «Hakikatte var olan ancak O'dur, ya'ni Allah'tır» demiş olur.

Mesnevi şerh-i Ankaravide yazıldığına göre Bedr gazâsından evvel Hazret-i Ali (Kerremallâhü Vecchû) Hızır Aleyhisselâmı rû'yâsında görmüş. Beni düşmanlara galib getirecek bir şey öğret demiş. Hızır da: (Yâ

hüve, ya men, lâ hüve, illâ hu) diye düâda bulunmasını tavsiye etmiş. Cenâb-ı Mürtezâ, bu rüyâyı Aleyhisselât Efendimize söylemiş. Resûlullah Hazretleri de: «Yâ Ali; sana ism-i a'zam öğretilmiş» buyurmuş.

Şâh-ı vilâyet, Bedr muhârebesinde İhlâs Sûresini okumuş, ondan sonra (Yâ hüve, Yâ men lâ hüve illâ hu üsurnâ alelkavmilkâfirin). Ya'ni: «Ey kendisinden başka hakiki hüviyyet ve mevcûdiyyet sâhibi bulunmayan Allah; bizi müşriklere gâlib getir» diye düâ etmiş. Sıffin muhârebesinde Cenâb-ı Ali (Yâ hüve yâ men lâ hüve illâ hu) diye düâ ediyormuş. Havâss-ı ashâbdan (Ammâr bin Yâsir) radiyallâhü anh :

- Yâ emirel-mü'minin; bu kinâyeler nedir? diye sorunca:
- Allahın en büyük ismi ve tevhidin direği, cevâbını vermiş.

Cenâb-ı Hakkın müteaddid ve mütekabil ismi vardır ki Kur'ânda ve Hadiste zikredilmiş olanları 99 dur. Fakat Esmâ-i İlâhiyye bunlara mak-sur değildir. Bu isim ve sıfatlardan her biri Müsemmâ-yi Kibriyâ'ya delâletleri itibâriyle şerif ve azimdir. (Allah) ve (Hû) isimlerinden birin-cisi: Zât maassıfâta, ikincisi ise doğrudan doğruya zâte delâlet ettikleri için azim olan diğer Esmâ-i Şerifeye nisbetle a'zamiyyet derecesini hâiz-dir. Onun için Hazret-i Mürtezâ (Ammâr bin Yâsir) e (Hû) ismini (is-mullâhil'a'zam ve imâdüttevhid) diye ta'rif buyurmuştur.

Bu böyle olmakla berâber her hangi isimle olursa olsun zikredilir-ken yalnız o ismin lâfzını söyleyip geçmek değil, müsemmâsını da tede-bür ve tefekkür eylemek lâzımdır ki :

3448

از صفت و زنام چه زاید خیال
وان خیالش هست دلالت وصال

*Ez sıfât-u-z'nâm çî zâyed hayal,
Van hayâleş hêst dellâl-i visâl.*

«Sıfattan ve isimden ne doğar? Ancak bir hayâl yepdâ olur. Bidâyet-ten doğan o hayâl, zâkir için bir vuslat rehberi ve bir dellâl yerine ge-çer.»

Zikir esnâsında Cenâb-ı Hakkı bilâ keyfiyyet düşünmek icabeder. Ya'ni acaba şöyle mi, yoksa böyle mi? gibi hâtıraları def'eylemek, ten-zih-i mutlak ile tefekkür etmek gerektir. Lâkin insan ne kadar tenzih ve tesbihe çalışsa zihninde mutlaka bir sûretin hayâli bulunur. O hayâl hiç bir zaman Zât-i Eccl ü A'lânın misâli değildir. O öyle olmakla berâber zâkire az çok Hakkı tezkir eder.

1600

3449

دیدۀ دلالت بی مدلول هیچ

تا نباشد جاده نبود غول هیچ

*Dide-i dellâl bî medlûl hiç,
Tâ nebâşed cadde nebved gûl hiç.*

«Bir şeye selâlet etmeyen dellâl ve delili hiç gördün mü? Cadde ol-mayınca golyabâni de olmaz.»

Cenâb-ı Mevlâna ismin zikrinden hâsıl olacak hayâl için (dellâl-i vi-sâl) tâbir etmişti. Burada da buyuruyor ki: Her dellâlin bir medlûlü, ya'ni delâlet ettiği şey vardır. Bahsi kolayca anlayabilmek için buradaki (dellâl) i (delil) ma'nâsına almalıdır. Evet. Her delil'in bir medlûlü, ya'ni delâlet ettiği bir yol vardır. İşte dellâl-i visâl olan hayâl de sâlike vus-lat yolunu gösterir. Çölde gece yolcularına golyabâni görüldüğü meşhur-dur ki hayâlden başka bir şey değildir. Bunun gibi o nâkıs hayâle uyup yoldan çıkmak da çölde helâk olmak neticesini verir.

3450

هیچ نامی بی حقیقت دیدۀ

یا ز کاف و لام گل گل چیدۀ

*Hiç nâmî bî hakikat dide-i,
Yâ zı gâf-û-lâm-ı-gul gul çide-i.*

«Hakikatsiz ve müsemmâsız bir isim gördün mü, yâhud (ک) ve (ل) harflerinden hiç gül topladın mı?»

İsim: Bir mevcûdu bize hatırlatan kelimedir ki hatırlattığı onun ha-kikati ve müsemmâsıdır. Meselâ (câmi') bir isimdir. İçinde müslümanla-rın cemâatle namaz kıldıkları binâ onun müsemmâsıdır. Müsemmâsız isim olmaz. (Sîmurğ) ve (anka) gibi isimlerin müsemmâsı olmadığından onlar hakiki isim degillerdir. Müsemmâyı bulmak için ismin söylenilmesi lâ-zımdır. Yalnız ismi söylemek de kâfi değildir. Meselâ (gül) denilen çiçe-ğin ismi (ک) ve (ل) harflerinden ibârettir. Lâkin bu iki harfi söyle-mekle gül demetini elde etmek mümkün olmaz. Onu bulmak için gül bahçesine gitmeli, bağçevânın gönlünü etmeli, dikenin batmasına taham-mül göstermeli ki, gül isminin müsemmâsı ele geçmiş olsun. Şu hâlde zikir, sâde ismi söylemekten ibâret kalmamalı, müsemmânın mülâhazası ve ta-lebi ile olmalıdır. Zâten zikrin ma'nâsı: Yâd etmek, hâtırda tutmak de-

همچو آهن ز آهنی بی رنگ شو
در ریاضت آینه بی رنگ شو

*Hemçu âhen z'âhenî birêng şev,
Der riyâzet aynê-î bî zêng şev.*

«Cilâlı demir gibi demir renginden kurtul. Riyâzet ederek passız bir ayna gibi ol.»

Kalbin cilâlansın ve Allahın tecellîsi oraya in'ikâs etsin.

بنی اندر دل علوم انبیا
بی کتاب و بی همید و اوستا

*Bînî enderdul ulûm-î enbiyâ,
Bî kitab-û-bî muîd-û-ûstâ.*

«Peygamberlere mahsus olan isimleri kalbinde kitabsız, müzâkereci-siz ve muallimsiz olarak göresin.»

Ma'lûm ya. İlim hocadan öğrenilir, muîd ya'ni müzâkereci-den tekrar dinenilir, kitabdan da okunur. Fakat enbiyâ-yı izâmın ilimleri böyle de-gildir. Onların bilgileri vahy ve ilhâmdan ibârettir. Sâf ve mücellâ olan kalblerine in'ikâs eden Tecelliyât-ı Rabbâniyye eseridir. Çünkü her biri:

*Bir mektebe oldu kim müdâvim,
Allah idi zâtine muallim.*

Ey sâlik; sen de kalbini öyle sâf ve cilâlı bir ayna hâline getirirsen o tecellîye nâil ve :

وَعَلَّمَانَا مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا

iltifâtına mazhar olursun.

گفت پیغمبر که هست از اتم
کو بود هم گوهر و هم هم

*Gôft peygamber ki hest ez ümmetem,
K'ô buved hem gevher-û-hem himmetem.*

«Hazret-i Peygamber buyurmuştur ki: Ümmetimden benimle hem cevher ve uluvvi himmette berâber kimseler vardır.»

Ebü Hüreyre (Radiyallâhü anh) den mervî bir Hadiste denilmiştir ki: «Nebiy-yi Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurdu ki: Kardeşleri-mi görmek isterdim. Eshâb: Yâ Resûlullâh; biz senin ihvânın değil miyiz, dediler. Hayır. Siz ashâbımsınız. İhvânımız ise benden sonra gelecek o-lanlardır.» buyurdu.

مرمره زان نور بیند جان شان
که من ایشانرا همی بینم بدان

*Mermerâ z'an nûr bîned cân-ı şan,
Kî men işanrâ hemî bînem bedan.*

«Onların ruhu uhuvvet ve velâyet nûriyle beni görürler, ben de o nûr ile onları müşâhede ederim.»

بی صحیحین و احادیث و روایات
بلکه اندر مشرب آب حیات

*Bî sahîheyn-û-ahâdis-û-ruvat,
Belki ender meşreb-î âb-î hayat.*

«Bunlarla bu görüşmemiz, Buhârî ve Müslim kitaplarındaki Hadisler ve onları nakleden râvîler vâsıtasıyla değil, belki âb-ı hayât menba'ı olan gönüllerde olur.»

Evliyâullah'dan öyleleri zuhur etmiştir ki: (Bunu bana kalbim, Rab-bimden rivâyet etti) demiştir. Bâyezid-i Bestâmi (Kuddise sirruhû) gibi zâtler de zâhir ülemâsına hitaben: (Siz ilminizi ölümlerden aldınız, bizse

چینیان گفتند يك خانه بما
حاصه بىپارىد يك آن شما

*Çiniyân goftên yêk hânê bemâ,
Hasse bîspârîd yek ân-î şumâ.*

«Çinliler; Bize mahsus olmak üzere bir oda veriniz. Bir oda da sizin olsun dediler.»

بود دو خانه مقابل دربدر
زان یکی چینی ستد رومی دگر

*Bûd du hânê mukâbıl derbeder,
Z'ân yekî Çinî sited Rûmî dîger.*

«Kapıları karşı karşıya iki oda vardı. Bunlardan birini Çinliler, öbürünü Rûmîler aldı.»

چینیان صد رنگ از شه خواستند
پس خزینه باز کرد آن ارجند

*Çiniyan sad rêng ez şeh hâstend,
Pes hazîne bâz kerd an ercûmend.*

«Çinliler pâdişah'tan yüz türlü boya istediler. O mes'ûd hükümdar da hazinesini açtırdı.»

Yâ'ni fazla masraf ihtiyârıyla türlü türlü bir çok boya aldırdı.

هر صبحی از خزینه رنگها
چینیانرا راتبه بود و عطا

*Her sabâhî ez hazîne rênghâ,
Çiniyanrâ râtibê bûd-û-atâ.*

«Her sabah Çinliler için hazineden müretteb boya ta'yini vardı.»

رومیان گفتند نی نقش و نه رنگ
در خور آید کار را جز دفع رنگ

*Rûmiyân goftênd nî nakş-û-ne reng,
Der hor âyed kârrâ cuz def-ı zeng.*

«Rûmîler dediler ki: Ne nakş ne boya lâzımdır. Bizim san'atimizde pası ve küdüreti def'etmekten başka bir şey işe yaramaz.»

در فرو بستند و صیقل می زدند
همچو گردون ساده و صافی شدند

*Der furûbestend-u-saykal mîzedend,
Hemçu gerdun sâde-vû-sâfi şudend.*

«Kapiyî kapadılar ve duvarları cilâladılar. Felek kubbesi gibi nakş ü elvândan sâde ve sâfi oldular.»

از دو صد رنگی به بیرنگی ره‌بست
رنگ چون ابرست و بیرنگی مه‌بست

*Ez dîsad rengî be birengî rehist,
Rêng çun ebrest-u-birengî mehîst.*

«İki yüz türlü rengden rengsizliğe yol vardır. Reng bulut gibidir, bir renglik ise aydır.»

Ba'zı renkler, ya'ni boyalar vardır ki ikisi, üçü bir araya gelince başka reng hâsıl olur. Meselâ, sarı ile mâvî karışınca yeşil bir reng meydana çıkar. Fakat iki yüz türlü reng biri birine karıştırılınca bir rengsizlik görülür. Gündüzler ve geceleri ba'zı bulutlarda türlü türlü renkler müşâhede edilir. Lâkin o renkler, onlarda zâtî değildir. Güneşin, ayın, yıldızların aksidir. O halde reng, güneşe ve aya hicab olan bulut gibidir.

لیک صیقل کرده اند آن سینه ها
پاک ز آرزو بخل و حرص و کینه ها

Lîk saykal kerdeend an sinehâ,
Pak zı âz-û-buhl-u-hırs-û-kînehâ.

«Lâkin göğüslerini, ya'ni kalblerini zikrullah ile cilâlamışlar, tama', haset, hırs ve kîn gibi ahlâk-ı rezileden temizlemişlerdir.»

Binâenaleyh kalbleri mücellâ bir aynaya dönmüş, bütün ilm ve hüner nakşları oraya aksetmiş ve aslından daha parlak bir şekilde görünmüştür.

آن صفای آینه وصف دلست
صورت بی منتهارا قابیلت

An safây-ı âynê vasf-i dilest,
Sûret-i bî muntehârâ kâbilest.

«O aynanın sâfi ve mücellâ olması kalbin vasfıdır ki öyle bir kalb, nihâyetsiz sûretlerin in'ikâsına mahal olur.»

صورت بی صوت و بی حد غیب
زاینه دل تافت بر موسی زجیب

Sûret-i bî sûret-û-bâ hadd-ı ğayb,
Z'ayne-i dil tâft ber Mûsâ zıceyb.

«Ġayb âleminin bihudûd ve bisûret olan sûreti, Mûsâ Aleyhisselâmın ceybinden ve gönül aynasından parladı.»

Mûsâ Aleyhisselâm, Fir'avni imânâ da'vet etmeye me'mur olunca kendisine başlıca iki mu'cize verilmişti ki biri: asâsının ejderhâ olması, diğeri: elini koynuna sokup çıkarınca göz kamaştıracak şekilde parlama-sı idi. İşte o yed-i beyzâ, ğayb âleminin ucu bucağı bulunmayan füyû-zâtının bir sûreti idi ki o da göğsüne temâs etmekle zuhûra geliyordu.

کرچه آن صورت نگنجد در فلک
نی برش و فرش و دریا و سمک

Gerçi an sûret negunced der felek,
Nî bears-û-ferş-u-deryâ-vu-semek.

«Gerçi o ma'nevî sûret; arşa, ferşe, deryâ ve balığa, ya'ni bütün kâ-inâta sığmaz.»

زانکه محدودست و محدودست آن
آینه دلرا نباشد حد بدان

Z'ânki mahdûdest-û-mâ'dûdest an,
Ayne-i dilrâ nebâşed had bîdân.

«Çünkü felek, arş, ferş ve bütün mükevvenât mahdud ve ma'duddur. Son derece genişliğiyle berâber bir haddi, bir nihâyeti vardır. Fakat bil-miş ol ki, gönül aynasının hadd ü nihâyeti yoktur.»

Bundan dolayı bir Hadîsi Kudsîde: «Beni arzım ve semâlarım isti'âb edemedi de mü'min, takî ve nakî kulumun kalbi istiâb edebildi» buyu-rulmuştur.

Nâzenînim lâmekân-ı pirâ-yı istiğnâ iken,
Hâne-i vîrân kalbimde tutup da câ yatar.

عقل اینجا ساکت آمد یا مضیل
زانکه دل با اوست یا خود اوست دل

Akl incâ sâkit âmed yâ mudill,
Z'ânki dil bâ ôst yâhud ôst dil.

«Gönül onunla mıdır, yoksa gönül o mudur? diye akıl burada sus-muş, yâhud sapıtmıştır.»

کس نیابد بر دل ایشان ظفر
بر صدف آید ضرر نی بر گهر

*Kes neyâbed ber dil-i işân zafer,
Ber sadeğ âyed zarar ni ber guher.*

«Kimse onların kalbine zafer bulup içindeki esrârı anlayamaz. Hattâ ba'zıları Hak yolunda mecruh ve şehid olsalar da gelen zarar inciye de-ğil sedefedir.»

Ya'ni cerh ve katl gibi şeylerden cesedleri müteessir olur. O gibi hâdiseler, kalblerine ve kalblerindeki İlâhî sırlara te'sir gösteremez.

گرچه فقه و نحو را بگذاشتند
لیک محو و فقر را برداشتند

*Gerçi fikh-û-nahvâ bugzâştend,
Lîk mahv-û-fâkrâ berdâştend.*

«Bunlar fıkıh ve nahiv ilimlerini bırakmışlar, fakat mahviyyet ve fakr u fenâyı yükseltmişlerdir.»

تا نقوش هشت جنت یافتست
لوح دلش را پذیرا یافتست

*Tâ nukûş-i hêşt cennet tâftest,
Levh-ı dılşanrâ pezîrâ yaftest.*

«Sekiz cennetin nukûşu bunların kalbine mün'akis olmuştur, çünkü orasını o nakışların kabûlüne müsâid bulmuştur.»

برترند از عرش و کرسی و حالا
ساکنان مقعد صدق و صفا

*Berterend ez arş-u-kürsiyy-û-halâ,
Sâkinân-i mak'ad-i sıdk-û-safâ.*

«Bunlar arştan, kürsden ve arşın ötesinden daha yüksekte ve me-lik-i muktedir indindeki (mak'ad-i sıdk) da sâkindirler.»

Sûre-i Kamerde buyurulmuştur ki :

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ

وَنَهْرٍ ۖ فِي مَقْعَدِ صَدْقٍ وَعِنْدَ مَلِكٍ مُّقْتَدِرٍ

Ya'ni: «Hakikaten müttekî olanlar, Allahtan çekinenler Cennetlerde ve nehir kenarlarında olacaklar, sıdk makamında melik-i muktedir olan Cenâb-ı Hakkın kurbünde bulunacaklardır¹⁰²».

Bu makam için bir çok söz söylenilmiştir. Ezcümle İmâm Ca'fer Sâ-dık radiyallâhü anh: «Cenâb-ı Hak, orasını sıdk ile tavsif eylemiştir. Bi-nâenaleyh oraya ancak sıdk sâhibi olanlar girebilecektir» demiş; (Bah-rülhakâyık) müellifi: «Mak'ad-i sıdk, vahdet ve kurbiyyet makamıdır, in-diyyet mertebesinde tahakkuk eder» mütâleasında bulunmuştur. (Keş-fülesrâr) da da denilmiştir ki: «(ind) kelimesi tekarrub ve ihtisâsa delâ-let eder. Onun için o makam ehl-i kurbe mahsustur. Hazret-i Peygam-ber Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz Dünyâda iken de o makamda idi. Nitekim: (Ben Rabbimin indinde gecelerim, beni yedirir, içirir) bu-yurmuştur.»

(102) Sûrei Kamer: 54-55.

«PEYGAMBER ALEYHİSSELÂM'IN ZEYD BİN HÂRİSEYE : BUGÜN NASILSIN VE NASIL KALKTIN? DİYE SORMASI, ONUN DA: HAKİKÎ BİR MÜ'MİN OLARAK SABAHLADIM YÂ RESULALLAH, CEVABINI VERMESİ.»

Zeyd bin Harise (Radyallahü anh) : Ashâbın büyüklerinden ve Aleyhisselât Efendimizin çok sevdiklerindendir. Çocukken esir edilmiş ve Mekke'ye getirilip Hazret-i Hadice (Radyallâhü anhâ) ya satılmıştı. Ümmülmü'minin hazretleri onu Aleyhisselât Efendimize bağışladı. Zât-ı Risâlet de onu âzâd etti. Cenâb-ı Zeyd, âzâd olmakla beraber Resûlullah Efendimizin hizmetinden ayrılmadı. Hattâ onun Mekke'de, Muhammed bin Abdullahın kölesi bulunduğunu haber alan babası ve amcası Mekkeye gelmiş ve bedel mukâbilinde Zeydin verilmesini Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretlerinden istemişti.

Resûl-i Ekrem, Zeydin âzâd olduğunu söyledi ve:

— Sizi isterse alın, götürün, beni dilerse yanımda bırakın buyurdu. Zeydi çağırdı. Kalp ve gitmek hususunda muhayyer bulunduğunu bildirdi. Zeyd:

— Benim babam da, amcam da sensin, diyerek nezd-i Risâletten ayrılmadı. Bunun üzerine Hazreti Peygamber de onu evlâdlık ittihâz etti, o bahtiyar sahâbiye (Zeyd bin Muhammed) denilmeye başlandı ve Kur'ânda adının zikredilmesi şerefini kazandı.

Cenâb-ı Zeyd, peygamber uğrunda amcasını, babasını terketmekle kalmamış, kendisini Tâif seferinde Resûlullâh'a siper ederek atılan taşlardan kanlar içinde kalmıştı. Müteaddid seriyyede kumandanlık etti, nihâyet (Mü'te) muharebesinde yine kumandan olduğu halde şehid oldu.

Gerek Zeyd'in, gerek yerine geçen Ca'fer bin Ebî Tâlib ile Abdullah bin Revâhe'nin şehid düştüklerini Resûl-i Ekrem Medinede ashâbına haber vermiş ve mübârek gözlerinden yaşlar dökülmüştü.

Enes bin Mâlik (Radyallâhü anh) den mervî olduğuna göre bir gün Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz, Zeyd hazretlerine:

— Ey Zeyd! Nasıl sabahladın? diye sormuş. Zeyd:

— Mü'min olarak sabahladım Yâ Resûlallâh. Cevâbını vermişti. Resûlallâh buyurdu ki:

— Her şeyin bir hakikati, bir delili vardır, senin imânına delil olacak nedir? Zeyd dedi ki:

— Dünyâ zevklerinden nefsimi men'ettim; gündüzün susuz, ya'ni oruçlu bulundum, ve gece uyanık durdum, ya'ni uykuyu terkederek geceyi ibâdetle geçirdim. Şimdi Rabbimin Arşına bakıyor ve âşikâr olarak görüyorum ve ehl-i cennete bakıyorum: Onların cennet ni'metleriyle müteleziz olduklarını müşâhede ediyorum. Ve cehennem ehline bakıyorum:

Onların köpek gibi uluduklarını işidiyorum. (Bir rivâyette) Ve cehennemdekilerin azâb çektiklerini görüyorum.

Cenâb-ı Zeyd, imân-ı kâmiline delil ve alâmet olmak üzere şu müşâhedeleri arzedince Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz buyurdu ki: İsâbet ettin, sus...

İşte Cenâb-ı Mevlâna bu Hadisi izâh ediyor:

3493

گفت پیغمبر صبحی زیدرا
کیف اصبحت ای رفیق با صفا

Göft peygamber sabâhî Zêydrâ,
Keyfe asbaht ey refik-i bâ safâ.

«Hazret-i Mustafâ Aleyhi Ve Âlihi Ekmeliütttehâyâ efendimiz bir sabah Zeyde, ey saf kalbli arkadaş; nasıl sabahladın? diye sordu.»

3494

گفت عبداً مؤمناً باز اوش گفت
کو نشان از باغ ایمان گر شکفت

Göft «abden mü'minen» baz ô's goft,
Ko nişan ez bâğ-i iman ger şiküft.

«Zeyd, abd-i mü'min olarak sabahladım, cevâbını verince Resûl-i Ekrem Efendimiz ona: İman bağında güller açıysa hani nişânı? diye sordu.»

3495

گفت تشنه بودم از روزها
شب نهفتم ز عشق و سوزها

Göft teşne bûdeem men rûzhâ,
Şeb nehuftem zı aşk-û-sôzhâ.

«Zeyd dedi ki: Günlerce aç ve susuz bulundum, geceleri Allah aşkı ve firkat ateşiyle tutuşup yandığım için uyuyamadım.»

تا زروز شب گذر کردم چنان
که ز اسپر بگذرد نوک سنان

*Tâ zırûz-û-şeb guzer kerdem çunan,
Ki zı isper bugzered nûk-î sinan.*

«O derece mücâhede ettim ki mızrak ucu kalkandan nasıl geçerse ben de gece ve gündüz kaydından öylece geçtim.»

Ve leyl ü nehâr i'tibârı bulunmayan bir âleme dâhil oldum.

3497

که از آن سو جمله ملت یکیت
صد هزاران سال و یک ساعت یکیت
*Ki ez an sû cümle-î millet yekist,
Sadhezâran sâl-u-yek sâat yekist.*

«Ki o âlemde bütün milletler ve bir sâat ile yüz binlerce yıllar bir-
dir.»

3498

هست از لرا و ابدرا اتحاد
عقل را ره نیست آن سوز افتقاد
*Hêst ezdrâ-vû-ebedrâ ittihad,
Aklrâ reh nîst an su'z iftikâd.*

«Yine o âlemde ezel ile ebed müttehiddir. İftikad ve tefehhus, ya'ni araştırmak sûretiyle aklın o âleme yolu yoktur.»

Bahsedilen vahdet âlemidir ki orada milel-i muhtelif ve edyân-ı müteaddide birleşir. Çünkü hepsi bir tecellinin zuhûrât-ı muhtelifesidir. Kezâ, «Allah indinde akşam, sabah, gün, ay, sene gibi zaman i'tibârı yoktur. Zira bu muhtelif zaman ölçüleri güneşin doğup batmasıyla tehaddüs eder. Güneşin yaradılışından evvel bunların hiç biri yoktu. Ondan evvel ki zamana (ân-ı dâim) denilir. Ve bu i'tibâr ile ezel ile ebed birleşir.»

Ezel: İbtidâsı olmayan ve intihâsı bulunan zaman demektir.

Ebed: İbtidâsı olan ve intihâsı bulunmayan zaman ma'nâsıdır. Mev-

cûdâtın başlangıcı ezelin sonu, kâinâtın fenâ buluşu ebedin başlangıcıdır. Binâenaleyh, bu i'tibârî muhdesât bertaraf edilince ezel ve ebed birleşir. Lâkin bu ittihad ancak ma'nevî bir zevk ile anlaşılır. Akıl ve fikir ile idrâk olunmaz.

3499

گفت ازین ره کوره آوردی بیار
در خور فهم عقول این دیار

*Gôft ezin reh kûreh âverdi biyar,
Dêr hur fehmi-î ukûl-î in diyar.*

«Hazret-i Peygamber buyurdu ki: O gittiğin yoldan bu âlem halkının akılları erecek derecede bir hediye getir.»

3500

گفت خلقان چون بینند آسمان
من بینم عرش را با عرشیان

*Gôft halkan çün bibînend âsmân,
Men bîbînem arşrâ bâ arşîyan.*

«Zeyd dedi ki bu âlem halkı gök yüzünü nasıl görüyorsa ben de arşı ve arşileri öyle görüyorum.»

3501

یک بیک وامی شناسم خلق را
همجو گندم من زجو در آسیا

*Yekbeyek vâmîşinâsem halkrâ,
Hemçu gendum mên zı cev der âsyâ.*

«Değirmendeki buğday ve arpa dânelerini tefrik eder gibi halkın her birini birer birer tanıyorum.»

هشت جنت هفت دوزخ پیش من

هست پیدا همچو بت پیش شمن

Hêşt cennet, heft dûzah pîş-i men,
Hest peydâ hem çu but pîş-i şemen.

«Sekiz cennet ile yedi cehennem karşımda duruyor. Putperestin karşısında putun durduğu gibi.»

Cenâb-ı Mevlânâ, Zeyd Hazretleri lisânından bir nükteye işâret ediyor ve Cennet ile Cehennemi puta benzetiyor.

(Rağbeten) ve (rehbeten) denilen iki türlü ibâdet vardır ki birincisi: Cennete girmek arzûsu, ikincisi Cehenneme girmek korkusu ile edilir.

Bunların üçüncüsü: Cennet arzusu ve cehennem korkusuyla değil, ancak Allah rızası için edilendir ki ibâdetlerin en yüksek derecelisi budur. Buna nisbetle öbürlerinde bir nev'i şirk-i hafî, hiç değilse bir hazz-ı nefsanî bulunduğu için Cenâb-ı Pir o teşbihi yapmıştır.

Meşhûr ârif-i mecnûn-nümâ Behlûl (Kuddise sirruhû) bir cum'a günü halk namaz için abdest almakla meşgul iken bir eline bir kürek ateş, öbür eline bir ıbrık su almış. Telâşla gidiyormuş.

— Böyle nereye? diye sormuşlar.

— Cenneti yakmaya, Cehennemi söndürmeye gidiyorum. İkisi ortadan kalksın da halk, Allah için ibâdet etsin. Cevâbını vermiş.

Zeyd bin Hârîse:

— Yâ Resûlallah, Cennet ve Cehennemi ayân beyân gördüğüm gibi onların ehlini, ya'nî cennetlik ve cehennemlik olanları da biliyorum. Dedikten sonra şunları ilâve ediyordu:

این زمان پیدا شده براین گروه

یوم تبیض و تسود وجوه

În zaman peydâ şudê berin guruh,
Yevme tebyazzû ve tesveddû vucûh.

«Ba'zı yüzlerin ağarıp ba'zılarının kararacağı Kıyâmet günü bunlar hakkında şimdiden peydâ olmuştur.»

(Âl-i İmrân Sûresi) ndeki iki Âyete işâret buyuruluyor ki:

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا
الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ
فَنُفِقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ

Ya'nî: «Kıyâmet gününde mü'minlerin yüzleri beyazlanacak (ya'nî nurlu olacak) fâcir, kâfir ve münâfıkların yüzleri de kararıp simsiyâh kesilecek. O yüzleri kararmış olanlara denilecektir ki: İmânınızdan sonra kâfir ve münkir mi oldunuz?¹⁰³».

Denilmiştir ki: Bu sââlin muhâtabları Yahûdiler ile Hıristiyanlardır. Çünkü kendi peygamberlerine doğru yanlış inandıkları halde, efdalü'mürselin ve hâtemünnebiyyin Efendimizin risâletini inkâr etmişlerdi. Yâhud bu hitâba uğrayacaklar münâfıklardır ki sûretâ müslüman olmuş görünmüşler, fakat eski küfürlerinde devam etmişlerdi.

وَأَمَّا الَّذِينَ

ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَبِإِذْنِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

Ya'nî: «Öyle ise küfr ve inkârınızdan dolayı Cehennem azabını tadınız. Yüzleri beyazlanmış ve nurlanmış olan mü'minlere gelince, Allahın rahmetinde ve o rahmetin tecelli edeceği Cennette bulunacaklardır ki, cennette ebedî kalacaklardır. (Ölüm, yâhud başka bir sebeble cennetten çıkarılmayacaklar ve Allahın rahmetinden uzaklaştırılmayacaklardır.)¹⁰⁴».

Cennete ve Cehenneme girecekler, âhirette yüzlerinin nûrundan, yâhud zulmetinden belli olacağı gibi, insanların hangi taraf ehli olduğu evliyâullah hazarâtına Dünyâda da münkeşif olur. Kimin saîd ve kimin şâki bulunduğu onların nazarında anlaşılır. Nitekim Zeyd bin Hârîse (Radıyallâhü anh) de bu keşif vukûa gelmişti.

(103) Sûrei Âli İmrân: 106.

(104) Sûrei Âli İmrân: 107.

پیش ازین هر چند جان پر عیب بود
در رحم بود و ز خلقان غیب بود

*Piş ezin herçênd can pur âyb bud,
Der rahim bûd-û-zı halkan ğayb bud.*

«Evvelce ruh, ayıblı olsa da anasının rahminde bulunduğu için mâhiyyeti halktan gizli idi.»

الشی من شقی فی بطن ام
من سمات الجسم يعرف حالهم

*Eşşakiyyu men şakâ fî batn-ı um,
Min simâtil cismi yu'refa hâluhum.*

«Şakî, ya'ni kötü olan kimse anasının karnında da şakidir. O gibilerin hâli cisimlerinin âlâmetlerinden belli olur.»

Ebû Hüreyrenin Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimizden rivâyetinde: «İyi olan anasının karnında iken de iyidir, kötü olan da anasının karnında iken de kötüdür» buyurulmuştur. Denilmiştir ki Hadîsteki: (Batn-ı um) ya'ni ana karnından murâd (Ümmül-kitâb) denilen (Levh-i mahfûz) dur ki orada her ferdin ne olacağı bilâhere nereye gideceği yazılıdır. Bir kimse levh-i mahfûzda ibtidâen saîd yazılmış ise intihâen gideceği yer cennettir. O yazılışa (Saâdet-i ezeliyye) denilir. Bir kimse de levh-i mahfûzda şakî yazılmış ise onun gideceği yer Cehennemdir. Bu yazılışa da (şakâvet-i ezeliyye) ta'bir edilir. Onun için ba'zı ârifler: «Hâtimeden değil, fâtihadan korkmalı» demişlerdir. Hazret-i Pîr bunu izâh için diyor ki:

تن چو مادر طفل جارا حامله
مرگ درد زادنت و زلزله

*Ten çu mâder tıfl-ı canrâ hâmile,
Mêrg derd-i zâdenest-û-zelzele.*

«Cisim, ana gibi can çocuğuna gebedir. Ölüm ise doğurmak derdi ve zelzelesidir.»

Dünyâda gebe bir kadının ağrısı tutunca sarsılır, titrer, çırpınır, fer-yâd eder. Ölmek de cisim anasının can çocuğunu öbür âleme doğurması demektir. Gebe kadının ne doğuracağı, ya'ni çocuğun kız mı, oğlan mı, çirkin mi, güzel mi olacağını merak edip bekleyen âilesi olduğu gibi :

جمله جاهای گذشته منتظر
تا چه گونه زاید آن جان بطر

*Cümle canhây-i güzeste muntazir,
Ta çıĝûne zâyed an cân-î batir.*

«Bu âleme gelmiş ve geçmiş ruhlar da: Bakalım şu, sevinerek mi, yâhud tiksinererek mi doğacak, yâni, âhiret âlemine gelecek ruh nasıldır? diye beklesirler.»

(Batr) kelimesi (Batar) masdarındadır ki hem çok sevinmek, hem de tiksirmek gibi iki zıd ma'nâyâ delâlet eder. Âhirete gidenler bu iki hâlden hâli değillerdir. Ölümün Allaha kavuşmak olduğunu bilenler, o likâyâ nâil olmak için sevinerek giderler. Dünyâyâ bağlanmış bulunanlar da istemiyerek müteessirâne ayrılırlar.

زنگیان گویند خوداز ماست او
رومیان گویند بس زیباست او

*Zengiyan gôyênd hod ez mâst ô,
Rûmiyan gôyend bes zîbâst ô.*

«Siyâhiler; o çocuk bizim derler. Rûmiler, ya'ni beyazlar da o, çok güzeldir diyerek kendilerinden sayarlar.»

Burada zengilerden maksad: Yüzü kararmış olan şakiler ve fâsıklar dır. Rûmilerden murâd da: Saîd ve sâlih olanlardır. Demek ki bir adamın Dünyâda öleceği ve rûhunun âhirete doğacağı ruhlar âleminde duyuluyor. Saîd olan rûhlar da, şakî olarlar da gelecek rûhun kendilerinden olmasını umuyorlar ve bekliyorlar.

چون بزاید در جهان جان وجود

بس نماید اختلاف بیض و سود

Çun bızâyed der cihân-i can vucûd,
Pes nemâned ihtilâf-i beyz-u-sûd.

«Bir ruh, can âlemine doğunca artık beyazlık ve siyahlık ihtilâfı kalmaz.»

Ya'ni ölen bir kimsenin rûhu öbür dünyâyâ doğunca sûreti sîretine göre olacağından ve o sûret, sîretini, ya'ni saîd mi, şakî mi olduğunu anlatacağından ervah arasında tereddüde mahal kalmaz.

گر بود زنگی برنش زنگیان

رومرا رومی برد هم از میان

Ger buved zengî berendeş zengiyân,
Rûmrâ Rûmî bered hem ez miyân.

«Eğer o rûh, siyâhî olursa zenciler, rûmî, ya'ni beyâz olursa rûmiler götürürler.»

إِنَّا لَابْرَارٌ لِّقِيْهِ ۖ وَإِنَّ الْفِتَارَ لَفِيْ حَجِيْمٍ

Ya'ni: «Ber ve hayırkâr olanlar Allahın ni'metindedirler, fâcir ve günahkâr olanlar da azabdadır⁽¹⁰⁵⁾. Âyetleri mucibinde ebrardan olanlar: ebrâr makamına, füccardan olanlar da fücâr makamına giderler.

تا نژاد او مشکلات علمست

آنکه نازاده شناسد او کمست

Tâ nezâd ô muşkilât-i âlemest,
Anki nâzâde şinâsed ô kemest.

«O ruh doğmadıkça âlemi müşkilât içinde bırakır. Doğmamış olanı anıyan ise azdır.»

(105) Sûrei Fetarat: 13-14.

Cenâb-ı Pir, ikinci mısra' ile (A'yân-ı sâbite) yi bilen ve (levh-i mah-fuz) a nazar edip vukûâtı olmadan evvel gören zevâtın nâdir olduğuna, o zevât-ı kirâmın da yâ enbiyâ, yâhud ekâbir-i evliyâ bulunduğu işaret ediyor.

Asr-ı seâdette (Kuzman) namında biri vardı. Müslüman görünür ve müslümanlardan hürmet görürdü. Aleyhisselât Efendimiz ise onun hakkında münâfıktır buyururdu. Bu adam, Uhud muhârebesinde bulundu, ağır sûrette yaralandı. Ashâbdan biri ona şehâdet mübârek olsun dedi. O ise can acısıyla riyâkârlığını unuttu.

— «Ben şehâdet için değil, Mekkeliler Medine hurmalıklarına zarar vermesin diye çalıştım» dedi. Sonra da ölüp kurtulmak için kılıcını karşına soktu ve intihar etti.

İşte Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz (levh-i mahfuz) u gördüğü ve Kuzman'ın orada şakî yazıldığını müşâhede ettiği için onun hakikatını ve münâfık olduğunu haber vermişti. Böyle hakikate vâkıf bir kimse:

او مگر ينظر بنورالله بود

کاندرون پوست اورا ره بود

O meger yenzûru bî Nûrillah bud,
K'anderûn-i pôst ôrâ reh bud.

«Allahın nûriyle baktığı için derinin içini, ya'ni sûretin sîretini görmeye yol bulur.»

اصل آب نطفه اسپیدست و خوش

لیک عکس جان رومی و حبش

Asl-ı âbî nutfe ispîdest-u-huveş,
Lîk aks-î cân-ı Rûmîy-u-habeş.

«Menî suyunun aslı beyazdır ve hoşdur. Lâkin rûhun aksi Rûmîdir, yâhud habeştir.»

Ya'ni beyâz bir sudan siyah bir çocuk da doğar.

می دهد رنگ احسن التقویم را

یا باسفل میرد آن نیم را

*Mî dehed reng-i ahsenuttakvîmrâ,
Ya beesfel mîbered an nîm râ.*

«Cenâb-ı Hak, ahsen-i takvim olarak yarattığı insanlara dilediği rengi verir. Onların yarısını da esfel-i sâfilîne götürür.»

İnsanların ma'nen münevver yâhud muzlim olmaları madde-i cismâniyyeleri te'siriyle değildir. Zencilerin de nutfesi beyaz iken ondan doğan çocuk siyah olur. Belki o ma'nevî aklık ve karalık ma'nevî cinsiyyet ikizâsıdır. Süedâ cinsinden olanlar, saïdler gibi münevver, eşkiyâ cinsinden olanlar, şakîler gibi muzlim olurlar.

(Vet-Tîn Suresi) nde buyurulmuştur ki :

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ
ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ ۖ فَلَئِنَّ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا

الصَّالِحَاتِ

Yâ'ni: «Biz, insanı hakikaten güzel bir şekilde yarattık; sonra onu esfel-i sâfilîne reddettik. İman edip de sâlih amellerde bulunanlar müstesnâdır¹⁰⁶».

Onlar esfel-i sâfilîne reddolunmamışlardır. Esfel-i sâfilîne bir çok ma'nâ verilmiştir. En ziyâde yakışık alanı ahlâk düşkünlüğüdür.

Hazret-i Mevlânâ diyor ki: İnsanların esfel-i sâfilîne gönderilmesi, cinsinin câzibesi neticesidir. O mâ'nevî karanlık cinsiyyeti onu çeker ve esfel-i sâfilîne sürükler. Tekrar edeyim ki aklık ve karalıktan maksad: Seâdet ve şakâvet-i ezeliyyedir, yoksa derinin beyaz ve siyah olması değildir. Eshâb-ı Kirâmdan Bilâl-i Habeşî (radiyallâhü anh) Hazretleri — nisbetinden de anlaşılacağı üzere — Habeşiler renginde idi. Aleyhis-selât Efendimizin dadısı bulunan (Ümmü Eymen) (Radiyahü anhâ) da öyle idi. Hele oğlu (Üsâme bin Zeyd) vechen siyahtı. Fakat siretleri gümüş gibi bembeyazdı.

(106) Sûrei Tîn: 4-5-6.

این سخن پایان ندارد باز ران

تا نمائیم از قطار کاروان

*În suhen pâyan nedâred bâz rân,
Tâ nemânim ez katâr-i kârvân.*

«Bu sözün sonu gelmez. Zeyd bin Hârise kıssasına dön ki kervan katarından geri kalmayalım.»

Bahis derin ve mezleka-i ekdâm olacak kadar tehlikeli bulunduğu için Cenâb-ı Pir: «Bu sözün sonu gelmez, geri dön» buyuruyor. Çünkü anlamayacak olanları cebriliğe sevkedecek bir bahistir.

یوم تبیض و تسود وجوه

ترك و هندو شهره گردد آن گروه

*Yevme tebyezzû ve tesveddû vucuh,
Turk-u-Hindû şuhre gerded an guruh.*

«Bir gün gelecektir ki o gün yüzler ağaracak ve kararacak, Türk gibi beyaz çehreli ve Hindû gibi kara suratlı olanlar belli olacaktır.»

Ey insan o gün :

فش گردد که تو کاهی یا که کوه

هندوی یا تورک پیش هر گروه

*Fâş gerded ki tu kâhi yâki kuh,
Hindoyî yâ Tûrk pîş-i her gurûh.*

«Senin de saman gibi hafif mi, yoksa dağ gibi ağır mı, Hindû gibi kara mı, Türk gibi beyaz mı olduğun; ya'ni saïd-i ezeli mi, şakî-yı ebedî mi bulunduğun herkese zâhir olacaktır.»

در رحم پیدا نباشد هند و تورک
چونکه زاید بیندش زار و سترگ

*Der rahim peydâ nebâşed Hind-u-Turk,
Çunki zâyed binedeş zâr-u-sutruk.*

«Hindû neslinden ve Türk soyundan olan bir çocuk ana rahminde i-ken belli olmaz. Doğup meydana çıkınca onun ne olduğunu halkın zayı- fı da, kavisi de görür ve anlar.»

«ZEYD BİN HARİSE RADİYALLAHÜ ANH'İN RESULULLAH
SALLALLAHÜ ALEYHİ VESELLEME: HALKIN AHVALI
BANA APAŞİKÂR GÖRÜNMEKTEDİR; GİZLİ, KAPAKLI
DEĞİLDİR DİYE CEVAP VERMESİ»

3519

جمله را چون روز رستاخیز من
فاش می بینم عیان از مرد و زن

*Cumlerâ çun rûz-ı rustâhiz men,
Fâş mî bînem iyan ez merd-u-zen.*

«Kıyâmette olacağı gibi, bütün erkek ve kadınların ma'nevî mahiy- yetlerini apaçık görüyorum.»

3520

هین بگویم یا فرو بندم نفس
لب گزیدش مصطفی یعنی که بس

*Hîn bigôyem ya furû bendem nefes,
Leb gezîdeş Mustafâ yâ'nî ki bes.*

«Yâ Resûlallah; izâhât vereyim mi, yoksa sükût edeyim mi? diye so- runca Hazret-i Mustafâ Aleyhi Ekmelüttehâyâ Efendimiz, mübârek du- dağını ısırmak sûretiyle yetişir! işâretini verdi.»

Zeyd bin Hârise diyordu ki :

یا رسول الله بگویم سر حشر
در جهان پیدا کنم امروز نشر

*Yâ Resûl-Allah bigôyem sır-ı haşr,
Der çihan peydâ kunem imrûz neşr.*

«Yâ Resûlallah; haşrın sırrını söyleyip de bugün Dünyâda neşri iz- hâr edeyim mi?»

Bütün ehl-i kitâbın itikâdına göre insanlar öldükten sonra dirilecek, mahşer denilen bir sahada toplanıp muhâsabeleri görülecek, ondan son- ra da Cennet ehli Cennete, Cehennem ehli Cehenneme gitmek üzere o toplantı dağılacaktır. İşte o toplanış ve dağılışa (Haşr ü neşr) denilir. Orada inkişâf edecek ahvâlî Zeyd bin Hârise hazretleri feyz-i peygam- beri ile burada keşfeylemiş olduğu için : Yâ Resûlallah; gördüklerimi söy- liyeyim mi? diyerek istîzân ediyor ve diyordu ki:

3522

هل مرا تا پرده هارا بردرم
تا جو خورشیدی بتابد گوهرم

*Hıl merâ tâ perdehârâ berderem,
Tâ çu hurşîdî bitâbed gevherem.*

«Yâ Resûlallah müsâade buyur da halkın gözündeki gaflet perdele- rini yırtayım. Nûr-i irfânım güneş gibi parlсын.»

3523

تا کسوف آید زمن خورشید را
تا نایم نخل را و بید را

*Tâ kusuf âyed zı men hurşîdrâ,
Tâ numâyem nahlrâ-vû-bîdrâ.*

«Nûrumun parlaklığı karşısında güneş kûsûfa uğramış gibi kararsın. Hurma ağacı ile söğüt ağacını birer birer göstereyim.»

Buradaki hurma ağacından maksad: Onun gibi faydalı ve meyveli o- lan mü'mindir. Söğüt ağacından murad da: Yemişi olmayan ve kimseye faydası dokunmayan kâfir ve münâfıktır.

Zeyd Hazretleri diyordu ki: Yâ Resûlallah; herkesin mâhiyeti mahşerde belli olacak ve cümle tarafından anlaşılacaktır. Ben onları burada görüyorum ve halkın ne olduğunu biliyorum. Bana izin ver de onları birer birer ta'rif edeyim. Daha :

3524

وانمايم روز رستاخيزا
نقدرا و نقد قلب آميزا

Vâ numâyem rûz-ı rustâhîzrâ,
Nakdrâ-vû-nakd-ı kalb âmîzrâ.

«Ba'sin ve kıyâmet gününün sırrını, kimin hâlis nakid, kimin karışık ve kalb olduğunu bildireyim.»

Buradaki hâlis nakid de mü'min-i sâlih, karışık ve kalb ise fâsik, mü'nâfık ve kâfirdir. Daha :

3525

دستها بريدہ اصحاب شمال
وانمايم رنگ کفر و رنگ آل

Desthâ bubrîde ashâb-î şimâl,
Vâ numâyem reng-ı kuf-u-reng-ı âl.

«Eshâb-ı şimâli elleri kesik oldukları halde teşhir edeyim, küfr ve nifak renklerini meydana koyayım.»

3526

وا کشایم هفت سوراخ نفاق
در ضیای ماه بی خسف و محاق

Vâ kuşâyem hêft sûrâh-î nifâk,
Der ziyây-î mâh-i bi hasf-û-mihâk.

«Husûfa uğramaz ve nûru eksilmez bir kamerin aydınlığıyla nifâkın yedi deliğini açık göstereyim.»

(Amme Sûresi) nde buyurulmuştur ki :

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا ۝ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَتَأْتُونَ أَفْوَاجًا

Ya'ni: Fasl, (ya'ni cennet ve cehennem ehlinin ayırd edileceği gün) muhakkak ve muayyen bir gündür. Bir gün ki sûra üflenecek ve halk dirilip kabrinden kalkacak, akabinde bölük bölük mahşere gelecektir¹⁰⁷.

(Sa'lebî) den naklen (Tefsîr-i Hüseyinî) de denilmiştir ki: Resûlullah Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizden (efvâcen) in ne olduğu soruldu. Buyuruldu ki: «Ümmetimden on sınıf muhtelif sûretlerle cehenneme sürülecektir. Birincisi: Maymun, ikincisi: Domuz, üçüncüsü: Tepe aşağı ki onları yüzleri üstüne cehenneme sürüleceklerdir. Dördüncüsü: Kör, beşincisi: Sağır ve dilsiz, altıncısı: Dilleri göğüslerine kadar uzamış ve ağızlarından cerâhat akmakta bulunmuş olduğu halde ki ehl-i mahşer onlardan öğrenecektir. Yedincisi: Elleri, ayakları kesik, sekizincisi: Ateşten direklere asılmış, dokuzuncusu: Leşten ziyâde kokmuş, onuncusu: Ateşten elbise giyinmiş olarak mahşere geleceklerdir.»

Maymunlar: Dünyâda söz nakledip fitne çıkaranlar. Domuzlar: Haram yiyenler. Tepe aşağı olanlar: Fâiz yiyenler. Körler: Verdikleri hükümlerde zulmedenler. Sağır ve dilsizler: Amellerini beğenenler. Dilleri sarkmış olanlar: Kavilleri fiillerine uymayan âlimler. Elleri, ayakları kesik olanlar: Haksız yere komşularını incitenler. Ateşten direklere asılanlar: Jurnalılık edenler. Leşten fazla kokanlar: Şehvetperest olanlar. Ateşten elbise giyinmiş olanlar da azametli ve kibirli olanlardır. İşte ümmet-i Muhammedin fâsik ve fâcir olanları bu on hey'ette haşrolunacaklardır. Neûzü billâhi Teâlâ. Rûhu şâd olsun üstâdım Mesnevî hân Selânikli Mehmed Es'ad merhûm, bir gün derste bilmünâsebe demişti ki: Kabirden kalkınca kendine bir bak. İnsan şeklinde ve tabîi bir halde i-sen Allahın lûtfundan ümidini kesme ve Cehennem azâbından korkma.

Zeyd bin Hârîse de, hengâm-ı mahşeri burada müşâhede eylemiş olduğundan elleri kesik eshâb-ı şimâli, yâni, amel defteri sol tarafından verilecek olanları ve küfr ü nifâk renklerini göstereyim mi? diye Hazret-i Peygamberden sormuştu. Hazret-i Şârih mısra'daki (âl) i (âl-i Muhammed) ma'nâsına almış «Ehl-i küfrün rengini ve ehlullah ve ehl-i Muhammedin rengini göstereyim» diye ma'nâ verdikten sonra ehl-i Kur'ân olanın (âlullâh), takî ve nakî her mü'minin (âl-i Muhammed) olduğuna dâir Hadîsler nakletmiştir. Ankaravî hazretlerine i'timâdım ve ihtirâmım vardır. Sözlerinden istifâza etmekteyim. Öyle olmakla berâber o mısra'

(107) Sûret Nebe': 17-18.

daki (âl) in (âl-i Muhammed) demek değil, hiyle ma'nâsına olduğunu saymıyorum. Çünkü kufur rengine mukarın olarak hiyle rengi, ya'nı kafirlerle hiylekâr münâfıkların mâhiyyeti demek isteniliyor, zannediyorum. Zannında hatalı isem Allah afvetsin.

Nifâkın yedi deliğine gelince; Şüphesiz ki Cehennem'in yedi kapısı ve sâhibini oralara sevkeden a'mâl-i seyyiedir, Kur'ân-ı Kerimde:

وَأَن جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ

buyuruluyor. Ya'nı: «Hakikaten Cehennem kâfirler ve münâfıkların hepsi için muhakkak ve mev'uddur, mutlaka oraya gireceklerdir. O Cehennem'in yedi kapısı vardır ve yedi tabakadır ki, yedinci tabakası (ya'nı en derin yeri) münâfıklara mahsustur¹⁰⁸».

Şu nazm-ı Celil ile cehennem'in yedi kapılı olduğu beyân edilmiş, o yedi kapıya insanları sürükleyecek kötü ameller de taraf-ı Risâletten bildirilmiştir. Ebû Hüreyre rivâyet ediyor ki: Aleyhisselâtü Vesselâm buyurdu: «İşleyeni helâk edecek ve cehenneme götürecektir olan yedi amelden sakının! O amellerin birincisi: Allaha şirk koşmak, başka bir ma'bud daha olduğunu vehmetmek; ikincisi: Büyü yapmak; üçüncüsü: Gazâ ve kıstastan mâadâ Allahın haram etmiş olduğu tarzda adam öldürmek; dördüncüsü: Fâiz yemek, beşincisi: Yetim malı yemek; altıncısı: Muharebede safından dönüp kaçmak; yedincisi: Afif kadınlara iftirada bulunmak.»

İşte bu amellerin her biri, âmilini Cehennem'in o yedi kapısından birine götürür ve içerisine düşürür. Neûzü billâh ve iyâküm. Maamâfih şunu da unutmayalım ki, Allahın azâbından korkmakla berâber rahmet ve mağfiretini ummak dinimizin icâbâtındandır. Allahın merhameti, gazabından büyüktür. Onun en büyük maddi delili Cennetin sekiz, Cehennem'in yedi olmasıdır ki Cennettekilerin Cehennemdekilerden çok olacağına delâlet eder. Makâm-ı naîm, azâb-ı cahîmden geniş olduğu gibi mağfiret-i rahîm de ikâb-ı muntekimden pek çok vasi'dir. Husûsiyle Hazret-i Peygamber Aleyhi ve Âlihi Salevâtullahilekber Efendimiz (Rahmeten lil'âlemîn ve şefi'ul-müznibîn) dir. Peygamberimizin şefâati ve Allahımızın mağfiretiyle, biz günahkârlar da inşaallah azâb-ı İlâhiden kurtulur, ve naîm-i Rabbânîye nâil oluruz. Âmin âmin yâ Rabbel'âlemîn ve yâ Erhamerrâhîmîn.

Yine Zeyd bin Hârise lisânından deniliyor ki:
Yâ Resulallah izin ver de:

(108) Sürei Hicr: 43-44.

3527

وَأَنَّمَا هِيَ سَبْعُ مِائَاتٍ

بِسُورَةِ طه وَكُوسِ انبِيَا

Vâ numâyem pes pelâs-î eşkiyâ,
Bışnevânem tabl-u-kôs-î enbiyâ.

«Âhirette şakilerin giyeceği elbiseyi halka göstereyim, orada peygamberler için çalınacak tabl ve kûsün sesini de duyurayım.»

3528

دوزخ و جنات و برزخ در میان

پیش چشم کافران آرم عیان

Dûzah-û-cennât-u-berzah der miyan,
Piş-i çeşm-î kâfiran ârem iyan.

«Cehennemi ve cennetleri ve aradaki berzâh ve a'râf denilen makamları iyan beyân bir sûrette kâfirlerin gözü önüne getireyim.»

Berzah: Âhirete intikal etmiş ruhların makamıdır. A'râf ise: Cennet ve Cehennem arası bir yerdir ki Cennete girecek kadar sevâbı, Cehenneme girecek kadar da günâhı olmayanların durağıdır. Şeyh Sa'dî (Kuddise sirruhû) Gülistânında: «Cennet hûrîleri için a'râf, cehennem gibi olur. Bir de cehennemdekilere sor ki a'râf onlar için cennettir» der.

3529

وَأَنَّمَا هِيَ حَوْضٌ كَوَثَرًا بِجَوْش

كَأَبٍ بِرُوشَانٍ زَنْدٍ بَانْكَشٍ بِكَوْش

Vânumâyem havz-ı kevser râ becoş,
K'âb berrûşan zened bangeş begoş.

«Coşkun ve taşkın bir halde bulunan kevser havzını göstereyim de suyu halkın yüzüne serpilsin, sesi de kulaklarına deşsin.»

Kevser: Peygamberimiz Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimize mahsus bir havzın adıdır ki, Ümmet-i Muhammed mahşerde oradan içecek, sekiyet vazifesini Hazret-i Ali (Kerremallâhü Vecchû) görecekler.

Meşhur bir fıkra vardır. Vâizin biri: Hazret-i Ali kıyâmet gününde

kevser dağıtacak, fakat Dünyâda müskirât kullananlara vermeyecektir, demiş. Va'zı dinleyen bir bektâşî tehassürle içini çektiikten sonra: İmanım Ali; sen de umduğum gibi çıkmadın. Artık kendin doldur kendin iç! diyerek va'z meclisinden kalkmış.

(İnnâ a'taynâke'l-kevser) Âyet-i Kerîmesindeki (kevser) i «şey-i ke-sîr» ma'nâsına alıp: «Habîbim biz sana pek çok şey verdik» diyenler olduğu gibi doğrudan doğruya: «Sana kevser havzını verdik» diye tefsir edenler de vardır.

Hülâsa: Mahşerde bir kevser havzı bulunacağı, Hazret-i Mürtezânın o havuza sâkî bulunacağı ve ümmete oradan içireceği Hadislerde bildirilmiştir.

Yine Zeyd bin Hârise lisânından söyleniyor:

3530

وان کسان که تشنه بر گردش دوان

گشته اند این دم تمام من عیان

Van kesian kî teşne ber gerdiş devan,
Geşte end in dem numâyem men ryan.

«Susamış kimselerin o havuz etrafında koştuklarını da açıkça göstereyim.»

3531

می بساید دوششان بر دوش من

نرمه‌هاشان میرسد در گوش من

Mî bîsâyed dôş-ı şan ber dôş-ı men,
Nâ'rehâ şan mîresed der gôş-ı men.

«Onların omuzları benim omuzlarıma dokunuyor, bağırmaları da kulağıma kadar geliyor.»

3532

اهل جنت پیش چشمم ز اختیار

در کشیده یکدیگر را در کنار

Ehl-ı cennet piş-ı çeşmem z'ihhtiyar,
Der keşide yekdigir râ der kenar.

«Cennetlik olanlar, sevinçlerinden gözümün önünde kucaklaşıyorlar.»

3533

دست یکدیگر زیارت میکنند

از لسان هم بوسه غارت میکنند

Dest-ı yekdigir ziyâret mikunend,
Ez Lisan hem bûse ğâret mikunend.

«Bir birinin elini sıkıp müsâfaha ediyorlar.»

Yâhud (dest) kelimesi makam ma'nâsına alındığı takdirde: «Yekdigirini makamında ziyâret edip öpüşüyorlar.»

3534

کر شد این گوشم زبانگ آ. آ.

از خسان و نعره واحسرتاه

Ker şud in gôşem zıbang-î âh ah,
Ez hasân-û-nâ're-î vâhasretah.

«Cehennemde olanların âh, vâ hasretâh diye inleyip feryâd etmelerinden kulağım âdetâ sağır oldu.»

Zeyd bin Hârise Hazretlerinin: Yâ Resulallah, müsâade et de şöyle yapayım, böyle edeyim demesi hakikat mı idi? Ya'ni Aleyhisselât Efen-dimiz ruhsat vermiş olsaydı söylediklerini yapabilir mi idi? Evet. Hiç şüphesiz yapardı.. Çünkü i'tikâdımızda peygamberlerin mu'cize izhâr et-mesi, velilerin de kerâmet göstermesi haktır. Ashâbı-ı Muhammedin, hu-sûsiyle onların mümtâzı bulunan zevâtı kirâmın en büyük birer velî ol-duklarında ve kerâmet denilen fevkal'âde işleri yapmaya muktedir bu-lunduklarında şek ve şüphe yoktur. Amma inanmayacaklar bulunacak-mış. O da benim umurumda değildir. Evliyâullah hazarâtı bir çok hakî-kat ve esrâra vakıf olurlar. Lâkin Resûlullâhın beyân buyurmadıklarını söylemekten teeddüp ederler. Onun için Zeyd bin Hârise de :

3535

این اشارت‌هاست گویم از نفول

لیک میترسم ز آزار رسول

În işârethâst gôyem ez nuğul,
Lîk mîtersem zîâzâr-î Resul.

«Bunlar derinden söylediğim bir takım işâretlerdir. Daha da söyli-yeceğim amma, zât-i Risâletin azarlamasından korkuyorum» dedi.

همچنین میگفت سرمست و خراب

داد پیغمبر گریبان شب

Hemçunun mîgôft sermest-û-herab,

Dâd peygamber geribâneş bitab.

«Sekr-i ma'neviye temâmen müstağrâk bir halde böylece söylüyordu. Hazret-i Peygamber Sallalâhü Aleyhi Vesellem sus! diye onun yakasını çekti.»

گفت هین درکش که اسبت گرم شد

عکس حق لا یستحي زد و شرم شد

Gôft hin derkeşki esbet gêrm şud,

Aks-ı Hak Lâ yestahyî zed-u-şerm şud

«Resûlullah Aleyhi Salevâtullâh buyurdu ki: Kendini topla! Gemi a-zıya alan atının başını çek. Çünkü (الله لا یستحي) tecellisine uğradı, ve sakınıp çekinmesi gitti.»

Ümmül-mü'minin Zeyneb binti Cahş (Radiyallâhü anhâ) nin velîmesi olmak üzere Aleyhisselât Efendimiz yemek yaptırmış ve eshâbı da'vet eylemişti. Yemek yenildikten sonra da'vetliler sohbe başladı, ve lâkırdıyı uzattılar. Gelin ya'ni Hazret-i Zeyneb odanın bir köşesinde yüzü duvara çevrilmiş olduğu halde oturuyor, kadının böyle rahatsız olmasına Risâletpenâh Efendimiz de sıkılıyordu. Bir aralık dışarıya çıktı, bir müddet bekledikten ve sohbet edenler gittikten sonra içeriye girdi. O münâsebetle şu Âyet-i Kerime nâzil oldu :

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ

إِلَى طَعَامٍ غَيْرِ نَافِظٍ بِهِ

Ya'ni: «Ey imân etmiş olanlar! Yemek için size izin verilmeyince Peygamberin odalarına girmeyiniz. Onun yemek kabını da beklemeyiniz¹⁰⁹».

(109) Sûrei Ahzab: 53.

Bazıları vardır ki Peygamberin ocağında duman görülünce gelirler ve yemeğin pişmesini beklerlerdi. Bundan dolayı da'vet edilmeden hâ-ne-i seâdete yemeğe gidilmemesi emredildi:

وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا

طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنَسِينَ الْحَدِيثُ إِنَّ ذَلِكَ

كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي

مِنَ الْحَقِّ

«Lâkin çağrıldığınızda eve giriniz, yemek yiyince de dağılınız, oturup uzun uzadıya sohbet etmeyiniz. Sizin şu da'vetsiz gelişiniz ve oturup sohbet etmeniz Peygambere ezâ verir. O ise size haydi gidin demekten utanır. Cenâb-ı Hak ise doğruyu söylemekten sıkılmaz¹¹⁰».

Kezâ: «Allah, hakkı ve hakikati söylemekten sıkılmaz» diye bir Hadis-i şerif rivâyet ediliyor. Ahlâk-ı İlâhiyye ile tahalluk ve âdâb-ı Nebiyye ile teeddüp etmiş olan ricâlullah da böyledir. Onlar da nerede olursa olsun ve kimin karşısında bulunursa bulunsun hakkı ve hakikati söylemekten çekinmezler.

وَلَا يَخَافُونَ كَلِمَةَ

Ya'ni: «Onlar ba'zılarının ayıplayacağından korkmazlar, doğruyu meydana koymaktan sakınmazlar, bu hususta hâtıra, gönüle bakmazlar¹¹¹». İşte bu zevâta âyetin tecellisi vâki olmuş, onlardaki korkma sıkılma ve çekinme halleri çekilip gitmiştir.

Hicrî üçüncü asır ulemâsından (İbn-i Sikkit) diye meşhur bir zât vardı ki, Abbâsîlerden I. Mütevekkil'in oğulları (Mu'tez) ve (Müeyyed)'in hocası idi. Hazret-i Aliye ve hânedânına fevkal'âde düşman olan ve Cenâb-ı Hüseyin'in Kerbelâdaki kabrini tahrip ettirip üstüne ekin ektiren Mütevekkil, bir gün hocaya:

— Benim oğullarımı mı seversin, yoksa Hasan ile Hüseyini mi? diye sormuş. Süâlin dehşeti karşısında temkin ve irâdesini kaybeden İbn-i Sikkit:

(110) Sûrei Ahzab: 53.

(111) Sûrei Mâide: 54.

— «Seni de, oğullarını da Hasan ve Hüseyne değil, Kanberin papuçlarına bile değışmem.» Deyivermiş. Bunun üzerine gazaba gelen Mütevekkil, İbn-i Sikkitin dilini ensesinden çıkartmak sûretiyle o fedâkâr islâm âlimini Hicrî 243 senesinde şehid ettirmiştir. Rahmetullâhi Aleyh.

İşte hakikati söylemekten velev ki hayâtı pahasına olsun çekinmeyen zevât-ı kirâmdan bir nümûne.

Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Zeyde hitâben buyuruyordu ki:

3538

آینه تو جست بیرون از غلاف

آینه و میزان کجا گوید خلاف

Ayne-i tû cêst bîrun ez ğilaf,
Ayne-vû-mîzan kucâ gôyeđ hilaf.

«Senin aynan kılıfından fırladı. Ayna olsun, terâzi olsun hakikatin hilâfını nasıl söyler.»

Aynanın kılıfından fırlaması, hakikatin meydana çıkması demektir. Eskiden aynalar ma'denî olduğu için paslanmasın diye kılıf içinde saklarlar. Lüzum görölünce kılıftan çıkarıp bakarlarmış.

Hiç bir ayna hâtır için, yâhud sâhibinden çekindiği cihetle yalan söylemez ve çirkinini güzel olarak göstermez. Kendisine akseden şey her ne ise onu olduğu gibi irâe eder. Nitekim terâzi de böyledir. Parmak hüneri olmazsa eksiği tamam olarak tartmaz. Ehlullâh hazârâtı da Tecellî-i İlâhî karşısında olsun, eşyâ muvâcehesinde olsun birer ayna gibidir. Onlara bakan kendisini görür. Şeyh Mısri-i Niyâzi (Kuddise sirruhû) :

Halk içre bir âyineyim herkes bakar bir ân görür,
Her ne görür kendin görür ger yahşî, ger yaman görür.

der ki ne kadar doğrudur.

Siddik-i Ekber (Radiyallâhü anh) Vech-i Muhammediye bakar, aman, ne kadar güzel! diye hayret ederdi. Ebû Cehl de o mübârek yüzü görür, of, ne kadar çirkin diye nefret ederdi. Bu muhtelif görüşlerin sebebi: Her ikisinin âyine-i Muhammedide kendi hakikatlerini görmeleri idi. Verese-i Muhammediye hazârâtı: «Biz cilâlî ayna gibiyiz, herkes bizde sûretini görür.» demişlerdir.

3539

آینه و میزان کجا بندد نفس

هر آزار و خیای هیچ کس

Âyîne-vu-mîzân kucâ bended nefes
Behr-ı âzâr-u-hayây-i hiç kes.

«Bir kimse incinecek, yâhud bir şahs utanacak diye ayna ve terâzi doğruyu söylemekten sükût ederler mi?»

Tabîi etmezler ve hakikati söylemekten çekinmezler.

3540

آینه و میزان محکهای سنی

گر دو صد سالتو خدمتها کنی

Âyîne-vu-mîzân mihakhây-ı senî,
Gerdu sad sâleş tu hidmethâ kunî.

«Ayna da, terâzi de yüksek birer mehenk taşı gibidir. Onlara sen iki yüz yıl hizmet etmiş olsan» ve:

3541

کز برای من بپوشان راستی

بر فزون بجا و منها کاستی

K'ez berây-i men bîpôşân râstî,
Ber fuzun bunmâ-vu-menmâ kâstî.

«Hatırım için doğruyu gizle, fazla göster, eksik gösterme diye yal varsan.»

3542

اوت گوید ریش و سبلی بر بخند

آینه و میزان آنکه ریو بند

Ô't goyed riş-u-seblet ber mehand,
Âyîne-vû-mîzan angeh rîv bend.

«Onlar sana cevap verirler ki: Herkesi sakalına, bıyığına güldürme. Ayna ile terazi karşısında hud'akârlık olur mu?»

چو خدا مارا برای آن فراخت

که بما بتوان حقیقت را شناخت

*Çû Hudâ mârâ berây-i an feraht,
Ki bemâ butvan hakikat râ şinaht.*

«Hakikat, bizimle tanınsın diye Cenâb-ı Hak bizi yüksek birer vâsıtâ kıldı.»

3544

این نباشد ماچه ارزیم ای فلان

کی شویم آیین روی نیکوان

*În nebâşed mâ çı erzim ey fulan,
Key şevim âyin-ı rûy-i nîkuvan.*

«Bu olmazsa, ya'ni hakikati olduğu gibi göstermezsek biz ne işe yararız? ve nasıl iyilerin usûlünce hareket edebiliriz?»

Cenâb-ı Pîr şu hakikatleri beyan ettikten sonra yine lisân-ı Peygamberiden Zeyde hitâben diyor ki: «**Fil-vâki'** böyledir, dediklerin doğrudur.»

3545

لیک درکش در بغل آیینهرا

گر تجلی کرد سینا سینهرا

*Lîk derkeş der bağal âyînerâ,
Ger tecellî kêrd Sînâ sînerâ.*

«Aynayı koltuğunun altında gizle. Ya'ni hakikat esrârını ifşâ eyleme. Allahın tecellisi, sineni Sînâ gibi tenvir etmişse bile.»

Zeyd bin Hârîse dedi ki :

گفت آخر هیچ کسجد در بغل

آفتاب حق و خورشید ازل

*Gôft âhir hîç gunced der bağal,
Âfitâb-i Hakk-u- horşid-i ezel.*

«Yâ Resûlallah; hakikat şemsi ve ezeliyyet güneşi hiç koltuk altına sığar mı?»

3547

هم دغلرا، هم بغلرا بر درد

نی جنون ماند به پیشش نی خرد

*Hem dağalrâ, hem bağalrâ ber dered,
Ni cunun mâned be pişesş ni hîred.*

«Allahın tecellisi; degali de, begali de yırtar, mahveder. Onun karşısında ne cûnûn durabilir, ne de akl.»

Degal: Hiyle, hud'a ma'nâsınadır. Hiylekâra «degalbâz» denilir. Burada «begal» kelimesine uygun olmak için getirilmiş olsa gerektir.

Lisân-ı Peygamberiden: «Aynayı koltuğunun altına sakla» buyurulmasına mukabil Zeyd bin Hârîse tarafından «Allahın tecellisi; degali de, begali de mahveder.» ya'ni bütün varlık âsârını ortadan kaldırır cevâbı veriliyor. Yine taraf-ı Risâletten deniliyor ki:

3548

گفت یک اسبع جو بر چشمی نمی

بینی از خورشید عالمرا نمی

*Goft yek isbâ' çu ber çeşmi nihî,
Bînî ez horşid alemrâ tihî.*

«Resûlullah buyurdu ki: Bir parmağını gözünün üstüne koyacak olursan Dünyâyı güneşten hâli görürsün.»

Ya'ni bir parmağın gözünü örtmesiyle koskoca Güneşi görmez olursun.

يك سر انگشت پرده ماه شد
وين نشان ستاری الله شد

Yek ser-î engušt perde-î mâh şud,
Vin nişân-î sattar-î Allâh şud.

«Bir parmak ucu, Kameran perdesi, bu da Allahın settarlığına bir nişan olur.»

Ki Onun settarlığı :

تا بپوشاند جهانرا نقطه
مهر گردد منکسف از سقطة

Tâ bipoşâned cihanrâ nokte-î,
Mihr gerded münkesif ez sakte-î.

«Bir noktaya cihanı örttürür, bir sükut ile güneşi münkesif kılar ve görünmez eder.»

Ma'lûm yâ. Güneşin tutulması, Kameran araya girmesiyle arzın Güneşi görememesi demektir. Halbuki Kamer, Şemsten çok küçük olduğu için onu örtmemesi lâzım gelir. Öyle iken örtüyor ve koskoca güneşi görünmez hale getiriyor. O hâl, parmağımızı gözümüzün üstüne koyunca Dünyâyı görmeyişimize benzer. Bunun gibi Allahın Settâriyyet sıfatı da o tecellî envârını ve o hakâyık esrârını nâehl olanların nazarından örter ve gizler. Binâenaleyh Allahın settâriyyetine sığınıp :

لب بپند و غور دریای نگر
بحر را حق کرد محکوم بشر

Leb bîbend-û-ğavr-ı deryâyî niger,
Bâhrâ Hak kêrd mahkûm-î beşer.

«Ağzını kapa ve dilini tutup denizin dibine bak ki Allah denizi insana mahkûm eylemiştir.»

وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ

Ya'ni : «Biz, insanları karada ve denizde binilecek şeylere bindirdik¹¹²». Nazm-ı Celîli ile karanın ve denizin nev'-i beşere musahhar olduğu beyan buyurulmuştur. Sûret denizi ve karası insana böyle musahhar olduğu gibi, mâ'nâ berr ü bahri, ya'ni sahv ü mahv halleri de böyledir. Binâenaleyh sen dilini tut, o mahv âleminin neticesine bak ve öğren ki o denizin mahkûmiyyeti :

همچو چشمه سلسبیل و زنجبیل
هست در حکم بهشتی جلیل

Hemçu çeşme sel'sebîl-ü-zencebîl,
Hest der hukm-î bihiştî-yî Celîl.

«Selsebil ve zencebil çeşmelerinin, cennetlik bir zât-i âlinin arzusu-na mutî oluşu gibidir.»

(Hel etâ Sûresi) nde buyurulmuştur ki :

إِنَّا لَأَبْرَارٌ يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا

Ya'ni : «Birr ü hayr sâhibleri, (ya'ni iyi kimseler) bir bardaktan içeceklerdir ki içindeki şarab kâfur çeşmesinin suyu ile karıştırılmıştır¹¹³».

Kâfur : Cennetteki bir çeşmenin adıdır. Suyu gayet soğuk, rengi kâfur kadar beyaz, râyihası da o nisbette lâtif imiş. Bardak içindeki şarab soğusun diye bunun suyundan karıştırılacaktı.

عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا

Ya'ni : «Kâfur, Cennette bir çeşmedir ki Allahın Cennetteki kulları ondan içecektir. O çeşmeyi istedikleri yerde fışkırtacaklardır¹¹⁴». İşte şu

(112) Sûrei Esra: 70.

(113) Sûrei İnsan: 5.

(114) Sûrei İnsan: 6.

Âyet-i Kerime, kâfur çeşmesinin ehl-i Cennetin arzûsuna musahhar olduğunu ve nerede istenilirse orada nebeân edeceğini haber veriyor. Mevlânâ buyuruyor ki :

3553

چار جوی جنت اندر حکم ماست
این نه زور مان، ز فرمان خداست

*Çâr côi-yî cennet ender hukm-ı mast,
În ne zôr-î man, zı fermân-î Hodast.*

«Cennetteki dört nehir bizim hükmümüze tâbidir. Fakat bu tehaküm, bizim zorumuzdan değildir, Allahın fermâniyledir.»

3554

هر کجا خواهیم داریمش روان
همچو سحر اندر مراد ساحران

*Her kucâ hâhîm dârîmeş revan,
Hemçu sihr ender murâd-î sâhıran.*

«Sihirbazların yapmalarını murad ettikleri sihri yürüttükleri gibi her nerede istersek o nehirleri akıtabiliriz.»

Hazret-i Pîr, Cennetteki nehirleri istenilen yere kadar sevketmenin Dünyâyâ nisbetle hârikul'âde ve fevkattâbia bir şey olduğunu anlatmak için onu sihre benzetiyor, sonra da daha tabii ve daha basit bir misâl ile anlatıyor :

3555

همچو این دو چشمه چشم روان
هست در حکم دل و فرمان جان

*Hemçu in dû çeşme-î çeşm-î revan,
Hêst der hukm-î dıl-û-fermân-ı can.*

«Bu iki gözümüzün bir tarafa bakıp gitmesinin kalbin hükmüne ve rûhun irâdesine bağlı olduğu gibi o nehirler de mü'minlerin arzusuna tâbi' olacaktırlar.»

Gözlerimiz, meselâ ön tarafa bakarken, bir ân içinde sağımıza, solumuza, hattâ dönüp arkamıza bakabiliriz, şu hareketi de bir iki sâniye içinde yaparız. Bu bir iki sâniye içinde gördüğümüz sâhayı, husûsiyle geniş bir ufuk dâhilinde yürümekle kestirmemiz lâzım gelse uzun uzadıya yürümemiz icâb eder. Esâsen bir mu'cize olduğu halde alışıklık dolayısıyla bize tabii görünen şu hâdiseyi Hazret-i Mevlânâ misâl gösteriyor. Nazar çeşmesi olan gözler nasıl istenilen cihete çevrilebiliyorsa Cenneteki nehirler öylece arzû edilen cihetlere sevkedilebilecektir diyor.

Şu ihbâr üzerine îmânsızın biri çıkar da : Müteaddid kimse tarafından muhtelif ve bir birine karşı cihetlere götürülmek istenen nehirlerin suları karışmaz mı? diye gûyâ muhbir-i sâdık ilzâm etmek ister. Ona : Sen bir kaç kişi ile oturup konuşurken muhtelif ve mütekabil taraflara bakarsınız. O sırada gözlerinizin nûru bir birine karışıyor ve rûyet husûsunda bir karışıklık oluyor mu? diye sorulur. Tabii hayır... diyecek ve sââlinin cevâbını kendi vermiş olacaktır.

3556

گر بخواهد رفت سوی زهر مار
ور بخواهد رفت سوی اعتبار

*Ger bîhâhed rêft sûy-i zehr-mar,
Ver bîhâhed rêft sûy-ı i'tıbar.*

«Eğer gönül isterse gözler, ya'ni bakışlar yılan zehrine doğru, keza gönül isterse ibret alacak cihete teveccüh eder.»

Yılan zehrinden maksad: Harâm olan şeylerdir. Yılan zehri nasıl insanı öldürürse, haram olan şeyler de rûhu zehirler. Diğer taraftan insan, gördüğü şeylere dikkat edecek olursa her birinden bir ibret alır. Ondandır dolayı (Sûre-i Haşr) da :

فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ

Ya'ni: «Ey gözleri olanlar! (ya'ni baktığını iyi görenler) bakıp gördüğünüz şeylerden ibret alın⁽¹¹⁵⁾» buyurulmuştur.

(115) Sûre-i Haşr: 2.

گر نخواهد سوی محسوسات رفت
ور نخواهد سوی ملبوسات رفت

*Ger bîhâhed sûy-ı mahsûsât reft,
Ver bîhâhed sûy-ı melbûsât reft.*

«Gönül isterse gözler mahsûsât tarafına, yine gönül isterse gözler melbûsât tarafına, ya'ni örtülü, gizli olan şeyler cihetine gider.»

Ma'lum ya. Eşyâ-yi zâhire beş duyu vâsıtasıyla idrâk olunur. Böylece görülmek, işidilmek, koklanılmak, tadına bakılmak ve yoklanılmak sûretiyle bilinen şeylere (mahsûsât) denilir. Bir de beş duyu vâsıtasıyla bilinmeyip de akl vâsıtasıyla idrâk olunan şeyler vardır ki onlara da (ma'kûlât) ta'bir edilir.

گر نخواهد سوی کلیات راند
ور نخواهد حبس جزئیات ماند

*Ger bîhâhed sûy-ı kulliyât raned,
Ver bîhâhed habs-ı cüziyyat maned.*

«Yine gönül isterse gözleri külliyyât tarafına sürer, isterse cüz'iyât müşâhadesinde habseder.»

Külliyyât: Lâfzı müfred, ma'nâsı cem' olan şeylerdir. Hayvan lâfzı gibi ki canlı demektir ve müfred bir lâfz olduğu hâlde ne kadar canlı varsa hepsine şâmilidir. Külliyyâtın şümûlû dâhilinde bulunanlar da (cüz'iyât) tır. Canlı demek olan hayvana nisbetle (insân) at, kuş, balık ve em-sâli gibi.

همچنین هر پنج حس جزو نایزه
بر مراد و امر دل شد جائزه

*Hemçunun her pênc his çû nâyiğê,
Ber murâd-û emr dıl şud câizê,*

«İnsan gırtlığı, sâhibinin isteğine tâbi' olduğu gibi beş his de kalbin murâdına göre hareket eder.»

هر طرف که دل اشارت کرد شان
میرود هر پنج حس دامنکشان

*Her taraf kî dıl işâret kêrd şan,
Mireved her penç his dâmen-keşan.*

«Beş hissin hepsi de kalbin gösterdiği tarafa doğru eteklerini toplayıp koşar.»

دست و پا در امر دل اندر ملا
همجو اندر دست موسی آن عصا

*Dest-u-pâ der emr-ı dıl ender melâ,
Hemçu ender dest-ı Mûsâ an asâ.*

«Kalbin emrine karşı el, ayak, kalabalık karşısında asânın yed-i Mûsâya tâbi' olması gibidir.»

Evvelce geçmişti ki Hazret-i Mûsânın bir asâsı vardı. Çobanlık ettiği yerde koyunları güderdi. Fir'avn ile adamlarına karşı da onu mu'cize olarak kullanırdı. Yere bırakılınca koskoca bir yılan olur, etrâfa saldırırdı. Tutup kaldırıncaya yine asâ hâlini alırdı. Bu mu'cizeyi mükerreren gösterdiği gibi onu Şab denizine vurmakla yollar açmış, Tih sahrâsında kayalara dokundurmakla sular fışkırtmıştı. Hazret-i Pîr; el ve ayağın kalb irâdesine göre hareketini asânın yed-i Mûsâya inkiyâdına benzetiyor. Ve yine diyor ki :

دل نخواهد پا درآید زو برقص
با گرزد سوی افزونی و نقص

*Dıl bîhâhed pâ derâyed z'ô beraks,
Pâ gurized sûy-ı efzûnî-vu-naks.*

«Gönül isteyince ayak o istekle rakseder, yâhud noksan ve kemâl taraflarına kaçır.»

دل بخواهد دست آید در حساب
با اصابع یا نویسد او کتاب

*Dıl bîhâhed dâst âyed der hisab,
Bâ asâbî' yâ nuvîsed ô kitab.*

«Yine gönül isteyince el, parmaklariyle hisab yapar, yâhud o parmaklarla kitab yazar.»

دست در دست نهائی مانده است
او درون تن را برون بنشانده است
*Dest der dest-î nihânî mande est,
Ô derûn tenrâ bîrûn binşande est.*

«El, gizli bir elin hükmünde kalmış; o gizli el, cismânî olan eli dışarıya nash etmiştir.»

Evet, elimizi, ayağımızı ve bütün âzâmızı oynatan gizli bir el vardır ki o, sûrette bizim irâdemiz, hakikatte ise Hakk'ın irâdesidir.

گر بخواهد بر عدو ماری شود
ور بخواهد بر ولی یاری شود
*Ger bîhâhed ber aduv mârî şeved,
Ver bîhâhed ber velî yârî şeved.*

«Yine gönül isterse o el, düşmana karşı yılan gibi öldürücü olur. Yine gönül isterse o el, bir dosta karşı yardımda bulunur.»

گر بخواهد کفچه در خوردنی
ور بخواهد همچو گرز دهمنی
*Ger bîhâhed kefçe-î der hordenî,
Ver bîhâhed hemçu gurz-î dehmenî.*

«Yine gönül isterse o el, yemekte kaşıklık eder, yine gönül isterse düşman beynine on batmanlık bir topuz olur.»

دل چه میگوید بدیشان ای عجب
طرفه وصلت طرفه پنهانی سبب

*Dıl çımîgôyed bedîşan ey aceb,
Turfe vuslat turfe pinhânî sebeb.*

«Acebâ gönül, bu beş hisse ve onların makamlarına ne söyler? Aralarında ne acâyib bir visâl, ne garib ve gizli bir sebeb ve irtibat vardır.»

دل مگر مهر سلیمان یافتست
که مهار پنج حس بر تافتست

*Dıl meger muhr-î Süleyman yâftest,
Ki mehâr-î penc his ber tâftest.*

«Gâlibâ gönül, mühr-i Süleymânı bulmuş ki bu beş hissın yularını istediği tarafa çeviriyor.»

Hazret-i Mevlânâ bunları beyân ettikten sonra buyuruyor ki :

پنج حسی از برون میسور او
پنج حسی از درون مأمور او

*Penc hissi ez bîrun meysûr-ı ô,
Penc hissi ez derun me'mûr-ı ô.*

«Zahirdeki beş his onun kolayca mutîi, bâtındaki beş his de onun me'mûrudur.»

Bâsıra, sâmia, şâmîne, lâmise, zâika denilen havâss-ı hamse-i zâhirenin ve müdrike, vâhime, müfekkiire, muhayyile ve hâfıza tâbir edilen havâss-ı hamse-i bâtinenin her biri, Kalb'in irâdesine tâbidir. Kalb onları dilediği gibi sevk ve tahrik eder.

ده حس است و هفت اندام دگر
آنچه اندر گفت ناید درشمر

*Dêh his est-û-hêft endâm-î dîger,
Âncî ender gôft nâyed der şumur.*

«On his, yedi âzâ ve söylenilemeyecek kadar çok şeylerin hepsi
Kalb'in emrine tâbidir.»

Heft-i Endam'dan maksad : İki el, iki ayak, bir baş, bir arka, bir
karındır. Diğer kuvvetler de : Kuvve-i hâzime, kuvve-i akliyye, kuvve-i
nazariyye v.s., v.s. gibi şeylerdir. Hz. Mevlânâ bunları beyan ettikten
sonra Kalb'e hitâben buyuruyor ki :

چون سلیمانی دلا در مهری
بر پری و دیو زن انگشتری

*Çu Süleymânî, dilâ der mihterî,
Ber perî-vû-dîv zen enguşterî.*

«Ey gönül! büyüklükte ve sultanlıkta Süleyman gibisin. Sende olan
o yüzüğü peri ve şeytan gürûhuna vur, yâni, yüzük kuvvetiyle onlara
hükmeyle.»

Kalb-i insan meclây-i rahmândır. Bu i'tibâr ile bütün kâinâta sultan-
dır. Onun için Hazret-i Mevlânâ, kalbe o sıfatıyla hitab ediyor. Fakat
şunu da söylüyor ki :

گر درین ملکی بری باشی زریو
خاتم ازدست تو نستاند سه دیو

*Ger derin mulkî berî bâşî zırîv,
Hâtem ezdest-î tu nestâned se dîv.*

«Eğer bu varlık mülkünde hiyle ve hud'adan beri olursan üç şeytan
senin yüzüğünü çalamaz.»

Ma'lûm yâ. Süleyman peygamberin bir yüzüğü vardı. Denildiğine gö-

re üstünde iç içe iki müselleş menkûş idi. Yahudiler bu şekli kendileri-
ne dinî arma ittihaz etmişlerdi. Bu yüzükte ma'nevî bir kuvvet bulun-
duğu, daha doğrusu Süleyman Aleyhisselâmdaki ma'nevî kuvvetin zuhu-
runa vâsita olduğu için şeytanlar, cinler ve sâire, o yüzüğün bulunduğu
ele, ya'ni Süleyman Peygambere itâat ediyorlardı. Bir gün Süleymân A-
leyhisselâm halâya giderken yüzüğünü câriyesine bıraktı. Cinlerden biri
câriyeyi aldatıp yüzüğü aldı ve parmağına takıp hükümdârlığa başladı.
Süleyman Peygamber gelip yüzüğü istediye de câriyeden: Süleyman
şimdi geldi, yüzüğü aldı. Sen kim oluyorsun? cevâbını işitti, hattâ saray-
dan çıkarıldı. Fakat sahte Süleymânın hiylesi anlaşıldı. Tahtından indi-
rildi. O da kaçtı ve yüzüğü bir dereye attı. Onu bir balık yuttu. Süley-
man Peygamberin yanında para olmadığı için balık tutmak ve onunla
karnını doyurmak maksadiyle dere kenârına gitti. Yüzüğü yutan balık
tutuldu. Hazreti Süleyman onu yarıncı içinde yüzüğü buldu, ve tahtgâ-
hına döndü. Maksad Benî İsrâîl târihinden bahsetmek değil, hevâ ve he-
ves, nefis gibi üç ifrite karşı müteyakkız bulunup saltanat alâmeti olan
yüzüğü onlara kaptırmamak lüzûmunu söylemektir.

Mevlânâ diyor ki: Ey gönül; dikkat ve adâletle hareket edersen :

بعد از آن عالم بگیرد اسم تو
دو جهان محکوم تو چون جسم تو

*Bâ'dez'an âlem bigired ism-ı tû,
Du cihan mahkûm-ı tû çun cism-ı tû.*

«Ondan sonra adın âlemi tutar ve iki cihan, cismin gibi senin mu-
tîn olur.»

Ya'ni vücûdunda nasıl hâkim isen dünyâ ve âhirette de öylece ha-
kim olursun.

ور ز دست دیو خاتم را ببرد
پادشاهی فوت شد بخت ببرد

*Ver zı destet dîv hâtemrâ bîburd,
Pâdişâhî fêvt şud bahtet bîmurd.*

«Eğer şeytan, elindeki yüzüğü kapıp götürürse pâdişahlığın zâil olur,
bahtın ve seâdetin ölür.»

بعد ازین یا حسرتا شد یا عباد
بر شما مختوم تا يوم التناد

*Ba'd'ez'in yâ hasretâ şud yâibad,
Ber şumâ mahtûm tâ yav mettenad.*

«Ey hevâ vü heves kulları. Bu felâketten sonra Mahşer gününe kadar size yâ hasretâ, vâ firkatâ demek düşer.»

مکر خود را گر تو انکار آوری
از ترازو و آینه کی جان بری

*Meger hodrâ ger tu inkar âverî,
Ez tevâzû-vu-ayne key can berî.*

«Eğer mekkâr ve hiylekârlığını inkâra kalkışacak olursan terâzi ve ayna gibi hakikati bildiren vâsitalardan nasıl canını kurtarabilirsin?»

Hazret-i Mevlânânın bu beyitten maksadının ne olduğu gelecek fıkradan anlaşılacaktır.

«GETİRDİĞİMİZ TURFANDA MEYVALARI LOKMAN YEMİŞTİR
DIYE KÖLELERİN VE KAPI YOLDAŞLARININ ONU MÜTTEHİM
GÖSTERMELERİ.»

بود لقمان پدش خواجه خویشان
در میان بندگانش خوارتن

*Bûd Lokman piş-i hâcê-ı hîştên,
Der miyân-i bendegâneş huarten.*

«Lokman, efendisinin yanında ve sâir köleler arasında hor ve hakîr idi.»

Lokman, Kur'ânda adı geçen ve ulemâ-yı İslâmiyyece peygamber, yâhud velî olduğunda ihtilâf edilen zâttır. Habeşi yâhud zencî olduğu, memleketinden getirilip köle diye satıldığı ve Benîsrâîl arasında yaşayıp Dâvûd Aleyhisselâmın meclisinde bulunduğu rivâyet ediliyor.

می فرستاد او غلامارا باغ
تا که میوه آیدش بهر فراغ

*Mîfırîstâd ô ğulâmenrâ bebağ,
Tâ ki meyvê âyedeş behr-i ferâğ.*

«O efendi, meşgul olmadığı bir zamanda yemek üzere meyve getirmeleri için kölelerini bâğa gönderdi.»

بود لقمان در غلامان چون طفیل
پر معانی تیره صورت همچو لیل

*Bûd Lokman der ğulâman çun tufeyl,
Pur maânî tîre suret hemçu leyl.*

«İçerisi ma'nâ ve hikmet dolu olduğu halde sûreti gece gibi siyah bulunan Lokman, o köleler arasında sığıntı hâlinde idi.»

آن غلامان میوه‌ای جمع‌را
خوش بخوردند از نهیب طمع‌را

*An ğulâman meyvehây-i cêm'râ,
Hoş bîhordend êz nêhib têm'râ.*

«O köleler toplanmış meyveleri hırs u tama' ile yağma ettiler ve güzelce yediler.»

خواجہ را گفتند لقمان خورد آن
خواجہ بر لقمان رُس گشت و کران

*Hâcerâ goftênd Lokman hôrd an,
Hâce ber Lokman turuş geşt-û-girân.*

«Efendiye: Meyveleri Lokman yedi dediler. Efendi Lokmana karşı yüzünü ekşitti ve ağır sözler söyledi.»

چون تفحص کرد لقمان زین سبب
در عتاب خواجہ اش بکشاد لب

*Çun tefehhus kêrd Lokman zın sebeb,
Der itâb-î hâceş buکشâd leb.*

«Lokman efendisinin tekdiri sebebini araştırdı ve anlayınca on'ın itâbı cevâbı olmak üzere.»

گفت لقمان سید! پیش خدا
بندۀ خائن نباشد مرثضا

*Gôft Lokman seyyidâ piş-î Hodâ,
Bende-î hâin nebâşed murtezâ.*

«Dedi ki: Efendi hâin bir kul Allah indinde de, efendisi indinde de makhûl ve merzî olmaz.»

امتحان کن جلہ مارا ای کریم
سبر ما درده تو از آب حمیم

*İmtihân kun cumle mârâ ey kerim,
Sîr mâ derdih tu ez âb-î hamim*

«Ey kerim olan efendi, hepimizi tecrîbe et. Bize bol bol sıcak suiçir.»

بمدازان مارا بصحرایی بران
تو سواره ما پیاد می دوان

*Bâ'd'ez'an mârâ besahrây-î bîran,
Tû suvârê mâ piyâde mîdevan.*

«Ondan sonra sen süvâri, biz piyâde olduğumuz hâlde hepimizi kırda koştur.»

آنکمان بنگر تو بدکردار را
صنهای کاشف الاسرار را

*Angehan binger tu bedkirdârrâ,
Sûn'hây-î kâşif-ul-esrâr râ.*

«O vakit sırları keşfeden Allahın san'at ve kudretini gör. Kötülük edenin, ya'ni meyveleri yiyenin kim olduğunu anla.»

گشت ساقی خواجہ از آب حمیم
مر غلامارا و خوردند آن زیم

*Gêşt sâkî hâce ez âb-î hamim,
Mer ğulâmanrâ-vu-hordend an zîbim.*

«Efendi, kölelerine sıcak su içirdi. Onlar da efendiden korktukları için içtiler.»

بمدازان میراندشان در دشتها
می دویدند آن نفر تحت و علا

*Bâ'd'ez'an mîrând-şan der dêştâ,
Mîdevîdend an nefer taht-û-alâ.*

«Ondan sonra onları kırda aşağı yukarı koşturdu.»

قی درافتادند ایشان از عنا
آب می آورد زیشان میوها

*Kay deruftâdênd îşan ez anâ,
Âb mî âvêrd z'îşan meyvehâ.*

«Köleler yorgunluktan istifâğ ettiler. Sıcak su, onların yemiş olduk-
ları meyvaları çıkardı.»

3590

چونکه لقمانرا درآمد قی زناف
می برآمد از درویش آب صاف

*Çunki Lokmanrâ derâmed kay zınaf,
Mî ber'âmed'ez derûneş âb-ı sof.*

«Lokman kay edince mi'desinde bir şey olmadığı için yalnız su çıktı.»

3591

حکمت لقمان چو داند این نمود
بس چه باشد حکمت رب الودود

*Hikmet-ı Lokman çu dâned in numud,
Pes çibâşed hikmet-i Rabbul-vedud.*

«Lokmanın hikmeti, meyveleri kimin yediğini meydana çıkarmayı
bilince, kullarını seven Allahın hikmeti ne olmak lâzım gelir?»

3592

یوم تبیل والسرائر کلها
بان منکم کامن لا یشتی

*Yevme tublâ ves-serâir külluhâ,
Bâne minkum kâminun lâyuştahâ.*

«Kıyâmet gününde sırların hepsi meydana çıkacak, inkişâfı arzu e-
dilmeyen gizli şeyler zâhir olacaktır.»

(Vessemâi vettârik) Sûresindeki iki âyete iğâret ediliyor :

وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ يَوْمَ تَكُنُّ السَّرَارُ فَنَالَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرَ

Ya'nî: «Kıyâmet gününde sırların, gizli hallerin hepsi meydana çıka-
caktır. O meydana çıkmaya ve onun neticesinde azab çekmeye karşı du-
racak bir kuvvet olmadığı gibi o sırların sâhibine yardım edecek kimse
de bulunmayacaktır⁽¹¹⁶⁾.»

3593

چون سقوا ماءً حمياً قطعت
حالة الاستار مما افضحت

*Çun sukû mâen hamîmen kuttiat,
Cumlet-ul-estâri mimmâ efzahat.*

«Cehennem ehline kaynar su içirilince bütün setirleri parçalanacak,
olanca rezâletleri ortaya çıkacaktır.»

Bu beyt ile de (Sûre-i Muhammed) de Cennet ve Cehennem ehli
arasında mukayese yapan bir Âyete telmih ediliyor :

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وَعِدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا
أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ
لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى وَلَهُمْ فِيهَا مِنْ كُلِ الثَّمَرَاتِ
وَمَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ

Yâ'nî: «Müttekilere, Allahtan korkup çekinenlere va'dolunan Cenne-
tin misâli şudur ki : O Cennette nehirler vardır. Teğayyür ve taaffün et-
meyen akar sudan ve lezzeti bozulmamış sütten nehirler ve şarabdan ne-
hirler vardır ki içenlere lezzetlidir, süzme baldan da nehirler vardır ve
Cennettekiler için her meyveden mevcuddur ve onlar için Rabb-i Ke-
rimlerinden mağfiret vardır⁽¹¹⁷⁾.»

(116) Sûrei Tarik: 1-9-10.

(117) Sûrei Muhammed: 15.

(Bahrülhakâyık) isimli tefsirde denilmiştir ki: **Su nehri:** Hayât-ı kalbe, **süt nehri:** Bid'atle bozulmamış asl-ı fitrete, **şarab nehri:** Aşk-ı İlâhiye, **bal nehri:** Allaha yakınlık halâvetine, **semerât:** Ma'nevî mükâşefâta, **mağ-firet:** Vücûd-i vehmî günâhının gufrânına işârettir. Ya'ni Cennetteki su, süt, şarab ve baldan nehirler, şu sayılan ma'nevî hallerin sûretleridir. İş-te bu Cennettekiler:

كَمْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ وَسُقُوا مَاءً جَمِماً فَفَقَّعَ أَمْعَاءَهُمْ

«Cehennem ateşinde ebedî muazzeb olanlarla ve kendilerine kaynar su içirilip barsakları parçalanacak kimselerle bir olur mu?»¹¹⁸ Elbette ol-maz.

3594

نَارِ زَانِ آمِدِ عَذَابِ كَافِرَانِ

که حجر را نار باشد امتحان

Nâr z'an âmed azâb-i kâfirân,
Kî hacerrâ nâr bâşed imtihan.

«Taş, ateşle imtihan edildiği için kâfirlerin azabı ateşle olmuştur.»

Ma'lum ya: Taş, cinsi sert olan ma'denlerdendir. Onu yumuşatmak, meselâ kireç yapmak için ateşte yakarlar, sonra üstüne su dökerler. O vakit o sert taşlar parça parça dağılır ve erir. Küfr, şirk ve nifak erbâ-bının kalbi de katılıkta taş gibi olduğu için Allah onları ateşte yakacak ve beyan buyurduğu veçhile kaynar su içirip barsaklarını parçalayacaktır. Bu sûretle kalbleri yumuşayacak, azab içinde olsun Allahı ikrar ile küfr ve ilhaddan kurtulmuş olacaklardır.

3595

آن دل چون سنگ را ما چند چند

نرم گفتیم و نمی پذیرفت پند

An dîl-i çun sengrâ ma çend çend,
Nerm goftîm-û-nemî pezrûft pend.

«O taş gibi kalbe biz ne kadar nasihat eylemiş ve rifk u mülâyemet-le söylemiştik de hakkı kabul etmemişti.»

(118) Sûrei Muhammed : 15.

Buradaki (Biz) den maksad: İçlerinde Hazret-i Mevlânâ dâhil oldu-ğu halde bütün nasihat veren ve kulları Allaha da'vet eden zevât-ı kı-râmdır. Onlar nasihat ve da'vet vazifesiyle mükellef ve me'murdurlar. Nasıl ki (Sûre-i Âl-i İmrân) da buyurulmuştur:

وَلَا تَكْزِمُنَا أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى

الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ

مُرْفَعُونَ

Ya'ni: «Ey müslümanlar! Sizden bir cemâat olsun ki, halkı hayra da'vet etsinler, iyilikle emreylesinler ve kötülükten nehyetsinler. İşte böyle hayra da'vet, iyilikle emr ve kötülükten nehyeden nasihatkârlar, mükellef bulundukları vazifeleri hüsn ü ifa eylemiş oldukları için feyz ü felâh bulacaklardır»¹¹⁹.

İyilik yapılmasını emrin ve kötülük yapılmasını nehyin el, dil ve kalb ile olmak üzere üç derecesi vardır ki birincisi fi'li, ikincisi kavli, üçün-cüsü de kalbidir.

Meselâ: Kokain, esrâr ve sâir zehirli mükeyyifâtı hükümetin müsâ-dere etmesi ve kullananlara cezâ vermesi nehy-i fi'lîdir. Müskirât isti'-mâl edenlere karşı Yeşilay cem'iyetinin neşriyyâtı nehy-i kavlidir. Bu ikisinden müteessir olmayanlara teessürle bakıp Allah ıslâh etsin demek de nehy-i kalbi kabîlindendir. Bundan sonra yapılacak şey ise lâkırdı dinlemiyenleri kendi hallerine terketmek ve:

3596

ریش بدرا داروی بد یافت رگ

مر سر خررا سزد دندان سگ

Rîş-ı bedrâ dârûy-i bed yâft reg,
Mer ser-î harrâ sezed dendân-ı seg.

«Kötü bir yaranın damarı, kötü bir ilâç bulmuş. Ölmüş eşek kafası-na köpek dişi yakıştır.»

Ya'ni it dişi, domuz derisi deyip geçmektir.

(119) Sûrei Âli İmrân : 104.

اَلْحَبِيَّاتُ لِلْحَبِيَّتِيْنَ حَكَمْتَسْ

زشت را هم زشت جفت و بابت است

*El habisâtu lilhabisîne hikmetest,
Z'ıştrâ hem zîşt cuft-û-bâbetest.*

«Kötü sözler ve çirkin işler kötü kimseler içindir, kavî-i kerimî ayn-ı hikmettir. Çirkinin çirkine eş olması yaraşır. Çünkü cinsidir.»

(Sûre-i Nûr) da buyurulmuştur ki :

اَلْحَبِيَّاتُ لِلْحَبِيَّتِيْنَ وَالْحَبِيَّتُونَ لِلْحَبِيَّاتِ

Ya'ni: «Kötü sözler, yalanlar, iftirâlar kötü kimselere, ahlâksız ve alçak şahıslara âiddir.) Yâni, öyle sözleri onlar söyler, öyle işleri onlar yaparlar) Kötü kimseler de kötü sözlere ve kötü işlere lâyıktır⁽¹²⁰⁾».

Denilmiştir ki: «Her kap, içindekini sızır.» Kötü bir kalbin duyusu ve o duyguyu meydana koyuşu da kötü olur.

Âyetin devâmı :

وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِيْنَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ

Ya'ni: «İyi sözler ve iyi hareketler iyi kimselere âiddir. İki kimseler de iyi sözler söylemek ve iyi hareketlerde bulunmak içindir⁽¹²¹⁾».

Hazret-i Mevlânâ şu Âyetteki (habis) ve (tayyib) diye iki zıd çifte işaret ettikten sonra diyor ki :

3598

پس تو هر جفتی که میخوای برو

محو و هم شکلی صفات او بشو

*Pes tu her cuftî ki mihâhî birev,
Mahv-u-hem şekl-i sıfât-i o bîşev.*

«O halde sen bu çiftlerden hangisini istersen git, onda mahvol ve temâmiyle onun şeklini ve sıfatlarını benimse.»

(120) Sûrei Nur : 26.

(121) Sûrei Nur : 26.

ور خواهی مستعد نور شو

دور خواهی خویش بین در شو

*Nûr hâhî musteidd-i nûr şev,
Dûr hâhî hîş bîn dâr şev.*

«Nûr istersen nûra kabiliyyet kesbetmeye çalış; Allahtan uzak kalmak dilersen hodbîn ol, işte kendini gör ve Allahtan uzaklaş.»

3600

ور رمی خواهی ازین سجن خرب

سر مکش از دوست واسجد واقرب

*Ver rehî hâhî ez'in sîcn-i harib,
Ser mekeş ez dâst vescud vekterib.*

«Eğer bu harab zindandan, ya'ni benlik gururundan kurtulmak istersen dostun emrine karşı serkeşlik, itâatsizlik etme. Allaha secde et ve ona yaklaş.»

(İkra' Sûresi) nin sonuna şîaret buyuruluyor. Ebû Cehl, Risâletme-âb Efendimizi namaz kılmaktan nehyetmişti. Tabîi onun sözüne ehemmiyet verilmedi. Bir gün Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretlerini namaz kılariken Ebû Cehl gördü ve: «Yâ Muhammed; ben seni bundan men'etmemiş miydim?» dedi. Resûl-i Ekrem, selâm verdikten sonra ona nasihatte bulundu, ve Allahın azâbiyle korkutmak istedi. Ebû Cehl: «Beni mi korkutmak istiyorsun? Benim meclisim ehl-i vâdinin, ya'ni Mekke ehâlisinin meclislerindekilerden kalabalıktır; benim başıma toplananlar bütün eşrâf-ı Kureyşin meclisilerindekinden fazladır!» diyerek hem öğünmek, hem de gelecek bir belâya karşı başındakilerle müdâfaa edebileceğini anlatmak istedi. Bunun üzerine emr-i İlâhî nâzil oldu :

كَذَّابِينَ لَّمْ يَنْتَهِ لَنْفَعًا

بِالنَّاصِيَةِ ۝ نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ۝ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ ۝

سَدِّعُ الزَّابَنَةَ ۝ كَذَّابٌ لَا تَنْفَعُهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ ۝

Ya'ni: «Hayır.. Ebû Cehlî dinleme. O, seni namaz kılmaktan nehyet-

mek fikrinden vaz geçmezse Ebû Cehlin alnındaki saçtan, yalancı, hiy-
lekâr saçından yakalayacağız; o vakit meclisine, (ya'ni meclisindeki a-
damlarına) seslensin ve yardım istesin. Biz de Cehennem zebânilerine
emir vereceğiz de onu Cehenneme sürükleyeceklerdir. Hayır itâat etme,
namaz kıl, secde et ve Allaha yaklaş¹²²».

İnsanın secde edince Allaha en yakın bir halde bulunacağına dâir
bir Hadis vardır. Çünkü secde, kulun ma'bûduna hürmet ve ubûdiyyetini
arzemesidir ki o da huzurda olur.

«ZEYD BİN HARİSE RADİYALLAHÜ ANH'İN RESÜL
ALEYHİSSELÂM'A CEVAP VERİŞİ KISSASININ
ALT TARAFI»

3601

این سخن پایان ندارد خیر زید

بر براق ناطقه بر بند قید

*În suhan pâyan nedâred hîz Zeyd,
Ber burak-î nâtıkâ berbênd kayd.*

«Ey Zeyd; bu sözün sonu gelmez. Kalk, söz bürâkını köstekle, ya'ni

3602

ناطقه چون فاضح آمد عیب را

میدراند پرده های غیب را

*Nâtika çun fâdih âmed aybrâ,
Mî derâned perdehây-î ğaybrâ.*

«Söz, aybı meydana çıkarır ve gizli olan perdeleri yırtıp sâhibini rüs-
vây eder.»

Şeyh Sa'dî (Kuddise sirruhû) bir kıt'asında der ki: «İnsanın ağzın-
daki dil, sâhibinin gizli bulunan hüneri ve aybı kilidinin anahtarıdır. İn-
san söz söylemedikçe cevâhirci midir, çerçi midir? anlaşılmaz.»

(122) Sûrei Alak : 15-19.

Kelâmından olur ma'lûm kişinin kendi mikdârı.

Âlim bir zâtın ilmi kelâmiyle, câhil bir kimsenin cehli de sözüyle
meydana çıkar. Husûsiyle câhilin sükût etmesiyle muvakkat bir zaman
için cehlîni gizlemek faydası da vardır. Onun için ulemâ yanında dilini,
urefâ yanında kalbini muhafazâ etmelidir.

3603

غیب مطلوب حق آمد جندگاه

این دهل زن را بران بر بند راه

*Ġâyb matlûb-î Hak âmed çêndgah,
În duhul-zenrâ biran ber bênd rah.*

«Ba'zı şeylerin bir müddet gizli kalması ve ehli olmayanların on-
lardan haberdâr olmaması, Allahın matlûbudur. Binâenaleyh bu davul-
cuyu sür, ya'ni dilini tut, esrâr yolunu kapat.»

Evet. Ba'zı şeyler gizli bırakılmıştır. Meselâ kimse ne vakit öleceğini
bilmez. Bu bilmeyişte de insan için fayda vardır. Çünkü fülân gün, fû-
lân sâatte öleceğini bilen bir adam, o vakit gelmeden epeyce zaman ev-
vel işinden, gücünden, çalışmasından vaz geçer. Halbuki insâniyyet, ef-
râdından her birinin çalışmasıyla mes'ûd olur. Bir kişinin bile çalışma-
ması beşeriyyeti seâdetinden alıkor.

3604

تک مران درکش عنان مستور به

هرکس از پندار خود مسرور به

*Tek meran derkeş inan mestûr bih,
Herkes ez pindâr-ı hod mesrûr bih.*

«Atını sürme, dizginini çek ki hakikatlerin gizli kalması ve herkesin
kendî zan ve kıyâsından mesrur olması evlâdır.»

Ba'zı kimseler vardır ki halka görünmek, kendilerine sôfi dedirtmek
için namaz kılarlar, oruç tutarlar. Fakat maksadları riyâkârlık olduğu
cihetle şirk-i hafi'ye düşmüş olurlar. Bu gibilere halleri ve makamları
haber verilecek olsa ümidlerini kesecekleri için sûretâ yaptıkları tâat ve
ibâdâtı ve hayr ü hasenâtı bırakırlar. Hattâ menhiyyât ve seyyiâtı irtî-
kâb ederler. Bir takım sâde-dil kimselerin de yolunu vurmuş olurlar. O-

nun için onları kendi hallerine bırakmalı ki varsınlar zan ve kıyasları ile mesrur olsunlar.

3605

حق می خواهد که نومیدان او
زین عبادت هم نگردانند رو

*Hak hemî hâhed ki nevmîdân-ı ô,
Z-in ibâdet hem negerdânend rû.*

«Cenâb-ı Hak, kendi rahmetinden nâümîd olanların da ibâdetinden yüz çevirmemelerini ister.»

3606

هم مشرف در عبادت های او
مشتغل گشته بطاعت های او

*Hem muşerref deribâdethây-ı ô,
Muşteğil geştê betâathây-ı ô.*

«Yine Cenâb-ı Hak, o nâümîdlerin de Allahın tâatiyle müşteğil ve ibâdetiyle müşerref olmasını ister.»

3607

هم بامیدی مشرف میشوند
یک دو روزی در رکابش میدوند

*Hem beummîdî muşerref mişevend,
Yek du rûzî der rikâbeş mîdevend.*

«Cenâb-ı Hak murâd eder ki o nevmîdler bir ümîde bağlansınlar da bir iki gün olsun Allahın yolunda gitsinler.»

3608

خواهد آن رحمت بناید بر همه
بر بدو نیک از عموم مرحمه

*Hâhed an rahmet bitâbed ber hemê,
Ber bed-û-nik êz ûmum merhamê.*

«Çünkü Allah merhamet-i şâmile ve âmme dolayısıyla iyiyi de, kötüyü de rahmetinin tenvir etmesini ister.»

3609

حق می خواهد که هر میر و اسیر
با رجا و خوف باشند و حذیر

*Hak hemî hâhed ki her mîr-û-esir,
Bâ recâ-vû-havf bâşend-û-hazir.*

«Cenâb-ı Hak murâd buyurur ki gerek bey, gerek köle, herkes havf ü recâ âleminde bulunsun, ya'ni Allahtan korksun ve rahmet ve mağfireti ümidiyle ondan çekinsin.»

3610

این رجا و خوف در پرده بود
تا پس این پرده پرورده شود

*În recâ-vû-havf der perdê buved,
Tâ pes-î in perde perverdê şevend.*

«Herkes gâibâne bir ümid ile perverde olsun diye havf ü recâ hal-leri perde arkasında gizlidir.»

Yâni, kimin mağfirete nâil, kimin ise cehenneme dâhil olacağı belli değildir.

چون دریدی پرده کو خوف ورجا
غبرا شد کروفری بر ملا

Çun deridî perde k'ô havf-û-recâ,
Gaybrâ şud kerr-u-ferri ber melâ.

«Perde yırtılıp kaldırılınca havf ü recâ nerde kahr? Onun için gaybın, ya'ni hâtime'nin halk üzerinde bir safvet ve mehâbeti vardır.»

Biri (şehâdet), biri (gayb) olmak üzere iki âlem vardır. Âlem-i şehâdet: Şu bulunduğumuz ve gördüğümüz âlemdir. Âlem-i gayb da: Gideceğimiz ve göreceğimiz âlemdir. Aralarında cismâniyyet ve gaflet perdesi gerilmiştir ki şehâdet âleminde bulunanlar, gayb âlemini ve esrârını göremezler. Fakat o perde kalkacak olursa o vakit gayb âlemi görülür ve her hâlin encâmının ne olacağı anlaşılır.

Ba'zıları gayb âlemine: (Hakâyık-ı eşyâ) ve (A'yân-ı sâbite) dir demişlerdir. Diyorlar ki: Gelmiş, gelecek, olmuş, olacak her şeyin İlm-i İlâhî'de bir sûreti vardır ki ona o şeyin (ayn-ı sâbite) si ta'bir edilir. Bir binânın yapılmasından evvel onun sûretinin mimârın zihninde mevcut olması gibi. İşte bir insanın İlm-i İlâhîdeki âyân-ı sâbitesi (saîd) ise onun hâtimesi seâdet, dâhil ve nâil olacağı Cennet ve rû'yettir. Bil'akis ayn-ı sâbitesi İlm-i İlâhîde (şakî) ise onun hâtimesi de şekâvet ve Rahmet-i İlâhiyyeden mahrûmiyettir. Onun için ba'zı ârifler: «Hâtîmeden değil, fâtihadan korkmalı» demişlerdir.

Suver-i ilmiyye-i İlâhiyyeden olan a'yân-ı sâbite, bu âlemde mestur ve muhtelit bir halde bulunmakta, hemen herkes de Allahın rahmet ve mağfiretini ummaktır. İçlerinden ba'zı suadâya — hikâyesi nakledilen Zeyd bin Hârisede olduğu gibi — o gayb âlemi münkeşif oluverir. O zât-i Âlî, keşfi meydana koyacak ve söylediklerinin doğruluğunu isbât edecek olsa orta yerde ne korku kahr, ne ümid. Çünkü hâtimesinin seâdet olduğunu öğrenenler, havften emin olacakları gibi, sonunun şekâvet olduğunu haber alanlar da büsbütün ümidlerini keserler. Halbuki bu âlem, havf ü recâ âlemdir. Burada korkulur ve umulur. Hazret-i Mevlânâ bir misâl getiriyor:

رب لب جو برد ظنی بک حق
که سلیمانست مامی گیرما

Ber leb-i cû bûrd zannî yek fetâ,
Ki Süleymânêst mâhîkîr-ı mâ.

«Dere kenârında bir genç: Şu balık tutan gâlibâ bizim Süleymân diye bir zanda bulundu.»

Evvelce bahsedildiği üzere Süleymân Aleyhisselâmın yüzüğü çalınmış, kendisi sarayından çıkarılmış olduğu için balık tutmaya gelmiş, o genç de: Süleymân mı, değil mi? diye bir zanna düşmüştü. Diyordu ki:

گروست این از چه فردیست و حقیقت
ور نه سیای سلیمانیش چیست

Ger veyest in ez çî ferdîst-û-hafîst,
Ver ne simây-î Süleymâniyeş çîst.

«Eğer bu, o ise neden yalnız ve gizlidir, ya'ni hadem ve haşemi yoktur? Değilse, kendindeki Süleymanlık simâsı ve o simâdaki nübüvvet nûru nedir?»

اندین اندیشه می بود آن دو دل
تا سلیمان گشت شاه مستقل

Enderin endîşe mîbud an du dîl,
Tâ Süleyman gêşt şâh-î mustakîl.

«O, bu düşüncede mütereddîd iken Süleyman müstakîl hükümdâr oldu.»

Ya'ni tahtına avdet etti.

دیو رفت از ملک و تخت او گریخت
تیغ بختش خون آن شیطان بریخت

*Div reft ez mulk-u-taht-î o guriht,
Tiğ-ı bahşet hân-ı an şeytan biriht.*

«Şeytan, Süleymânın mülkünden gitti ve tahtından kaçtı. Süleymânın tâlii kılıcı onun kanını döktü.»

Evet. O ifritin Süleymân olmadığı hükümet erkânınca anlaşılmış, o da yüzüğü dereye atıp kaçmıştı. Yüzüğü dereye bulup yutan balık da Süleymânın oltasına takılmıştı. Hazret-i Süleymân, balığın karnını yarınca yüzüğü içinde buldu ve parmağına takıp saraya geldi. Kendisini tanıdılar ve tahta çıkardılar.

کرد در انگشت خود انگشتی
جمع آمد لشکر دیو و پری

*Kêrd der enguş-tı hod enguşteri,
Cem' âmed leşker-î dîv-û-perî.*

«Süleymân Aleyhisselâm yüzüğü parmağına taktı. Div ve peri askeri de huzûrunda toplandı.»

آمدند از بهر نظاره رجال
در میان شان آنکه بد صاحب خیال
*Âmedend ez behr-ı nazzârê rical,
Der miyanşan anki bud sâhib-heyâl.*

«Bir takım kimseler hükümdarı görmek için gelmişlerdi. Aralarında o kuruntu sâhibi de vardı.»

Ya'ni Süleymân peygamberi balık tutarken görüp de o mu, değil mi? diye şüphelenen adam da seyirciler arasında idi.

چون در انگشتش بدید انگشتی
رفت اندیشه و گمانش یکسری

*Çun der enguşteş bidid enguşteri,
Reft endişê-vû-gumâneş yekseri.*

«Hazret-i Süleymânın parmağında yüzüğü görünce düşüncesi ve şüphesi temâmiyle zâil oldu.»

وهم آنگاهست کان پوشیده است
این تحری از پی نادیده است

*Vehm ângâhêst k'an pûşide est,
În taharrî ez pey-î nâdîde est.*

«Bir şey hakkındaki vehm, onun gizli olduğu vakit olur. Aramak görünmeyen şey içindir.»

Vehm: Mevcud olmayan bir şeyi var saymaktır. Bu da o zannın gaflet perdesi arkasında bulunmasından olur. Meselâ Dünyâyı böyle devam edip gider zannedenlerin zannı vehmden ibârettir. Sebebi de Dünyâya fevkalâde merbût olmalarından husûle gelen gaflettir.

Gözlüğü burnunda dururken arayanlar, onu görmedikleri için ararlar. Kibleyi bilmeyen bir adamın şu taraf mı, bu taraf mı? diye teharrisi, Kâ'be gözünün önünde olmadığı içindir. Fakat câmi'de mihrâbı, Mekke haremünde Kâ'beyi karşısında gören kimsenin teharrîye ihtiyacı kalmaz.»

شد خیال غائب اندر سینه زفت
چونکه حاضر شد خیال او برفت

*Şud hayâl-î gâib ender sine zeft,
Çunki hâzır şud hayâl-î ô bireft.*

«Gâib bir zâtın kalbdeki hayâli büyüktür. Fakat o gâib, hazır olunca hayâli kaybolup gider.»

Meselâ sevdiğimiz bir zât yanımızda değil. O olmadığı için hayâliyle meşgul oluruz. Hattâ :

*Muhâtab ittihâz edip bu şeb senin hayâlini
O gamgüsâra inledim firâkını, visâlini.*

beytinde tehayyül edildiği üzere onunla hayâlen görüşürüz, konuşuruz. Lâkin o meşgûliyyet esnâsında hayâlin sâhibi geliverse hayâli savuşup gittiği gibi biz de sâhibi dururken hayâlini aramaya lüzum görmeyiz. Demek ki maksûdun gaybûbeti, hayâli icab ediyor, huzûru da hayâlin zevâlini iktizâ ediyor. Meselâ Kur'ânda :

كَيْسَ كَيْفِهِ شَيْءٌ

Yâni, «Allaha benzer hiç bir şey yoktur¹²³» buyurulmuştur. Kezâ : «Kalbine her nasıl bir şey hutûr ederse Cenâb-ı Hak onun fevkindedir.» Açıkçası: Allah, tasavvur edilebilen her şeye benzemekten münezzehtir ve müteâlidir, hiç biri gibi değildir.» denilmiştir. Bunu her müslüman, az, çok bilir. Zât-i Bâriyi elinden geldiği kadar tenzih ve takdise çalışır. Böyle olmakla berâber tenzih içinde, yine teşbihten kurtulamaz. Zâten dikkat edilirse Hak Sübhânehû ve Teâlâ için ıtlak mertebesi de bir kayıdır. Ya'ni: Allah hiç bir şeye benzemez demek de Allahı bir nevi kayı altına almak olur ki Zât-i Sübhânî bundan da münezzehtir.

İşte bu tenzih içindeki teşbih tasavvuru da gözümüzün gaflet perdesiyle örtülü olmasındandır. Enbiyâ ve ekâbir-i evliyânın gözlerinden ise o perde yırtılmış, onlar maksûdu hakkiyle görmüş olduklarından hayâl ile meşgul olmaktan kurtulmuşlardır.

3621

کر سہای نور بی باریدہ نیست

هم زمین تاری بالیدہ نیست

*Ger semây-ı nûr bî bâride nist,
Hem zemîn-i târ bîbâlîde nist.*

«Münevver semâ yağışsız, karanlık zemin de neşv ü nemâsız değildir.»

Semâdan yağmur yağar, yerden de tohumuna göre nebâtât biter. Bunun gibi, gayb âleminde tecellî âsârı zuhûr eder. Fakat yağmur, tohumları muhtelif sûrette bitirdiği gibi o tecellî rahmeti de istîdâda göre â-

(123) Sûrei Şûra : 11.

sârını gösterir. Ya'ni gaflet bürümüş gözlerde hayâli, ayna gibi saf ve mücellâ gönüllerde hakikati zuhura getirir.

Hazret-i Mevlâna lisân-ı Peygamberiden Zeyd bin Hârîse'ye hitâben ve hakikati söylemekten onun men'etmesinin sebebini izâhen diyor ki :

3622

یؤمنون بالغیب می باید مرا

زان بستم روزن قای سرا

*Yu'minûne bilğaybi mibâyed merâ,
Z'an bıbestem revzen-i fânî-serâ.*

«Bana gâibe imân edenler lâzımdır. Onun için fenâ âlemi olan Dûnyânın âhirete bakılacak penceresini kapattım.»

(Sûre-i Bakara) nın ibtidâsında işâret ediliyor : (الم)

Kur'anın Âyetleri ma'nâ i'tibâriyle (muhkemât ve müteşâbihât) nâmiyle iki kısımdır. Muhkemât: Ma'nâsı nisbeten kolayca ve açıkça anlaşılan âyetlerdir.

Müteşâbihât ise : (ن - ق - یس طس - حم - الم) ve emsâli Sûre başlarının da bulunan hurûf-i mukattaa ile:

يَا اللَّهُ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ

VE

الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى

gibi müşkil Âyetlerdir. Eski müfessirler bunlara ma'nâ vermemişler, bunlardan maksadın ne olduğunu ancak Allah bilir demişlerdir. Fakat sonraki âlimler, müteşâbihâtı te'vil ve tefhime mecbur olmuşlardır. Çünkü (Bâtını) denilen zındık heriflerin bunlara türlü türlü küfrâmız ma'nâlar verdiklerini görmüşlerdir.

Müteahhirin-i müfessirinin verdikleri ma'nâlardan biri (الم) in (الم) Yâni : «Ben, her şeyi herkesten iyi bilen Allahım» demek olduğudur.

Ba'zıları (ا) Allaha, (ل) Cebrâile, (م) Muhammed Aleyhisse-lâma işârettir ve bu üç harf kasemdir, Allah, Muhammed ve Cebrâil hakkı için demektir demişlerdir. Fakat bu tefsire göre ma'nâ şöyle olur: Kur'anı gönderen Allah, onu peygambere getiren Cebrâil, ve Kur'an kendisine nâzil olan Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem hakkı i-

(124) Sûrei Feth : 10.

(125) Sûrei Taha : 5.

çin; (Zalikel kitab) gönderileceği Tevrât ve İncilde va'dedilen Kur'ân-ı Mubin, işte bu kitâb-ı güzindir ki (Lâraybe fih) onda hiç şek ve şüphe yoktur. Hak kelâmı olduğunda ve insanların böyle söz söyleyemeyeceğinde şüphe edilemez. Nitekim müşriklerin edîb ve belîğ olanları Kur'âna nazîre yapmak, ya'ni onun gibi ibâre tertib etmek sevdâsına düşmüşler, nihâyet yapamadıklarını ve yapamayacaklarını anlamışlardı. (Hüdenlil müttekin): Bu Kitâb-ı Kerim, müttekilere, ya'ni Allâhtan korkup çekinenlere ve tavsiyesine göre hareket edenlere doğru yolu gösterecek bir kılavuzdur. (Ellezine yû'minûne bilğayb): O müttekiler ki gayba, ya'ni görmediklerine iman ederler, Kur'ânın haber verdiği, Peygamberin izah ettiği Kıyâmet gibi, Cennet ve Cehennem gibi, melek ve şeytan gibi görmemiş oldukları şeylere inanırlar. (Veyukimûnessalâte): Doğru, dürüst namaz kılarlar. (Ve mimmâ razaknâhûm yünfikûn): Ve kendilerine rızık olarak verdiğimiz ni'metlerden ihtiyacı olanlara tasadduk ve infak ederler.

Demek ki Tevhid-i İlâhi ve Tasdik-i Risâletpenâhî ile berâber, gayba imân etmekle bir kimse basit bir müslüman olabiliyor. Hattâ Hanefî mezhebinde: «Amel imandan cüz değildir» ya'ni bir adam (Lâ ilâhe illallâh Muhammedürresulullah) dese de farz-ı muhal olarak namaz, oruç ve sâir dinî farzları — farz olduklarını tasdikle berâber — yapmasa yine müslüman, fakat günâhkâr bir müslümandır. Lâkin müslümânım demek bir da'vâdır. Her da'vâ için şâhid, isbât aranır. Onun için imân da'vâsının şâhidleri de amellerdir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ: «Şu namaz, oruç, hac ve cihad bir müslümanın i'tikâdına şâhid göstermesidir» buyurur.

Evet, Kelime-i Tevhidin lisânen ikrar ve kalben tasdikî ile berâber tam bir iman ancak ihlâs ile amel-i sâlih neticesinde olur. O gibilerin imanı (îkan) derecesine yükselir, hattâ Zeyd bin Hârise (Radiyahâyü anh) gibi basar-ı basireti önünde mugayyebât münkeşif olur. Bu derece herkesin makamı olamayacağı için matlûb olan gayba imândır. O münâsebetle Hazret-i Mevlânâ, Cenâb-ı Peygamber lisânından: «Bana iman edenler lâzımdır» diyor. Çünkü ümmetinin ekseriyetini bunlar teşkil eder.

3623

چون شکام آسارا در ظهور

چون بگویم هل ترى فيها فطور

Çun şikâfem âsmanrâ der zuhur,

Çun bigôyem «Hel terâ fihâ futur».

«Hakikatın zuhuruyla gök yüzünü yaracak olursam nasıl (هل ترى) derim.»

من فطور)

(Tebâreke Sûresi) nin baş taraflarına işâret olunuyor :

تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝ الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ
وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ ۝
الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَّا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِن تَفَاقُوتٍ

Ya'ni: «Bütün âlemlerin ebedî saltanatı yed-i kudret ve irâdesinde bulunan Zât-i İlâhî mübârek ve müteâlîdir. O Zât-i Eccl ü A'lâ, dilediği her şeyi yapmaya kâdirdir. O Allah ki hanginizin amelinin daha iyi olduğunu denemek, (ya'ni nasıl bir adam olduğunuzu size de göstermek) için mev'ti ve hayatı yaratmıştır. O Allah, her şeye ve herkese gâlibdir. Günâhkârlara karşı gafûr ve rahîmdir. Yine o Allah, yedi kat gökleri tabaka tabaka yaratmıştır. Hakkın gökleri yaratmasında bir fark, bir noksan, bir halel göremezsin¹²⁶».

Başımızı kaldırıp gök yüzüne bakacak olursak azim bir kubbenin bizi de, üstünde yaşadığımız Arzın ve sâir seyyârelerin seyrangâhı olan ve fezâ denilen boşluğu da içerisine almış olduğunu görürüz. Bu azim kubbenin direksiz, kemersiz ve istinâdsız durmakta olduğunu da müşâhede ederiz. Bu muazzam kubbe daha (Semâ-i Dünyâ) denilen birinci kattır. Hey'et âlimlerinin tedkikâtı ve fennin keşfiyâtı ancak bu katın altında ve pek mihdût bir sâha dâhilindedir. O sâhanın ilerisinde ve üst tarafında ne var? Onu ne fen biliyor, ne de mütefenninler.

Semâ-i Dünyânın fevkinde daha başka semâlar ve âlemler ve o âlemlerde oralara mahsus mahlûkat bulunduğunu lisân-ı şariat haber veriyor. Müslüman âlim ve mütefenninlerden ba'zıları, ihbâr-ı Kur'âniyyeyi fenne uydurmak için (seb'a semâvât) ın seba-i seyyârenin medârı, ya'ni manzûme-i şemsiyyeyi teşkil eden yedi seyyârenin dönüp dolaştıkları sâhalar olduğunu söylemişlerdir. Fakat taraftarlık ettikleri fen; o gayretkeşleri yalancı çıkarmış, zanlarının vehimden ibâret olduğunu meydana koymuştur. Çünkü manzûme-i şemsiyye, yedi seyyâreden ibâret bilinirken, o manzûmeye âid başka seyyârelerin de bulunduğu keşfolunmuş, binâenaleyh (Seb'a semâvât, seb'a-i seyyârenin medârıdır) vehimesi çürük çıkmıştır.

Müslümanlarca (Seb'a semâvâtın tıbâkan) vardır. Buna inanmaya

mecburuz. Lâkin o (tıbâk) ın mâhiyyeti nedir? Onu bilmekle de mükellef değiliz. Ne ise odur.

Evet, başımızı kaldırıp gök yüzüne bakınca orada hiç bir noksan ve hâlel göremeyiz. Cenâb-ı Hak buyuruyor ki bir def'a bakmakla iktifâ eyleme, belki dikkat etmemişsindir :

فَارْجِعْ لَصَرِّهِمْ لَرَى مِنْ فُطُورٍ ۝ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ
حَاسِبًا وَهُوَ حَسِيرٌ

Ya'ni: «Gözünü tekrar çevir, bir yarık bir noksan görür müsün? Sonra tekrar tekrar gözünü çevirip nazar et. Gözün hakir ve yorgun olarak sana döner¹²⁷». Ya'ni ne kadar araştırsan, hattâ yalnız gözünle değil, en kuvvetli dürbünlerle en mükemmel teleskoplarla tetkikatta bulunsan da kubbe-i semâda bir yarık, bir çatlak, hülâsa bir bozukluk göremezsın. Ancak gözünün âciz kaldığını ve bakmaktan yorgun düştüğünü anlarsın.

Ba'zı havâss-ı ümmet vardır ki avâm-ı nâsın yalnız sathını görebildikleri o kubbe-i semânın dâhilini ve mâhiyetini keşfeder. Müşâhedesini ve keşfini izhâr ile avâm-ı halkı bundan haberdâr edecek olursa o vakit (هل ترى من فطور) demek doğru olmaz. Çünkü o ihbâr-ı keşfi ile kubbe-i semâ münfatır olmuş, yâni dâhiline girilmek için yarılmış gibi anlaşılmış olur. Teklif-i Şer'i: Gayba imândır, yâni görmediğine inanmaktır. Evliyâullahtan ba'zılarının keşfen me'mur oldukları haller ve hareketler vardır. Onlar o gibi emirlerle mükelleftirler. Fakat başkaları o teklife dâhil değillerdir.

3624

تا درین ظلمت تحری گسترند
هر کسی رو جایی می آورند

*Ta der'in zulmet taharrî gosterend,
Herkesî rû cânibî mîâverend.*

«Tâ ki herkes bu beşerîyyet gafletinin karanlığı içinde teharrîde bulunsun ve her biri bir tarafa müteveccih olsun.»

Ma'lum ya. Namazda istikbâl-i kible farzdır. Kıblenin ne taraf olduğunu bilmeyenler araştırırlar ve bu taraf diye kestirdikleri bir cihete teveccüh ederler. Şâyed o tarafa doğru namaz kılarken şüphelenirlerse namazı bozmadan zann-ı gâlib peydâ ettikleri tarafa dönerler. Halbuki :

(127) Sûrei Mülk : 4.

فَايْمَأْتُوا فَتَةً وَحَهُ اللَّهُ

Yâni : «Ne tarafa dönerseniz Vech-i İlâhi oradadır¹²⁸». Âyet-i Kerimesi mu'cebince Allahtan hâli hiç bir mekân yoktur. O halde bu kible teharrisi niçindir. Allahın emrine itâatte bulunmak, kibleyi aramak sûretiyle de bir ibâdet icrâsı sevâbına nâil olmak içindir. Tabiidir ki, Mekke harem-i şerifinde Ka'beyi, bir câmi' dâhilinde mihrâbı karşısında gören bir müslüman, bu kible teharrisi sevâbını bulamaz. Kendisinin değil, başkasının keşfi ile ba'zı hakikate muttali' olan kimse de «gâibe imân» derecesinden mahrum kalır.

Hazret-i Mevlânâ, bundan sonra Dünyâ işleriyle Âhiret umûrunun birbirine benzemediğini, hattâ temâmiyle aksi bulunduğunu beyân için buyuruyor ki :

3625

مدتی مکوس باشد کارها

شحنه را دزد آورد بر دارها

*Muddetî mâ'kûs bâşed kârhâ,
Şahnerâ duzd âvered ber dârâ.*

«Bir müddet işler aksine gider ve hırsız subaşıyı dâra çeker.»

Şihne: Zâbita me'muru demektir. Dünyâda polis ve jandarmalar; hırsızları, kâtilleri asmaya götürürler. Öbür tarafta ise ba'zan kazıyye beraks olur, meselâ haksız yere asılmış bir adam, kendisini i'dâm etmiş olanı dâra çeker.

3626

تا که بس سلطان عالی همی

بندۀ بندۀ خود آید مدتی

*Tâ ki bes sultân âlî hîmmetî,
Bende-i bende hod âyed muddetî.*

«Himmeti âli bir çok hükümdâr, Dünyâdaki kölesinin orada bendesi olur.»

(128) Sûrei Bakara : 115.

Meselâ ashâb-ı kirâmın büyüklerinden Bilâl-i Habeşî (Radiyallâhü anhî), Kureyş'in eşrâfından (Ümeyye bin Halef)'in kölesi idi. Müslüman olduğu için efendisi tarafından ezâ ve işkence edilirdi. Sonra Hazret-i Ebû Bekr (Radiyallâhü anhî) onu satın aldı ve âzâd etti. Ümeyye ise Bedr muhârebesinde müşrik olarak öldürüldü, cesedi orada kazılmış bir çukura atıldı. Şu hâl, onun Dünyâdaki mucâzâtı. Öbür taraftaki cezâsını Allah bilir. Bu misâldeki Ümeyye; Kureyş'in ileri gelenlerinden idi, Bilâl Hazretleri ise onun kölesi idi. Fakat o köle hakikatte bir sultân idi ki, Hazret-i Ömer (Radiyallâhü anhî) gibi pek büyük bir sehâbi: «Ebû Bekr seyyidimizdir, Bilâl Efendimizi âzâd etmiştir» buyurmuştur.

İşte Hazret-i Mevlânânın buyurduğu sultân ile kölenin bir misâli. Yine Cenâb-ı Pir, gâibâne ibâdâtın makbûl-i İlâhî olduğunu beyân için diyor ki :

3627

بندگی در غیب آید خوب و کش
حفظ غیب آمد در استعباد خوش

*Bendekî der ğâyb âyed hûb-u-keş,
Hıfz-ı ğayb âmed der isti'bad hueş.*

«Gâibâne ibâdet güzel ve lâtiftir. İsti'bâd yâni ibâdetde gaybı muhâfaza etmek hoştur.»

Farzedelim ki, bir efendinin bir kölesi var. Köle, efendisinin karşısında güzel hizmet ediyor, efendisi bulunmadığı vakit de onun demiş olduklarını yapıyor. Öyle ki, hizmet hususunda efendisini görmemesi ile görmesi müsâvî. Elbet bu nev'i hizmet, yâni ibâdet daha makbuldur. Hattâ bu hâle Hadîste (İhsân) yâni güzel hareket etmek denilmiş ve : «İhsan denilen hareket, Allahı görüyormuş gibi ibâdet etmendir, eğer sen onu görmüyorsan o seni görür.» diye ta'rif buyurulmuştur.

3628

کوکه مدح شاه گوید پیش او
تا که در غیبت بود او شرم رو

*Kôki medh-i şâh gôyed piş-i û,
Tâ ki der ğitbey buved ô şêrm rû.*

«Şâh'ın karşısında onu medheyleyen nerde, gıyâbında ondan utanan ve ta'zimide bulunan nerde?»

Yâni, biri var ki, pâdişâhın huzûrunda bulunuyor ve onu görüp yüzüne karşı medh ü senâ ediyor. Biri de var ki, şâhın huzurunda değil, onu görmediği halde onu görüyormuş gibi ondan çekiniyor ve emrine muhâlefetten hayâ ediyor. Elbette ikincisinin saygısı daha ziyâde makbûl olur. Bir misâl daha :

3629

قلعه‌داری کز کنار مملکت

دور از سلطان و سایه سلطنت

*Kal'adârî kez kenâr-i memleket,
Dûr ez sultân-û-sâyê saltanat.*

«Memleketin bir ucundaki bir kal'anın muhâfızı, pâdişah'tan ve onun yakınlığı gölgesinden uzak bulunduğu halde.»

3630

یاس دارد قلعه‌را از دشمنان

قلعه نفروشد ببال بی کران

*Pâsdâred kal'arâ ez duşmenan,
Kal'a nefrûşed bemâl-i bi keran.*

«Kal'ayı düşmanlara karşı müdâfaa ve muhâfaza eder. Hadsiz, hisabsız mal mukâbilinde kal'ayı onlara satmaz.»

3631

پیش نه او به بود از دیگران

که بخدمت حاضرند و جانفشان

*Piş-i şeh ô bih buved ez diğeran,
Ki behidmet hâzirend-û-can-feşan.*

«Pâdişâhın indinde o, uzaktaki muhâfız, huzurda bulunanlardan daha iyidir. Çünkü hürmetli gâibâne ve canla başla, hizmeti sâdikânedir.»

پس بغیب نیم درہ حفظ کار

بہ کہ اندر حاضری زان صد ہزار

*Pes beğiybet nîm-ı zerrê hıfz-ı kar,
Bih ki ender hâzirî zan sad hezar.*

«O hâlde gâibâne olarak bir değil, yarım zerre kadar bir ameli muhafaza etmek, huzurda bulunanların amellerinden yüz bin derece iyidir.»

Müfessir Kâdî Beyzâvî (Rahimehullâh), Kibâr-ı ashâbdan Abdullah bin Mes'ûd (Radiyallâhü anh)in bir sözünü naklediyor. İbn-i Mes'ûd hazretleri demiş ki : «Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellemîn mu'cizâtını görenlerin bir kısmı imâna geldi. İmâna gelenler de gördükleri mu'cizeler üzerine geldiler. Onu ve mu'cizâtını görmeden mü'min olanların imânları daha kuvvetlidir.»

İbn-i Mes'ûdun ifâdesi gibi Hâlid bin Velid (Radiyallâhü anh) de beyânâtta bulunmuştu. Hicretin 13. senesinde Sûriyede (Yermük) mevkiinde Rumların muazzam bir ordusuyla harb edilmişti. Hâlid bin Velid İslâm ordusunun serdârı bulunuyordu. Düşman kumandanlarından (Ceneral Corci) isminde biri, serdâr ile görüşmek istedi. Konuştular. Corci :

— Şimdi biri müslüman olsa sizin derecenize varabilir mi? diye sordu. Hâlid de :

— Geçer bile. Çünkü biz peygamberi ve mu'cizelerini gördük de öyle imân ettik. Onu görmeden inanacak olanların imânı şüphesiz bizden kuvvetlidir, cevâbını verdi. Bunun üzerine Corci imâna geldi ve Hâlidin maiyyetinde Rumlarla harb ederek şehid oldu. (Rahmetullâhi aleyh)

Elhamdülillâh biz de gâibe imân edenlerdeniz. Fakat yanlış anlaşılmasın. Hâşâ ashâb-ı kirâmdan efdaliz; demek istemiyorum. Resûlullah Efendimizi görmek ve huzurunda müslüman olup sözlerini dinlemek öyle bir şeref ve seâdet ki, o şeref ve seâdet bizde değil, mukarreb meleklerde bile yoktur. Fakat ashâb arasında da derece farkı vardır. Müdekkik ve muhakkik bir âlim olan Cevdet Paşa merhûm (Kıyas-ı Enbi-yâsı)nda der ki :

«Ashâb-ı Kirâm üç sınıftır : Biri; Muhâcirin, yâni fetihten evvel hicret edenlerdir. Diğeri : Ensâr, yâni muhâcirine muâvenet ve dîn-i İslâma nusret eyleyen ehl-i Medînedir. Üçüncü sınıfı : Diğer ashâb-ı Kirâmdır. Ebû Süfyân ve oğulları gibi Mekkenin fethinden sonra Medîne-i Münevvereye nakl-i hâne edenler bu sınıfa (yâni muhâcirî ve ensârın gayrı olan sınıfa) dâhil olup muhâcirinden ma'dûd değildir. Muhâcirinin en sonu Resûlullahın amcası Hazret-i Abbâs'tır.

Mekkenin fethinden sonra yeni müslüman olup henüz kalblerinde

imânları kuvvet bulmamış olanlara (müellefetül-kulûb) denilir. Resûl-i Ekrem onlara emvâl-i ganâimden (Huneyn gazâsında igtinâm edilmiş mallardan) ziyâdece hisse verdi. Şöyle ki : (Ebû Süfyân) ve oğulları (Zeyd bin Ebî Süfyân) ve (Muâviye bin Ebî Süfyân) ve (Huveytib bin Abdil'uzza) ve Ebû Cehlin oğlu (İkrime) ve birâderi (Hâris bin Hişâm) ve (Süheyl bin Amr) gibi birinci derecede eşrâf-ı Kureyşten olan müellefetül-kulûba yüzer deve ve birer mikdâr gümüş ve ikinci derecede olan müellefetül-kulûba kırkar deve ve ona göre birer mikdâr gümüş verdi...

Ensâra emvâl-i ganâimden sâirlere verildiği kadar hisse verilmediğinden ba'zılarının canları sıkılıp beynlerinde söylenmişler.

Fahr-i Âlem Hazretleri, onları huzûr-ı seâdetine çağırdı. «Ben bir takım zaifül-i'tikâd olan yeni müslümanların celb ve te'lif-i kulûbu için emvâl-i ganâimden onlara ziyâdece hisse verdim. Onlar malı alıp memleketlerine gidecekler, siz de Resûlullahı alıp kendi diyârmıza götürmeye râzi değil misiniz?» diye buyurdu. Cümlesi râziyiz ve hoşnuduz dediler ve bu iltifât-ı Peygamberiden memnûn ve müteşekkik olarak ağlaştılar. Fahr-i Âlem Hazretleri dahî ellerini kaldırıp hâsseten ensâra ve onların evlâd ve ahfâdına hayr ile düâ etti.

Hazret-i Mevlânâ yine imân-ı bilgayb'a dâir diyor ki :

3633

طاعت و ایمان کنون محمود شد

بعد مرگت اندر عیان مردود شد

Tâat-û-îman kunun mahmûd şud,

Ba'd-ı merg ender ayan merdûd şud.

«İmân etmek ve tâatte bulunmak şimdi, yâni hayatta iken makbuldür. Ölümünden sonra ve hakîkatın görülmesini müteâkip merduddur.»

İşte imân-ı ye'sin makbul olmaması bundandır. Ma'lum ya. Ömrünü küfr ve inkâr ile geçirip son nefeste imân ve tasdik etmeye (imân-ı ye's) ta'bir ederler ve o imân makbûl değildir, derler. Çünkü hâlet-i nez'de bulunan bir insan melekleri ve gayb âlemini görür. Onları gördükten sonra imân etmenin de kıymeti kalmaz.

چونکہ غیب و غائبی روپوش بہ
بس دھان بر بند و لب خاموش بہ

Çunki ğayb-û-ğâibî rūpûş bih,
Pes dehan berbend-u-lebhâmûş bih.

«Mâdem ki, gayb ve gâibin örtülü olması evlâdır, o hâlde ağzını kap, dudakların sâkit olsun.»

ای برادر دست وادار از سخن
خود خدا پیدا کند علم لدن

Ey birâder dâst vâdâr ez suhun,
Hod Hudâ peydâ kuned ilm-i ledun.

«Ey kardeş; sözden el çek. İlm-i ledünnü hakikaten Allah izhar eder.»

Bu iki beyt, lisân-ı Peygamberiden Hazret-i Zeyd'e hitâbdır ve hakâyık söylemekten kendisini sükûta da'vettir.

İlm-i ledünnî: İlâhî bir ilimdir ki, okumakla elde edilmez. Allah tarafından ba'zı sevgili kullarına ihsân olunur. Nitekim Hızır Aleyhisselâm hakkımda: (Ve allemnâhü minledünnâ ilmâ). Yâni: «O'na kendimizden bir ilmi öğrettik» buyurulmuştur.

Câmiussağirde Hazret-i Ali (Kerremallahü veche) tarafından şu Hadis-i Şerif rivâyet ediliyor: «İlm-i bâtin, Allahü Teâlânın esrârından bir sır ve hikmetlerindendir bir takım hikmetlerdir ki, o ilmi kullarından dilediklerinin kalblerine ilhâm eder.»

بس بود خورشید را روش گواہ
ای شیء اعظم الشاهد الہ

Bes buved hurşîdrâ rûyeş guvâh,
Eyyu şey'in â'zemuş-şâhid? İlâh!

«Güneşin yüzü, güneşe şahid, yeter. Bunun gibi en büyük şahid nedir? Allaktır.»

Ma'lumdur ki, bir da'vânın sâbit olabilmesi için şahid lâzımdır. Fakat meydanda olan bir şey için şahid aranmaz. Meselâ Güneş, fezâda parlayıp dururken Güneşi gören var mı? diye sorulmaz. Çünkü onun ziyâsı, onun varlığına şahiddir. Bunun gibi (Nûrüssemâvâtı vel'ard) olan Allahın vücûduna onun mahlûkât ve masnûâtı şahiddir. Kendisinin bir şey bildirmesi ise şehâdet ve ihbârâtın en doğrusudur. İlm-i Rabbânî de, o İlâhî şehâdetler cümlesindendir. Nitekim Zeyd bin Hârise'nin min indillâh mülhem olarak söylediği sözler, taraf-ı Risâletten tasdik buyurulmuştur. Cenâb-ı Pir Efendimiz bu beyt ile (Sûre-i En'âm) daki iki Âyete işâret etmiştir:

Kureyş müşrikleri, esdakülenbiyâ Aleyhi Ve Alihi Ekmelüttehâyâ Efendimize: «Yâ Muhammed; senin peygamberliğini tasdik eden kimse göremiyoruz. Yahûdi hahamlarıyla hristiyan papazlarına: Kitablarınızda böyle bir peygamber geleceğine dâir bir işâret gördünüz mü? diye sorduk, inkâr ettiler. O hâlde senin nübüvvetine ve kitabının hakkâniyyetine kim şehâdet edecek?» dediler. Vahy nâzil oldu ki:

قُلْ أَكْبَرُ شَيْءًا قُلْ اللَّهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَأُوحِيَ إِلَيَّ
الْقُرْآنُ لِأُنذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ

Yâni: «Habibim; onlara: Şehâdet i'tibârıyla en büyük şey nedir, en doğru şahid kimdir? diye sor. Sonra o en büyük ve en doğru şahid Allah'tır ki, benimle sizin aranızda şahiddir ve bana bu Kur'an, onun ahkâmıyla sizi korkutmak için (yâni Allaha imân etmediğiniz takdirde cehenneme gireceğinizi anlatmak için) Allah tarafından vahyolunmuştur. Hem yalnız sizi değil, Kur'anın vâsıl olduğu herkesi korkutmak için¹²⁹.»

Ukalâdan geçinen ve gûyâ bitaraf ve insaflı görünen ba'zıları Hazret-i Muhammed Sallallâhü Aleyhi Vesellemin peygamber olmakla berâber yalnız Arab kavmine gönderilmiş olduğunu söylemişlerdir. Halbuki şu Âyet Zât-i Akdes-i Risâletin, onların vehmi gibi yalnız Arab peygamberi değil, bütün âlemlere meb'ûs ve Kur'an nâmiyle İlâhî bir kitab, İslâm ismiyle bir din bulunduğunu ışıdan her ferd için Nebiyy-i Mürsel olduğuna delâlet etmektedir.

بشهادة الملك و اهل العلوم

انه لا رب الا من يدوم

Yeşhedullâhu vel-meleku ve ehlul'ulûm,
İnnehu lâ rabbe illâ men yedum.

«Ezeli ve ebedi kâim ve dâim olan Allahtan başka Rabb-i hakiki yoktur diye Allah, melekler ve ilm ü adl sâhibleri şehâdet ederler.»

Cenâb-ı Pîr bu beytlerle de (Âl-i İmrân Sûresi)ndeki bir Âyete telmih eylemiştir: Tefsirde deniliyor ki, Medineye Şam hahamlarından iki kişi gelmiş ve Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimize: Kelâm-ı İlâhîde en büyük şehâdet nedir? diye sormuştu. O münâsebetle bu Âyet-i Kerime nâzil oldu:

شهادة الله

أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقَائِمُ الْقَسِطُ
لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

Yâni: «Kendisinden başka hakikî bir Ma'bud olmayan Allah şehâdet eder; melekler de, âdil ve sâdık olan âlimler de şehâdet eder ki, her şeye galib ve her şeye temâmiyle vâkıf olan Allahdan gayri Ma'bûd-i hakiki yoktur¹³².»

İşte bu Âyet-i Celilede meleklerin ve ulemânın şehâdetleri, Allahın şehâdetine karin kılınmış, Allahın birliğini onların da pek doğru olarak bildikleri bildirilmiştir.

Bundan sonra Hazret-i Mevlânâ, şehâdet-i İlâhiyye üzerine melâike ve ulemânın şehâdetinden bahsedilmesi hikmetinin beyânına şuru' ederek diyor ki:

(132) Sûrei Âli İmrân: 18.

شَكَرْتُمْ لَنَشْهَدُ وَنَزَعَ اللَّهُ إِلَهُةَ

اُخْرَى قُلْ لَا أَشْهَدُ قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَهُ وَاحِدٌ وَإِنِّي بَرَأٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ

Yâni: «Siz, Allahtan başka İlâhlar da var! diye şehâdet mi ediyorsunuz? Habibim de ki: Böyle olduğuna ben kat'iyen şehâdet etmem. Yine de ki: O Zât-i Eccl ü A'lâ hakikaten Ma'bûd-i yegânedir, birdir, şeriki ve naziri yoktur ve ben elbette ve mutlak sûrette sizin putları O'na şerik koşmaktan beriyim¹³⁰.»

الَّذِينَ بَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ بَعِثْنَاهُمْ أَنْبَاءَ هُمُ الَّذِينَ

خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ

Yâni: «Kendilerine Tevrat ve İncil kitabını vermiş olduğumuz yahûd ve nasârâ tâifelerinin hahamları ve papazları, Tevrat ve İncilde zikredilmiş olduğundan, hâtimülenbiyâyı oğullarını tanıdıkları gibi pek iyi tanırlar. Nebiy-yi âhır zamânı tasdik etmemekle kendilerini zarara sokmuş olan müşrikler ve ehl-i kitab olan gayr-i müslimler, işte onlar, iman etmezler¹³¹.»

Cenâb-ı Pîr, bu Âyete işâret ettikten sonra yalnız Allahın şehâdeti kâfidir, enbiyâ ve evliyânın şehâdetine lüzum yoktur gibi bir ma'nâ anlaşılmaması ihtimâline binâen diyor ki:

3637

نی بگویم چون قرین شد در بیان

هم خدا و هم ملک هم علما

Nî bigôyem çun karin şud der beyan,
Hem Hudâ-vû-hem melek hem âliman.

«Hayır... öyle demiyorum. Kur'ân-ı Kerimde Allahın şehâdetine meleklerin ve âlimlerin şehâdeti karin olmuştur.»

(130) Sûrei En'am: 19.

(131) Sûrei En'am: 20.

چون گواهی داد حق که بود ملک
تا شود اندر گواهی مشترک

*Çun guvâhî dâd Hak ki bud melek,
Tâ şevêd ender guvâhî muşterek.*

«Allah şehâdet edince melek kim oluyor ki, onunla şehâdette müşterek olsun.»

زانکه شمعاع و حضور آفتاب
بر نتابد چشم و دلہای خراب

*Z'anki şâ'sâ-û-huzûr-î âfitab,
Ber netâbed çeşm-u-dilhây-î harab.*

«Çünkü güneşin karşısında durmaya ve onun şuaâtına bakmaya harab gözler ve gönüller tehammül edemez.»

Hattâ o Bakâ Güneşinin tulû'una ve inkişâfına maddî ve fânî olan hiç bir vücud mukâvemet gösteremez. Tecelli vukûunda Tûr dağının parçalanışı gibi müzmahil olur. Onun için rûhânî ve nûrânî olmakla beraber yine mahlûk bulunan meleklerin şehâdeti ve onlardan emr-i İlâhî tebelluguna muktedir bulunan zevât-ı kirâma, yâni enbiyâ-yı ızâm Aleyhimüssalâtü Vesselâma tebliğ-i ahkâma vesâtet etmeleri lâzımdır. İşte meleklerin şehâdeti İlâhiyyeye iştirâki bu cihettendir. Onlardan Vahdâniyyet-i Rabbâniyyeyi telekkî etmeyen enbiyânın insanlara tebliğ etmeleri ve o insanlar içinde ilm ve irfân ile mütemâyiz bulunan ulemânın da bizim gibilere Allahın varlığını ve birliğini anlatmak üzere şehâdette bulunmaları da bundan dolayıdır.

Bir orduda bölüklere, hattâ takımlara varıncaya kadar ta'mim edilen bir emir hakikatte ordu kumandanı tarafından verilir. Fakat kolordu, tümen, alay, tabur, bölük ve takım kumandanları tarafından tebliğ edilir ve bu tebliğde maiyyet kumandanları, ordu kumandaniyle müşterek bulunur.

چون خفاشی کو تف خورشیدرا
بر نتابد بگسلد امیدرا

*Çun hufâşî k'ô tef-i hurşîdrâ,
Ber netâbed bugseled ummîdrâ.*

«Güneşe bakmayan yarasa gibi, zulmet tabiatli olanlar da kâbiliyyet-sizlikleri dolayısıyla o güneşten ümidlerini keserler.»

بس ملائکرا جو مامم یار دان
جلوه گر خوشیدرا بر آسمان

*Pes melâikrâ çu mâhem yâr dâd,
Cilveger hurşîdrâ ber âsmân.*

«O hâlde melekleri, semâda cilve eden o hurşîd-i hakikate bizim gibi yâr bil.»

Burada güneşle Cenâb-ı Hak, onun yâr ve hâdimi olanlarla melekler murâd edilmiştir. Hazret-i Pirin «Bizim gibi» buyurması, melekler Allahın semâvî hâdimi oldukları gibi biz de arzî hâdimleri ve yâriyiz. Hak-kın o emir ve ahkâmını yerdeki kullarına tebliğ etmek hizmetinde bulunur demektir.

کین ضیا ما زآفتابی یافتیم
چون خلیفه بر ضعیفان یافتیم

*K'in ziyâ mâ zîâfitâbî yâftim,
Çun halife ber zaîfan tâftim.*

«Zira biz bu ziyâyı hakikat güneşinden bulduk ve zayıflara karşı halifetullah gibi parladık.»

چون مه نو یا سه روزه یا که بدر
هر ملک دارد کمال و نور و قدر

Çun meh-i nev yâ se rûzê yâki bedr,
Her melek dâred kemâl-û-nûr-u-kadr.

«Yeni doğmuş veyâ üç günlük hilâl veyâhud tam bedr hâlindeki kamerin aydınlığı gibi her meleğin derece derece kemâli, nûru ve kadri vardır.»

Melekler, mahlûkâtın ulvîsi ve semâvâtın sekenesi olmakla berâber hepsinin derecesi bir değildir. Ulviyyetleri, Hakka tekarrübleri nisbetindedir. Bu tekarrüb ve tenevvür, kiminde yeni doğmuş, kiminde iki üç gecelik hilâlin zayıf parıltısı gibidir. Ba'zılarında ise bedr-i tam nûrâniyeti gibi bulunur. Yâni ba'zısı kâmil, ba'zısı mükemmel, ba'zısı ekmeldir. Nitekim nev'i beşer de böyledir. Onların da ma'nevi dereceleri farklıdır.

إِنْ أَكْرَمَكَ عِنْدَ اللَّهِ أَنْفِقْ

Ayeti muktezâsınca insanların İnd-i İlâhîde en kerîmi, en ziyâde müteki olanıdır. Böyle bir insân-ı ekmel, meleklerle bile tekaddüm ve tefaddul eder. Zâten mü'minlerin avâmı melâikenin avâmından, havâssı ise meleklerin havâssından efdaldır.

Meleklerin büyüklerinden olup vahy tebliğine me'mur bulunan Cebrâil Aleyhisselâm, Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimize beşer şeklinde ve ekseriyâ ashâbdan (Dihyetülkelbî) sûretinde görünür, o sûretle vahy getirirdi. Cenâb-ı Peygamber, onu hilkat melekesiyle iki def'a görmüş, beşeriyet gözü o müşâhedeye tehammül edemiyeceği için kendisinden geçmişti. Cenâb-ı Mevlânâ Mesnevîde bundan bahsederken: «Hazret-i Muhammed Aleyhissalavâtülehad, o azim kanadını açacak ve Hilâfet-i Hassa-i İlâhiye azametini izhâr edecek olsaydı Cebrâil, ebediyyete kadar bîhûş kalırdı.» der.

Evet. Şüphe yok ki, böyle olurdu. Mi'râc gecesinde Habîb-i İlâhiye teşrifatçılık eden Cibril-i emîn, makamı bulunan sidretül-müntehâyâ gelince: «Parmak ucu kadar ileri yaklaşısam yanarım» diye durmuş, ekmel-i mahlûkât Aleyhi Efdalüssalavâtü Vetteslimât Efendimiz ise bilâ

ihtirâz ilerlemiş gitmişti. Çünkü onda olan aşk ve ma'sûkiyyet cezbesi Cebrâilde yoktu.

Aşk bir rehber ki peygamber olup peyrevi,
Terkeder Cibrili, sidre, müntehâ nedir bilmez.
Levdenevtü lahtektu der iken rûhülâlemîn,
İhtirâz-ı râh-ı aşkı Mustafâ bilmez nedir.

Hazret-i Hüdâvendigâr, meleklerin sıfatı ve Hakka olan kurbiyyeti bahsine devamla diyor ki :

ز اجنحة نور ثلاثة او رباع

بر مراتب هر ملک دارد شعاع

Zi ecniha nûr selâsê ev rubâ',
Ber merâtıb her melek dâred şua'.

«Üçer, dörder kanad nûrundan her melek, mertebesine göre şuaî hâizdir.»

(Sûre-i Fâtır)ın ibtidâsında buyurulmuştur ki :

الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلِكِ رُسُلًا أُولَى الْأَجْنَحةِ
مَشَى وَثَلَتْ وَرُبَاعٍ يَرِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنْ أَلَّاهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ

Yâni: «Hamd ü senâ gökleri ve yeri yaradan Allaha mahsustur. O Allah, melekleri peygamberlere vahy, evliyâyâ, ilhâm, mü'minlere rûyâ-yı sâdika tebliğine me'mur kılmış. O melekleri ikişer, üçer, dörder kanadlı yaratmıştır, yaratışta dilediği kadar da artırır. O Allah her şeyi yapmaya kâdirdir¹³⁴.»

Bu kanadlara türlü türlü ma'nalar vermişlerdir. Ba'zılarınca kuvvet mefhûmundadır. Cebrâil Aleyhisselâm, kavm-i Lûtun kasabalarını ka-

nadiyle kaldırmış, tepetaklak zemine atmıştır. Ma'nevî mertebe yüksekliği ve Cenâb-ı Hakka yakınlık diye de te'vil olunmuştur. Ma'mâfih kanadların müntehâsı dördtür, daha fazla yoktur zannolunmasın. Cebrâil Aleyhisselâmın altı yüz kanadı olduğu, yâni o nisbette Allaha mukarreb bulunduğu Hadis-i Şerifte beyân buyurulmuştur. (Yezidüfilhalkı maye-sâ) Nazm-ı Celîli de bunu te'yid eder. Hazret-i Mevlânâ melek kanadlarını anlatmak için buyuruyor ki: O kanadlar:

3646

همچو پرهای عقول انبیان
که بسی فرقت شان اندر میان

*Hemçu perhây-i ukûl-i insiyan,
Ki besî ferkâştân ender miyan.*

«İnsanların akıl kanadları gibidir ki, aralarında çok fark vardır.»

Allah, meleklerle kanad verdiği gibi insanlara da akıl ihsân eylemiştir. Meleklerin kanadı ikiden başlayıp ilâmâşâallah çoğaldığı gibi insanların akılları da idrâk i'tibâriyle böyledir. Ba'zı akıllar; yemekten, içmekten yatıp uyumaktan başka bir şeye ermez. İşte o iki kanadlı bir akıldır. Ba'zıları da ilim, irfân, keşf, i'tirâ fezâlarında uçar. Onlar da bî-nihâye kanadlı akıllardır. İşte bunları tefekkür ve melek kanadlarını tasavvur eyle.

3647

بس قرین هر بشر در نیک و بد
آن ملک باشد که ماندش بود

*Pes karîn-i her beşer der nîk-u-bed,
An melek bâşed ki mânendeş buved.*

«O hâlde iyi, kötü her hususta insanın karîni kendi gibi bir melek olur.»

Avamdan bulunan bir insana melâikenin avâmından, havâstan olan insana da meleklerin havâssından yoldaş olur ve yoldaşının anlayacağı ve kendisinin anlatabileceği derecede telkinâtta bulunur.

3648

چشم اعمش چونکه خود را بر نتافت
اختر اورا شمع شد تاره بیافت

*Çeşm-ı â'meş çunki hodrâ ber netaft,
Ahter ôrâ şem' şud tâ reh biyâft.*

«Gözü zayıf olan, güneşin ziyâsına tehammül edemediği için yıldızlar, ona mum yerine geçer, o da o mum aydınlığı ile yoluna gider.»

«HAZRET-İ PEYGAMBER SALLÂLLAHÜ ALEYHİ VESSELLEM'İN
ZEYDE: BU SIRRI BUNDAN DAHA AÇIK SÖYLEME VE
MÜTABEATA RİAYET ET, BUYURMASI»

3649

گفت پیغمبر که اصحابی نجوم
رهروازا شمع و شیطا را رجوم

*Goft peygamber ki ashâbi nucum,
Rehrevanrâ şem'-u-şeytanrâ rucum.*

«Hazret-i Peygamber buyurdu ki: Eshâbım, yıldızlar gibidir. Yolculara mum, şeytanlara recm vazifesini görürler.»

«Sohbetimde bulunanlar yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız hidâyet bulur, doğru yola çıkarsınız» Hadisine işârettir.

Eskiden denizlerde ve çöllerde geceleri yıldızlara bakmak sûretiyle yola gidilirdi. Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz bu âdete telmihan Hu-zûr-i Seniyyelerinde bulunan ve sohbet-i kudsiyyelerinden feyz alan kîbâr eshâbını yol göstermek hususunda yıldızlara benzetiyor.

Evet. Eshâb-ı Kirâm (Radiyallâhü anhüm) velîni'met-i İslâmdır. Kur'ân ve din onlar vâsıtasıyla bize intikâl etmiştir. Hazret-i Ebû Bekr (Radiyallâhü anh) Âyât-ı Kur'ânı cem'ettirmeseydi, o da Tevrat ve İncil gibi, yâ bin türlü tahrîfâta uğrar, yâhud büsbütün unutulur giderdi. Cenâb-ı Hakkın:

Yâni : «Kur'ânı hakikaten biz inzâl eyledik, onu mutlaka ve elbette muhâfaza edecek olan da yine biziz¹³⁵» va'd-i sübhânîsinin zuhûra gelmesinde Sıddîk-i Ekber Hazretlerinin himmeti bir vâsıta olmuştur. Kezâ Hazret-i Osman (Radiyallâhü anh) Kur'ânın kelimâtını Kureys lehçesine göre yazdırıp da etrâfa göndermeseydi, şimdiki kırâat ittifâkı husûle gelmezdi. Arab kavminin her kabilesi onu başka türlü okurdu. Kur'ânı ve onun maksûdu olan tevhide îmân eylemeyi etrâfa neşreden sehâbe-i kirâmın Kelâmullah'a hizmetleri kadar Resûlullah Hadislerinin nakl ve rivâyetlerinde de himmetleri oldu. Kâlen Hazret-i Peygamberin sünnetini haber verdikleri gibi hâlen de onun güzide hilkatini ve hakpesend sîretini gösterdiler. Dîn ve îmân yolunda birer kılavuz oldular. Gerek cin, gerek insan şeytanlarını taşlamaktan ve onların idlâline mâni' olmaktan geri durmadılar. Hattâ bu hususta hayatlarının tehlikede olmasına ehemmiyet vermediler. Meselâ Ebû Zerr-i Gıfârî (Radiyallâhü anh) gerek Şamda, gerek Medinede Emevîleri tenkid etmekten çekinmedi. Sürgüne gitmeyi bâtıla karşı sukût etmeye tercih etti. Meselâ Abdurrahmân bin Ebî Bekr, Muâviye bin Ebî Süfyânı alenen tekzibe cesâret gösterdi. Çünkü o te'sis eylediği saltanatı oğlu Yezide bırakmak, onu veliahd yapmak, halkı ona biât ettirmek istiyordu. Yezid ise fâsık, fâcır ve sarhoş bir herifti. Hilâfet makamına değil, saltanata bile kat'iyen lâayık değildi. Bunun için Mekke ve Medine ehâlisi, Yezidin veliahd olmasını kabul etmediler. Muâviye Medineye geldi. Mescid-i Şerifte minberi seâdete çıktı. O mübârek makamda ayyâş ve sefih oğlunun fezâilinden bahseyledi. İşte bu faziletleri dolayısıyla ben onu veliahd yapıyorum. Benim yaptığımı Ebû Bekr ile Ömer de yapmıştı. Demek ki, veliahd ta'yini Ebû Bekr ile Ömerin sünnetidir dedi.

Cemâat arasında bulunan Abdurrahmân bin Ebî Bekr ayağa kalktı ve : Senin bu yaptığın iş Ebû Bekr ile Ömer'in değil, Hirakl ile Kayserin sünnetidir. Çünkü oğullarını veliahd yapan onlardır, diyerek Sıddîk ve Fârûk Hazarâtına edilen bir isnâdı reddeyledi. İşte eshâb-ı kirâmın kibârı böyle hak sözlü ve doğru özlü zevât idiler. Radiyallâhü anhüm. Sözü daha ziyâde uzatmayalım. Bahse dönelim :

3650

هر کسی را اگر بدی آن چشم و زور
کو گرفتی زافتاب چرخ نور

Her kesirâ ger budi an çeşm-u-zor,
K'ô giriftî z'âfitâb-i çârh nur.

«Eğer herkesin gözünde, doğrudan doğruya güneşten ziyâ alacak kadar kudret ve kâbiliyyet bulunsaydı.»

3651

کی ستاره حاجتی ای ذلیل
کی بدی بر نور خورشید او دلیل
Key sitârê hâcetestî ey zelil,
Key budî ber nûr-ı hurşid ô delil.

«Ey zelil kimse; yıldızlara ne hâcet kalırdı ve yıldızlar güneşin ziyâsına nasıl delil olabilirdi?»

Biraz evvel Cenâb-ı Hak güneşe, Hazret-i Peygamber aya, diğer münevver büyükler de yıldızlara benzetilmek sûretiyle bahs, tenvir edilmek istenmişti. Burada da buyuruluyor ki, herkes doğrudan doğruya güneşten, yâni Allahtan istinâre edemez. Onun için kamerin nûruna, yâni peygamberin tebliğâtına ve yıldızların şuaına, yâni eshâbın, ulemânın, urefânın, rivâyetine irşâdına ve içtihadına muhtaçdır. Eğer bu ihtiyaç olmasaydı o vâsıtalara lüzum kalmaz ve onlar Güneşe, yâni Allaha delil olmazdı.

3652

ماه می گوید بخاک و ابروی
من بشر بودم ولی یوحی الی

Mâh mîgôyed behâk-û-ubr-u-fey,
Men beşer bûdem velî yûhî ileyy.

«Ay, toprağa, buluta ve gölgeye der ki: Ben insanım, fakat bana vahy gelir.»

Burada aydan murad : Söylenildiği üzere Hazret-i Peygamber Sal-lallâhü Aleyhi Vesellem Efendimizdir. Toprakta maksad : Arzî olan ve

kesâfetten kurtulmamış bulunan insanlardır. Bulut ve gölge ise Allahü a'lem semâvî olan mahlûkattır. İşte Efdalülenbiyâ Aleyhi Ekmelüttehâ-ya Hazretleri bu sayılanların hepsine : «Ben insanım, fakat bana vahy gelir» der. Bunu da yine Allahın emriyle söyler. Nitekim (Sûre-i Kehf)in sonunda şöyle buyurulmuştur :

قُلْ إِنَّمَا أَنَا

بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَا وَلَهُ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَن كَانَ تَرْجُوا
لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا

Yâni : «Habibim, de ki : Hakikaten ben de sûret ve tabiat i'tibâriyle insânım. Yaradılış ve beşerî ihtiyaçlar bakımından sizden bir farkım yoktur. Şu kadar var ki, bana vahy gelir. Sizin ma'bûdunuz, şeksiz ve şüphesiz ma'bûd-i yegâne olan Allahtır. İmdi her kim Rabbine mülâkâtı umarsa iyi amellerde bulunsun, ve ma'bûduna ettiği ibâdetine bir kim-seyi şerik koşmasın¹³⁶.» Yâni, putlara secde etmesin ve halka gösteriş olmak için mürâilikte bulunmasın.

Riyâkârâne ibâdet etmek, yâni, bana sofû desinler diye tâât ü hese-nâtta bulunmanın şirk-i hafî olduğu, puta, resme, ateşe, güneşe ve sâire-ye tapmaktan farklı bulunmadığı bu Âyet-i Kerimeden istinbât olun-muştur. Yine o kamer-i enver, yâni Zât-i Akdes-i Risâlet lisânından bu-yuruluyor ki :

3653

ظلمتی دارم بنسبت با شمعوس

نور دارم بهر ظلمات نفوس

Zulmetî dârem benisbet bâ şumus,
Nûr dârem behr-ı zulmât-î nufus.

«Güneşlere nisbetle bende zulmet bulunmakla berâber nefsin zu-lumâtını tenvîr edecek nûrum vardır.»

Şârih Ankaravî, buradaki şümustan maksad : Melâike-i Mukarrebîn olur ki, onlar sırf nurdur ve enbiyâ aleyhîmesselâmın onlara nisbetle zulmet-i cesedânisi vardır.» diyor.

(136) Sûre-i Kehf : 110.

Âyet-i Kerimede de beyân buyurulduğu veçhile gerek enbiyâ, gerek Ekmelülenbiyâ Aleyhimüssalâtü Vesselâm hazerâtı da birer insandır. Fa-kat : «Muhammed de insandır amma her insan gibi değil, belki o taşlar arasında yakut gibidir.» beyt-i meâlince hâtemünnebiyyîn ve sâir enbiyâ ve mürselinin aslı toprak olduğundan tabiat i'tibâriyle kendilerinde bir kesâfet-i beşeriyye vardır ki, o kesâfet meleklerde yoktur. Fakat yine hâki nijâd ve merd-i mürâd olan enbiyâda rûhâniyyet ve ma'nevîyyât i'tibâriyle öyle parlak bir letâfet vardır ki, o nûrânî letâfet, melâikenin mukarreblerinde bile yoktur.

Cenâb-ı Mevlânâ şu hâlin sebebini yine lisân-ı Peygamberiden izâh ediyor ve diyor ki :

3654

زان ضعیفم تا تو تابی آوری

که نه مرد آفتاب انوری

Z'an zaîfem tâ tu tâbî âverî,

Kî ne merd-î âfitâb-î enverî.

«Ey insan, sen parlak güneşin ehli olmadığın için tehammül edebile-sin diye ben zayıfım.»

Yâni, bende kesâfet ve tabiat-ı beşeriyye bulunması, cinsiyet i'câbın-ca benden istifâde edebilesin diyerdir.

3655

همچو شهد و سرکه با هم باقم

تا سوی رنج جگر ره یاقم

Hemçu şehd-û-sirke bâhem bâftem,

Tâ suy-î renc-î ciğer reh yâftem.

«Ciğer hastalığı cihetine yol bulabilmek için ben bal ile sirke gibi karışmışım.»

Yâni, bende hem letâfet-i Nebeviyye hem kesâfet-i beşeriyye vardır. Bu hâl, sirke ile balın karışıp sirkengebin olması ve safra illetini iyi et-mesi içindir. Safra hastalığına tutulmuş olanlara sirkengebin verilirmiş. Sirkengebin : sirke ile baldan, bir de çörek otundan yapılır bir şurubdur. Şirk ve küfr hastası olanları tedâvi için de peygamberlerin böyle kesâ-fet ve letâfetten mümtezic bir tabiatı bulunması lâzımdır ki, letâfet-i ci-

hetiyile Allahtan telekkî eylediği emirleri, kesâfeti ve cinsiyyeti yardı-
miyle Allahın kullarına tebliğ edebilsin.

3656

چون ز علت وارھیدی ای رھین
سرکرا بگذار و می خور انگین

Çun zı illet vârehîdî ey rehin.
Sirkerâ bugzâr-u-mîhîrengubin.

«Ey hastalığa tutulmuş olan; illetten kurtulunca sirkeyi bırak, balı
ye.»

Yâhî, doğrudan doğruya letâfet ve mâ'neviyyâtta istifâze edebile-
cek bir sıhhat sâhibi olunca o vakit peygamberin ve mürşidin kesâfet-i
tabîiyyesini bırak, letâfet-i mâ'neviyyesine teveccüh eyle.

3657

تحت دل معمور شد پاک از هوا
بروی الرحمن علی العرش استوی

Taht-ı dıl mâ'mûr şud pak ez hevâ,
Bervev "Errahmân alel arş'istevâ".

«Gönül tahtı hevâ ve hevesten temâmiyle temizlenip ma'mur olunca
Rahmân ve Rahim olan İlâh-ı Kerim oraya istivâ eder.»

Sür, çıkar hâtırdan ağıârı tecellî ede Hak,
Pâdişâh konmaz saraya hâne ma'mur olmadan.

(Sûre-i Tâhâ)daki :

الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى

Yâni : «Rahmân olan Allah arşa istivâ eyledi¹³⁷» Âyet-i Kerimesine
işârettir. Bu Âyet; müteşâbihâtta, yâni ma'nâsı kolayca anlaşılmayan
âyetlerdendir.

(137) Sûre-i Tâhâ : 5.

İstivâ kelimesi : Karar etmek demek olduğundan bundan (mücess-
me) denilen bir fırka türemiş ve Allahı hâşâ arşın üstünde oturur bir
cisim olarak tehayyül etmiştir.

Ba'zıları : İstivâ, hüküm ve galebe ma'nâsınadır. Âyet-i Kerime :
«Allah, arşa hâkim ve galibdir» meâlindedir demişler, ba'zıları ise : İsti-
vâ ma'lûm, keyfiyyeti meçhûl ve imânı farzdır diyerek mânâsını ilm-i
ilâhiye havâle etmişlerdir.

Hazret-i Mevlânânın : Allah talbe istivâ eder buyurması, oraya te-
cellî-i Rabbânî vuku' bulur mefhûmundadır.

Anla Errahmân alel'arş istivâ mefhûmunu!
İstivâ-yı feyz-i Hakka arş-ı a'zamdır gönül.

3658

حکم بردل بعدزین بی واسطه
حق کند چون یافت دل این رابطه

Hukm berdıl bâ'de'z-in bî vâsitâ,
Hak kuned çun yâft dıl in râbitâ.

«Gönül bu râbitayı bulduktan sonra Cenâb-ı Hak oraya bilâ vâsitâ
hükmeder.»

3659

این سخن پایان ندارد زید کو
تا دهم پندش که رسوای جو

İn suhan pâyan nedâred Zêyd kô,
Tâ dîhem pendeş ki rusuâyî mecô.

«Bu sözün sonu yoktur. Zeyd nerede ki, ona ifşâatta bulunma diye
nasihat vereyim.»

3660

زیدرا اکنون بیابی کو گریخت
جست از صف نعل و نعل ریخت

*Zêydrâ eknûn neyâbî k'ô guriht,
Cêst ez saff-î niâl-û-nâ'l riht.*

«Şimdi Zeyd'i bulamazsın. Çünkü o kaçtı. Beşerîyyet papuçluğundan sıçrayıp yükseldi ve papucunu düşürdü.»

3661

تو که باشی زید هم خودرا نیافت
همجو احتر که برو خورشید تافت

*Tû ki bâşî Zeyd hem hodrâ neyaft,
Hemçu ahter kî berô horşîd taft.*

«Sen kim oluyorsun? Zeyd bile kendini bulamaz haldedir. Üzerine güneş vurmuş yıldızla dönmüştür.»

Yâni, güneşin ziyâsına ma'ruz kalan bir yıldız, onun şuâi ile nasıl görünmez olursa Zeyd de tecelli nûriyle o hâle gelmiştir.

3662

نی ازو نقشی بیابی نه نشان
نه کهی بابی براه کهکشان

*Nî ez'ô nakşî bıyâbî nê nişan,
Nê kehî yâbî berâh-î kehkeşan.*

«Ondan ne bir nakş bulabilirsin ne nişan. Hattâ ne de saman uğrusu yolunda bir saman çöpü.»

Parlak bir gecede gök yüzüne bakacak olursak nûrânî ve epeyce bir hat görürüz. Arablar bu hatta; (micerre), Acemler; (kehkeşân) yâni, saman çeken, Türkler de; (saman uğrusu) demişlerdir. Eski İranlılar ve Türkler; saman taşıyan, yâhud çalan bir adamın çuvalından dökülen samanlarla bu parlak izlerin teşekkül eylemiş olduğunu tehayyül etmişler. Halbuki o yol, yâhud iz, görünen parlaklık, teşekkül etmek üzere bulu-

nan milyonlarca küreden ibâret imiş. Fenciler bunun adına (sehâbiye) diyorlar.

Bu anlaşıldıktan sonra, Hakta fânî ve müstehlek olmuş bulunan Zeyd bin Hârisenin o sırada Zeydliğinden bir şey kalmamış, hepsi tecelli-i İlâhî karşısında mahvolmuş bulunduğunu anlatmak için Hazret-i Mevlânâ diyor ki : Zeyd yoktu, hem öyle yoktu ki, ne nakşı, ne nişanı kalmıştı, hattâ saman uğrusu yolunda bile bir çöpü mevcut değildi.

3663

شد حواس و ناطقہ تابان ما
محو نور دانتی سلطان ما

*Şud havâss-û-nâtikâ tâbân-ı mâ,
Mahv-ı nûr-î dâni-î sultân-ı mâ.*

«Bizim hislerimiz ve parlak nutkumuz, sultanımızın ilmi nûrunda mahvoldu.»

3664

حسها و عقلها شان در درون
موج در موج لدينا محضرون

*Hishâ-vû-aklhâ-şan der derun,
Mevc der mevc ledeynâ muhzêrûn.*

«Onların içlerindeki hisleri ve akılları (لدينا محضرون) denizinde dalgalanmaktadır.»

Âlemin nasıl fenâ bulacağını ta'rif için Cenâb-ı Hak (Yâsin Sûresi)nde buyuruyor ki :

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنْتُمْ
صَادِقِينَ ﴿١٠﴾ مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ
يَخِصِّمُونَ ﴿١١﴾ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ
يَرْجِعُونَ ﴿١٢﴾

Yâni : «Müşrikler ve ha's ü haşrı inkâr edenler diyorlar ki : Eğer

چون شب آید باز وقت بار شد
انجم پنهان شده برکار شد

Çun şeb âyed bâz vakt-i bâr şud,
Encum-ı pinhan şudê berkâr şud.

«Gece gelince izin vakti olur. Yıldızlar tekrar iş başına gelir.»

بیشارا وادهد حق حوشها
حلقه حلقه حلقها در گوشها

Bihüşanrâ vâdihed Hak hôşhâ,
Halke halke halkehâ der gôşhâ.

«Allah bihüşlara yine şuur ihsân eder. Onlar da kulaklarında üst üste hakâyık ve maârif halkaları olduğu halde.»

پای کوبان دست افشان در شا
ناز نازان ربنا احیتا

Pây kûban dêst efşan der senâ,
Nâz nâzan «Rabbenâ ahyeytenâ».

«El çırparak ve ayak vurarak Hakka senâ ederler, nâz ve niyâz ile: Ey Rabbimiz bizi ihyâ ettin derler.»

Tecelliye mazhar olan ve vahy mertebesine gelen bir sâlik, o mertebede bulundukça ahkâm-ı şer'iyye ile mükellef değildir. Çünkü menât-ı hükm olan şuur yoktur. Tecelli geçip de beşeriyet gecesi zuhur edince gurub-u şems ile yıldızların parlamaya başlaması gibi sâlikin şuuru, havassı, akli ve ilmi avdet eder. Ve yine mükellefiyeti başlar. O mahv hâlinde kendisine bir nice maârif ve hakâyık verilmiş olur ki, Hazret-i Pirin «Kulaklarında halkalar olduğu halde» buyurması buna işârettir. Bu lutfu mazhar olan sâlik de kemâl-i neşve ile Hâlk'ına hamd ü senâ eder ve İlâhî; bana ikinci bir hayât verdin diye şükürlerde bulunur.

doğru söylüyorsanız o va'dettiğiniz kıyâmet ne vakit kopacaktır. Onlar şiddetli bir sestən başka bir şey beklemiyorlar ki; onları yakalayacaktır. Halbuki o sayha vukû'a geldiği sırada onlar alış veriş, uğraşış ve didinişle meşgul bulunacaklar, bir vasiyyet etmeye bile fırsat bulamayacaklardır, ehl ü ıyâlleri nezdine de dönemiyeceklerdir¹³⁸»

Şu hâl nefha-i û'lâdır ki, Sûr-i İsrâfilin birinci def'a üflenmesiyle bütün halk helâk olacak, hem de bu hâdise ânî olarak zuhûra gelecek, hattâ olanların hepsi de vasiyyet etmeye, yâhud evine dönmeye vakit bulamayacaktır.

Denildiğine göre kırk sene böyle geçecek, sonra :

وُفِّعَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُم مِّنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ
رَبِّهِمْ يَنسِلُونَ ﴿١٥٠﴾ قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَن بَعَثَنَا مِن مَّرْثِنَا
هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ﴿١٥١﴾ إِن كَانَتْ
أَمْرًا وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَّدَيْنَا مُحْضَرُونَ ﴿١٥٢﴾

Yâni: «İkinci defâ sûra üflenecek; ölmüş olanlar o vakit kabirlerinden sıyrılıp ma'budlarının huzuruna, sâha-i mahşere gideceklerdir. Diyeceklerdir ki: Vay hâlimize bizi yattığımız yerden kim kaldırdı? Melekler onlara cevap vereceklerdir: Bu, vukûunu Allahın va'detmiş olduğu kıyâmettir; onu size haber veren peygamberler de doğru söylemişlerdi. Bu ba's ü haşrûn sebebi, ikinci sayhadan başka bir şey değildir. Ondan sonra onların hepsi huzurumuza ihzâr edileceklerdir¹³⁹»

Tasvir buyurulan hâdise, uhrevî ve umûmî olan imâte ve ihyâdır. Bunun bir de dünyevî ve şahsî olanı vardır ki, (Ölmeden evvel ölün) Hadis-ı Şerifinin emr-i mucibince Dünyâdaki mahv ü fenâ mertebesinin zuhûrudur. Tecelli-i İlâhî sâlikin sıfatında ve zâtında zuhura gelince onun eneîyyetini ve hüviyyetini temâmiyle mahv ü müstağrak kılar; sâlikin benliği, o sırada güneşin ziyâsına ma'ruz kalmış bir yıldız gibi görünmez olur. Hisleri, akli, ilmi hülâsa her şeyi o tecelli hârikası huzûrunda fenâ bulur. İşte Hazret-i Mevlânâ bu mâ'nevî hâli anlatmak istiyor. Sôfiyye hazarâtının (mahv) ta'bir ettikleri bu cilveden sonra bir (sahv) hâli vardır ki, o da sâlikin kendisine gelmesi ve hüviyyetini idrâk etmesidir. Cenâb-ı Pîr onu da âtîdeki beytlerle izah ediyor :

(138) Sûre-i Yâsîn : 48-49.

(139) Sûre-i Yâsîn : 50-52.

آن جلود و آن عظام ریخته
فارسان گشته غبار انگیزته

*An culud-û-an izâm-i rihte,
Fârisan geştê ğubar engihte.*

«O çürümüş ve dökülmüş deriler ve kemikler, tozkoparan birer süvârî olmuştur.»

Yâni, ölüp kıyâmette dirilenlerin çürümüş a'zasının hayat bulduğu gibi mahv hâlinde bir sâlik de ba'dessahv yeni ve ebedî bir hayat bulur, ma'neviyât yolunda at oynatacak ve toz koparacak bir süvârî halini alır.

حمله آرند از عدم سوی وجود
در قیامت هم شکور و هم کنود

*Hamle ârend ez adem sûy-i vücud,
Der kıyâmet hem şekûr-û-hem kenud.*

«İnsanların şâkir olanları da, küfrân-ı nî'mette bulunanları da kıyâmette ademden hamle ederek gelirler.»

Bundan sonra Cenâb-ı Mevlânâ, ba's ü kıyâmın Uhrevîsini de, Dün-yevîsini de inkâr edenlere hitâben buyuruyor ki :

سر چه می بچی کنون نادیده
در عدم اول نه سر پیچیده

*Ser çı mî piçi kunun nâdîde-i,
Der adem evvel ne ser piçide-i.*

«Ey münkir; şimdi neden başını çevirmek sûretiyle inkâr ve i'tirâz ediyorsun? Ademde bulunduğun sırada, yâni, Dünyâya gelmeden evvel de böyle yapmadın mı idi?»

در عدم افشردہ بودی پای خویش
که مرا کی بر کند از جای خویش

*Der adem efşurde bûdi pây-ı hış,
Kî merâ key berkened ezcây-ı hış.*

«Ademde bulunduğun sırada beni yerimden kim kaldıracak? diye direnmiş idin.»

می بینی صنع ربانیت را
که کشید او موی پشانیت را

*Minebinî sun-i rabbâniyet râ,
Kî keşîd ô mûy-ı pişâniyet râ.*

«Kendinde olan sun-i Rabbâniyi görmüyor musun ki, seni saçından tutup ister istemez ademden vücûda getirdi.»

تا کشیدت اندرین انواع حال
که نبود در گمان و در خیال

*Tâ keşîdet enderin envâ-i hal,
Kî nebûdet der gumân-û-der hayal.*

«Seni öyle hallerle varlık âlemine çekti ki, onların hiç biri senin hayâlinde yoktu.»

İnsan, babasından nutfe hâlinde ana rahmine intikâl eder. Orada alâka ve mudga halini, sonra kemik, et ve deri ile cenin şeklini alır. Zamânı gelince de dünyâya gelir. İşte bunlar bir takım tatavvurât, yâni hallerdir ki, bu tavırları geçiren insanın irâdesi ve te'siri olmaksızın ancak Allahın irâdesi ve kudretiyle meydana gelir. Neticede yoktan bir varlık zuhur eder.

آن عدم اورا ہمارہ بندہ است
کار کن دیوا سلیان زندہ است

An adem ôrâ hemârê bende est,
Kâr kun dîvâ! Suleyman zindeest.

Bu varlıkların aslı bulunan: «O adem, Cenâb-ı Hakkın dâimi mut'î bir bendesidir. Ey div; çalış Süleymân diridir.»

دیو می سازد جفان کالجواب
زمرہ نی تا دفع گوید یا جواب

Dîv mîsâzed cîfânin kel cevab,
Zehre nî tâ dêf' gôyed yâ cevab.

«Divler geniş çanaklar yaparlardı. Süleymânın emrine karşı gelmeye veyâhud ona cevab vermeye cür'etleri yoktu.»

(Sûre-i Sebe')de hikâye buyurulan Süleymân Peygamber kıssasına işâret buyurulmuştur ki:

وَمِنَ الْجِنِّ مَن يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ
رَبِّهِ وَمَنْ يَرِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿١٧﴾
بِعَمَلِهِمْ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِبَ وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ
وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍ اعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ شُكْرًا وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ
الشَّاكِرِينَ ﴿١٨﴾

Yâni: «Rabbinin izni ve müsâadesiyle Cinlerden bir takımı Süleymânın huzurunda çalışırdı. Onlardan hangisi emrimizden i'râz ü inhirâf etse, ona Cehennem azâbını tattırır, yâni yakardık. Cinler Süleymâna mihrablardan, heykellerden, câbiye (yâni, havuz kadar geniş çanaklar-

dan) ve yerli kazanlardan istediği şeyi yaparlardı. Ey Dâvûd oğulları Hakkın bu ni'metlerine şükredin. Halbuki kullarımdan şükredenler azdır⁽¹⁴⁰⁾»

Süleyman Aleyhisselâma Cinnin musahhar olduğu ve onun emriyle bir çok iş yaptığı Kur'ân-ı Kerimde zikredilmiş olduğu için, biz müslümanların, buna inanmamız lâzımdır. Cin var mıdır, olsa idi görünürdü! diye ukalâlık etmeye lüzum yoktur. Her olan şey görünüyor mu? Mikrop da var amma gözle görünmüyor, fakat mikroskopun önünde meydana çıkıyor. Demek ki, mikrobun gözle görülmemesi, onun yokluğundan değil, insanın gözünün mikrobunu görmeye kâfi gelmediğindendir.

İşte bu cinler, Süleymân Aleyhisselâmın emriyle çalışırlar ve havuzlar kadar geniş yemek çanakları ve sair yaparlardı. Yine Âyette buyruluyor ki:

فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَى مَوْتِهِ
إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنْسَأَتَهُ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ
أَن لَّهُمْ أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِ ﴿١٩﴾

Yâni: «Vaktâki Süleymâna ölümü hükmettik (yâni, Süleymân Peygamber ölünce) cinlere, onun ölümünü ağaç kurdundan başka bir şey sezdirmedi ki, Süleymânın asâsını yiyiyordu. Vaktâki Süleymân yıkıldı, ölümü anlaşıldı. Cinlerin gaybı bilmedikleri meydana çıktı ki, bilmiş olsalardı, o zillet ve meşakkat veren çalışma azâbı içinde durup beklemezlerdi⁽¹⁴¹⁾»

Tefsirlerde yazıldığına göre cinler, gaybı bilmek iddiâsında bulunmuş. Cenâb-ı Hak bu iddiâyı tekzib için Hazret-i Süleymânın vefâtını ondan gizlemiş. Süleymân Aleyhisselâm asâsına dayanarak cinlerin çalışmalarını seyredermiş. O hâlde iken vefât etmiş, fakat asâyâ dayandığı için düşmemiş. Cinler bunun farkına varamamışlar, çalışmakta devam etmişler. Sonra asânın içinde bulunan bir kurtcağız yediği yerleri boşaltmış olduğundan cesed-i Süleymânın ağırlığıyla asâ kırılmış, Hazret-i Süleymân yere düşmüş; ölmüş olduğu o vakit anlaşılmış. Cinlerin gayba vukûfu olmadığı da bu sûretle meydana çıkmış.

İşte Hazret-i Mevlânâ; ademi yâni, yokluğu cinlere benzeterek ey

(140) Sûre-i Sebe: 12-13.

(141) Sûre-i Sebe: 14.

3676

خویشرا بین چون همی لرزی زیم
مر عدمرا نیز دان لرزان مقیم

*Hîşrâ bin çun hemî lerzî zıbım,
Mer ademrâ nâzdan lerzan mukim.*

»Kendine bak, sen yok olmaktan nasıl korkup titriyorsan, yokluk da

Allah korkusundan öyle titremektedir.»

3677

ور تو دست اندر مناصب میزنی
هم ز ترست آنکه جانی میکنی

*Ver tu dest ender menâsıb mîzenî,
Hem zı terset anki cânî mîkenî.*

»Sen mansıblarda bulunsan ve servet sâhibi olsan da onlar elimden

gidecek diye âdetâ can çekişirsin.»

Bunun gibi :

3678

هر چه جز عشق خدای احسنست
گر شکر خواریست آن جان کندن است

*Her çı cuz işk-î Hodâyı ahsenest,
Ger şekerhârîst an can kendenest.*

»Güzel Allahın aşkından gayrı her ne varsa, vevki şeker yemek

olsun can çekişmekten başka bir şey değildir.»

3679

چیت جان کندن سوی مرگ آمدن
دست در آب حیاتی نازدن

*Çîst can kenden suy-î merg âmeden,
Dêst der âb-î hayâtî nâzeden.*

»Can çekişmek nedir? Ölüme doğru gitmek, âb-ı hayâta el uzatama-
mak, yâni içmemektir.»

Haktan gâfil olmak, sağlıkta bile bir ölümdür. Allahı sevmek ve
onunla meşgul olmak ise âb-ı hayât içmek demektir.

3680

خلق را دو دیده در خاک و نمات
صد گمان دارند در آب حیات

*Halkrâ dû dîde derhâk-û-memât,
Sad gomân dârend der âb-î hayât.*

»Halkın iki gözü ölümden ve topraktır. Âb-ı hayâtın mevcûdiyye-
tinde yüzlerce şek ve şüpheleri vardır.»

Yâni, muhabbetullahın âşık bir kalb için âb-ı hayat olduğuna ve ona
nâil olanın ebedî bir hayata kavuşduğuna inanmazlar da yalnız ölmeyi
ve toprak olmayı görürler.

3681

جهد کن تا صد گمان گردد نود
شب برو و تو بخشی شب رود

*Cehd kun tâ sad goman gerded neved,
Şeb birev ver tu bihusbî şeb reved.*

»Çalış ki, âb-ı hayâtın varlığı hakkındaki yüz şüpheden hiç olmazsa
doksana insin. Gece yürü. Sen uyursan gece gider.»

Yâni, bu fânî hayât, ebediyyet sâhasına nisbetle gece gibidir. İşte
o gece içinde seyr ü sülûke çalış da biraz yol al. Böyle yapmaz da yatıp
uyur ve o hayatı gafletle geçirirsen gece gider, ömr-i mukadder geçer,
sen de yolculardan geri kalmış olursun.

در شب تا ریک جوی آن روز را
پیش کن آن عقل ظلمت سوز را

*Der şeb-i târîk coy an rûzrâ,
Piş kun an akl-ı zulmet sûzrâ.*

«Karanlık gecede aydınlık günü ara. Karanlıkları yakıp aydınlatan aklı önüne al ve kendine kılavuz ittihaz et.»

3683

در شب بدرنگ بس نیکی بود
آب حیوان جفت تاریکی بود

*Der şeb-i bedreng bes nîkî buved,
Ab-ı hayvan cuft-ı târîkî buved.*

«Rengi kara olan gecede çok iyilik vardır. Âb-ı hayât karanlıklar içindedir.»

İbâdâtın makbûlü, riyâdan uzak ve ihlâsa mukârin olanıdır. Böyle bir amel ise aydınlık gündüzlerde değil, karanlık gecelerde olabilir. Çünkü gecenin karanlığı, sâlikî nazardan gizlediği gibi tenhâlığı da onu riyâdan uzaklaştırır. Binâenaleyh Cenâb-ı Pîrin buyurduğu gibi rengi kara olan gecede çok iyilik vardır. Kibâr-ı evliyâullahtan bir zâtî, vefâtından sonra rüyada görmüşler ve ne hâlde bulunduğunu sormuşlar. Zâhire ve bâtına müteallik sözlerimin hiç faydası olmadı. Ancak geceleri kalkıp kıldığım iki rek'at namaz makbûle geçti cevâbını almışlar.

3684

خواب مرده لقمه مرده یار شد
خواجه حقت و دوزد شب درکار شد

*Hâb-ı murde lokme-i murde yar şud,
Hâce huft-û-duzd-ı şeb derkâr şud.*

«Ölü uyku ve ölü lokma yardım etti de efendi uyudu, gece hırsızı da işine baktı.»

Yâni ot minder doldurur gibi tıka basa doldurulmuş bir mi'de, sâhi-

bine uyku verir ve kör kütük uyutur. O uyuyunca da gece hırsızı bulunan şeytan, onun teheccüde kalkmasına değil, yatsı namazı kılmasına bile mâni' olur.

3685

تو نمی دانی که خصمات کند
ناریان خصم وجود خاکیند

*Tû nemîdânîki hısmânet kined,
Nâriyan hasm-i vucûd-î hâkined.*

«Ey insan; sen düşmanlarının kimler olduğunu bilmiyorsun. Öğrenmiş ol ki, ateşten yaratılmış olanlar, yâni şeytanlar, topraktan mahlûk insanların düşmanlarıdır.»

Şeytan ile Ebûlbeşer arasında başlamış olan bu adâvet, kıyâmete kadar sürüp gidecektir.

3686

نار خصم آب و فرزندان اوست
همچنانکه آب خصم جان اوست

*Nâr hasm-î âb-u-ferzendân-ı o'st,
Hemçunân ki âb hasm-î cân-ı o'st.*

«Su, ateşin hasm-ı canı olduğu gibi ateş de suyun ve onun çocuklarının düşmanıdır.»

Cenâb-ı Pîr bu beyt ile şeytanın ateşten, insanların mâ-i meniden yaratılmış olduğuna işâret ediyor. Su ile ateş arasında tabiaten düşmanlık bulunduğu, suyun ateşi söndürdüğü, ateşin suyu tebahhur ettirdiği gibi şeytan ile insan da birbirinin düşmanıdır diyor.

3687

آب آتشی را کشد زیرا که او
خصم فرزندان آبت و عدو

*Âb âteşrâ kuşed zirâ ki o,
Hısm-ı ferzendân-ı âbest-û adû.*

«Su ateşi söndürür. Çünkü ateş, suyun ve evlâdının düşmanıdır.»

Bundan sonra ateşin diğer bir ma'nâsını beyân için Hazret-i Mevlâ-nâ buyuruyor ki :

بعد ازین این نار نار شهوتست
کندر و اصل گناه وزلتست

*Ba'dezin in nâr nâr-i şehvetest,
K'ender'ô asl-i gunâh-û-zelletest.*

«Bundan sonra, yâni ateşin nûr-i hilkat olan şeytan demek olduğu anlaşılınca bu ateş, bir de şehvet ateşidir ki, günâhın ve zelle'nin aslı ve sebebi budur.»

نار بیرونی بآبی بفسرد
نار شهوت تا بدوزخ می برد

*Nâr-ı bîrûnî beâbi bufsered,
Nâr-ı şehvet tâ bedôzeh mîbered.*

«Dışarıdaki ateş su ile söner. Fakat içerideki şehvet ateşi, sâhibini cehenneme kadar götürür.»

نار شهوت می نیار آمد بآب
زانکه دارد طبع دوزخ در عذاب

*Nâr-ı şehvet mîneyârâmed beab,
Z'anki dâred tâb-ı dôzeh der azâb.*

«Şehvet ateşi su ile sönmez. Çünkü azâb hususında cehennem tabî-attıdır.»

Kur'ânda buyurulmuştur ki, cehennemlik olanlar, oraya doldurulduktan sonra Cenâb-ı Hak cehenneme: «Doldun mu, doydun mu?» diye soracak, o da: «Daha var mı?» cevâbını verecektir.

Şehvet de böyledir, doymasına imkân yoktur. Ne kadar bulursa bir o kadarını da ister,

نار شهوت را چه جاره نور دین
نور که اطفاء نار الکافیرین

*Nâr-ı şehvetrâ çı çâre nûr-ı dîn,
Nurukum itfâu nâril-kâfirin.*

«Şehvet âteşinin çâresi nedir? Din nûrudur. Nasıl ki, Cehennem, mü'minlere: Ey mü'min; çabuk geç. Senin nûrun benim âteşimi söndürüyor diyecektir.»

چه کشد این نار را نور خدا
نور ابراهیم را ساز اوستا

*Çi kuşed in nârrâ nûr-i Hodâ,
Nur-ı İbrâhîmrâ sâz ûstâ.*

«Bu ateşi ne söndürür? Allahın nûru. İbrâhim Peygamber Aleyhis-selâmın nûrunu kendine usta ittihâz et.»

Ma'lum ya. Nemrud, İbrâhim Aleyhisselâmı muazzam bir ateşe at-tırmıştı. Fakat İbrâhim Aleyhisselâmda bulunan Nûr-i İlâhî, Nemrudun nârına galebe etti. Ve onu söndürdü. Sen de onu nümûne ittihâz ederek şehvet nârını tevhid nûriyle söndürmeye çalış ki:

تا ز نار نفس چون نمردنو
وا رهد این جسم همچون عود نو

*Tâ zı nâr-i nefis-ı çun nemrûd-ı tû,
Va rehed in cism-ı hemçun ûd-ı tû.*

«Nemrûd gibi olan nefsinin ateşinden ağaç misâli bulunan cismin kurtulsun.»

شہوت ناری براندن کم نشد
او ناندن کم شود بی هیچ بود
Şehvet-i nârî beranden kem neşud,
Ô bemânden kem şeved bî hîç bud.

«Şehvet ateşi sarfetmekle eksilmez. Onu muattal bırakmaktan ve o sûretle azaltmaktan başka çâre yoktur.»

تا کہ هیزم می نہی بر آتشی
کی ببرد آتش از هیزم کئی
Tâ ki heyzum mî nihî ber âteşi,
Key bîmîred âteş ez heyzum-keşi.

«Ateşe odun attıkça o ateş nasıl söner?»

Nefsin arzûsuna uymak ve onun her dilediğini yapmak, âdetâ onun ateşine odun atmak gibidir. Peyderpey içine odun atılan bir ateş hiç söner mi?

چونکہ هیزم باز گیری نار مرد
زانکہ تقوی آب سوی نار برد
Çunki heyzum bâz gîr-i nâr murd,
Z'ânki takvâ âb sûy-i nâr burd.

«Odunu ateşin içinden çeker çıkarırsan ateş söner. Allahtan korkmak ve müttekiyâne hareket etmek de o ateşe su götürmek ve dökmek olur.»

کی سبہ گردد ز آتش روی خوب
کو نہد گنگونہ از تقوی القلوب
Key siyeh gerded zı âteş rûy-ı hub,
K'ô nihed gulgûne ez takval-kulub.

«Güzel bir yüz, ateşten nasıl siyahlanır. O yüz ki, sâhibi ona (tek-velkulub)dan düzgün sürmüş ola.»

وَمَنْ يَعْطِ شَعَارَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ

Yâni : «Her kim Allahın alâmetlerini, yâni emr ve hükümlerini büyük bilir ta'zim ve tatbik ederse, o ta'zim ve tatbik, kalblerin ittikâsındandır¹⁴².» (Yâni, kalben mütteki olan mü'minler, Allahın evâmirini ve ahkâmını büyük bilirler ve mucibince hareket ederler.) Âyet-i Kerimesine işârettir. İşte böyle müttekiyâne harekette bulunmak, vech-i ibâdete düzgün sürmek kabilinden olur ki, öyle bir yüz şehvet ateşiyle siyahlanmaz.

«EMİRÜLMÜ'MİNİN ÖMER RADİYALLAHÜ ANH DEVRİNDE MEDİNE ŞEHRİNDE YANGIN ÇIKMASI»

آتشى افتاد در عهد عمر
همجو خوب خشك ميخورد او حجر
Âteşi uftâd der ahd-i Omer,
Hemçu çôb-i huşk mîhord ô hacar.

«Ömerin hilâfeti devrinde Medinede bir yangın oldu ki, taşları kuru odun gibi yakıyordu.»

Bu yangın Hadîste beyân buyurulan ve Hicretin 654 üncü yılında zuhur eden târihi ateş değildir. Vuku' bulacağını Aleyhisselât Efendimizin mu'cize olarak haber verdiği o ateş, Allahü a'lem Medine civârında bir yanardağ patlaması ve lâvlarının şehir-i mübârek yakınlarına kadar akması idi.

Hadîsler şunlardır : «Hicazda ateş zuhûr etmeyince kıyâmet kopmaz.» «Hicaz arâzisinden bir ateş çıkacak ve Şam civârındaki (Busrâ) beldesinde bulunan develerin boyunlarını aydınlatacaktır.» «Hicaz vâdilerinden birinde ateş seli akmayınca kıyâmet kopmaz. O ateşin ziyâsiyle Busrâ-yı Şâmdaki develerin boyunları aydınlanacaktır.»

Filvâki' 654 Cümâdelâhiresinin birinci günü Medinede bir zelzele

oldu. Cıvardaki dağlardan korkunç sesler işitildi. Kesif bir duman orta-
lığı kapladı. (İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık)ın oğlu (Aliyyül'arzî)nin mezârı ci-
vârına kadar geldi, orada durdu ve söndü. Lâvların sönmüşü bulunan
siyah ve sivri kayalar hâlâ orada görülmektedir. Bu ateş hakkında fazla
ma'lûmât almak için Eyûb Sabri Paşa merhûmun (Mir'ât-ı Medine)
isimli eserinin 266 ncı sayfasından aşağısı okunmalıdır.

Bahsimizin mevzuunu teşkil eden ateş, Medine şehrinde çıkmış bü-
yücek bir yangındı.

3699

در فتاد اندر بنا و خانها
تازد اندر پر مرغ و لانهها

*Der futâd ender binâ-vû-hânehâ,
Tâzed ender perr-ı murğ-û-lânehâ.*

Bu yangın binâları ve evleri yaktığı gibi kuş yuvalarını ve kuş ka-
nadlarını da ihrak etmişti.»

3700

نیم شهر از شعله‌ها آتش گرفت
آب می ترسید از آن و می شکفت

*Nim-ı şeh'r ez şû'lehâ âteş girift,
Âb mî tersid ez'ân-û-mî şikift.*

«Şehrin yarısı kıvılcımlardan tutuştu. O ateşin şiddetinden su bile
korktu, şaşırıldı.»

3701

مشکهای آب و سرکه میزدند
بر سر آتش کسان هوشمند

*Mêşkhây-î âb-u-sirke mîzedend,
Ber ser-î âteş kesân-î hoshmend.*

«Akı eren kimseler, ateşe su ve sirke kırıbalarını döküyorlardı.»

Lâkin :

3702

آتش از استیزه افزون میشدی
می رسید اورا مدد از یحیی

*Âteş ez istîze efzun mîşudî,
Mî resid ôrâ meded ez bihâdî.*

«Ateş inadına artıyordu. Sanki ona âlem-i ıtlaktan imdad geliyordu.»

3703

خلق آمد جانب عمر شتاب
کاش ما می نمرد هیچ زاب

*Halk âmed cânub-î Ommar şitab,
K'âteş-î mâ mînemîred hiç zıab.*

«Halk koşarak Hazret-i Ömere geldiler ve: Ateş su ile sönmüyor
dediler.»

3704

گفت آن آتش ز آیات خداست
شعله از آتش بخل شماست

*Gôft an âteş zı âyât-î Hodast,
Şu'le-î ez âteş-î buhl-î şumaşt.*

«Halife dedi ki: O ateş, Allahın alâmetlerindendir. Sizin hasıslıkla-
rinizin bir kıvılcımıdır.»

3705

آب بگذارید و نان قسمت کنید
بخل بگذارید اگر ال منید

*Âb bugzarid-u-nan kismet kunid,
Buhl bugzârid eger âl-î menid.*

«Su dökmeyi bırakın da ekmek dağıtın. Eğer benim Âl'im, yâni men-
subum iseniz hasıslığı terkedin.»

وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ
مِنْ قَبْلِهِمْ يَجْعَلُونَ مِنْ حَاجِرِ الْيَمِينِ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ
حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ
حَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوْثِقْ نَفْسَهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

Yâni : «Onlar ki, hicret ve imân makamı bulunan Medinede yerleşmişlerdi. Muhâcirlerden evvel yanlarına hicret eyleyenleri severler ve muhâcirlere verilen şeylerden dolayı nefislerinde hased duymazlar; o verilen şeylere kendileri için ihtiyaç bulunsa bile muhacirleri nefislerine tercih ve takdim ederler. Her kim nefsinin hasisliğinden vikâye olursa, işte onlar feyz ü felâh bulacaklardır¹⁴³» buyurmuştur.

Bu Âyete karşı Hazret-i Ömerin sözleri muhâlif gibi görünmektedir. Fakat Âyet sâbıkîñ-i ensâr ve Peygamber devrindeki asıl Medineliler hakkındadır. Hazret-i Ömer devrinde ise hariçten bir çok kimse gelmiş ve Medinede yerleşmişti. İhtimâl ki, Cenâb-ı Fârûkun tekdiri, sonradan gelenler içindi. Hazret-i Mevlânâ Ömer'ül-Fârûkun şu nasihatini naklettikten sonra buyuruyor ki :

3709

مال تخمست و بهر شوره منه
تبع را در دست همزه زن مده

Mâl tuhmest-û-beher şöre menih,
Tigrâ derdest-ı her rehzen medih.

«Mal, tohum gibidir. Onu çorak yere atma ki, o aynen yol kesen haydudun eline kılıç vermek gibidir.»

(143) Sûre-i Haşr: 9.

Hazret-i Ömer, maddî nâra, ma'nevî nûr olan sehâvetle mukâbeleyi emretmiş ve böyle âfetlerin dine ve hüsnü ahlâka temessükle berâber Allah'a ilticâ ile zâil olacağını anlatmak istemişti.

3706

خلق گفتندش که در بکشوده ایم
ما سخی و اهل فتوت بوده ایم

Halk goftendes ki der buکشûdeim,
Mâ sahiyy-û-ehl-i futuvvet bûdeim.

«Halk ona dediler ki: Kapımızı açmıştık. Biz öteden beri cömerdiz, vergili kimseleriz.»

3707

گفت نان در رسم و عادت داده اید
دست از بهر خدا نکشاده اید

Goft nan der resm-u-âdet dâdeid,
Dest ez behr-î Hodâ nekşâdeid.

«Hazret-i Ömer dedi ki: Siz verdiğiniz ekmeği resim, âdet, belki gösteriş olarak veriyordunuz. Elinizi Allah rızası için açıp da infâk ve tasaddukda bulunmuyordunuz.»

«Sadaka vermek belâyı def'eder» Hadis-i Şerifi muktezâsınca eğer Medine ehâlisi verdikleri sadakaları Allah rızası için vermiş olsalardı o yangın belâsına uğramıyacaklardı.

3708

بهر فخر و بهر بوش و بهر ناز
تر برای ترس و تقوی و نیاز

Behr-ı fahr-û-behr-ı bevş-û-behr naz,
Ne'z berây-î ters-u-takvâ-vû-niyaz.

«Verdiğiniz iftihâr içindir, boş yeredir, nâz içindir. Allah korkusu, takvâ ve niyâz için değildir.»

İnfâkın ve tasaddukun da ehli vardır. Bir sarhoşa, bir fâsıka yardım etmek, çorak yere tohum ekmek ve bir haydudun eline silâh vermek gibi olur.

3710

اهل دین را باز دان از اهل کین
همنشین حق بجو با او نشین

*Ehl-ı dinrâ bâzdân ez ehl-ı kin,
Hemnişin Hak bîcô bâ ô nişin.*

«Din ehli ile kin ehlini ayırdet. Celis-i İlâhî olanları, yâni dâimâ Hak'kı zikreleyenleri ara ve onlarla otur.»

Bir Hadîs-i Kudside : «Ben, beni zikredenlerin yanındayım.» buyurulmuştur. Allah ile oturmak isteyenler onu zikretmelidirler.

3711

هرکسی بر قوم خود ایشار کرد
کاغہ بدارد کہ او خود کار کرد

*Her keşî ber kavm-ı hod îsâr kerd,
Kâğe pindâred ki ô hod kâr kerd.*

«Herkes kendi kavmine îsâr eder, yardımda bulunur. Ahmak bir kimse ise bir iş yapmış oldum zanniyle abdallık eder.»

Her şeyde olduğu gibi sehâ ve atâ hususunda da ihlâs lâzımdır, yâni verilecek bir şeyin Allah rızası için verilmesi ve ancak erbâbına yardım edilmesi şârdır. Yoksa şu herif; fâsık ve fâcır amma akrîbâdan bulunmuş, diyerek ona muâvenet göstermek, sadaka vermek değil, abdallık etmek olur. Çünkü o veriş, herifin yapacağı fîsk u fücûra yardım eder.

Bundan sonra ihlâs nasıl olur, muhlis kimdir? Onu beyân için Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

1718

«EMİRÜLMÜ'MİNİN ALİ KERREMALLAHÜ VEÇHE'NİN YÜZÜNE
BİR DÜŞMANIN TÜKÜRMESİ VE HAZRET-İ ALİNİN
KILICINI ELİNDEN ATMASI»

3712

از علی آموز اخلاص عمل
شیر حورا دان مطهر از دغل
Ez Ali âmuz ihlâs-î amel,
Şîr-ı hakrâ dan mutahhar ez değel.

«Amelde ihlâsın nasıl olacağını Ali'den öğren. O Allah arslanını hiyle ve hud'adan pâk ve mutahhar bil.»

3713

در غزا بر پهلوانی دست یافت
زود شمشیری برآورد و شتافت
Der ğazâ ber pehlevânî dâst yaft,
Zûd şemşîrî berdâr-û-şîtâft.

«Muharebede bir pehlivana galib geldi ve sür'atle kılıcını çekti.»

3714

او خدو انداخت بر روی علی
افتخار هر نبی و هر ولی
Ô hudû endâht ber rûy-i Ali,
İftihâr-î her nebiy-û-her velî.

«O pehlivan, her peygamberin ve her velinin iftihar ettiği Aliyyül-mürtezânın yüzüne tükürdü.»

1719

آن خدو زد بر رخی که روی ماه
سجده آرد پیش او در سجده گاه

*Ân hudu zed ber ru'hî ki rûy-ı mah,
Secde âred piş-ı ô der secdegah.*

«Öyle bir yüze tükürdü ki, kamer, onun huzurunda yüzünü yerlere sürerdi.»

در زمان انداخت شمشیر آن علی
کرد او اندر غزایش کاهلی

*Der zeman endâht şemşir an Alî,
Kêrd ô ғender ғazâyeş kâhilî.*

«Hazret-i Ali derhal kılıcını attı ve onu öldürmek husûsunda ağır davrandı.»

Yânî, öldürmekten vazgeçti.

گشت حیران آن مبارز زین عمل
وز نمودن عفو و رحمت بی محل

*Geşt hayran ân mubâriz z'in amel,
Ve'z numûden afv-u-rahmet bîmahal.*

«O muhârib, bu işe ve yerinde olmayan şu afv ü merhamete karşı şağıtı.»

گفت بر من تیغ تیز افراشتی
از چه افکندی مرا بگذاشتی

*Gôft ber men tiğ-ı tîz efrâştî,
Ez çı efkendi merâ bugzâştî.*

«Dedi ki : Katlim için keskin kılıç çekmiştin, sonra kılıcı neden attın, beni niçin sağ bıraktın?»

آنچه دیدی بهتر از پیکار من
تا شدی تو سست در اشکار من

*Âncı didî bihter ez peykâr-ı men,
Tâ şudî tû sust der işkâr-ı men.*

«Benimle uğraşmaktan daha iyi ne gördün ki, beni avlamak husûsunda gevşek davrandın?»

آنچه دیدی که چنین خشم نشست
تا چنان برقی نمود و باز جست

*Âncı didî ki çunin haşmet nişest,
Tâ çunân berkî numûd-û-bâz cest.*

«Ne gördün ki, böyle hiddetin birdenbire yatıştı. Şimşek çakan gazabın geri fırladı?»

آن چه دیدی که مرا z'an âks دید
در دل و جان شعله آمد bedid

*Âncı didî ki merâ z'an âks did,
Der dıl-û-can şû-le-i âmed bedid.*

«Ne gördün ki, o görüşünün aksinden benim kalbimde ve rûhumda bir şu'le zuhûra geldi?»

آنچه دیدی برتر از کون و مکان
که به از han بود و بخشیدیم جان

*Âncı didî berter ez kevn-û-mekan,
Ki bih ez can bûd-u-bahşidim cân.*

«Ne gördün ki, o görüşün yüksek ve ruhta a'lâ idi? O münâsebetle benim de hayatımı bahışladın.»

در شجاعت شیر ربانیتی

در مهوت خود که داند کیستی

Der şecâat şîr-ı Rabbâniyestî,
Der muruvvet hodki dâned kîstî.

«Yiğitlikte Allah arslanısın, insanlıkta ise nasıl bir zât olduğunu kim bilir?»

3724

در مهوت ابر موسیٰ بتیه

کآمد ازوی خوان و نان بی شبیه

Der muruvvet ebr-i Mûsêîbetih,
K'âmed ez vey hân-u-nân-î bîşebih.

«İnsanlıkta Mûsânın Tih çölündeki bulutuna benziyorsun ki, ondan Dünyâ ni'metine benzemez sofrâ ve ekmek inmişti.»

Kıssa mal'um. Yûsuf Aleyhisselâmın da'veti üzerine Ya'kub Aleyhisselâm, oğulları ve torunları ile birlikte Mısırâ gitmiş ve orada yerleşmişti. Benî İsrâîl yâni, Ya'kub oğulları orada çoğaldılar, fakat Fir'avnle rin mezâlimine uğradılar. Sonra Hazret-i Mûsâ Fir'avni imâna getirmeye ve Benî İsrâîli (Arz-ı Mev'ûd) denilen Filistine götürmeye Allah tarafından me'mur edildi. Fir'avn imâna gelmedi. Lâkin gördüğü mu'cizeler üzerine Benî İsrâîlin sahrâyâ çıkıp dinî âyin yapmasına mûsâade verdi. Benî İsrâîl yâni Yahûdiler Sînâ arâzisine doğru sür'atle gidiyorlardı. Sonra Fir'avn, bunlara izin verdiğine peşimân oldu. Geri çevirmek üzere ordusuyla ta'kibe çıktı ve Şab denizi kenârında yetişti. Yahûdiler müşkil bir mevki'de kalmışlardı. Önlerinde deniz, arkalarında Fir'avn ve ordusu vardı. O vakit Emr-i İlâhî ile Hazret-i Mûsâ asâsını denize vurdu. On iki yol açıldı. Benî İsrâîlin on iki sıbtı o yollardan yürüyüp karşı tarafta geçtiler. Fir'avn ile ordusu da arkalarından yürüdüler. Fakat açılmış olan mu'cize yolları kapandığı için boğuldular.

Benî İsrâîl, Filistin civârındaki (Cebbârîn) yâni, (Amâlika) kavmi ile harb ederek beldelerine girmeye me'mur edilmişti. Harbetmek istemediler. Allaha isyân eylediler. Cezâ olarak da kırk sene Tih sahrâsında dolaşmaya mahkûm oldular. O dolaşma esnâsında Cenâb-ı Hak onları (Selvâ) denilen kuşlar ve (Men) yâni, kudret helvası denilen bir nev'i tatlı ile besledi. Nitekim bu vak'a (Sûre-i Bakara)da şu sûretle hikâyeye buyurulmaktadır:

وَضَلَلْنَاكَ عَلَيْكَ الْعَمَامَ وَآزَلْنَا
عَلَيْكَ الْمَنَ وَالسَّلَوَى كُلُّوَا مِنْ طِبَابَاتٍ مَا رَزَقْنَاكُمْ
وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ

Yâni: «Ey asr-ı Muhammedide bulunan Yahûdiler! Ecdâdınızı Tih çölünde bulutla gölgelendirmiştik. Ve size yâni, cedlerinize men ile selvâ indirmiştik de size rızık verdiğimiz iyi şeylerden yiyin demiştik. Fakat ertesi güne saklamayın emrini de vermiştik. Halbuki onlar, bu emri dinlemediler. Kendilerini bir gün besleyen Allahın ertesi gün de besleyeceğine güvenemediler. Binâenaleyh gökden gelen o ni'metler kesildi. Onlar bu i'timadsızlığı göstermekle bize zulmetmediler, lâkin kendi nefislerine zulmetmiş oldular!44.»

Bahis münâsebetiyle hâtırıma geldi: Harb-i Umûmî içinde hâricî düşmanlarla uğraşırken bir de dâhilî muhtekirler zuhûr etmişti ki, bu mel'ûnlar, efrâd-ı milleti aç bırakıp kasalarını dolduruyordu. Nâçâr kalmış ve şöyle demeye mecbur olmuştuk.

Yağmalî ebr-i keremden men ile selvâ bize,
Vâdî-i Tih oldu zirâ şimdiki Dünyâ bize.
Eyd-i Fir'avniyânda kaldık ey Mûsâ-yi vakt,
Lûtf u ihsân et de göster yed-i beyzâ bize

Sefâlet ve açlık arasında İngiliz tayyâreleri de ara sıra gelip bomba atıyorlardı. Şu kıt'a da o felâketin hazîn bir hâtırasıdır:

İhtikârın yed-i mel'ûnuna dûçâr olarak,
Dehen-i cuûmuzı mâidene açmışken,
Bir de tayyâre zuhur eyledi Rabbim; keremet,
Men ü selvâ yerine bomba mı yağsın gökten.

Bulutun Benî İsrâîli gölgelendirmesi ve ondan men ve selvâ dökülmesi, Benî İsrâîl için umulmadık bir ni'met menba'ı olmuştu. Hazret-i Ali o pehlivanı öldürecek iken kılıcını atıp katlinden vazgeçmesi de,

onun için, beklenilmedik bir âtîfet idi. Binâenaleyh Hazret-i Mevlânâ, pehlivân lisânından Cenâb-ı Mürtezâyı Tih çölündeki Mûsâ bulutuna benzetiyor ve o vak'adan bir parça bahsediyor :

3725

ابرہا گندم دهد کارا بجهد
پخته و شیرین کند مردم چو شهد

*Ebrhâ gendum dihed k'anrâ becehd,
Puhte-vû-şîrin kuned merdum çu şehd.*

Bulutlar rahmet yağdırıp buğday yetiştirir. Fakat insanlar çalışırlar, buğdayı un, unu ekmek ve bal gibi tatlı yaparlar.»

3726

ابر موسی پر رحمت بر کشاد
پخته و شیرین بی زحمت بداد

*Ebr-ı Mûsâ perr-ı rahmet ber kuşad,
Puhte-vû-şîrin-î bî zahmet bîdad.*

«Mûsâ bulutu, merhamet kanadını açmış, selvâ kuşlarını pişmiş ve mennî tatlı olarak zahmetsizce yağdırmıştı.»

3727

از برای پخته‌خواران کرم
رحمتش افراخت در عالم علم

*Ez berây-î puhtehârân-î kerem,
Rahmeteş efrâht der âlem alem.*

«Kerem sofrasının hazır yiyeicileri için Cenâb-ı Hakkın rahmeti, âlemde alem, yâni nişan ve alâmet yükseltmiştir.»

3728

تا چهل سال آن وظیفه وان عطا
کم نشد یک روز از اهل رجا

*Tâ çihil sal an vazife v'an atâ,
Kem neşud yek rûz ez ehl-î recâ.*

«Tam kırk yıl o vazife ve o vergi ümidvâr olanlardan bir gün ek-silmedi.»

3729

تا هم ایشان از خیزی خاستند
کندنا و تره و خس خواستند

*Tâ hem işan ez hasîsî hâstend,
Gendenâ-vû-terre-vû-has hâstend.*

«Tâ ki, onlar hasisliklerinden pırasa, tere, mârul gibi şeyler isteme-ye kalktılar.»

Ve şükransızlıkta bulundular. Binâenaleyh o semâvî mâide kesildi.

3730

امت احمد که هستند از کرام
تا قیامت هست باقی آن طعام

*Ummet-î Ahmed ki hestend ez kiram,
Tâ kiyâmet hêst bâkî an taam.*

«Ümmet-i Muhammed, ümmetlerin büyüklerinden ve efdallerinden oldukları için o semâvî taâm onlar hakkında kıyâmete kadar bâkidir.»

Kâdi Beyzâvî rahimehullah, tefsirinde yazıyor ki: Sofiyyeden ba'zı-ları, bu mâideden murad : Gıdâ-yı rûh olan Maârif-i İlâhiyyedir, demiş-lerdir. O maârif ve o hakâyık ise kıyâmete kadar nâzil olacak ve ehl-i ir-fânı doyuracaktır.

چون ایت عند ربی فاش شد
بطعم و یسقی کنایت زاش شد

Çun ebiyту inde Rabbî fâş şud,
Yut'imû yuskî kinâyet z'âş şud.

«Ben Rabbimin indinde gecelerim, beni yedirir ve içirir, Hadîsi ulemâ arasında fâş ve meşhûr olunca it'âm ü iskâ o gıdâ-yı ruhtan kinâye oldu.»

Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz ba'zan (Savm-i visâl) tutar, yâni, iftar etmeksizin bir kaç gün oruçlu bulunurdu. Ashâbdan ba'zıları, bu sünneti de yapmak istediler. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri onları men'etti. Yâ Resûlallah sen tutuyorsun ya dediler. Resûlullah: «Siz benim gibi değilsiniz; ben Rabbimin indinde gecelerim, beni yedirir ve içirir» buyurdu. Cenâb-ı Pir bu Hadîsi naklettikten sonra diyor ki:

3732

هیچ بی تأویل این را در پذیر
تا در آید در گلو چون شهد و شیر

Hîç bî tê'vîl inrâ der pezir.
Tâ der âyed der gulû çun şehd-u-şîr.

«Bu Hadîsi hiç te'vil etmeksizin kabul et ki, boğazına bal ve süt gibi gelsin.»

Yâni, Hazret-i Peygamberin Nezd-i İlâhî'de gecelemesini ve Allahın onu yedirip içirmesini te'vile kalkışma. Resûl-i Ekrem'in söylediğini kabul et ki, senin boğazına da o it'âm ü iskâ'dan bir nasib verilsin.

3733

زانکه تأویست واداد عطا
چونکه بیند آن حقیقت را خطا
Z'ânki te'vilêst vâdâd-î atâ,
Çunki bîned an hakîkatrâ hatâ.

«Çünkü Te'vil: Atâ-yı İlâhîyi reddetmek ve hakikati hata görmektir.»

Te'vil: Bir sözü bir münâsebetle başka bir ma'nâya sarf etmektir
Meselâ:

يَدَاغُ قَوْقَايِيَه

Yâni: «Allahın eli onların elleri üstündedir»⁽¹⁴⁾. Âyetini «Allahın kudreti, onların kudretinden yüksektir» ma'nâsına almak gibi. Eski âlimler böyle yapmazlardı. Nazm-ı Kur'ân ve Nass-ı Hadîsi olduğu gibi kabul ederler, ne demek olduğunu Allahın ve Peygamberin ilmine havâle kı-larlardı. Sonrakiler, bâtinîler gibi heriflerin bir takım bâtil ve indî ma'nâ verdiklerini görünce Kelâmullahın müteşâbihat kısmını te'vile mecbur oldular. Meselâ (Yedullâh)a (Kudretullah) diye ma'nâ verdiler. Lâkin Hazret-i Mevlânâ: Te'vil yapmak, hakikat ma'nâsında hatâ görmekten ileri gelir diyor ve devâm ediyor:

3734

آن خطا دیدن ز ضعف عقل اوست
عقل کل مغزست و عقل جزء پوست
An hatâ دیدen zı dû'f-î akl-ı ost,
Akl-ı küîl mağzest-u-akl-î cüz-post.

«O hata görüş, te'vile kalkışmanın aklındaki za'ftandır. Akl-ı küîl, bir meyvenin içi, akl-ı cüz'î ise kabuğu gibidir.»

3735

خویش را تأویل کن نه اخبارها
مغز را بد گوی نه گلزارها
Hişrâ tê'vîl kun nê ahbârâ,
Mağzrâ bed gôy nê gulzârâ.

«Haberleri, hadisleri değil, kendini te'vil et. Gül bahçesine değil kendi beynine ve anlayışına kötü de.»

Gül bahçesinden maksad: Ma'nâ âlemdir. Cenâb-ı Pir buyuruyor ki: «Eğer sen o âlemden bir râyiha alamıyorsan kabahati orada değil, kendi burnunda ve beyninde, yâni kâbiliyyetsizliğinde bul.»

Bundan sonra Hazret-i Ali (Kerremallahü Veche)nin mağlûb ve âzâd ettiği o pehlivân lisânından Cenâb-ı Mürtezâyâ diyor ki :

3736

ای علی که جبه عقل و دیده
شمه وا گو از انچه دیده

*Ey Ali ki cumle akl-û-dîde-i,
Şemme-i vâgô ez'ânçî dîde-i.*

«Ey akıl ve nazardan ibâret olan Ali, yâni her şeye akli eren ve her şeyin hakikatini gören velî, ne gördün ki, beni öldürmeden vazgeçtin? Ne gördüysen açıkça söyle.»

3737

تیغ حلمت جان مارا چاک کرد
آب علمت خاک مارا پاک کرد

*Tiğ-ı hilmet cân-ı mârâ çâk kerd,
Ab-ı ilmet hâk-ı mârâ pâk kerd.*

«Sendeki hilim kılıcı rûhumuzu parçaladı. İlminin suyu da bizim tozumuzu, toprağımızı yâni, aslı toprak olan cesedimizi temizledi.»

3738

باز گو دانم که این اسرار هوست
زانکه بی شمشیر کشتن کار اوست

*Bâz gô dânemki in esrâr-ı Hust,
Z'ânki bişemşîr kuştên kâr-ı Ost.*

«Bana açık söyle de hunun, Allahın esrârı olduğunu bileyim. Çünkü kılıcsız öldürmek ancak onun işidir.»

3739

صانع بی آلت و بی جارحه
واهب این هدیه های راجحه

*Sânu-i bi âlet-û-bicârihê,
Vâhib-i in hedyehây-ı râbihê*

«Âletsiz, vâsitasız san'atkâr olan ve bu kıymetli hediyeleri veren Allah.»

3740

صد هزاران می چشاد هوشرا
که خبر نبود دو چشم و گوشرا

*Sad hezâran mi çeşâned hôşrâ,
Ki haber nebved du çeşm-û-gôşrâ.*

«İdrâke yüz binlerce neş'e verir ki, onlardan iki gözün de, iki kulağın da haberi olmaz.»

3741

باز گو ای باز عرش خوش شکار
تا چه دیدی این زمان از کردکار

*Bâz gô ey bâz-ı arş-î hoşşikar,
Tâ çı dîdî in zeman ez kîrdkâr.*

«Ey arşın güzel avlayan toğanı; bu ânde Allahtan ne gördün, ne gibi bir ilhâma mazhar oldun? İzah et.»

3742

چشم تو ادراک غیب آموخته
چشمهای حاضران بردوخته

*Çeşm-ı tû idrâk-ı ğayb âmûhtê,
Çêşmhây-î hâzıran berdôhtê.*

«Senin gözün gaybı idrâk etmeyi öğrenmiş. Şâirlerin gözleri dikili, yâni, kapalı bulunmakta.»

آن یکی ماهی می بیند عیان

وان یکی تاریک می بیند نihan

An yekî mâhî hemibîned iyan,

V'ân yekî târîk mî bîned nihan.

«Meselâ biri, Kameri açıkça müşâhede eder. Diğeri ise Dünyâyı karanlık görür.»

وان یکی سه ماه می بیند بهم

این سه کس بنشسته یک موضع نم

V'ân yekî sê mâh bîned behem,

În se kes binşeste yek mevdi'naam.

«Üçten biri kameri etrâfiyle görür. Görüşleri farklı olan bu üç kişi bir arada oturmuşlardır.»

Herkesin görüşü maddî sıhhatine ve ma'nevî kâbiliyyetine göredir. Meselâ bir yerde oturan ve gök yüzüne bakan üç kişiden biri Kameri ayan beyân görür. İkincisi za'f-ı basarı dolayısıyla kamerin kursunu bile müşâhede edemez. Dünyâyı karanlık sanır. Üçüncüsü ise nazar-ı kâmil ashâbından olduğu için o bakınca hem Kameri, hem ona nûr veren Güneşi, hem de güneşe o kuvveti ihsân eyleyen Kudret-i Hak'kı rü'yet eder. Durulan yerler bir olduğu halde görüşler ve görünüşler böyle farklıdır.

چشم هر سه باز و گوش هر سه تیز

در تو آوزان و ازمین در گریز

Çeşm-i hersê bâz-u-gôş-i herse tiz,

Dertu âvizân-u-ezmen der guriz.

«Her üçünün gözü açık, her üçünün kulağı keskin, yâni iyi işitmektedir. Onların görüşü ve duyusu sana ma'lûm bana meçhûldür.»

سحر عین است این عجب لطف حقیقت

بر تو نقش گرگ و برمن یوسفیت

Sıhr-ı aynest in aceb lutf-i hafist,

Bertu nakş-i gurg-u-bermen Yusufist.

«Bu iş, sihrin tâ kendisi. Acâyib ve gizli bir Lutf-i İlâhiyyedir ki, sana karşı kurt sûretinden ibâret olan, bana Yûsuf görünür.»

عالم از هجده هزارست و فزون

نیست این هجده بهر چشمی زبون

Âlem er hecdê hezârest-u-fuzun,

Nîst in hecde beher çeşmî zebûn.

«Âlemin sayısı on sekiz bin, yâhud daha fazla ise de bu on sekiz bin âlem, her gözün zebûnu değildir.»

Yâni, herkesin gözü o âlemleri müşâhede edemez.

Mevcud âlemlerin on sekiz bin olduğu bazı kitaplarda yazılıdır. Fakat bu tahdid doğru olmasa gerektir. Nitekim Hazret-i Mevlânâ da ziyâde olduğunu imâ ediyor. Cenâb-ı Hakkın bizden gizli kim bilir ne kadar âlemleri vardır.

راز بکشا ای علی مرتضا

ای پس و سوء القضا حسن القضا

Râz bukşâ ey Aliyy-i murtezâ,

Ey pes-i sû-il kazâ husnul kazâ.

«Ey kendisinden Allahın râzı olduğu Ali ve sâul-kazâdan, yâni, felâketten sonra hüsnül-kazâyı, yâni, seâdeti temsil eyleyen velî; bu işteki esrâr perdesini aç.»

3749

یا تو وا کو انچه عقلت یافتست
یا بگویم انچه بر من تافتست

*Yâ tu vâ gô ançı aklet yâftest,
Yâ bigôyem ançı bermen tâftest.*

«Ya sen aklının idrâk ettiğini izah eyle, yâhud ben, bana lâıyk olan-ları söyliyeyim.»

3750

از تو بر من تافت چون داری نھان
میفشائی نور چون مه بی زبان

*Ez tu bermen tâft çun dârî nihan,
Mîfeşânî nûr çun meh bî zeban.*

«Senden bana bir nûr parladı. Bunu nasıl gizleyebilirsin? Sen ay gibi söylemeksizin nûr saçmaktasın.»

3751

لیک اگر درگفت آید قرص ماه
شبروار را زودتر آرد برام

*Lik eger dergôft âyed kurs-ı mah,
Şebrevanrâ zûdter âred berah.*

«Eğer ayın kursu söz söyleyecek olsa, gece yolcuları daha çabuk iler-letir.»

3752

از غلط ایمن شوند و از ذھول
بانگ مه غالب شود بر بانگ غول

*Ez galat eymen şevend-û-ez zuhul,
Bâng-ı meh ğâlib şeved berbang-ı ğul.*

«O yolcular yanılmaktan ve şaşırırmaktan emin olurlar. Çünkü ayın sesi gulyabânî sesine galib gelir.»

1732

3753

ماه بی گفتن چو باشد رهنا
چون بگوید شد ضیا اندر ضیا

*Mâh bigoften çu bâşed rehnumâ,
Çun bigôyed şud ziyâ enderziyâ.*

«Ay söylemeksizin nûriyle yol gösterince, söyleyecek olursa ziyâ içinde katmerli ziyâ olur.»

3754

چون تو بابی آن مدینه علم را
چون شعاعی آفتاب حلم را

*Çun tu bâbî an medîne-i ilmrâ,
Çun şuaî âfitâb-î hilmrâ.*

«Sen ilm şehrinin kapısı ve ilim güneşinin şuaısın.»

Bu beyit «Ben ilim şehriyim, Ali o şehrin kapısıdır.» Hadîs-i meşhûruna işârettir.

3755

باز باش ای باب بر جویای ماب
تا رسد از تو قشر اندر لباب

*Bâz bâş ey bâb ber cûyây-ı bab,
Tâ resed ez tû kışr ender lubab.*

«Ey ilm kapısı; kapı arayan tâlibe açıl ki, kabuklar senin feyzinle dâneye nüfûz edebilsin.»

3756

ماز باش ای باب رحمت تا ابد
بارگاہ ما له کفو آ احد

*Bâz bâş ey bâb-ı rahmet tâ ebed,
Bârgâh-ı mâ lehû kufven ahad.*

«Ey küfvi, nazîri olmayan Allahın, bârgâhı ve rahmeti kapısı; ebede kadar açık bulun.»

1733

هر هوا و دره خود منظر است

ناکشاده کی بود کاینجا در است

*Her hevâ-vû-zerre-i hod menzarist,
Nâkuşâdê key buved k'ancâ derist.*

«Hava tabakaları ve zerreler bile Kudret-i İlâhiyyenin müşâhedesi için birer penceredir. Bir yerdeki kapı bulunur, o kapı nasıl kapalı durur?»

3758

تا بشکشايد درى را دیده بان

در درون هر گز نجيب آن گمان

*Tâ binukşâyed derîrâ dîdeban,
Der derûn hergiz necunbed anguman.*

«Gözcü, nöbetçi bir kimseye kapıyı açmayınca o kimsenin kalbinde kapının açılması zannı husûle gelmez.»

3759

چون کشاده شد درى حبران شود

مرغ امید و طمع پران شود

*Çun kuşâde şud derî hayran şeved,
Murğ-ı ummîd-û-tam' perran şeved.*

«Kapı açılınca o kimse hayrân olur. Onun ümid ü tama' kuşu uçmaya başlar.»

Cenâb-ı Hak müfettihulebvâbdır. Açtığı kapılardan biri de tevfik-i hidâyet kapısıdır. Kendisi o kapıyı açmazsa ona vusûl ve dühûl imkânı yoktur. Fakat açınca da oraya giriş ve orada yükseliş, ümid ve tamâ'n da fevkindedir.

3760

غافل ناگه بوران گنج یافت

سوی هر ویران ازان پس می شتافت

*Gâfilî nâgeh bevîran gênc yaft,
Sûy-ı her vîran ez'an pes mîşitaft.*

«Meselâ bir gâfil, bir virânede teşâdüfen bir define bulur. Ondan sonra define ümidiyle her harâbeye koşar.»

3761

تا ز درویشی نیابی تو گهر

کی گهر جویی ز درویش دگر

*Tâ zı dervîşî neyâbî tû guher,
Key guher cûyî zıdervîş-i diger.*

«Ey sâlik; sen bir dervîştan hakâyık ve maârif incisi bulmazsan başka dervîştan nasıl güher ararsın?»

3762

سالها گر ظن دود بابای خویش

نگذرد اشکاف پنهانای خویش

*Sâlhâ ger zan deved bâpây-ı hiş,
Nugzered işkâf-ı bînihây-ı hiş.*

«Eğer zan, yıllarca ayaklariyle koşsa burnunun deliklerinden ileri gidemez.»

Yâni, Allah yolunda seyr ü sülûk kendi kendine olmaz. Mutlak bir mürşide ihtiyaç vardır.

3763

تا بینی نایدت از غیب بو

غیر بینی هیچ می بینی بگو

*Tâ bebîni nâyedet ez ğayb bô,
Ġayr-ı bîni hiç mibîni bî gô.*

«Burnuna gaybdan bir râyiha erişmeyince ne kadar çabalasan burnundan başka bir şey göremezsin.»

«BANA GALİB GELİNCE KILICI ELİNDEN NASIL VE NİÇİN ATTIN?
DİYE O KÂFİRİN ALİ KERREMALLAHÜ VECHE'DEN SORMASI»

3764

پس بگفت آن نو مسلمان ولی
از سرمستی ولدت یا علی

*Pês bigoft an nevmuselman velî,
Ez sermestîy-u-lezzet yâ Alî.*

«Sonra o yeni müslüman olan velî ma'nevi bir mestlik ve bir lezzet
sevkiyle dedi ki: Yâ Ali!»

3765

باز فرما یا امیرالمؤمنین
تا بجنبد جان بتن در چون جنین

*Bâz fermâ yâ emîrelmu'minin,
Tâ bıcunbed cân betender çun cenin.*

«Yâ emîrelmu'minin! İzah buyur ki, o izâhât ile rûhum, ana karnın-
daki çocuk gibi harekete gelsin.»

3766

هفت اختر هر جنین را مدتی
میکنند ای جان بنوبت خدمتی

*Hêft ahter her ceninra muddetî
Mikunend eycan benevbet hidmetî.*

«Seb'a-i seyyâre denilen yedi yıldız ana karnındaki her cenine birer
müddet hizmet ederler.»

Müneccimlere göre yıldızların arz üzerinde bir takım te'siri varmış.
O te'sirât cümlesinden olmak üzere rahm-i mâderdeki nutfeye yedi sey-
yâreden her birinin birer ay müddetle hizmeti ve terbiyesi olurmuş. İlk
ayda Zühâl, ikinci ayda Müşteri, üçüncü ayda Merih, dördüncü ayda
güneş, beşinci ayda Zühre, altıncı ayda Utarid, yedinci ayda kamer, se-
kizinci ayda yine Zühâl, dokuzuncu ayda yine Müşteri terbiye edermiş.

Güneşin terbiyesi müddetinde yâni, dördüncü ayda cenin canlanır ve ha-
rekete bağlanmış. Hazret-i Mevlânânın o yeni müslüman lisânından bu
beyti irâd etmesi müneccimlerinin bu husustaki i'tikâdını bildirmek ve
dolayısıyla seyr ü sülûkteki bir hakîkate işâret etmek içindir. Bir sâlik
ibtidâ-yı sülûkünde cenin gibidir. Seb'a-i seyyâreye benzeyen ba'zı ule-
mâ ve meşâyih onu terbiye ederse de ruh veremez. O ruhu ancak Güneş
misâli olan şeyh-i kâmil ve mükemmil'in nazarı verebilir.

3767

این جنین در جنبش آید از افتاب
کافتایش جان همی بخشد شتاب

*În cenin der cunbiş âyed ez âftab,
K'âfitâbeş can hemî bahşed şitab.*

«Bu cenin, Güneşin te'sirinden harekete gelir ki, Güneş onu çabucak
canlandırır.»

3768

از دگر انجم بجز نقشی نیافت
این جنین تا افتایش برنافت

*Ez dige encum becuz nakşî neyaft,
În cenin tâ âfitâbeş berne taft.*

«Bu cenin, Güneşin ziyâsına ma'ruz kalmayınca diğer seyyârelerden
nakş ve sûretten başka bir şey bulamaz.»

3769

از کدامین ره تعاق یافت او
در رحم با افتاب خوب رو

*Ez kudâmin reh taalluk yâft û
Der rahim bââfitâb-i hûb-rû.*

«Cenin rahimde iken hangi yol vâsıtasıyla güzel yüzlü Güneşe teal-
luk peydâ eder?»

از ره پنهان که دور از حس ماست

افتاب چرخ را بس راههاست

*Ez reh-i pinhan ki dûr ez hiss-ı mast,
Âfitâb-î çerhrâ bes râh hast.*

«Güneşin cenîne te'sir etmesi, bizim hissimizden uzak ve gizli bir yol vâsıtasıyledir. Gökteki güneşin bir çok te'sir yolu vardır.»

آن رهی که زر بیابد قوت ازو

وان رهی که سنگ شد یا قوت ازو

*Ân rehikî zer bîyâbed kut ez'ô,
Van rehikî seng şud yâkut ez'ô.*

«O öyle bir yoldur ki, altın, toprak altında iken o vâsita ile güneşten rızkını alır. O öyle bir yoldur ki, yine o vâsita ile taş yâkut olur.»

ان رهی که سرخ سازد لعل را

وان رهی که برق بخشد نعل را

*An rehikî surh sâzed lâ'lrâ,
V'an rehikî berk bahşed nâ'lrâ.*

«O öyle bir yoldur ki, la'l denilen kırmızı taşı kızartır ve at ayağındaki naldan kıvılcım çıkartır.»

ان رهی که پخته سازد میو را

وان رهی که دل دهد کالیو را

*An rehikî puhte sâzed meyverâ,
V'an rehikî dildihed kâlîverâ.*

«O öyle bir yoldur ki, meyveyi pişirir, oldurur, korkak ve ahmak bir şahsa da cesâret verir.»

Ey hakikat âfitâbı olan Ali; sûri Güneş bunları yaptığı gibi sen de mâ'nevî bir güneş olduğun için bana bambaşka bir ruh verdin ve kalbimi heyecâna getirdin.

باز گو ای باز پر افروخته

با شه و با ساعدش آموخته

*Bâz gô ey bâz-ı perr efrûhtê,
Bâ şeh-u-bâ sâidesh âmûhtê.*

«Ey parlak kanadlı ve şah ile onun bileğine alışık bulunan toğan, sü-
âlime cevâb ver ve müşkilimi hallet.»

باز گو ای باز عنقا گیر شاه

ای سپاه اشکن بخود نی با سپاه

*Bâz gô ey bâz-ı ankâ-kîr-ı şah,
Ey sıpah işken behod nî bâ sıpah.*

«Ey hakikat şâhının anka avlayan toğanı; ey askerle değil, yalnız başına ordular bozan ve kıran kahraman; bu sırrı anlat.»

امت وحدی یکی و صد هزار

باز گو ای بنده باز ترا شکار

*Ummet-î vahdî yekî-vû-sad hezar,
Bâz gô ey bende bâzet râ şîkar.*

«Sen başlı başına bir ümmetsin ve bir kişi iken yüz bin kişi demek-
sin. Ey şehbâz-ı himmeti beni avlayan; izâhât ver ki:»

در محل فہر این رحمت ز چیست

اژدهارا دست دادن راہ کیست

Der mahall-i kahr in rahmet zı çist,

Ejdhârâ dâst dâden râh-ı kist.

«Kahr mevkiinde bu merhamet nedendir, ejderhâya fırsat vermek kimin yoludur?»

«EMİRÜLMÜ'MİNİN ALİ RADİYALLAHÜ ANHİN ELİNDEN
KILICINI ATMASINA O VAKİT SEBEBİN NE OLDUĞUNA
DAİR CEVAB VERMESİ»

گفت من تیغ از پی حق میزنم

بندہ حق نہ مأمور نم

Goft men tiğ ez pey-i hak mizenem,
Bende-i Hakkam ne mêmûr-i tenem.

«Hazret-i Ali buyurdu ki: Ben Allah rızâsı için kılıç vururum. Hak-
kın kuluyum, cesedin emrine tâbi' değilim.»

شیر حقم نیستم شیر هوا

فل من بر دین من باشد گوا

Şîr-ı Hakkam nistem şîr-i hevâ,
Fi'l-i men ber dîn-i men bâşed gevâ.

«Ben Allah arslanıyım, hevâ ve heves arslanı değilim, yâhud sancak-
larda bulunup hava te'siriyle saldırır gibi görünen arslan resmi değilim.
Benim ef'âlim dinimin şahididir.»

مارمیت از رمیت در حراب

من جو تیغ وان زنندہ افتاب

Mârameyte iz rameyte der hirab,
Men çu tiğem v'ân zenendê âfitab.

«Ben

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ
وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءٌ حَسَنًا
إِذَا لَلَّه سَمِيعٌ عَلَيْهِ

Âyetinin muhârebeye ma'nâsıyım. Ben kılıç gibiyim ki, o kılıcı hakikat
güneşi benim elimle vurur.»

(Tiğ-i Âftâb): Güneşin şuâi ma'nâsına da gelir. Buna göre: Ben
Güneşin şuâi gibiyim ki, şuâi aksettiren Güneştir. Yâni, şuânı fezâya
nasıl aksettiriyorsa Kudret-i İlâhiyye de bana kılıç vurdurur meâlî de
anlaşılır.

Bir Hadis-i Kudside Hazret-i Peygamber Aleyhi ve Âlihi Salevâtül-
lahilekber Efendimiz Lisân-ı İlâhiden buyurmuştur ki: «Kulum, nevâfil
edâsiyle bana tekarrübden hâlî kalmaz. Tâ ki, ben onu severim; Onu se-
vince de, onun kulağı olurum, benimle işitir ve onun gözü olurum, be-
nimle görür ve onun eli olurum, benimle tutar.»

Hakka yakınlık iki türlüdür. Biri (Kurb-i ferâiz), diğeri (Kurb-i
nevâfil)dir.

Kurb-i ferâiz: Farz amellere kemâl-i ihlâs ile devâmın neticesidir.
Bu makamda abd, Hakka âlet olur, yâni, Hak, yapacağını kulu vâsıta-
siyle yapar. Nitekim Bedr gazâsında Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz
avucuna ufak taş parçaları alıp düşman safına atmış ve bu atış o safta-
kileri sersem etmişti. Cenâb-ı Hak bunu Kur'an-ı Kerim'inde hikâye
ederken buyuruyor ki: (Ve mâ rameyte iz rameyte ve lâkinnallahe
ramâ.) Yâni: «Habibim; o taşları attığın vakit sen atmadın, lâkin Allah
attı»⁽¹⁴⁶⁾.

Kurb-i nevâfil: Ferâizden fazla olarak yapılan amellerin semeresi-
dir. Bu makamda Hak, abde âlet olur, yâni, kulun dilediğini yapar.

Demek ki, o esnâda Resûl-i Ekrem Efendimiz, Cenâb-ı Hakkın atış
irâdesinin zuhûruna sebep olmuştu. İşte Cenâb-ı Pîrin, Hazret-i Murtazâ
!isânından: «Ben kılıcım, onu vuran Allahtır» demesi buna işârettir.
Şâh-ı vilâyet tarafından beyânâta devâm olunuyor.

3781

رخت خود را من زره برداشتم
غیر حق را من عدم انگاشتم

*Raht-ı hodrâ men zireh berdâstem,
Ġayr-ı Hakrâ men adem engâstem.*

«Ben yükümü, yâni, mevhum varlığını yoldan kaldırdım, Hakkın
gayrı ne varsa onu yok bildim.»

3782

سایه‌ام کدخدایم افتاب
حاجم من تیستم اهل حجاب

*Sâyei em kedhodâem âfitab,
Hâcibem men nistem ehl-i hicab.*

«Ben bir gölgeyim ki, efendim Hakikat Güneşidir. Ben onun kapıcısı
mevkiindeyim, lâkin ehl-i hicâb değilim.»

Hâcib: Büyük adamların kapısında duran, gelenleri efendisine haber
verip çağırılanları içeriye koyan hâdimdir. O, kapı dışarısında durmakla
berâber her vakit efendisinin yüzünü görebilir. Ehl-i hicab, yâni, efen-
disini göremez bir hâlde değildir. Çünkü her vakit yanına girebilir.

3783

من چو تیغ پر کهرهای وصال
زنده گردانم نه کشته در قتال

*Men çu tiğem pur guherhây-i visal,
Zinde gerdânem ne kuştê der kital.*

«Ben vuslat cevâhiriyle işlenmiş bir kılıcım. Harb esnâsında öldür-
mem, diriltirim.»

3784

خون تیو شد کومر تیغ مرا
باد از جا کی برد میغ مرا

*Hun nepôşed gevher-i tiğ-i merâ,
Bâd ez câ key bered mîğ-i merâ.*

«Benim kılıcımın cevherini kan paslandırmaz. Benim bulutumu rüz-
gâr nasıl yerinden kaldırabilir?»

Kılıcın paslanması: nâhak yere kimseyi öldürmem; bulutun kalk-
ması da bulut gibi olan makâm-ı ma'nevînin hevâ-yı nefis ile sarsılması
demektir.

3785

که نیم کومر زحلم و صبر و داد
کومرا کی درر باید تند باد

*Keh neyem kôhem zihilm-û-sabr-u-dad,
Kôhrâ key derrubâyed tund bad.*

«Ben saman değil, hilim, sabır ve adâlet dağıyım. Fırtına koca bir
dağı nasıl kapıp götürebilir?»

3786

آنکه از بادی رود از جا خبیست
زانکه باد ناموافق خود بسیست

*Anki ez bâdî reved ezcâ hasîst,
Z'ânki bâd-i nâmuvâfık hod besist.*

«Bir rüzgârla yerinden kalkan çörçöptür. Çünkü muhâlif rüzgârlar
pek çoktur.»

3787

باد خشم و باد شهوت باد از
برد اورا که نبود اهل نماز

*Bâd-ı haşm-û-bâd-ı şehvet bâd-ı az,
Bered ôrâki nebud ehl-i namaz.*

«Gazab, şehvet ve tama' rüzgârları, ehl-i namaz olmayanları kapar
götürür.»

إِنَّا الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ

Yâni : «Hakkiyle kılınan namaz, kılını fuhsiyâtta ve muharremât-tan nehyeder⁽¹⁴⁷⁾» buyurulmuştur. Binâenaleyh gazab, şehvet ve hırs gibi ahlâk-ı seyyielerine karşı namaz sağlam ve yıkılmaz bir siperdir. Hak-kiyle namaz kılan bir müslüman, o gibi fırtınalardan emin olur. Amma denilecek ki, ben namaz kılıyorum, lâkin o gibi fırtınalara kapılıyorum. Olabilir, fakat o kabahat namazda değil, onu kılarda ve kılışındadır. Çürük ve mukâvemetsiz bir tahta perde, elbette fırtınaya karşı duramaz, çatır çatır yıkılır.

3788

کوم و هتی من بنیاد اوست
ور شوم چون کاه بادم باد اوست

*Kôhem-u-h'estî-i men bunyâd-ı o'st,
Ver şevem çun kâh bâdem bâd-ı o'st.*

«Ben bir dağım ki, varlığım onun binâsıdır. Saman gibi olsam da rüzgârım, onun rüzgârıdır.»

Seyr ü sülûkte (temkin) ve (telvin) diye iki mertebe vardır.

Temkin : Sâlikin bir makamda karar kılması, **telvin** ise : Makamdan makama geçmesi demektir.

Hazret-i Ali lisânından deniliyor ki : Ben temkin makamında dağ gibi sâbitim, saman gibi olsam ve makamdan makama geçsem de beni uçuran ve geçiren yine Nefha-i İlâhiyye ve İrâde-i Rabbâniyyedir.

3789

جز بباد او نجبد میل من
نیست جز عشق احد سرخیل من

*Cuz bebâd-ı ô necunbed meyl-ı men,
Nîst cuz işk-i Ahad serhayl-ı men.*

«Benim meylim ve arzum, onun irâdesi rüzgârından başka bir şeyle

(147) Sûrei Ankebut : 45.

hareket etmez. Ehad ve Samed olan Allahın aşkı benim serhaylım, yâni komandanımdır ki, rûhânî ve cismânî kuvvetlerim onun emrine tâbi'dir.»

3790

خشم بر شاهان شه و مارا غلام
خشم را هم بستم زیر لگام

*Haşm ber şâhan şeh-û-mârâ ğulam,
Haşmrâ hem bestem zîr-i legam.*

«Gazab; pâdişahların şâhı, fakat bizim kölemizdir. Ben gazabın ağ-
sına gem takmış ve hareketini idâreme tâbi' kılmışımıdır.»

3791

تبع حلمم گردن خشمم زدست
خشم حق بر من چو رحمت آمدست

*Tîğ-ı hilmem gerden-i haşmem zedest,
Haşm-ı Hak bermen çu rahmet âmedest.*

«Hilmimin kılıcı, gazabımın boynunu vurmuştur, onun için Hakkın
gazabı bana ayn-ı rahmet gelmektedir.»

3792

غرق نورم گرچه شد سقم خراب
روضه گشتم گرچه هستم بو تراب

*Ġark-ı nûrem gerçi şud sakfem harab,
Ravza geştem gerçi hestem bu turab.*

«Tavanım harab olmakla berâber nûra gark olmuşumdur. Künyem
Ebû türâb olduğu halde maârif ve hakâyık bahçesiyim.»

Tavanı yıkılmış bir binâya Güneş aksedeceği için içerisi aydınlık
olur. Bunun gibi varlığı harab olan bir zâtin de derûnu Ziyâ-yı Tevhid
ile parlar.

Ebû Türâb : Hazret-i Aliye taraf-ı Risâletten verilmiş bir künyedir
ki, Cenâb-ı Mürtezâ bu künyeyi pek severdi. Haydar-ı Kerrar (Müreysi'
gazvesi)nde yere yatmış, üstü, başı, saçı, sakalı toprağa bulanmıştı. Aley-

hisselât Efendimiz onu : (Kum ebâ türâb). Yâni : «Ey toza, toprağa bulanmış; kalk» diye uyandırdı ve kaldırdı.

Ettim der-i inâyetini yâ Ali meâb
Bâb-ı rızâda bir kulunum eyle feth-i bâb
Eyler nigâh-ı âtîfetin hâkî kimyâ,
Ben hâk-i pâye bir nazar et yâ Ebâ Tûrâb.

Hazret-i Ali lisânından buyuruluyor ki :

3793

چون درآمد علای اندر غزا
نیغ را دیدم نهان کردن سزا
Çun derâmed illeti ender ğazâ,
Tîğrâ dîdem nihankerden sezâ.

«Gazâda bir illet ve nefsânî bir garaz hâsıl olunca kılıcı gizlemeyi muvâfık gördüm.»

Gazâdaki illet, o pehlivânın mağlûb olunca Hazret-i Ali'ye tükürmesi, garazı nefsânî de Cenâb-ı Haydarın şu küstahlığa canı sıkılmış olması idi. O halde iken onu öldürmüş olsa idi Hak rızâsı için değil, intikam almak için olacaktı. O münâsebetle ve nefse muhâlefet kasdiyle hasmını öldürmekten vaz geçmişti. Nitekim kendisi de kılıcı gizlemeyi muvâfık gördüm diyor. Evet, bunun için yaptım.

3794

تا احب لله آید نام من
تا که ابغض لله آید کام من
Tâ ahabbê lillâh' âyed nâm-ı men,
Tâ ki abğaz lillâh âyed kâm-ı men.

«Tâ ki, nâımın, Allah için muhabbet edenlerden olsun. Tâ ki, murâdım, Allah için buğz ü husûmet olsun.»

3795

تا که اعطا لله جود من
تا که امسک لله آید بود من
Tâ ki â'tâ lillâh âyed cûd-ı men,
Ta ki emsek lillâh âyed bûd-ı men.

«Tâ ki, benim cömerdliğim Allah rızâsı için verenlerinki gibi olsun, İmsâkim de Allah rızâsı için vermeyenlerinki gibi olsun.»

3796

بخل من لله عطا لله بس
جمله اللهم نیم من آن کس
Buhl-ı men lillâh atâ lillâh bes,
Cumle lillâhem neyem men ân-ı kes.

«Benim vermeyişim de, verişim de ancak Allah içindir. Ben temâmiyle lillâh, yâni, Allaha âid bir kulum, başka bir kimsenin adamı ve mensûbu değilim.»

(Ebû Ümâme) radiyallâhü anh rivâyetiyle (Mesâbih)de şöyle bir Hadis vardır : «Bir kimse Allah için birini sevse ve Allah için birini sevmese ve Allah için verse ve Allah için vermese îmân-ı kâmil sâhibi olur.» İşte Cenâb-ı Mürtezânın beyânâtı bu Hadis-i Şerife işârettir.

3797

وانجھ لله میکنم تقلید نیست
نیست تحیل و گمان جز دید نیست
V'ânçı lillah mikunem taklîd nist,
Nist tahyîl-û-guman cuz did nist.

«Benim Allah için yaptıklarım taklîd değildir, rü'yet ve muâyene eseridir, tehayyül ve zan değildir.»

ز اجتهاد و از تحری رستم
آستین بر دامن حق بستم

*Z'ictihâd-û-ez taharrî reste em,
Âstin ber dâmen-i Hak beste em.*

«Ben ictihad ve taharriden kurtulmuşum. Hakikate vâsıl olmuş, yemimi hak ve hakikatin eteğine bağlamışım.»

کر می برم می بینم مطار
ور می کردم می بینم مدار

*Ger hemî perrem hemî bînem metar,
Ver hemî gerdem hemî bînem medar.*

«Eğer uçacak olursam uçacağım yeri, dönecek olursam döneceğim mahalli görürüm.»

ور کشم ماری بدانم تا کجا
مامم و خورشید پشم پشوا

*Ver keşem bârî bîdânem tâ kucâ,
Mâhem-û-hurşîd pîşem pîşvâ.*

«Eğer bir yük kaldıracak olursam onu nereye kadar götüreceğimi bilirim. Ben bir Kamerim ki, hakikat güneşi, yâni, Resûl-i Ekrem Sallalâhü Aleyhi Vesellem önümde kılavuzdur.»

بیش ازین ماخلق گفتن روی نیست
بحررا گنجایی اندر جوی نیست

*Biş ez'in bâhalk goften rûy nist,
Bahrrâ guncâyî ender cûy nist.*

«Halka bundan fazlasını söylemeye imkân yoktur. Çünkü deniz bir nehrin yatağına sığmaz.»

بست می گویم بانداز عقول
عیب نبود این بود کار رسول

*Pest mîgôyem beendâzê-i ukul,
Ayb nebved in buved kâr-i Resul.*

«Akılların ölçüsüne göre basit bir sûrette söylüyorum. Bu tarzda söyleyiş ayıp değil, Resûl Aleyhisselâmın sünnetidir.»

Bir Hadis-i Şerifte: «Biz, peygamberler cemâati, insanların seviyesine inmeye ve insanların akılları alacağı tarzda söylemeye me'muruz» buyurulmuş; diğer bir Hadis-i Şerifte de: «Nâs'a kendi aklınızın erdiği kadar değil, onların akılları kavrayacak derecede söyleyin» emri verilmişti.

از غرض حرم گواهی' حر شنو
که گواهی' بندگان زرد دو جو

*Ez ğaraz hurrem guvâhîy hur şînev,
Ki guvâhîy bendegan nerzed du cev.*

«Ben garazdan âzâde hür bir adamım. Hür bir kişinin şehâdetini dinle ki, köle olanların şahidliği iki arpa değmez, yâni, bir para etmez.»

در شریعت مر گواهی بندہ را
نیست قدری وقت دعوی و قضا

*Der şeriat mer guvâhî benderâ,
Nîst kadri vaktı dâ'vâ-vû-kazâ.*

«Şeriatte da'vâ ve hüküm sırasında kölelerin şahidliği mu'teber değildir.»

Çünkü efendisinin lehine şehâdet etmesi tabiidir.

Hazret-i Ali halife iken bir Yahûdi kendisinden alacak da'vâsında bulunmuş. Cenâb-ı Mürtezâ mahkemeye gitmiş, Yahûdi ile yan yana ayakta durup muhâkeme olunmuş. Yahûdinin matlûbunu verdiğine büyük oğlu Hazret-i Hasan ile sâdık kölesi Cenâb-ı Kanberi şahid göster-

miş. Fakat şahidlerin biri oğlu, diğeri kölesi bulunduğu için kadı Şureyh, onların şehâdetini kabul etmemiş. Emirülmü'minin Yahûdinin matlûbunu vermeye mahkûm etmiş. Hazret-i Ali de bu hükme temâmiyle mutâvaat göstermiş.

Yahûdi bu adâleti görünce şaşırmış: «Emirülmü'minin doğru söylüyor, benim matlûbumu şu iki zâtın yanında vermişti. Ben müslümanların adâletini tecrübe için da'vâ açtım. Şimdi da'vâdan vaz geçiyorum ve müslüman olacağım.» diyerek ihtidâ etti.

3805

گر هزاران بنده باشندت گواه
بر نسجد شرع ایشانرا بکاه

*Ger hazâran bende bâşendet guvah,
Ber nesenced şêr' îşanrâ bekah.*

«Sana binlerce köle şahidlik etse, şeriat onların şehâdetini bir saman değerinde tutmaz.»

Yâni, kabul etmez. Zîrâ köle efendisinin emrini infaza mecbur olduğundan onun lehinde ifâde vermesi, belki yalan da söylemesi mümkündür.

3806

بنده شهوت بر نزدیک حق
از غلام و بندگان مسترق

*Bende-i şehvet beter nezdik-ı Hak,
Ez ğulâm-û-bendegân-î mustarak.*

«Şehvet kulu olan bir kimse, Allah indinde kölelerin ve çalımp satılmış olan esirlerin, insanlar nezdindeki i'tibarsızlığından daha değerlidir.»

3807

کین بیک لفظی شود از خواجه حر
وان زید شیرین و میرد سخت مر

*K'in beyek lafzî şeved ez hâce hur,
V'an ziyed şîrîn-û-mîred saht mur.*

«Harb esiri, yâhud satın alınmış bir köle, efendisinin bir söziyle,

yâni, seni âzâd ettim demesiyle hür olur. Şehvet esiri olan ise tatlı yatar, fakat çok acı ölür.»

3808

بنده شهوت ندارد خود حلاس
جز بفصل از دوائع عام خاص

*Bende-i şehvet nedâred hod halas,
Cuz befazl-î îzd-û-in'âm-ı has.*

«Şehvet kulu olan kimse, Allahın fazl u kereminden ve in'âm-ı hâs'ından başka bir vâsıta ile o kayıddan kurtulamaz.»

*Olmadan cezb-i îlâhî, kimse:
Olamaz vâsıl-ı Mevlâ gerçek;
Âcizim kat-ı tarîka yâ Rab!
Tut yakamdan beni de kendine çek.*

3809

در چهی افتاد کارا غور نیست
وان گناه اوست جبر و جور نیست
Der çehî uftâd k'anrâ ğâvr nist,
V'an gunâh-î ost cebr-û-cêvr nist.

«Şehvet kulu olan, dibi bulunmaz bir kuyuya düşmüştür. Bu düşüş; cebr ve zulüm değil, onun günâhı icabıdır.»

3810

در چهی انداخت او خودرا که من
در خور قمرش نمی یابم رسن
Der çehî endâht ô hodrâki men,
Der havr-ı kâ'reş nemiyâbem resen.

«O kendini öyle bir kuyuya atmıştır ki, ben onun dibine yetişecek ip bulamıyorum.»

وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا

إِذَا نُثَلَّىٰ عَلَيْهِمُ آيَاتُ الرَّحْمَنِ خَرَوْا سُجَّدًا وَبُكِيًّا فَخَلَفَ

مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ فَسُوفَ

يَلْقَوْنَ عَذَابًا

Yâni : «Hidâyete nâil kıldığımız ve kendilerini seçmiş olduğumuz kimseler kendilerine Cenâb-ı Rahmânın Âyetleri okununca ağlaya, ağlaya secdeye kapanırlar. Onlardan sonra gelenler ise, namazı zâyi' ettiler, yâni, kılmadılar ve şehvetlerine tâbi' oldular, nefsleri ne emrettiyse onu yaptılar. Onlar yakında dalâletlerinin cezasını görecekler ve cehennem-de (gayyâ) denilen gâyet derin bir kuyuya atılacaklardır¹⁴⁸.»

İşte Cenâb-ı Pirin : «Ben onun dibine yetişecek ip bulamıyorum» dediği kuyu bu gayyadır.

3811

بس کنم که این سخن افزون شود

خود جگر چه بود که خارا خون شود

Bes kunemki in suhen efzun şeved,
Hod ciger çî'bved ki hârâ hun şeved.

«Bu kadarla iktifâ ediyorum. Çünkü bu bahiste söz uzayacak olursa onun dehşetinden sâde ciğer değil,*kayalar kan kesilir.»

(148) Sûrei Meryem : 58-59.

3812

این جگرها خون شد از سختی است

غفلت و مشغولی و بدبختی است

In cigerhâ hun neşud ez sahti est,
Gaflet-û-meşgûliyy-û-bedbahti est.

«Bu ciğerlerin kan olmaması, sertliğinden, sâhibinin gafletinden, Dünyâ ile fazla meşgûliyyetindendir.»

3813

خون شود روزی که خوئس سود نیست

خون شو آن وقتی که خون مردود نیست

Hun şeved rûzîkî hûneş sûd nist,
Hun şev an vaktîki hun merdûd nist.

«O ciğer bir gün kan olur amma o vakit kan oluşu fayda vermez. Sen, kan olmanın reddedilmediği bir zamanda kan ol!»

Yâni, Allah, Peygamber ve evliyâ sözünden müteessir ve mütenassih olmayanların ciğeri ölümleri esnâsında, yâhud kıyâmet gününde kan olacak, amma o vakit faydası olmayacaktır. Ey muhâtab; sen o gün gelmeden mütenassih ol ki, faydasını göresin.

Kölelerin şehâdetinin makbul olmayışı bahsine avdetle deniliyor ki :

3814

چون گواهی بندگان مقبول نیست

عدل او باشد که بندۀ غول نیست

Çun guvâhiy bendegan makbûl nist,
Adl o bâşed ki bendê-i gûl nist.

«Mâdem ki, kölelerin şehâdeti makbul değildir. O halde şeytan ve nefis kölesi olmayan, hakikaten hür bir adam, şâhid-i âdildir.»

نشت ارسلناک شاهد در نذر

زانکه بود از کون او حرن حر

Gêst erselnâke şâhid der nuzur,
Z'ânki bud ez kêvn ô hurrubnu hur.

«Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz imâna gelme-
yenleri inzâr, yâni, korkutmak husûsunda (İnna erselnâke şâhidâ) hita-
bına mazhar oldu. Çünkü Zât-i Akdes-i Risâlet bütün Kâinâta karşı hür
oğlu hürdü, yâni, hiç bir şeyin meclûbu ve mağlûbu değildi.»

(Sûre-i Ahzâb)daki bir kaç Âyete işâret ediliyor ki :

يَا أَيُّهَا

النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ۝ وَدَاعِيًا إِلَى
اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرًا حَامِيًا ۝ وَبَشِيرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَن لَّهُمْ
مِّنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا ۝ وَلَا تَطِيعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ
وَدَعِ أَذْيَهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكُنْ بِاللَّهِ وَكِيلًا

Yâni : «Ey Peygamber-i Ekber! Seni, halkın tasdik ve tekzibine şâ-
hid olmak, mü'minleri Cennetle müjdelemek, kâfirleri Cehennemle kor-
kutmak üzere hakikaten biz gönderdik. Allahın izniyle insanları Allaha
da'vet etmek ve Dünyâya parlak bir kandil olmak üzere biz irsâl eyle-
dik. Mü'minler için Allah tarafından pek büyük bir ihsân olduğunu ve
ni'metin onların amellerinden çok fazla olan Cemâl-i İlâhî ni'meti bulun-
duğunu onlara müjdele ve münâfıklara itâat eyleme, onların sözünü din-
leme, onların ezâ ve cefâsına karşı kendilerini cezâlandırmaya kalkışma.
Onlar hakkında Allahı vekil ittihaz et; Allahın vekil olması da kâfi-
dir¹⁴⁹»

(149) Sûrei Ahzap : 45-48.

İşte Sallallâhü Aleyhi Vesellem Efendimiz, Dünyâda hiç bir kimse-
nin emrine tâbi' ve nefsânî hiç bir arzuya mutâbî' olmadığından, hürri-
yetin mertebe-i kusvâsında bulunduğu için (İnna erselnâke şâhidâ) hitâ-
bına mazhar olmuştu.

Kezâ ümmeti de :

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا

لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا

Yâni : «Böylece sizi âdil, ifrat ile tefrit ve teşbih ile tenzih arasında
mutavassıt bir ümmet kıldık. Resûl-i Ekrem'in de size şâhid olması ve
sizi tezkiye etmesi için insanlara karşı peygamberlere şâhid olmanız¹⁵⁰»

Mahşerde ümem-i sâlifeden ba'zıları : «Bize peygamber gelmedi, tev-
hide dâir bir şey duymadık» diyecekler ve o vakit müslümanlar da, Kur'-
ân-ı Kerim'den aldıkları ma'lûmât dolayısıyla, her millete bir peygamber
gönderilmiş, husûsiyle Kur'ân-ı Kerim'de ismi geçen peygamberlerin,
ümmetlerine lâzım gelen tebliğatta bulunmuş olduklarına dâir enbiyâ
lehine şehâdetle bulunacaklar, Aleyhisselâtü Vesselâm Hazretleri de
onların şâhid-i âdil olduklarına dâir tezkiyede bulunacaktır. Bu Âyet-i
Kerime bütün ümmete hitab eder gibi görünüyorsa da zikr-i mutlak,
irâde-i mukayyed kabilindendir. Orada şehâdet edecek olan ümmetin an-
cak havâssı ve ahrârıdır.

Hazret-i Ali lisânından beyân ediliyor :

چونکه حرم خشم کی بندد مرا

نیست اینجا جز صفات حق در

Çunki hurrem haşm key bended merâ,
Nîst incâ cuz sıfât-i Hak derâ.

«Mâdem ki hürüm; gazab beni bir esir gibi nasıl bağlayabilir? Bu-
rada, yâni, kalbimde Hakkın sıfâtından başka bir şey yoktur. O halde
beri gel.»

(150) Sûrei Bakara : 143.

اندر آ کزاد کردت فضل حق
زانکه رحمت داشت بر خشمش سبق

*Ender â k'âzâd kerdet fazl-ı Hak,
Z'ânki rahmet dâşt ber haşmeş sabak.*

«Beri gel ki, Allahın fazl u keremi seni küfürden halâs etti. Çünkü onun merhameti gazabına sâbık ve fâiktir.»

*Gark eder âlemleri bir katra âb-ı mağfiret,
Var kıyâs et vüs'ati deryâ-yı rahmet niydüğün.*

اندر آ اکنون که رستی از خطر
سنگ بودی کیمیا کردی گهر

*Ender â eknûn ki restî ez hatar,
Seng bûdî kûmyâ kerdî guher.*

«Beri gel ki, şimdi muhâtaradan kurtuldun. Sen bir taş gibi idin, Allahın fazl u keremi iksiri seni cevher hâline getirdi.»

رسته از کفر و خارستان او
چون گلی بشکفت سروستان هو

*Reste-î ez kufr-u-hâristân-ı û,
Çun gulî bîşkûft servistân-ı Hû.*

«Küfürden ve onun dikenliğinden kurtuldun, çünkü hüviyyet servistânında bir gül açıldı.»

تو منی و من توام ای محترم
تو علی بودی علی را چون کشم

*Tu menî-vû-men tuem ey muhteşem,
Tu Alî bûdî Alîrâ çun kuşem.*

«Ey muhteşem pehlivan; artık sen bensin, ben senim. Sen Ali oldun, Aliyi nasıl öldüreyim?»

O pehlivân sâye-i Mürtezâda imâna gelmiş, şâh-ı merdân ile uhuvvet derecesini bulmuş ve : «Müslümanlar, bir nefis gibidir» Hadîsinin sırrına mazhar olmuştu. Binâenaleyh Hazret-i Ali lisânından ona karşı : «Sen bensin, ben senim» buyuruluyor.

معصیت کردی به ازهر طاعتی
آسمان پیموده در ساعتی

*Mâ'siyet kerdî bih ezher tâatî,
Âsman peymûde-î der sâatî.*

«Sen her türlü tâatten iyi bir günah işledin de bir ân içinde gökleri tayyedip geçtin.»

بس خجسته معصیت کآن مرد کرد
نی ز خاری بردمد اوراق ورد

*Bes hucestê mâ'siyet k'an mêrd kerd,
Nî zi hârî berdemed evrâk-ı verd.*

«O adamın işlediği ne mübârek bir günahı ki, kendisini böyle mâ'nen yükseltti. Buna şaşılmasın, gül yaprakları da dikenli bir ağaçtan zuhur etmiyor mu?»

«Nice günah vardır ki, işleyene merhamet kazandırır ve onu mağfirete ulaştırır.» Evet. Bir adam, hasbelbeğeriyye bir günaha girer, sonra yüreği yanarak, gözünden nedâmet yaşları akıtarak tâib ü müstegfir olur. Hazret-i Peygamber : «Günahı tevbe eden, hiç günahı olmayan

gibidir.» buyuruyor. Sonra tevbenin nasıl olacağını «**Hakiki tevbe nedâmetten ibârettir**» Hadisiyle beyân ediyor. Sonunda nedâmeti ve hakiki tevbeyi muçib olan bir günah, elbette riyâkârâne yapılmış tâât ve ibâdâtta hayırlıdır. Hattâ böyle bir günâhı, ileri atlamakta fazla mesâfe almak için bir kaç adım geri gitmeye benzettirler. Çünkü böyle bir tevbe-kârın günâhı afvedilmekle berâber mâ'nevî derecesi de yükselir.

*Tâatin zevk-i sürûrâveri hoştur amma,
Başka bir neş'esi var girye-i istiğfârın.
Ne kadar olsa birinde bulunur ucb ü gurûr
İlticâdır öbürü rahmetine gaffârın.*

Hazret-i Mevlânâ buna dâir misâl irâd ediyor :

3823

*نی گناه عمر و قصد رسول
می کشیدش تا بدرگاه قبول*

*Ni gunâh-i Ômer-û-kasd-i Resul,
Mikeşîdeş tâ bedergâh-i kabul.*

«Ômerin Resûl-i Ekreme olan kasdı ve günâhı, onu bârigâh-ı kabûle kadar çekip götürmedi mi?»

Cenâb-ı Fârûk, Ebû Cehlin kız kardeşi oğlu bulunduğu için müslümanlığa adâvet ve müslümanlara eziyet etme husûsunda dayısı gibi hareket eyliyordu. Hattâ Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimizi öldürmek için silâhlanmıştı. Fakat hemşiresinin evinde Kur'ân-ı Kerim sesi işitti. İçeriye girdi. Kız kardeşini ve eniştesi (Saîd bin Zeyd)i dövdü. Sonra (Tâhâ) Sûresi yazılı bir sayfayı aldı ve okudu. O kaskatı kalbi birden yumuşayıverdi. Kalktı Huzûr-i Risâlete gitti. Maiyyet-i Peygamberide bulunanlar, ona emniyyet edemedikleri için kollarından tuttular. Sallâlâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri bırakın diye buyurdu. Kendi gidip Ômerin hamâil kuşanmış olduğu kılıcını kayışından tuttu ve sarstı. O kahraman Ômer dizlerinin üstüne çöktüverdi ve hulûs-i kalb ile müslüman oldu. Hazret-i Ômerin ibtidâsı günah olan şu hareketi, müslüman oluşu gibi bir tâât ile neticelendi. Bir misâl daha :

3824

*نی بسحر ساحران فرعون شان
می کشید و گشت دولت عو شان*

*Ni besih-r-i sâhıran Firâvn şan,
Mikeşîd-û-gêşt devlet âvn şan.*

«Fir'avnin Hazret-i Mûsâ ile imtihan etmeye kalkıştığı sihirbazların sonradan dökülen kanları onlar için devlet ve hidâyet olmadı mı?»

Mûsâ Aleyhisselâmın elindeki asâsının ejderhâ olup sa'dırmasını ve elini koynuna sokup çıkarınca göz kamaştıracak şekilde parlamasını Fir'avn ile etbâi sihir zannediyorlar, onları yapan Kelimullahı da sihirbaz sanıyorlardı. Ona mukabele için Mısırda ne kadar sihirbaz varsa hepsi toplatılıp getirildi ve Hazret-i Mûsânın karşısına çıkarıldı.

Sihirbazlar bir takım ipleri ve deynekleri yılan şeklinde gösterdiler. Seyirci olan halkı korkuttular. Fakat Cenâb-ı Mûsâ asâsını yere bırakınca kocaman bir ejderhâ oldu. Sihirbazların iplerini, deyneklerini yuttu. Bunun üzerine sihirbazlar, Mûsânın yaptığının sihir değil, mu'cize olduğunu anladılar. Çünkü sihir olsaydı onların ip ve deynek olduğu meydana çıkacak, lâkin ipler ve deynekler ortada kalacaktı. Asây-ı Mûsâ ise hepsini yutmuş, görünürde bir şey bırakmamıştı. Binâenaleyh Mısır sihirbazları, Mûsânın ve Hârûnun Rabbine iman ettik diye secdeye kapandılar. Fir'avnin kendilerini ölümle tehdit etmesine de kulak vermediler. İşte bunların ilk hareketleri bir seyyie idi. Fakat hidâyet ve mağfirat ile neticelenmişti. Eğer o günâhı, yâni, Hazret-i Mûsâ ile imtihana kalkışmak küstahlığını irtikab etmemiş olsalardı :

3825

*کی بدیدندی عصا و معجزات
معصیت طاعت شد ای قوم عصات*

*Key bîdîdendî asâ-vû-mû'cizat,
Ma'siyet tâât şud ey kavm-i usat.*

«Mûsânın asâsını ve mu'cizelerini nasıl görürlerdi? Ey âsî kavm: demek ki, yerine göre ma'siyyet tâât yerine geçiyor.»

نا امید را خدا گردن زدست
چون گنه مانند طعت آمدست

Nâ umîdirâ Hudâ gerden zedest,
Çun guneh mânend-ı tâat âmedest.

«Rahmet-i İlâhiyyeden ümid kesmeyi Allah men'etmiş, ba'zı yerde günah tâat hâline gelmiştir.»

Kur'ân-ı Kerîm'de buyurulmuştur ki:

قُلْ اِعْبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰۤى اَنْفُسِهِمْ
لَا تَنْظُرُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا
اِنَّهُ هُوَ الْعَفُوْرُ الرَّحِيْمُ

Yâni: «Habîbim; de ki: Ey günah irtikâbı ile nefslerine zulmetmiş olan kullarım! Allahın rahmetinden ümid kesmeyiniz! Allah hakikaten bütün günahları mağfiret buyurur. Zira O gafûr ve rahîm bir Hüdâ-yı Kerîmdir¹⁵¹.»

İbn-i Abbasın rivâyet ettiği bir Hadîs-i Şerif vardır ki, meâlî şöyledir: «Eğer siz günah etmemiş olsaydınız, Allah başka bir kavm yaratır, onlar günah işlerler, Allah da onları afvederdi.»

Günaha girmek acz-i beşerî icabıdır. Ömer Hayyâm: «Günah işlemiş bir adam nasıl yaşamıştır? söyle.» der ki, doğrudur. Cenâb-ı Hak-kın (Afûv) ve (Gafûr) isimleri vardır ki, bunların muktezâsı da günah-kârın bulunmasıdır. Günahkârlar olmasaydı Hakkın Afûv ve Gafûr tellisi nasıl zuhura gelirdi?

Şive-i mağfirete cürm ü günehtir baîs

(151) Sûrei Zümer: 53.

چونکه مبدل میکند او سیئات
طاعتی اش می کند رغم و شات

Çunki mubeddel mîkuned o seyyiât,
Tâatî eş mîkuned rağm-î vuşat.

«Allah; vâşi, yâni, gammad ve şeytanların körlüğüne, halkın seyyi-âtını hasenâta tebdil eder.»

(Sûre-i Furkân)daki bir Âyete işâret ediliyor ki:

وَالَّذِيْنَ لَا يَدْعُوْنَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ وَلَا يَقْنُلُوْنَ النَّفْسَ الَّتِيْ حَرَّمَ
اللّٰهُ الْاِلٰهَ الْحَقِّيْ وَلَا يَزْنُوْنَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ اَثَامًا ۝ يُّضَاعَفْ لَهُ
الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَنَجْلُدْ فِيْهِ مُهَانًا ۝ الْاَمْرَ نَابِ وَاَمْرَ وَعَمَلًا
صَالِحًا فَاُولٰٓئِكَ يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَّكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا
رَّحِيْمًا

Yâni: «Allah ile berâber başka bir ilâhe duâ ve ibâdet etmeyenler, dinî muhârebelerden mâadâ Allahın haram kıldığı katl-i nefsin cinâyetin- de bulunmayanlar, zinâ fi'lini de irtikâb etmeyenler... Her kim bunları yaparsa, günâhkârlığının cezasını görür. Bu fiillerin mürtekibi olan, kı-yâmette iki katlı olarak azâba uğrar ve hor, hakîr olarak Cehennemde cbediyyen muazzeh olur. Ancak tevbe ve iman ederek sâlih ameller iş-leyenler müstesnâdır ki, Allah onların seyyiâtını hasenâta tebdil eder. Cenâb-ı Hak, Gafûr ve Rahîmdir¹⁵².»

Nakledilen Âyetlerle, Hadislerden anlaşılmıştır ki; insan için en bü-yük günah, Allahın rahmetinden ümid kesmektir. «Allah beni afvet-mez!» demek, benim günahım onun mağfiretinden büyük demek gibi

(152) Sûrei Furkan: 68-70.

olur. Binâenaleyh mâdemki insanız, hepimiz hâlimize göre günâhkârız. Onun için Rahmet-i Hakka ilticâ etmeli, kalbimiz yanarak, aman yâ Rabbi demeliyiz. Tevbe ve istiğfarda bulunmalıyız. Emin olmalıyız ki, Rahmet-i İlâhiyye kulunun aman demesine karşı durmaz.

3828

زین شود مرجوم شیطان رجیم
وز حسد او بطرقه گردد دو نیم

*Z'in şevet mercûm şeytân-î racım,
Vez hased ô bîtrakad gerded dunim.*

«Allahın afv ve mağfiretinden ve seyyiâtı hesenâta tebdil etmesinden şeytan mercum ve mağmum olur. Âdetâ hasedinden çatlar, iki parça olur.»

3829

او بکوشد تا گناهی پرورد
زان گناه مارا بجای آورد

*O bîkoşed tâ gunâhî pervered,
Z'ân gunah mârâ beçâhî âvered.*

«Şeytan bizi günâha sokmaya ve günah dolayısıyla kuyuya düşürmeye, yâni, cehenneme götürmeye çalışır.»

3830

چون بیند کان گنه شد طاعتی
گردد اورا نامبارك ساعتی

*Çun bîbîned k'an guneh şud tâatî,
Gerded ôrâ nâmubârek sâatî.*

«Şeytan, bir insanın işlediği günahını tâate, yâni, seyyiâtını hesenâta tebdil ettiğini görünce, zaman ona uğursuz olur.»

Hazret-i Mevlânâ bu beyânâtta bulunduktan sonra Cenâb-ı Murtazâ lisânından o yeni müslûmana diyor ki:

3831

اندر آ من در کشادم مر ترا
تف زدی و تحفه دادم مر ترا

*Ender â men der kuşâdem mer turâ,
Tuf zedî-vû-tuhfe dâdem merturâ.*

«Sana kapıyı açtım, içeriye gir. Sen bana tükürmüştün, ben sana hediye veriyorum.»

3832

مر جفا گرا چنینها میدهم
پیش پای چپ چسان سر مینهم

*Mer cefâger râ çuninhâ mîdihem,
Piş-ı pâ-y-î çep çisan ser minihem.*

«Bana cefâ edene böyle ihsânda bulunur ve sol ayağa karşı bu vec- hile tevâzu'da bulunursam.»

3833

بس وفا گرا چه بخشم تو بدان
گنجها و ملکهای جاودان

*Pes vefâger râ çî bahşem tû bîdan,
Genehâ-vû-mulkhây-î câvidan.*

«Bana vefâkâr olana neler vereceğimi sen anla ki, onlar ebedi hazi- neler ve sermedi saltanatlarıdır.»

**«EMİRÜLMÜ'MİNİN ALİ KERREMALLAHÜ VEÇHE'NİN RİK'ABDARI
KULAĞINA HAZRET-İ PEYGAMBER SALLALLÂHÜ ALEYHİ
VESELLEMİN: ALİ, SENİN ELİNLE ŞEHİD OLACAKTIR
BUYURMASI»**

3834

من چنان مردم که با خونی خویش
نوش لطف من نشد درقهر نیش

*Men çunan merdemki bâýûnî-i hiş,
Nûş-ı lutf-i men neşud der kahr niş.*

«Ben öyle bir adamım ki, kendi kâtilim olacak kimseye bile, lütfu-
mun tatlılığını, kahr acılığına tebdil etmemişimdir.»

3835

گفت پیغمبر بگوش چاکرم
کو برد روزی ز کردن این سرم

*Gôft peygamber begôş-î çâkerem,
K'ô bured ruzî zıgerden in serem.*

«Bir gün hizmetçimin başımı keseceğini Hazret-i Peygamber onun
kulağına söyledi.»

3836

کرد آ که ان رسول از وحی دوست
که هلاکم عاقبت در دست اوست

*Kêrd âgeh an Resul ez vahy dost,
Ki helâkem âkibet der dest-i ost.*

«Resûlullah Hazretleri Vahy-i İlâhiden mülhem olarak beni de ha-
berdâr etmişti ki, âkibet ölümüm, onun elinden olacaktı.»

Müreysi Gazvesinde Hazret-i Ali kum üstüne yatmış, uyumuş, saçı,
sakalı, kuma bulanmıştı. Aleyhisselâtü Vesselâm onu öyle görünce (Kum
Ebû Tûrâb) yâni, «Ey toza, toprağa bulanmış; kalk» hitâbiyle uyandırdı,
ve: «Yâ Ali; sana evvelkilerin en şakisi ile sonrakilerin en bedbahtını

haber vereyim mi?» buyurduktan sonra, «Birincisi: Sâlih Peygamberin
devesini sinirleyen, yâni, arka bacaklarının sinirlerini kesip öldüren,
ikincisi de: Buraya vurup bunu kana bulayacak olandır» diye Cenâb-ı
Ebitürâbın başını ve sakalını işaret buyurmuştu.

Bu şakî ise (Abdullah bin Mülcem) denilen herifti.

İbn-i Mülcemin kim ve nasıl bir mahlûk olduğunu anlamak için bi-
raz târihi ma'lûmâta ihtiyaç vardır:

Hazret-i Osman (Radiyallâhü anh) şehid olmuş, Cenâb-ı Ali etrâfın
ısrarlariyle hilâfete intihâb olunmuştu. Fakat ashâbdan ba'zıları bu in-
tihâba muhâlif bulundular. Evvelâ kâtillerin kısası icrâ edilsin, ondan
sonra da halife seçilsin dediler ve yarıldılar. Çünkü ortada hükümet
yoktu. Hükümet ve halife olmadan kısas emrini kim verecekti? Sonra
Medineye gelen ihtilâlcilerin sayısı binleri buluyordu. Bunların hepsi
fi'len değilse bile fikren kâtillerle berâberdiler. İçlerinden birini tutmak,
hepsini yeniden ayaklandırmak olacaktı. Hazret-i Aliye biat etmeyen-
lerden bir kısmı bitaraf durdular. Ba'zıları da silâhla muhâlefete kalkış-
tılar. Bu silâhlı muhâliflerin en zorlusu Muâviye bin Ebisüfyandı.

Hazret-i Ömer devrinde Şam vâlisi ta'yin edilmiş, Hazret-i Osman
zamânında mevkiinde kalmış, yirmi senelik vilâyeti müddetinde bütün
Şam halkını kendisine taraftar yapmıştı. Binâenaleyh karışıklıktan isti-
fade ile vilâyetini saltanata tebdil etmek hevesine düştü ve Emirülmü'-
minine karşı koymaya kalkıştı. Ali ve Muâviye orduları (Siffin) mevki-
inde karşılaştılar.

Hazret-i Ali ordusunun süvâri kumandanı Ammâr bin Yâsir (Radi-
yallâhü anh) hakkında Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz: «Seni imâm-ı
âdile bâğî olan bir tâife öldürecektir» buyurmuş ve bu haber, ashâb-ı
kirâmın hepsince ma'lum bulunmuştu.

Musâdemelerden birinde Hazret-i Ammâr, muhâlif ordu tarafından
şehid edildi. Bunun üzerine o tarafın bâğî olduğu anlaşıldı.

Muâviye, bunun te'sirini izâle etmek için: «Ammârı biz öldürme-
dik, onu muhârebeye getiren Ali öldürdü!» diye ma'nâsız bir söz neş-
retti. Bu saçmayı haber alan Hazret-i Ali: «O halde Hamzanın kâtili,
Vahşî değil, Resûlullah olmak lâzım gelir. Çünkü onu Uhud muhârebe-
sine götüren Hazret-i Peygamberdi» buyurdu.

Hazret-i Ali ordusunda bulunup da fi'len harbe iştirak etmeyen se-
hâbîler de Ammârın şehâdeti üzerine mukâteleye başladılar.

İki taraftan binlerce müslümanın kanı döküldükten sonra Muâviye
ordusu bozulmaya yüz tuttu. Amr bin Âs'ın tavsiyesiyle mızrak uçları-
na Mushaf bağladılar ve: «Kelâmullah aramızda hakem olsun» dediler.

Hazret-i Ali ordusunda cahil ve kaba sofu bir takım herifler vardı.
Onların ısrârıyla muhârebe durduruldu, kazanılmış bir harb kaybedildi.

Mütâreke ve müzâkere esnâsında Hazret-i Ali tarafında (Ebû Mûsel'-

eş'arı), Muâviye tarafından (Amr bin Âs) hakem ta'yin olundu. Bunlar bir sene sonra buluşup Hazret-i Ali ile Muâviye hakkında bir hüküm vereceklerdi. Hazret-i Aliye muhârebeyi durdurtan câhil sofular, fikirlerini değiştirdiler. Allahtan başka kimse hüküm veremez. Biz iki hakem kabul etmekle kâfir olduk, şimdi tevbe ve tecdid-i iman ediyoruz diyerek Cenâb-ı Halifeye de yeniden imana gelmesini ve muhârebeye tekrar başlamasını teklif ettiler. Teklifleri kabul olunmadığı için ordu-dan ayrıldılar. İçlerinden birini Emirülmü'minin ta'yin ettiler. (Nehrevân) taraflarına gidip kendileri gibi düşünmeyen müslümanların malını ve canını mubah gördüler. Ve bir çok cinâyet işlediler.

Hazret-i Ali bunlarla mukateleye mecbur oldu, pek çoğunu kılıçtan geçirdi. Kalanlar öteye, beriye dağıldılar ve İslâm Târihinde (Hâriciler) adını aldılar. Hâlâ da Maskit imamlığında Zengibarda, Trablus Garb-daki (Cirbe) adasında bu mezhebe olanlar vardır ki, Hazret-i Aliye husûmet gösterirler. İsmi bile zikretmiyerek (recul) diye bahsederler. İbn-i Mülcem nâmına da hürmet ve ta'zimde bulunurlar.

(Benî Murâd) nâmındaki kabile efrâdından bulunan İbn-i Mülcem, evvelce Hazret-i Alinin muhiblerinden idi. Mevlânânın beyânâtından anlaşıldığına göre evvelce hizmetinde de bulunmuştu. Hattâ bir seferde Hazret-i Murtazâ ona bir at vermiş ve : «Ben ona iyilik etmek istiyorum, o ise beni öldürmek istiyor» buyurmuştu. İbn-i Mülcem sonra Hâricî mezhebine girdi. Nehrevânda mezhebdâşlarının kılıçtan geçirilmesine çok müteessir oldu. (Berk bin Abdillâh) ve (Amr bin Bekir) isimli iki hâricî ile konuştu. Mezhebdâşlarının katlini yâd edip ağlaştılar. İntikam almak için Hazret-i Alinin, Muâviyenin ve Amr bin Âsın öldürülmelerini kararlaştırdılar. İbn-i Mülcem Hazret-i Alinin, Berk bin Abdillâh Muâviyenin, Amr bin Bekir de Amr bin Âsın katlini deruhte etti. Ramazanın 17'sinde bu cinâyetlerin icrâsına karar verdiler. İbn-i Mülcem Kûfeye geldi. Orada kendisini teşvik ve teşcî' için işe bir de kadın parmağı karıştı. Kûfede (Katâme) isminde bir karı vardı ki, babası, kardeşi ve kocası hâricî oldukları için Nehrevânda öldürülmüştü. Onun için Habîse, Hazret-i Aliye pek şiddetli bir adâvet gösteriyordu. İbn-i Mülcem bu kariya âşık oldu ve almak istedi. Katâme mehir olarak 3000 dirhem, bir köle, bir halayık, bir de Hazret-i Alinin katli talebinde bulundu. İbn-i Mülcem bu talebi kabul etti. Zâten ben de Kûfeye bunun için gelmiştim, dedi.

Katâme, akrabâsından (Verdân) nâmında birini İbn-i Mülceme yardımcı verdi. (Şebib bin Büceyr) denilen biri de bu kasta iştirak etti.

Evvelki konuşmada her üç zâtın 40. sene-i Hicriyye Ramazanın 17. gecesini öldürülmeleri kararlaştırılmıştı. O gece Berk bin Abdillâh, Şamda Muâviyeye arka tarafından bir kılıç vurdu. Darbe kaba etine rastladı. Şişman bir adam olduğu için aldığı yaradan ölmedi. Tedâvî ile iyileşti.

Berk'i yakaladılar. Herif kurtulmak ümidiyle bu gece Ali de öldürülecektir. Öyle karar vermiştik dediyse de canını kurtaramadı. Ellerini, ayaklarını ve dilini keserek öldürdüler. Ondan sonra Muâviye mescidde bir maksûre yaptırıp onun içinde oturdu. Maksûrenin etrafına eli kılıçlı muhafızlar dikti.

Mısıra giden Amr bin Bekir ise Amr bin Âs zanıyla, onun namaz kaldırmaya vekil ta'yin etmiş olduğu (Hârice)yi secde iken öldürdü. Çünkü o gece Amr bin Âs'ın karnı ağrıdığı için mescide çıkmamış (Hârice) denilen zâtı vekil olarak göndermişti. Maktûlün Amr bin Âs olduğunu öğrenen Amr bin Bekir : İbn-ül-Âs'ı öldürmek istiyordum. Allah (Hârice)nin ölümünü irade etmiş, dedi. Onu da öldürdüler.

İbn-i Mülceme gelince : O, muvaffak olacağına emindi. Zira Cenâb-ı Murtazâ, sabah namazı vaktinden evvel yalnızca mescide gider, namaz vaktine kadar tâat ve ibâdetle meşgul olurdu.

Hicretin 40 ıncı senesi ve Ramazanın 17. gecesini bermûtâd mescide gitmek için evden çıkmıştı. İbn-i Mülcem ve arkadaşları arkasından geldiler. Verdân bir kılıç savurdu ise de Hazret-i Alinin asâsına rastgeldi. İbn-i Mülcem Cenâb-ı Şâh-ı Vilâyetin tepesine bir kılıç indirdi ve mübârek başını yardı. Hazret-i Murtazâ : «Kâ'benin Rabbi hakkı için kurtuldum» buyurdu. Kâtiller kaçtılar. Hazret-i Aliyi de eve kaldırdılar. Sonra İbn-i Mülcem yakalandı. Cenâb-ı Haydar : «Sağ kalırsam onu afvedeceğim, öldüğüm takdirde kısas yapınız» dedi. Yaralı olarak üç gün yaşadı ve sonra şehiden irtihâl eyledi. Kerremallâhü veche ve radiyalahü anh. İbn-i Mülcem de i'dâm edildi ve cesedi yakıldı.

Artık kıssaya gelelim. Hazret-i Ali lisânından bahse devâm ediliyor :

3837

او همی گوید بکش پیشین مرا
تا نیاید از من این منکر خطا

O hemî gôyed bıküş pişin merâ,
Tâ neyâyed ezmen in munker hatâ.

«İbn-i Mülcem diyordu ki, bu münker ve çirkin hatâ, benden zuhur etmemek için evvelce beni öldür.»

من همی گویم چو مرگ من زنت

با قضا من چون توام حيله جست

*Men hemî gôyem çu merg-i men zıtust,
Bâ kazâ men çun tuvânem hîle cust.*

«Ben de diyordum ki: Mâdem ki, benim ölümüm senin elinle olacaktır, bu mukadderdir, kazâya karşı ben nasıl çâre arayabilirim?»

3839

او همی افتد به پشم کای کریم

مر مرا کن از برای حق دو نیم

*Ô hemî ufle'd be pîşem k'ey ker'im,
Mer merâ kun ez berây-i Hak du nim.*

«O, benim önüme düşerek diyordu ki: Ey Kerim olan Ali; Allah rızâsı için beni iki parça et ki.»

3840

تا نیاید بر من این انجام بد

تا بسوزد جان من بر جان خود

*Tâ neyâyed bermen in encâm-ı bed,
Tâ ne sôzed cân-ı men bercân-ı had.*

«Bu sû-i hâtîme bana isâbet etmesin ve rûhum, kendi kendisine acıyıp yanmasın.»

3841

من همی گویم برو جف القلم

زان قلم بس سرنگون گردد علم

*Men hemî gôyem birev ceffel kalem,
Z'an kalem bes ser nıgun gerded alem.*

«Ben de diyordum ki: Hadi işine git. Bunun böyle olacağını Kalem-i Takdir Levh-i Mahfuzda yazdı ve mürekkebi kurudu. O kalemin yazı-

şından bir çok sancak baş ağağı olmuş, yâni, kaderin hükmüyle nice ordular bozulmuştur.»

3842

هیچ بغضی نیست در حام ز تو

زانکه این را من نمیدانم ز تو

*Hiç buğzî nîst der cânem zıtû,
Z'anki inrâ men nemîdânem zıtû.*

«Sana karşı rûhumda hiç bir buğz ve husûmet yoktur. Çünkü ben bunu senden bilmiyorum.»

Belki seni İrâde-i Hakkın zuhuruna bir vâsita biliyorum.

3843

آلت حق تو فاعل دست حق

چون ز من بر آلت حق طعن و دق

*Alet-i Hakkî tu fâil dest-ı Hak,
Çun zenem ber âlet-ı Hak tâ'n-u-dak.*

«Sen Hakkın âletisin. Asıl fâil, Allahın yed-i Kudretidir. O hâlde Allahın âdetine karşı ben nasıl i'tiraz ederim, onu kırmaya nasıl çalışırım?»

3844

گفت او پس آن قصاص از بهر چیست

گفت هم از حق آن سر خفیت

*Gôft o pes an kısas ezbehr-ı çîst,
Goft hem ez Hâk ân sırr-î hofîst.*

«İbn-i Mülcem, o hâlde katile neden kısas lâzım geliyor? diye sordu. Hazret-i Ali cevâben o da Haktandır ve Allahın gizli bir sırrıdır, dedi.»

Ve devâm etti:

ر کند بر فعل خود او اعتراض
ز اعتراض خود برویاند ریاض

*Ger kuned ber fi'l-ı hod ô i'tiraz,
Z'i-tirâz-i hod birûyâned riyaz.*

«Eğer Allah kendi fi'line i'tiraz ederse onun i'tirazı bir çok ravzalar yetiştirir.»

Yâni, Cenâb-ı Hak Fâil-i Mutlak olduğu için her şey onun irâdesiyle vukua gelir. Meselâ bir kâtil, onun elinde bir âlet gibidir. Asıl katli fi'li Haktandır. Sonra o katlin vâsitasına i'tirâz eder ve ona kısas icab eylerse o i'tirâz ve o icâb, içi hikmet ve esrâr çiçekleriyle dolu bir takım ravzalar peydâ eder.

3846

اعتراض اورا رسد بر فعل خود
زانکه در قهرست و در لطف او احد

*i'tirâz ôrâ resed ber fi'l-ı hod,
Z'ânki der kahrest-û-der lutf ô ahad.*

«Kendi fi'line i'tiraz etmek, vâsita olan kâtili kısâsen öldürmek, ona yakışır. Çünkü o kahırda da, lutfunda da birdir.»

3847

اندین شهر حوادث میر اوست
در ممالك مالك تدبیر اوست

*Enderin şehr-i havâdıs mîr ost,
Der memâlik mâlik-i tedbîr ost.*

«Bu hâdisât şehri olan Dünyâda bey ve hâkim olan, bütün memleketlerde mâlik ve müdebbir bulunan odur.»

آلت خود را اگر او بشکند
آن شکسته گشترا نیکو کند

*Alet-ı hodrâ eger ô bışkened,
An şikestê geşterâ nîkô kuned.*

«Eğer kendi âletini kırarsa o kırılmış âleti iyi eder.»

3849

رمز نسیخ ایه اونسها
نات خبراً در عقب میدان مها

*Remz-ı «nensah ayeten ev nunsihâ»,
Ne'ti hayren der akib mîdan mihâ.*

«Ey büyük zât (Manensah mîn ayetin ev nünsiha) Âyetinin akibindeki (Ne'tibi hayrin minha) nüktesini anla.»

Nesh: Tebdil demektir. Kur'an-ı Kerim'de ba'zı ahkâmın tebeddülü hakkında emirler vardır. Bunların her biri bir hikmete mebnidir. Meselâ Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz Mekke'de bulunduğu ve henüz müslümanlığın zayıf olduğu hengâmede müşriklere: (Leküm dinü-küm veliyedîn.) Yâni: «Sizin dininiz size, benim dinim de bana» demeye me'mur kılınmıştı. Sonra Medineye hicret vuku' buldu. Müslümanlık kuvvet ve kudret iktisâb etti. Bunun üzerine müslümanlar, müşriklerle cihâda me'mur oldular. Binâenaleyh ikinci hüküm, birinci hükmü nesh ve tebdil etmiş oldu.

Kezâ oruç, farz kılındığı vakit müslümanlar oruç tutmak, yâhud her gün için fidye verip fukarâyı doyurmakta muhayyer bırakılmıştı ki, maksad ehl-i İslâmın oruç tutmaya alışmaları idi. O maksad hâsıl olduktan sonra hasta ve yolcu olmayanların mutlaka oruç tutmaları farz kılındı ve ma'zur olmayanların fidye vermesi usûlü neshedildi.

Bu gibi nâsih ve mensûh âyetler dolayısıyla Yahûdiler i'tirâza kalkıştılar: «Muhammed ne yapacağını ve ne yaptıracağını kestiremiyor da bugün verdiği emri yarın değiştiriyor!» hezeyânını savurdular. Dolayısıyla şu Âyet nâzil oldu ki:

مَا نَسَخَ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا أَلَمْ
تَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Yâni: «Biz bir Âyeti nesheyler (yâni, bir hükmü tebdil eylersek) yâhud unutturursak; ondan hayırlısını, yâhud onun gibisini getirir, yâni, emr ederiz. Habibim, bilmez misin? (Yâni, şüphesiz bilirsin ki) hakika-ten Allah her şeyin icrâsına kâdirdir¹⁵³.»

Beytte denilmek isteniyor ki, Cenâb-ı Hak, âleti mesâbesinde olan kâtili kısas ile katlettirince onu nesh ve tebdil eder. Âdetâ paslanmış ve körlenmiş bir bıçağı ateşe sokup dövmek ve su vermekle keskin bir bıçak hâline getirmiş gibi olur. Dünyâda cezâsını çektiği için âhirette de ona mükâfatta bulunur.

3850

هر شریعت را که حق منسوخ کرد
او گیا برد و عوض آورد ورد

Her şeriatrâki Hak mensûh kerd,
O giyâ burd-û-ivaz âverd verd.

«Cenâb-ı Hak, evvelki şeriatleri sonrakilerle neshetti ise meselâ otu göttürüp yerine gül getirmiş oldu.»

Şerâyi-i sâlîfe ile Şeriat-i Muhammediye gibi.

3851

شب کند منسوخ شغل روزرا

بین جمادی خرد افروزرا

Şeb kuned mensûh şuğl-î rûzrâ,
Bin cemâdî-î hired-efrûz râ.

«Gece gündüzün meşguliyetini nesheder. İnsanlar uyur, âdetâ cemâd hâlini alır. Fakat o cemâdlık cisme rahat, zihne küşâyış verir. Akıl ve fikri parlatır.»

(153) Sûrei Bakara : 106.

3852

باز شب منسوخ شد از نور روز
تا جمادی سوخت زان آنس فروز

Bâz şeb mensûh şud ez nûr-ı ruz,
Tâ cemâdî sôht z'an âteş furuz.

«Sonra gündüzün nûru ile gece mensûh olur. Onun nûrundan cemâ-dat aydınlanır.»

3853

گرچه ظلمت آمد آن نوم و سبات
نی درون ظلمت آب حیات

Gerçi zulmet âmed an nevm-u-subat,
Nî derûn-î zulmetest âb-î hayat.

«Vâkıâ geceki uyku ve uyuklama bir zulmet demektir; uyuyunca gözler kapandığı için uyumak, karanlıkta kalmak ve Dünyâyı görme-mektir. Fakat âb-ı hayâtın da zulmette olduğu söylenilmez mi?»

3854

نی در آن ظلمت خردها تازه شد
سکته سرمایه آوازه شد

Nî der an zulmet hiredhâ tâze şud,
Sekteî sermâye-î âvâze şud.

«Uyku zulmetinde rahat eden akıllar, tâzelenmez mi? Sekte, teren-nümün sermâyesi değil midir?»

Sekte, lügatte duraklamak demektir. Edebiyât ve mûsikî ta'birlerin-dendir. Edebiyatta sekte : 11 heceden ibâret olan mef'ûlû, mef'âilün, feû-lün veznini, mef'ûlün, fâilün, feûlün şekline koyup hecesini ona indir-mektir. Ziyâ Paşanın :

Şâir şâir doğar anadan,
Âsârı görünür ibtidâdan.

beytinin birinci mısra'ında sekte vardır. Vezin bilenler anlarlar. Mûsikîdeki sekte de buna yakındır. Onda usûlün bir noktasında bir nefes alacak kadar duraklamak ve terennümü kesmektir. Cenâb-ı Pîrin burada sekteden bahsetmesi, uyanıklık faaliyetine uykunun bir sekte gibi olmasından ve uyku esnâsında o faaliyetin duraklamasındandır.

3855

که زضدها ضدها آید بدید
در سویدا روشنائی آفرید

*Kî zıdîdâ zîdhâ âyed bedid,
Der suveydâ rûšnâî âferid.*

«Çünkü zıdlar, zıdlardan hâsıl olur. Cenâb-ı Hak süveydâ-yı kalbde nûr ve parlaklık yaratmıştır.»

Her şey zıddıyla belli olur. Meselâ şâire Fitnat hanım rahimehullah :

Olmayınca hasta, kadrin bilmez âdem sıhhatin...

demıştır ki, pek doğrudur. Ömründe hiç hasta olmamış bir adam, sıhhatin ne büyük rahmet olduğunu idrâk edemez. Eğer tabiat âleminde gece bulunmasaydı biz gündüzün ne demek olduğunu anlayamazdık. İmânın kıymeti, küfrün ve ilhâdın vücûdiyledir. Herkes mü'min olsaydı, imânın değeri bilinmezdi. Cenâb-ı Hak, insanların kalbinde ufacık siyah bir nokta yaratmıştır ki, ona (Nokta-i süveydâ) yâhud yalnızca (süveydâ) denilir. O nokta siyah ve karanlık olduğu halde tecellî nûru oraya mün'akıs olur. «**Kalbim bana Rabbimden rivâyet etti**» diyenler, oraya akseyleyen nûrdan irfân iktisab ederler. Bunun gibi kısasta da hayat vardır :

3856

جنگ پیغمبر مدار صالح شد
صلح این آخر زمان زان جنگ بد

*Ceng-i peygamber medâr-i sulh şud,
Sulh-ı in âhir zeman z'ân ceng bud.*

«Hazret-i Peygamberin gazveleri sulha medâr oldu. Şu âhir zamanda müslümanlar arasındaki sulh, o gazvelerden husûle geldi.»

3857

صد هزاران سر برید آن دلستان
تا امان یابد سر اهل جهان

*Sad hezâran ser burid an dilsitan,
Tâ eman yâbed ser-i ehl-i cihan.*

«Dünyâ ehlinin başı rahat etsin diye o gönül alan Peygamber bir çok müşrik kafası kesti.»

Buradaki (dilistân)dan maksad : Hazret-i Peygamberdir, kestiği başların sayısı için yüz binlerce denilmesi de kesretten kinâyedir. Yoksa Resûlullahın bütün gazvelerinde öldürülmüş olan müşriklerin hepsi iki bin bulmaz. Yok... dilistan : Mahbûb-i ârifân demekse o vakit yüz bin de az gelir, yüz milyon da.

3858

باغبان زان می برد شاخ مضر
تا بر آید نخل قامتها و بر

*Bâğban z'an mîbured şâh-i muzir,
Tâ ber âyed nahl kâmethâ-vu-bir.*

«Hurma ağacı boy ve yemiş versin diye bağçevan muzır dalları keser.»

3859

می کند از باغ دانا آن حبش
تا نماید باغ و میوه خرمیش

*Mî kened ez bâğ dâna an haşîş,
Tâ numâyed bâğ-u-meyvê hurremiş.*

«Bağcılık ilmini bilen kimse, bağ ve yemiş, feyz ve bereket göster-sin diye yabânî otları yolar.»

می کند دندان بدرا آن طیب

تارهد از درد و بیماری حیب

Mî kened dendân-ı bedrâ an tabib,

Tâ reheda ez derd-u-bîmârî habib.

«Dostu, ahhâbı hastalıktan ve ızdıraptan kurtulsun diye dişci, çürük diş, çeker, çıkarır.»

پس زیادتیا درون نقصاست

مرشیدانرا حیات اندر فناست

Pes yizâdethâ derûn-î nakshast,

Mer şehîdanrâ hayât ender fenast.

«O halde ziyâdelikler, noksanlık içindedir. Şehidlerin ebedî hayatları da onların cisimleri fenâ bulmaktadır.»

چون بریده گشت خلق رزق خوار

یرزقون فرحین می شد گوار

Çun buridê geşt halk-î rızık huvar,

Yurzekûnê ferihîn mişud guvar.

«Rızık yiyen boğaz kesilince (yürzekûne ferihîn) Âyetinde bildirilen ni'metler hazmedilmiş olur.»

(Âl-i İmrân Sûresi)ndeki bir kaç Âyete işâret olunuyor. O Âyetler Uhud gazâsında yetmiş şehid verilmesinden ve muhârebenin kaybedilmesinden ehl-i İslâmı tesliye için nâzil olmuştur.

أَوَلَمْ نَكُ مُمْسِكَةً قَدْ أَصَبْتُمْ مِثْلَهَا فَلَئِنْ هَذَا

قُلْ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ إِنْ شَاءَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Yâni : «Size bir musibet erişdiyse doğrusu siz onlara bunun iki misli musibet eriştirmiştiniz. (Yâni, Uhud muhârebesinde yetmiş şehid verdinizse Bedr gazâsında onların yetmiş neferini öldürmüş ve yetmişini de esir etmiştiniz.) Öyle iken bu hezimet üzerine bu felâket nereden geldi? dediniz. Habibim söyle ki : Kendi nefslерinden gelmiştir. Hakikaten Allah her şeyin icrâsına kâdirdir. (Sizi gâlib getirdiği gibi mağlûb da edebilir.)¹⁵⁴»

Çünkü bu muhârebede itâatsizlik ettiniz. Hazret-i Peygamber, harbi Medine dâhilinde yapmak istiyordu. Siz meydan muhârebesi yapalım diye ısrar eylediniz. İkincisi : Resûl-i Ekrem ordunun arkasını muhafaza için okular ta'yin eylemiş, benden emir gelmeyince kat'iyyen yerinizden ayrılmayınız buyurmuştu. İlk müsâdemede müşrikler bozulunca o okular ganimet toplamak için Peygamberin emr-i hilâfına yerlerinden ayrıldılar, mevki'lerini müdâfaasız bıraktılar. O mevki'den giren düşman süvârisi İslâm ordusunun bozulmasına sebep oldu.

وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ
اللَّهِ أَوْ ادْفَعُوا قَاتِلُوا لَوْنَعْلَمَ فَمَا لَّا لَاتَعْنَاكُمْ هُمْ لَكَفَرُوا بِمِيزِ
أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلَّيْمَانِ يَتَنَلَوْنَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي
فُلُوبِهِمْ وَاللَّهُ أََعْلَمُ بِمَا يَكْمُونُ ۝ الَّذِينَ قَالُوا لِإِخْوَانِهِمْ
وَقَعَدُوا لَوَاطَاعُونَا مَا فُتِلُوا

Yâni : «Münâfıklar da bilmiş olsunlar ki : Onlara geliniz, Allah yolunda harbediniz, yâhud müdâfaada bulununuz denilmişti de, eğer harbetmesini bilseydik size tâbi' olur ve berâber gelirdik demişlerdi. O münâfıklar, bunu söyledikleri vakit, imandan ziyâde küfre, yâhud mü'minlerden fazla kâfirlere yakın ve taraftar idiler. Kalblerinde olmayan şeyi ağızlarıyla söylüyorlar, (yâni, müslümanlığa inanmadıkları halde müslûmanız diyorlar). Allah ise onların gizledikleri küfrü ve nifâkı pek iyi biliyor. O münâfıklar harbe iştirak etmeyerek oturdular ve nifak kardeşlerine : Muharebede ölmüş olanlar bizi dinlemiş olaydılar muhârebe-ye gitmezler ve maktûl düşmezlerdi, dediler¹⁵⁵»

(154) Sûrei Âli İmrân : 165

(155) Sûrei Âli İmrân : 167

Böyle diyenler münâfıkların reisi (Abdullah bin Ubey bin Selul) ile onun tâbîleri idi ki, Ubud gazâsına çıkmışken yoldan dönmüşlerdi. Sayısı üç yüzü bulan bu heriflerin geri dönmesi, zâten 900 kışiden ibâret olan İslâm kuvvetini 600'e indirmiş, müsâdemenin ikinci safhasında okuların yerlerini bırakması üzerine düşman süvârisinin oradan girmesiyle vukua gelen hezimette yetmiş kişi şehid düşmüştü. İşte münâfıklar bu şehidleri murâd ederek bizi dinleyip de evlerinde otursalardı şimdi sağ bulunacaklardı, demişlerdi.

قُلْ فَادْرَؤْا عَنْ أَنْفُسِكُمُ الْمَوْتَ
إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٥٠﴾ وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ
أَمْوَانًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ﴿١٥١﴾ فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ
مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ
أَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

Yâni: «Habibim onlara de ki: O hâlde nefislerinizden ölümü def'ediniz. Harbden kaçmakla katilden kurtulduğunuzu söylemekte sâdık iseniz, ömrünüzün hitâmında başınıza gelecek ölümü def'ediniz. Allah yolunda katledilmiş olanları ölü sanmayınız. Belki onlar, Rabb-i Zîşânların indinde ma'nevi bir hayat ile diridirler. Kendilerine ma'nevi rızıklar verilir. Allahın fazl u kereminden kendilerine verdiği ni'metler dolayısıyla ferahlıdırlar. Arkalarından gelecek olan fakat onlara iltihak etmemiş bulunan mü'minlerle de mesrur olurlar ve yakinen bilirler ki, kendileri için bir korku yoktur, mahzun da olmayacaklardır¹⁵⁶.»

(156) Sûrei Ali İmran: 168-170.

حلق حیوان چون بریدہ شد بعدل
حلق انسان رست افزاید فضل

Halk-ı hayvan çun buridê şud beadl,
Halk-ı insan rûst efzâyid fazl.

«Yenilen bir hayvanın boğazı adl ile ve İsm-i İlâhî ile kesilince insan boğazına gider ve fazilet ve şerefi artar.»

Yâni, meşrû usûl ile kesilmiş me'kûl bir hayvan insan tarafından yenilirse onun mi'desinde hazmolunup insan vücûduna inkılâb edeceği için hayvanlıktan kurtulur ve insanlık faziletini bulur.

حلق انسان چون برد هین بین
تا چه زاید کن قیاس آنرا برین

Halk-ı insan çun bıburred hin bıbin,
Tâ çı zâyed kun kıyas ânra berin.

«İnsanın boğazı kesilince, yâni, Allah yolunda şehid olunca ondane doğacağını buna kıyâs et.»

Ne mi doğar?

حلق ثالث. زاید و تیمار او
شربت حق باشد و انوار او

Halk-ı sâlis zâyed-û-timâr, ô,
Şerbet-î Hak bâşed-û-envâr ô.

«Üçüncü bir boğaz doğar ki, onun timârı ve tedâvisi, Allahın şerbeti ve nurudur.»

Kur'ân-ı Kerim'de :

وَسَقِيهِمْ زَيْتًا طَيِّبًا

buyurulmuştur ki: «Allah onlara temiz bir şarab içirecektir¹⁵⁷» meâlin-dedir.

خلق پریده خورد شربت ولی
خلق از لا رسته مرده در بلی

*Halk-ı bubrîdê hured şerbet velî,
Hâlk ez "Lâ" reste murde der "Belî".*

«O şerbeti kesilmiş bir boğaz, yâni, şehid olan içer, her boğaz değil. (Lâ) yâni, inkârdan kurtulmuş (belâ) da yâni, tasdik ve îmânda fâni olmuş bir boğaz içer.»

بس کن ای دون همت کوته بنان
تا کیت باشد حیات جان بنان

*Bes kun ey dun himmet-i kôteh benan,
Tâ keyet bâşed hayât-i can benan.*

«Ey himmeti alçak ve parmağı kısa olan kimse, ne vakte kadar hayâtının canı ekmekle olacaktır? Artık onu azaltmanın çâresine bak.»

زان نداری میوه ماند بید
کآب رو بردی پی نان سفید

*Z'an nedârî meyveî mânend-ı bid,
K'âb-ı rû burdî pey-i nân-î sefid.*

«Beyaz ve has ekmeği elde etmek için yüz suyu döktüğünden söğüd ağacı gibi meyvesiz kalmışsın.»

گر ندارد صبر زین نان جان حس
کیمیارا گیر و زر گردان تو مس

*Ger nedâred sabr z'in nan cân-ı his,
Kîmyârâ gîr-u-zer gerdan tu mis.*

«Eğer hissi olan rûhun ekmeğe sabredemiyorsa, kimyâyı sür de bakırı altına tebdil et.»

Buradaki (cân-ı his)ten maksad : Rûh-ı hayvânîdir. O rûh, hayvanlarda da vardır. Kimyâdan murad ise terbiye ve tasfiyedir. Demek isteniliyor ki : Açlığa tahammül edemiyorsan kâmil bir müşşidin terbiyesine gir ki, o sâyede sâfiyyet kesbedersin.

جامه شویی کرد خواهی ای فلان
ری مگردان از محله گازران

*Câme-şayî kerd hâhî ey fulan,
Rû megerdan ez mahalle gâzuran.*

«Eyfûlân; çamaşır yıkamak ve temizlemek mi istiyorsun? Çamaşır-cılar mahallesinden yüz çevirme.»

Yâni, yemek hırsından, ni'met hevesinden geçmek ve pâk ü pâkize olabilmek için evliyâullah civarından ayrılma.

گرچه نان بشکت سر روزه ترا
در شکسته بند پیچ و بر ترا

*Gerçi nan bışkêst mer ruzê turâ,
Der şikestê-bênd piç-û-berter â.*

«Eğer ekmeğin, senin orucunu kırdı, yâni, bozdu ise çıkıkçıya sarıl da yüksel.»

چون شدسته بند آمد دست او
بس رفو باشد یقین اشکست او

*Çun şikestê-bend âmed dest-ı ô,
Pes rufu bâşed yakîn işkest-i ô.*

«Onun eli kırık sarıcı ve iyi edicidir. Onun kırması da sarmak ve iyi etmek içindir.»

گر تو آنرا بشکنی گوید بیا
تو درستش کن نداری دست و پا

*Ger tu anrâ bışkenî gôyed biyâ,
Tû durusteş kun nedârî dest-u-pâ.*

«Eğer sen o ma'nevî çıkıkcının sözünü kıracak olursan o sana, gel bunu sen sar da iyi et, der. Halbuki senin saracak elin ve ayağın yoktur.»

بس شکستن حق او باشد که او
مرشدسته گشته را داند رفو

*Pes şikesten hakk-ı î bâred ki û,
Mer şikestê geşterâ dâ.ied rufû.*

«O hâlde kırmak ve kırık sarmak çıkıkcının hakkıdır. Çünkü o, kırık sarıp iyi etmeyi bilir.»

آنکه داند دوخت او داند درید
هرچرا بفروخت نیکوتر خرید

*Anki dâned doht ô dâned derid,
Herçırâ bufrûht nîkôter harid.*

«Dikmesini bilen yırtmasını da bilir. Her neyi satarsa ondan a'lâsını alır.»

خانه را ویران کند زیر و زبر
بس بیک ساعت کند معمور تر

*Hânerâ viran kuned zîr-û-zeber,
Pes beyek sâat kuned mâ'mûrter.*

«Evi harâb eder, altını üstüne getirir. Lâkin bir sâat içinde evvelkinden daha ma'mûr bir şekle koyar.»

گر یکی را سر برد از بدن
صد هزاران سر بر آرد در زمن

*Ger yekîrâ ser bîburred ez beden,
Sad hezâran ser ber âred der zemen.*

«Eğer bir kimsenin bedeninden başını keserse o ânda yüz binlerce baş zuhûra getirir.»

گر نفرمودی قصاصی بر جناة
یا نگفتی فی القصاص آمد حیات

*Ger nefermûdî kısâsî ber cunat,
Yâ negoftî fûlkisas âmed hayat.*

«Cenâb-ı Hak, câniler için kısas emir buyurmasaydı, yâhud: Ey insanlar, kısasta sizin için hayatı muhâfaza vardır demeseydi.»

خود کرا زهره بدی تا او زخود
بر اسیر حکم حق تبخی زند

*Hod kirâ zehrê büdî tâ ô zîhod,
Ber esîr-î hukm-ı Hak tiğ-î zened.*

«Hükm-i İlâhî esirine, yâni, öldürülmesi mukadder bir kimseye ken-diliğinden kılıç vurmaya kim cesâret ederdi?»

زانکه داند هر که چشمش را گشود
کان کشنده سخره تقدیر بود

*Z'ânki dâned herki çeşmeçrâ guşud,
K'an küşendê sahrê-î takdîr bûved.*

«Çünkü Allah tarafından gözü açılmış olanlar, o kâtilin Takdir-i İlâhinin icrâ vâsıtası olduğunu bilirler.»

3881

رو بترس و طعنه کم زن بر بدان

پیش دام حکم عجز خود بدان

*Rev bî ters-û-tâ'ne kem zen ber bedan,**Pîş-ı dâm-î hukm acz-î hod bîdan.*

«Git Allahtan kork da kötülerini ayıblamaya kalkışma. Hakkın hükm-ü tuzağı önünde kendi aczini bil.»

«ŞEYTANIN SAPIKLIĞINA KARŞI ÂDEM ALEYHİSSELÂM'IN
TEACCÜB ETMESİ VE KENDİNİ BEĞENMESİ»

3882

چشم آدم بر بلیسی کو شقیست

از حقارت وز زیافت بنگریست

*Çeşm-ı Âdem ber Belîsî k'ô şakist,**Ez hakâret v'ez ziyâfet bingerist.*

«Âdemin gözü, şakî olan İblîse hakâret ve istihfâf ile baktı.»

3883

خوش بینی کرد و آمد خود گزین

خنده زد بر کار ابلیس لعین

*Hîş bînî kerd-u-âmed hod guzin,**Hande zed ber kâr-ı iblîs-î lain.*

«Kendini gördü ve beğendi. Şeytanın yaptığı işe de güldü.»

3884

بانگ رزد غرت حق کای صفی

تو نمیدانی ز اسرار حق

*Bâng berzed ğayret-î Hak k'ey safiy,**Tu nemîdânî zı esrâr-î hafiy.*

«Allahın gayreti ona: Ey safiyyullah, sen esrâr-ı hafiiyyeyi bilmiyorsun, diye seslendi.»

3885

پوستین را باز گونه گر کند

کوه را از بیخ و از بن بر کند

*Pôstinrâ bâz gûnê ger kuned,**Kûhrâ ez bîh-u-ez bun ber kened.*

«Eğer Allah, kürkü ters çevirir, yâni, beklenilmeyen bir iş yaparsa dağı dibinden ve kökünden koparır.»

3886

پرده صد آدم آن دم بردرد

صد بلیس نو مسلمان آورد

*Perde-î sad Âdem an dem berdered,**Sad Belîs-î nev musulman âvared.*

«O ânda yüzlerce âdemin ma'sûmiyyet perdesini yırtar da yüzlerce yeni müslüman olmuş iblîs meydana getirir.»

Yâni, îrâde-i îlâhiyye tealluk edecek olursa yüzlerce sıddık, bir ân içinde zındık oluverir, yine bir ân içinde yüzlerce şeytan müslüman olur.

3887

گفت آدم توبه کردم زین نظر

این چنین کتبخ نندیشم دگر

*Gôft Âdem tevbe kerdem z'in nazar,**În çunin kustâh nendişem diger.*

«Âdem dedi ki, bu bakışından tevbe ettim. Bir daha öyle münâsebeti düşünmiyeceğim.»

Âdem Aleyhisselâmın şu i'tirâzı dolayısıyla Hazret-i Mevlânâ onun lisânından ve hepimiz tarafından şöyle bir münâcâtta bulunuyor:

3888

يا غياث المستغيثين اهدنا
لا افتخار بالعلوم والغنى

Yâ ğiyâs-el-musteġîsin ihdinâ,
Lâ iftihâre bil ulûmi vel-ġinâ.

«Ey yardım isteyenlerin imdâdına yetişen; bizi doğru yola çıkar. İlimler ve zenginlikler iftihâr edilecek şeyler değildir.»

3889

لا ترغ قلباً حديث بالكرم
واصرف السوء الذى خط القلم

Lâ tuziġ kalben hedeyte bilkerem,
V'asrifi-s-sûe-llezi hattel-Kalem.

«Kerem ü ihsânınla hidâyet etmiş olduğun bu kalbi dalâlete sevkette. Kalem-i Takdirin yazıp mürekkebi kuruduğu belâyı bizden ref'eyle.»

Ma'lûmdur ki, (Levh-i Mahfûz) denilen bir mukadderât levhası vardır. Ebedel'âbâd vukua gelecek hâdiseler, onun üstüne yazılmış ve o yazının mürekkebi kurumuş, yâni, vâki' olmaları kat'iyet kesbetmiştir. İşte kazâ ve kader dedikleri o yazıların hükmüdür. Fakat o hükümlerin ba'zıları (muallâk), ba'zıları (mübrem)dir. Yâni, meselâ: «Fülân şu belâyâ uğrayacak, lâkin şöyle yapacak olursa ondan kurtulacaktır» diye o fülânın o belâdan kurtulması, hayırlı bir işte bulunmasına, meselâ sadaka vermesine ta'lik edilmiştir. Nitekim: «Sadaka vermek belâyı def'eder» Hadis-i Şerifi vardır. Amma denilecek ki, o fülânın o sadakayı vermesi de mukadder değil midir? Evet, mukadderdir. Fakat onun mukadderâtına öyle bir kayd koyan Allah, lûtf u keremiyle o şartı da o fülâna icrâ ettirir. İşte Cenâb-ı Mevlânânın «Kalem-i Takdirin yazıp mürekkebi kuruduğu belâyı bizden ref'eyle» diye duâ etmesi buna mebnidir.

(Âl-i İmrân Sûresi)nde mü'minler lisânından şöyle bir duâ vardır:

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا سَاءَ إِذَا هُدِينَا
وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ

Yâni: «Ey bizim Rabbimiz! Kalblerimizi kaydırma, senin tevhidin-den ve muhabbetinden saptırıp da inkâra ve Dünyâ muhabbetine kaptırma. Bizi hidâyet etmiş ve müslüman yaratmış olduktan sonra, bize nezdinden rahmet ve mağfiret de ihsân eyle. Sen hakikaten Vehhâb-ı Kerimsin, Senin vergin başkalarının vergisine benzemez. Sen vergili olanların en çok vergilisinin¹⁵⁸»

(Kazâ-yı mübrem) hiç bir sûretle tebdili mümkün olmayacak hükümdür. Yaşayanların mutlaka öleceği gibi.

3890

بگذران از جان ما سوءالرضا
وا مبر مارا ز اخوان صفا

Bıgzerân ez cân-ı mâ sû-il kazâ,
Vâ meber mârâ zühvân-î safâ.

«Mukadder olan belâları bizim rûhumuzdan def'eyle. Bizi sâf ve hâlis kardeşlerden, yâni, sağlam müslümanlardan ayırma.»

3891

تلختر از فرقت تو هیچ نیست
بی پناهت غیر پچاپیچ نیست

Talhter ez furkat-î tû hiç nist,
Bî penâhet gayr-ı pîçâpîç nist.

«Senden ayrı düşmekten daha acı hiç bir şey yoktur. Senin melcein, yâni, Bâb-ı Kerimin olmayınca kullarının işi ızdıraptan başka bir şey olmaz.»

İnsan için en büyük acı, sevdiklerinden ayrı düşmektir. Allah ise hüsn-ü mutlak sâhibidir. Sevgililerin en sevgilisidir. Onun için duygulu

bir kalb, gâflete düşüp de ondan mâ'nen uzaklaşınca fevkal'âde muzdarip olur. Fakat bu hâl, insan ve hassas olmaya mütevakkıftır. Kalbi taş gibi katılaşmış, kendisi de hacet şecer derekesine sükût etmiş bir mahlûk, tabîi bu ızdırâbı duymaz. Neûzü billâhi min zâlik. Bu hâle düşmekten Allahın lutf ve keremi kapısına ilticâ edilir ve aman yâ Rabbî diye yalvarılır. O kerem ve ihsân kapısına dehâlet edilmezse şu fânî Dûnyânın bin türlü elem ve kederi içinde çırpınmaktan başka bir şey elde edilmez.

3892

رخت ماہم رخت مارا راہزن
جسم ما مر جان مارا جامہ کن

*Raht-ı mâhem raht-ı mârâ râhzen,
Cism-ı mâ mer cân-ı mârâ câme-ken.*

«Bizim yükümüz, yine kendi yükümüzün eşkiyası, bizim bedenimiz, rûhumuzun soyucusudur.»

Yânî, Dünyâdaki mâl ü menâlimiz bizi kendisine bağlamış olduğu için âhiretteki ni'metlerimize mâni' olmaktadır. Cismimizin hevesât ve harekâtı ise rûhumuzu mâ'nevî hil'atlerden ve teşriflerden soyup uryân bırakmaktadır.

3893

دست ما چون بای مارا میخورد
بی امان تو کسی چون جان برد

*Dest-ı mâ çun pâ-y-ı mârâ mîhored,
Bî emân-î tû kesî çun can bered.*

«Bizim elimiz, ayağımızı kesmektedir. Zâten senin hıfz u emânın olmayınca bir kimse nasıl canını kurtarabilir?»

Yânî, elimizden gelen münâsebetsiz işler, ayağımızı kesiyor. Senin yolunda yürümekten bizi alıkoyuyor. Sen o münâsebetsiz işlerden bizi hıfzetmelisin ki, biraz yürüyebilelim ve senin yolunda ilerleyelim.

1788

3894

ور برد جان زین خطرهای عظیم
برده باشد سایه اذبار و بیم

*Ver bered can z'in hatarhây-î azim,
Burde bâşed mâye-î idbâr-u-bim.*

«Eğer bir kimse bu büyük tehlikeler arasından canını kurtarabilirse obir tarafa ancak korku ve idbâr mayası götürmüş olur.»

Yânî : Yâ Rabbî, senin hıfz u emânın olmayınca kimse canını kurtaramaz. Bir kimse tehayyül edilip de canını kurtarmış olduğu farzedilse bile, onun âhirete götürebileceği ancak idbârdır, felâkettir ve ancak korkudur.

3895

زانکه چون جان واصل جانان نبود
تا ابد با خویش کورست و کبود

*Z'anki çun can vâsıl-î cânân nebud,
Tâ edeb bâ hîş kôrest-û-kebud.*

«Çünkü cânâna ermeyen bir cân ebedel'âbâd o vuslattan mahrumdur. Kendi kendine kalmıştır.»

Basar-ı basireti kördür, karanlıklar içinde bocalamaktadır.

3896

چون تو ندھی رام جان خود برده گیر
جان کہ بی تو زنده باشد مرده گیر

*Çun tu nedhî râh can hod burde gir,
Can ki bî tû zinde bâşed murde gir.*

«Sen vuslatına yol vermeyince o canı götürülmüş, yânî, zâyî' olmuş farzet. Sensiz yaşayan bir ruh ise ölü demektir.»

Bir ruh ki, Allahın tevfikine mazhar olmazsa ucu bucağı bulunmayan bir çölde delilsiz, kılavuzsuz giden şaşkın gibidir. Böyle bir kimse- nin sonu ise açlık, susuzluk, yorgunluk gibi bin türlü meşakkat içinde ölmektir. Allahın mâ'nevî bir zevk almayan kimse ise velev yaşamakta bulunsun hakikatte ölü mesâbesindedir.

1789

گر تو طعنه میزنی بر بندگان
مرا ترا آن میرسد ای کامران

*Ger tu tâ'nê mîzenî ber bendegan,
Mer turâ an mîresed ey kâmrân.*

«Ey Kâmrân, ey irâdesini icrâya muktedir olan Allah, eğer kullarına ta'n edersen o, sana yakışır.»

ور تو ماه و مهر را گویی جفا
ور تو قد سرورا گویی دو تا

*Ver tu mâh-û-mihr râ gôyi cufâ,
Ver tu kadd-î servrâ gôyi du tâ.*

«Eğer Sen Aya, Güneşe (cûfa) diyecek, onları kaynayan bir şeyin köpüğü sayacak ve servinin boyuna eğrilmiş, iki kat olmuş diyecek olursan.»

ور تو چرخ و عرش را خوانی حقیر
ور تو کان و بحر را گویی فقیر

*Ver tu çerh-û-arşrâ hûvânî hakir,
Ver tu kân-û-bahrrâ gôyi fakir.*

«Eğer Sen göklere ve Arşa hakir, ma'den ile denize de fakir ta'bir edersen.»

ان بنسبت با کمال تو رواست
ملك اكمال فاما مرا تراست

*An benisbet bâ kemâl-î tû revast,
Mulk-ı ikmâlî fenâhâ mer turast.*

«Öyle demek ve öyle ta'bir etmek senin kemâline nisbetle lâyıktır. Çünkü fânilere vücûd vermek ve onları kemâl mertebesine getirmek hükmü ve kudreti sana mahsustur.»

که تو پاک از خطر وز نیستی
نستانرا موجد و مغنیستی

*Ki tu pâkî ez hatar v'ez nîstî,
Nîstanrâ mûcid-u-muğnîstî.*

«Ki Sen muhâtaradan ve yokluktan münezzehsin. Yokları vücûda getirir ve onlara hayât ve ginâ verirsin.»

انکه رویانید داند سوختن
زانکه چون بدرید داند دوختن

*Anki rûyênîd dâned sôhten,
Z'anki çun bedrîd dâned dôhten.*

«Bitirip yetiştirmesini bilen, yakmasını da bilir. Çünkü birşey yırılınca onu dikmeye muktedirdir.»

Yâni, Cenâb-ı Hak, var ettiğini yok etmeye, yok ettiğini tekrar ihyâ eylemeye kâdirdir.

می بسوزد هر خزان مرا باغ را
باز رویاند گل صباغ را

*Mî bîsôzed her hazan mer bâğrâ,
Bâz rûyâned gul-î sabbâğrâ.*

«Her sonbaharda bağı, bahçeyi yakar, harâb eder. İlkbaharda ise bağı rengiyle boyayan gülü yeniden yetiştirir.»

Şöyle diyerek ki :

کای بسوزیده رون آ تازه شو
بار دیگر خوب و خوش اوازه شو
K'ey bîsôzîdê birun â tâze şev,
Bâr-ı dîger hub-u hoş âvâze şev.

«Ey sonbahar rüzgârıyla yanıp kurumuş ve dikenden ibâret kalmış olan gül, yeniden zuhura gel ve tekrar güzel ve şöhretli ol.»

چشم ز گس کور شد بازش بساحت
حلقی بی برید و بازش خود نواخت
Çeşm-ı nergis kôr şud bâzeş bîsaht,
Halk-ı ney bubrîd-u-bâzeş hod nevaht.

«Nergisin gözü kör olmuş, yâni, göze benzeyen çiçeği kurumuşken Allah onu tekrar açtırır, kamışın boğazını kesmiş ve koparmışken ona tekrar tâzelik ve sürgünlük verir.»

ما چو مصنوعیم و صانع نیستم
جز زبون و جز که قانع نیستم
Mâ çu masnûim-u-sânî' nîstim,
Cuz zebûn-û-cuzki kânî' nîstim.

«Mâdem ki, biz masnûuz, sâni' değiliz. Âciz ve kani' olmaktan başka elimizden bir şey gelmez.»

ما همه نفسی و نفسی میزنیم
گر نخواهی ما همه اهریمنیم
Mâ hemê nefsi-vu-nefsî mîzenim,
Ger nehûvâhî mâ hêmê ehrîmenim.

«Îlâhî; bizim hepimiz nefsi nefsi deriz ve ancak kendimizin kurtulmasını isteriz. Eğer bizi nezdine çağırmayacak olursan cümlemiz de şeytan oluruz.»

زان زاهرین رهیدستیم ما
که خریدی جان مارا از عما

Z'an ziehrîmen rehîdestîm mâ,
Ki harîdî cân-ı mârâ ez amâ.

«Bizim canımızı körlükten kurtardın ve hamdolsun müslüman yarattın. Ancak o sâyede şeytandan halâs olmuşuz.»

تو عصا کن مرا که زنده گیت
بی عصا و بی عصا کن کور جیت
Tû asâkeş her kirâkî zindegîst,
Bî asâ-vû-bî asâkeş kôr çîst.

«Sen yaşayan herkesin asâkeşi, yâni, elinden tutup götüreni ve destgirisin. Deyneksiz ve deynekcisiz bir kör ne olabilir?»

غیر تو هر چه خوشست و ناخوشست
آدمی سوزست و عین آتشست
Ğayr-ı tû herçî hoşest-û-nâhoşest,
Âdemî sôzest-u-ayn-î âteşest.

«Yâ Rabbî; hoş olsun, nâhoş olsun, senden başka her şey ayn-ı âteşdir ki, insanı yakar.»

مرا کرا آتش پناه و بشت شد
هم مجوسی گشت هم زردشت شد
Her kirâ âteş penâh-û-pûşt şud,
Hem mecûsî geşt hem zerdûşt şud.

«Ateş her kimin melcel ve zâhiri olursa o kimse hem mecûsî, hem de (zerdûşt) olur.»

«EMİRÜLMÜ'MİNİN HAZRET-İ ALİ KERREMALLÂHÜ VEÇHE'NİN
HİKÂYESİNE VE ONUN KATLINE KARŞI GÖSTERDİĞİ
MÜSAMAHAYA AVDET.»

3913

باز رو سوی علی و خویش

وان کرم باخونی و افزونیش

Bâz rev sûy-i Alîy-û-hûniyeş,
V'an kerem bâhûni-vû-efzûniyeş.

«Ali ile katilinin ve şâh-ı vilâyet hazretlerinin katile olan kerem ve
ihsanının nakline avdet et.»

3914

گفت دشمن را می بینم بچشم

روز و شب بروی ندارم هیچ خشم

Göft duşmenrâ hemî binem beçeşm,
Rûz-u-şeb ber vey nedârem hiç haşm.

«Hazret-i Ali buyurdu ki: Düşmanı gece, gündüz gözümle görüyo-
rum da ona karşı hiç bir gazab duymuyorum.»

3915

زانکه مرگم همچو من خوش آمدست

مرگ من در بخت جنگ اندر زدست

Z'anki mergem hemçu men hoş âmedest,
Merg-ı men der ba's çeng ender zedest.

«Çünkü ölüm bana (men) gibi hoş gelmiş, ölümüm ba's ü haşre el
vurmuş, yâni, vâsıl olmuştur.»

Buradaki (men) kelimesini hazret-i şârih, (Kudret helvası) ma'nâsı-
na alıyor ve «Zirâ ki, benim mevtim men gibi hoş gelmiştir, yâni, (teren-
gebin) gibi bana şîrin olmuştur. (Men) terengebin dedikleridir ki, Kud-
ret helvası dahi derler» diyor.

Her şeyde fâil ve müessir olan, hakikatte mu'ti ve mâni' bulunan ancak Allah'tır. Ondan gaflet edip de fülândan ve filândan bir lutuf um-
mak, yâhud onun zulmünden ve kahrından korkmak insanı yakan âteşe
benzer. Böyle bir ateşe bağlanan kimse mecûsiden, ateşe tapan müşrik-
ten ve o mezhebin müessisi olan Zerdüşten başka bir şey değildir.

Zerdüş yâhud Zerâdüşt : Belhli, yâhud Hindli bir herif olup âteşpe-
restliğin mücididir. Biri nûr ve hayr hâlıkı (Yezdân), diğeri zulmet ve
şer hâlıkı (Ehrimen) nâmiyle iki ma'bûde inanıyor, nûru temsil etmek
üzere ateşe tapıyordu. (Zend) ismiyle bir de kitap yazmıştı ki, (Âvesta)
denilen tefsiriyle birlikte hâlâ mecûsilerin mukaddes kitabıdır.

İran hükümdârlarından (Geştâsb) ile oğlu (İsfendiyâr) bunun dini-
ne girmiş, bu sûretle Zerdüştilik, yâni, mecûsilik eski İranın resmî dini
olmuştu. Acemistanın Arablar tarafından fethi üzerine yerine müslü-
manlık intişâr eylediğinden mecûsiler Hindistana savuşmuşlardır. Hâlâ
orada bir kaç yüz bin (gebr) vardır.

3912

کل شیء ما خلا الله باطل

ان فضل الله غیم هاتل

Kullu şey'in mahalallâh bâtilun,
İnne fazlellâhi ğaymun hâtilun.

«Allahtan başka her şey bâtıldır. Allahın fazl u keremi rahmet yağ-
dıran bulut gibidir.»

Bu beytin birinci mısraı (Muallekât-ı seb'a) eshâbından (Lebid bin
Rebia-til-Âmiri)nindir. Aslı : «Allahtan başka her şey bâtıldır. Ve şüp-
hesiz ki, her ni'met zevâl bulacaktır.» şeklindedir. İhtivâ ettiği hakikat
dolayısıyla taraf-ı celi-i Risâletten takdir olunmuş ve hakkında : «Şâir-
lerin söyledikleri kelâmın en doğrusu Lebîdin sözüdür» buyrulmuştur.
Hazret-i Mevlânâ burada onun bir mısraını tazmîn eylemiştir.

در رحم زادن جنین را رفتنت

در جهان اورا ز نو بشدفتنت

Der rahim zâden ceminrâ reftenest,

Der cihan ôrâ zinev bıskuftenest.

«Rahimdeki çocuk için doğmak, oradan ayrılmaktır. Lâkin dünyâya geliş, onun için yeniden açılmaktır.»

جون مرا سوی اجل عشق و هواست

نهی لا تلقوا بایدیکم مراست

Çun merâ sûy-î ecel ışk-û-hevast,

Nehy-ı «Lâ tülkü bieydüküm» merâst.

«Benim ecel tarafına aşkım ve muhabbetim bulunduğu için (Vela tülğû bi eydiküm ilettehlûkeh) nehyi benim hakkımdadır.»

Hicretin altıncı senesinde ve (Hudeybiye) mevkiinde hükmü on sene sürmek üzere Kureyşilerle bir muâhede yapılmıştı. Onun ahkâmına göre müslümanlar bir sene sonra Kâ'beyi ziyaret ve tavâf için Mekkeye gelecekler ve üç gün oturduktan sonra dönüp gideceklerdi.

Ertesi sene, yâni, Hicretin yedinci yılında Aleyhisselât Efendimiz ve eshâbı Mekkeye müteveccihen yola çıktılar. Ehl-i siyer indinde bu sefere (Umretül-kazâ) ta'bir edilir. Çünkü bir sene evvel niyet edilmiş olan umre, ifâ edilememiş, bir yıl sonra kazâ olunabilmişti.

Hüseyin Vâz tefsirinde deniliyor ki : Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri umre-i kazâ için hareket edecekleri sırada ba'zıları : «Yâ Resûlallah! Bizim yol azığımız yok, tedârikine de muktedir değiliz. İktidârı olanlar da bize bir şey vermiyorlar, dediler. O münâsebetle şu Âyet-i Kerime nâzil oldu :

وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

Yâni : «Ey müslüman zenginleri Allah yolunda nafaka veriniz. Ve kendinizi kendi ellerinizle tehlikeye düşürmeyiniz. Ve Allah yolunda

Bu ma'nâ münâsib olmakla berâber ayn-ı kelime : Ni'met ve ihsân ve onun karşılığı bulunan minnet demek de olduğundan «Ölüm, benim için bir ni'met gibi hoştur ve bir minnetdârlıktır.» meâli de anlaşılabilir. Çünkü (Elmevtü likâullah) Hadîs-i Şerifi mucibince ölmek, Allaha mülâki olmaktır.

Allahı candan yürekten sevenler, ona vâsıl ve mülâki olmak için can atarlar. Nitekim Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimizin Rebiulevvel içinde Âlem-i Cemâle intikâl buyuracağı kendisine bildirilmişti de Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri likâ-yı İlâhiye kemâl-i iştîyâkından : «Safer ayının çıktığını bana müjdeleyen cennetle tebşir ederim» buyurmuştu.

Vaktâki 11. sene-i Hicriyye Rebiulevvelinin hilâli göründü, eshabdan (Ukâşe bin Mihsan) radiyallâhü anh : Yâ Resûlallah! Safer çıktı, dedi. Zât-i Risâlet de : «Seni Cennetle tebşir ederim» müjdesini verdi. Yine Hazret-i Ali lisânından deniliyor ki :

مرگ بی مرگی بودمارا حلال

برگ بی برگی بود مارا نوال

Merg-ı bî mergî buved mârâ halal,
Berg-ı bî bergî buved mârâ neval.

«Ölümsüzlük ölümü bize helâldir. Azıksızlık azığı da bize nevâle ve ni'mettir.»

Yâni, ebediyyet, şu fânî hayâtın zevâliyle olduğu için bizim ölmemiz, ölmezliğe kavuşmamız olur. Âlem-i ebediyyetteki ni'metler ise buradaki imsâke, yâhud buradaki rızkın kesilmesine bağlıdır. Binâenaleyh rıziksızlık da bizim için büyük bir rızıktır.

ظاهرش مرگ و باطن زندگی

ظاهرش ابر نھان بایندگی

Zâhiresh merg-u-bebâtın zindegi,
Zâhiresh ebter nihan pâyendegi.

«Bu ölüm sûretâ ölüm ise de ma'neî hayattır. Görünüşte Dünyâdan kesilmek ve ayrılmak, fakat hakikatte bekâyı bulmaktır.»

Buna dâir bir misâl getiriliyor :

bulunanlara ihsân ediniz. Hakikaten Allah iyilik edenleri sever¹⁵⁹.» Yâni, hasislik göstermeyiniz, cimrilik etmeyiniz ki, hisset en büyük tehlike-
dir. Hadis-i Şerifte: «Hasis; Allaha uzak, Cennetten uzak ve Cehen-
neme yakındır» buyurulmuştur. İşte hasislik ederek kendinizi cehennem
tehlikesine düşürmeyiniz.

Hazret-i Ali: Bu Âyet-i Kerime Benim ve benim gibiler hakkında-
dır ki, Cenâb-ı Hak, bizi hisset tehlikesine düşmekten nehyediyor ve fe-
dâkârlıkta bulunmamızı emrediyor diyor ve şunları da ilâve ediyor :

3920

زانکه نهی از دانه شیرین بود

تلخ را خود نهی حاجت کی شود

Z'anki nehy ez dâne-i şîrin buved,

Talhrâ hod nehy hâced key şeved.

«Çünkü nehy, tatlı bir şeyden olur. Acı şeyden nehyetmeye hâcet
var mıdır?»

Meselâ yemiş bağçelerine musallat olan veledler, üzümün koruğuna
saldırmazlar, koruklar tatlılaşınca hücûma kalkışırılar da bağçe sâhibleri
tarafından men' ve nehyedilirler. Fakat o men'e karşı veledler de söğër-
ler ve taş atarlar. Biz Avrupa medeniyetini kabul edelim derken kendi
içtimâî terbiyemizi kaybettik. Eskiden bir çocuk münâsebetsiz bir hare-
kette bulununca anası, babası oğlum ayıptır, gûnahtır diyerek çocuğu
ta'zir ederlerdi. Şimdi ise ayıp ve günah telâkkisi analarda, babalarda
kalmadı ki, çocuklarına telkin edebilsinler. Ayıp ve günahın ne demek
olduğunu bilen ana ve baba, yetişmiş kızının güzellik müsâbakasına gi-
dip de hemen çırl çıplak, bir hey'etin karşısında muhtelif vaz'iyetlerde
görünmesine ve o vaz'iyetlerde resmini çıkartıp gazetelerle neşredilme-
sine müsâade eyleyebilir mi?

3921

دانه کش تلخ باشد مغزو پوست

تلخی و مکروهی خود نهی اوست

Dane-i k'eş talk bâşed mağz-u-post,

Talhiy-ü-mekrûhiyeş hod nehy-ı ost.

«Kabuğu ve içi acı olan bir dânenin acılığı ve mekruhluğu zâten onun
nehyidir.»

(159) Sûrei Bakara: 193.

Meşe palamudunu, yâhud ebûcehil karpuzunu yeme diye kimse kim-
seyi nehyetmez. Çünkü zâten onlar acı oldukları için yenmez.

3922

دانه مردن مرا شیرین شدست

بل هم احیاء پی من آمدست

Dane-i murden merâ şîrin şudest,

Bel hum ahyâün pey-i men âmedest.

«Ölüm dânesi benim için tatlı olmuş (Bel ahyâün inde »abbîhim)
Âyeti benim gibi şehidler hakkında gelmiştir.»

Biraz evvel de izah olunduğu vechile bir Âyete telmih ediliyor ki :

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا

فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ

بِمَا أَنفَعَهُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ

Yâni: «Allah yolunda şehid olanları ölü sanma; belki onlar diridir-
ler ve Rabb-ı Kerimleri indinde merzuk olurlar. Onlar, Allahın fazl u
kereminden kendilerine ihsân ettiği ni'metler dolayısıyla ferahlanırlar¹⁶⁰.»

3923

اقتلونی یا ثقاتی لائماً

ان فی قتل حیاتى دائماً

Uktulûnî yâ şîkâtî Lâimen,

İnne fi katli hayatî dâimen.

«Ey benim mu'temed dostlarım; beni levmederek öldürün ki, benim
dâimî hayâtım ölümümdedir.»

Bu sözlerin meâli, Hallâc-ı Mansûrun olmakla berâber Hazret-i Mev-
lânâ onları Cenâb-ı Ali lisânından irad ediyor.

(160) Sûrei Âli İmran : 169-170.

ان في موتى حياتى

كم افارق موطنى حتى متى

İnne fi mevî hayâtî yâ fetâ,

Kem ufârik mevîni hattâ metâ.

«Ey yiğit; benim hayâtım ölümümdedir. Asıl vatanımdan ne vakte kadar ayrı bulunacağım?»

فرقتى لولم تكن في ذالكون

لم يقل انا اليه راجعون

Furkatî levlem tekün fi zessükun,

Lem yukal «İnnâ ileyhî râciun».

«Eğer bu Dünyâda sâkin oluşum, benim için bir firâk olmasaydı (İnnâ İleyhi râciûn) denilmezdi.»

(Kelime-i istircâ'da denilen (İnna lillâh ve inna ileyhi raciun) Âyetine işârettir.

Tefsirlerde deniliyor ki: Bedr gazâsında şehid olmuş bazı zevâtın isimleri eshâb arasında yâd edilmiş ve: «Zavallılar, hayât ni'metinden mahrum kaldılar» denilmişti. Bunun üzerine Kelâm-ı İlâhî nâzil oldu ki:

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمُوتَ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ

لَا تَشْعُرُونَ ﴿١٥١﴾ وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ نِشْنِئًا مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ

مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٢﴾ الَّذِينَ

إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

Yâni: «Allah yolunda katiedilmiş kimseler için ölümler demeyiniz. Belki diridirler, lâkin böyle olduklarını siz bilmiyorsunuz. Sizi bir şey ile tecrübe ederiz. Düşman korkusundan ve açlıktan, malların noksana

uğramasından ve nefslerin ihtiyarlık ve hastalık gibi za'fiyle ve meyvelerin, mahsullerin az yetişmesiyle sizi imtihan ederiz. Habibim; bu gibi tecrübe ve imtihanlara sabr edenlere müjde ver. O sabredenler ki, kendilerine bir musîbet, bir felâket isâbet edince: Biz Allahın kullarıyız ve biz muhakkak onun nezdine döneceğiz derler. O sabredip böyle diyenler için Rabb-i Zîşânlarından mağfiret ve rahmet vardır. Yine onlar doğru yolu bulanlardır¹⁶¹»

Kibâr-ı Tâbiînden Saîd bin Cübeyr (Rahimahullah) demiştir ki: Kelime-i istircâ', bütün ümmetlerden yalnız ümmet-i Muhammede verilmiştir. Öyle olmasaydı Ya'kûb Peygamber Yûsüfû kaybedince (Ya esefâ alâ Yusuf) demez, (İnnalillah ve inna ileyhi râciûn) derdi. Hazret-i Mevlânâ (râciûn) lâfzının müfredi bulunan (râci') kelimesini izah için diyor ki:

راجع آن باشد که باز آید بشهر

سوی وحدت آید از تفریق دهر

Râci' an bâşed ki bâz âyed beşehr,

Sûy-ı vahdet âyed ez tefrîk-ı dehr.

«Râci': Ayrılmış olduğu şehre dönen, zamânın tefrîkından sonra vahdet cânibine gelen kimsedir.»

«RİKÂBDARIN: YA EMİRELMÜ'MİNİN, BENİ ÖLDÜR DE BU KAZADAN KURTAR, DİYE HER VAKİT HAZRET-İ ALİ KERREMALLAHÜ VEÇHEYE YALVARMASI»

باز آمد یا علی زودم بکش

تا نبینم آن دم وقت ترش

Bâz âmed yâ Alî zûdem bıküş,

Tâ nebînem an dem-û-vakt-î turuş.

«Rikâbdâr tekrar mürâceat ederek, yâ Ali beni çarçabuk öldür de o uğursuz zamânı görmeyim, dedi.»

من حالات میکنم خوںم بریز
یا نبیند چشم من ان رستهخیز

*Men halâlet mîkunem hunem bîriz,
Tâ nebîned çeşm-ı men an restehiz.*

«Sen kanımı dök, ben onu sana helâl ederim. Tâ ki, gözüm, seni
şehid etmek gibi bir kıyâmeti görmesin.»
Hazret-i Ali lisânından cevap veriliyor :

گفتم از هر ذره حوی شود
خنجر اندر کف بقصد تو رود

*Goftem ez her zerre-î hûnî şeved,
Hancer ender kef bekasd-î tû reved.*

«Dedim ki : Eğer zerrâtı kâinatın her biri bir kâtil olup da eline
hançer alarak sana kasdetse.»

يك سر مو از تو نتواند برید
چون قلم بر تو چنان خطی کشید

*Yek ser-î mû eztu netvâned burid,
Çun kalem ber tû çunan hattî keşid.*

«Senin vücûdundaki kıllardan birinin ucunu bile kesemez. Çünkü
Allahın takdiri senin için böyle bir yazı yazmıştır.»

ليك بی غم شو شفیع تو منم
خواجۀ روحم نه مملوك تَم

*Lîg biğam şev şefî-î tû menem,
Hâce-î rûhem ne memlûk-î tenem.*

«Lâkin gam çekme. Sana şefâat edecek benim. Ben rûh efendisiyim,
cisim kölesi değilim.»

پیش من این تن ندارد قیمتی
بی تن خویشم فقی ابن الفقی

*Piş-ı men inten nedâred kıymet-î,
Bî ten-î hîşem fetâ ibnu-l-fetî.*

«Benim indimde bu cismin kıymeti yoktur. Kendi cesmim olmaksızın da yiğit oğlu yiğitim.»

خنجر و شمشیر شد ریحان من
مرگ من شد بزم و ترکستان من

*Hancer-û-şemşîr şud reyhân-ı men,
Mergi men şud bezm-u-türkistân-ı men.*

«Hançerle kılıç benim çiçeğim, ölüm de benim Türkistân meclisimdir.»

Türk hâkanlarının meclisleri gâyet şanlı ve azametli olduğu için
Hazret-i Mevlânâ ölümü Türkistân meclislerine benzetmiştir.

Cenâb-ı Pîrin Hazret-i Ali lisânından söylediği bu sözler husûsiyle
Haydarı Kerrârın, kâtiline olan şefâat va'di, Ali-i âlinin ulviyyetine
göre baîd görülmemelidir. Zâten kendisi de mecruh yatarken kâtili hak-
kında : «Ben yaşarsam onu afvedeceğim, öldüğüm takdirde kısas icra
ediniz» buyurmuştu. Belki bunu da kâtiline merhameten vasiyyet etmiş-
ti. Çünkü cinâyetinin cezâsını Dünyâda çekmiş ve kısasan i'dâm edilmiş
olanların artık âhirette cezâ görmeyeceğine dâir rivâyetler vardır.

Mufrit alevi geçinenler, şâh-ı vilâyetin uluvv ü ahlâkını takdir ede-
medikleri cihetle onun kâtiline ettiği şefâat va'dine inanmak istemezler.
Halbuki Allah ve Peygamber fedâisi olan esedullahı yakışacak ve ev-
velki fedâkârlıklarının hâtimesi sayılacak bu va'd-i kerîmâne doğrudur
ki, daha kundakta iken Resûlullahın dilini emmiş bulunmanın İlâhî bir
feyzidir. O seâdeti hikâye eden şu sâde manzûmeyi okuyalım :

*Beş yüz doksan birdi sâl-i Milâdî
Peygamber tam otuz yaşında idi.
O sene Mekkeye bir güneş doğdu,
Nuriyle zulmeti kapladı boğdu.*

Muhterem harem-i Ebû Tâlibin
 Annesi esedülhakkı gâlibin
 Peygamber yengesi Hâşim torunu,
 Fâtıma gebeydi, gelmişti sonu.
 Müddeti yakinken onu unuttu,
 Ka'be tâvâfında ağrısı tuttu.
 Vaz-ı haml etmeye nişan belirdi,
 Eve dönemedi, ka'beye girdi.
 Bir müddet orada yalnızca durdu,
 Pek gürbüz bir erkek çocuk doğurdu.
 Meşriki Beytullah öyle bir güneş,
 Feleğin güneşi olmaz ona eş:
 Ka'bede doğması o tıfla hastı,
 Anası oğlunu bağrına bastı.
 Sarıp sarmaladı, götürdü eve;
 Peygamber ısıtıp geldi ki seve.
 Verdiler kundağı eline onun,
 Dediler : adını siz koyun bunun.
 Yüzünde ulviyyet tıflın münceli,
 Görünce Peygamber buyurdu : Ali!
 Nebî kucagında veliy-yi celi,
 Tesmiye edildi benâm-ı Ali.
 Mübârek dilini Resûl-i Hudâ,
 Ma'sûmun ağzına eyledi ilkâ,
 O mübârek dili emdi o çocuk;
 Feyzi doğar doğmaz buldu yavrucuk.
 O feyzin te'siri kalbine doldu,
 Yüksekliği daha kundakta buldu.
 O, emme getirdi rûhunu vecde,
 Hiç bir puta karşı etmedi secde.
 Kerremel'îlâhü vecdehü denir,
 Böyle denilmesi tehî değildir.
 Tevsîi Resûlün oldu münceli,
 Eğilmedi Haktan gayrıya Ali.
 On bir yaşlarında olup muhakkik,
 Oldu Peygamberi candan musaddık.

Fedâ-yı hayâta edip de azmî,
 Firdâş-ı Nebîye uzandı cismi.
 Dışarda beklerken kanlı kâtiler,
 Nebî yatağında yatmıştı Hayder.
 Allahın, Resûlün, şîr-i jeyânı.
 Dîni gazâların tek kahramânı,
 Şecâati kadar hilmi de yüksek,
 Peygamber şâkirdi büyük bir erkek.
 Altmış üç yaşında iken, bir pelid,
 Eyledi mescidde o zâtı şehid.
 Saîden yaşadı, şehîden öldü,
 Ârifler kalbine nâmı gömüldü.
 Seyredin ondaki kerem-i hâsı,
 Bilirken kâtili olacak şahsı,
 Mültefitti ona garazı yoktu,
 Hakkında keremi, ihsânı çoktu.
 Şefâat va'dinde bulundu hattâ,
 Bu kadar büyüktü Aliy-i a'lâ.
 Yüksek ahlâkını Nebî de över,
 Aliyi seveni Allah da sever.
 Hakkında buyurdu Resûl-i İlâh,
 Allahümme vâli men hüve vâlâh.
 Onun düşmanına düşmandır Allah.
 Peygamber dedi ki : âdi men âdâh,
 Rûhuna binlerce tarziye olsun,
 Meşhedi envâr-ı Hak ile dolsun.

3934

انکہ او تن را بدین سان پی کند

حرص میری و خلافت کی کند

Anki ô tenrâ bed'in san pey kuned.
 Hırs-ı mîr-i-vû-hilâfet key kuned.

«Cismi bu sûretle sınırlayan, yâni, ona kıymet vermeyip ifnâ eyleyen bir zât, beylik ve halifelik hırsını nasıl besler?»

زان بظاہر کوشد اندر جاہ و حکم
مرامبرانرا نماید راہ و حکم

*Z'an bezâhır kôşe'd ender câh-u-hukm,
Mer emîranrâ numâyed râh-u-hukm.*

«O, zâhirde mansıba ve hüküm sâhibi olmaya çalışmıştı. Lâkin o çalışma, emir ve hâkim olanlara yol göstermek ve nasıl hüküm verileceğini göstermek içindi.»

تا امیری را دهد جانی دیگر
تا دهد نخل خلافترا ثمر

*Tâ emîrîrâ dîhed cânî diger,
Tâ dîhed nahl-î hilâfetrâ semer.*

«Yine o çalışma, emirliğe başka bir ruh ve hilâfet ağacına başka bir meyve verdirmek maksadiyle idi.»

**«HAZRET-İ PEYGAMBER SALLÂLLAHÜ ALEYHİ VESELLEMİN
MEKKE VESAİREYİ FETHETMEK İSTEMESİ, DÜNYA MÜLKÜNÜ
SEVDİĞİNDEN DEĞİLDİ. ÇÜNKÜ: "DÜNYÂ CİFEDİR" DEMİŞTİ.
BELKİ O FÜTUHAT, EMR-İ İLÂHİ İCABI İDİ.»**

Evet. Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz Mekkede doğmuş, i'lân-ı tevhid edinceye kadar hemşehrileri arasında (Muhammedülemîn) diye muhterem tutulmuş, fakat halkı Hakkın birliği i'tikâdına da'vete başladıktan ve tapınılan putların hiç bir faydası olmayıp onlara tapmanın ahmaklık olduğunu söyledikten sonra süfehâ-yı Kureyşin tâkatşiken ezâ ve cefâsına ma'ruz kalmıştı. 13 sene bu ezâ ve cefâyâ tahammül gösterdi. Sonra Medineye hicret etti. Hicretin sekizinci senesinde on bin kişilik bir kuvvetle Mekke üstüne yürüdü ve orasını fethetti. Şehrin zabtından sonra ehâlisine: «Haydi işinize gidin, siz Allahın âzâdlırlarınız» diyerek hürriyet verdi. Evvelce kendisine karşı türlü terbiyesizlikte bulunanları afveyleti. Bir kaç gün oturduktan ve Mekkelilerden bir vâli ta'yin eyledikten sonra Medineye avdet buyurdu. Eger Zât-i Akdes-i Risâlette memleket fethiyle, mal toplamak ve intikam almak hırsı bulunsaydı

elbet böyle hareket edilmezdi. İşte Hazret-i Mevlânâ, Cenâb-ı Alinin halife olmak teşebbüsünü, Aleyhisselât Efendimizin Mekke ve sâireyi fethedişine benzetiyor. Her ikisinde de Dünyâ hırsı bulunmadığını anlatmak için diyor ki:

جهد پیغمبر بفتح مکہ هم
کی بود در حب دنیا مہم

*Cehd-ı peygamber befeth-i Mekke hem,
Key buved der hubb-ı dunyâ muttehem.*

«Hazret-i Peygamberin Mekke fethine çalışması, Dünyâ muhabbe-tiyle nasıl ittihâm edilebilir?»

آنکه او از مخزن هفت آسمان
چشم و دل بر بست روز امتحان

*Anki ô ez mahzen-i heft âsman,
Çeşm-u-dıl berbêst rûz-î imtihan.*

«O Peygamber-i Ekber ki, imtihan zamânı yedi kat gökteki acâyib ve garâib hazinelerine karşı basar-ı basîretini kapadı ve hiç birine dönlüp bakmadı.»

Bu beytte (Vennecm) Sûresindeki:

مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى

Yânî: «Muhammed Aleyhisselâm Mi'râc gecesinde kendisine bir çok acâyib ve garâib gösterilmişken gözü hiç birine kaymadı ve bakışında hüsnü edebî tecâvüz eylemedi⁽¹⁶²⁾.» Âyetine işâret vardır.

از پی نظاره او حور و جان
بر شده آفاق هر هفت آسمان

*Ez pey-i nezzâre-i ô hûr-u-can,
Pur şudê âfâk-ı her heft âsman.*

«Onu müşâhede için yedi kat semânın ufukları hûriler ve enbiyâ ruhlarıyla dolmuştu.»

خویشن آراسته از بهر او
خود ورا پروای غیر دوست کو
*Hîştên ârâstê ez behr-ı ô,
Hod verâ pervây-ı ğayr-î dost kô.*

«Bu hûrilerin her biri ona hoş görünmek için süslenmişti. Onda ise dost fikrinden ve Allah muhabbetinden başka bir şey yoktu.»

انچنان پر گشته از اجلال حق
که درو هم ره نیابد ال حق
*Ançunan pur geşte ez iclâl-ı Hak,
Ki derô hem reh neyâbed âl-ı Hak.*

«Allahın azametini o kadar müstağrak olmuştu ki, âl-i Hak, yâni, enbiyâ ve melâikeden hiç biri onun derecesine yaklaşmamıştı.»

لا یسع فینا نبی مرسل
والملك والروح ایضاً فاعقلوا
*La yesa' finâ nebiyyun murselû,
Vel-melek-ve-r-rûhu eyzan fâ'kilû.*

«Resûl-i Ekrem buyurmuştu ki: Allah ile bizim aramıza hiç bir Nebiy-yi mürsel ile melek-i mukarreb ve rûh sığmaz. Bunu bilmiş olun.»

Bir Hadis-i Şerifte: «Benim Allah ile öyle bir vaktim olur ki, o zaman hiç bir melek-i mukarreb ve nebiy-yi mürsel o derece Hakka te-karrüb edemez.» buyurulmuştur. İşte bu beyt o Hadis-i Şerife işârettir.

گفت ما زانیم همچون زان تی
مست صباغیم و مست باغ تی

*Goft mâ zâğîm hemçun zâğ nî,
Mest-ı sabbâğîm-u-mest-ı bâğ nî.*

«Yine Resûlullah Hazretleri buyurmuştur ki: Biz mâzâğız, yâni, Haktan başkasına meyl ü nazar etmeyiz. Zağ, yâni, karga değiliz. Seb-bâğ-ı Kudretin, yâni, mükevvenâtı türlü renge boyamış olan Hakkın mestiyiz, bağın mesti değiliz.

چونکه مخزنهای افلاک و عقول
چون خسی آمد بر چشم رسول
*Çunki mahzenhây-ı eflâk-û-ukul,
Çun hasî âmêd ber çeşm-î Resul.*

«Gökler ve akıllar hazineleri Resûl-i Ekrem'in nazarında çörçöp ka-dar değersiz olunca.»

بس چه باشد مکه و شام و عراق
که نماید او نبرد و اشتیاق
*Pes çi bâşed Mekke-vû-Şâm-û-İrak,
Ki numâyed ô neberd-û-iştîyak.*

«Mekke, Şam, İrak ne olabilir ki, onları elde etmek için o harbetsin ve teshirine iştîyâk göstereyin.»

3946

آن گمان بروی ضمیر بد کند
کو قیاس از جهل و حرص خود کند

*An guman bervey zamîr-i bed kuned,
K'ô kiyâs ez cehl-u-hır-i hod kuned.*

«Nebiy-yi â'zâmın feth-i bilâd hırsında bulunduğunu vehmeden kötü kalbli bir şahıs, o vehmi kendi cehli ile hırsına kıyâsen yapar.»

3947

ابگینه زرد چون سازی نقاب
زرد بینی جمله نور آفتاب

*Abginê-i zerd çun sâzi nikab,
Zerd bînî cumle nûr-i âfitab.*

«Sarı şişeden gözüne nikab, yâni, gözlük takacak olursan, güneşin nûrunu da onun tenvir ettiği şeyleri de sarı görürsün.»

Bunun gibi Hazret-i Peygamberin harekâtını kendi ef'âl ve harekâtına kıyâs edersen onu hâşâ ve kellâ kendin gibi tevehhüm eylersin.

3948

بشکن آن شیشه کبود و زردرا
تا شناسی کردرا و مردرا

*Bışken an şîşê kebûd-û-zerdrâ,
Ta şinâsî gerdrâ-vû-merdrâ.*

«O mâvi ve sarı şişeyi, yâni, gözlüğü kır ki, toz ile insanı fark edesin.»

3949

گرد فارس کرد سرافراشته
گردرا تو مرد حق پنداشته

*Gerd-i fâris kerd-i sêrefrâşte,
Gerdrâ tû merd-ı Hak pindâşte.*

«Süvârinin etrâfında atının kaldırdığı toz yükselmiştir, sen tozu merd-i Hak sanıyorsun.»

Binâenaleyh hakikati göremeyen gaflet câmını gözünden def'et ki, gördüğün şeyin bir süvâri mi, yoksa atının kaldırdığı toz mu olduğunu anlayasın.

3950

گرد دید ابلیس و گفت این فرع طین
چون فراید بر من ایش جین

*Gerd did iblîs-u-goft in fer'-ı tin,
Çun fezâyed ber men-i âteş cebin.*

«Şeytan, gaflet camiyle baktığı için Âdemi tozdan ibâret gördü ve bu çamurdan kalıb, benim gibi ateşten yaratılmışa nasıl tefavvuk eder? dedi.»

3951

تا تو می بینی عزیزانرا بشر
دانکه مبرات بلیست آن نظر

*Tâ tu mîbinî azîzanrâ beşer,
Danki mîrâs-i belîsest an nazar.*

«Sen azizleri, yâni, enbiyâ ve evliyâyı âdi insanlar gibi gördükçe bilmiş ol ki o görüş şeytanın mîrasıdır.»

3952

گر نه فرزند بلیسی ای عنید
بس بتو مبرات آن سگک چون رسید

*Ger ne ferzend-i belîsî ey anid,
Pes betû mîrâs-ı an seg çun resid.*

«Ey inadcı gâfil; eğer sen şeytan zâde değilsen nasıl oldu da o köpeğin mirası sana kaldı?»

Cenâb-ı Pir, bundan sonra Hazret-i Murtazâ lisânından ba'zı hakâyık beyân ederek diyor ki :

من نیم سگت شیر حق پرست
شیر حق آنست کز صورت پرست

*Men niyem şîr-ı Hakkem hak perest,
Şîr-ı Hak ânêst k'ez sûret bîrest.*

«Ben köpek değilim, Allahın arslanım ve Hakperestim. Allah arslanı sûret kaydından kurtulmuş olandır.»

چونکه اندر مرگ پند صد وجود
همچو پروانه بسوزاند وجود

*Çunki ender merg bîned sad vucud,
Hemçu pervânê bîsôzâned vucud.*

«Allah arslanı ölümde yüz türlü varlık gördüğü için pervâne gibi cismini yandırır.»

شد هوای مرگ طوق صادقان
مریودانرا بدین دم امتحان

*Şud hevây-i merg tavk-î sâdıkan,
Mer yehûdanrâ bud indem imtihan.*

«Ölüm muhabbeti sâdıkların gerdanlığı olmuş, Yâhudiler için de muhabbet da'vâsında bir imtihan teşkil etmiştir.»

(Sûre-i Cum'a'daki bir Âyete işâret ediliyor. Medine Yahûdileri, kendi dinlerinin hak olduğunu iddia ediyorlar ve :

نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ

Yâni: «Biz Allah çocukları ve onun dostlarıyız¹⁶³» diyorlar.

(163) Sûrei Maide: 18.

لَن يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَن كَانَ هُودًا

Yâni: «Yahûdilerden başkası aslâ Cnenete girmeyecektir¹⁶⁴» heze yânını savuruyorlardı.

Bunlara karşı şu Âyet-i Kerime nâzil oldu ki:

قُلْ إِنِّي أَنَا عَبْدُ اللَّهِ وَإِن رَّعَيْتُمْ أَمْرًا لَّيَأْتِيَنَّ اللَّهُ مِن دُونِ النَّاسِ
فَمَنُومُواْ الْمَوْتَ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٦٥﴾ وَلَا تَتَّبِعُواْ أَهْوَاءَ مَا قَدَّمَتْ
أَيْدِيهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ

Yâni: «Habibim de ki: Ey Yahûdiler! Eğer sâir nâstan ziyâde kendinizin Allah dostu olduğunu sanıyorsanız ve iddiânızda sâdik iseniz, ölüm temennisinde bulununuz. Ölümü kat'â istemezler. Tevrâtın tahrifi ve Muhammed Aleyhisselâmın Tivrattaki evsâfının tebdili gibi, evvelce ellerinin yapmış olduğu hareketlerden dolayı azâb göreceklerinden korktukları için ölümü arzu etmezler. Cenâb-ı Hak celle ve a'lâ zâlimleri bilir¹⁶⁵.»

در بی فرمود کای قوم یهود
صادقار مرگ باشد گنج و سود

*Der nubî fermûd k'ey kavm-ı yehud,
Sâdıkanrâ merg bâşed genç-u-sud.*

«Kur'ânda Cenâb-ı Hak buyurdu ki: Ey Yahûdi kavmi! Sâdıklar için ölüm, bir hazine ve menfeattir.»

(164) Sûrei Bakara: 111.

(165) Sûrei Cum'a: 6-7.

3957

همچنانکه آرزوی سود هست
آرزوی مرگ بردن زان بهست

*Hemçunankî ârzûy-î sûdhest,
Ârzûy-î merg burden z'an bihest.*

«Mâdem ki, insan tabiatinde menfeat arzûsu ve ölümde menfeat vardır, ölümü temennî etmek o cihetten iyidir.»

3958

ای جهودان بهر ناموس کسان
بگذرانید این تمنا بر زبان

*Ey cuhûdan behr-ı nâmûs-î kesan,
Bugzerânid in temennâ berzeban.*

«Ey Yahûdiler; halk arasında nâmus ve haysiyyetinizi muhâfaza için, yâni, biz Allahın dostlarıyız, diye ettiğiniz iddiâyı isbât eylemek için lisânen ölüm temennisinde bulununuz.»

3959

يك جهودی این قدر زهره نداشت
چون محمد این علم را بر فراشت

*Yek cuhûdî in kadr zehrê nedaşt,
Çun Muhammed in alemrâ bîrferâşt.*

«Muhammed Aleyhisselâm bu sancağı kaldırıncâ, yâni, kendilerine ölüm temennisi teklifinde bulununca hiç bir Yahûdî o temennide bulunmaya cesâret edemedi.»

3960

گفت اگر رانند این را بر زبان
يك يهودی خود نمآندی در جهان

*Goft eger rânend inrâ ber zeban,
Yek Yehûdî hod nemandî der cihan.*

«Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vesellem buyurdu ki: Eğer lisânen böyle bir temennide bulunmuş olsalardı Dünyâda tek Yahûdî kalırmazdı.»

3961

پس يهودان مال بردند و خراج
که مکن رسوا تو مارا ای سراج

*Pes yehûdan mâl burdend-û-harac,
Ki mekun rusvâ tu mârâ ey sirac.*

«Yahûdiler, mal ve harac getirdiler de ey sirâc-ı âlem, yâni, ey kandil gibi etrâfı aydınlatan zât; bizi rüsvây etme, dediler.»

3962

این سخن را نیست پایانی بدید

دست بامن ده چو چشمت دوست دید

*În suhanrâ nîst pâyanî bedid,
Dêst bâmen dâh çu ceşmet dîst did.*

«Bu sözün sonu yoktur. Madem ki, gözün dostu gördü. Elini bana ver, yâni, mü'min-i muhlis ol.»

Bu hitâb, Hazret-i Ali lisânından o mağlûb ve mütehayyır olan pehlivanadır.

«EMİRÜLMÜ'MİNİN ALİ KERREMALLAHÜ VEÇHE'NİN MUBAREZE
VE MAĞLÛB ETTİĞİ PEHLİVANA: BENİM YÜZÜME TÜKÜRÜŞÜN
NEFSİME AĞIR GELDİ VE AMELDE İHLÂS KALMADI. İŞTE
SENİN ÖLDÜRÜLMENE MÂNÎ OLAN BUDUR, DEMESİ»

3963

گفت امیرالمؤمنین با آن جوان

که هنگام نبرد ای پهلوان

*Goft emîrul mü'minin bâ ân cevan,
Ki behengâm-i neberd ey pehlevan.*

«Emîrûlmü'minin o gence dedi ki: Ey pehlivan; mübâreze esnâ-
sında.»

3964

چون خدو انداختی در روی من

نفس جنید و تب شد خوی من

*Çun hudû endâhtî der rûy-ı men,
Nefs cunbîd-û-tebeh şud hûy-ı men.*

«Sen yüzüme tükürünce nefsim ağırdı, benim huyum da de-
ğişti.»

3965

نیم بهر حق شد و نبی هوا

شرکت اندر کار حق نبود روا

*Nîm behr-i Hak şud-û-nîmî hevâ,
Şirket ender kâr-ı Hak nebved revâ.*

«Ettiğim gazânın yarısı Allah için, yarısı nefsim hevâsı, yâni, inti-
kâm almak için olacaktı. Allaha âid işlerde ise şirket yakışmaz.»

3966

تو نگاریده کف مولیستی

آن حق کرده من نیستی

*Tu nigâridê kef-i mevlîstî,
Ân-ı Hakkî kerde-i mennîstî.*

«Sen Allahın yed-i kudret-i masnûusun, binâenaleyh, Hakkın mah-
lûkusun, benim ma'mûlüm değilsin.»

3967

نقش حق را هم بامر حق شکن

بر زجاجة دوست سنکت دوست زن

*Nakş-ı Hakrâ hem beemr-i Hak şiken,
Ber zucâcê dîst seng-i dîst zen.*

«Hakkın nakşını yine Hakkın emriyle kır. Dostun şişesine dostun
taşını vur.»

Yâni, binâ-yı Hak olan insan vücûdunu gazâ ve kıyas gibi yine Emr-i
İlâhî icâbı olarak yıkmalıdır. Yoksa hiddet ve gazab sevkiyle, nefsin ar-
zûsu ve tekâzâsiyle değil.

3968

گبر این بشنید و شد نوری بدید

در دل او تا که زناری برید

*Gebr in bîşnid-u-şud nûrî bedid,
Der dîl-i ô tâki zunnârî burid.*

«O gâvur muhâsım, yâni, müşrik, bunu işitince kalbinde hidâyet
nûru parladı da zunnârını kesti, yâni, îmâna geldi.»

Zunnâr: Hristiyanlık alâmetlerinden bir kuşaktır ki, katolik papas-
larının bellerinde görülürdü.

3969

گفت من تخم جفا می کاشتم

من ترا نوع دگر پنداشتم

*Gôft men tuhm-i cefâ mikâştam,
Men turâ nev-i digar pindâştam.*

«De ki: Ben cefâ tohumu ekmîş ve seni başka türlü sanmıştım.»

تو ترازوی خدا خود بود
بل زمانه هر ترازو بود

*Tû terâzûy-i Hudâ hod bûde-î,
Bel zebânê her terâzû bûde-î.*

«Sen İlâhî bir terâzi imişsin, belki her terâzinin adâlet ve istikâmet gösteren dili bulunuyormuşsun.»

تو تبارو اصل و خویشم بود
تو فروغ شمع کیشم بود

*Tû tebâr-û-asl-u hîşem bûde-î,
Tu furûğ-î şem'i kîşem bûde-î.*

«Sen benim soyum, sopum, hısmım, akrabâm olduğun gibi, sen benim mezheb mumumun aydınlığı imişsin.»

من غلام آن چراغ چشم جو
که چراغت روشنی پذیرفت از و

*Men ğulâm-î an çerâğ-î çeşm cû,
Ki çerâğet rûşenî pezruft ez û.*

«Ben o nazar arayan çerâğın kölesiyim ki, senin kandilin de ondan aydınlanmıştır.»

(Çerâğ-ı çeşmcû)dan maksad : Resûl-i Ekrem Sallallâhü Aleyhi Vessellem Efendimizdir ki :

يَا أَيُّهَا

النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ۝ وَدَاعِبًا إِلَىٰ
اللَّهِ بِأَذْنِهِ وَبِرَاجٍ مِّنْهُ

Yâni : «Ey Peygamber-i Ekber; biz seni hakikaten vahdet ve kudre-

timize şahid, Cennetle müjdeleyici, Cehennem azâbiyle korkutucu, İzn-i İlâhî ile Hakka da'vet edici ve yol gösteren parlak bir kandil olarak gönderdik¹⁶⁶.» Âyet-i Kerîmesinde Resûlullah Hazretleri (sirâc) kelimesiyle tavsif edilmiştir.

(Çerâğ-ı çeşmcû) denilmesi de bir teşbihtir. Çerâğ aydınlık verir ve aydınlıktan istifâde edecek göz arar. Binâenaleyh göz nasıl aydınlık ararsa, aydınlık veren kandil de şuaından istinâre edecek göz arar. Nasıl ki, Sirâc-ı Enver-i Muhammedîden Hazret-i Ali ve sâir kibâr-ı şehâbe (Râdiyallâhü anhüm) nurlanmışlar ve bulundukları parlak makamlara yükselmişlerdi. Yine o yeni müslüman lisânından deniliyor ki :

من غلام موج آن دریای نور
که چنین گوهر بر آرد در ظهور

*Men ğulâm-î mevc-ı an deryây-ı nur,
Ki çunin gevher ber âred der zuhur.*

«Ben o nur deryâsı dalgasının kulu, yâni, Hazret-i Muhammed Aleyhisselâtü Vesselâmın kölesiyim ki, senin gibi bir inci zuhûra getirmiştir.»

عرضه کن بر من شهادت را که من
مرا ترا دیدم سرافراز زمن

*Arze kun ber men şehâdetrâ ki men,
Mer turâ دیدم serefrâz-î zemen.*

«Bana kelime-i şehâdeti telkin et ki, seni zamânın serfrâzı ve müm-tâzı gördüm.»

و رب چه کس ز قوم و خویش او
عاشقانه سوی دین کردند رو

*Kurb-ı pençê kes zı kavm-û-hîş-ı û,
Âşikânê suy-ı din kerdênd rû.*

«O müslümânın akribâ ve kabîlesinden elli kadarı bu vak'a üzerine âşikâne ve hâlisâne müslüman oldular.

او بتیغ حلم چندین خلق را
وا خرید از تیغ چندین خاقر را

*O betîğ-i hilm çendin halkrâ,
Vâ harîd ez tiğ çendin halkrâ.*

«O, yâni, Hazret-i Ali, hilm kılıcıyla bu kadar boğazı, yâni, o kadar kimseyi ölüm kılıcından kurtardı.»

تیغ حلم از تیغ آهن تیزتر
بل ز صد لشکر ظفر انگیزتر

*Tiğ-ı hilm ez tiğ-ı âhen tîzter,
Bel zı sad leşker zafer engîzter.*

«Hilm kılıcı, çelik kılıçtan daha keskindir. Belki yüzlerce ordudan ziyâde zafer te'min eder».

Bu beyt ile (Âl-i İmrân Sûresi)ndeki bir Âyete işâret ediliyor. Evvelce de bahsedildiği üzere Mekke müşrikleri, Bedr mağlûbiyetinin intikâmını almak için Hicretin üçüncü senesinde üç bin kişilik bir kuvvetle Medine üstüne gelmişlerdi. Aleyhisselât Efendimiz bu kalabalığa şehir dâhilinden müdâfaada bulunmak arzusunda idiler. Çünkü evlerden ve duvar arkalarından ok atmak sûretiyle yapılacak bir harb, muhâcimler için tehlikeli, müdâfi'ler için emniyetli olacaktı. Eshâbdan ba'zıları meydan muhârebesi yapmak istediler ve şehir dâhilinden müdâfaayı korkaklık saydılar. Resûl-i Ekrem Hazretleri, ekseriyyetin arzû-

sunâ tâbî' oldu ve zırhını giymek üzere hücre-i seâdete girdi. Meydan muhârebesi isteyenler, Peygamberin re'yi hilâfına talebde bulundukları için peşimân oldular. Aleyhisselât Efendimiz hücre-i seâdetten çıkınca özür dilediler ve re'y-i Risâlet mucibince şehirden müdâfaa edelim, dediler. Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri: Verilmiş olan karardan dönmedi. Çünkü asıl o vakit korkaklığa hamledilecekti.

Hicretin üçüncü senesi Şevvalinin 15. cum'a günü, ikinci namazını kıldırıktan sonra — düşman ordusuna yarım saatlik mesâfede bulunan — Şeyheyn mevkiine hareket etti. Müslüman mücâhidleri de, orada toplandılar, 900 ile 1000 kişi kadar oldular.

İslâm kuvveti gece orada kaldı. Düşmanın baskın yapmak ihtimâline binâen karakol ve devriyye ta'yin edildi. Ertesi gün sabah namâzından sonra münâfıklar reisi (Abdullah bin Ubey bin Selul) kendisine tâbî' olan 300 münâfıkla geri döndü. Bunlar İslâm'da ilk harb kaçağı olan heriflerdir.

Münâfıkların savuşmasıyla İslâm kuvveti dörtte birini kaybetmiş oldu. Düşman ise müslümanların dört misli idi.

Sallâllâhü Aleyhi Vesellem Hazretleri, maiyyeti ile harb mevkiine gitti, mücâhidleri terbiye etti. Arka verilen Uhud dağının sol tarafında bir gedik vardı ki, oradan düşmanın girmesi ve müslümanları kuşatması mümkündü. Resûlullah bu tehlikeden tehaffuz için (Abdullah bin Cubeyr)in yanına elli nefer okcu verdi. O gedığın muhâfazasına me'mur etti. Gönderirken de: «Düşman galib gelsin, mağlûb olsun, benden haber gelmedikçe yerinizden ayrılmayınız» diye kat'i emir verdi.

İki taraf saf bağladı. İlk mübâreze pek korkulu ve pek meraklı oldu. Müşriklerden zorlu bir herif, deve üstünde olduğu halde meydana çıkmıştı. Buna karşı Resûlullâhın halası oğlu (Zübeyr bin Avvâm) piyâde olarak fırladı ve devenin üstüne sıçradı. Bir müddet boğuşuktan sonra herifi düşürdü. Kendi de atladı ve onu tepeledi.

Müşriklerin mübârizlerinden bir çoğu yere serildi. Hattâ bayrakdarlarıyla berâber bayrakları devrildi. Müslümanlar şiddetle ilerlediler. Müşrik ordusu bozulmaya, arka taraflarında bulunup da def çalan karılar da tabana kuvvet kaçmaya başladılar. Gedikte bulunan okçular, şu hezimetli görünce: «Düşman kaçıyor, biz de gidelim, ganimet toplayalım» dediler. Kumandanları: «Durun, Resûlullahın emrini unutmayın» dediyse de dinlemediler, mevki'lerinden ayrıldılar.

Abdullah bin Cubeyr ile arkadaşlarından yedi fedâkâr oradan çekilmedi ve avdet emrinin gelmesini bekledi. Fakat düşmanın süvârî kumandanı bulunup, oralarda dolayan ve okçulardan çekinen (Hâlid bin Velid) onların çekildiğini görünce şiddetli bir hücum etti. İbn-i Cubeyr ile arkadaşlarını atlara çığnettikten sonra gedikten içeri girip İslâm kuvvetini arkadan kuşattı. Onu — Ebû Cehlin oğlu — (İkrime)nin maiyye-

tindeki piyâdeler ta'kip etti. Müşrikler bunu anladıkları gibi geri döndüler. Onlar önden, Hâlidin süvâri ve İkrimenin piyâdeleri arkadan müslümanları iki kılıç arasına aldılar. İslâm gâzileri birdenbire şaşırdılar. Birbirlerini tanımak için kullandıkları parolayı unuttular. Yanlışlıkla yekdiğerini yaraladılar. Hattâ mücâhidlerden (Huzeyfe)nin babası (Yemân) ile (Sâbit bin Vakş) ismindeki şehâbiler, müslüman kılıcıyla şehid oldu. O vakit müslim ve gayr-i müslimler arasında kıyâfet farkı yoktu. Hep bir türlü giyinirlerdi. Onun için Aleyhisselât Efendimiz mücâhidlere parola ta'yin ederdi. Uhud gazvesinde ehl-i İslâmın parolası «emit, emit» yâni, «öldür, öldür», müşriklerinki de «yâ lel'uzza, yâ lel'hubel» idi ki, sonraki lâfızlar iki putun adı idi. Müslüman birliği karma karışık bir hâle geldi. Kimse kimseyi tanımaz oldu. Bu sırada «Muhammed katledildi» diye bir ses duyuldu. Çünkü İslâm sancakdârı (Mus'ab bin Umeyr) zırhlı iken Resûl-i Ekremi andırırdı. O esnâda (Abdullah bin Kamie) mel'ûnu tarafından şehid edilmişti. Düşman karşısında ölümle pençeleşen eshâbın çoğu, artık başı kaygısına düştü. Kimi etrâftaki dağlara çekildi. Kimi yurdunu muhâfaza için Medineye gitti. Medinedeki müslüman kadınları, bu bozgunları taşla, toprakla karşıladılar «**Er meydanı önünüzde. Ya harbedin, yâhud silâhlarınızı verin de biz çarpışalım**» diye onları ayıpladılar. İçlerinden ba'zıları da düşman karşısında sebât eden fedâkâr gâzilere yardım için muhârebe mevkiine koştular. Bu dişi arslanlardan (Ümmü Umâre) denilen kahraman kadın gibi Peygamber huzûrunda çarpışanlar ve ağırca yaralananlar da vardı. Resûlullâhın Kerimesi (Fâtimetüzzehrâ) (Radiyallâhü anhâ) ile Zât-i Risâletin dadısı (Ümmü Eymen) de ma'rekeye koşmuş, Ümmü Eymene çarpıp geçen bir ok, onu yere düşürmüş, Cenâb-ı Fâtıma da bir hasır parçası yakıp külü ile peder-i muhtereminin akan kanını dindirmeye çalışmıştı. Çünkü (Abdullah bin Kâmie) denilen ve Mus'ab bin Umeyri şehid etmiş olan habisin vech-i seâdete vurduğu bir kılıcın darbesiyle zırh halkalarından ikisi Resûlullâhın yanağına saplanmış, atılan taşlardan bir dişi kırılmış, mübârek alını ile alt dudağı kanamış, müşriklerden birinin evvelce açmış olduğu çukura düşüp diz kapağı berelenmiş, üstüne havâle edilen kılıcı eliyle tutan ve şehâdet parmağıyla orta parmağı kesilen Talhâ hazretlerinin yardımıyla o çukurdan çıkmıştı.

Hepsi de yaralı, bereli yirmi, otuz kişinin öyle açık bir yerde durması tehlikeli idi. Çünkü düşmanlar oraya saldırıyorlar, Zât-i Akdes-i Risâlete kasdetmek istiyorlardı. (Ubey bin Halef) ismindeki bir habis, Mekke'de iken Resûlullah Efendimize :

— Yâ Muhammed; bir at besliyorum, onun üstünde iken seni öldüreceğim, demiş. Hazret-i Peygamber de :

— «**Sen onun üstünde iken inşaallah ben seni öldürürüm**» demişti. Ubey bin Halef bu def'a o atı dolu dizgin Resûlullah'a doğru sürüyordu

Yaklaştığı sırada Aleyhisselât Efendimiz eline bir harbe, yâni, kısa saplı bir mızrak alıp herifin üstüne attı. Harbe, Ubeyin kalçasına çarptı ve bereledi. Habis, atın üstüne kapandı, bağıra bağıra müşriklerin yanına kaçtı ve :

— Muhammed bana seni öldüreceğim demişti. O, yalan söylemez. Ben mutlaka bu bereden öleceğim, dedi. Hakikaten yolda canı cehenne me gitti.

Resûl-i Ekrem Hazretleri, maiyyetlerinde bulunan fedâkârlar ile dağa çıktı. Harb meydanını boş bulan defci karılar, başlarında Ebû Süfyanın karısı Hind olduğu halde geldiler, orada yatan şehidlerin burunlarını, kulaklarını kestiler, onları ipliğe dizip bilezikler ve gerdanlıklar yaptılar, bileklerine ve boyunlarına taktılar. O Hind biraz evvel de Hazret-i Hamzanın ciğerini ısırp koparmış, bir çok çiğnediği halde yutamamıştı. Dağa çekilmiş olan mücâhidler, düşmanın defolup gitmesinden sonra meydana indiler. Şühedânın âdetâ paralanmış cesedlerini gördüler. Resûlullah Efendimiz, fedâkâr eshâbını, husûsiyle sevgili amcası Hazret-i Hamzanın yarılmış karnını ve göğsünü görünce mübârek gözlerinden yaşlar boşandı. Şehidlerin cenâze namazını kıldırıp, sonra ikisi, üçü bir yere olmak üzere defnettirdi. Daha sonra kendisi ve maiyyetindekiler yaralı, bereli oldukları halde Medineye döndü.

Bu muhârebede yetmiş mücâhid şehid düşmüştü. Müşriklerden de otuz kadar maktûl vardı. Fakat Resûlullâhın emri hilâfına hareket edilmiş olduğu için muhârebe müslümanlar tarafından kaybedilmiş oldu.

Aleyhisselât Efendimiz mevki'lerini terketmek ve harb meydanını bırakıp gitmekle mağlûbiyete sebep olanları takdir etmedi, bil'akis rıfk ile hilm ile muâmele eylediği için şu hareketi :

وَاللَّهِمَّ عَنِ التَّعَرُّضِ بِمَا يَشِينُ أَوْلِيَّكَ الْأَحْبَابَ

Yâni : «Allahın rahmeti sevkiyle onlara karşı mülâyim davrandın, nezâket gösterdin¹⁶⁷» diye taraf-ı İlâhiden takdir buyuruldu.

Bu nâzikâne ve hilmiyyetkârâne muâmele üzerine ne oldu biliyor musunuz? Müşrikler dönüp giderlerken bir menzilde oturmuş konuşuyorlarmış. İçlerinden ba'zıları : Sanki biz ne yaptık? Müslümanlardan bir kaç kişiyi öldürmekle dönüp gidiyoruz. Halbuki Medineye girmeli, müslümanlığın kökünü kesmeli idik, demiş. Bunun üzerine dönelim, hayır gidelim diye münâkaşa edilmiş. Oradan geçen ve bu münâkaşayı işiten biri Medineye koşmuş, keyfiyyeti Aleyhisselât Efendimize haber ver-

miş. Bunun üzerine : Uhudde bulunanlar toplansınlar, düşman üzerine gidilecektir, diye taraf-ı risâletten emir verilmiş. Uhud gâzilerinin hepsi de yaralarını, berelerini sarıp emr-i Nebevinin ifâsı için koşmuşlar ve (Hamrâülesed) denilen mevkie kadar yürümüşler.

Bu hareketi haber alan Ebû Süfyân : «Hadi ağzımızın tadı ile gidelim. İhtimâl ki, bütün Medine halkı, ölülerinin intikamını almak için üzerimize geliyorlar» diye müşrik ordusunu hareket ettirmiş ve son derece sür'âtle Mekkeye kadar götürmüştür. İşte bunların hepsi Sallallâhü Aleyhi Vesellem Hazretlerinin hüsnü ahlâkı ve eshâbına karşı hilm ile, nezâketle muâmele edişinin eseridir.

Bundan sonra Cenâb-ı Pîr, bir iki lokma yemek yemiş olduğu için cûş-i efkârına kesel geldiğini haber veriyor ve bahse devam edemediği için özür dilemek için diyor ki :

3978

ای دریا لقمه دو خورده شد

جوشش فکرت ازان افسرده شد

Ey dırığâ lokme-i dû horde şud,

Cuşiş-i fikret ezan efsurde şud.

«Vah yazık ki, bir iki lokma yemek yemiştım. Onun te'siriyle fikir galeyânı buz gibi dondu.»

Cenâb-ı Pîrin dervişlerinden (Feridun Sipehsâlâr) aleyhirrahenin Hazret-i Mevlânâya dâir bir (Menâkıbnâmesi) vardır. Fârisi lisâniyle yazılmış olan bu menâkıbnâme merhum (Ahmed Avni) ve (Midhad Bahârî) beyler tarafından türkçeleştirilmiş ve basılmıştır. Orada Hazret-i Pîrin riyâzetine dâir verilen ma'lûmâtı, bahis dolayısıyla fakir de hulâsaten naklediyorum :

Sipehsâlâr merhum diyor ki :

Cenâb-ı Hudâvendigâr oruç ve namaz husûsunda bir âyet-i acîbe idi. Çünkü kendisinden müşâhede olunan haller, tâkat-i beşeriyye dâhilinde değildi.

يَا أَبَا بَكْرٍ نَوْمٌ فِي سَجُودٍ لَصَلَاةٍ

Yânî : «Allah, onları açlıktan doyurdu ve korkudan emin kıldı¹⁶⁸.» Âyetiyle, «Açlık, Allahın yeryüzünde bir yemeğidir ki, sıddik olanların

bedenlerine onunla hayat verir.» Hadisinin esrârı, Hazret-i Pîrin açlık mücâhedesinden münkeşif olurdu. Bir gazelinde buyurmuştur ki :

«Bir kimse geceyi (Kabe kavseyi) meyhânesinde geçirirse onun münevver gözleri mahmurlaşır.» «Ben Rabbimin indinde gecelerim.» Hadisi, o meyhânenin adıdır. «Beni yedirir ve içirir» beyânı da Peygamberimiz Efendimizindir.

Erkân-ı İslâm'dan olan oruç senede bir aydır. Ehl-i takvâ olanlar üç aylarda ve haftada üç gün sâim olurlar. Cenâb-ı Hudâvendigârın «Tam kırk senedir benim mi'demde yemek gecelememiştir» buyurduğunu kendisinden işittim.

İbtidâ-yı sülûkünde haftada üç gün, erbain çıkardığı zaman kırk gün sâim olurdu. Ramazanda ise iki defa iftar ederdi. Bütün bir ramazanı oruçlu geçirip, bayram günü iftar ettiğini kaç defa gördük.

Mübâleğa ile yemek yediği zamanlar on lokmadan fazla yemez, onları da bir saat sonra istifrağ ederek çıkarırdı. Ve «Benim içimde bir ejderhâ var ki, gıdâya tehammül edemiyor» derdi. İstifrağ esnâsındaki zahmeti, açlık mücâhedesinden şiddetli idi. Alnından damla damla ter akardı.

Şu zikrolunan savm-ı zâhîrisi idi. Mâsivallahın terkinden ibâret olan savm-ı bâtinîye gelince kendisinde temâmiyle hâsıldı.»

Cenâb-ı Pîr, riyâzetle kendisini bu derece takyid ettiği gibi Meanevisinin müteaddid yerinde oruç ve riyâzet tavsiyesinde bulunur. Ezcümle buyurur ki : «İnsanın asıl gıdâsı nûr-i İlâhîdir. Onun için hayvan gıdâsı ona lâayık değildir. Nûr-i İlâhî gıdâsı, havâs-sı ümmete mahsustur ki, onun yenilmesi boğaz ve mi'de vâsıtasıyla değildir. Ey sâlik; o nûr taâmından bir def'a yiyecek olursan, fırında pişmiş ekmeğin üzerine top-rak döker, yânî, onu yemekten vaz geçersin. İnsanın nûrunu ve kemâlini artıran, helâl kazanç ile elde edilmiş olan lokmadır.»

Bahsimize dönelim. Hazret-i Mevlânâ buyuruyor ki :

3979

گندمی خورشید آدمرا کسوف

چون ذنب شعاع بدری را خسوف

Gendumi hurşid-i Âdemrâ kûsuf,

Çun zeneb şâ'şâ-i bedrîrâ hûsuf.

«Buğday, insanlık güneşine kûsûf te'siri yapıyor. Nitekim zenebden kamerin şûâna hûsûf ârız olur.»

اینست لطف دل که از یک مثن گیل

ماه او چون می شود پروین گیل

*İnet lutf-i dıl ki ez yek mûşt gıl,
Mâh-ı ô çun mişevêd pervin gûsıl.*

«Kalbin letâfetini bundan kıyâs et ki, bir avuç çamurdan, yâni, topraktan hâsıl olmuş ekmekten yenilen bir iki lokma, kalbin kamer gibi olan parlaklığını nasıl süreyyâ gibi dağınık bir hâle getiriyor.»

Süreyyâ kelimesi, Kâmûs tercemesinde şöyle ta'rif ediliyor : «...Fâriside pervin, Türkıde ölker dedikleri top kevâkipten ibârettir... Mahallî dik olup kevâkibi kesir olduğundan itlâk olundu... Şârih der ki : Yirmi dört kevkeb olmak üzere mervîdir.»

Şâirler, bu top yıldızları gerdanlığa benzetmişler, «İkd-ı pervin» ve «İkd-ı süreyyâ» diye manzûmelerinde kullanmışlardır.

Hazret-i Mevlânâ da tokluktan zuhur eden kalb perişanlığını, süreyyâ yıldızlarının dağınıklığına teşbih etmiştir.

نان که معنی بود خوردش سود بود

چونکه صورت گشت انگیزد جحد

*Nân ki mâ'nâ buved hordeş sud bud,
Çunki sûret geşt engîzed cuhud.*

«Ekmek, ma'nevî ve rûhânî bir gıdâ olursa onun rûha faydası dokunur. Sûrî gıdâ ise kalbde darlık ve sıkıntı peydâ eder.»

Fazla yemenin sâde rûha değil, bedene de ne kadar sıkıntı verdiği herkesin mücerrebidir. Hadd-i istiâbından fazla doldurulan mi'de şişer, kalbi ve ciğerleri tazyik eder. Ondan dolayı teneffüs darlaşır. Biriken gazlar geyirti olarak dışarıya fırlar. Mi'dede ekşilik ve hazımsızlık zuhûr eder, gözler kapanır, vücûda bir ağırlık çöker, insan, yemek sarhoşu olur, oturduğu yerde sızar, horlamaya başlar.

Ekeleden biri misâfirlikte ve mükellef bir sofrada tuzlu, ekşi ve tatlı ne varsa tıka basa atıştırmış, tamam kalkacağı sırada pilâv yerine zeytin yağlı patlıcan dolması gelmiş. Ev sâhibinin ısrârına karşı, şuraya kadar doldu diye boğazını gösterdiği halde iri kemer patlıcanlarından yapılmış dört beş dolmayı da göçürmüş. Ev sâhibinin sofrada bulunan küçük çocuğu :

— Bey baba; misâfir amcanın boğazından ağzına kadar beş dolma sığdı, demiş.

Böyle yemeğe karın doyurmak değil, duvar yastığı doldurmak denilir.

Şeyh Sa'dî kuddise sirruhû (Gülistân)ında der ki : «İçerini yemekten hâli bulundur ki, orada hakikat ve ma'rifet nûru göresin. Sen buruna kadar yemekle dolu olduğun için hikmetten boş kalmışsın. Çünkü hikmet ü ma'rifet girecek yer bulamamış.»

Hazret-i Kur'an :

وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا

Yâni : «Yiyin, için ve isrâf etmeyin¹⁶⁹» buyurmuştur.

İsrâf nedir? Ebû Tâlib-i Mekki (kûtülkülûb) isimli kitâbında «Günde iki def'a yemek yemek israftır» demiş. Mevlânâ Câmi de (Silsiletüz-zehab)inde : «Efendiyi gör : Sabahtan akşama kadar yemek, içmek düşüncesindedir. Zenginliği ve kaydsızlığı dolayısıyla ve her istediği şeyle karnını doldurur, boşaltır. Cennetten vaz geçmiş ve Cehennemden emin olmuş gibi matbahlâ süprüntülük arasında yer edinmiştir.» demektedir.

Şeyhulislâm Abdullâhi Ensârî de buyurmuştur ki : «Bütün dünyâyı bir lokma yapabilsen de bir fakirin ağzına versen isrâf olmaz. Rızâ-yı İlâhî hilâfına sarfedilen her şey isrâftır.»

Hazret-i Âişe (Radiyahü anhâ ve an Ebihâ) «Bir ay geçirdi ki, Resûlullâhın hücrelerinde tencere kaynamazdı» diyor ve ezvâc-ı tâhirâtın nasıl kanâatkârâne yaşadığını haber veriyor.

همچو خار سبز کاشتر می خورد

زان خورش صد نفع و لذت می برد

*Hemçu hâr-i sebz k'ustur mihvered,
Z'an horîş sad nef'u-lezzet mâbered.*

«Devenin yediği yeşil diken gibi ki, ondan yüzlerce lezzet ve menfaat bulur.»

چونکہ آن سبزیں رقت و خشک گشت
چون ہم آنرا میخورد اشترازدشت

Çunki an sebziyeş reft-u-huşk geşt,
Çun hemanrâ mîhured uştur zideşt.

«O dikenin yeşilliği ve tâzeliği geçip kuruyunca deve kırdı onu da yer.»

میدراند کام و لنجش ای دریغ
کان چنان ورد مرہا گشت تیغ

Mîderâned kâm-u-lunçeş ey diriğ,
K'an çuman verd-i murebbâ gêşt tiğ.

«Lâkin evvelce gülbeşeker gibi olan o diken keskinleşir de devenin avurdunu ve damağını yırtar.»

نان چو معنی بود بود آن خار سبز
چونکہ صورت شد کنون خشکست و گبز

Nan çu mâ'nâ bûd bûd an hâr-ı sebz,
Çunki sûret şud künnun huşkest-u gebz.

«Ekmek, mânevî ve rûhânî gıdâ iken o yeşil diken gibi idi. Fakat sûret şeklini alınca kurudu ve sertleşti.»

تو بدان عادت کہ اورا پیش آزین
خورده بودی ای وجود نازنین

Tu bedan âdet ki ôrâ piş ez'in,
Harde bûdî ey vucûd-i nâzenin.

«Ey nâzenin Hüsâmüddîn; evvelce tâze iken yemeye alışmış oldu-
ğun için.»

بر همان بو میخوری این خشک را
بعد ازین کآ میخت معنی با یری

Ber heman bû mîhorî in huşkrâ,
Bâ'd ez'in k'âmiht mâ'nâ bâ sera.

«Evvelki râyiha ile bu kurumuş ve toprakla karışmış dikenî de yi-yorsun.»

Hazret-i Mevlânâ, gıdâ-yı ma'nevî feyziyle söylemiş olduklarını ye-
şil ve tâze dikene, bir iki lokma yedikten sonrakilerini de dikenin kuru-
muş olanlarına benzetiyor ve Hüsâmüddin Çelebiye hitâben diyor ki:
Sen evvelce feyz-i mâ'nevî mahsûlû olan sânihâta alışmış olduğun için
sonraki sözleri de yiyor, yâni, dinliyor ve yazıyorsun. Lâkin :

گشت خاک آمیز و خشک و گوشت بر
زان گیاه اکنون پیرہز ای شتر

Gêşt hak âmîz-u-huşk-û-goşt-bur,
Z'an giyah eknun bîperhiz ey şûtur.

«Lâkin o sânihalar şimdi toprağa bulandı, kurudu ve avurd kesici
oldu. Binâenaleyh ey deve gibi mutî' ve hamul olan Hüsâmüddîn; şimdi-
lik o ottan perhiz et.»

سخت خاک آلوده می آید سخن
آب تیره شد سرچه بند کن

Saht hak âlûde mîâyed sühun,
Âb tîrê şud ser-i çeh bend kun.

«Söz çok çamurlu geliyor. Su bulanmıştır. Duruluncaya kadar kuyu-
nun ağzını kapa.»

Yâni, kelâm kuyusunun suyundaki coşkunluk kesildi ve bulandı. Ar-
tık kuyunun ağzını kapa, yâni, bir müddet yazmaktan fâriğ ol.

3990

تا خدايش باز صاف و خوش کند
او که تيره کرد هم صافش کند

Tâ Hudâyeş bâz sâf-û-hoş kuned,
Ô ki tîrê kerd hem sâfeş kuned.

«Tâ ki, Cenâb-ı Hak onu yine saf ve hoş bir hâle getirsin. Kalb kuyusunu bulandırmış olan Allah, o kuyuyu tekrar durultsun ve feyz-i ma'nevî ile doldursun.»

3991

صبر آرد آرزورا نی شتاب
صبر کن والله اعلم بالصواب

Sabr âred ârzûrâ nî şitab,
Sabr kun Vallâhu â'lem bissavab.

«Arzuyu getiren ve elde ettiren sabırdır, acele değildir. Sen de sabret ki, Mesnevî nazmının devâmına olan arzun tezâyüd eylesin. Doğruyu en iyi bilen Allaktır.»

BİRİNCİ CİLDİN SONU